om. avum mihi Lugduni Batavorz constat 5 Schilling
1676 die 3 Ianuar. stj: vet.

Judicium fertur de Pacuto Lusitanum p. m. 88 the 2.
Hor Sari Sal volatile i.e. mirum fulminans asserit 82.
Timerbreck contra Horstii p. 205.

ISBRANDI de DIEMERBROECK

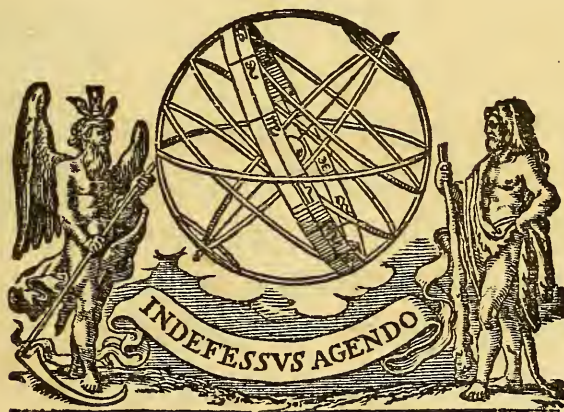
Med. Doct. & Profess.

TRACTATUS DE PESTE,

In quatuor libros diſtinctus;

Truculentiſſimi morbi Hiſtoriam ratione & experientiâ confirmatam exhibens.

Ab Auctore emendatus, plurimisque in locis adauctus.

AMSTELÆDAMI,

Typis JOANNIS BLAEV.

M. DC. LXV.

ILLVSTRISSIMIS,

POTENTISSIMISQVE

HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQVE ORDINIBVS,

PATRIÆ PATRIBVS,

S. P.

SIcut magni fieri ſolet Medicus, qui non ſuo, ſed languentis ægri commodo ſtudet; & navis gubernator, qui eorum quos vehit utilitati conſulit; ita quoque Veſtra, P. C. nunquam ſatis laudanda eſt ſollicitudo, qui ad regiminis clavum conſtituti, dies noctesſque conſervationi Reipublicæ & Patriæ invigilatis: utque ejus integritatem tueamini, in omnes partes oculos continuè

 cir-

circumvertitis, ut si fortè hîc illic morbidi & noxii quid subrepere videatur, illud in ipso principio, antequam altas radices agat, Vestra singulari cura statim repelli & extingui possit. Hinc tandem factum, quod, cum diram Pestem hac tempestate per Hollandiæ Provinciam dispergi, magnamque incolis non jacturam modò, sed & stragem minari observaretis, prudentissimo consilio, convocatis peritissimis Provinciæ Vestræ Medicis, quomodo isti truculentissimo hosti occurri, ejusque jam sævientis impetus infringi, atque sisti, posset, inquisiveritis. Qua in parte adversus contagii propagationem saluberrima quædam media ab ipsis suppeditata, & Vestra auctoritate promulgata sunt. Verum cum illa sola ad tanti hostis debellationem & expulsionem sufficere non posse, vix quispiam iturus sit inficias; meas esse partes putavi, in commune omnium, atque imprimis Vestræ jam laborantis Provinciæ, commo-

modum, huic operi etiam meam admovere manum, ut ea quæ desiderantur media ad sævissimæ luis suppressionem, non ægris solum, aut sanis, Medicinæ imperitis, sed plurimis quoque Medicis, in arte nostra peritis quidem, verum in hujus fortè rarioris ac perniciosissimi morbi impugnatione minus exercitatis, larga manu, è nostræ praxeos & experientiæ penu, suppeditarem. Quod arduum negotium spontè, nullo petente, lubens suscepi; partim ut hoc tempore Provinciæ Vestræ, plurimisque urbibus miserè jam pestilenti lue contaminatis, succurrerem: partim quia hac in parte felicius quid à me, in his castris exercitato, quam à multis aliis præstari posse, existimavi. Sicut enim in acie nemo hostium consilia facilius illudit, eorumque vim melius infringit, quam qui longo usu eorum bellandi mores exploravit; sic huic atrocissimo morbo nemo certius resistit, quam qui diu consiliis & armis medicis ejusdem

furori ſe impavidum objecit : quemadmodum illud diu antehac à me factum fuit, annis 1635, 1636, 1637, cum graviſſima peſtis, qualis vix unquam ſimilis in Belgio viſa fuit, Superiorem Inferioremque Germaniam miſerrimè affligeret, atque in Geldros, & imprimis in Noviomagenſes (quibus tunc temporis Medicus ordinarius eram) immanè quantum debaccharetur, meque propter ægrorum inviſendorum copiam innumerabilem, continua inquietudine exagitaret. Quo tempore crudelis illius hoſtis naturam & mores, ſummo cum vitæ periculo, curioſiſſimè perſpexi & indagavi, ejuſque hoc libro (cujus incomptum prodromum ante aliquot annos ubique terrarum à viris doctis læta fronte exceptum fuiſſe, intelleximus) depictam imaginem, in communem omnium, & præcipue Hollandorum, ſalutem, nunc publici juris facio. Quem librum, P. C. amore Veſtræ Reipublicæ, nunc ad ſummam perfectionem deductum,

ctum, & in lucem editum, cum summa animi submissione,& studio erga Vos officiosissimo, Vobis, ad clavum Reipublicæ positis, offero, Vobis dedico & consecro, Vestræque tutelæ committo,utpote quos publico commodo studere, aliorumque labores, publici commodi ergo susceptos, minimè aspernari solere, nemo non novit. Hanc ergo meam medicam adversus pestilens virus medendi methodum,& refertam remediorum officinam, ut serena fronte suscipiatis, rogo. Interim ut Vos, Vestramque Rempublicam à tristi hac calamitate citissimè liberet, & perpetuum incolumem servet Altissimus Deus, precor,

Illustrissimis Vestris Eminentiis

devotissimus

ISBRANDUS de DIEMERBROECK.

BENEVOLE LECTOR,

Quos antehac, cum plurimorum ſtupore, ex ipſius Cerberi faucibus ſatis audacter eripui bolos, illos nunc pluribus gratis offero, nempe obſervationes meas de Peſte, quas olim in truculentiſſima Noviomagenſium peſte, ſummo cum vitæ periculo collegi. Hunc meum laborem paucis quidem deſtinaveram, ſed ne viderer communi ſaluti invidere, eundem omnibus communicandum ſenſi, propterea quod multi præſtantiſſimi Medici, exitialis contagii metu deterriti, à curioſiore multarum rerum, in peſte omnium maximè notandarum, inquiſitione abſtinuerint, atque hinc Peſtis hiſtoriam ſatis accuratè non deſcripſerint, & varia quidem uſu obſervata tradiderint, ſed interim innumera alia, quæ ipſis videre non contigit, partim ex incerto aliorum relatu, partim pro ſuis ſinguli ſpeculationibus diverſimode adjunxerint, aliique ex aliis rurſus exſcripſerint, & ſolummodo diverſiſſimis theoricis rationibus, aliorumque auctoritatibus confirmare conati fuerint. In quibus cum varia animadverterem, tam in mali cognitione, quam in curatione, quæ experientiæ minus reſponderent, hunc meum à multis diu exoptatum de Peſte tractatum, nunc magis quam in prodromo, ante aliquot annos edito, perpolitum, multumque adauctum, publici juris facere volui, hoc imprimis tempore, quo dira Lues Inferioris Germaniæ Provinciis bellum minari videtur: ut ille aliis quibuſcunque Medicis, peſtiferorum curationi, hîc aut ullibi terrarum, incumbentibus, ex uſu eſſe, melioremque, quam hactenus ab aliis tradita eſt, præcautionem ac curationem oſtendere poſſet. Lector autem percipiet, me in toto hoc tractatu non tam in probandis aut improbandis veterum & recentiorum ſcriptis, ac in ſermone expoliendo laborare, quam ipſius morbi veram naturam, morem, cognitionem, præcautionem, ac curationem inquirere, & hac in parte me plurima longè aliter, quam multi alii antehac fecerunt, explicare, eaque partim clariſſimis rationibus demonſtrare; partim meâ, aliorumque doctiſſimorum virorum, cum veterum, tum neotericorum, experientiâ confirmare.

In

In quibus omnibus ſi fortè adhuc obſcura quædam ſuperſint, aut talia inveniantur, quæ ad votum à me non ſatis perfectè potuerunt declarari, non eſt quod quiſpiam miretur, quandoquidem in hoc morbo divinitatis involucro multa obteguntur, quæ nos præſtat pio animo ignorare, quam arroganti ſpiritu explicare velle. In cæteris tamen, monente Galeno, lib. de uſu reſpir. cap. 1, audendum, & veritas inveſtiganda, quam etiamſi in omnibus non aſſequamur, omnino tamen propius, quam nunc ſumus, ad eam perveniemus. *Vt autem quælibet hujus morbi myſteria fieri poſſint notiora & clariora, omnes Medicos rogatos velim, ut ſi aliquid melius, quod ad majorem ejus dilucidationem facere poſſit, invenerint, vel obſervaverint, illud humaniter & liberaliter in medium conferre dignentur. Interim quæ ſcripſi, Candide Lector, boni conſule, & Vale.*

EPIGRAMMATA,

In Experientissimi Doctissimique

D. ISBRANDI DE DIEMERBROECK,

Med. Doct. & Profess.

TRACTATUM DE PESTE.

I.

HOrrida luctificæ pridem contagia Pestis,
Et Batavum grassans sensimus urbe malum.
Vt Cancri & rabidi deferbuit ira Leonis,
Visus & Icarias Sol superasse minas,
Mox gravis à Tungris exercitus incubat; illic
Pro Cereris spicis spicula dira volant.
Vim primæ sensere luis florentia Galli
Corpora, sed lentâ detenuata fame.
Succedunt Batavi, morbo mortique dabantur:
Quæ sine tabe foret vix erat una domus.
Sæviit Autumnus, nivibusque extinguere flammas,
Nec toto potuit turbida Bruma gelu.
Vere calor rediit novus, & philomela sub umbra
Qua cecinit, fœdus tristia bubo gemit.
Pro Flora Libitina ruit. Non Pleias amicum
Conspecta est terris expediisse caput.
Non alius Majo mensis mage lethifer: ipsi
Tyndaridæ fratres fulmina pestis erant.
Vecta catervatim manantia corpora tabo,
Frigida communi cespite clausit humus.
Vidimus, & meminisse piget, certamina tristi
Pro feretro, & laceris ora cruenta genis;

Funera

Funera funeribus denſari, mortua vivis
    Corpora corporibus miſta jacere toris.
Heic quoties medius tunc DIEMERBROECKIVS inter
    Adſtitit, atque ægris pocula fida dedit!
Votivam hic meritò tabulam ſuſpendit, ut ejus
    Tu quoque ſis cladis, qui legis iſta, memor.
Nil metue: & bubo, & carbunculus aure vel alis,
    Aut alia innocuus nunc tibi parte patet:
Antidotique patent ſpecies, & pharmaca. Peſti
    Forſitan & peſtem pagina docta feret.

I. SMITIVS,

Paſtor Eccleſiæ Noviomagenſis.

II.

QVis ſacrum queat explicare morbum?
Qui ſpargens varias Dei ſagittas,
Ferit mille modis volante telo,
Graſſans diſſimili necatione:
Qui quos corripuit ſuo veneno,
Hos ipſos quoque vertit in venenum,
Nec curam patitur medentis ægro,
Ægrum quin faciat ſimul medentem.
    Tanti forma mali lateret ergo,
Alcides niſi quis timore pulſo,
Diræ cominus obſtitiſſet hydræ,
Obſervans oculo laborioſo,
Et notans bene multiforme monſtrum,
Nec ſtratus tamen impetentis ictu.
    DIEMERBROECKIADES quod auſus unus,
Tunc cum nobilis urbs Neomagorum
Hoc oppreſſa malo jaceret, uni huic
Credens innumeros miſella cives,

Queis ille omnibus adfuit medendo.
Hinc quæ curâ adeo periculosâ
Spretis perdidicit tamen periclis,
Teſtis nunc oculatus edit Orbi;
Dignus perpetuùm virente cedro.
At cum feceris iſta, DIEME-BROECKI,
Intactus tamen integerque, nec te
Ægris agglomerarit illa cura,
Quis curam neget eſſe te Iehovæ?

A. MOL, I. C.

III.

NOn levis eſt virtus inimici prodere mentem,
Quoque magis poſſit, ſcire, nocere modo.
Hactenus infeſta latuit quod peſte venenum,
Nunc DIEMERBROECKI ſedulitate patet.
Viribus occultis animoſior undique ſtrages,
Quæ dedit & morti ſpicula multa, lues,
Illa modo in lucem protracta nocere timebit,
Nec tot, ut ante dedit, funera ſæva dabit.
Adde quod antidotis munitus miles, ab illo
Hoſte, iſtoc Medico nunc mage tutus erit.
Si tamen incautum proſternat, vulneret, ecce
Pharmaca graſſanti certa parata malo.
Pharmaca lethiferum virus quæ ritè coërcent,
Non magis ut poſſit triſte nocere malum.
Addita, ne dubites, certa experientia ſcriptis,
Et quod ei ſpecimen peſtis acerba dedit.
Ergo ſtude, PESTIS, ſævas compeſcere flammas,
Fons DIEMERBROECKI plus valet igne tuo.

G. COETS,

Reipublicæ Arnhemienſis Medicus ordinarius.

IV. Dira

I V.

DIra lues, funeſta lues, crudelior Orco,
Aurâ quæ ſuperas cuncta venena truci:
Cur toties populos numeroſa ſtrage periſſe
Vidimus, & tantos occubuiſſe viros?
Indoctus morbum hunc monſtroſum curat agyrta,
Et, quot pœnè lues, tot necat ille homines.
Sed tu qui veram Medicinæ diligis artem,
Et non plus tibi, quam vivere vis aliis,
Hos lege, quos crebro tibi DIEMERBROECKIVS uſu
Conſcripſit magna cum utilitate libros.
Non hic conſpicies laudes vanasque ſtupendasque,
Vt multi celebrant pharmaca, inepta licèt,
Sed doctam praxin, depromptam ex Arte medendi,
Et certa methodo; quæ Medicinæ anima eſt.

H. GESSELIVS,
Med. Doct.

V.

VIvit in æternum Medicinæ verus amator,
Qui præbet medicam, queis opus, aptus opem.
Hujus teſtis erit DIEMERBROECK, arte Galenus,
Ipſe Plato vitâ, Tullius ore gravis.
Hic patriæ Hippocrates, decus inſuperabile Phœbi,
Edidit hoc plenum frugis & artis opus.
Hoc ipſo poſt fata cupit prodeſſe relictis,
Et tunc morborum languor aſylon habet.
Præſentes dirimit morbos, tollitque futura
Noxia, præſentes ore, futura manu.
Vt miſeris, doctrina dedit, ſuccurrere poſſet,
Vt vellet, Virtus fecit, utrumque Deus.

H. van RENTSEN,
Lib. Art. & Philoſ. Magiſter.

EPIGRAMMA,

ad Experientiſſimum Clariſſimumque Virum,

D. YSBRANDVM DE DIEMERBROECK,

Med. Doct. & ejuſdem in illuſtri Vltrajectinâ Acad. Profeſſorem digniſſimum; Libri hujus Authorem laudatiſſimum.

CVm commiſſa foret noſtris Correctio curis,
 DIEMERBROECKI, Operis, Pæone nate, tui,
Quod ſcripſti de PESTE: equidem ſic ore precabar:
 Talia Collegæ, vota, mihique, vovens:
Peſtilitas, quæ fœda lues, & turpis habetur,
 Prodeat ut vitiis incomitata, paro.
Ergò meas operas maneat quæ Gratia? né me
 Tangat, & immunem me quoque labe ſinat.
Ad finem perducta Operis correctio. Peſte
 Quod modò correptis utile prodit Opus.
Cum Peſte, & ſine Peſte tamen modò vivit uterque:
 Et neutrum tetigit dira, tuente Deo.
At ſparſim erratum? dices. ſed crimine parvo.
 Tum, non Argum, hominem me Tibi ſiſto libens.
Adde quòd à denâ modò nunc trieteride, Labis,
 Inguine, peſtiferæ ſtigmata & ipſe feram.

Samuel le Rouſſeau,

Poëta L. Cæſ.

SERIES CAPITVM cujusque libri.

LIBRI I.

LIBRI II.

IX. *De*

LIBRI III.

LIBER IV

NOTA,

Vbicunque in textu capitis numeri alicujus character, parenthesi inclusus, insertus reperitur, ad illum locum, seu illa verba, respondere annotationem sequentem eodem numero notatam.

DE

DE PESTE, LIBER PRIMVS.

CAP. I. *De Pestis nominibus.*

Describturus historiam truculentissimæ illius Pestis, quæ annis post Christum natum 1635, 1636, 1637, totum Belgium, maximamque Germaniæ Superioris partem diris furiis peragravit, & imprimis Geldriæ provinciam, atque in ea omnium maximè civitatem Noviomagensem anno 1636 miserrimè afflixit, pauca quædam de morbi hujus nominibus præmittenda esse judicavi.

Quemadmodum crudeles Tyranni, magnique Principes plurimis heroicis titulis donari solent, ut ex iis eorum excellens potestas clarissimè queat innotescere: sic etiam magno huic morbo varia nomina attributa fuerunt, quibus crudelissimi Tyranni perniciosissima vis & natura manifestissimè indigitatur. Græcis appellatur λοιμὸς (1.) ὀλέθριον (2.) ἐπιδημία (3.) vel ἡ νόσος ἐπίδημος: etiam νόσος (4.) simpliciter, & νόσος Θεοῦ, (5) Latinis nominatur *Pestis* (6.) & *Pestilentia*: *Lues* (7.) & *Contagium* (8.) Lucretius & Paracelsus vocant *Pestilitatem*.

ANNOTATIONES.

I. Appellatur λοιμὸς, παρὰ τὸ λείπειν, id est, à deficiendo, quia hominum defectum inducit; seu, ut aliis placet, παρὰ τοῦ λιμοῦ, id est, à fame, indigentia, vel quia hominum penuriam seu famem parit; vel quia post famem seu annonæ caritatem non raro sequi solet: secundum Græcum proverbium, λοιμὸς μετὰ λιμὸν, *pestis post famem.* Etiam appellatur λοιμικὴ νόσος, & ἡ λοιμώδης διάθεσις.

II. Ὀλέθριον, ab ὄλλυμι, pessundo, quod plurimos pessundet.

III. Ἐπιδημία, *popularis*, vel *vulgaris*, quia maximè communis existit. Sciendum tamen Pestem ita solummodo vocari per excellentiam; nam differentia est inter morbum vulgarem & pestilentem. Vulgaris enim, est quilibet morbus qui in una regione eodem tempore multos invadit (tales morbi sæpe sunt variolæ, morbilli, colica, dysenteriæ, &c.) Pestilens verò morbus est, qui non solum plurimos invadit, sed eorum maximam partem occidit. Ita ut morbus pestilens sit species morbi epidemii, seu vulgaris, eaque pessima, utpote qui morbus non tantum communis est ratione causarum manifestarum & externarum; verum

rum etiam absque illis causis communis esse potest ratione suæ occultæ malignitatis & contagiositatis. Dico, *esse potest*, nam licet unus solus sit peste infectus, inde tamen non licet concludere, illum peste non laborare, quia communiter plures ea non laborant: sufficit illi inesse potentiam malignum morbum contagio diffundendi ac communicandi, licet actu nondum communis sit.

IV. Νόσος, κατ' ἐξοχὴν, tanquam morborum omnium maximus ac potentissimus. Ita etiam Gallis per excellentiam appellatur *La maladie*; Italis, *il morbo*.

V. Νόσος Θεοῦ, *morbus Dei*, seu *divinus*, non tantum quia occultum & incognitum quid in se continet; verum etiam quia justissima ira Dei mortalium delicta non rarò punire solet immissione hujus morbi.

VI. *Pestis*, à depascendo appellata: & Isidorus, *lib.* 4. *cap.* 6. *Pestilentiam* quasi *pastulentiam* dictam fuisse refert: quia, scilicet, instar immanissimæ feræ humanum genus absumit & depascit: unde Galenus, *de theriaca ad Pison.* inquit, quod pestis, ceu fera quædam venenata, non paucos aliquos miserè perdat, sed totas civitates depopuletur. Vocabulum autem *Pestis*, non semper uno modo sumitur. Interdum in genere sumitur pro quocunque morbo vulgari, qui multos interimit: sic Galenus, 3. *epid. com.* 3. *text.* 20. inquit: *Non est certum morbi nomen. Vulgare, vel Pestilens: cæterum quicunque in uno loco multos simul invadit, Vulgaris hic vocatur: qui si simul hoc habeat, quod multos interimat, Pestilens est.* Interdum specialiter significat Pestilentiam, & nonnunquam Pestilentem constitutionem. Sæpe quoque Pestis nomen detorquetur ad omne id quod in perniciem & detrimentum alicujus rei cedit: sic Cicero inquit: *Tam detestabilis pestis nulla est, quæ non homini ab homine nascatur.* Alibi malos consules imperii pestes, Catilinam reipublicæ pestem, pecuniæ cupiditatem, pestem in amicitia nominat. Ita quoque Terentius, lenones juventutis pestes; & Seneca invidiam pestilentem vocat.

VII. *Lues*, simpliciter per excellentiam, propterea quod magis & vehementius quam ulla alia lues polluat.

VIII. *Contagium*, à contingendo, propterea quod contactu inficiat.

CAP. II. *Pestis definitio.*

CVm definitio, teste Cicerone, sit rerum opertarum & incognitarum, quasi patefactio, qua quidnam aliqua res sit, aperitur: etiam hîc à Pestis definitione incipiendum est, ut de quali morbo acturi sumus, clarius innotescat.

Est autem Pestis (1.) morbus (2.) communissimus (3.) peracutissimus (4.) perniciosissimus (5.) & maximè contagiosus (6.) ex maligno & occulto (7.) spiritibus calorique nativo tota substantia infestissimo inquinamento ortus, à quo omnium viscerum, & imprimis cordis (8.) functiones læduntur.

ANNOTATIONES.

I. QVercetanus, *in Alex. cap.* 1. definit pestem, *quod sit morbus epidemius contagiosus, venenatus, & perniciosus, qui omnes quidem in genere corporis spiritus, imprimis verò cor, arcem vitæ, cum dependentibus ab eo spiritibus aggreditur.* Mindererus illam sic definit: *Pestis est lues venenata, summeque lethalis & contagiosa, cor primariò afficiens, febre, bubone, anthrace, aut exanthematis ut plurimum comitata.* Hermetici definiunt pestem hoc modo: *Pestis est morbus astralis, igneus, ac contagiosus, qui venenato suo vapore, ceu spiritu arsenicali aut napellino, corporis meatus subintrans, citissimè omnium spirituum principalia subjecta, cor scilicet, cerebrum & hepar, occupat, eaque malignitate & acuitate sua inficit, corrumpit ac dissolvit; & tandem sulphuris accensi adminiculo sal sub auribus, alis, ac inguinibus coagulando, varia apostematum genera, ut sunt bubones ac carbunculi, protrudit.* Hæc Hermeticorum definitio plurimas patitur objectiones; in ea tamen non male venenum pestilens assimilatur veneno arsenicali & napellino, ab effectuum similitudine, quam latius exponit Quercetanus *in Alex. cap.* 6. Iulius Palmarius, Angelus Sala, aliique multi pestem definientes, dicunt, *illam esse febrem peracutam, contagiosam, malignam, & communiter grassantem.* Quæ definitio pesti planè non convenit, cum febris propriè non sit de essentia pestis, sed ab illa separabilis, ejusque symptoma, ut *cap.* 12. *annot.* 2. latius docebimus.

II. Morbi quicunque eodem tempore multos invadunt, *vel sunt dispersi* (quos *Sporadicos* appellant) id est, qui genere diversi, in una vel pluribus regionibus grassantur, multosque infestant, ut si eodem tempore multi ophthalmia, hydrope, colica, dysenteria, aliisve morbis laborent. *Vel sunt communes.* Horum autem sunt *alii Endemii*, qui inquilini, patrii, ac vernaculi dicuntur, & sunt alicui regioni solummodo communes & perpetui, qualis est Phthisis in Lusitania, elephantiasis in Ægypto, scorbutus in maritimis Septentrionalibus, quartana in Zelandia. *Alii verò sunt Epidemii*, qui in una pluribusve regionibus pro tempore dominantur, & postea desinunt, quia regioni non sunt patrii & familiares. Atque hi vel sunt *mitiores*, vel *perniciosi*. *Mitiores* magna ex parte cum salute ægrorum finiuntur, nec tam multos interimunt, quales sæpe sunt, variolæ, morbilli, febres quædam putridæ, dysenteriæ, peripneumoniæ communes (quales observavit Dodonæus *observat. med. c.*21.) colli tumores (quales observavit Wierus) tusses, & catarrhi, quales communiter vagasse notavit Forestus *lib.*6. *observat.* 3. *Perniciosi* verò plurimis sunt lethales: hos Græci λοιμώδεις, hoc est, pestilentes appellant, quales sunt, febres pestilentes, dysenteriæ pestilentes, anginæ & peripneumoniæ pestilentes (quales se vidisse refert Wierus) aliique similes, quibus præcipuè ipsa pestis annumeranda est, quia est morbus communissimus maximeque lethalis. Porrò hîc inquirendum venit: Cum duo sint morborum genera, nempe morbi intemperiei, & pravæ conformationis; ad quam classem pestis referenda sit? Certum est non esse morbum pravæ conformationis, cum non consistat in vitio magnitudinis, numeri, situs, nexus, aut continuitatis (tumores enim & ulcera non sunt ipsa pestis, sed producta pestis) ergo eam esse morbum intemperiei, quam classem Mercurialis ei etiam adscribit. Intemperies autem duplex est, alia materiæ, alia totius sub-

ſtantiæ. Hanc multi vocant Intemperiem formæ. Fernelius totam rei ſubſtantiam appellat inſitum calorem, facultates, ac formam, quæ junctim perfectionem & integritatem, qua res unaquæque conſiſtit, conſtituunt. Hæc autem totius ſubſtantiæ temperies quoties immutatur, & de perfectione recedit, (quod citiſſimè, & quaſi in momento fieri poſſe docent multa venena) res tota ſubitò perfringitur, atque illa illius temperiei receſſio eſt morbus totius ſubſtantiæ. Sic Galenus *lib. 2. ad Glaucon. cap. 2.* ſcribit, *immoderate laxantia robur ſolvere, refrigerantia calorem extinguere, & qualitates extraneas vim ac facultatem debilitare.* Quo loco in partibus corporis duas intemperiei ſpecies manifeſtè conſtituit, alteram manifeſtam, alteram occultam ſeu totius ſubſtantiæ. Ex. gr. ventriculo intemperies humida inducitur à multo pinguium, humidorum, & laxantium uſu; frigida verò à largo frigidæ potu, aliorumque frigidorum uſu: quæ duæ intemperies inſtrumentum ad debitum officium, nempe coctionem, ineptum reddunt. Sed totius ſubſtantiæ intemperies ventriculo imprimitur, cum à veneno, aliave re occulta ejus calidum innatum affligitur vel extinguitur, à quo calido ipſius actionis principium dependet. Quia autem peſtis hoc calidum innatum cum ſuo ſubjecto, ſcilicet humido primigenio, præcipuè impugnat, hinc neceſſario referenda eſt ad illos intemperiei morbos, qui occulti, ſeu totius ſubſtantiæ appellari ſolent.

III. Dico, *eſſe morbum communiſſimum*, quia plerumque omni ætati, ſexui, & temperamento communis exiſtit, iis in locis ubi graſſatur, quod aliis epidemiis morbis tam familiare non eſt. Morborum autem alii ſunt communes actu, alii etiam potentia; utrique à communi cauſa inducuntur. Sed illi ab illa ſola cauſa foventur, neque ſe ipſos diffundere valent, ſicut interdum à certa quadam aëris diſpoſitione, vel communi victu, anginæ, catarrhi, tuſſes, aliive morbi communes, ſed minimè contagioſi, inducuntur. Hi verò, vel jam actu communiter graſſantur; vel poſito communiter non graſſari, habent tamen in ſe potentiam ſe ipſos contagio diffundendi & communes faciendi: & horum ordini etiam peſtis annumeranda eſt, ut dictum *præcedente capite, annot. 3.* Haly dicit, *Peſtem eſſe morbum multiplicem, pluribus eodem tempore communem.* Multiplicem autem & communem appellat, propter duas rationes. 1. Quia ſola non manet, ſed ſtatim poſt invaſionem illi plures alii morbi adjunguntur, ut febres, carbunculi, bubones, ſyncope, &c. qui tamen morbi non ſunt de eſſentia peſtis, ſed eam inſequuntur & comitantur, ut ejus ſymptomata. 2. Quia tempore peſtilenti peſtis adjungitur & communis fit omnibus fere morbis, ita ut tunc vix ullus alius morbus peſte incomitatus conſpiciatur.

IV. Morbi acuti dicuntur qui celeriter & cum vehementia ac periculo curſum ſuum abſolvunt. Hos Medici dividunt in tres ordines, ſcilicet in acutos, acutiſſimos, & peracutiſſimos. Acuti ſunt illi qui plerumque ad vigeſimum diem protrahuntur, eoque ſpatio vel deſinunt, vel ægros occidunt: ſi ad trigeſimum vel quadrageſimum diem excurrant, tunc appellantur acuti ex decidentia. Acutiſſimi ſunt illi qui ad quartum, vel ſeptimum, rarius ad decimumquartum diem extenduntur, ut pleuritis, peripneumonia, cholera, angina. Peracutiſſimi ſunt illi, qui citiſſimè ad vitam vel mortem moventur, & rarò ad quartum, rarius ad ſeptimum diem protrahuntur, quales ſunt, apoplexia. peſtis. ſudor Anglicus.

V. Dico,

V. Dico, *perniciosissimus*, quia nullus unquam morbus cognitus fuit, qui tantam stragem in genere humano edit, sicut pestilentia: quod non tantum hodierna obvia exempla docent, verum illud ipsum, præter Sacras literas (quæ super hac re videri poterunt Exodi cap. 5. Levitici cap. 26. Ieremiæ cap. 14. 37. & 51. Isaiæ cap. 37. Ezech. cap. 5. & 14. 2. Regum cap. 24. & 4. Regum c. 19.) etiam ex Historicorum scriptis passim liquet. Eusebius, *in Chronic.* refert in illa peste quæ sub Vespasiano & Commodo Imperatoribus Romæ sæviit, quotidie decem hominum millia interiisse. Suetonius, *in Nerone*, unius autumni peste triginta hominum millia (ubi Lipsius putat legendum esse, 300000.) Romæ occubuisse testatur. Thucydides, Manilius, & Lucretius, adeo truculentam pestem Atheniensium describunt, qua durante neminem repertum fuisse tradunt, quem vel morbus, vel mors, vel luctus non attingeret. Sub Marco Antonio duas pestes sæviisse legimus, quibus pene ad internecionem usque humanum genus deletum est. Procopius, *lib.* 11. *de bello Persico*, describit pestem, quæ in urbe Constantinopoli qualibet die quinque, & sæpe etiam decem hominum millia occidit. Illa verò pestis quæ ab anno 1343, toto quinquennio per totum terrarum orbem diris furiis debacchata fuit, totius mundi dimidiam fere partem pessumdedit, ut refert Iacobus Foroliviensis, *in exposit. can.* 1. *Avicen. fen.* 2. *doct.* 12. Platina narrat sub Bonifacio VIII. plures peste fuisse mortuos, quam superfuisse vivos. De peste illa quæ sub Clemente VI. Papa sæviit, testatur Guido, quod vix quartam mortalium partem in vivis reliquerit. Petrarcha refert suo tempore, anno 1359, tantam pestem Italiam invasisse, ut ex millenis quibusque hominibus vix decem superessent. Nicephorus, *lib.* 17. *histor. Eccles. cap.* 17. narrat pestem ex Æthiopia universum pene orbem invasisse, ita ut neminem fere hominum intactum reliquerit, & totas civitates incolis vacuas fecerit. Cayri aliquando ad decem dies, spatio 24 horarum, viginti millia peste sublata fuisse, narrat Radzevilius, *in itiner. Hierosol.* Spangenbergius, *in Chronicis*, refert anno 1348 Erfordiæ una die 1500 homines peste interiisse. Michael Saxo refert anno 1453, in eadem urbe unica peste 28000. hominum millia succubuisse. Qui plures hujusmodi historias scire desiderat, ille legat Plutarchum *in vita Camilli*: Paulum Orosium *lib.* 7. *cap.* 15: Baronium *tom.* 2. Paulum Diaconum & Crusium *part.* 1. *lib.* 11. Leonclavium *in Pandect. Hist. Turc.* Iohannem Wolffium *cent.* 2. *memorab. lect.* Iustum Lipsium *lib.* 2. *de Constant. cap.* 23. Georgium à Frunsberg *in Hist.* Funccium *in Chron.* Blondum *l.* 7. *Decad.* 2. Polidorum Virgilium *lib.* 7. Riccium Neapolitanum, Pomarium, Hedium, aliosque plurimos, qui immanissimam pestis perniciem notis historiis describunt & confirmant.

VI. Dico, *Maximè contagiosus*, ad differentiam aliorum morborum contagiosorum (ut lepræ, phthiseos, luis Venereæ, &c.) quorum contagium tam facile, citò, & vehementer non dispergitur. Præterea etiam ad differentiam nullarum febrium pestilentium sine peste, quales sæpe plurimas citra ullum contagium fieri, clarissimè docet Galenus, *lib.* 3. *de præsag. ex puls. cap.* 4. Notandum etiam pestem dici contagiosissimam, non quod pestiferi semper alios actu inficiant (hoc enim multis de causis impediri potest) sed quod nullo dato impedimento alios inficiendi potestatem habeant.

VII. Dico, *Maligno & occulto*, quia est excellens, incognitum, ac vix explicabile inquinamentum, quod non consistit in aliquo manifestarum qualitatum excessu, sed in venenositate quadam vitæ nostræ prorsus contraria, cujus natura difficulter describi potest. Hîc tamen dubitant nonnulli, an inquinamentum illud verè venenosum, aut venenum sit; putantque potius tale quid esse, quod in corpore nostro facile in venenum mutatur, vel efficit ut humores venenum fiant: nec aërem venenosum fieri, vel esse posse arbitrantur; quia si talis foret, omnes eo inficerentur, cum ejus usu nemo carere possit. Hanc partem defendit Mercurialis, qui *lib. de peste, cap.* 17. ita scribit: *Dixi, &, ni fallor, clarissimè demonstravi, aërem nunquam fieri posse venenatum, eodem modo quo sunt alia venena, propter animalium custodiam. Fit quidem ut aër possit esse occasio gignendis venenis, in corporibus dispositis.* Cum Mercuriali pro eadem opinione pugnat Marsilius Ficinus, *lib. epid. cap.* 1. *Cum dico venenosum*, inquit, *hunc esse vaporem, tu ne crediderit ipsum fore talem secundum formam & totam sui naturam, quia omnes inde inficerentur: sed hujusmodi est qualitatis, ut quam facillimè in veneni naturam transeat. Et propriè venenum efficitur, quando per ipsum in humano corpore certo quodam gradu putrefiunt humores simul & ebulliunt.* Verum hæc opinio longissimè aberrat à vero. Nam respondeo Mercuriali, pestilens illud qualecunque inquinamentum aëri immissum, non minus illum speciali modo corrumpere & venenatum reddere posse, quam humores, nec eum hac in parte majore prærogativa gaudere quam alii quicunque humores: & quod talis venenatus aër non inficiat omnes, hoc fieri, quia ubique & per omnes sui particulas non est venenatus, atque non ab omnibus malignus, ut neque æque venenatus inspiratur: præterea dispositionum corporum diversitas huc plurimum facit, quæ talis est, ut ab eodem veneno alii facillimè, alii planè non lædantur. Marsilio Ficino respondeo, ut inquinamentum malignum ac contagiosum in corpore humores putrefaciendo venenum fiat, quod factum vires suas exserat, tempore opus esse, cum tanta mutatio in minimo momento fieri nequeat: at è contrà experientiam docere, multos auræ perniciosæ afflatu ilico pestem contraxisse; item multos fortes ac sanos, tanquam fulmine ictos, subitò concidisse (hac de re vide *sequens cap.* 12. *annot.* 1.) quod tam citò fieri non posset, si prius debuisset gigni venenum, & tunc in actum prodire: nam eventus docet repentinas istas consternationes non procedere à veneno gignendo, sed jam actu genito. Ita ut pro certissimo concludendum sit, inquinamentum pestilens venenatum, imò venenum esse antequam humanum corpus ingrediatur, non verò venenum in corpore fieri.

VIII. Hoc venenosum inquinamentum nonnunquam extrinsecus partibus adhærens, corde robusto existente, in iis carbunculos excitat, etsi id rarissimè contingat; quod tamen contingere, in me ipso expertus sum, qui tempore pestilenti carbunculum in sinistra manu habui, reliquo corpore prorsus sano existente; quod ipsum vidi in Capitanei famulo, ut & in illa muliere cujus memini *lib.* 4. *histor.* 90. Sed plerumque, simul ac corpus humanum invadit, vitalitatis primariam arcem, cor, peculiari antipathia impugnat, idque omnium gravissimè afficit; quod ex eo apparet, quia syndrome gravissimorum symptomatum, à læso corde procedentium, ut plurimum ingruit, animali sæpe facultate

usque ad mortem parum labefactata. Hîc quidem nonnulla repugnantia, sed admodum frivola, occurrunt, quæ videntur docere cor à veneno pestilenti primario non affligi. I. Quia multis pestiferis vitalis facultas robusta est, animali maximè læsa, ut sæpe docent deliria, sopores, &c. Sicut contigit Paræo (ut scribit *lib. de peste cap.* 12.) cum pestilentem halitum per nares ad cerebrum attraheret. II. Quia sæpius venenum pestilens in aliis partibus sedem capere, easque magis quam cor affligere visum est; sicut contigit in truculentissima illa colica pestilenti, quæ tempore Pauli Æginetæ totam Italiam aliasque regiones plurimas devastavit: Sicut etiam ex gravissimo vomitu, doloribus pleuriticis, aliisque symptomatibus, id pluries contingere animadvertitur. III. Quia sæpius carbunculi & bubones visi sunt absque ulla manifesta cordis læsione. Verum, nos respondemus ad *primum*, pestilens venenum per nares attractum, posse quidem primò & graviter afficere ipsum cerebrum, sed illam malignitatem non posse non statim etiam ad cor deferri; (circulatio enim sanguinis continuè procedens, etiam infectionem sanguini aut spiritibus in capite impressam, protinus cordi communicat.) idque adhuc multo gravius affligere, quod manifestissimè apparuit in Paræo, qui venenum quidem per nares hausit, sed ab illo etiam cor ilico affectum fuisse, testis erat lipothymia, quæ protinus insequebatur. Ad *secundum:* in pestilenti colica, pleuritide, aliisve pestilentibus morbis, venenum pestilens etiam primario impugnare cor; sed illud validum ac robustum existens, magnam virulentiæ partem à se depellere, modò ad intestina, & tum colicam; modò ad ventriculum, & tunc vomitum; modò ad pleuram, & tum pleuritidem pestilentem facere, ita ut hi affectus tanquam symptomata, ex pugna cordis cum veneno pestilenti, procedant, non verò sine prævia cordis gravi afflictione, ex se ipsis oriantur. Quare autem in tali casu venenosum virus magis ad unam quam ad alteram partem propellatur; & quare in eadem parte, sumamus cerebro, in uno ægro phrenitidem, in alio soporem inducat, docebimus *sequenti cap.* 13. Ad *tertium:* bubones & anthraces sine manifesta aut notabili cordis afflictione duobus modis apparere: Primò, cum cor adeo validum est, ut venenum pestilens, simulac in ipsum irruit, ilico à sese ad partes exteriores propellere possit; in quo tamen casu ipsum cor primitus fuit impugnatum. Secundo, cum à pestilentis contagii externo contactu carbunculus contrahitur, corde robusto existente, & hostem suum eminus extra limites suos profligante: in quo casu cor quidem primitus & maximè non affligitur, sed quia hoc rarissimè, imò ex tribus ægrorum millibus vix uni contingit, non potest talis rarissimus casus communem regulam evertere. Hic adhuc aliud examinandum occurrit, scilicet, cum cor primario afficiatur, idque constet ex spiritibus, humoribus, & solidis, quodnam horum afficiatur? Dico, vel simul omnia tria, vel tantum aliqua ex his affici posse. Spiritus tamen omnium primo affici, verisimile est, utpote qui à veneno pestilenti interdum protinus corrumpuntur, interdum nimis dissipantur, sed frequentius nimis concentrantur, atque ita figuntur, ut amplius propelli nequeant. Humores verò & solida cordis, illi facilius & citius, hæc difficillimè & cum exitio corrumpuntur, ac à pestiferi veneni septica qualitate enecantur. Hæc veneni pestilentis operatio manifestissimè apparet in anthracibus, de quibus agemus infra, *cap.* 14. Avicenna hæc

tria

tria explicans, dicit: aërem pestilentem corrumpere complexionem spiritus cordis, deinde putrefacere quod circumdat spiritum, tertiò accendere calorem præter naturam, quartò hunc calorem diffundere in corpus.

Cap. III. *De pestis Noviomagensis principio, vigore & fine.*

VEr anni 1635 tepidum & modicè humidum fuit: post hoc secuta est æstas vehementer calida & sicca: qua tempestate maximæ putredines, multique graves morbi epidemii plurimis in locis excitati fuerunt. Imprimis autem gravissima pestis Lugduno Batavorum uno anno ultra viginti millia funerum extorsit. In nos autem & totam Geldriam, aliasque plures regiones febris quædam pestilens epidemia diris furiis debacchata fuit, magnamque hominum stragem edidit. Circa autumnum, adhuc permanente, imò magis adaucto aëris fervore, summis siccitatibus conjuncto, undique adhuc majora putredinis indicia, & undique plures maligni morbi apparuerunt, variolæ, morbilli, diarrhœæ, & dysenteriæ pessimi moris passim grassabantur, sed omnium maximè prædicta febris pestilens, quæ indies majora incrementa sumens, magis magisque in pejus mutabatur, & purpurata (quam *Petechialem* vocant Itali) evadebat, donec tandem in apertissimam pestem transiret. Quæ Noviomagi mense Novembri anno dicto initium sumens, paulatim ista (1.) hyeme spargebatur. Hyems autem nullo magno frigore excellebat, in siccitate & humiditate mediocris erat. Mense Ianuario sequentis anni 1636, omnia pejora reddi cœperunt: at circa Martium pestis longè majora incrementa sumpsit: summo autem acumine exarsit circa finem mensis Aprilis, atque in isto furore usque ad finem mensis Octobris continuavit, quo temporis intervallo tam crudeliter grassatus fuit morbus, ut in tota urbe nulla fere, quod scio, domus à peste immunis fuerit. Innumeri undique conspiciebantur ægri, inter quos Mors sceptra tenebat; plures enim moriebantur quam evadebant: & inexplicabilis morbi malignitas omnium fere remediorum efficaciam illudere ac superare videbatur. Quibus mensibus morbum in vigore seu statu fuisse, certum est. Postea lues hæc paulatim cœpit declinare, ita ut tandem mense Decembri multo pauciores ægri, & rariores mortes viderentur. Hyems illa præter consuetudinem valde tepida fuit, hincque pestis diutius perduravit. Anno sequenti 1637, circa medium Februarii, magno frigore præter expectationem repentè oborto, per sex septemve dies fortiter gelavit; quod acerrimum, licet breve, frigus horrendæ hujus luis vires adeo infregit, ut in principio mensis Martii ejus reliquiæ apud Noviomagenses penitus eradicatæ fuerint (2.) quo tempore ultimos hoc contagio infectos invisimus. Dico, *apud Noviomagenses*,

magenses, nam multis aliis in locis etiam, toto illo anno 1637, maximam tyrannidem exercuit, & præter alia loca, in diœcesi Vltrajectensi, charam mihi patriam Montfurtum oppidum, totumque territorium Montfurtense, adeo misere afflixit, ut vix dimidia incolarum pars superstes remanserit. Quemadmodum annus 1635, æstate & autumno maximis aëris fervoribus excellebat, ita sequens annus 1636, non minori fervoris vehementia, à Vere usque ad hyemem perdurante, antecedentem annum excepit. Venti à Vere usque ad hyemem fere semper meridionales, vel zephyri erant, cum magnis aëris squalloribus. Ad hæc, à mense Martio usque ad finem Augusti continuæ erant siccitates, quales vix unquam antea tam diuturnæ visæ fuerant: quæ omnia anni præcedentis mala plurimum adauxerunt.

ANNOTATIONES.

I. PEstis quæ in autumno vel hyeme incipit, longè vehementior & diuturnior esse solet, quam quæ aliis temporibus initium sumit. Petrus Paschalis, *de febr. pest.* bene sic ait: *Quæ Vere & æstate incipit pestis, hyeme solet desinere: quæ verò autumno vel hyeme, longius protenditur.*

II. Pestis apud Noviomagenses duravit per sexdecim menses, postea inde ad alia loca demigravit. Cardanus, *lib. 2. Subtil.* scribit, nullam pestem ultra triennium sævire; (quod de uno eodemque loco est intelligendum) ejusque rei has causas subjungit. 1. Quia si tam diu sæviat, non habet ferme in quos ulterius sævire potest. 2. Quia aër ipse cum sit levissimæ substantiæ, ulteriorem corruptionem pati nequit. 3. Quia vix fieri potest, quin tanto tempore aër motu suo in ventos transferat totam corruptionis labem. 4. Quia omnibus pessimis rebus Dei beneficio modus quidam impositus est; nec ullum vehemens malum potest esse diuturnum.

CAP. IV. *De Pestilentiæ subjectis.*

PEstis hæc, bruta (1.) fere intacta relinquens, solis hominibus bellum indixerat. Nihil sexum, nihil temperamenta curabat, non humorum synceritatem, ac bonitatem, non eorundem corruptionem: (2.) laudabiles humores eandem non impediebant, & propter vitiosos citius non invadebat. Corpora cacochyma sæpe intacta relinquens, optimè temperata inficiebat. Æque mulieres (3.) atque viros, æquè virgines atque prægnantes, æquè infantes, pueros, juvenes, atque constantis ætatis homines corripiebat: sola senectus (4.) maximè immunis erat. In principio morbi à contagio plurimi inficiebantur, postea verò adeo immanis evasit dira lues, & aëris tam horrenda labes, ut nullus fere in tota civitate locus non infectus inveniretur. Tunc æque fere inficiebantur, qui contagiosa & infecta loca fugiebant (5.) atque alii qui indiscriminatim

quoslibet ægros & sanos adibant. Præterea non raro, quasi sympathiâ quadam occultâ, integræ familiæ eodem tempore inficiebantur: imò vidimus nonnullas familias, longissimè à se invicem dissitas, & diversis in locis ac urbibus habitantes, eodem fere tempore exitialissimis hujus tyranni spiculis graviter afflictas, & fere deletas fuisse. (6.) Tanta crudelitate grassabatur hæc lues, ut totum Noviomagum, quasi instar ignis, ab ea accensum videretur, & in tota urbe vix aliqua domus ab illius contagio immunis fuerit. Eheu, quam triste spectaculum erat, sæpe tria quatuorve cadavera ex iisdem ædibus simul ad sepulturam efferri videre! feretra funeralia per omnes plateas ante plurimorum civium ædes deposita, & mortuos hinc illinc ad sepulchra deportatos conspicere!

ANNOTATIONES.

I. PEstis Noviomagensis bruta animalia à furoris sui violentia excusavit: si fortè hic vel illic aves quasdam domesticas, vel etiam nonnullos canes (quod tamen rarum erat) corripuerit; quia tamen inter bruta non fuit communis, non debet inde concludi pestem inter bruta dominatam fuisse: nam boves, equi, oves, cuniculi, columbæ, porci, anseres, aliaque hujusmodi animalia tam immunia à peste fuerunt, ut vix unum peste mortuum fuisse noverim; imò ipsi etiam feles & canes, quos maximè pestilenti contagio infici vulgò credunt, rarissimè infecti sunt; quemadmodum etiam paucissimæ gallinæ: de sylvestrium brutorum strage toto tempore nihil audivimus. Aves quidem sylvestres regionem nostram maxima ex parte deseruisse (fortè aëris pravitatem persentientes) sed nihil de earum strage observavimus. Homerus, nec non Hippocrates, *lib. de flat.* meminerunt etiam pestis quæ sola bruta animantia invadit, & alterius, qua homines & bruta æqualiter corripiuntur. Villanovanus, *cap. 2. epid. antid.* scribit, pestem humanam pecora non invadere, & vice versa, frequenter homines sanos ac sospites degisse, interim contagio pestifero armentorum myriades catervatim prosternente. Cujus rei historias describunt, Michael Saxo, *in Cæsarum chronica*, & Matthias Mehonius, *in Chronica.* Fernelius, *lib. 2. abdit. cap. 12.* refert anno 1514 irrepsisse pestem quæ solos feles corripuit. Furiosam pestem quæ pecudes invasit, etiam describit Virgilius, his versibus:

Hic quondam morbo cæli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumno incanduit æstus,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.

II. Nonnulli Medici arbitrantur pestem magis vel citius invadere corpora cacochyma, quam pura, quia illorum constitutio malignæ putredini recipiendæ aptissima est. Sic Mercurialis, *lib. de pest. cap. 1.* notavit in peste Patavina maximè infectos fuisse ignobiles, servos, ministros, intemperantes, incontinentes, & qui nullam prorsus rationem vitæ aut valetudinis habuerant. Contra verò, alii putant corpora pura & bene sana citius peste infestari, quia, teste Hippocrate, *Evexia quæ ad summum pervenit, periculosa.* Dicendum ad hujus dubii solutionem: Pestilens venenum interdum solum in aëre divagari, sine manifesta

manifesta putredine; interdum cum magna putredine conjunctum esse. In priore casu magis timendum esse euchymis & optimè temperatis corporibus, utpote quæ minimas quasque noxas tum longè citius percipiunt, quam corpora cacochyma, quæ jam dudum multis vitiis morbosis, ab humorum impuritate productis, assueverunt. In posteriore casu magis periclitari cacochymos, utpote quorum impuri humores ab aëris aliarumque rerum occurrente putredine facillimè afficiuntur, & ad pestem recipiendam disponuntur. Verum, utcunque se res habeat, ego auctor esse volo euchymis & robustis, ne multum confidant suæ dispositioni ac fortitudini: cacochymis quoque, ne impuritatibus suis aliquid tribuant immunitatis ab hoc morbo: nam hac pestilenti constitutione manifestè edocti sumus, pestem nullam cujuscunque temperamenti, vel boni, vel mali, vel mediocris, rationem habere; & morbi invasionem non dependere à corporum puritate vel impuritate, sed ab occulta quadam dispositione, de qua pluribus agemus alibi.

III. Dionysius Halicarnasseus, *histor. Rom. lib.* 9. similem truculentissimam pestem Romam invasisse scribit, quæ promiscuè sæviebat in omnes, sine ullo discrimine ætatis aut sexus, aut corporum roboris, vel imbecillitatis, nec arti & remediis, quæ morbum levare & expellere creduntur, cedebat. Idem auctor, *lib.* 4. *histor. Rom.* describit pestem qua solummodo virgines fuerunt correptæ. Contra vero in illa peste quæ tempore Gentilis Medici grassata fuit, paucæ mulieres, sed non nisi viri robusti mortui sunt. Sic Ioannes Boterus, *lib.*3. *relat. univ. de mundo novo*, magnam enarrat pestilentiam quæ solos juniores fuit adorta, paucis triginta annos egressis illius contagionis insultu tentatis.

IV. Plinius, *lib.* 7. *cap.* 50. dicit, *Senes pestilentiam minimè sentire*: hoc est, minus cæteris, vel omnium minimè. Sic quoque Mercurialis observavit, in peste illa Patavina senes maximè immunes fuisse: quod ipsum in Delphensi peste se quoque animadvertisse, refert Forestus. At Platerus scribit pestem illam quæ anno 1563 Basileæ grassata est, neque senibus, neque decrepitis pepercisse.

V. Ratio fuit, quia aër Noviomagi ubique æquali fere modo (quod tamen in aliis pestibus rarissimè accidere solet) infectus erat, nec multo magis in ædibus ægrotantium, quam extra easdem, & tantum erat ubique locorum aëris contagium, ut qui aptam ad pestem dispositionem habebant, nusquam fere tuti essent, sed quocunque loco peste corriperentur: qui verò hanc occultam dispositionem non habebant, omni in loco, etiam in ædibus infectis non minus quam extra easdem, tutò versari possent. Guilhelmus Fabr. Hildanus, *cent.* 4. *obs.* 23. refert anno 1613 similia contigisse in peste Lausannensi, in qua dicit rusticos, & illos qui in altissimis montibus, ab omni hominum consortio separati, vivebant, non minus peste infestatos fuisse, quam illos qui in civitate habitabant; qui licet etiam maxima diligentia à se invicem separarentur, nihilominus tamen infinitos, qui cum ægris nullum consortium habuerant, trucidatos esse.

VI. Multa hujusmodi extiterunt exempla. Novimus civem, N. van Dans appellatum, qui pestem timens, & liberos amans, duos eorum Gorcomum in Hollandiam ad amicos transmisit, tertium domi retinuit. Cum autem illi duo in ista civitate (in qua tunc temporis nulla pestis erat) per duos tresve menses bene sani vixissent, tandem simul peste correpti & mortui fuerunt,

runt, eodem tempore quo etiam pater cum tertio filio Noviomagi peste extinctus est: mater autem venenatæ luis spicula sensit, sed tamen feliciter effugit. Circa idem tempus illius civis soror, & adhuc duo tresve liberi, qui ab alia sorore superstites erant (singuli satis longè à se invicem habitantes) pluresque ejusdem familiæ nepotes & cognati peste interierunt. Sic aliam novimus familiam, è qua intra octiduum circiter viginti occubuerunt. Ita etiam Euagrius, *lib.* 4. *histor. Eccl. cap.* 28. refert, in peste Antiochena certas familias prorsus interiisse, salvis manentibus reliquis urbis incolis. Causa verò ob quam pestis integras familias corripiat, dependet ab arcana quadam dispositionis similitudine, quam inter se habent, quæ apta est ad pestem recipiendam. Hanc dispositionis similitudinem etiam agnovit Duncanus Liddelius, qui *lib.* 3. *de febr. cap.* 2. sic inquit: *Ex naturæ proprietate quidam à peste immunes sunt, licet cum peste infectis perpetuò vivant: alii, licet bene constituti, contagione tamen facillimè inficiuntur. Quod evenit ob peculiarem naturæ proprietatem & similitudinem, quam habent corpora, quibus contagium communicatur, ad illa quæ communicant. Nam communicatio sive receptio per similitudinem fit: ac ob similitudinem sæpe videmus integras familias contagio perire: ob dissimilitudinem rarò belluas ab hominibus infici, item in peste belluarum rarò homines affici.* De hac dispositionum similitudine paucis agemus *cap.* 11.

CAP. V. *De nonnullis quæ in hac peste notanda occurrerunt.*

DVobus tribusve diebus ante & post novilunium, ut & (1.) plenilunium, hæc dira lues semper exacerbata fuit, eoque tempore, & plurimos morbus corripiebat, & quos tunc invadebat, illi fere omnes moriebantur, idque valde citò; nam multi antequam vix ægrotare viderentur, nescio qua virium labefactatione oppressi, intra paucas horas extinguebantur, multi secunda aut tertia die deficiebant, iis præcipuè mensibus quibus morbus in vigore erat.

Pestis sine febre (2.) paucis incipiebat & finiebatur: pluribus sine febre quidem incipiebat, sed quæ tamen non diu post insequebatur: plurimos autem ab ipso principio cum parvo rigore pestis corripiebat, cui febris protinus adjungebatur, interdum ardens, nonnunquam mitis, ut plurimum verò mediocris.

Mulieres gravidæ (3.) plurimæ abortiebant, ac simul etiam peste corripiebantur, à qua paucissimæ evadebant. Quæ verò ad justum partus tempus perveniebant, & feliciter pariebant, etiam has dira lues, cum suo fœtu, citissimè occidebat, ita ut quoque tales mortis spicula rarius subterfugerent.

Viri Veneri minus assueti, si eandem nimis strenuè exercerent, brevi post peste corripiebantur (4.) ac cum cymba Charontis ad Elysios campos citissimè deferebantur. Hinc factum quod plurimis sponsis, secunda tertiave post tedam nuptialem die, funebris teda accensa fuerit.

Si

Si quispiam alio quodam morbo corriperetur, intra viginti quatuor horas pestis illi morbo adjungebatur (5.) ita ut toto anno vix ullus morbus peste incomitatus visus fuerit.

Ægri qui in ipso morbi principio antidota sudorifera sumebant, multi sanabantur: principio transgresso grave periculum imminebat.

Plurimi ægri ante septimum diem interibant, multi subitò prima die extinguebantur, multi quoque tertia vel quarta, plures autem quinta vel sexta.

Qui diem septimum & nonum supervivebant, de iis aliqua spes erat. Aliquos tamen vidimus qui ad tertiam, & paucos qui ad quartam septimanam morbum protraxerunt, & tandem tamen mortui sunt. Febres enim pestilentiales lentæ valde fallaces erant (6.) nam propter symptomatum minorem violentiam sanationis magnam spem dabant, & ægros longo tempore circumducebant, sine magnis (ut videbatur) symptomatibus, & tandem tamen ex improviso sæpe eosdem trucidabant.

ANNOTATIONES.

I. QVemadmodum in hac peste circa novilunium & plenilunium morbum valde exacerbatum fuisse observavimus, sic etiam Ioubertus suo tempore in plena atque silente Luna id ipsum notavit. Hinc quoque monet Iohannes Morellus, *lib. de febr. purp. ut unusquisque sibi caveat circa novilunium & plenilunium, quia*, inquit, *tunc fortiter aëreum venenum movetur.* Hoc ipsum quoque animadvertit Iohannes Heurnius, *de peste cap.* 8. qui adhuc aliam observationem addit: *Cave tibi,* inquit, *circa novilunium & plenilunium, tunc enim aëreum venenum movetur violentius. Vis*, addit, *aliquid secretioris in natura? cave tibi cum singulis mensibus Luna venit in eum locum cœli, in quo erat Saturnus cum nascereris: idem de Marte dictum puta, quod tamen vix millesimus observat.* E contra verò Gemma scribit in peste anni 1575, Lunæ decrescentis quadraturam fuisse efficaciorem. Paræus, *lib. de peste*, ait Lunam decrescentem peste correptis sæpe fatalem esse ad interitum. Illud ipsum quoque affirmat Duncanus Liddelius, *lib. 3. de febr. cap.* 4. *Luna decrescens*, inquit, *peste laborantibus lethalis esse solet, plures enim Luna crescente, quam decrescente restituuntur.* Quercetanus, *lib.* 1. *Alex. cap.* 7. dicit senes & fœminas peste laborantes frequentius Luna decrescente, plethoricos verò in plenilunio plerumque interire. Alii particulatim de quolibet subjecto annotarunt, in nova Luna natis circa novilunium maximum pestiferæ infectionis periculum impendere, & in plena Luna natis circa plenilunium: idque observavit Goclenius, *de pest. quæst.* 8. De Lunæ in corpora sublunaria viribus, diversissimæ sunt opiniones, quas hîc examinare nimis longum foret: inter has tamen verior videtur illa, quæ statuit, ad motum aquarum, humorum, succorum, &c. Lunam nihil facere, sed illa sponte naturæ moveri eodem modo & tempore quo Luna, atque Lunam istius motus tantum signum esse, non verò causam efficientem.

II. Pestem esse quid diversum à febre, & febrem ejus esse symptoma, durante hac pestilente constitutione multoties observavimus, ac proinde non-

nulli pestem malè per febrem definiunt, cum febris non sit de ipsius essentia, ut infra probabitur *cap.* 12. *annot.* 2.

III. Quare mulieres gravidæ tempore pestis magis afficiantur & periclitentur, docebitur *cap.* 15. *annot.* 22.

IV. Ratio erat, quia nimia seminis profusio spirituum dissipatione corpus enervans, nec non humorum omnium excalefactio, atque ex his procedens primariorum viscerum debilitatio, & ad veneno pestilenti resistendum major impotentia, corpora citissimè crudelitati hujus tyranni subjiciebant.

V. Sic etiam Sennertus scribit, se observasse in magnis pestibus annorum 1616, & 1626. fere omnes alios morbos siluisse; & si nonnulli quosdam invaderent, illis statim pestem adjunctam fuisse. Hoc ipsum quoque observavit Mindererus, *de peste cap.* 11.

VI. Si pestilens venenum substantiæ cordis firmius infigeretur, & valde exiguam humorum putredinem induceret, adeo parva sæpe inducebatur febris, ut ipsi ægrotantes se febricitare vix sentirent. Cum hujusmodi febribus ægri, vel citò interibant, si nempe pestilens venenum majore quantitate, aut fortiore qualitate cor invaderet: vel morbum longius protrahebant, si minori quantitate vel qualitate cordi se insinuaret. Atque tales febres lentæ valde fallaces erant. Quod etiam Avicenna animadvertens, ex Galeni *lib.* 3. *de præsag. ex puls. fen.* 1. *lib.* 4. sic inquit: *Sunt quippe ex iis pestilentibus febribus nonnullæ, in quibus neque æger, neque ipsum tangens, excellentem febrilem calorem persentiunt, imò ipsius ægri pulsus & urina à naturalibus non multum distant, & tamen febris ipsa interficit.* Quapropter oportet ut Medici tempore pestis de talibus ægris prudenter judicent, ne calumniam incurrant, & salutem promittant dum mors in propinquo est. Quam ob caussam Galenus carpit Medicos sui temporis, qui in diuturna quadam peste hæc discernere nescirent, eosque nihil plebe præstantiores, imò imperitiores esse dicit.

Cap. VI. *De signis pestem præcedentibus, & præsagientibus.*

Quia prima pestis caussa cœlitus dimittitur & occulta est, hinc etiam difficulter ejusdem adventus ex signis seu præsagiis certò prævideri potest; nam haud rarò obscurè ac furtim, nullis sui indiciis præmissis, multa loca repente invadit: nonnumquam etiam quibusdam in locis sui signa quædam, modò obscuriora, modò clariora, præmittit, maximè ab occulti pestilentis veneni effectu primo ac leviore, nec non ab iis quæ corpora ad pestem præparant, desumpta. Hujus quoque generis varia signa pestem Noviomagensem prænunciare visa sunt: Tota enim æstate anni 1635, non minus quam anni 1636, hujusmodi indicia se prodiderunt: Nempe, stellarum ardentium in cælo oberrantium magnus concursus, & in terram (1.) prolapsio. Plurima & fere continua nocturna fulgura, cælo non nubiloso existente, sine pluviis & tonitruis. Venti austrini (2.) diuturniores, sæpe etiam nulli venti manifesti. Maximi æstatis fervores, & siccitates diuturnæ, quæ hyemem tepidam humidamque

damque ſequebantur, & rurſus ab hyeme tepida excipiebantur. Avium (3.) multo rarior numerus quam aliis temporibus. Maxima & incredibilis inſectorum (4.) copia; qualis vix unquam viſa fuit, ut culicum, papilionum, ſcarabeorum, crabronum, cicadarum, omniumque maximè muſcarum, quarum utroque anno tam ſtupenda ubique copia reperiebatur, ut ædium interiorum parietes undique muſcis conſiti viderentur, & foris ipſe aër multis in locis quaſi muſcarum nubibus obfuſcaretur. Carnium aliarumque rerum putredines, præter conſuetudinem, longè citiores & graviores. Mulierum gravidarum (5.) frequentes abortus. Morbi epidemii mali moris, ut erant variolæ, morbilli, dyſenteriæ valde malignæ & contagioſæ, imprimis febres putridæ maligniſſimæ, & purpuratæ, plurimiſque lethales. Pueri in luſibus ſuis mortuorum (6.) ſepulturam agentes; aliaque ſimilia, quæ omnia huic regioni imminentia mala prænunciabant: quibus & illud accedebat, quod peſtis crudeliſſima Lugdunum Batavorum jam miſerrimè affligeret. Pro ſingulis autem individuis invaſuræ peſtis pauciſſima vel nulla dabantur præſagia, nam fere omnes ex improviſo feriebat, nec niſi effectis & eventis deprehendebatur. Hoc unum adhuc obſervavimus, ubi aviculæ (quas nonnulli caveis incluſas delectationis & cantus gratia alunt) moriebantur, in illis ædibus etiam non diu poſt, imò frequentiſſimè intra duos treſve dies, inter inhabitatores homines peſtem dominatam fuiſſe, idque multis in locis ſeu ædibus contigiſſe vidimus.

ANNOTATIONES.

I. Mercurialis, Foreſtus, aliique Medici, in iis peſtibus quas deſcribunt, hujuſmodi meteora quoque viſa fuiſſe notarunt: atque ſic etiam Trichemius, Andreas Gallus, & Cruſius, ſimilium præſagiorum peſtis in ſuis hiſtoriis meminerunt. Verum nec cometæ, nec terræ motus peſtem Noviomagenſem prænunciarunt, quæ tamen ſigna nonnullas alias peſtes præſagiiſſe & præceſſiſſe, teſtes ſunt Sigebertus, Platina, Paulus Warnefridus, Michaël Saxo, aliique Hiſtorici. Aliud aëreum ſignum referunt Titus Livius & Sabellicus, contigiſſe anno 290 ab Vrbe condita, ſcilicet, cœlum multo tempore, omnium cum ſtupore animique conſternatione, apparuiſſe in forma flammæ ardentis, poſt quod ſignum furioſiſſima peſtis ſubſecuta eſt. Nonnulli etiam inter hæc præſagia referunt pluvias ſanguinolentas (quales ante paucos annos Buſcoduci viſæ dicuntur) funerum per nubes delatorum viſiones, tonos lugubres in aëre, ſonitus in cæmiteriis auditos, aliaque ſimilia. Alii credunt aſtra ſæpius in terram excrementa quædam exſpuere, è quibus imminens peſtis, ejuſque forma præſagiri poſſit. Sic ajunt Paracelſum anno 1538 hujuſmodi recrementa ſtellarum diſcipulis ſuis monſtraſſe, eaque inveniſſe inteſtinis ſimillima, atque hinc exactis ab eo paucis menſibus ſecutam fuiſſe peſtem crudeliſſimam, quæ homines una cum colica atrociſſima affligebat. Ita

Ita eundem quoque in Vngaria dicunt notasse hæc stellarum excrementa, repræsentantia linguam crassitudine digitali, punctis atris signatam, ac paulo post secutam fuisse truculentissimam pestem, cum angina, & faucium ac linguæ exustione. Atque in Borussia illum vidisse hujusmodi recrementa maculis luteis, nigris, ac lividis insignita, ad quæ, ecthymata cum peste secuta fuerunt. Verum quia solus Paracelsus, nec alius quispiam, quod scio, hujusmodi stellarum recrementa observasse dicitur, rei veritatem cuilibet judicandam relinquimus.

II. Hippocrates agens de peste, austrinæ constitutionis plerumque mentionem facit. Ita quoque Galenus annum australem pestilentium morborum feracissimum esse, passim testatur. Quia nempe auster corpora ad pestem facilius suscipiendam maximè præparat ac disponit, si modò aliquod pestiferum venenum cœlitus in aërem dimissum fuerit: nam alioqui auster per se nullas pestes inducit; (hoc latius docebimus *cap.* 8. *annot.* 1. *problem.* 5. *&* *annot.* 7.) & austrini venti multoties longo tempore perstiterunt sine ullo sanitatis incommodo. Præter austrum, etiam aëris quies, si nempe à ventis non agitetur, ad pestis præparationem plurimum facit. Hinc Hippocrates, 3. *epidem.* constitutionem pestilentem describens, inquit, *Sine aura usque annus fuit.*

III. Aves, quia illud aëreum pestilens venenum citius ac facilius persentiscunt, regionem mutare, & ad loca salubria se conferre, etiam nidos, ova, & pullos non rarò deserere solent: quod à multis Historicis & Medicis ante hac quoque observatum fuisse, passim legimus.

IV. Insectorum copiam pestem præsagire, jam à multis seculis annotatum fuit. D. Augustinus, *de civit. Dei, cap.* 31, scribit, post immensam locustarum copiam, tantam pestem insecutam fuisse, qua in solo regno Masanissæ octies centum millia hominum perierunt, & prope Carthaginem bis centum millia, & Vticæ ex triginta millibus juniorum militum, qui ibi erant, decem millia remanserunt. Sic quoque D. Hieronymus, *in Ioël. Prophet.* scribit, tempore Theodosii Imperatoris maximam locustarum copiam in Iudæa horrendam pestem præsagiisse. Simile quoque in Gallia Cisalpina contigisse, tradunt, Agricola, *de pest. lib.* 1. & Iohannes Wolffius, *cent.* 16. *lection. memorab.* Refert Hildanus, *cent.* 4. *obs.* 24. in peste Lausannensi, anno 1613, tantam ubique fuisse muscarum copiam, ut post hominum memoriam vix similis visa fuerit.

V. Mulierum abortus pestem sæpe præsagiisse, etiam observarunt Alexander Benedictus, Forestus, Sennertus, aliique plurimi. Fiunt autem, quia tenelli & imbecilles fœtus, propter cordis & reliquorum viscerum debilitatem, venenatæ aëreæ malignitati minus resistere valent, sed ab ea facile enecantur, tumque mulieri pondere & putredine molestam irritationem facientes, abortu excluduntur.

VI. Gallus Tridentinus, *fascic. de pest.* agens de pestis prænunciis, inter cætera etiam hujus præsagii meminit: *Pueri*, inquit, *ab intelligentia non errante ducti, presbyterorum modo cantant, alios vivos pueros sepelire simulant, hanc. universam animantibus perniciem futuram præsagientes.* Forestus ante pestem Delphensem illud præsagium etiam observavit. *Pueri*, inquit, *antea colludentes scobes instar sepulchrorum faciebant, & feretra in humeris, ut vespillones, portabant: & quamquam hæc & similia ab aliis pro portentis, ab aliis pro nugis habeantur, tamen sævissima pestis subsecuta est.* Sic etiam nos anno pestem hanc præcedente, Noviomagi variis in locis,

cis, atque etiam in vicinia nostra, puerulos mortuorum sepulturam agere vidimus. Memini me quondam Montfurti vidisse puerulos quosdam per aliquot dies continuos, ante ædes vicini nostri Arentii Vos, mortuum, ut ajebant, lusisse, nec ab illo lusu prohiberi potuisse; atque post duos ab inde menses iisdem in ædibus tres liberos variolis extinctos fuisse.

CAP. VII. *De signis & symptomatibus pestem concomitantibus.*

SIgna & symptomata (1.) quæ pestem hanc comitabantur, eamque adesse testabantur, varia (2.) erant: Febres; jactationes (3.) corporis: summa anxietas: æstus sæpe internus magnus: dolores capitis (4.) rarius acres, sæpius gravativi: terrores: deliria, (5.) convulsivi subsultus, & quasi leves contractiones membrorum: in aliis continuæ vigiliæ, (6.) in aliis graves sopores: visus (7.) turbidus: aurium tinnitus, & in nonnullis surditas: linguæ siccitas (8.) rarius tamen nigredo: oris & sudoris graveolentia: syncope: pulsus sæpe validus (9.) & naturali pene similis, interdum debilis, creber & inæqualis, ac in nonnullis intermittens, in multis valde parvus & creber, modò æqualis, modò inæqualis. Hæmoptysis: tussicula (10.) sicca: sitis (11.): inappetentia: oris ventriculi dolor: nausea, vomitus, singultus: alvi dejectiones crudæ, admodum fœtentes, ut plurimum turbidæ, ac interdum cum vermibus: diarrhœæ (12.) perniciosæ. Vrinæ (13.) multis optimi coloris & sedimenti, sanorum urinis similes, multis igneæ, aliis tenues & crudæ, interdum quoque turbidæ, nonnullis etiam unica die variæ, nempe modò bonæ & laudabiles, modò turbidæ, vel igneæ, aliquibus quoque sanguineæ. In aliis repentina virium dejectio & impotentia ad motum ab ipso morbi principio, in aliis vires robustæ usque ad mortem. Calor corporis in aliis acer & vehemens; in aliis tantum (14.) naturalis. Color vultus aliis pallidus, aliis erysipelaceus, plurimis verò sanorum colori non multum absimilis. Maculæ (15.) purpureæ, nigræ, violaceæ, vel rubeæ, modò paucæ, modò multæ, modò angustæ, modò latæ, at fere semper (16.) exactè rotundæ, modo in una corporis parte, modò in alia, sæpe in toto corpore apparentes. Tumores (17.) in emunctoriis. Carbunculi (18.) in variis corporis partibus. Hæc dicta signa non pleraque in eodem subjecto (19.) videbantur, sed modò hæc in uno, illa in altero.

ANNOTATIONES.

I. VIx aliquod exactè certum pathognomonicum pestis signum reperiri potest, quo posito pestis necessariò ponatur, sublato auferatur. Quia morbus hic multoties variat, neque eundem morem semper servat, unde quoque varia ejus ac intricata, & pleraque fallacia signa sunt, partim propter

occultam malignitatem primò efficientem, partim propter humorum corporumque varietatem: propterea unum, duo, vel tria ex his signis nihil certi concludunt sola, sed ex multorum congerie certius judicium ferri potest. Quamvis enim pestilens venenum suas habeat notas peculiares quibus se prodit, nempe bubones, carbunculos & exanthemata, quia tamen hæc nonnunquam in aliis quoque morbis apparent, quia etiam in peste semper non apparent, & morbus sæpe irruit in corpus variis humoribus ad putredinem paratis refertum, multa alia simul infert symptomata diversis aliis morbis communia, quæ magis propria pestis signa obscurant, vel prodire impediunt, cognitionemque interturbant, utpote quorum multa non immediatè à malignitate, sed à putredine oriuntur. Quapropter non febris, non somnolentia, non capitis dolor, aliudve simile ex prædictis symptomatibus, per se pestem designant; sed si his accedat magna virium prostratio, & pestilens sit cœli status, ac morbus epidemius perniciosus grassetur, haud exigua de peste conjectura fieri poterit, imprimis si aliquod ex peculiaribus signis (nempe bubo, anthrax, vel exanthemata) accesserit. De quibus tamen peculiaribus signis, cum illa etiam aliis quibusdam morbis communia sint, non imprudenter judicandum, sed his pestis characteribus apparentibus, ut certa morbi cognitio indagari possit, etiam præcedentia, concomitantia, & subsequentia symptomata consideranda, aliæque circumstantiæ (ut aëris malignitas, pestis grassatio, contagii occasio, &c.) animadvertendæ sunt. His tamen peculiaribus signis non apparentibus, statim inde pestis absentia concludenda non est; nam sæpe vel æger moritur antequam illa erumpunt; vel debilitata atque oppressa virtus nullam à centro ad peripheriam morbifici veneni expulsionem moliri potest.

Hic jam quæritur, cum signa pestis sint valde incerta, si fortè morbus hic in urbe unam solam domum invaderet, (peste nusquam apparente) & nullis carbunculis, bubonibus, aut exanthematibus se manifestaret, an & unde cognosci posset, istius domus ægros peste infectos esse? Respondeo, illud primo ingressu vix certo judicari posse, quamvis Reipublicæ plurimum intersit illud sciri, ut contagii propagatio declinari queat. Ex syndrome tamen pravorum signorum, & malis concurrentibus circumstantiis, morbum suspectum fieri debere; atque si primus æger sine magno ardore, magna cum anxietate viriumque prostratione, accedentibus magno vomitu, delirio, somnolentia, aut jactatione, aliisve similibus symptomatibus, primo vel secundo morbi die moriatur, & post eum secundus & tertius similiter citò extinguantur, aliique iis inservientes inficiantur, maximè verisimile est, illum morbum esse pestem, licet nec anthraces, nec bubones, nec exanthemata appareant. Sic refert Follinus, *in Amuleto cap.* 19. se Sylvæ-Ducis ex syndrome pravorum symptomatum in ædibus cujusdam civis detexisse pestem, qua pater & mater familias, una cum duobus liberis & ancilla, citissimè fuere sublati, nullis carbunculis, bubonibus, aut exanthematibus prodeuntibus, nullo etiam contagio se ulterius extra domum illam extendente. Simile etiam à nobis postmodum Vltrajecti contigisse visum est anno 1661, apud nobilissimam viduam Dominam van de Perck, in media circiter urbe habitantem, in cujus ædibus (eo tempore nusquam peste observata) in fine Octobris mensis & principio Novembris, unus filiolus

filiolus intra biduum fuit extinctus, cum maximis anxietatibus & continuo vomitu, quem brevi secuta est ancilla ipsi inserviens, hanc item alia ancilla quæ huic inserviverat, illam adhuc alia mulier extrinsecus ad hujus servitium vocata: tandem ipsa Domina eodem malo correpta, cum summo vomitu maximaque anxietate intra viginti horas obiit: (reliqui liberi fuga se servarunt) hanc simili modo non diu post secuta est alia pedissequa, cum famulo: & ex his septem (qui omnes intra tres quatuorve septimanas succubuere) nemo ultra quatriduum decubuit, sed omnes citius extincti sunt; etiam in nullo eorum ulli anthraces aut bubones apparuerunt, nulla exanthemata prodierunt, ita ut chirurgus pestiferorum visitationi destinatus, illos peste non laborasse pronunciaret. Ego tamen ex syndrome pessimorum symptomatum, contagio, & tot domesticorum repentina morte illos omnes peste interiisse, & domum fugiendam esse dixi; quod tamen pauci tunc temporis crediderunt. Sed ultimò, una, quæ adhuc supererat, ancilla, Amsterodamum ad fratrem suum profectura, in itinere male habere cœpit; mox prodiit ipsi bubo inguinalis cum duobus anthracibus, sicque omne de peste dubium sublatum est. Ipsa tamen ancilla sanata est, sed Amsterodami duos fratris liberos suo contagio infecit. Sic interdum diu occultum latet hoc malum, cujus tamen præsentia ex concursu pravorum symptomatum & aliis circumstantiis dijudicanda est. Verum hic maximè mirandum videtur, quod ex ista domo acris illius pestis seminaria ulterius non fuerint disseminata, nec quisquam alius in tota urbe infectus, nec etiam Amsterodami per ultimam ancillam malum ulterius propagatum fuerit. Certè plaga illa in illam solam domum depluisse, in eaque, cum suo contagio, rursus extincta fuisse videtur: cujus origo nulli putredini adscribi poterat, cum splendidissima esset domus, nitidè inhabitata, ab omnibus cloacis & fœtoribus longissimè remota, in qua domestici erant valde nitidi, & ante hujus mali invasionem omnes optimè sani longo tempore vixerant, nec ullis corruptis, sed optimis semper cibis usi fuerant. Neque etiam contagio imputari poterat, cum pestis tunc nusquam grassaretur, & in illa domo post hominum memoriam nemo unquam peste infectus fuisset.

II. Symptomatum diversitatem nonnulli malè opinati sunt dependere à veneni pestilentis naturæ diversitate, quod tamen semper est unius ejusdemque naturæ, differens tantum in quantitatis vel qualitatis minore vel majore excessu, non in natura, cujus ratione, modò plures & vehementiores, modò pauciores & leviores effectus edit. Præterea illam symptomatum diversitatem parit, partim diversa corporum dispositio, quæ in causa est quod alia in biliosis, alia in pituitosis, alia in euchymis, alia in cacochymis, alia in juvenili, alia in senili corpore producantur: partim ipsius pestilentis constitutionis varietas, quæ prout conjuncta est, cum putredine, pravis exhalationibus, fervoribus vel frigiditatibus, humiditatibus vel siccitatibus longè diversa symptomata suscitat, unde fit ut in una peste non contingant eadem quæ in alia; nec in omnibus pestibus semper eadem lædantur subjecta. In una enim maximè corripiuntur mulieres, in alia viri; in una pueri, in alia adulti; in una interdum sola bruta, in alia soli homines; pro ut scilicet modò horum, modò illorum corpora (ratione aëris, temperamentorum, alimentorum, animi motuum, &c.) magis ad

infectionem suscipiendam apta sunt. Non enim una peste omnes peccatores simul castigare & extinguere, sed modò brutorum internecione nonnullos magno damno mulctare, sicque Dei sui suorumque peccatorum (quorum nomine talia fiunt) memores facere; modò multos homines è medio tollendo, alios superstites ad timorem Domini & pœnitentiam adducere, decrevit Altissimus. Talia non considerantes Medici, putarunt hactenus ipsum venenum pestilens esse diversum, idque interdum dipsadis, interdum viperæ, interdum cicutæ, interdum napelli, interdum arsenici, interdum alterius toxici naturam æmulari: cum tamen operationum diversitas, non à naturæ ipsius veneni diversitate, sed potius aliunde procedat, ut modò dictum. Qualiacunque autem fuerint symptomata quæ pestis inducit, pleraque gravia sunt & multum timenda: hinc, juxta Paulum & Aëtium, bene dixit Altomarus: omnia horrendissima in peste fieri posse, & gravissima supervenire symptomata.

III. Iactationes corporis fiunt ob angustiam cordis veneni malignitate oppressi, & virium debilitate: dum enim cor graviter angitur, artus debiles, tamquam cordi aliquod juvamen & solatium allaturi, huc illuc jactantur; eodem modo sicut in gravi dolore alicujus partis, aliæ omnes partes se contrahunt, tamquam hoc modo levamen aliquod allaturæ. Ioubertus, *lib. de peste*, aliam jactationis rationem reddit: *Plerisque*, inquit, *maxima est inquietudo, ob æstum, & pectoris, qua premuntur, angustiam, quod suscitati vapores minus difflari & discuti possint, magisque inclusus maneat calor: unde fit ut nusquam consistere valeant, huc atque illuc agitati, & in lecto se dimovere impotentes, velamenta abjiciant.* Verum non valet hæc ratio, quia Ioubertus præsupponit veneni pestilentis operationem consistere in fervore seu æstu, vel saltem sine illo non peragi; quod minimè verum esse alibi latius docebimus: quod ex eo uno etiam satis liquet, quia sæpe hujusmodi jactationes contingunt absque ullo interni ardoris signo, sed nunquam tamen absque cordis anxietate; quod indicium est cor à venenositate, non verò ab ardore angi.

IV. Fallopius, *lib. de tumor. cap. de bubon.* inter alia pestis signa etiam recenset vehementem capitis dolorem cum tensione & calore vehementissimo conjunctum: verum nos in hac peste Noviomagensi, præter capitis dolores solos, imprimis gravativos, nec ullam tensionem, nec vehementem calorem animadvertimus.

V. Delirium in peste frequentissimum esse solet, in hac tamen nostra peste illud rarius erat. Thucydides refert in peste Atticâ deliria fuisse maximè communia, imò à deliriis memoriam multis abolitam, eosque tanta rerum oblivione captos fuisse, ut restituti, nec amicorum, nec rerum gestarum memores essent, sed sibi ipsis quasi peregrini & incogniti haberentur.

VI. Sic etiam Hippocrates, 3. *epidem.* inquit: *In totum autem plurimos aut gravis sopor comitabatur, aut parvos ac tenues somnos habebant.* Causas soporis & vigiliarum describimus *cap.* 13.

VII. Sunt qui inter alia pestis signa etiam statuunt rubores oculorum; & Galenus, *lib. de præsag. ex puls.* hos non tantum accuratè observari, verum etiam ægrorum oculos aqua frigida ablui vult: qua ablutione si magis magisque inflammentur, illud pro certissimo & infallibili pestis signo reputatur. Nos tamen in furiosissima hac peste rubores oculorum in paucissimis observare potuimus.

VIII. Quercetanus, *in pestis Alex.* inter

inter certiora pestis signa etiam nigredinem linguæ numerat, eamque semper necessariò subsequi ait. Verum eandem in hac nostra peste raram observavimus: fortassis quia illi pesti, quam ipse vidit, magnus ardor; huic verò nostræ exiguus fervor adjunctus erat.

IX. Varietatem pulsus inducit naturæ ac veneni pugna, dum in se vicissim agunt, alter in alterius perniciem. Cum venenum cor ferit, fit aliqua humorum cordis fixatio, quam mox sequitur non sufficiens sanguinis dilatatio ac propulsio; hinc magna procedit anxietas, & pulsus obscurus, frequens, & intercidens evadit: qui è contra fit plenior & firmior, cum cordis robur in venenum insurgit, & humorum fixatio jam minuitur, sanguinisque dilatatio melius procedit. Interdum etiam pulsus naturali plane similis est, quod Mercurialis, *de febr.* 3. *cap.* 17. dicit fieri, quia facultas motrix est debilis, & necessitas eventilationis magna, ita ut ex his duobus fiat motus quidam moderatus, exemplo illius qui debilis sit & hostes fugiat. Alii melius arbitrantur id fieri, quod aura venenata, non aucto incendio, nec figendi modo, sed alia quadam deleteria qualitate cor impugnet. Vtcunque se res habeat, ex solo pulsu de peste nihil certi judicatur; sic etiam Ioannes Baptista ab Helmont ingenuè fatetur, se ex pulsu pestem non posse agnoscere: *Numquam*, inquit, *potui ex pulsu vel urina, quantumvis distillata, pestem novisse præsentem: urina enim & pulsus nunquam apud meam ruditatem detexerunt pestem.* Forestus scribit, in peste Delphica interdum per totum morbi decursum nonnullos probum pulsum habuisse, & tamen mortuos fuisse. Quod ipsum quoque asserit Galenus, 3. *de præsag. ex puls.*

X. Galenus, 5. *method. cap.* 12. tussim siccam omnibus fere pestilentialibus affectionibus adesse refert. Hoc dictum Galeni ab experientia confirmari tradit Quercetanus, *in alexic.* Nos tamen in hac peste, licet tussim siccam multoties, non tamen communiter nec valde frequenter observavimus.

XI. Sitis est symptoma quod frequenter pestem comitatur, sed non tamen semper: & quamvis Rondeletius dicat esse symptoma à peste inseparabile, nos tamen multos etiam absque siti peste laborasse & extinctos fuisse, vidimus.

XII. Alvi excretiones in peste non sunt similes illis quæ in aliis alvi fluxibus contingunt, sed sunt fœtidissimæ, turbidæ, confusæ, liquidæ quidem, verum quasi oleaginosæ, hincque illas à colliquatione oriri, putat Galenus. In his excretis, præter colorem & fœtorem, aliud quippiam ipsis familiare observavit Sennertus, nimirum exigua quædam glutinosa corpuscula, modò albi, modò crocei, modò viridis coloris. Forestus observavit in iis aliquando apparere quippiam simile ovo fœtido aqua diluto.

XIII. Ex solis urinis certò pestis præsentia judicari nequit; hinc Galenus, 3. *de præsag. ex puls.* inquit: *Verum ex urina in hujusmodi febribus, præsertim ubi corpus cordis occupaverint, certam notitiam petere semper non licet.* Sunt itaque alia quoque consideranda. Optimi coloris & sedimenti sunt urinæ, sanorum urinis similes, vel parum mutatæ, cum venenata labes in cor & spiritus solummodo agit, humoribus adhuc illæsis relictis: vel cum humores plus peccant maligna qualitate, quam putredine. Igneæ vel rubicundæ fiunt, cum calor internus nimis excandescit: turbidæ autem à caloris nativi imbecillitate, & magna humorum jam putrefactorum ebullitione ac confusione: quæ ebullitio & confusio si per intervalla fiant, in

causa sunt quod urinæ modò turbidæ, modò laudabiles appareant.

XIV. Calorem sæpe ad tactum mitem ac placidum esse, observavit etiam Avicenna, *fen.* 4. *lib.* 1. *cap. de febr. pest.* Quod ipsum quoque asserit Galenus, 9. *simpl. cap. de bolo ar.* Ratio est, quia in hoc morbo magis infestat maligna & venenata qualitas, quam excessus caloris aut frigoris, vel putredo.

XV. Maculæ hæ communiter & plerumque erant purpureæ: rariores erant rubeæ, violaceæ, vel nigræ. *Omnes quidem maculæ* (inquit Crato, *tract. de febr. petech.*) *quæcunque fuerint, febris pestilentis sunt indices, sed non omnes febris pestilentis contagiosæ: nam cum in progressu morbi, videlicet quarta vel nona die, rubræ primum se produnt, pestilentis spuriæ notæ sunt: cum verò in initio morbi conspiciuntur, contagiosam febrem indicant, aut cum lividæ apparent vel nigræ, quæ rarò in vivis, in cadaveribus plerumque se offerunt, cum nempe contagii vis subitò vitam adimit.* Hæc Crato: cujus dictis in hac nostra peste non respondit experientia: nos enim tertia, quarta, quinta, sextave, imò & septima die prodeuntia rubra exanthemata contagiosissimæ luis, & plerumque mortis instantis certissimum indicium dedisse vidimus; nam in tota hac peste vix viginti cum maculis rubris evaserunt; cum purpureis, unum tantum; cum nigris aut violaceis nullum evasisse novimus. Præterea etiam istas maculas lividas, imò & instar atramenti nigras, non solum in mortuis, sed in vivis quoque non rarò observavimus, certa quidem mortis indicia, sed cum quibus tamen nonnulli ægri aliquando per biduum triduumve adhuc supervivebant. Hujusmodi maculæ, cujuscunque formæ vel coloris fuerint, semper vel pestem, vel saltem febrem maximè malignam & pestilentialem (qualis etiam est petechialis) indicant, in nullo enim alio morbi genere reperiuntur. Interdum quidem apparent in aliis quoque affectibus maculæ his non multum absimiles (ut in scorbuto, lue Venerea, &c.) citra pestem vel pestilentem febrem, sed earum ab his differentiam peritus Medicus sola inspectione & circumstantium consideratione facile animadvertet. Adde quod procedant à longè diversa causa, nempe à sanguinis nimia tenuitate, salsugine, vel aliquo excrementitio humore illi permixto, qui à calore effervescens & agitatus, à facultate expultrice foras ad cutem propellitur, in eaque efflorescit.

XVI. Dico, *fere semper rotundæ*, quia vidimus etiam maculas lividas & nigras oblongas, quasi calamo scriptorio inscriptas; alias quoque majores, quasi flagellis inductas; nonnullas etiam maximas, totum aliquod membrum, vel magnam ejusdem partem occupantes.

XVII. Tumores in emunctoriis frequentissimi, & inter omnia symptomata pestis certiora signa erant, sicut etiam carbunculi & exanthemata, ac proinde vulgares his tribus indiderunt nomen pestis.

XVIII. Carbunculi ut plurimum ab exili pustula oriebantur, magnitudinis milii seminis, interdum à pluribus hujusmodi pustulis simul junctis: his sensim increscentibus pars subtus emoriebatur quasi cauterio inusta, & pravum colorem, vel nigrum, vel cinereum acquirebat, in ejusque summitate ut plurimum omnes vesiculæ in unam ichore nigricante plenam cöibant. Caro in circuitu magnopere inflammabatur. Hi carbunculi in aliis erant parvi, in aliis magni: imò non semel vidimus illos, instar sphaceli, mortificationis labem brevissimò tempore latissimè in vicinas partes extendisse.

XIX. Licet venenum pestilens nullarum non corporis partium actiones inter-

interturbare, omniaque mala inducere possit, tamen non eadem mala omnes affligunt, nec in omnibus pestilentibus constitutionibus eadem apparent; imò vix duos eodem contagio infectos, planè eadem symptomata pati videas. Hujus diversitatis rationem dedimus annotatione secunda præcedente.

CAP. VIII. *De Pestilentiæ causis.*

OMnis vera pestis, qualis etiam fuit hæc Noviomagensis, tres causas habet, quarum secunda à prima, tertia à secunda descendit. Prima & primaria causa est justissima summi Dei (1.) ira, quam turpissimæ ac teterrimæ exhalationes è stagnis fœdisque peccatorum nostrorum cloacis sursum elatæ provocarunt & incenderunt. Ab hac causa promanat illud τὸ Θεῖον (2.) quod pesti inesse animadvertitur, cujus etiam Hippocrates sæpe mentionem facit.

Secunda causa, quæ à prima originem sumit, est malignissimum, occultum (3.) venenosum, & naturæ humanæ infensissimum pestilens seminarium, cœlitus (4.) demissum, quod minima quantitate aëri infusum, instar subtilis cujusdam fermenti sese per aërem dilatat, eumque inquinat, (5.) ac plurimis ejus particulis, multis in locis seu regionibus, similem venenositatis labem imprimit, per cujus communionem non pluribus tantum unius loci incolis, sed pluribus etiam orbis terrarum partibus pestis plerumque communicatur. Hujus autem causæ, scilicet venenatæ inquinationis aëris, origo, non ab astrorum aliorumve corporum cœlestium variis motibus & influentiis, non à tempestatum certis constitutionibus, non à sublunarium putredine (6.) aut certa quadam elementorum mistione, non à pravis exhalationibus, sed ab illo *Divino*, seu primo immisso seminario resultat ac dependet. Huic tamen inquinationi aëris plerumque variæ aliæ causæ adjutrices seu secundariæ, partim per corruptiones à dicta inquinatione introductas genitæ, partim aliunde advenientes, adjungi solent, quibus non primariò pestis inducitur, sed humorum alterationes, putredines, aliæque præparationes ad pestem suscipiendam generantur. Quales causas secundarias (7.) etiam in hac peste varias habuimus; nempe malignas siderum (8.) conjunctiones, (si modò malignæ dentur, & sidera in inferiora quicquam operentur) aëris cœlique maximos ardores & squallores, ventos meridionales, & sæpe fere nullos ventos manifestos; siccitates diuturnas, hyemis & veris tepores, putridarum rerum fœdissimas exhalationes, aliasque similes.

Tertia causa, quæ à secunda procedit, est contagium, quod est morbi primò soboles, postea causa. Dico *Soboles*, quia non existit nisi post morbum primò inductum; nam qui primus peste corruptus fuit, illam à contagio

tagio non contraxit; ſed poſt ſemel factum morbum, exivit contagium, quod ſimilem quoque morbum multis aliis communicare potuit. De quo plura capite decimo ſequente.

His tribus peſtilentiæ cauſis nonnulli etiam adjungi volunt animi emotiones (9.) iram, terrorem, metum, luctum, repentinam lætitiam, & triſtem (10.) imaginationem. Sed cùm hi motus nihil maligni in ſe contineant, & ſolummodo per accidens ſpirituum commotione corpora diſponant ad facilius recipiendum peſtilentem labem, eamque ad cor deferant, nullo modo cauſæ peſtem efficientes, ſed tantum ſecundariæ ſeu præparatoriæ ad peſtem recipiendam, dici poſſunt.

ANNOTATIONES.

I. DE cauſis peſtis maximè ardua inter Medicos quæſtio movetur. In eo conveniunt omnes, illam excitari à cœca quadam pernicie, & inexplicabili aëris labe. Sed unde labes illa emerſerit, quomodo aër tantum vitium contraxerit, quid hoc elementum inquinaverit, de eo dubitant, & in eo inveniendo laborant omnes. Atque hæc difficultas doctiſſimorum ingenia adeo torſit, & tam diverſas opiniones, veritatis ſpecie omnes exornatas, extorſit, ut ex eorum ſcriptis ſimul collatis, cum quo ſentiendum ſit, graviſſimè judicari queat. Alii hanc labem à Deo præternaturaliter immitti, alii à malignis ſiderum influentiis induci, alii per incantamenta & Diabolicas artes excitari, alii à tempeſtatum certis conſtitutionibus produci, alii à putredine, tetriſque ac venenatis exhalationibus generari exiſtimant. Quas omnes opiniones Paracelſiſtæ ſimul colligentes, quinque peſtis cauſas, & ab illis quinque ejuſdem differentias, ſtatuunt: Dicentes, peſtem generari, 1. Ab ente Deali, cùm ſolo Dei nutu inducitur, ad coërcenda hominum flagitia. 2. Ab ente aſtrali, cum à maleficis ſiderum aſpectibus, configurationibus, conjunctionibus, & oppoſitionibus illa labes in aëre gignitur. 3. Ab ente Magico, cum veneficorum & incantatorum operâ provocatur. 4. Ab ente veneni, cum per inſpirationem halituum venenatorum aër inficitur. 5. Ab ente Naturæ, cum oritur ex interna maligna humorum putredine. Harum quinque cauſarum nonnulli ſecundam & tertiam rejiciunt, ac quartam cum quinta conjungunt, ſicque duas peſtis ſpecies agnoſcunt, unam ab ente Deali, alteram ab ente Naturæ. Nos verò etiam nullam ab ente Naturæ peſtis cauſam agnoſcimus, ſed omnem veram peſtem à ſolo ente Deali procedere dicimus, & jam latius probabimus.

Omnis peſtis primam cauſam in ſupplicium à Deo irato immitti, ab omni ævo creditum fuit, tam apud Gentiles, quam apud Iudæos & Chriſtianos. Plato *in Phæd.* peſtilentiæ cauſam Diis attributam fuiſſe docet. Idem etiam teſtantur, & hiſtoriis confirmant, Plutarchus, *in vita Romuli,* & Titus Livius, *Hiſt. lib.* 11. *cap.* 45. nec non Homerus, antiquiſſimus ſcriptor, qui ob filiam Chryſis ſtupratam, læſum Apollinis numen, telo peſtifero in Græcos ſæviiſſe ſcribit. Eodem ſenſu etiam Ovidius Phœbum una cum ſorore filios & filias Niobes interfeciſſe dicit. Plin. *l.7.c.*28. refert, ob præcipitatum è Capitolio Manlium, Diis Capitolinis indignatis, ſævam

ſævam peſtem Romanos adortam eſſe. Hippocrates peſtilentis contagii labem τὸ Θεῖον τὶ continere docet: & *lib. de nat. mulieb.* dicit, maximè divinum in hominibus morborum cauſam eſſe, ac propterea curationem ἀπὸ τῶν Θεῶν inchoari debere. Avenzoar, 3. *Theiſir.* ait, peſtem procedere ab illo qui eſt ſummæ & ultimæ ſcientiæ. Hinc olim quoque, teſte Galeno, in peſtiferis conſtitutionibus ſemper conſulebant deos de remediis; quia ut morbi cauſam ab iis deſcendiſſe pro certo habebant, ſic etiam cauſæ ablationem & remedia ab iiſdem petebant. Etiam hodie Gentiles confugiunt ad ſua idola, ut teſtantur illi qui Indias perluſtrarunt.

Præter hæc & innumera alia Gentilium teſtimonia, Sacræ literæ quoque plus ſatis confirmant, peſtis primam cauſam ſemper à ſummo Deo, ad hominum punitionem, cœlitus deſcendere atque immitti. Exodi, *cap.* 5. *verſ.* 3: *Sacrificemus Iehovæ Deo noſtro, ne fortè occurrat nobis peſte & gladio.* Ibidem, *cap.* 9. *verſ.* 15: *Nunc extendens manum percutiam te, & populum tuum peſte, peribiſque de terra.* Levitici, *cap.* 26: *Ait Dominus, ſi non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea*, &c. tandem addit: *cumque confugeritis in urbes, mittam peſtilentiam in medio veſtri.* Numeri, *cap.* 16. *verſ.* 46: poſtquam 14700 peſte occubuiſſent, dixit Moyſes ad Aaron, *Iam egreſſa eſt ira à Domino, & plaga ſævire cœpit.* Ibidem, *cap.* 25. *verſ.* 9. leguntur 24000 homines peſte extincti. Deuteronomii, 28. *verſ.* 21 & 22: *Adjunget tibi Dominus peſtilentiam, donec conſumat te de terra: percutiet te Dominus tumore, febre, & frigore; ardore & æſtu, & aëre corrupto ac rubigine.* Ieremiæ, *cap.* 14. *verſ.* 12: *Quoniam gladio, fame & peſte conſumam eos.* Ibid. *c.* 21. *verſ.* 6: *Percutiam inhabitatores hujus civitatis, ita ut homines & beſtiæ magna peſte ſint moritura.* Ibidem, *cap.* 29. *verſ.* 17, 18: *Ecce mittam in eos famem, gladium & peſtem, & perſequar eos in fame, gladio & peſte.* Ibid. *cap.* 51. *verſ.* 1: *Ecce ego ſuſcitabo ſuper Babylonem quaſi ventum peſtilentem.* Ezechiel. *cap.* 5. *verſ.* 12: *Non parcet oculus meus, & non miſerebor, tertia pars tui peſte morietur.* Ibid. *cap.* 14. *verſ.* 19: *Si autem peſtilentiam immiſero ſuper terram, & effudero indignationem meam ſuper eam.* 2 Regum, *cap.* 24. *verſ.* 15: *Immiſit Dominus peſtilentiam in Iſraël, à manè uſque ad tempus conſtitutum, & mortui ſunt ex populo à Dan uſque ad Berſabee ſeptuaginta millia virorum.* Habacuc, 3. *verſ.* 5: *Ante faciem Dei ambulabat peſtis, & carbunculus ante pedes ejus procedebat.* His Sacræ paginæ teſtimoniis addi poſſunt duæ memorabiles hiſtoriæ, quarum primam deſcribit Acmon, *lib.* 5. *de geſtis Francorum, cap.* 16. nempe filiis patrem Ludovicum, Principem pium ac religioſum, injuſtè perſequentibus, Deum hoc facto tantopere infenſum & irritatum fuiſſe, ut immiſſa peſte undecim dierum ſpatio totam fere Galliæ Nobilitatem extinxerit. Alteram deſcribit Euſebius, *Hiſtor. Eccl. lib.* 9. *cap.* 8. de violentiſſima peſte, quæ in omnes indifferenter idololatras & paganos ſæviit, Chriſtianorum eccleſiâ planê intactâ. Qualem hiſtoriam quoque refert Oroſius, *lib.* 7. His adjungatur auctoritas Theophylacti, *in Matth. cap.* 24. ita ſcribentis: *Nunquam aliunde peſtis quam à Deo provenit.* Ex quibus omnibus cauſam peſtis divinam eſſe, & præternaturaliter à ſummo Deo immitti, nemo non videt. Quod ipſum quoque docet horrendum illud præſagium adventus Chriſti, *Matthæi cap.* 24. *Erunt peſtes, & fames, & terræ motus per loca.* Etiam liber Apocalypſeos ſanctis Angelis (tanquam divinæ voluntatis executoribus) peſtis illationem attribuit, non verò ullis cauſis naturalibus. Præterea hactenus quoque ab omnibus

Christianis idem illud semper creditum fuit: hinc enim est, quod Magistratus in pestilenti constitutione publicas supplicationes indicere soleant, ut communibus omnium precibus, jejuniis, & elemosynis divinum Numen placari, & Angeli percutientis gladius à populo averti possit.

His ita positis, ut rei ipsius veritas clarius elucescat, etiam aliorum opinionum fundamenta perscrutanda sunt. In eum finem hic sex problemata examinanda proponemus:

1. *An pestis causa de novo à Deo generetur.*
2. *An ab astris producatur.*
3. *An incantamentis & diabolicis artibus excitari queat.*
4. *An ex putredine & tetris exhalationibus resultet.*
5. *An à tempestatum certis constitutionibus procedat.*
6. *An veneficiis induci possit.*

Problema I.

Primi problematis negativam defendit Ioannes Pistorius, *lib. de Peste*, qui dicit in prima mundi creatione Deum omnia creasse quæ ad rerum omnium sustentationem & lapsum necessaria erant, ac postea destitisse à creatione: atque hinc concludit omnium rerum fata certo & irrevocabili ordine continuè volvi, nec quidquam de novo ad sanitatem vel morbos inducendos à summo Deo creari. Pistorii sententiam probat Platerus, qui, *prax. tract.* 2. *cap.* 2. statuit pestilens venenum ab initio mundi fuisse creatum, neque unquam pestem primitus generari, sed eandem solummodo propagari per contagium, quod vel aliquibus in locis in fomite longo tempore delituit, vel ab aliis regionibus peste infectis (nunquam enim mundum à peste ita liberum esse credit, quin semper alicubi grassetur) allatum per ventos vel fomites. Huic sententiæ quoque subscribunt, Ioannes Magirus, *pathol. lib.* 2. *sect.* 7. *cap.* 6. & Matthias Vntzerus, *de lue pest. lib.* 1. *cap.* 15. Verum hanc opinionem à veritate prorsus alienam esse, jam demonstrabimus. *Primo* enim inde necessariò concluditur, Deum in prima mundi creatione fuisse auctorem multorum malorum, utpote qui tunc expressè multa condidisset ad lapsum & interitum generis humani. Quod tamen repugnat Sacro textui, *Genesios cap.* 1. *Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* *Secundo*, inde sequitur, semen pestilens semel natum deinceps intrasse in naturam, nec quidem ut maledictionis cujuspiam, sed ut creationis prolem, postmodum suam continuare generationem. Quæ conclusio è directo repugnat verbo Divino, quod pestilentiam tanquam maledictionis & divinæ indignationis plagam à summo Deo ad deputata loca immitti docet: sicut illud paulo ante ex plurimis Bibliorum sacrorum locis probavimus. *Tertiò*, dicimus, Deum, postquam mundum & omnia quæ in eo sunt creasset, sexta quidem die quievisse, ut dicit textus Sacer, id est, plures mundos creare noluisse, sed interim tamen creationis potestatem non deposuisse, ita ut ipsi non liceret in mundo jam creato aliquid immutare, & de novo addere, aut creare, vel ante creatum auferre seu annihilare. Hoc quippe certissimum est, quamquam rerum omnium Conditor cœlo & elementis certas ac definitas vires dederit, & leges indixerit, quibus mundus hic administretur, illum tamen nullis legibus addictum, imò legis auctorem, omnibus præesse, & quas condidit ordinatas vires ac leges, pro beneplacito suo immutare, & novas addere: Sicut olim Solis ordinatum cursum impedivisse, eum-

que ſtitiſſe legimus, ut Ioſua hoſtes ſuos proſequi poſſet: ſicut etiam aquarum ordinatum curſum mutavit, eaſque in Mari Rubro inſtar murorum ſtitit, ut Iſraëlitis ex Ægypto exitus, & per mare tranſitus daretur. Ita quoque non ſemel ad mortalium punitionem varias plagas in mundum hunc extra omnes naturæ leges ac ordines demiſit. Sic quadraginta dierum pluvia totum terrarum orbem ſubmerſit: Azotiis, propter Arcam Teſtamenti captam, morbum hæmorrhoïdum impoſuit: ſulphur & ignem ſuper Sodomam & Gomorram depluit: aliaque ſimilia multoties peregit, quorum cauſæ in prima mundi creatione creatæ non fuerunt, ſed quibus ipſe, naturæ Creator & rector, naturæ leges immutavit. Fortè quis dicet, hæ plagæ non ſunt de novo creatæ, ſed aliunde ſolummodo advocatæ, & in deſtinata loca immiſſæ: nam, ex.gr. aqua creata fuit ante Diluvium, ſulphur ante Sodomam, ignis ante Gomorram, ranæ ante Ægyptum, &c. hæc enim à prima mundi creatione originem ſuam agnoſcunt. Addam igitur plura: an uxor Lothi in prima creatione etiam creata fuit ſtatua ſalis? an baculus Moyſis ſerpens? an aqua Cananæa vinum? an calcei Iſraëlitarum tam fortes ut quadraginta annis non fuerint attriti? extiterunt quidem in mundo colles ſalini ante natam uxorem Lothi, ſerpentes ante natum Moyſem, vinum ante nuptias Cananæas; ſed tamen uxor Lothi, baculus Moyſis, aqua Cananæa, talia nec erant in principio, nec ulla naturæ opera fieri potuiſſent, nec unquam facta fuiſſent, niſi ſummo Deo placuiſſet hujuſmodi novam immutationem ſeu creationem, pro omnipotentia ſua de novo efficere. Quid mirum igitur ſi etiam peſtis ſeminaria nonnunquam de novo producat, & in aërem præternaturaliter dimittat ad hominum punitionem, quando ſcelerum noſtrorum infamia id poſtulat? eaque rurſus, pœnâ ſufficienter illatâ extinguat? certè maximus ille Opifex, qui Naturæ conceſſit in particularibus ſubjectis nova venena producere poſſe, (qualia ſunt illa quæ ex ſanguine menſtruo & ſemine corrupto, aliorumque multorum tetra putredine generantur, ut & venenum rabioſum canis rabidi, &c.) ſibi etiam illam poteſtatem reſervavit, ut morbificum aliquod venenum ad punitionem mortalium, in & ex ipſo aëre generare poſſit, quando celſiſſimæ ipſius Majeſtati ſic placuerit: juxta illud quod populo Iſraëlitico dicit, *Deuteronomii cap.* 28: *Niſi cuſtodieris & feceris omnia verba legis hujus, augebit Dominus plagas tuas, & plagas ſeminis tui, plagas magnas & perſeverantes, infirmitates peſſimas & perpetuas, & convertet in te omnes afflictiones Ægypti, quas timuiſti, & adhærebunt tibi: inſuper univerſos languores & plagas quæ non ſunt ſcriptæ in volumine legis.* Verbo autem Dei ſumma eſt poteſtas, qui creſcentibus noſtris impietatibus, etiam pœnas creſcere facit, inter quas haud minimum locum tenent morbi; quorum magna ſeries, majoribus noſtris planè ignota, in hoc noſtrum ulceroſum ſeculum de novo irrupit, quorum multorum cauſas non creatas in prima mundi creatione, ſed ob multam peccatorum noſtrorum accumulationem, à ſummo Deo de novo productas eſſe, certum eſt. Tales novi & antea incogniti morbi ſunt: *Sudor Anglicus* ſeu *Britannicus*, qui primo viſus eſt anno 1436. *Lues Venerea*, quæ anno 1494, in obſidione Neapolis primum initium in Chriſtianiſmo ſumpſit. *Scorbutus*, qui anno 1556. in noſtris oris maritimis primo obſervatus fuit. *Morbus Vngaricus*, qui anno 1566 mundum intraſſe dicitur. *Bruno Gallicus*, ſive *Nova Moræa* vi-

vis lues, quem annus 1577 peperit. *Morbus novus Lunæburgensis*, qui anno 1581 primo spargi cœpit. *Febris castrensis insolita & contagiosa*, quæ non ante multos annos visa est: aliique plures. Si aliorum venenatorum morborum (quales sunt Sudor Anglicus, Lues Venerea, &c.) venenum de novo à Deo genitum sit, quis venenum pestilens de novo à Deo generari posse negabit? Non est quod quispiam hic objiciat: si Deus causam pestis de novo præternaturaliter immitteret & generaret, illum fore magnorum malorum causam. Illud nos negamus: Deus enim nec vult, nec desiderat mortem peccatorum, sed ut convertantur & vivant: atque hinc non immittit pestem ad perditionem mortalium, sed ad salutem plurimorum, ut cum isto flagello multos quidem justè castiget, verum maximam partem, pœnæ & furoris divini metu, à peccatis avertat, & ad salutis viam impellat, qui alioqui omnes ad æternæ perditionis barathrum se facile devolvissent. Eodem modo sicut Magistratus facit, qui homicidas & latrones capite plectit, non eo solo fine ut ipsos justè castiget, sed magis ut per illam pœnam multos alios ab ejusmodi delictis avertat, & ad virtutis viam, metu pœnæ & dedecoris, impellat. Si in prima mundi creatione Deus expressè ad humani generis internecionem pestilens venenum condidisset, tunc longè aliter se res haberet, haud secus ac si Magistratus ad civium perniciem foveas in urbe foderet; hoc enim non fieret ad bonum finem, in pœnam delinquentium, sed fieret ex crudelitate & tyrannide in malum finem, & plurimorum insontium perditionem. Atque ita ex omnibus his satis liquet, summum Deum pro omnipotenti sua potestate, pestilens venenum de novo in sublunarem mundum introducere, quando peccatorum numerus pœnam exigit; idque ex contagio aut fomite non suscitari. Hujus rei veritatem, præter modò dicta, confirmat ipsa ratio. Nam si pestis à contagio semper excitaretur, fieret vel à contagio in aëre hærente, vel in fomite latente. Non ab *illo*, quia venti & radii solares aëris squallores purificant & continuè expurgant, ac inquinamenta absumunt, ita ut noxia illa contagiosa miasmata longo tempore in aëre conservari, multo minus integris viribus ad longinqua loca deferri nequeant. Non ab *hoc*, quia si pestis produceretur à solo contagio in fomite asservato, necessariò, cum urbem vel regionem aliquam invaderet, ibi perpetuam sedem figeret: nam in constitutione pestilenti semper innumeri fomites in ædibus infectis asservantur, ex quibus commotis identidem varii contagio inficiuntur, scilicet quo usque pestis in vigore est: sed declinante vigore, etiam imminuitur infectio; ac denique cessante peste, fomites passim commoventur & excutiuntur, vel sine, vel cum valde exigua noxa. Si autem ex tali fomite identidem nova pestis epidemia produceretur, tunc in illis locis semel infectis duraret pestis in perpetuum. Ita ut tandem concludendo dicamus, à fomitis contagio alios infici, quousque fomes recens, & pestis in vigore est: sed extra pestilentem constitutionem à fomite diu asservato, aut neminem, aut fortè nonnunquam unum atque alterum, vel saltem paucissimos, pestem contrahere posse, à contagio scilicet quod isti fomiti jam commoto vel excusso inhærebat. Nam hoc in nostra crudeli peste satis diligenter observavi, quod desinente peste, contagium, in quocunque fomite latens, anni spatio penitus emoriatur: neminem enim in tota civitate, in qua propter maximam pestem fomites innumeri fuisse debue-

debuerunt, poſtquam peſtis per annum ſiluerat, à fomite infectum fuiſſe, aut quidquam mali contraxiſſe, audivi, quantumvis ubique domus expurgarentur, ſupellectilia lanea, linea, aliave qualiacunque excuterentur, veſtes peſte mortuorum induerentur, nullusque fomitis locus intactus relinqueretur. Quod ipſum quoque obſervavimus in illa peſte quæ Montfurtum anno 1637 graviſſimè afflixit; ut & in nupera peſte Vltrajectina, quæ annis 1655 & 1656 graſſata eſt. Quæ obſervationes faciunt ut non admodum magnam fidem habeam iis, qui ſcribunt peſtem aliquam excitatam eſſe à contagio è fomite, poſt 12, 20, vel 30 annos in lucem producto, erumpente: ſed poſito, à tali fomite fortè unum vel alterum ex proximè aſtantibus infici, malum tamen non longè proſerpet ulterius; (vide exempla *lib.* 4. *Hiſtor.* 112. 119.) nec epidemiam peſtem generabit, peſtis nomine verè dignam, utpote cujus primum ſeminarium ſeu cauſa prima à ſummo Deo, cum concurrente natura, præternaturaliter in aëre gignitur, & genita, inſtar ſubtilis fermenti, ſe mox ulterius expandit. Hic fortè quis objiciet nuperam peſtem Amſterodamenſem, quæ à fomite ex Algeria Turcarum, ut & Smyrna allato, circa Autumnum anni 1663 vigere cœpit, ac brevi majora incrementa ſumpſit, aliiſque circumjacentibus urbibus & pagis communicata fuit. Reſpondeo, illud contagium per ſolum fomitem eò non fuiſſe tranſportatum, ſed imprimis per ipſos peſte infectos & ægrotantes, ex Barbaria & Græcia (quibus in locis peſtis acerrimè graſſabatur) huc delatos, qui ſuo contagio nautas & peregrinos in navibus infecerunt, cumque tandem omnes Amſterodamum venirent, atque in diverſis urbis partibus hoſpitia ſumerent, plurimis in locis ſuo contagio infecerunt cives ſuos hoſpites, ſicque propagatum eſt malum per totam urbem, & ſequenti æſtate, per infectos ad vicinas urbes inde commeantes, etiam Lugduno-Batavorum, Hagæ-Comitis, Dordraco, pluribuſque oppidis & pagis fuit communicatum; idque per contagium quidem, ſed cujus tamen primum ſeminarium Dei nutu aëri fuit impreſſum, in pœnam ſceleſtiſſimorum prædatorum Algerienſium, cujus etiam aliqua pars, ad noſtrorum peccatorum punitionem, nobis per contagium fuit tranſmiſſa, & mediante putido fœtore, Amſterodamo non modò per æſtivalem æſtum familiari, verum etiam propter dilatata eo tempore urbis pomœria, hincque magnam ſtagnorum & cloacarum commotionem, multum adaucto, plurimis communicata. Sed quis ſcit, an non quoque noſtro aëri antea aliquid peſtilentis ſeminarii fuerit immiſſum? nam diu ante adventum iſtarum navium contagium advehentium, peſtis crudeliter graſſabatur Heuſdæ, multiſque in pagis, quæ tamen ab iſto forinſecus allato contagio proceſſiſſe non potuit. Denique, poſito caſu, mercimonia in antedictis navibus contenta, fuiſſe fomites contagii, hoc tamen non probat peſtem ſemper excitari à contagio in aëre vel fomite aſſervato, (ut vult Platerus;) verum ſi fomes recens fuerit, ſicut in illis navibus (quæ brevi tempore ex Barbaria & Græcia huc trajecerant) & acre contagium vigente peſte fomiti immiſſum, tunc illud fieri poſſe concedimus: ſed quod contagium per multos annos in fomite aſſervari, & poſtea ex eo excuſſum peſtem epidemiam excitare poſſit, hoc negamus; nam, ut modò dictum, anni ſpatio emoritur.

Problema II.

Secundi problematis affirmativam partem multi gravissimi Philosophi ac Medici cum Astrologis defendunt, docentes pestilentiæ causam generari à sola vi corporum cælestium, quæ pro variis aspectibus, conjunctionibus, oppositionibus, & configurationibus, in hæc inferiora vires suas diversis modis exserunt. Hanc opinionem probare nituntur rationibus, & auctoritatibus præstantissimorum virorum. Receptissimum est, inquiunt, Peripateticorum axioma, *Cœlum, ut causam universalem, cum particularibus causis concurrere.* Hinc ait Philosophus, *Sol & homo generant hominem.* At si cœlum sit auctor generationis, erit etiam corruptionis: nam *Corruptio unius est generatio alterius*, hæcque eadem habent principia. Vnde cœlum, tanquam causa universalis, huic sublunari mundo non beneficia tantum, sed quoque maleficia, non salubria tantum ad vitam, sed etiam venenata ad mortem impertitur. Operationes autem cœli seu astrorum in corpora hæc inferiora maximas esse, varia docent, imprimis verò Lunæ effectus, qui omnibus maximè cogniti sunt, in fluxu & refluxu maris, in plantationibus, seminationibus, lignorum cæsionibus, etiam in nonnullis morbis, ut hydrope, epilepsia, aliisque, qui secundum varium Lunæ motum, modò hoc tempore ingravescere, modò alio leniri solent. Ex variis quoque siderum motibus tempestates, pluvias, calores, frigiditates, & similia prævideri posse, Astrologorum scripta non tantum docent, sed ipse quoque eventus demonstrat. Ex iis etiam Hippocrates aliique Medici varios morbos præviderunt & prædixerunt. Tradunt etiam Philosophi astra esse primarias causas papilionum, muscarum, locustarum, ranarum, murium, aliorumque ex putri materia ortorum animalium, ut & plurimorum morborum, tam cum, quam sine putredine, corpora humana infestantium. Cum autem tales astrorum in hæc inferiora virtutes, tales in morbis prædictiones, tales putredinum excitationes, tales animalium quorundam ac morborum generationes notissimæ sint, quis dubitabit inter alios morbos etiam pestem ab astrorum hoc illove concursu produci? Probant hanc opinionem maximi quique Philosophi & Medici, ut & ipsa experientia. Aristoteles, 1. *Meteor. cap.* 2. dicit, mundum hunc inferiorem superioribus motibus esse contiguum, & omnem ejus virtutem inde regi ac gubernari; & tam omnem corruptionem, quam generationem à cœlo provenire, necessarium esse. Idem alibi dicit, cöitione Iovis & Saturni, regum principatus deletum iri, sævituros que morbos pestilentes. Avicenna, *primo quarti*, ubi tractat de pestilentia, & *fen* 3. *primi, doct.* 5. *cap.* 1. astra, pro diversa inter se mistione, in corpora subcœlestia, & in ipsum aërem qualitates occultas, seu benignas, seu maleficas imprimere, hincque etiam pestis causam derivari, clarissimè demonstrat. Valescus de Taranta, *in Philon. pharmac. lib.* 7. *cap.* 16. & Fernelius, de *febr. cap.* 17. nec non *lib. de abdit. cap.* 12. causas quoque pestilentiæ figuris atque influxibus cœlestibus adscribunt. Albertus Magnus dicit, Iovis cum Marte cöitum bella & pestes excitare. Duncanus Liddelius, *lib.* 3. *de febr. cap.* 2. tradit, adspectum Saturni & Martis, aut Iovis, potissimum in signis humanis, vel in signo Scorpii, esse infaustum, & pestis causam. Ex conjunctione Saturni, Iovis, & Martis generatam pestem describit Guido de Chauliaco. Aliam ex Saturni & Iovis con-

conjunctione ortam, enarrant Marsilius Ficinus, & Iosephus Quercetanus. Astrologi præter siderum conjunctiones, etiam à Solis & Lunæ eclipsibus, cometis, aliisque meteoris, & portentis, pestem, famem ac bella produci ac præsagiri tradunt. Sic ab eclipsibus exortas pestes referunt Georgius Tholosanus, *lib.* 2. *de Rep. cap.* 7. Michael Saxo, *Chronic. in vita Constantini Secundi Imp.* Matthias Mechonius, *lib.* 3. *Chronic. cap.* 26. A cometis inductas pestes describunt Andræas Angelus, *annal. lib.* 3. Crusius, *in annal.* Trichemius, *in Chronicis*, & Porphyrius. Inter neotericos Sennertus, *lib.* 4. *de febr. cap.* 2. doctè & latè probat, non supernaturaliter, sed sola astrorum vi pestis causam generari. Idem quoque docent Matthæus Zeisius, *in orat. de caus. & period. pestis*; Quercetanus, *in Alex.* & Vntzerus, *de pest. lib.* 1. qui tamen duo posteriores pestiferam vim astris supernaturaliter à Deo tempore pestilenti attribui credunt.

Nonne munitissima & inexpugnabilia videntur omnia hæc argumenta? & tamen illa omnia, quantumvis valida, & gravissimorum virorum auctoritatibus munita, facili negotio ab ipsa Sacra scriptura evertuntur, quæ docet, *Genes. cap.* 1. stellas creatas esse in signa, & tempora, & dies, & annos, non verò in malorum & mortis causas. Profectò in Paganismum (inquit Ioannes ab Hemont) impinget, quicunque stellarum officia ac destinationes supra Textum Sacrum extendere audebit. Nam *Psalmo* 148 Deus dicitur præceptum posuisse cœlo, quod non præteribit. A transgressu Adami nulla maledictio vel labes cœlo infusa legitur; sicut terræ, quæ spinas & tribulos profert, & propter peccatum remansit mortis feudum. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum Domini annunciat firmamentum.* Cœli ergo futura annunciant, non verò generant, nec venenosos morbos, nec bella inducunt: per motum suum naturalem vicissitudines temporum faciunt, sed nihil mali producunt. Liber Apocalypseos etiam nullam vim punitivam cœlis attribuit, sed eandem Angelis adscribit. Ad hæc ipsam pestem inferendi potentiam Angelis à summo Deo mandatam fuisse, legimus, 1 *Paralipom. cap.* 21. *vers.* 12. Isaiæ, *cap.* 37. *vers.* 36. Ezech. *cap.* 9. *vers.* 3, 4. aliisque locis. Imò etiam sæpe non per Angelos (multo minus per astra) sed ipsemet pestem immisit, cujus rei vide citata loca *in initio annot.* 1. *hujus cap.* Cum itaque cœli à summo Deo non sint ordinati ad plagarum illationem, neque in se contineant mortem, bella, venena, pestem, non poterunt quoque hujusmodi plagas super nos effundere; nam dare nequeunt quod non habent, nec continent, nec generant, non enim nuncius bellorum præco eorum causa est. Hinc quoque Origenes, 4. *tract. super Matth.* acriter eos damnat, qui stellas affirmant maleficas, cum nullam stellarum Deus Opt. Max. creaverit aliquid malefici in se continentem. Præter Sacras literas, ipsa quoque ratio prædictæ opinioni repugnat. 1. Cum terra respectu cœlorum sit minimi puncti instar, & astra multa millena milliaria à terra distent, ac generalissimos influxus habeant, non poterunt malignæ ac pestilentes irradiationes inde defluere ad certas quasdam regiones vel urbes, (sicut plerumque non per totum mundum simul, sed in certis quibusdam civitatibus, vel regionibus pestem grassari videmus;) sed debebunt ad omnes mundi, quem quotidie ambiunt, angulos, vel saltem ad dimidiam mundi partem extendi; nisi fortè quispiam tubum à cœlo ad nos usque per aërem directum supponat,

per

per quem astra hujusmodi pestifera inquinamenta nonnunquam ad determinata loca ejaculentur. 2. Quia cum omnes regiones astrorum influentiis expositæ sint, non poterunt non omnes esse pestis tributariæ. Contra verò Trigautius refert, in Sinarum toto Imperio pestem insolitam, & nunquam visam esse. Sic etiam Scaliger tradit illam Æthiopiæ oram, quæ Nigir accolit fluvium, semper pestis expertem esse: quibus tamen idem Saturnus, Iupiter, Mars, aliáque sidera eadem sunt quæ aliis regionibus. 3. Si ab astrorum conjunctione induceretur pestis, ut conjunctio illa, sic & pestis brevissimo tempore duraret: nam cessante causa, cessaret simul etiam effectus. 4. Quia si astra venena generare & depluere possent, unica maligna coitione tantum veneni generaretur, quo totum mortalium genus penitus extingueretur. 5. Quia si astra generarent venena, forent perniciosa; atqui Deus illa creavit absque omni pernicie, ut inferiora hæc benigniter continerent & foverent. Hîc si fortè quispiam objiciat, astra per se quidem bona esse, sed pestilens venenum per accidens ab iis produci, quatenus hoc illove contrario modo inter se commista, propter contrarias inter se discordes vires, casu aliquid naturæ inimicum generant. Respondeo, ob tempestatum mutationes (quarum astra sunt signa, non causæ) ad calidum, frigidum, humidum, vel siccum, fortè humorum alterationes vel putredines, hincque morbos quosdam naturales per accidens induci, nullum verò venenum pestilens (quod in nulla humorum putredine consistit) nec à tempestatibus, nec ab astris earum signis, unquam de novo generari. Quantum ad Peripateticorum axioma, *Cœlum, ut causam universalem, concurrere cum causis particularibus*: illud in multis falsum erit, nisi per *cœlum* intelligant ipsum Deum; nam alioqui etiam ipsa miracula forent naturalia. Sic etiam non satis propriè dicitur, *Sol & homo generant hominem*; nisi per *Solem* (quem multi Gentiles pro vero Deo coluerunt) intelligatur ipse Deus. Malè etiam Lunæ operationes citantur in fluxu & refluxu maris, &c. in quas res nulla Lunæ operatio incidit, cum aquæ marinæ, succi, & humores sponte naturaliter moveantur eodem modo & tempore quo Luna, atque illorum motuum Luna tantum signum sit, non verò causa efficiens. *Tempestatum* verò & quorundam morborum prædictiones è siderum motibus prædici posse concedimus, nempe tanquam è signis, non verò tanquam è causis efficientibus: nam Deus ab initio mundi omnium quæ futuræ erant tempestatum mutationes præscripsit, iisque talem ordinem motus qualem astris dedit; ita ut astra harum mutationum signa esse possint, quia naturaliter simul cum tempestatibus moventur. *Negamus* quoque sidera esse causas papilionum, muscarum, &c. nam hæc animalcula è certa putredine oriuntur in illis locis ubi putredinis occasio est, nempè ubi sunt cadavera animalium putrescentia, fructus facile corruptibiles, aquæ paludosæ, cloacæ, aliaque fœdam corruptionem suscipientia. Si ab astris talia insecta primariò generarentur, totus mundi circuitus ab iisdem occuparetur, quia astra generalissimos dicuntur habere influxus, & mundum ambiunt: verum experientia docet illorum insectorum extraordinariam abundantiam non nisi in certis locis reperiri; iis nempe, in quibus magna est putredinis seges, alia verò loca ab iisdem esse immunia. Idem quoque de morbis intelligendum. Quantum ad Aristotelem, Avicennam, aliosque Gentiles, prædictæ opinionis patronos, non

mirum

mirum est illos astris multas virtutes tribuisse, nam verum Ens entium ignorabant; ac propterea videntes necessario aliquid debere esse à quo sublunarium mutationes producerentur, astra id facere arbitrati sunt, utpote quorum motus cum tempestatum motibus convenire videbant. Aristoteles adhuc ulterius prospiciens, cum etiam astrorum ordinatos motus adhuc aliud majus principium necessario agnoscere videret, duos Angelos cœlorum rotatores affinxit. Præterea ipse quoque Aristoteles nullam maleficam vim astris adscribit; nam 9. *Metaph. cap.* 10. dicit, in his quæ sempiterna atque æthetea sunt, neque malum, neque errorem, neque corruptionem inveniri. Plato quoque docet, cœlum & siderum concursus semper bonum in hæc inferiora influere, ab iisque non nisi conservationem & beneficium inferri. Sic quoque Averrhoës, *cœli cap.* 24. inquit: *Corpora cœlestia continent elementa, conservant ipsa, & universaliter sunt ipsis quasi forma.* Verum hic planè mirari licet, quomodo Mercurialis, Sennertus, aliique Christiani, viri doctissimi, qui verum Deum omnium principium agnoscunt, prædictæ cœcæ Paganorum doctrinæ tam facile subscribant, ut etiam, licet verbo Dei contradicente, à creaturis potius quam Creatore rerum principia & causas quærant, atque insontia sidera, tanquam malorum fabricatores, culpent, iisque pœnas extraordinario modo inferendi vim tribuant, quæ soli Deo propria est. Quapropter omnium horum auctoritates & rationes, in quantum Sacræ scripturæ repugnant, & astrorum operationes ad alia munia, à Deo ipsis non præscripta, distorquent, rejiciendas esse arbitramur. *Flocci* etiam faciendæ sunt historiæ ab experientia de conjunctionum astrorum effectibus annotatæ: quam frivolæ enim sint & distortæ, vel sola Guidonis historia ante citata satis docet: nam ille describit pestem furiosissimam, qualis vix unquam sævior grassata fuit, hancque dicit incepisse mense Ianuar. anni 1348, & genitam fuisse ex conjunctione Saturni, Iovis, & Martis; quam conjunctionem ait contigisse anno 1340, die 24. mensis Martii. Ecce quam egregiè causam illius pestis conjunctioni illorum Planetarum adscribit, quæ totis octo annis antea facta fuerat, & solummodo per exiguum temporis duraverat: quis non videat absurdissimum esse credere, conjunctiones astrorum minimo tempore durantes, post tot annorum intervallum primò operationes suas edere; & tanto temporis interstitio nullum malignum signum præmittere? profectò si tales conjunctiones aliquid possent, in instanti suas operationes ederent, nam sunt tantum momentaneæ. Sic etiam multorum aliorum similes observationes, si curiosius examinentur, nullo solido fundamento inniti apparebit. Et posito, pestes oriri tempore talium conjunctionum, quis vel ex Sacris literis, vel firmis rationibus demonstrabit, illas à talibus siderum conjunctionibus produci? & rursus, posito, venenum pestilens ab istis conjunctionibus generari, unde tunc illarum pestium causæ procedent, quæ sæpe cum salutiferis (ut appellantur) astrorum conjunctionibus & influentiis inducuntur? sicut se id in gravissima peste sui temporis observasse scribit Platerus, *prax. tract.* 2. *cap.* 2. Frivolæ igitur sunt hujusmodi observationes, ut & illæ quæ de Solis Lunæque eclipsibus (quas aërem pravis & malignis inquinamentis conspurcare credunt) gravi stylo à quibusdam descriptæ sunt. Profectò nihil eclipses ad inductionem pestis facere, quotidiana experientia demonstrat; nam nullo non anno aliquot hujusmodi eclipses con-

contingunt, nulla omnino peste subsequente. Huc etiam accedat Cardani observatio, qui *Subtil. lib.* 16. inquit: *Ab anno* 1539 *usque ad annum* 1551, *tot Solis, & maxima, tum Lunæ deliquia apparuerunt, & tamen Italia ab anno* 1531, *ad annum præsentem* 1552. *nullam passa est insignem pestis cladem, imò nec ferme vestigium.* Quantum ad cometas, meteora, aliaque similia, illa etiam nunquam pestem generarunt, sed aliquando ejusdem adventantis signa fuerunt; quemadmodum etiam terræ motus bella & pestem non rarò præsagierunt. Fiunt autem hæc præsagia, quia Deus Opt. Max. secundum immensam suam misericordiam, antequam vult punire, solet signo dato peccatores præmonere, (sicut præmonuit Ninivitas per Prophetam Ionam) ut à sceleribus suis tandem desistant, & convertantur ac vivant, priusquam indignationem suam super illos effundat. Concedendum ergo multos divinos morbos, propter delictorum nostrorum magnitudinem, de novo à summo Deo immitti, (quales olim etiam fuerunt illi, quibus Azotios in secretiore parte natium, in Ægypto omne primogenitum, in castris Assyriorum centum & octoginta quinque hominum millia percussit) quorum primaria causa ab astris, aliisve naturalibus corruptionibus petenda non est: atque inter hos morbos pestem facile primarium esse. Quapropter, his ita se habentibus, non immeritò Petrus Paulus Pereda, *in Paschalii meth. med. l.*2.*c.*9. Ioannes Picus Mirandula, *lib.*4. *advers. Astrol.* Valleriola, *in append. locor. com. cap.* 2. Iamblichus, *lib. de myster.* multique alii, negant influxus astrorum aërem corrumpere, & ad pestem quidquam facere posse. Averrhoës quoque dicit: *Qui credit Martem, aut aliud sidus quoquo modo dispositum nocere corporibus, aliena ab omni Philosophia credit.*

Problema III.

Tertii problematis affirmativum patronum imprimis se offert Paracelsus, cum suis asseclis; qui docet pestem spirituum infernalium ope, ac sagarum incantamentis induci quoque posse. Quod etiam antiquitus à nonnullis creditum fuisse, liquet ex Diodoro Siculo, qui pestem appellat, *Dæmoniacam calamitatem.* Ita quoque Eustathius refert, nonnullos putasse, illam pestilentiam Græcorum, de qua scribit Homerus, *Iliad.* 1. magicis artibus à Chryse machinatam fuisse. Hercules Saxonia, *lib. de plica, cap.* 11. Sagarum, non tantum vivarum sed etiam defunctarum, magnas esse vires ad pestis inductionem, historia (quam tanquam certam & veram proponit) admiranda probare annititur. Præterea ex magica pestis curatione quoque judicandum videtur, pestem magicis Sagarum artibus induci posse. Nam si morbum hunc generaliter curare & tollere diabolo concessum fuerit, quidni etiam inferre? Sic Philostratus 4. 3. & Eusebius, *in Hierocl.* 4. referunt, Apollonium magum gravissimam Ephesiorum pestem diabolicis artibus extinxisse. Sic quoque refert Iovius, *histor.* 21. tempore Hadriani pontificis Romam à peste graviter afflictam fuisse, quæ omnibus remediis deficientibus, tandem à Græculo quodam Demetrio Spartano, diabolicis incantamentis, & immolatione tauri sedata est. Verum etsi hæc nonnihil speciosa esse videantur, multa tamen, quæ in contrarium docent, nec cacodæmones, nec sagas pestem inferre posse. Nam si talis potestas diabolis concessa foret, illi propter odium perpetuum maximamque iram, qua perpetuò in genus humanum flagrant, pestem immanissimam & infinitam, usque

ad totalem humani generis extinctionem, inducerent. Præterea cacodæmones illam in nos potestatem habere, nusquam in Sacris literis invenitur; neque in iis alii satellites, qui plagam hanc inferant, leguntur, quam Angeli lucis, qui nativa bonitate præditi, non odio in humanum genus efflagrant, neque illius interitum, sed salutem potius desiderant. Ideoque à Sacræ paginæ veritate recedunt, qui diabolis vim pestem inferendi tribuunt. Quantum ad historiam Saxoniæ, quam magnus ille vir, nimis credulus, non nisi ex relatu aliorum, tanquam veram describit, illa tota fabulosa est, ut quilibet citato loco videre poterit. Profectò nimis increduli, & minus Christiani nobis videntur, qui à vero Deo recedunt, & cacodæmones plagarum primarias causas absolutâ voluntate ac potestate inferre statuunt: haud secus ac illis jam diu à summo Deo in æternum condemnatis, etiam aliqua alios condemnandi, plagasque inferendi libera potestas superesset: quasi verò judex condemnato latroni liberum latrociniorum exercitium adhuc permittat. At enim dicas, diabolus id facit Deo sic permittente, sicut etiam sanctissimi viri Iobi corpus gravi morbo defœdavit. Respondeo, *primò*, nusquam in Sacris literis legi, Deum Satanæ permisisse ut pestem plurimis regionibus communem inferret, sed Deum illam potestatem semper sibi reservasse, ut liquet ex Sacræ scripturæ locis jam antea citatis. *Secundò*, posito casu, Deum id Satanæ permittere, illa tamen pestis tunc à Deo est, neque à Satanæ arbitrio dependet; quam etiam Satanas non invehit, nec invehere potest jussu sagarum & incantatorum, imò ne quidem propria potestate, sed solius Dei. Idem quoque de magica pestis curatione intelligendum, quam etiam Satan pro suo arbitrio, aut sagarum beneplacito perficere nequit. At repugnant, dices, citatæ historiæ. Minimè: nam illæ curationes generales à diabolo peractæ non fuerunt, sed à Deo. Satan autem cum sit perspicacissimus, & ad generis humani seductionem ac perditionem dies noctesque incumbat, simul ac percipit morbi terminum à Deo præfinitum jam adesse, tunc per sagas, incantatores, aliosque suos ministros, pestis extinctionem promittit, dummodo homines hanc illamve ceremoniam celebrent, ut hoc modo multos à veritatis via ad erroris tenebras seducat: qui videntes pestem ad sagarum promissa cessare, (quæ etiam sine illis, propter præsentem terminum à Deo præscriptum, cessatura erat) diabolicis laqueis facile irretiuntur, dum credunt diabolum divina maximaque potestate præditum, atque etiam metuendum, honorandum, & implorandum esse. Denique objicies, tamen sagas & fascinatores diabolicis artibus alios morbos inducere posse, ut à longa experientia constat, (exempla describunt, Alexander Benedictus, *lib. 7. pract. c. 25.* Ioannes Langius, *lib. 1. epist.* 38. Antonius Benivenius, *de abdit. sanat. cap.* 8. Baptista Codronchius, *de morb. venef.* Forestus, *lib.* 18. *observat.* 16. *in scholio.* Cornelius Gemma, *lib. 2. de divin. nat. charact. cap.* 4. Fabricius Hildanus, *centur.* 2. *observ.* 43. Zacutus Lusitanus, *prax. admir. lib.* 3. *observat.* 134. aliique plures) si alios morbos, ergo etiam pestem inferre posse. Respondeo: sagas ope diaboli non posse aliquos morbos inducere quando volunt, neque etiam quibuslibet illos inferre, sed quando Deo placuerit, & solum talibus, vel quorum fidei constantiam Deus hoc modo vult probare, sicut sancto viro Iobo contigit: vel quorum incredulitatem & impietatem Deus hoc modo vult punire, non solum in propria impii per-

persona, sed multoties quoque in insontibus liberis, armentis, frugibus, aliisque bonis: atque ita sagarum incantamentis interdum etiam infantes, (quod ego ipsemet bis vidi) interdum alicujus boves, oves, equi, vel fruges læduntur; non tamen quod ista lædendi potestas dependeat ab arbitrio sagarum, sed Dei, ut jam diximus. Ita ut concludendum sit, nullos morbos primariò induci à sagis aut Satana, sed à Deo, qui ad illorum illationem interdum Satana utitur tanquam instrumento, non verò tamquam causa efficiente. Nusquam tamen, quod scio, in Sacris legimus ad pestem inferendam Deum Satana usum fuisse tanquam ministro, multo minus tanquam causa. Hanc quæstionem curiosius examinandam relinquimus Theologis, præter quos, eadem satis accuratè discutitur à Wiero, *lib. de præstig. dæmon.* Ioanne Bodino, *in confutat. opin. VVieri*; Iacobo Magnæ Britanniæ Rege, *in libello hac de re ab ipso peculiariter conscripto*; Sennerto, *lib. de morbis à fascino inductis.*

Problema IV.

Quarti problematis affirmativam partem tenent, Fracastorius, Eustachius Rudius, Capivaccius, Gerardus Columba, Augenius, Massaria, Riverius, aliique gravissimi artis Medicæ proceres, qui ex putredine pestis causam resultare omnes statuunt. Hanc autem putredinem alii excellentem, alii totius substantiæ destructivam, alii profundam, alii sordidam appellant: alii rursus ex sola putredine & re putrescente, alii à veneno putrescente, pestilens seminarium generari existimant. In hoc autem cardine tota res versatur, quod credant pestilens venenosum inquinamentum generari ex certa quadam putredine, eaque vel interna, intra corpus hominum genita; vel externa, ab aliis rebus externis putrescentibus producta: vel ex putredine interna & externa simul concurrentibus: & illud nihil aliud esse quam excellentē putredinem quæ superat communis putredinis gradum. Hanc opinionem stabilire nituntur rationibus, historiarum exemplis, & auctoritatibus.

1. Præcipuum argumentum quo imprimis nituntur, hoc est: Si ab excellenti putredine, tam intra, quam extra corpus, aliqua venena generari possint, ergo etiam venenum pestilens: Atqui verum prius, ergo & posterius.

2. Probant minorem ex Galeno, qui *lib. 6. de loc. affect. cap. 5.* dicit, à Medicis olim indubie sancitum & conclusum fuisse, quod in animantibus corruptio quædam possit excitari tam vehemens, ut veneni serpentis similem habeat vim ac qualitatem. Etiam, *eodem lib.* scribit, corruptum semen veneni naturam induere, & convulsiones, suffocationes, aliaque sævissima accidentia proferre. Ad hæc, inquiunt, quia venenum rabiosum, epilepticum, hystericum, aliaque plura, ex occulta insigni putredine intra corpus generari, notissimum est.

3. Probant consequentiam, partim quia plurima symptomata ex putredine orta (ut nausea, linguæ siccitas, febris, bubo, anthrax, &c.) pestem comitantur. Partim, quia febres illæ pestilentes, quæ constitutiones pestilentes plerumque antecedunt, ex insigni putredine intra corpus genita nascuntur, ex qua adaucta venenum pestilens generari; atque hinc, postquam tales febres nonnihil grassatæ sunt, pestem plerumque sequi tradunt. Sic quoque pestilentes illas febres quæ pestem comitantur, id ipsum docere ajunt, quæ ex eadem putredinis malignitate una cum peste oriuntur. Præterea famem, seu

annonæ caritatem, quam plerumque pestis sequitur, dicunt omnium manifestissimè ostendere, pestilens venenum intra corpora humana generari ex putredine humorum è corruptis alimentis genitorum: quales pestes describunt, Iulius Cæsar, *lib. 2. de bello civili*; Flavius Iosephus, *lib. 7. de bello Iudaico*, *cap. 26.* Euagrius, *lib. 2. Hist. Eccles. c. 6.* Avenzoar, *lib. 3. tract. 3. cap. 1.* Forestus, *lib. 6. observ. 9. & 26.* Rulandus, *de morbo Vng. cap. 8.* aliique plures. Illud ipsum quoque clarissima historia demonstrare tradunt Thomam Erastum, *epist. med. 7.* ubi refert, cum in nuptiis quibusdam ob æstum carnes putrescere cepissent, omnes illos qui de iis esitassent, communi morbo correptos & confectos fuisse: nempe à veneno, ajunt, pestilenti, è corruptis illis carnibus, in corporibus adhuc magis putrescentibus, & humorum quoque internorum malam putredinem inducentibus, genito. Similem quoque historiam adferunt ex Iulio Obsequente, qui tradit ad insulam Liparas, mare ab Ætnæ montis ignibus fervefactum multos pisces neci dedisse, quibus semicorruptis ad littus ejectis cum incolæ avidius vescerentur, ex interna corruptione morbos pestilentes exortos fuisse, quibus multi perierunt. (His posterioribus historiis, aliisque similibus etiam probant, interdum neque solam externam, neque solam internam putredinem, sed utrasque concurrentes, venenum pestilens producere posse.) Tandem colophonis loco citant Galenum, qui *2. de nat. hum. com. 2.* scribit, quosdam qui in fame coacti fuerant triticum semiputre comedere, morbo communi laborasse; & olim exercitum universum, cum aqua corrupta fuisset usus, in omnibus militibus commune malum sensisse. Et *lib. de cibis boni & mali succi*, nec non *1. de differ. febr. cap. 3.* docet ex pravis & corruptis alimentis morbos pestiferos oriri. Atque his jam dictis arbitrantur se satis probasse, venenum pestilens ex putredine interna oriri posse.

4. Ab externorum verò putredine venenum pestilens quoque generari, docent, inquiunt, magnæ bellicæ strages, post quas, è cadaverum putrescentium multitudine venenatus pestilens vapor elatus, gravissimas sæpe pestes induxit; quales describunt, Iulius Alexandrinus, *de bello Punico lib. 6.* Ioannes Cuspinianus, *in vita Henrici I. Imp.* Diodorus Siculus, aliique plures. Sic etiam Paræus, *lib. 10. cap. 13.* refert, Penæ multa interfectorum hominum cadavera in puteum centum ulnas altum projecta fuisse, atque hinc tam fœtidum ac venenatum vaporem suscitatum esse, quo multa hominum millia, per totam Agenensium provinciam, tamquam peste interierunt. Aliorum quoque animalium cadavera putrescentia idem facere, varii scribunt. D. Hieronymus, *in Ioëlem Prophet.* & D. Augustinus, *l. 3. de civ. Dei, c. 31.* ac Sabellicus, *lib. 9. En. 5.* tradunt, ingentem locustarum multitudinem, in mari suffocatarum, ac postea in littus ejectarum, ibique putrescentium, horrendam pestem excitasse. Ex piscibus emortuis in littora ejectis, & putrescentibus, excitatas pestes describunt, Ioannes Wolfius, *tom. 1. lect. memorab. cent. 10.* Andreas Angelus, *in annal. Brandenb.* Forestus, *lib. 6. observ. 9. in scholio.* Paræus, *lib. de pest. cap. 3.* Agricola, *de peste, lib. 1.*

5. Externas quoque evaporationes, exhalationes, putridosque vapores, pestilentes ac venenatos esse, præter modò dicta, imprimis demonstrare, dicunt, latrinas & antiquas cloacas, è quibus apertis tam exitiosi halitus exspirant, qui multoties proximè adstantes statim interimunt; quod quotidianâ

nâ experientiâ compertum habemus: & Guainerius, *de pest. cap.* 1. scribit in Campania ex puteo quodam antiquo, diutissimè clauso, & tandem aperto, tam venenatum halitum exspirasse, quo adstantes subitò perempti sunt. Ita quoque notissimum esse ajunt, post terræ motus non raro ex abditis terræ meatibus adeo putridum venenosum halitum prodire, qui pestes furiosissimas inducat, qualem Platina refert contigisse anno 1232. Georgius Agricola anno 1360. Quercetanus anno 1584.

6. Stagna, quoque, lacus, aliasque aquas putrescentes pestilens venenum generare, satis notum esse, arbitrantur ex eo, quod Laërtius testatur Empedoclem ex adjacentis fluvii fœtore genitam pestem à Salenutiis avertisse, duobus vicinis amnibus in illum immissis. Etiam ex aqua illa in qua cannabis vel linum maceratum fuit, quæ adeo venenosa evadit, ut non tantum pisces, verum etiam potata homines occidat.

7. Ab aëre in sua substantia putrescente, pestilens venenum generari, probant historia illa Capitolini, *in L. Vero*, & Ammiani Marcellini, *Hist.* 73. (cujus etiam meminerunt Cardanus, Portus, Io. Riolanus, aliique) qui referunt in Seleucia furiosissimam pestem natam, & inde Parthis, Græcis, Italis, ac toti orbi communicatam fuisse, ubi in templo Apollinis ex arca quadam miræ vetustatis (in quam milites fortè inciderant) aperta, spiritus contagiosus ac pestilens exiisset, qui adeo horribilem excitavit pestem, qua tertia pars hominum prostrata fuit. Hunc autem spiritum pestilentem generatum fuisse credunt ex putrefactione substantiæ illius aëris, qui in arca ista tanto tempore conclusus fuerat.

Atque hæc sunt præcipua fundamenta quibus vetus opinio, de pestilentis veneni generatione ex putredine, innititur: quæ antiquissima fundamenta nunc evertere, & tot tantisque doctissimis viris se opponere velle, eminus inspicienti non minus temerarium, quam operosum, videbitur. Verum quia *Nihil temere credere, nervus est sapientiæ*, etiam nos huic opinioni non temerè subscribendum censemus; sed, ut rei veritas melius elucescat, prius singula breviter examinabimus.

1. Videamus quanti momenti sit præcipuum eorum argumentum: *Si ab excellenti putredine, &c.* Nos concedimus aliqua venena ex putredine generari posse, sed dicimus pestilens venenum ab illa non produci. Non ex putredine interna, quia hæc prævias alterationes, & longius tempus requirit, neque ab illa eodem tempore hæc omnia simul fieri possibile est, nempe putredinem incipere, summam evadere, venenum generare, hominem occidere, & ejusdem veneni translatione eundem morbum etiam aliis communicare: quæ omnia necessariò simul fieri deberent in iis, qui peste correpti statim mortui concidunt, ac simul etiam alios contagio inficiunt, quales subitas mortes sæpe evenire notissimum est. Non etiam ex putredine externa, partim propter jam dictas rationes: partim quia venena, quæ inde producuntur, proximos quidem, qui illa attrahunt vel attingunt, inficiunt, non verò aliis contagione multum communicantur. Velim igitur illos, qui ex putredine pestilens venenum extorquere volunt, modum & formam illius putredinis depingere, & docere processum quo humores interni taliter putrescant, & quomodo illa venenifactio peragatur, in quo loco illa putredo concipiatur, quomodo in sanguine euchymo ante pestem oriatur, etiam demonstrare essentiam istius putredinis, quæ paucis subinde horis, imò momentis tragœdiam suam absolvit.

vit.

vit. Nisi hæc edoceant, cadit eorum doctrina.

2. Galeni loca ad probationem minoris citata, nihil pro iis faciunt: nam Galenus ibi docet, ex interna putredine posse generari venenum serpentino veneno simile, vel aliud aliquod non contagiosum ad distans; minimè verò probat pestilens venenum maximè contagiosum inde produci. Sic quoque nos concedimus, venenum canis rabidi, aliudve simile, sponte Naturæ ex certa aliqua interna corruptione posse generari, minimè verò venenum pestilens, aliudve, quod contagio totas regiones inficere possit.

3. Malè etiam consequentiam inde probare nituntur: *Primo*, quod symptomata ex putredine orta pestem comitentur, nam illa non sunt de essentia pestis, & putredo humorum, est pestilentis veneni effectus, non causa, à quo effectu symptomata illa procedunt. Talis etiam fuit mens Galeni, quando 3. *epid. com.* 3. *text.* 75. de quodam peste cum phrenitide extincto, ita scribit: *Hic quoque æger statim tertio die censendus est obiisse à qualitate succorum virulentorum, non phrenitide peremptus: at phrenitis illum est subsecuta symptomatis vice. Secundò*, quod febres pestilentes putridæ pestem præcedant & comitentur: nam pestis non procedit ab aucta putredine istarum febrium causa (ut illi putant) sed ab aucta causa illius putredinis, quæ eadem est cum causa pestis, à qua tantum differt intensionis gradu, quam causam paulo altius inquiremus sequenti capite. Neque fames etiam, seu annonæ caritas eorum opinionem stabilire potest; nam non omnem, sed illam tantum famem sequitur pestis, quæ fames & ipsa à pestilentiæ causa originem sumit, (dum ab ea causa primò fruges terræ corrumpuntur, postea pestis inducitur) sicut putredo è qua febres pestilentes (ut sequenti capite docebimus) ita ut fames illa non sit causa pestis, sed ipsamet eandem cum peste causam habeat. Nam putredines humorum è corruptis alimentis genitas non producere pestilens venenum, liquet ex iis qui diu vel annonæ, vel opum defectu (ut captivis, aliisve fugitivis, in peregrinis regionibus, hominum consortia sæpe diu fugientibus, nec non interdum pauperibus quibusdam honestioribus & mendicare erubescentibus, non semel contigisse novimus) valde corruptis alimentis usi, & tamen peste correpti non fuerunt. Liquet etiam ex eo quod omnem famem non sequatur pestis, quod alioqui necessariò contingere deberet. Sic Ioannes Morellus, *lib. de febr. pest. cap.* 3, refert apud Cabilonenses fuisse rei frumentariæ inopiam, & tamen agrestes ac plebejos homines, qui pravis eduliis vescebantur, pestilenti morbo correptos non fuisse, sed eundem maximè sæviisse in divites, nobiles, & genio indulgentes. Item & Galenus, *lib.* 1. *de bonit. & vit. succ.* meminit pestis quæ Romam crudelissimè afflixit, quam continuò excepit haud mitior fames, post quam tamen famem nulla pestis de novo excitata fuit. *At enim hic forte dices*, in urbibus longa obsidione clausis, ut plurimum post famem invadit pestis, quæ fames & pestis non possunt adscribi supernæ alicui causæ, quia tunc non uni tantum urbi, sed pluribus etiam locis illa pestis communis foret, & soluta obsidione, ac copioso victu allato, statim non cessaret, quod tamen plerumque fieri videmus: ergo illa pestis oritur ex maligna humorum putredine, è corrupto ac pravo victu inducta. Respondeo: *primò*, post hujusmodi famem diu obsessi loci, à vitiosis & corruptis alimentis, hincque generatis pravis succis ac humoribus, generari febres pestilentiales privatas sine peste, quæ etiam perni-

perniciosæ sunt ob putredinis magnitudinem, ac corporum à longa fame emaciatorum debilitatem, & communes sunt, non tam à contagio, quam communi vitioso victu: & quia se contagio ad distans non diffundunt, hinc extra obsessa mœnia non conspiciuntur. Hujusmodi autem febres pestilentes (quæ in locis diu obsessis frequentes sunt) vulgariter, quamvis impropriè, pestes appellantur, cum propter frequentiam, tum propter perniciem; etsi à peste multum differant, (hoc docebimus *cap.* 12. *annot.* 4.) atque ita sæpe putatur pestis in talibus locis grassari, quæ tamen vera pestis non est: ut ex eo patet, quod soluta obsidione, & victu copioso allato, rursus brevi tempore cesset, cum alioqui vera pestis nulla victus copia vel bonitate extinguatur. *Secundo dico*, multoties gravem annonam seu famem, tanquam justissimæ divinæ iræ flagellum, ad mortalium punitionem, non minus quam ipsam pestem, à summo Deo cœlitus immitti; sicut legere est Deuteronom. *cap.* 28. Exodi *cap.* 5. Ieremiæ *cap.* 14, *&* 19. aliisque plurimis Sacræ paginæ locis, ubi Deus minatur se fame, peste, & gladio hominum delicta puniturum, è quibus tribus plagis Regi Davidi optionem dedit. Vnde satis percipi potest in locis diu obsessis pestem non necessariò oriri à fame, sed Deum posse illis obsessis & bellum, & famem, & pestem simul immittere, ita ut unum non sit causa alterius, sed singula suas proprias ac diversas causas habeant ab uno Deo diversimode immissas. Tandem ergo concludentes, dicimus cum Liddelio (*lib.* 3. *de febr. cap.* 2.) ex pravis alimentis per se pestem non oriri, sed febres pestilentes privatas: ex accidente verò, quia corpora ad pestem suscipiendam disponunt, causas pestis secundarias dici posse. Huic conclusioni etiam non repugnat citata Erasti historia, nam illa ex putrescentium carnium esu non probat genitam fuisse pestem, seu aliquod pestilens venenum, sed tantummodo morbum communem putridum, ac lethalem iis qui illas carnes edissent; neque de pestiferis signis, nempe bubonibus, anthracibus, vel exanthematibus, ut neque de contagio, ullam facit mentionem. Neque repugnat historia Obsequentis, qui dicit, ex comestione piscium putrescentium generatos fuisse morbos pestilentes, (fortè febres malignas, dysenterias, aliosve similes) minimè verò pestem: quam etsi expresso verbo etiam nominasset, tamen nonnihil concedendum fuisset scriptori non Medico, sed Historico. Etiam non repugnat Galeni auctoritas, colophonis loco, *ex* 2. *de nat. hum.* citata, nam Galenus ibi in toto commentario loquitur de aliis morbis communibus, non verò de peste, cujus ne minimam quidem mentionem facit: hæc sunt illius verba: *Qui in Aëno, tempore maximæ famis, vescebantur leguminibus, ii cruribus debilitabantur: qui verò erva edebant, hos genuum dolor corripiebat: neque hoc nos ignoramus, cum in fame quidam frumentum semiputre coacti manducare essent, in communem communi de causa incidisse morbum: aliquando etiam cum usus infecta aqua esset totus exercitus, similiter afflictos omnes milites fuisse.* Exemplum super hæc Galeni verba petere licet ex Polybio, 3. *Hist.* ubi dicit, totum Hannibalis exercitum multa mala perpessum, à pravo victu cachexia & λιμοψώρᾳ (id est, scabie è fame orta) laborasse. Galenus etiam, *lib. de cib. boni & mali succ.* ut & 1. *de differ. febr. cap.* 3. non dicit pestem, sed morbos pestiferos ex pravo victu oriri, quod fieri posse etiam nos concedimus. Ratum igitur esto, saltem nullam internam humorum putredinem, qualiscumque illa fuerit, pestilens venenum,

& veram

& veram peſtem generare poſſe. Nunc videamus quid poſſit externa putredo.

4. Cadavera, ſive hominum, ſive aliorum animalium, putreſcentia peſtem non generare, docent multæ magnæ ſtrages, poſt quas talis cadaverum inhumatorum putrefactio nullas peſtes induxit. Noſtris temporibus, anno 1642, in agro Iuliacenſi maxima ſtrages facta, & præter Weimerenſes (qui victoria potiebantur) ad minimum octo millia militum Cæſariorum occiſa ſunt, præter majorem adhuc famulorum, ruſticorum, aurigarum, puerorum, & mulierum numerum, atque equorum copiam innumerabilem: corpora inhumata ſub dio computruerunt, maximo cum fœtore, nulla tamen peſtis inſecuta eſt. Sic in Germania, durantibus his noſtri ſeculi crudeliſſimis bellis inter Cæſarianos & Suedos, etiam plurimæ maximæ ſtrages factæ ſunt, nulla peſte ſubſequente. Idem quoque alias ſæpe contigiſſe, ex hiſtoriis conſtat. Si aliquando ex fœda cadaverum putredine aliqui morbi oriantur, illi vel erunt putridi ſimpliciter, vel putridi maligni, ac peſtilentes privati, non autem vera peſtis. Liquet id ex hiſtoria Paræi citata, qui ex cadaveribus in puteum projectis, dicit multos tanquam peſte interiiſſe: non dicit ſimpliciter *peſte*, ſed *tanquam peſte*, id eſt, morbo tali, quem propter malignitatem aſſimilat peſti. Idem quoque liquet ex altera Paræi, ut & Foreſti hiſtoria, qua ſinguli deſcribunt peſtem inductam ex teterrimo fœtore balenæ in littore putreſcentis, quam peſtem dicunt tantum invaſiſſe proximos accolas. Vbi ambos per *peſtem* intellexiſſe febres, vel morbos peſtilentes privatos, ipſe eventus docet, nam vera peſtis contagio ſe ulterius propagaſſet: neque facile mihi quiſpiam perſuaſerit, veram peſtem in unico ſolo pago ſedem figere, eique immori. Præterea ſciendum, poſt magnas hominum ſtrages, ſæpe magnam cœleſtem plagam, nempe peſtem à ſummo Deo immitti, qua tanti homicidii peccata vult punire, non quod illius plagæ cauſa ex putredine cadaverum oriatur, ſed ex venenato inquinamento, quod ab ultrice Dei manu deſcendit. Quam etiam cauſam, non verò locuſtarum putredinem, agnoverunt peſtes illæ ex D. Hieronymo & D. Auguſtino citatæ: nam in præcedentibus referunt magni illi viri, ſummum Deum maximas plagas in Africam & Iudæam, & inter cæteras, tantam locuſtarum copiam immiſiſſe, quæ non arborum ſolummodo, ſed omnium frugum & herbarum folia, fructus, ac cortices conſumerent atque deperderent; quibus locuſtis tandem ventorum turbine ſimul in mare tranſportatis ac ſuffocatis, & inde rurſus in littora ejectis, ſucceſſiſſe alias duas maximas plagas, famem nempe & peſtem. Hanc autem peſtem non ex locuſtarum putredine proceſſiſſe (hæc enim ſolummodo potuit eſſe cauſa ſecundaria, corpora labefactans, & ad peſtem facile ſuſcipiendam diſponens) ſed cœlitus demiſſam fuiſſe, vel cæcus videat. Nam locuſtæ illæ in plagam hominum eodem modo immiſſæ fuerunt, ſicut tempore Pharaonis, *Exodi* 8. cyniphes & muſcæ in Ægyptum miſſæ ſunt; ut & locuſtæ, *Exodi* 10. quæ ſimiliter ſuper terram devorarunt omnem herbam: & Pharaone nondum reſipiſcente, Deus alia nova plaga percuſſit omne primogenitum in Ægypto, *Exodi* 12. quæ percuſſio non fuit orta à plaga præcedente, ſeu à locuſtis, ſed de novo à Deo fuit immiſſa. Idem quoque de illis citatis peſtibus judicandum eſt: nam hoc modo verificatur verbum Dei, qui minatur ſe inobedientibus, & verba legis

non custodientibus, immissurum omnes plagas Ægypti, ut ex Deuteronomii *cap.* 28. citavimus problemate primo: quæ plagæ non producebantur una ab alia, sed singulæ seorsim à Deo immittebantur, quemadmodum illud ipsum in citatis quoque pestibus factum fuit.

5. Evaporationes quasdam putridas & malignas interdum à graviore putredine etiam venenatas fieri posse, concedimus, sed minimè pestilentes fieri, aut pestem generare posse. Docent id citatæ latrinæ & antiquæ cloacæ, quarum halitus proximè adstantes tantum afficiunt, neque contagio suum virus ulterius diffundunt, neque unquam bubones, anthraces, aliudve pestilens symptoma producunt, imò isti fœtori assuetos plane non afficiunt, ut apparet in iis qui talia loca purgare solent. Idem quoque intelligendum de puteo illo Guainerii, in Campania aperto, cujus halitus tantum proximè adstantes interemit, non alios, neque contagio diffusum fuit virus. Qui post terræ motus ex terræ hiatibus exspirant halitus venenati, illi venenositatem suam non habent ex putredine, sed à profundissimis maximeque exitiosis mineris (antimonialibus, arsenicalibus, mercurialibus, vel aliis) è quibus sæpe emergunt: quod ex eo manifestum est, quia cum ex talibus mineris non prorumpunt, etiam nulla eorum venenositas percipitur. Sic anno 1640. 4. Aprilis stylo novo, seu 25. Martii stylo veteri, nocte circa diluculum magnus terræ motus totum Belgium & magnam Germaniæ partem concussit; hinc in Geldria, non longè à civitate Venloo, montem arenaceum disruptum, magnum hiatum fecisse intelleximus: sed à spiritu inde prodeunte vel exhalante nulla pestis aliusve morbus contagiosus vel venenatus excitatus fuit, imò nemo male habuit, propterea quod in illo & vicinis montibus nullæ latebant exitiosæ mineræ. Et posito, ab exitiosis mineris hujusmodi venenatos halitus exspirari, illorum tamen venenositas non erit à putredine, neque etiam inducet pestem, sed fortè alios quosdam morbos venenatos ac malignos. Nam, teste Seneca, *lib. 6. quæst. nat. cap.* 28. varia Italiæ loca pestilentialem (id est, venenatum) halitum exhalant, sed absque ulla peste. Et Mercurialis testatur se plurimas, & venenatos spiritus exhalantes cryptas prope Romam vidisse, quæ tamen nullas pestes inducebant. At enim *dices*, post terræ motus sæpius tamen pestis subsecuta fuit, procul dubio, à spiritu venenato ex terræ hiatibus exspirante. Respondeo: *Primò*, inde non probari istum spiritum venenatum ex putredine ortum esse, vel in putredine consistere, de qua re quæstio nostra agitur. *Secundò*, terræ motum esse signum à summo Deo præmissum, quo, secundum suam misericordiam, peccatores ad resipiscentiam admonet, antequam indignationis suæ plagam super illos effundat, non verò esse causam pestis.

6. Aquarum fœtidarum putridas exhalationes venenum pestilens non generare, testis est ipsa Hollandia, cujus maximæ urbes (imprimis Lugdunum Batavorum, Haga Comitis, Amsterodamum, & nonnullæ aliæ) inter plurimas plateas latos aquarum stagnantium ductus habent, qui æstate, propter aquæ corruptionem ac putredinem sæpe tantum fætorem exspirant, ut cum nautarum remis aut contis aqua commovetur, transeuntibus isti fœtori non assuetis multoties nares obturare necesse sit: atque illa etiam aqua multi plebeji in istis locis ad omnes usus utuntur: Hollandi tamen rarius peste infestantur, ut & Zelandi, quorum aquæ non minorem mephitim redolent. Quantum ad Empe-

Empedoclem, ille corruptas aquas emendando, à Salenutiis dicitur avertiſſe peſtem, id eſt, morbos peſtilentes, à fœda exſpiratione illius aquæ productos. Peſtem fuiſſe, non Medicus, ſed Hiſtoricus ſcribit, qui etiam febrem quartanam facile malam peſtem appellaret, & inter peſtem ac morbos peſtilentes, aut alios quoſcunque pravos endemios morbos, nullam differentiam ſtatuit. At non fuiſſe veram peſtem quæ Salenutios infeſtavit, vel ex eo liquet, quia ſi hæc tanto tempore, & tot annis vel ſeculis ibi ſæviiſſet, uſque ad omnimodam internecionem omnes incolas dudum delevиſſet, imò locum iſtum diu antea omnes homines fugiſſent & deſeruiſſent. Aquas verò ex immaceratione cannabis vel lini putreſcere ac venenatas evadere concedimus; peſtilentes tamen non fieri, inde docemur, quia non ſunt contagioſæ, nec alios lædunt quam qui illas bibunt, aliove modo intra corpus aſſumunt: imò impunè eas nudo corpore abſque ulla minima noxa tractare licet, dummodo per os corpus non ingrediantur.

7. Subſtantiæ ipſius aëris putredinem peſtilentis ſeminarii cauſam aut genitricem eſſe, nemo facile probaverit. Hiſtoria Capitolini & Ammiani nihil ad rem facit. Primo enim de hiſtoriæ illius veritate non parum dubitatur, nempe an ſpiritus ille venenatus ex aurea arca prodiens, peſtem illam induxerit: nonnulli enim alii Hiſtorici, qui eandem peſtem deſcribunt, nullam illius cauſæ ex aurea arca prodeuntis mentionem faciunt. Aſtrologi quoque negant illam peſtem inde ortam fuiſſe, ſed illam potius conjunctioni Martis & Saturni, quæ tunc temporis facta fuit, acceptam ferunt. Credibile eſſe poſſet, ab halitus illius venenoſitate adſtantes fuiſſe interemptos, ſed de ejus peſtilitate non ſine ratione dubitatur. Verum poſito caſu, peſtem ab illo halitu ortam fuiſſe, hiſtoria tamen nihil ſcribit è quo colligi poſſit, ſpiritum illum peſtilentem fuiſſe aërem in ſubſtantia putrefactum, aut aliquid ex aëris putredine productum. Nam aërem, licet diutiſſimè concluſum, nullam in ſubſtantia putredinem contrahere, unde peſtis oriri poſſit, experientia demonſtrat. Prope antiquiſſimam arcem Noviomagenſem, & in variis territorii Noviomagenſis partibus, plurimæ inventæ ſunt, & adhuc quotidie inveniuntur urnæ ferales, calce exactiſſimè occluſæ, profunde in terra ſepultæ ante mille & quingentos vel ſexcentos forte annos, (quo tempore Romani ibi ſedem fixerant, & imperium tenebant, quibus mos erat cadavera comburere, & cineres urnis exceptos ſepelire) aërem tamen ex illis urnis tot ſeculis exactiſſimè concluſis prodeuntem, ne minimam quidem noxam ulli hominum intuliſſe, animadverſum eſt; ego ipſemet earum quinquaginta noviter inventas, & mihi dono datas, horæ ſpatio aperui, ſine ullo damno. Præterea etiam ſepulchra profundiſſima exactiſſimè clauſa, in eodem territorio multa inventa ſunt, in quibus cadavera non concremata ab iiſdem Romanis depoſita fuiſſe, ex adjacentibus nummorum aliorumque indiciorum ſignis inventum ac perceptum eſt, è quibus tamen ſepulchris apertis exiens ſpiritus nulli unquam noxius fuit, cum tamen ille aër (ſi unquam alius) in talibus ſepulchris tot ſeculis concluſus, non tantum à ſua ipſius, ſed etiam à cadaverum putredine, malignam venenoſitatem acquirere debuiſſet. Cryptæ quoque ſubterraneæ variæ, ab iiſdem Romanis olim fabricatæ, nunc caſu inventæ & apertæ, nulli damnum intulerunt. Ante paucos quoque annos Arnhemii, in angulo quodam templi, ſepulchrum valde antiquum

quum, & in eo arca argentea exactè clausa inventa est, alicujus magni Ducis Geldriæ cor inclusum continens, verum neque ex sepulchro, neque ex arca illa exspirans aër ulli noxius fuit. Vltrajecti anno 1648, tria antiquissima Romanorum sepulchra prope Ædes Papales casu eruta vidimus, quæ (quantum ex adjacentibus nummis colligi poterat) per mille & quadringentos annos conclusa fuerant: item paucis annis pòst, in templo D. Petri casu erutum vidimus sepulchrum Bernulphi Episcopi, ultra quadringentos annos lapideæ cistæ inclusi; è quibus sepulchris exspirans aër nemini obfuit: certissimum signum, aërem diu conclusum non putrescere, multò minus à putredine venenositatem pestilentem contrahere. Hæc ad refutationem istius opinionis, quæ ex putredine veneni pestilentis originem deduci existimat, sufficere arbitramur: qua de re adhuc nonnulla alia videri possunt annotatione sexta sequente. Pro conclusione tandem subjungemus rationes & verba Fernelii, *lib.* 2. *abdit. cap.* 12. quibus docet pestem ex nulla putredine, sed ex peculiari venenata qualitate, oriri. *Cum peste*, inquit, *correptus solo spiritus halitu, aut excrementorum exspiratione assidentes vel integrè sanos labefactet, hique vestibus contagium longius exportent, reserventque diutius, constat hanc non simplicem putredinem, sed multo immaniorem perniciem esse, quæ tenui, eoque admodum repentino aëris inquinamento teneatur, hancque alio quovis veneno expeditiorem. Non enim si quis toxicum ebiberit, aut sit à scorpione demorsus, halitu alios inquinet. Reliqua symptomata si diligenter expenderis, pulsum parvum & obscurum, animi defectionem, syncopem, vomitionem assiduam, jactationem cum vigiliis, omniaque nullo fere sensus dolore; quis vestrûm hæc non potius veneni, quam putridi caloris sobolem dicat? &c.* addit: *si illarum febrium urinæ sanis sint simillimæ, fieri nequaquam potest ut in vasis mala putredo subsistat, quæ interitus sit causa, sed latet nonnihil gravius pestilentiusque putredine, quod nimirum cordi totius substantiæ repugnantia & dissidio adversum sit, & tanquam deleterium.* His verbis, aliisque multò pluribus, citato capite videndis, Fernelius abundè docet pestilens venenum è nulla putredine oriri: quod ipsum quoque paucis solidisque verbis significare voluit Ioannes Iuvenis, *in epistola ad Braklemium*, ubi sic inquit: *Pestis diversissima est ab aliis morbis quibuscunque, quam nulla humorum in nostro corpore immoderatio, nulla intemperies profert; nulla intestina putredo, ingestorumve corruptela gignit: non esculentorum potulentorumque commune vitium, non paludum, stagnorum, barathrorumque pædor, pestem epidemiam efficiunt: nulla graveolentia quam exspirant cadavera, cœmiteria, foricæ publicæ; non tinctorum cortinalia, cerdonum alutariorum proluvia, aliave ulla mephitis, pestem in orbem diffundunt, nisi è sublimi inficiantur, & inde noxam hauriant.*

Problema V.

Quinti problematis affirmativam confirmare videtur Hippocrates, qui *aphorismorum sect.* 3. plurimos morbos à tempestatum constitutionibus produci docet: & speciatim 3. *epidem. text.* 3. annum austrinum & humidum sævissimam pestem generasse scribit: quod ipsum confirmans *lib. de aëre, aq. & loc.* ait, austrinas cœli constitutiones esse morborum pestilentium causas. Hunc sequitur Galenus, qui per τὸ θεῖον Hippocratis nihil aliud intellexit, quàm aëris constitutiones: & 1. *de differ. febr. cap.* 4. scribit, pestilentes morbos oriri necessarium esse, cum aëris temperatura ad caliditatem & humiditatem conversa fuerit. Aristoteles, 1. *problem.* docet, austros siccos & nihil humentes pro-

procreare febres peſtilentes. Avenzoar à ſicca conſtitutione peſtem fieri ſcribit. Raſes æſtate & autumno vehementer calidis & aridis exiſtentibus, peſtem maximè dominari ait. Titus Livius, *decad*. 4. *lib*. 1. narrat Romæ magnam peſtem factam fuiſſe propter ingentem ſiccitatem: qualem peſtem etiam deſcribit Nicephorus, *lib*. 15. *cap*. 10. Virgilius refert in Creta, ob calidam & ſiccam conſtitutionem, peſtem contigiſſe. Ab altera verò parte alia multa obſtant, quibus evincitur nullas tempeſtatum conſtitutiones peſtem generare. Concedimus quidem, auſtrinas & humidas conſtitutiones multas putredines inducere, ſiccas verò & calidas ſpiritus incendere, ſanguinem & humores inflammare, bilem augere & exacuere, ac utraſque multos & graves morbos, imò etiam malignos ac peſtilentes producere, ſed veram peſtem generare negamus. *Primo*, quia peſtilentis cauſæ ratio non conſiſtit in caliditate, ſiccitate, aut humiditate, vel ex his procedente putredine, ſed potius in peculiari aliqua venenoſitate, à manifeſtis qualitatibus & putredine longè diverſa. *Secundo*, quia ſi conſtitutiones calidæ & humidæ, vel ſiccæ, peſtes inducerent, facerent illud ſemper, nam ejuſdem cauſæ foret idem effectus: at contra, multoties animadverſum eſt, auſtrinas, calidas & humidas, vel ſiccas conſtitutiones, etiam diuturnas, nullam peſtem, imò ſæpe nullos morbos peſtiferos excitaſſe. Sic Fernelius, *lib*. 2. *de abdit*. *cap*. 13. dicit: *Annus ab hoc ſecundus, omnium quos majorum memoria notaverat, toto orbe ferventiſſimus, maximè tamen ſalubris obtigit*. *Tertio*, quia ſi à prædictis conſtitutionibus oriretur peſtis, ergo contrariæ, nempe aquiloneæ, frigidæ & ſiccæ, vel humidæ eandem extinguerent: at contra Titus Livius, *decad*. 1. *lib*. 5. peſtilentem conſtitutionem ab ingenti frigore ortam deſcribit. Fernelius, Ioannes Iuvenis, Platerus, Io. Morellus, Riverius, aliique præclari Medici teſtantur, animadverſum eſſe, peſtilentes conſtitutiones hyeme atque æſtate, ſicco & pluvioſo cœlo, bene temperato ac inæquali, nulla præcedente temporum anni mutatione inſigni, accidiſſe. *Quarto*, quia ſi jam dictæ conſtitutiones peſtilentiæ ſeminaria generarunt, nulla peſtis poſſet eſſe generalis, nam quæ calidas regiones invaderet, frigidas illæſas relinqueret, quæ locis humidis familiaris, ſiccis ignota eſſet; verum contra, non ſemel peſtes generales, ac toti fere orbi (tam calidis, quam frigidis; tam humidis quam ſiccis regionibus) communes ſæviiſſe, notum eſt: quales duas ſub Marco Antonio fuiſſe referunt, quibus maxima humani generis pars extincta fuit: qualem etiam anno 1450 contigiſſe tradunt. Verum, his ita ſe habentibus, quid tandem reſpondebimus ad auctoritates Hippocratis, Galeni, aliorumque citatorum? Dicemus conſtitutiones auſtrinas, calidas, & ſiccas, vel humidas, poſſe eſſe cauſas peſtis ſecundarias, quatenus corpora ad peſtem facile ſuſcipiendam diſponunt, non verò primarias: atque de illis ſecundariis prædictos auctores fortè locutos fuiſſe. Sic etiam Fernelius, *lib*. 2. *abdit*. *cap*. 12. apertiſſimè, & bene docet, anni tempeſtates regionumque conſtitutiones eſſe peſtis cauſas remotas, non peſtem inferentes, ſed præparationem ad peſtem facientes. *Peſtilentia*, inquit, *gravior evadit in regione putridis exſpirationibus infecta, quam in ſicca atque pura: rurſumque gravior æſtate, quam hyeme; & auſtrina tempeſtate, quam aquilonea; & inæquali intemperatoque cœlo, quam æquali & temperato. In ſumma gravior eſt peſtilentia quæ epidemiis & endemiis conſtitutionibus permiſcetur, quam quæ pura ſolaque conſiſtit.*

Ergo graves terrenæ inferioresque exspirationes pestilentiam solæ non inferunt, ad illam tamen non parum præparant & excitant. De his videantur adhuc pauca annotatione septima hujus capitis.

Problema V I.

Sexti problematis negativam nonnulli defendunt eo argumento, quod nullum aliud venenum pestilenti veneno in vehementia & contagiositate simile, in tota natura existat, nec arte etiam efformari possit. Verum facillimè evertitur horum opinio. Nam concesso, non dari aliud venenum pestilenti veneno simile, tamen ab ipsa peste contagiosum pestilens venenum desumi, idque aliis rebus immisceri, atque ita veneficia pestifera confici posse, docent ratio & experientia. *Ratio:* quia si peste ægrotantium spuma, aliaque excrementa, si pus & sanies ex anthracibus & apostematibus effluens, sæpe contagiosa sint, ac pestilens venenum in se contineant (quod suo periculo, se didicisse testatur Paræus, *de Peste c.* 12.) quare illa venefica unguenta, quibus talem pestiferorum illuviem, nec non carnes putridas cadaverum peste extinctorum, immiscere solent, contagiosa esse, & pestem multis aliis inferre posse, negabimus? Si in alio fomite pestilens venenum asservari, ac postea pestem inducere possit, quare non æque ab hoc venefico fomite pestis excitabitur? quam quidem credimus adeo furiosam esse non posse, quam si primario aëris vitio induceretur; neque etiam tam generalem, aut multis locis communem, sed tamen mediocrem. Rationi quoque favet *Experientia*; & historiæ testantur non semel quorundam sceleratorum hominum perfidiam eo usque progressam fuisse, ut interdum per pulveres, sed plerumque per hujusmodi unguenta venenata pestem disseminaverint: quales tres quatuorve insigniores historias descripsimus *lib.* 3. *cap.* 3. *annot.* 12. Quales etiam plures apud Scriptores inveniuntur, ut apud Titum Livium, *decad.* 11. *lib.* 8. Antonium Sabellicum, *Ennead.* 4. *lib.* 4. Dionem Nicæum, & Xiphilinum, *in vita Commodi Imper.* Antonium Portum, *lib. de Peste*; Paracelsum, *tract.* 2. *de pestil. cap.* 2. Herculem Saxoniam, *de plica, cap.* 11. & 12. Ioannem Ewichium, *lib.* 1. *de Officio Magistrat. cap.* 20. Wierum, *de venef. lib.* 3. *cap.* 27. Michaëlem Saxonem, *in Append. Chronic.* Victorem de Bonagentibus, *de febr. pest. tract.* 2. *cap.* 1. Augenium, *tom.* 1. *epist. lib.* 4. *epist.* 1. & *de peste, cap.* 3. Petrum Droëtum, *lib. de pest. cap.* 10. Iordanum, *de pestis phænom. tract.* 1. *cap.* 18. Nicolaum Polium, *in Hemerolog. Siles.*

Explicatis & enucleatis jam his problematibus, redeundum ad Annotationes.

II. Docuimus nunc, & satis superque demonstravimus, pestem ex solo Dei præcepto in mundum, vel deputata loca præternaturaliter immitti. Quod etiam animadvertens Hippocrates, dixit, inter alios morbos pestem τὸ θεῖον τι continere. Quidnam autem illud sit quod Hippocrates per τὸ θεῖον intellexerit, de eo valde dubitatur & disputatur inter præstantissimos Medicos. Galenus existimat ipsum nihil aliud intellexisse, quam aëris constitutiones. Fernelius, 2. *de abdit. cap.* 12. dicit esse abditam quandam & occultam qualitatem, à certis astrorum conjunctionibus productam. Augenius, Massaria, Altimarus, aliique plures, per τὸ θεῖον intelligunt excellentem putredinem, vel summum quendam putredinis gradum. Medici Astrologi intelligunt certas

tas malignas ſiderum influentias. Sed nulla harum opinionum ipſius Hippocratis mentem tangit vel explicat. Nam ſi Hippocrates per τὸ θεῖον intellexiſſet aëris conſtitutiones, quare non omnes aëris conſtitutiones divinas, & morbos, inde productos, divinos appellavit? ſi abditam & occultam qualitatem, quare non omnes hujuſmodi occultas qualitates (quales multis venenis, magneti, aliiſque rebus inſunt) divinitatis titulo donavit? ſi magnam & excellentem putredinem, quare non omnes inſignes putredines, quales in febribus petechialibus, aliiſque putridis malignis, in variolis, dyſenteriis epidemiis contagioſis, multiſque aliis morbis deprehenduntur, etiam divinas eſſe dixit? ſi malignas ſiderum influentias, quare benignos influxus ab iiſdem ſideribus manantes, divinos non appellavit? Quapropter nos arbitramur, Hippocratem per τὸ θεῖον intellexiſſe cauſam quandam morbificam, præter naturæ ordinem ac potentiam, à diis è ſublimi immiſſam, vel in & ex aëre de novo ab ipſis ſuſcitatam, cujus eſſentia nec in certa elementorum miſtione, nec in manifeſtarum qualitatum intemperie, nec in magna aliqua putredine conſiſtit, ſed in novo quodam veneno, præternaturaliter à diis in hoc ſublunari mundo ſuſcitato, cujus veneni proceſſum deſcribemus ſequenti capite.

III. Peſtilens inquinamentum, quia venenum eſt, hactenus occultum & incognitum fuit, nec ab ullo Medico perfectè deſcribi potuit, quia venenorum plerorumque natura occulta eſt. Illud autem inquinamentum eſſe venenum, ex eo liquet, quia habet veneni effectus (qui ſunt, corpus citiſſimè malo modo afficere & mutare, corrumpere, mortificare, nigrum, lividum, & diffluens reddere, maculis conſpergere, &c.) & illam veneni proprietatem, quod curetur alexipharmacis. Hinc Galenus, *in comm. ad Hippoc. lib. de nat. hum.* dicit, illud nocere ſubſtantiæ proprietate: & *lib. de theriac. ad Piſon.* illud clarè nominat venenum. Sic etiam Oribaſius, *lib. 6. cap.* 24. & Aëtius, 2. *tetrab.* 1. *cap.* 94. illud exitioſum ac venenoſum appellant. Horum aliorumque Veterum, de peſtilentis inquinamenti occulta venenoſitate, opinioni maxima pars doctiſſimorum Neotericorum ſubſcribit, nempe Fernelius, Hercules Saxonia, Oddo de Oddis, Hollerius, Foreſtus, Iulius Palmarius, Gentilis, Nicolaus Maſſa, Mindererus, aliique plurimi, inter quos Ioannes Iuvenis, in epiſt. ad Braklemium, ſic inquit: *Peſtis neque præcavetur, neque demitur medicamentis primarum ſecundarumve facultatum vi inſtructis, cum morbus ſit occultus, & à natura ipſa involutus, etſi ab obviis rebuſque evidentibus credatur naſci, multorumque talis de peſte inoleverit opinio.* Etiam Sennertus, *lib. de peſte*, ita ſcribit: *Qualis ſit ſpecifica veneni peſtilentis natura, & cauſa, nemo unquam explicare potuit; & profectò talia ſunt quæ latent animos temperatos, illudunt curioſis.* Hermetici, ab effectuum aliqua ſimilitudine, hoc inquinamentum aſſimilarunt veneno napellino, arſenicali, dipſadis, aliiſque ſimilibus, ut occultam ejus naturam ſaltem aliqua comparatione nonnihil illuſtrarent. Contra verò Altomarus, Conciliator, Maſſaria, Thomas Minadous, Augenius, Antonius Portus, Euſtachius Rudius, aliique horum ſectatores, dicunt inquinamentum illud non eſſe occultum, ſed manifeſtum, ortum ſcilicet ex inſigni putredine, quam ſtatuunt tam in aëre, quam in humoribus, vel ſponte naturæ; vel ab aſtrorum influentiis talem fieri poſſe, ut inde peſtilens inquinamentum produci queat. Profectò longiſſimè errant, qui occultum inquinamentum manifeſtare volunt per aliud

æque vel magis occultum, nempe per insignem vel excellentem putredinem, id est, occultum vel ignotum putredinis gradum, cujus nec formam, nec modum, nec processum, nec locum, ullo calami acumine depingere vel describere noverunt; quæ qualiscunque putredo etiam ipsamet ab isto inquinamento primitus inducitur, ut latius docebitur sequenti capite IX. Sed horum opinionem nos paulo ante, problemate quarto, satis refutasse existimamus. Similiter etiam hodierni nonnulli Philosophi nimis animosè promittunt, se hanc obscuritatem claram reddituros, & explicaturos, per minimas particulas aculeatas, striatas, unciatas, pungentes, aliove, nescio quo, modo dispositas; cum interim, dum aliis plus sapere videri volunt, nil nisi inania verba & meras tenebras effundant, alioque, novo quidem, sed non minus obscuro, termino rem magis implicent, quam extricent, nec istarum particularum generationem, conjunctionem, causam congressus & motus, operationes, &c. describere queant, ut nec qualis sit illarum, & qualium commistio, aut commistionis causa ac differentia cum soli boves, qualis cum solæ oves, qualis cum soli feles (inter quæ bruta speciatim pestis sæviisse, aliis animantibus à peste prorsus immunibus, observatum est) qualis cum soli homines peste infestantur. Quæ omnia cum isti Philosophi per suas minimas particulas minimè explicare possint, cogentur, una cum cæteris ad obscuritatis asylum, scilicet occultam veneni pestilentis qualitatem, rursus confugere. Ad quod asylum etiam redeundum erit Athanasio Kirchero & aliis ejus asseclis, qui novo ingenioso commento divortium ab illo facere volentes, totam pestilentis veneni occultitatem minimis bestiolis dilaniandam ac devorandam objecerunt: hanc quippe obscuritatem novo lumine illustraturi, dicunt, venenum pestilens esse congeriem minimarum bestiolarum, seu animalculorum invisibilium, per aërem volitantium, quæ corpora humana per inspirationem, aut poros subeuntia, eorum partes corrodunt ac corrumpunt, ex iisque ad alia corpora evolitantia, seu ad alia quocunque modo delata, & quasi contagio propagata, etiam illa inficiunt, corrodunt, & corrumpunt, sicut priora è quibus exiverunt: ab horum verò injuriis maximè vendicari, & præservari illos qui luculentis exstructis ignibus eorum alas pedesque (fortè etiam rostra & dentes) exurunt, ut ulterius volitare & corrodere nequeant, vel per suffumigia aut alexipharmaca penitus illa suffocent, & extinguant. Atque sic illi hæc & alia mille similia somnia sibi fingunt (quæ omnia hîc referre nimis longum foret) eaque tanquam nova quædam oracula publicè exhibent, cum interim animalculorum istorum nec generationem, nec generationis causam & modum, nec eorum constitutionem aut formam, imò denique nec unum ex illis, vel demonstrare, vel certis rationibus probare valeant.

IV. Pestilentem labem à Deo immitti, nec ab ullis naturalibus causis produci, præter illa quæ jam diximus, etiam alia sunt quæ id docent. 1. *Morbi vehementia & pernicies*, quæ tanta est, ut ex nulla rerum sublunarium mistione vel putredine tam exitialem & vehementem morbum produci posse, certum sit. 2. *Veneni pestilentis effectus*, qui tam exitialis ac furiosus est, ut sæpe eodem momento homines invadat, inficiat, & occidat, quod nullis naturalibus morborum causis internis concessum est, cum omnes, ut effectus suos edant, majore tempore opus habeant. 3. *Magnitudo contagii*, quod tantum est,

ut

ut nullum è naturalibus caufis productum contagium ei affimilari poffit. 4. *Morbi communio*, nam peftis, præter naturalium morborum confuetudinem, omnibus ætatibus, fexibus, temperamentis, regionibus, anni temporibus,& tempeftatibus communis exiftit.

Verum etfi prima labes, feu primum peftilens feminarium à fummo Deo aëri immittatur, non eft tamen exiftimandum, illud neceffario effe aliquid quod excedit in magna quantitate, fed potius id effe exiguum quid, peffima fumméque venenofa qualitate maximè noxium, in & ex ipfo aëre Dei verbo genitum, quod, inftar acerrimi fermenti, fefe dilatans, aërem hic illic certo modo corrumpere, ejufque multis particulis peculiarem quandam veneni fpeciem, hominibus, aut interdum his illifve brutis animalibus, fpeciatim infenfam imprimere, atque ita fe longè lateque diffundere poteft. Ita ut quamvis prima venenata corruptionis caufa à Deo immittatur, ipfa tamen venenofa ac maligna corruptio, aëri, aquæ, alimentis, aliifve rebus impreffa, fit illa quæ morbum proximè infert, & corpora animalium inficiendo corrumpit. Talis autem aëris aliarumque rerum corruptio à nullis venenatis exfpirationibus (quales interdum è venenatis mineris, aliifve terræ vifceribus erumpunt) ut nec ab ulla putredine fieri poteft, quamvis id Thomas Willis, aliique varii fentiant ac inculcare nitantur: quorum opinionem abunde refutavimus *problem.* 1. *&* 4.

V. Dico, *aërem inquinat*, quia cum peftis fit morbus communiffimus, ejus caufam aëri,qui omnium maximè communis exiftit, & cujus ufu nemo carere poteft, ineffe, planè neceffum eft. Hujus talem dat rationem Galenus: *Aër*, inquit, *cum naturæ exiftat volatilis, ac totaliter fpiritualis, corpora porofa, aërea, & fpiritualia, five bona, five mala, falubria vel infalubria fuerint, pari fubtilitate permeat ac facilitate.* Sic etiam Hippocrates veræ peftis caufas in folo aëre ftatuit. Huic tamen opinioni contrarius videtur effe Galenus, *lib.* 1. *de differ. febr. cap.* 3. nec non *lib. de cibis boni & mali fucci*, ubi dicit, peftiferos morbos etiam oriri ex prava victus ratione: & *com. in lib. de nat. hum. text.* 4. fcribit, non rectè ftatuere Hippocratem, morbos communes fieri folum ab aëre, quandoquidem etiam prava victus ratio, nec non vapores elati ex putridis aquis & fpeluncis, morbos communes facere poffunt. Ad contrarietatis folutionem dicimus,Hippocratem rectè primariam peftis caufam in folo aëre ftatuiffe, neque huic doctrinæ adverfari Galenum, cum ex mala victus ratione, putridis vaporibus, & pravis exhalationibus, morbos communes ac peftiferos generari fcribit: nam Galenus ibi non loquitur de vera pefte, fed de morbis epidemiis peftiferis, qui à pefte longiffimè differunt in caufa, vehementia, velocitate, contagio, & curatione; interim tamen peftiferi appellantur, quia putridæ cujufdam venenofitatis participes, & nonnihil contagiofæ funt, multofque occidunt, & virium dejectione, fumma anxietate, deliriis, aliifque pravis fymptomatibus proximè ad peftem accedunt. Sciendum præterea Hippocratem per morbum communem interdum intelligere veram peftem, cujus caufam foli aëri primario ineffe ftatuit; interdum alios morbos epidemios, quibus tunc etiam alias caufas, humores & fpiritus vel immediatè, vel mediante aëre inficientes, adfcribit. Galenus autem citatis locis intelligi poteft de pofterioribus epidemiis, non de vera pefte. Denique poffemus etiam dicere, Hippocratem locutum fuiffe de primaria peftis caufa; Galenum verò, hac brevi-

tate non contentum, etiam ſecundarias addere & deſcribere voluiſſe, nempe pravum victum, putridas exhalationes, aliaſque ſimiles, quæ corpora ad peſtem recipiendã diſponunt & præparant. Verum his omiſſis, ulterius procedendum.

Illud aëris inquinamentum, de quo hic agimus, multi hactenus nihil aliud eſſe putarunt, quam halitus venenatos & putridas exſpirationes aëri immiſtas, quorum opinionem problemate quarto refutavimus. Multi tantum certam aëris diſpoſitionem, qua aptus redditur ut venenum in corporibus diſpoſitis generet: quam opinionem Mercurialis, *lib. de peſte, cap. 7.* variis rationibus defendit, quas ſplendidè refutavit Sennertus, *lib. 4. de febr. cap. 2.* Multi ipſius ſubſtantiæ aëris putredinem: cujus opinionis nervos dicto problemate quarto valde infregimus, eorum reliquias hic nunc penitus exſtirpaturi. Subſtantiam aëris putreſcere poſſe, docent ratione & auctoritatibus. *Ratione:* quia illa quæ calida & humida temperie prædita ſunt, prompte putredinem concipiunt: atqui talis eſt aër, ergo, &c. *Auctoritatibus:* quia Zoar, *cap. 4. juxta finem,* dicit aërem calidum & humidum promptiſſimum eſſe ad putredinem: & Avenzoar, *3. theiſir. tract. 3.* ponit duo genera putredinis aëris, unum ex vaporibus, alterum in ſubſtantia propria. Hinc tandem concludunt, qualitatem peſtiferam, ex ſubſtantiæ aëris putredine genitam, interdum adeo gravem eſſe, ut peſtem faciat; interdum minus gravem, atque tunc producere alios morbos epidemios. Ex. gr. ſi exceſſus caloris & humiditatis levior fuerit, aër leviter putreſcens inducet morbos epidemios leviores: ſi verò magnus fuerit, aër in ſubſtantia magnopere putreſcens, generabit peſtem. Verum ſi rem ipſam penſiore judicio trutinemus, videbimus hæc argumenta nullo ſolido fundamento inniti: quia nullus manifeſtarum qualitatum exceſſus ipſas elementorum ſubſtantias putrefacere poteſt: nam putrefactio ſolis rebus miſtis competit, utpote per quam fit miſti diſſolutio, & elementorum vel à ſe invicem omnimoda ſeparatio; vel quædam levis diſſolutio, aliaque nova miſtio. Ex. gr. in cadavere putreſcente nullum elementum putreſcit in ſua ſubſtantia, ſed exacta elementorum miſtio diſſolvitur, & ſingula, vel omnino ſeparantur (atque tunc quod aëreum vel igneum ei ineſt, ſurſum aſcendit; quod aqueum, defluit; aut in vapores reſolvitur; quod terreum, terram petit) vel rurſus alio novo modo ſimul miſcentur, atque tunc generantur vermes, muſcæ, apes, ſerpentes, &c. Talis autem ſubſtantiarum ſeparatio in ipſa aëris ſubſtantia, quæ ſimplex eſt, fieri nequit: nam in quas quæſo partes diſſolveretur? non in aqueas, igneas, terreas, quia nihil horum ipſi ineſt: non in minimas alienas particulas, quia ſingulæ minimæ particulæ aëris ſunt aër. Ergo in aëris ſubſtantiam non incidit ulla putrefactio. Vidit hoc ipſum Ariſtoteles, ac propterea, *ſect. 25. probl. 20.* dixit, aërem non corrumpi nec putreſcere. Et inter neotericos Sennertus, *prax. lib. 6. part. 3. cap. 2.* ſcribit, ipſum aërem, quatenus purum elementum eſt, nec putreſcere, nec alio modo corrumpi poſſe. Profectò ſi aër, vel alia elementa putreſcerent in ſuis ſubſtantiis, ſubverteretur tota rerum natura, ipſo Hippocrate id teſtante, qui, *lib. de nat. hum.* dicit: *ſi unum elementum putreſceret, corrueret totum.* Nihil hic ad rem facit quorundam effugium, ſcilicet, aërem modò ſumi pro puro elemento, modò pro elemento unà cum aliis rebus ipſi immiſtis: atque hoc poſteriore modo illum in ſubſtantia putreſcere poſſe. Reſpondeo:

1. ex-

1. externa illa quæ ipsi permista sunt, non esse de substantia aëris. 2. Cum loquimur de aëris substantia, tunc semper aër tanquam purum elementum sumitur; quod dicimus nunquam putrescere posse: Cum verò loquimur simpliciter de aëre: tunc interdum sumitur pro puro elemento; interdum pro elemento cum suis contentis: Si priore modo sumatur, tunc non putrescit: si posteriore modo, tunc substantia aëris etiam non putrescit, sed tantum pravi vapores aliaque heterogenea ipsi immista, & quasi unita, ab eo secessum faciunt, qui in rebus mistis putredo appellatur, quæ tamen putredo ipsam aëris substantiam minimè corrumpit. Ita ut prædicta distinctio sit tantum inane diverticulum. Concludimus ergo aëris substantiam non putrescere, nec putrescendo pestis causam fieri posse, sed illam causam esse à putredine longè diversam, nempe substantiæ aëris corruptionem sine putredine, cœlitus demissam: quæ corruptio qualis sit, & quomodo fiat, nemo hactenus describere potuit, neque illud cuiquam revelare voluit Altissimus Deus: ac propterea mysterium hoc occultum manet, & Medicos illud explicare, & manifestare, ac frustraneo & nimis fastoso conatu per naturales speculationes rem divinam describere volentes, fere omnes in putredinis labyrinthum deduxit, quem quo magis ingressi, eo minus inde extricati fuerunt.

VI. Non sine ratione illam opinionem, quæ pestilens venenum è putredine extorquere nititur, problemate quarto impugnavimus & dejecimus: nam præter ibi dicta, adhuc varia sunt quæ clarissimè docent, illud nec in putredine consistere, nec ex putredine educi. 1. *Putredinis generatio*; quæ fit longiore tempore & gradatim, per excessum manifestarum qualitatum, imprimis caloris cum humiditate conjuncti: nec in momento simul fieri, perfici, venenum generare, ejusque effectum edere potest: at in peste sæpe nullus caloris, alteriusve qualitatis excessus animadvertitur, & cum ille adest, inde tamen pestis causa non dependet, nam alioqui febres putridæ ardentes forent omnes pestilentes, utpote in quibus calida qualitas maximè excellit. 2. *Morbi divinitas*: quia pestis est flagellum Altissimi Dei, quo homines præter Naturæ ordinem castigat: ergo non oritur à putredine, utpote quæ ordini naturæ inclusa est. 3. *Morbi invasio*: quia æque invadit regiones salubres, quam insalubres; æque, & sæpe magis corripit euchymos, optimis humoribus donatos, atque cacochymos, pravis humoribus refertos: nulli sexui, nulli ætati parcit: frigida, calida, aliave quacunque tempestate, & quocunque anni tempore æqualiter grassatur: præterea tanta velocitate invadit, & gravissima symptomata inducit, ut nulla putredo tam citò fieri, nec ab ulla putredine tanta symptomata adeo repentè excitari possint. 4. *Pestis signa*: quia sæpe nulla putredinis indicia ex pulsu, sanguine, urina, siti, fœtore, vel caloris intensione percipiuntur; neque etiam in externis sæpe talia reperiuntur, ut cum pestis cœlo temperato & æquali, vel media frigida hyeme invadit. 5. *Febris*: quæ, si lues hæc à putredine excitaretur, foret individuus pestis comes, cum tamen multoties contrarium evenire, usus doceat: præterea inter febres putridas, imprimis malignas, & pestem, nulla foret differentia. 6. *Pestis curatio*: quæ à putridorum morborum curatione longissimè differt: nam in his requiruntur venæsectiones, purgationes, aliaque similia, quæ omnia in peste sunt maximè noxia, cujus curatio imprimis peragenda est alexipharmacis, quæ sæpe sunt

calida, ſiccantia, aſtringentia, obſtruentia, ac proinde, putredini amovendæ minus idonea. Præterea morbi putridi maligni, & graves rarò ſanantur abſque ope convenientium remediorum; à peſte verò innumeri evadunt citra ullius remedii uſum, & præſertim citra uſum eorum quæ corpus à putredinoſa illuvie expurgant. Franciſcus Valleriola, his & ſimilibus ſecum diligentius examinatis, *in append. loc. com. cap.* 2. non ſine ratione in hæc verba erupit: *Cum aliquis*, inquit, *integre ſanus acceſſu ad peſte correptum peſte quoque inficitur, atque paucis poſt horis concidit*; (*quod fieri ſæpe videmus*,) *aut cum quis à rabido cane demorſus in rabiem & ipſe agitur, quis tam hebes ſit qui putredinem tam repentinæ mortis cauſam ſtatuat? nam quæ poſſet tam vehemens tamque pernicioſa putredo in hominem incurrere, ſine alterius cujuſpiam rei concurſu, quæ tam citò hominem tollat? præſertim cum qui concidit, nec plethora, nec cacochymia, obſtructioneve eſſet correptus, ſed bene valens, ſanus, & vegetus, bonoque habitu præditus.*

Hic fortè aliquis objiciet, ſi putredo non producat venenum peſtilens, quare igitur neceſſe ſit, tam in præſervatione, quam in curatione, omnes putredines externas & internas, earumque cauſas ſummo ſtudio evitare, impedire, corrigere, & auferre? Reſpondeo: æque rationem habendam eſſe cauſarum ſecundariarum, quam primariarum: putredinem autem eſſe unam ex cauſis ſecundariis, quæ corpora diſponunt & apta reddunt, ad peſtilens venenum facile recipiendum, ſine qua aptitudine peſtilens virus ſine noxa in hominem incurrit, ab eoque mox repercutitur, ſicut ſagitta à clypeo ferreo.

Ex his omnibus, atque etiam ex illis quæ præcedentibus ſex problematibus, nec non annotat. 2. 3. 4. 5. dicta ſunt, penſius conſideratis, ſatis patet nimis anxios & timidos eſſe illos, qui præcedentium Medicorum errori, de peſtilenti putredine, ſe opponere non audentes, hanc à nobis propoſitam veritatem (de peſtilentis ſeminarii principio cœlitus immiſſo) ambabus ulnis amplecti, & pleno ore profiteri verentur; ſed ut præcedentes, circa peſtem putredinoſam errantes, è directo non offendant, & interim veritatem à nobis propoſitam etiam omnino non rejiciant, mediam viam eligere maluerunt, dicentes, tutius & commodius duas ſtatui peſtis cauſas; unam ſupernaturalem à Deo immiſſam; alteram naturalem, à ſublunarium ſpontanea putredine, aliave corruptione excitatam: cum tamen in præcedentibus ſatis ſuperque probatum ſit, hanc poſteriorem, ipſis naturalem appellatam, cauſam, non generare veram peſtem, ſed tantummodo morbos putridos, peſtiferos, malignos, alioſve epidemios pravos.

VII. Cauſas illas, quas ſecundarias appellamus, corpora ad peſtem ſolummodo præparare, nihil verò per ſe ad veneni peſtilentis generationem facere, quotidiana experientia docet. Maligni ſiderum influxus peſtem non inducunt, ſæpius enim facti fuerunt nulla peſte ſubſequente: nec benigni influxus peſtem avertunt, cum his enim non ſemel invaſiſſe, docuimus problemate ſecundo. Aëris fervores maximos, ut & ventos meridionales, ſiccitates, ac hyemis tepores, ut plurimum animadverſum eſt nullas peſtes excitaſſe. Exemplo eſt annus 1558, quem Medici & Hiſtorici iſtius temporis referunt, non tantum ipſo vere, ſed etiam tota æſtate atque autumno fuiſſe calidiſſimum & ſicciſſimum, nullas tamen tunc peſtes, verum ſolummodo febres varias, maximè intermittentes & diuturnas, minimè lethales, per totam Europam viguiſſe. E contra verò abſque fervida & ſicca tem-

tempestate, & sine ulla aëris inclementia pestem nonnunquam invadere, observavit Platerus, *prax. tract.* 2. *cap.* 2. Sic etiam Fernelius, *lib.* 2. *de abdit. cap.* 12. testatur nonnunquam hyeme media cœpisse pestem, æstate solutam, sæpeque ardentes æstates ab omni peste vacuas fuisse. Radzivilius, *in Itiner.* meminit pestis, quæ mensibus Decembri, Ianuario & Februario maxime sæviit, & æstivis caloribus soluta est. Similiter quoque Ioannes Morellus, *de febr. purp. cap.* 3. dicit, se non rarò observasse, flante Borea pestem ferocius in suos cives excanduisse, pluresque aquilonea tempestate morbo correptos fuisse: & paulo post inquit, Cabiloni post hyemem siccam & aquiloneam successisse ver temperatissimum ac saluberrimum, quod tamen induxit pestem, & quidem tempestate aquilonea, ac puro synceroque aëre existente. Huc accedunt exempla locorum, quæ etiam docent caliditatem & siccitatem per se nihil ad pestem facere: calidissima enim & siccissima illa Æthiopiæ ora quæ Nigir accolit fluvium, teste Scaligero, pestis planè expers est. Sic in Ægypto pestis dominium caloribus magnis extingui tradunt: Etiam Hispania, licet calidissima, rarius peste infestatur, neque ea tam vehementi ac multis aliis in locis. Exhalationes quoque fœdas ac putridas ad hanc luem primariò nihil facere, docent loca hujusmodi exhalationibus perpetuò obnoxia, in quibus tamen non perpetua, sed rarior pestis observatur, ut dictum problemate quarto. Non obstat quod hîc nonnulli objiciunt, in Cayro, Ægyptiorum urbe, pestem fere esse continuam, (teste Prospero Alpino, *de medic. Ægypt. lib.* 1, *cap.* 15.) & Sardiniam insulam, ob malignas exhalationes, continuis pestilentibus morbis subjectam esse, teste Pausania, aliisque Geographis. Dico, in Cayro, non ob pravas exhalationes isti loco familiares pestem fere perpetuam sedem fixisse, sed ob contagium, quod non tantum incolæ sibi mutuo communicant, sed etiam forinsecus ex Syria, Græcia, Barbaria, aliisque adjacentibus locis, peste frequenter infectis, eo defertur, quemadmodum idem Prosper Alpinus, *citato loco*, id fieri testatur: & quia à solo contagio, sine primario aëris vitio, suscitatur, illam pestem valde exiguam nulliusque momenti esse. De Sardinia dico, consuetas putridas exhalationes istius insulæ, continuos quidem inducere morbos malignos ac pestiferos, sed non veram pestem, ut ex eo patet, quod nemo, ratione contagii, insulam illam fugiat, neque commercia ibidem sileant.

VIII. Solæ conjunctiones Saturni, Iovis & Martis, ad inductionem pestis facere creduntur: habuimus autem anno 1635, 27. Sept. conjunctionem Iovis & Martis in signo Leonis: sequenti verò anno 1636, 20. Octobris, conjunctionem Saturni & Martis, in signo Virginis; quæ conjunctio à multis pessima esse creditur, quia fit in signo humano: attamen circa tempus hujus ultimæ conjunctionis pestis nostra fuit in declinatione. Quapropter hujusmodi conjunctiones non esse magni faciendas, neque ad pestis inductionem quidquam facere, demonstravimus problemate secundo, & in principio præcedentis annotationis septimæ.

IX. Animi motus per accidens tantum ad pestis inductionem juvant. Ira humores & spiritus vehementius exagitat, confundit, & excalfacit, sicque eosdem ad pestilens venenum facile suscipiendum disponit. Terror & metus intus omnia conturbant, & spiritus inordinate movendo, malignitatem corpus ambientem versus interiora alliciunt, & intus latentem in actum pro-

movent. Mœſtitia cordis conſtrictione calorem & ſpiritus opprimendo: nimia verò ac ſubita lætitia ſpiritus nimis diffundendo ac diſſipando, eadem pericula facile accerſunt. Hinc non ineptè dicit Pigræus: *Sicut mala victus ratio præparat humores, ſic animi paſſiones præparant ſpiritus ad recipiendam peſtem; & triſtitia, terror, ira, ac metus, ſunt pabulum ac nutrimentum peſtis.* de his videantur *plura lib.* 2. *cap.* 7. *annot.* 9.

X. An imaginatio ſola ad peſtilentis veneni in corpore generationem aliquid faciat, dubium exiſtit. Affirmativam partem, quæ docet, ſola fortiſſimæ imaginationis vi peſtilens venenum generari poſſe, tria confirmare videntur: 1. Imaginationis ſtupendi effectus: 2. Ratio: 3. Experientia. *Stupendi effectus* imaginationis clariſſimè elucent in mulieribus gravidis, quarum fœtibus pro gravi concepta imaginatione, in utero materno inſignes ac miraculoſæ notæ imprimuntur, cujus rei exempla apud Scriptores paſſim inveniuntur. Iſti effectus etiam in aliis animadvertuntur: nam à ſola triſti cogitatione homines ſæpe inhorreſcunt ac tremunt, vel lachrymas profundunt: imò à forti mortis imaginatione nonnullis una nocte capillos incanduiſſe, ex hiſtoriis notum, & à nobis ipſis quoque viſum fuit. Sic etiam nonnulli ab adſpectu & imaginatione epileptici cadentis, epilepſiam contraxerunt. Imaginatio grati cibi ſalivam copioſam in os profluere facit: rei fœtidæ imaginatio ad vomitum incitat: Veneris cogitatio colem erigit. Viſi quoque ſunt ægri, qui per ſolam validam imaginationem de remedio aliquo conceptam, ſanitatem recuperarunt. *Ratio* docet, cum ab imaginatione humores & ſpiritus in corpore variis motibus agitati, varios effectus, & multos quoque morbos inducant, etiam peſtilens venenum inde in corpore generari, ſicque peſtem induci poſſe. *Experientia* hæc priora magis confirmare videtur, cum ſæpius viſum fuerit, nonnullos ex ſola imaginatione peſte correptos fuiſſe: quod hiſtoriis ſeu exemplis demonſtrant, Eraſmus Hedenus, *in oratione quadam.* Io. Matthæus, *cent. quæſt.* 86. Scheunemannus, *in Paracelſ. de peſt. cap.* 15. Cum autem hæc ita ſe habeant, videtur ſola imaginationis vi peſtilens venenum etiam in corpore generari poſſe. Pro negativa parte, his jam dictis itidem tria opponuntur: 1. *Imaginationis* in plurimis rebus debilitas, ſeu agendi impotentia: ex. gr. quantumcunque homo pallidus imaginetur, & velit ut ſanguis ſpirituſque ad faciem ferantur, illud propterea per imaginationem non impetrat: ſic neque ictericus flavedinem, neque hydropicus aquam intercutem, neque calculoſus calculum ulla imaginationis vi deponere poteſt: ſic etiam qui tempore hyberno friget, imaginationis vi non incaleſcit, nec qui eſurit, ſaturatur. 2. *Ratio*, quæ docet, à forti imaginatione induci animi affectus, lætitiam, iram, metum, terrorem, &c. & ſpiritus ac humores non primariò ab imaginatione, ſed ab his affectibus commoveri variis modis, pro eorumdem varietate, atque ſic non ab imaginatione, ſed ab illis motibus procedere varios affectus, pro varietate corporum in quibus fiunt. 3. *Experientia*, quæ illud confirmat: nam licet mille homines ſibi firmiſſimè imaginentur epilepſiam, ex illa ſola imaginatione nemo epilepticus fiet: verum ſi illi mille epilepticum horribiliter convulſum viderint, & à viſione illa omnes graviter terreantur, fortè ex illis omnibus unus aliquis (nempe cujus diſpoſitio jam antea ad epilepſiam inclinabat) epilepſia corripietur, illud tamen non fiet ab imaginatione, ſed à diſpoſitionis aptitudine

tudine & terrore, qui humores ſubito movet verſus cerebrum, jam ante ad epilepſiam præparatum. Idem de aliis quoque morbis & imaginationis effectibus intelligendum. Sic quoque dicendum eſt, peſtilens venenum per ſolam triſtem imaginationem in corpore humano non gigni, ſed terrorem iſti imaginationi comitem commotione ſpirituum, corpora, diſpoſita ad venenum peſtilens facile recipiendum, diſponere, & ſi veneni quid in corporibus latitet, illud in actum promovere. Quod ipſum quoque aſſerit Thomas Fienus, *de virtut. imaginat. Quod fortiter,* inquit, *de peſte imaginantes peſtem interdum acquirant, fit per accidens, quatenus ſcilicet imaginatio hæc magnum infert timorem, qui timor movet malignos humores in corpore imaginantis latitantes, qui moti peſtem faciunt: & ita dico, imaginationem peſtis non facere peſtem, niſi in corporibus ad eam diſpoſitis: uti ex eo patet, quod tempore peſtis graſſantis multi ſæpe intenſiſſime, & cum ſubſequente maximo timore de ea cogitantes, non propterea tamen ea corripiantur, tempore verò non graſſantis multo minus.* Idem quoque ſentiunt Goclenius, *in Loimographia*, & Sennertus, *lib. de conſenſ. chym. cap.* 14.

CAP. IX. *De peſtilentis inquinamenti proceſſu.*

CVm peſtilens inquinamentum aëri jam cœlitus immiſſum, atque in & ex illo exigua quantitate genitum, per eumque aliquantillum diſperſum eſt, paulatim quaſi fermentatione quadam ſe expandit, in eoque augetur, ſicque magnæ aëris parti ſibi ſimilem venenoſitatem imprimit. Cum autem aër à venenoſo hoc inquinamento incipit alterari, pollui, & ad venenoſitatem diſponi, incipit ſimul etiam rebus ſublunaribus valde infenſus & noxius eſſe, iiſque pro tempeſtatum, quæ tunc vigent, varietate, varia damna inferre (eodem modo ſicut peſtis in hominibus, pro humorum, temperamentorum, ac diſpoſitionum diverſitate, varias partes variis modis affligit, & diverſa ſymptomata profert) interdum armentorum magnas ſtrages edere; interdum ſegetes & terræ fructus (1.) ad vitæ ſuſtentationem neceſſarios, corrumpere; nec non cicadas, muſcas, ſcarabeos, aliaque noxia inſecta, item millepedas & mures, aliaque animalcula ſegetes fructuſque corrodentia ac comedentia, quantitate maxima gignere, ſicque ſterilitatem terræ inducere (hinc ſæpe oritur illa gravis annonæ difficultas (2.) quæ peſtem præcedit) interdum carnium, piſcium, aliorumque alimentorum, imò & humorum corporis noſtri citas ac malignas putredines inducere, à quibus tunc febres illæ malignæ & peſtilentes (3.) quæ peſtem antecedunt, generantur. Porrò, ſicut interdum partis alicujus phlegmone paulatim augetur, & tranſit in gangrænam, hæcque paulatim in ſphacelum: ſic quoque à primi inquinamenti pollutione aër corrumpitur & inficitur per gradus (4.) donec tandem magna illius pars venenoſitatem, primo inquinamento ſimilem, acquiſiverit, atque tunc demum fit apertiſſima peſtis. Nam aër ille non putridus,

ſed venenatus (5.) exiſtens, cum ſit hominum calori nativo infenſiſſimus, totaque ſubſtantia contrarius, peſtilenti ſua venenoſitate corpora facillimè inficit, & ſtatim poſt invaſionem innatum calorem impugnando, humidumque primigenium depopulando, viſcerumque actiones lædendo ſeu depravando, facit ut humores amplius nec bene coquantur, nec cocti bene regantur, ac in ſalubri ſtatu conſerventur; unde plerumque graves eorum putredines citiſſimè inducuntur, è quibus tunc ilicò procedunt febres iſtæ putridæ peſtilentes, quæ peſtem mox ſequuntur, vel comitantur, idque ſæpe tam citò (præcipuè in corporibus quorum humores jam antea ad putredinem inclinabant) ut multoties peſtis & febris ſimul invadere videantur: quo errore nonnulli, putarunt peſtem eſſe febrem, eamque per febrem definierunt.

ANNOTATIONES.

I. SEgetes & fructus à peſtilentis aëris malignitate corrumpi, etiam ſcribit Avicenna: *Mortalitas*, inquit, *corrumpit ſegetes & vegetabilia, & animalia corrumpuntur quæ ea comedunt.* Nam illa aëris maligna corruptio fruges & arborum fructus injucundos, inſipidos, & mali ſaporis reddit, germina, herbas, & plantas perimit: frumenta vel naſci impedit, vel nata rubigine aliave labe inficit.

II. Hæc eſt illa fames quam peſtis ſequi ſolet, cujus mentionem fecimus capite præcedente, problemate quarto: ubi docuimus peſtem non produci ab ulla fame, neque etiam ſequi quamcunque famem, ſed tantum illam quæ eamdem cum peſte cauſam habet, licet intenſionis gradu minorem.

III. Citato problemate etiam probavimus peſtem non induci ab aucta putredine illarum febrium peſtilentium quæ peſtem antecedunt; ſed illam putredinem oriri ab eodem aëris inquinamento (ſed intenſionis gradu minore) à quo & ipſa peſtis producitur, ſicut ex hoc proceſſu jam manifeſtiſſimè apparet.

IV. Objiciat aliquis: ſi illa peſtilens venenoſitas ita paulatim & per gradus in aëre augeatur, quomodo potuit in exercitu Regis Davidis trium dierum ſpatio incipere, & ſimul adeo magna fieri, ut ſeptuaginta millia virorum occiderit? Reſpondeo, æque in manu Dei eſſe magnam partem prædicti inquinamenti in aërem immittere, vel in eo ſuſcitare, atque ita citò multos perdere, quam parvam, & ita præmiſſis pœnæ imminentis ſignis, ſecundum immenſam ſuam miſericordiam, homines ad peccatorum pœnitentiam præmonere, antequam omnes in furore ſuo diſperdat, ut multi reſipiſcentes & converſi vivere, ac pœnam effugere poſſint.

V. Si quis fortè dicat, aërem non poſſe exuere naturalem conditionem, & venenoſitatem induere, niſi mediante putredine ipſius ſubſtantiæ aëris? Reſpondebo, illud ſine ſubſtantiæ putredine fieri poſſe; eodem modo ſicut corpus violenta morte enecatum, quamvis exuit naturalem vitalitatis conditionem, propterea tamen non exuit ſtatim corporalitatem illius quod fuit (ut ſi hominis corpus fuerit, per mortem ſtatim non mutatur in corpus equi,

equi, piſcis, vel alterius animalis, nec etiam ſtatim poteſt dici putrefactum, ſed ſpiritu vitali privatum; poſt quam privationem poſtea putredo ſubſtantiæ inſequitur: ita ut mors non à putredine, ſed putredo à morte ſeu vitalitatis privatione procedat. Sic quoque aëris aliqua pars à cœleſti inquinamento polluta, naturalem conditionem exuere, & venenoſa fieri poteſt abſque putredine, à qua venenoſitate poſtea putredines (ſcilicet rerum compoſitarum, non verò ſimplicium elementorum) inducuntur: ita ut venenoſitas non oriatur à putredine, ſed putredo à venenoſitate. Et quare, quæſo, hoc in aëre fieri poſſe negabimus, quod in aliis rebus fieri manifeſtiſſimè percipimus? ex. gr. Si fruſtum vitri antimonii, exactiſſima ſtatera ponderatum, paucis horis imponatur vino optimo, poſtea eximatur, & ſiccatum iterum ponderetur, nihil de pondere imminutum eſſe comperietur, licet talis infuſio vigeſies, vel trigeſies cum eodem fruſto reiteraretur. Ergo manifeſtum eſt ex antimonii vitro nihil, quod animadverti poteſt, exiiſſe in vinum: præterea vinum omnino ſervat ſuum colorem & ſaporem, nec ulla in eo animadvertitur corruptio, & interim talem qualitatem ab antimonio contraxit, cujus ratione corpus ſurſum deorſumque ſatis violenter evacuat. Vnde aliena illa qualitas ſeu purgans vis vino acceſſit? an à putredine? Hoc nemo, credo, defendet, cui aliquid ſolidi judicii ſupererit: igitur à venenata aliqua qualitate ab antimonio ei communicata & impreſſa ſine putredine. Sic etiam venenum peſtilens cœlitus demiſſum poteſt aërem venenata qualitate inficere ſine putredine, quæ infectio poſtea in corpora ſublunaria varias putredines & corruptiones inducit. Verum manifeſtiſſimum eſt, has non generare primum venenum infectionis cauſam, ſed potius ab illo generari has corruptiones.

CAP. X. *De Contagio.*

Contagium (1.) eſt (2.) communicatio inquinamenti (3.) morbifici ab uno corpore in aliud, qua corporis inficientis morbus planè ſimilis alteri corpori viventi communicatur. Vt cum per morſum canis rabidi ſimilis rabies alteri communicatur: vel cum ab exhalationibus ægri peſte laborantis alius quoque peſte corripitur. Vt autem hæc communicatio (de peſtilenti loquemur) cum effectu peragi poſſit, quatuor requiruntur: 1. Apta diſpoſitio patientis. 2. Contactus patientis ab agente. 3. Efficacia major agentis quam patientis. 4. Tantum temporis (4.) ut ad invicem agere patique poſſint. In contagio quatuor conſideranda veniunt: 1. corpus quod communicat: 2. quod communicatur: 3. cui communicatur: 4. quomodo communicetur. Corpus communicans eſt corpus à peſte morboſum (5.) vel fomes. Quod communicatur eſt μίασμα (6.) ſeu occultum peſtilens ſeminarium, ab ægroto ſeu infecto corpore (7.) vel fomite exiens. Hoc μίασμα communicatur alteri corpori analogo (8.) aptam diſpoſitionem ad hujuſmodi

di ſeminarium recipiendū̄m habenti. Fit autem hæc communicatio, vel immediatè, ut cum per contactum corporis morboſi, vel excrementorum infectorum illud ſeminarium tranſmittitur: vel mediatè, idque ſive per aërem (qui ſicut fumos, odores, aliaque ſimilia; ita etiam illa μιάσματα, & vapores peſtilenti veneno inquinatos recipit, atque aliis deinde communicat) ſive per fomitem. Nam hæc μιάσματα per aëris vehiculum tranſmittuntur, aut primo ad corpora animata analoga aptam diſpoſitionem habentia, quibus tunc peſtem ſtatim inferunt: aut primò ad inanimata, atque ab his poſtea ad animata. Omne corpus inanimatum, ad quod hæc tranſmiſſio fit, & quod peſtilens venenum recipere, atque aliquamdiu ſervare poteſt, Medicis neotericis (9.) appellatur fomes. Debet hujuſmodi fomitis corpus eſſe rarum, (10) laxum, poroſum, nullo frigore, nullo vehementi calore præditum; qualia ſunt corpora lanea, linea, pellicea, lignea rariora & foraminolenta, aliaque ſimilia. Quemadmodum autem odores, fœtores, vel fumi, diu in veſtibus, aliiſque rebus conſervari queunt, ſic etiam peſtilens inquinamentum ſæpe longo tempore, in fomite ſervari, & cum eodem quoque ad alia longinqua loca (11.) transferri poteſt: ſi nempe quietus maneat fomes, nec agitetur, aut incaleſcat: nam ſi vel agitetur, vel incaleſcat, tunc inquinamentū̄m loco ſuo movetur, & inde transfertur, vel àd corpora animata, quibus peſtem infert, ſi modo aptam habeant diſpoſitionem: vel rurſus ad alia inanimata, in quibus iterum aliquamdiu ſervari poteſt: vel diſſipatur, & ſurſum in aërem aſcendit, in eoque extinguitur. Sæpe etiam fit, ut inquinamentum illud peſtilens in fomite aſſervatum, licet non agitetur, ſi tamen à radiis Solaribus calidioribus quotidie feriatur, paulatim reſolvatur, attenuetur, & evaneſcat, vel ſurſum aſcendat ac diſſipetur, ſine ulla noxa eorum qui haud longè ab eo verſantur. Sæpe etiam fit ut à maximo frigore vel gelu venenata ejus vis adeo infringatur, ut vel penitus extinguatur (ut in hac noſtra peſte factum fuiſſe diximus ſupra, *cap.* 3.) vel adeo debilis evadat, ut non multum nocere poſſit; exemplum vide infra, *lib.* 4. *Hiſtor.* 129. At ſi fomes fuerit in tali loco qui à ventis perflatur, peſtilentia μιάσματα diu (12.) in iſto loco commorari nequeunt.

ANNOTATIONES.

I. Contagium à *contactu*, vel *contingo*, ſeu potius ab antiquo verbo *contago* nomen deſumpſit. Solet autem contagii nomen tribus attribui: 1. Ipſi morbo contagioſo, atque eatenus peſtis, tanquam maximè contagioſa, haud rarò per excellentiam ſimpliciter *contagium* appellatur. 2. Seminario venenatæ qualitatis, atque eo ſenſu nonnulli definiunt contagium, quod ſit, *inquinamentum ab ægroto corpore exiens, quo ſimilis affectus alteri corpori analogo communicatur.*

3. Com-

3. Communicationi morbi contagiosi per *μιάσματα*, seu seminarium: quo sensu Hercules Saxonia definit contagium, quod sit, *actio quædam qualitatis morbosæ in corpus humanum dispositum & præparatum, quæ fit per contactum.* Et dicit contagium contineri sub actione, tanquam sub proprio genere. Sic Petrus Salius Diversus definit contagium, quod sit, *contactus duorum corporum, cujus ratione similis in altero per alterum morbus producitur.* Quæ tamen Salii definitio pestilenti contagio minus proprie convenit, utpote quod non tantum per corporis morbosi contactum, sed etiam per medium, nempe per aërem vel fomitem, aliis communicatur. Quapropter nos potius dicendum arbitramur, *Contagium esse communicationem inquinamenti seu seminarii, &c.* sive illa actio communicationis fiat per immediatum contactum, sive per medium. Eodem modo Liddelius definit contagium, quod sit, *communicatio inquinamenti similis morbi, facta à corpore in corpus, aut immediate, aut mediante aliquo.* Nomen autem contagii non satis bene seminario, seu inquinamento attribui putamus, cum inquinamentum pestilens sit res per se, quæ morbum inducere potest etiam ante contagium, ut proinde nulla ratione contagium, sed propriè inquinamentum contagiosum appellari possit: nisi enim illa actio communicationis seminarii ab uno corpore in aliud accesserit, non fit contagium.

II. De contagio, anne pesti adsit, nec ne, alii aliter sentiunt. Petrus Salius Diversus, *lib. de peste, cap.* 11. contagium alicui pesti adesse concedit, sed non omni: idque probare nititur auctoritatibus & historiis Hippocratis, Galeni, aliorumque Medicorum, qui in furiosissimis pestibus, nulla habita contagii ratione, imò ne ulla quidem ejus mentione factâ, quoslibet peste laborantes indiscriminatim inviserunt, neque contagium fugientes, neque alios id fugere monentes, utpote quod tunc temporis nullum (inquit) pesti aderat. Præterea dicit in Syria, Ægypto, & Cayro etiam hodie neminem peste infectos fugere, procul dubio propterea quod pestis ibi non sit contagiosa. Alii existimant nulli pesti adesse contagium, idque probare nituntur auctoritatibus & rationibus. *Auctoritatibus*: quia Hippocrates, Galenus, Avicenna, aliique varii, cum Græci, tum Arabes, viri sagacissimi, qui pestem curiosissimè descripserunt, contagium, neque fugerunt, neque illud cognovisse videntur, quia aut nusquam, aut saltem valde obscurè de eo loquuntur. *Rationibus*: 1. Quia si pestis, inquiunt, contagiosa foret, ab illius contagio omnes illi necessariò inficerentur qui cum ægrotis peste laborantibus conversantur, iisque inserviunt; at contrarium apparet in Medicis, Chirurgis, vespillonibus, aliisque, ergo non est contagiosa. 2. Quia si vapores & halitus è sano corpore emanantes, aliis corporibus ægrotis sanitatem istius corporis, è quo exiverunt, communicare, & morbos expellere nequeant, ergo etiam ægrotorum morbosi vapores & halitus in sana corpora eosdem morbos transferre, ac sanitatem expellere non poterunt. His argumentis utitur Gregorius Nyssenus, magnus Philosophus & Theologus, *in explicatione istius dicti Servatoris nostri, Quod uni ex minimis meis fecistis, &c.* ubi tandem concludit, eos, qui cum ægrotis pestiferis conversantur, propterea eodem morbo corripi, quod communi cum infectis aëre utantur, ut eandem dispositionem internam habeant, non autem quia ab infectis contaminantur. Has jam dictas opiniones plurimi rejiciunt, & ex altera parte cum Fracastorio fere omnes primarii neoterici Me-

dicinæ proceres, omni pesti maximum contagium adesse meritò judicant. Profectò non potuit etiam non illud contagium ipsis quoque Veteribus cognitum fuisse, quia antiquus Græcus Historicus Thucydides, in descriptione gravissimæ pestis Atheniensis, maximi contagii mentionem facit: cui pesti ipse Hippocrates etiam interfuisse dicitur, qui tamen istius contagii non facit apertam mentionem, quia, teste Galeno, *lib. 2. de difficult. respir. cap. 7*, sicut Thucydides, populo vulgari scribens, omnes totius morbi vulgò spectabiles circumstantias describit; ita Hippocrates omnes fere res notissimas prætermittens, tantum illa describit, quæ vulgares ordinariè non observant, & maximos sæpe Medicos latent. Ita ut Hippocrates pestis contagium tanquam notissimum quid præsupposuerit, hincque de eo verba non fecerit: cum tamen *lib. 2. de nat. hum. text. 4.* νοσερῆς ἀποκρίσεως, id est, *morbosi effluvii*: & *lib. de flat.* μιασμάτων, id est, *seminariorum pestilentium*, meminerit. Aristoteles, *sect. 1. problem. 7.* dicit, unam pestem omnium maximè contagiosam esse. Galenus quoque, *lib. 1. de differ. febr. cap. 2*, inquit: *Pestilenti morbo laborantium conversatio minimè tuta, periculum enim est, ne concipiatur, ut scabies & lippitudo.* Atque ibidem, *cap. 4*, scribit pestem Atticam ex Æthiopia per putrida inquinamenta & aëris infectiones fuisse propagatam. Inter Historicos Titus Livius, tam *lib. 3*, quam *lib. 25*, graves pestes describens, contagii vocem expressit. Appianus Alexandrinus scribit Celtas ab Illyriis peste laborantibus, quoque infectos fuisse. Seneca *4. de ira, cap. 5*, dicit: *In pestilentia cavendum est, ne corruptis jam corporibus & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahimus, afflatuque ipso laborabimus.* Hinc ait Ovidius, *7. Metamorph.*

Quo propior quisque est, servitque fidelius ægro,
In partem lethi citius venit.

Ex quibus omnibus satis liquet, Veteribus contagium non fuisse ignotum. Quod autem Hippocrates & Galenus contagium non metuerint, nec fugerint, illud eorum humanitati & audaciæ adscribendum est, qui non timuerunt per flammas & ignes, ac per mille pericula proximis suis in summa pestilenti necessitate auxilium ferre, (quemadmodum etiam ego in hac furiosissima Noviomagensi peste continenter feci;) non quod à peste contagium abesse putarent; non etiam quod cum Syriis & Ægyptiis, pestem per solam fatorum destinationem hominibus immitti, ac propterea neminem per contagium peste corripi, vel pestem effugere posse, crederent; sed quod charitatis in proximos ergo, huic periculo se exponere, quam proximorum extremis necessitatibus non succurrere, mallent. Verum dicas; quare igitur plerique veterum Medicorum contagii descriptionem silentio prætererierunt; vel adeo obscurè de contagio locuti sunt? Respondeo: vel quia illos deterruit rei gravitas, cum ejus descriptionem difficillimam fore viderent; vel quia illud tanquam rem clarissimam & notissimam tacitè præsupposuerunt; vel quia non cognoverunt aliud contagium, quam quod fit per immediatum contactum corporis morbosi, quo modo scabiem, lepram, morsum canis rabidi, aliaque similia contagiosa appellarunt. Cum autem contagium in peste frequentius per medium, quam per immediatum contactum communicetur, propterea de eo, tanquam rariore, vix loqui dignati sunt. Istius enim contagii quod fit per vapores, aërem, fomitem, aliudve medium, vix uspiam meminerunt, propterea quod causam morbi ita inducti, non cor-

corpori ægroto medium illud inficienti, sed ipsi medio infecto adscriberent: ex. gr. æger peste infectus sudorum, exhalationum, & excrementorum fœtidissimorum malignitate inficit aërem, qui aër ita infectus postea ab alio aptam dispositionem habente, inspiratus, eidem illam, quæ ab ægroto corpore exierat, infectionem communicando, eundem morbum infert. Talem morbum Veteres non à contagio corporis primò ægrotantis, sed à maligna aëris infectione proficisci dicebant, neque id contagium appellandum esse judicabant. Porrò, quantum ad rationes in contrarium allatas, illæ non sunt magni ponderis. Respondeo ad primam, propterea non infici omnes qui cum peste laborantibus conversantur, quia multa corpora tali occulta dispositione prædita sunt, ut à veneno pestilenti, etiam vehementi, prorsus affici nequeant; qua de re pluribus agemus sequenti capite. Ad secundam dico, sanitatem in mediocritate, morbum verò in excessu consistere: mediocritatem autem non vincere excessum, sed excessum evincere mediocritatem; atque hinc esse quod salubres exspirationes, cum sint remissiores, morbos tollere nequeant; morbidæ verò exspirationes, cum excedentes qualitates habeant, mediocritatem possint corrumpere. Præterea sciendum, ita comparatum esse in rebus naturalibus, ut ad alicujus rei destructionem longè paucioribus mediis opus sit, quam ad constructionem. Vt sanitas constituatur, omnium humorum concordans ac conveniens mistio requiritur, cum unius solius excessus morbum inducere possit. Ad hæc, effluvia sanorum cum sint excrementitia & inutilia, à meliore mixtura separata, non possunt continere facultatem sanitatis, sicut effluvia corporum peste laborantium continent ipsam maligni inquinamenti pestilentis proprietatem ac potentiam. Denique auctoritati & opinioni gravissimi viri Gregorii Nysseni, opponimus auctoritatem & opinionem S. Basilii, non minus Medici, quam Philosophi & Theologi insignis, qui, *in explicatione primi Psalmi*, docet pestem esse maximè contagiosam: ut & auctoritatem Bezæ ac Riveti, summorum Theologorum, qui reprehendunt eos qui dicunt pestem non esse contagiosam, & bene docent, ejus contagiosam infectionem fugiendam esse. Præterea Gregorius Nyssenus videtur pia necessitate coactus statuisse, vel saltem dixisse, pestem non esse contagiosam: videns enim passim quoscunque metu contagii & mortis fugere, postpositis omnibus misericordiæ & amoris operibus, atque hinc plurimos mori qui vivere potuissent, si aliquis iis inserviisset, atque hinc metuendum esset, ne omnes tandem interirent, consultum duxit nonnullis fucatis rationibus populo persuadere, pestem non esse contagiosam, non quod talis non esset, verum ut sic multi à fuga detinerentur, & sibi mutuo auxiliares manus ferendo, plurimi servarentur. Cum Paulus Apostolus naufragium pateretur (*Actor. cap. 27.*) & nautæ fuga se servare nitebantur, dicebat: *Nisi hi in navi m nserint, vos salvi fieri non potestis.* Sic etiam in peste, nisi auxiliares manus ferantur ægris, pereunt plerique; & qui fugiunt etiam sunt incerti, an se fugâ servare possint. Ita ut ex illa necessitate, quæ Nysseno hanc persuasionem extorsit, concludi nequeat, pestem non esse contagiosam. Verum qui his sibi nondum satisfieri patiuntur, sed antedictam opinionem pertinaciter defendere volunt, tandem eam confirmare nituntur verbis Sacræ scripturæ, quæ 2 *Samuelis* 24. pestem appellat manum Dei: & *Psalm.* 38, *ut &* 91. sagittam

Dei: & 1. *Paralipom.* 21. gladium Dei. Atqui, inquiunt, Dei manus, ſagitta, gladius non vulnerant contagio, ergo, &c. Reſpondeo, Sacram ſcripturam dictis locis, per manum, gladium, & ſagittam Dei, manifeſtiſſimè deſignare partim eum qui plagam deſuper immittit, ſcilicet Deum; partim ipſius plagæ magnitudinem, quæ plaga per ſe, & per ex ſe emiſſum contagium, inſtar immaniſſimæ feræ graſſatur inter homines, ſicut potentiſſimorum hoſtium gladii & ſagittæ debacchari ſolent. Ita ut per has Sacræ ſcripturæ loquendi formulas peſtis comes contagium à peſte non excludatur (ſic etiam non excluditur ab elephantiaſi, quæ & ipſa appellatur manus Dei, qui tamen Deus, ratione contagii, jubet leproſos ſeparare ab aliis) propter illud enim jubet Deus, (*diverſis in locis, infra citatis lib.* 2. *cap.* 4. *annot.* 2.) fugam capeſcere.

III. Dico, *inquinamenti*, quia corpus peſte infectum duo communicat, vapores ſeu halitus putridos, & inquinamentum venenoſum: in hoc conſiſtit, & ab hoc peragitur contagium peſtilens, non verò ab illis. Quia contagium peſtilens, quod à putredinoſo contagio longiſſime differt, non reſultat ex putredine (ut *c.*8. *in annot.* fuſe probavimus) nec ejus eſſentia in putredine conſiſtit, ſed in veneno, licet putredinem, ut plurimum comitem habeat. Attamen Matthias Vntzerus, *l.* 1. *de lue peſt. c.* 7, peſtilens contagium in putredine, tanquam in proprio ſubjecto ſubſiſtere, ſtatuit: quam ſuam opinionem his rationibus ſtabilire nititur. 1. Quod in externis videmus res putreſcentes putredinis communicatione alias res vicinas corrumpere, ut liquet in carnibus, pomis, aliiſque rebus putreſcentibus. 2. Quod in omni contagio cernitur putredo. 3. Quod nullus, quantumvis periculoſus, morbus, dummodo expers ſit putredinis, contagione in alios proſerpat. 4. Quod in omni contagio fiat corruptio ſubſtantiæ, non ſecundum totum, ſed ſecundum partem, idque ſenſim, quæ corruptio eſt putredo. Omnes hæ rationes ſpecioſæ quidem ſunt, ſed interim parvi momenti. Ad primam reſpondeo, maximam eſſe differentiam inter contagium putridum & venenatum: illud lente, & non niſi poſt prævias alterationes, aliud corpus contaminare; hoc in momento operationem ſuam edere, ut apparet in iis, qui peſtilenti contagio infecti ſubitò concidunt: illud corpora etiam diverſi generis contaminare; hoc ut plurimum tantum corpora analoga: illud operationem exercere etiam in corporibus mortuis; hoc tantum in vivis. Ita ut omnino claudicet hæc Vntzeri comparatio, qui illud tantum deſcribit, hoc verò planè ignoraſſe videtur; neſciens, ſi in putredine conſiſterent illa contagioſa peſtilentia μιάσματα, illa neceſſariò in ſe ipſis à putredine brevi tempore conſumi debere, neque integris viribus in fomite aſſervari poſſe. Ad ſecundam & tertiam dico, nos negare, in omni contagio putredinem cerni, & morbum ſine putredine contagio non proſerpere; idque probamus exemplo eorum qui ſubitò peſte correpti ſtatim mortui concidunt, & ſimul eamdem contagioſam labem adhuc aliis communicant, nullis putredinis ſignis, neque in his, neque in illis, apparentibus, nec ante, nec poſt morbum vel mortem, imò nullo tempore ad putredinis inductionem conceſſo. Quod exemplum etiam falſitatem quartæ rationis demonſtrat, & probat in omni contagio non fieri talem corruptionem ſubſtantiæ, quæ ſit putredo, nam neque hæc, neque illa in momento fieri poteſt, cum tamen venenoſum peſtilens contagium

id possit. Ad hæc, dico etiam in humoribus posse fieri venenatam qualitatem ex substantiæ corruptione sine putredine, nam ad prioris formæ corruptionem & novæ inductionem, necessariæ quidem sunt præviæ alterationes (ut in semine, quod dum corrumpitur secundum formam seminis, & induit formam fœtus, alteratur quidem, sed non putrescit) non verò putredo. Liquet id in parte gangræna vel sphacelo correpta, quæ primo corrumpitur, postea putrescit. Sic corruptio quoque præcedit in iis qui per contagium peste afficiuntur: nam venenatum inquinamentum prius communicatur, communicatum corrumpit spiritus & humores, & hanc corruptionem sequitur putredo, sicut demonstravimus *præcedente capite, annotat.* 5. Atque ita ex his satis manifestè liquet putredinem non esse de essentia contagii, neque contagium pestilens ex ea oriri. Quod contra se ipsum docet Vntzerus *lib. citato, cap.* 9. ubi inquinamentum pestilens appellat venenum, quod non dependet ab aliqua quatuor vulgarium qualitate, sed ab occulta specifica qualitate. Super hoc dubio etiam legi poterunt, Fernelius, *lib.* 2. *de abdit. cap.* 14. & Franciscus Valleriola, *in append. loc. com. cap.* 2. sed imprimis Sennertus, *lib.* 6. *prax. part.* 3. *cap.* 3. *& Paralipom. ad lib.* 6. *prax. cap.* 1. qui omnes plurimis aliis firmissimis rationibus (quas hic referre nimis longum foret) hanc, de contagio pestifero à putredine, sententiam penitus destruunt.

IV. In qualibet naturali actione hæc quatuor concurrunt: Agentis fortitudo, patientis dispositio, contactus passi ab agente, & mora agentis in passo. Maximè requiritur agentis fortitudo, quoniam à proportione minoris inæqualitatis non sequitur actio, sed à proportione majoris inæqualitatis, nam magna navis non à parvo, sed à magno vento impellitur. Patientis dispositio necessaria est, quia quodlibet non agit in quodlibet, sed actus agentium fit tantum in agente bene disposito: sic magnes non trahit lignum, non lapidem (quia non sunt aptè disposita subjecta) sed ferrum, dummodo sit mundum, non verò admodum rubiginosum, vel oleo illitum, vel adamante alteratum, tunc enim, propter malam dispositionem ferri, illud non attrahit. Huc facit contactus, immediatus, vel mediatus: nisi enim aut ipsum magnetis corpus, aut aër aliudve medium cui virtus ejus impressa est, ferrum tangat, illud non attrahit: quemadmodum neque ignis aliquem calefacere potest, nisi calefaciendus ab ipso igne, vel ejus calore aëri infuso, tangatur. Etiam tempus & mora expostulatur, nam si lignum parvum in ignem quantumcunque magnum posueris, & statim rursus amoveris, non comburetur, propter nimis parvam moram. Quantum ad pestilens contagium, illud ut agat, debet esse fortius patiente, & non potest agere nisi per contactum in patiente disposito, accedente aliqua mora, quæ interdum longior requiritur, interdum brevis sufficit, imò nonnunquam vix temporis momento opus est, ut contagium vires suas exerat: quæ diversitas procedit ex majore vel minore veneni efficacia ac quantitate, & majore vel minore corporis quod invadit, aptitudine.

V. Dico, *corpus à peste morbosum*: quia non quodlibet corpus, quod alteri quam ipsum habet affectionem communicat, contagiosum est, ut cum calidum aliud calefacit, aut frigidum frigefacit. Neque quodlibet morbosum corpus contagiosum est, ut cachecticum, ictericum, hydropicum. Neque quod-

quodlibet corpus morboſum & contagioſum peſtilenti contagio contaminat alterum, (ſic ſcabie vel lue Venerea infectum alteri non infert peſtem) ſed tantum illud quod à peſte morboſum, ſeu peſtilenti veneno infectum eſt. Sciendum enim, non quælibet venena, nec quælibet corpora venenata eſſe verè contagioſa, licet multa nobis ſint lethalia: ſic arſenicum, etſi ſit nocentiſſimum, non eſt tamen contagioſum: ſcorpio vel ſerpens, quamvis homini ictu vel morſu ſuum venenum communicent, non ſunt tamen animalia contagioſa, quia illud venenum non eſt ipſis morboſum, ſed naturale.

Hic quæri poſſet, an corpus à peſte morboſum, ſit contagioſum ratione morbi, an verò ratione cauſæ morbificæ? Dico, utriuſque: nempe primariò ratione cauſæ morbificæ, abſque qua nec morbus, nec contagium fieri potuiſſet: ſecundariò ratione morbi: nam poſtquam cauſa morbifica in corpore generavit morbum, etiam ipſi ſimul impreſſit facultatem eandem cauſam multiplicandi, quæ multiplicata ulterius diffundi ac diſſeminari poteſt ad alios: eodem modo ſicut fit in fermento, cujus parva quantitas magnæ farinaceæ maſſæ admiſta, totam fermentare facit, ita ut poſtea quælibet iſtius maſſæ particula, quouſque in operatione perſiſtit, æque efficax ſit ad ſimilem quoque effectum edendum: quæ vis iſti maſſæ primò impreſſa eſt à primo fermento, at ſecundariò aucta à fermentatione.

Hîc & alia quæſtio adjungenda eſt, anne omnia corpora à peſte morboſa ſint æque contagioſa? Dico, non: ſed illa, quorum morbus in ſalutem & vitam terminatur, eſſe minus contagioſa iis, quorum morbus lethalis eſt. Quia in illis venenum peſtilens à robuſta naturæ vi & alexipharmacorum uſu non ſolum retunditur, verum etiam tandem extinguitur, ita ut qui è tali corpore exhalant vapores, multò minus veneſitatis in ſe contineant. In his verò venenum evicto calore vitali triumphans, omnibus humoribus maximè venenatam corruptionem imprimit; ita ut è talibus corporibus, quorum humores venenoſa labe magis magiſque inficiuntur, multò magis venenoſas exhalationes efferri neceſſe ſit. Sic tempore peſtilentiæ plurimos ab iis, quorum morbus in exitium terminatur; pauciores verò ab aliis, qui à morbo convaleſcunt, infici, obſervatum eſt. Nam in domo aliqua ſi quiſpiam peſte correptus à morbo evadat, ſæpe nullum domeſticorum inficit; atque ſic morbus ſæpe in uno ſolo illic terminatur: contra verò ſi unus æger peſte correptus moriatur, plures in eadem domo infici & mori ſolent.

VI. Illa *μιάσματα* Græci etiam *νοσερὰς ἀποκρίσεις*, & *ἀποῤῥοίας*, ac *σπέρματα*. Latini *Morbidas exſpirationes*, vel *Morboſa effluvia*, vel *inquinamenta*, & *contagii ſeminaria* appellant. Quia ſicut ſemen corporis viventis aliud animatum ejuſdem ſpeciei producere poteſt, ſic illud *μίασμα* ſeu ſeminarium, è corpore morboſo emiſſum, alteri corpori ſimilem quoque morbum inducere poteſt.

Occurrit hic quæſtio, cum in pleriſque aliis morbis etiam aliquid morbifici exhalet, quare non omnes ſint contagioſi? Reſpondeo: quia in aliis morbis ſolummodo effectus cauſæ aliqua pars, nihil verò ipſius cauſæ morbificæ exhalat, quæ ſi exhalare poſſet, forent plerique morbi contagioſi. Explicabo mentem: multi morbi oriuntur, vel à ſanguinis nimia copia, vel à meatuum obſtructione, vel à putredine. In morbis à ſanguinis copia exhalat quidem pars iſtius copiæ, ſed cauſa iſtius copiæ (ſcilicet nimia

boni

boni cibi ingestio, otium, aliave) non potest exhalare. In morbis ab obstructione potest quidem exhalare pars humoris obstruentis, sed ipsa obstructio nequit exhalare, & adhuc minus debilitas viscerum humores obstruentes generantium. In morbis à putredine exhalat quidem pars humorum putrescentium, sed causa istius putredinis (nempe obstructio, solutio unitatis, mala coctio, visceris alicujus vitium, debilitas, vel corruptio, aliave qualiscumque) nequit exhalare. Idem de cæteris intellige. Ac propterea non possunt tales morbi esse contagiosi, in quibus non exhalat aqua causæ morbificæ pars, nam contagium in ipsa causa morbifica consistit, & ab ea peragitur. Hinc autem est, quod pestis sit contagiosa, quia in ea exhalat ipsius causæ morbificæ, nempe veneni pestilentis, pars, una cum parte effectus, nempe putridis vaporibus & excrementis.

VII. Contagiosa μιάσματα per varias vias è corporibus infectis exeunt, ut, per poros cutis, sudores, & invisibiles exhalationes, per exspirationes, dejectiones, & sputa, per pus & saniem, &c.

VIII. Corpori analogo & ejusdem speciei illud venenum pestilens communicari debet, ut pestilentem infectionem inferat: (loquimur de eo quod plerumque contingit, nam pro miraculo habendum non est, si fortè animal brutum, canis, felis, &c. aliquando ab homine, vel homo à bruto animali ægrotante inficiatur, sicut canem rabiosum videmus per contagium inficere hominem simili veneno, licet humanum corpus ipsi non sit analogon:) Nam si ab homine transferatur ad equum, illum non inficiet, quia inter hominem & equum nulla est analogia; atque hinc fit, quod idem venenum, quod homini perniciosum est, equo non noceat. Illa autem perniciosa istius pestilentis veneni operatio, in omnibus hominibus non eodem tempore & modo peragitur: nam cum illud contagiosum μίασμα in corpore receptum est, in aliis citissimè, in aliis lente morbum inducit. Imò in hac peste Noviomagensi, etsi plerumque citissimè se effectis proderet, tamen interdum per aliquot dies, interdum per duas tresve hebdomadas, semel per aliquot menses (exemplum annotavimus *lib.* 4. *Histor.* 103.) in corpore latuisse, observavimus, antequam sui præsentiam certis ac notis signis manifestaret, viresque suas manifeste exereret. Illa autem operationis tarditas ob duas imprimis rationes fieri potest: 1. Cum venenum pestilens, quod corpus ingreditur, vel est nimis parvæ quantitatis, vel nimis debile, quam ut calorem nativum citò afficere possit; atque tunc ab exiguo initio paulatim vires acquirens, longiore tempore eget, antequam calorem nativum impugnare ac debilitare, viscerum robur dejicere, putredines malignas inducere, & sic ad excellentem potentiam assurgere, ac se manifestè prodere possit: quemadmodum Galenus, *lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 5. illud ipsum docet de sputo canis rabidi. 2. Cum venenum illud recipitur à corpore non satis aptam dispositionem habente, cujus calor nativus fortior illum hostem diu non persentiscit, nec ab illo notabilem vim patitur; attamen tandem ab hoste, tractu temporis clanculum potentiore facto, lacessitus, adversus illum insurgit, & tunc ex illa pugna oriuntur pestifera symptomata. Nam quod venenum pestilens citius vel serius hominem afficiat, non tantum à magis minusve malefica vi dependet, sed etiam à majore minoreve dispositione ac resistentia ejus, qui illud recipit. Id quod quotidie experimur in aliis venenis: nam idem ejusdem ponderis & qualita-

tis venenum variis hominibus exhibitum, alium statim, alium post aliquod tempus; alium gravius, alium levius, alium fere nihil afficit: quod ipsum in medicamentis purgantibus quotidianus usus etiam docet, quæ pro varia disparique ægrotantium ægrorum constitutione, temperamentique diversitate, citius aut tardius, levius aut vehementius operantur. Has rationes planè rejiciunt Hieronymus Mercurialis, Io. Anton. Saracenus, Andreas Cisalpinus, Matthias Vntzerus, Ioannes Morellus, aliique plures; qui expresse negant pestilens venenum per menses vel hebdomadas aliquot in corpore humano occultum latere posse, idque tantum parvo tempore, nempe per duos tresve, aut ad summum per septem vel octo dies fieri posse concedunt. In horum sententiam etiam ego quoque antehac facile ivissem, nisi experientia me aliud docuisset. Sed quare, quæso, venenum pestilens aliquamdiu in corpore occultum latere non posset, æque atque venenum canis rabidi? quod licet etiam naturæ sit infensissimum, in corpore tamen humano, non tantum per dies, hebdomadas, vel menses, sed per annos latuisse, observarunt, Alpharabius, præclarissimus Arabs Medicus, Matthiolus, Palmarius, Amatus Lusitanus, Albertus Magnus, Guainerius, Petrus Salius, aliique plures. Quare non æque atque virulentia luis Venereæ? quam in corpore humano diu latere posse, præter quotidianam experientiam, testes sunt, Fernelius, Ingrassias, Franciscus Rennerus, Cardanus, aliique gravissimi Medici. Quare non æque atque in aliis venenis assumptis? quæ teste Galeno, ut & Theophrasto *lib.* 9. *cap.* 16. nimis parva quantitate, vel debili qualitate assumpta, non nisi post tempus aliquod nocent & interficiunt. Hic fortè dicent adversarii, differre venenum pestilens à rabioso, **Venereo**, aliisve venenis, quod hæc lentore quodam, & terrestri gravitate prædita sint, cujus ratione tardius in actum promoventur; illud verò subtilissimum sit, ac citissimæ actionis. Sed respondeo: neque alia omnia venena terrestri lentore prædita esse, neque pestilens venenum semper subtilissimum existere, sed hoc sæpius quoque alicujus lentoris particeps esse, cujus ratione tanto tempore in fomite asservari & latere potest. Quæstionem hanc latius tractat Ioannes Oelhafius, *disput.* 1. *de seminar. pestil. intra corpus vivum latente.* Tandem concludimus, non solum pestilens, verum etiam omne qualecunque venenum, quod corpus ingressum est, vel citius, vel tardius operationes suas edere, prout corpus hoc illove modo dispositum invenerit, & majore vel minore quantitate, aut qualitate illud ingressum fuerit.

Hic non malè subjungi posset alia quæstio, nempe, annè venenum pestilens, quod corpus subiens in eo latitat, priusquam illi corpori morbum actu inducat, aliud externum corpus inficere possit? Dico, posse, eodem modo sicut fit in muliere, quæ cum viro Gallica lue infecto rem habens, ab eo inficitur, potestque cum alio statim coiens eandem ei labem contagio inferre, licet in se ipsa adhuc nulla morbosa istius luis indicia percipiat.

IX. Dico, Medicis neotericis appellari *fomitem*; quia nemo, quod scio, veterum Medicorum fomitis meminit.

X. Fomitis corpus debet esse rarum, ut μιάσματα illa contagiosa, tenaci aliquo vapori immixta, recipere possit; densa enim corpora illa non admitterent: ac propterea nec lapides duriores porphyrii, marmorei, ut nec metalla possunt esse fomes, tum propter densitatem, tum propter frigiditatem. Hac de causa Mercurialis irridet

det eos, qui tempore peſtis monetas tractare recuſant, vel eaſdem antequam contingant, abluunt. Fortè hinc ille laudabilis Medicorum mos, toti mundo, quaſi vero, communis, originem ſumpſit, quod nempe ægris ſuis in peſtilenti conſtitutione gratis, ſi diis placet, inſerviant, propterea quod nummos ſcilicet metu contagii tractare non audeant. Videtur Mercurialis ea in parte non fuiſſe adeo ſcrupuloſus, ut alii Itali ſolent eſſe, qui porrectam pecuniam de manu alterius immediatè non audent accipere, ſed illam in pelvim aqua repletam prius injici curant, ut ſi qui fortè viſcidi noxii vapores à manu dantis adhæreant, illi prius aquâ vel abluantur, vel extinguantur. Noſtrates videntur cum Mercuriali ſentire, fomitem contagii metallis, propter eorum denſitatem & frigiditatem, inhærere aut adhærere vix poſſe, atque hinc tempore peſtis nunquam anxii ſunt in tractandis monetis, ſciunt quippe fomitis corpus, nec adeo denſum, nec adeo frigidum eſſe debere aut poſſe, quia frigore & gelu edomatur contagii vis, ſicut è contra magno calore conſumitur.

Quæritur, utrum contagioſa μιάσματα, quæ in fomite hærent, ſint ejuſdem naturæ & venenoſitatis cum cauſa morbifica, quæ iſti corpori, è quo exierunt, morbum induxit? Dico, planè eandem naturam & vehementiam continere. Quare igitur omnia μιάσματα è corpore morboſo exeuntia, non conſtituunt ubique fomitem, corpore, ſeu ſubjecto aliquo commodo ad fomitē dato? quia μιάσματα illa per ſe tenuia plerumque ſunt, ac propterea deferuntur & diſperguntur ut plurimum per aërem, nec facile alicui rei, propter tenuitatem & ſubtilitatem adhærent, ſed una cum aëre facile ab aliis inſpirantur; (hac de cauſa valde periculoſa eſt converſatio cum infectis.) At ſi illa μιάσματα immixta fuerint tenaci alicui vapori, atque ita ad commodum inane corpus delata, illi firmiter adhærebunt, & fomitem conſtituent. Hinc eſt quod peſtiferorum noviſſimi halitus (quibus illa μιάσματα immixta ſunt) è moribundis exeuntes, plerumque fomitem conſtituant; quia moribundorum calor jam penè extinctus & omni vigore privatus, putridas fuligines amplius attenuare & diſcutere nequit, ac propterea craſſas tantum & tenaciſſimas exhalationes vaporoſas emittit, quæ cuicunque diſpoſito corpori obvio facile inhærent, eique ſe inſinuant. Hic eſt ille halitus verus (à multis pro fabula habitus) de quo vulgares loquuntur, cum dicunt, ſe vidiſſe ab ægro extremum ſpiritum reddente exiiſſe venenum peſtilens inſtar parvæ nubeculæ ceruleæ (nam illi ultimi halitus talem colorem aliquo modo rudioribus referre videntur, ſi candela ardens paulò longius à lecto adſtet) idque ſe inſinuaſſe in hanc aut illam rem. In eo quidem errant illi rudiores, quod totum venenum peſtilens una cum extremo ſpiritu è corpore exire arbitrentur, cum tantum aliqua veneni pars, vaporibus iſtis permixta, exeat: attamen docet experientia, ex rebus illis, in quas talem nebeculam transferri viderunt, poſtea caſu commotis vel excuſſis, peſtem non ſemel aliis adſtantibus mox communicatam fuiſſe.

XI. Thucydides refert contagium peſtilens per fomitem ex Æthiopia in Græciam adveniſſe. Sic quoque Appianus Alexandrinus, *lib. de bello Illyrico*, ſcribit olim Celtas, cum ſuperaſſent Illyricos, ipſorum rebus potitos, peſte infectos fuiſſe, propterea quod Illyrici peſte laboraſſent. Non minus etiam hodie cum veſtibus aliiſve rebus peſtilens venenum ad alias civitates vel regiones deferri videmus: qua de re plura vi-

ra videantur *præcedente cap.* 8. *annot.* 1. *problem.* 1. *& lib.* 2. *cap.* 3. *annot.* 4. *&* 11. Hic duæ quæstiones occurrunt: 1. Vtrum aliquis contagium in vestibus suis circumferre possit, & illud aliis communicare, se ipso illæso manente. 2. Anne solum contagium è fomite prodiens possit inducere pestem generalem. Ad primam respondeo; id fieri posse, si contagiosum inquinamentum circumferatur ab homine aptam dispositionem ad pestem non habente, qui tamen illæsus manens per hunc fomitem, illud venenum pestilens alteri aptam dispositionem habenti impertiri potest. Hujus rei exempla tempore pestis extant in vespillonibus, aliisque qui ægris & mortuorum sepulturæ inserviunt, quorum hominum communionem non minus quam ædes infectas, imò adhuc magis fugere jubent omnes Medici, quia tales plerumque solent contagium pestilens, ipsis innoxium, aliis verò dispositis damnosissimum circumferre. Ita scribit Evagrius, *Histor. Eccles. lib.* 4. *cap.* 28, contigisse in magna peste sui temporis, ut sæpe homines sani ex infectis regionibus discedentes, & in liberas abeuntes, inficerent illarum regionum sanos, eò quod in vestibus fomites inscii circumferrent, quos aliis communicabant, atque ita etiam aërem inficientes, pestem inducebant. Ad secundam dico; per contagium fomite translatum duobus modis pestem induci. 1. Cum contagium illud peste vigente fomiti immissum non diu post ad alia loca transfertur, ibidemque aliis communicatur, qui rursus simile contagium à se diffundentes, plures ipsis vicinos inficiunt, atque sic pestis pomeria ulterius extendunt: qualem pestem describit Rondeletius, *lib. de febr.* à qua illos tantum infectos fuisse refert, qui infectas ædes frequentaverant. Verum talem pestem minimè generalem seu epidemiam appellari posse putamus. 2. Cum contagium adeo vehemens est, ut non tantum proximos homines, sed ipsum etiam aërem inficiat, qui deinde omnibus promiscue communicatus, sævam pestem inducere potest: quæ tamen pestis licet in una vel duabus civitatibus vagari queat, pluribus tamen regionibus communis fieri nequit, nisi aliquid *divini*, de novo cœlitus immissi, aut in aëre generati, concurrat, quod non tantum inceptam causam adaugeat & promoveat, verum etiam aërem pravis qualitatibus imbuendo, & alimenta corrumpendo, corpora debilitet, atque sic ad pestem facilè suscipiendam disponat. Saltem contagium in fomite latens non debet esse antiquum, ut postea pestem accendat: nam (ut antea dictum, *cap.* 8. *annot.* 1. *problem.* 1.) contagium in fomite integris viribus non diu persistit, sed aliud citius, aliud tardius in eo emoritur, & ad summum spatio unius anni prorsus invalidum evadit, adeoque aboletur, ut inde nihil mali amplius metuendum sit. Huic nostræ sententiæ, procul dubio, in contrarium objicientur testimonia aliorum auctorum, qui scribunt, non tantum à recenti, verum etiam ab antiquissimo contagio, quod plurimis annis in fomite delituit, furiosissimas epidemias maximeque perniciosas & generales pestes fuisse excitatas. Quale est testimonium Ammiani Marcellini (hujus mentionem fecimus supra, *cap.* 8. *annot.* 1. *probl.* 4.) qui scribit ex antiquissima arca aurea, in templo Apollinis reperta, tam virulentum pestilens contagium erupisse, quod magnam mundi partem infecerit. Vt & aliud Trincavellæ, qui, *lib.* 3. *Consil.* 17, refert Iustinopoli pestilens venenum per viginti annos latuisse in chordis illis, quibus mortui tempore pestis ad sepulchra dimissi fuerant, quibus post tantum

tum temporis è scrinio quodam depromptis, contagiosam malignitatem primò proximè adstantes, ac deinde totam civitatem invasisse, ita ut ex hac occasione decem hominum millia interierint. Item illud Sennerti, qui *libr.* 4. *de febr. cap.* 3. scribit, Laubani à contagio, quod quatuordecim annis in linteo latuerat, pestem magnam excitatam, & vicinis quoque civitatibus communicatam fuisse. Verum etsi hæc testimonia ab auctoribus fide dignis conscripta sint, attamen quia illi hæc non de sua propria experientia proponunt, sed tantum ex relatu proletariorum quorundam, de vilissima plebis fæce hominum, (qui non tantum mendaces, verum etiam valde rudes & creduli sunt, atque suas imaginationes facile aliis tanquam verissima oracula proponunt, vel ut alios ignaros fallant, vel ut nimis credulos irrideant) scribunt, non videntur certe tanti momenti, quæ nostram experientiam, multijuga observatione, atque etiam ratione confirmatam evertere queant. Sciendum quippe, cum pestis invadit, multos homines, præcipuè rudes, timidulos, ac superstitiosos, sibi facile persuadere, illam ex hac illave occasione initium sumpsisse, cum tamen illis putata occasio sæpe nihil ad pestem fecerit, sed morbi causa ad peccatorum punitionem à Deo de novo in aëre genita vel immissa fuerit. Eodem modo sicut fit, cum hostis urbem aliquam ex improviso obruit & capit, facile sibi quisque persuadet, vel fossas minus altas, vel muros ruinosos urbis captæ causas esse, cum potius incolarum negligentia, & quod non vigilaverint, culpari deberet. Hîc aliud occurrit dubium; quomodo tam exigua veneni pestilentis in fomite latentis quantitas, tantam infectionem de se diffundere possit, ut multos adstantes inficere queat? Dico, illud eodem modo fieri, sicut parvum fermenti frustum magnam farinaceam massam fermentat: plura hac de re videantur *annot.* 5. *præcedente.*

XII. Etiam Marsilius Ficinus, *lib. de peste*, docet pannos & parietes si spatio viginti dierum perflentur & emundentur, ab omni contagio depurari. Quod tamen semper tam brevi spatio non fieri, etsi plerumque contingat, liquet infrà, ex *lib.* 4. *histor.* 119.

CAP. XI. *De causis infectionis.*

IAm ante docuimus pestem esse morbum communissimum, ejusque causam elemento communissimo, nempe aëri, imprimis inhærere, sive illa primitus à summo Deo ei immissa, vel in eo genita, sive à contagio ei ingesta fuerit. Hanc quoque causam pesti adscripserunt Hippocrates, Galenus, Avicenna, aliique præclarissimi Medici, nec quemquam fere invenias, qui non putaverit primitivam pestis causam in aëre gigni, ejusque nocentissima seminaria in aëre maximè divagari. Verum cum nemo viventium aëre carere possit, sed eodem illo elemento omnes necessariò frui debeant, mirum videtur, illo jam maligna ac pestilenti labe infecto, quare non omnes homines & animantes, qui eodem illo fruuntur, ista venenata pernicies æqualiter offendat: cur aër ille inquinatus, cum sit omnium

ſanitati vitæque adverſus, inſpiratus omnes non malè afficiat: cur eadem peſtis quæ homines invadit, pecora etiam non inficiat. Ad hujus dubii ſolutionem dicimus: *Primo*, aërem per omnes ſuas partes (1.) æquali malignitatis gradu infectum non eſſe. *Secundo*, infectionem omni tempore (2.) & ubique locorum (3.) æquè magnam non eſſe, ſed ſuos gradus habere: nonnullis enim in locis & temporibus minimam, in aliis majorem, in aliis maximam exiſtere, & prout homines hunc illumve aërem hoc illove loco & tempore ingrediuntur ac inſpirant, ita illos, pro iſta diverſitate, vel vehementius, vel levius, vel planè non infici. *Tertio*, ad peſtilentem infectionem non minus requiri cauſam recipientem (4.) quam efficientem; quæ non ex qualitatum primarum intemperie, non ex putredine (5.) ſed ex totius ſubſtantiæ occulta quadam & inexplicabili diſpoſitione reſultat: quæ diſpoſitio in aliis talis eſt, ut à peſtilenti veneno ſtatim afficiantur; in aliis talis ut difficulter ab eo lædantur; in aliis talis ut eidem ſine ulla noxa reſiſtere poſſint.

ANNOTATIONES.

I. SI aër per omnes ſuas partes æqualiter peſtilenti labe contaminatus foret, totus venenum eſſet, nec ullum animal in eodem abſque ſanitatis vitæque naufragio commodè vivere poſſet. In peſte autem nonnullæ minimæ ejus particulæ tantum contaminatæ ſunt, eæque adeo paucæ, ut plurimorum animalium naturis nihil obſint, & tantum certis quibuſdam diſpoſitionibus damnum inferant. Eodem fere modo ſe res habet, quemadmodum ſi quis in cubiculo hominibus pleno aliquantum ſulphuris accendat: ab iſto enim nidore, ſi paucus ſit, nec aërem totaliter inficiat, maxima eorum pars nihil offendetur; imò multi exiguum iſtum nidorem non percipient: verum ſi inter illos quidam fuerint aſthmatici, tuſſiculoſi, aliudve pectoris vitium habentes, illis nidor ille ſulphuris, licet exiguus, ſtatim ſummam moleſtiam inducet. At ſi tantum ſulphuris in iſto cubiculo accenderetur, ut omnes aëris partes æqualiter ab eo inficerentur, nemo in iſto nidore vivere poſſet, ſed omnes ſuffocarentur.

II. Omni tempore infectionem non eſſe æque magnam, docet uſus: in principio enim & fine peſtilentis conſtitutionis morbus adeo gravis & crudelis non exiſtit, quam in augmento & ſtatu. Præterea ut plurimum æſtate & autumno (quia horum temporum conſtitutiones corpora maximè diſponunt & præparant ad peſtem) imprimis in his noſtris regionibus, multò graviorem tyrannidem exercet, quam media hyeme; licet interdum etiam contrarium evenire viſum ſit, idque propterea, quia anni tempeſtates non ſemper debito ac conſueto modo ſe habent, (ut cum æſtas ſubfrigida, hyems tepida fuerit, &c.) atque hinc pro earumdem varia mutatione, ſæpe etiam furor peſtilens variat.

III. Certiſſimum eſt peſtilentem infectionem ubique locorum non eſſe æqualem, neque eandem per totum mundum æqualibus furiis debacchari; ſed ut plurimum modò hæc, modò illa loca, nunc vehementius, nunc levius inva-

invadere, & rurſus alia multa intacta relinquere. Eo ſenſu intelligendus eſt Galenus, quando longam ſui temporis peſtem deſcribit: ut & Philoſtratus, cum peſtem ſuo tempore quindecim annis duraſſe, refert: nec non Iacobus de Partibus, *in comm. ad primam quarti Avicennæ*, quando peſtem ſuo tempore per quindecim annos totum terrarum orbem pervagaſſe refert. Non quod eodem tempore omnes regiones & urbes ſimul peſte infectæ fuerint, ſed quod iſto intervallo, modò in una orbis parte, modò in altera; morbus hic debacchatus fuerit, & pleraſque regiones infeſtaverit. Sic etiam noſtra ætate non ſemel Italiam ſolam, vel ſolam Germaniam, vel Galliam, vel Angliam, aliaſve regiones ſeorſim peſte afflictas fuiſſe notum eſt. Sic quoque Euagrius, Eccleſiaſticus ſcriptor, refert maximam ſui temporis peſtem non ſimul omnes regiones invaſiſſe, ſed ſine ullo ordine, modò hanc, modò illam afflixiſſe: *Subjungit:* ſæpe aliqua in urbe dimidium populi fuiſſe infectum, & aliud dimidium fuiſſe liberum. Hanc de peſtis varietate ſecundum loca opinionem confirmant omnes Medici, nam hoc fundamento innixi, jubent ad præſervationem infecta loca citò & longè fugere. Sed quò? ad aërem ſalubriorem: ergo præſupponunt aërem in uno loco peſtilenti labe infectum eſſe, aliis multis illæſis.

IV. Nullum agens poteſt agere abſque patientis aptitudine, teſte Galeno, 1. *de differ. febr. cap.* 4. ubi ſic inquit: *Nulla cauſarum ſine patientis aptitudine agere poteſt: alioqui omnes qui ſub Sole æſtivo, aut nimio motu exercentur, aut vini potu gravarentur, aut irâ excandeſcentes, aut triſtitia affecti, febricitarent: alioqui etiam, ut arbitror, circa Canis exortum omnes ægrotarent, & peſtilentia morerentur: at, ut diximus, magnam in generatione ægritudinum, partem habet ejus, qui paſſurus eſt, habilitas corporis.* Idem paulo poſt, eodem capite, ſubjungit: *Cum enim corporum diſpoſitiones diſſimiles ſint ac multiformes, quædam facile alterantur ac patiuntur à cauſa in ipſis operante, quædam inſuperabiles ac impaſſibiles omnino exiſtunt, quædam cum difficultate patiuntur.* In hunc ſenſum quoque ſcribit Hippocrates, *lib. de flatibus: Sed eſt fortè qui dicat, ut quid ergo non omnibus animantibus, ſed alicui eorum generi accidunt hi morbi? cui ego ſic reſponderim: differt corpus à corpore, natura à natura, nutrimentum à nutrimento, non enim omni animantium generi eadem ſunt commoda & incommoda, ſunt alia aliis magis convenientia.* Sic etiam peſtifera lues neminem corripit, niſi eum qui habuerit recipiendi aptitudinem, procedentem potius ex occulta quadam naturæ proprietate, quam ex mala corporum vel humorum diſpoſitione, ſeu morboſo apparatu. Hanc aptitudinem nonnulli Medici malè arbitrati ſunt dependere à peculiari quadam ſimilitudine, ſeu analogia veneni peſtilentis cum corpore quod inficitur; *quia*, inquiunt, *ſimile cum ſimili promptè jungitur.* Dico, *malè*, quia in analogia non eſt pugna, ſimile enim ſimili junctum illud conſervare nititur. Contra verò omnis actio in contrarietate conſiſtit, & agens dum agit in patiens, ea intentione agit, ut illud ſibi ſimile reddat. Non dependet ergo illa aptitudo ab analogia, ſed potius à peculiari quadam ἀντιπαθείᾳ, quæ eſt inter venenum peſtilens & corpus recipiens. Iſta autem ἀντιπάθεια dependet à peculiari quadam corporis diſpoſitione, quæ diſpoſitio duo requirit: *Primo*, ſimilitudinem generis: neque enim quæ hominibus infeſta eſt peſtis, eadem bruta afficit, quæ ovibus eadem ſues; quæ piſcibus eadem quadrupedes terreſtres; quia non eſt ſimilitudo generis, ergo diſpoſitionum magna

gna diversitas. Hinc etiam est quod venenum aliquod non sit cuilibet animali venenum; sine noxa enim araneas comedunt gallinæ, serpentes & bufones ciconiæ, quæ tamen hominibus aliisque multis animantibus sunt lethalia venena: idem quoque in peste evenit. *Secundo*, requirit hæc dispositio aliquam occultam specificam similitudinem inter corpora inficienda & infecta, cujus ratione pestilens venenum ipsis æqualiter magis infestum ac perniciosum existat, quam aliis qui illam specificam qualitatem non habent. Atque hæc causa est, quod interdum integræ familiæ, in quibus omnes, ratione originis, istam similem qualitatem habent, peste extinguantur (exempla vide supra, *cap*. 4. *annot*. 6.) aliis plurimis illæsis. Hinc etiam est quod interdum una natio magis peste inficiatur, quam alia, quemadmodum Cardanus, *lib*. 8. *de rer. varietat. cap*. 40, meminit pestis cujusdam Basiliensis, in qua soli Helvetii, non Itali, non Galli, non Germani affecti sunt. Et Ioannes Vtenhovius, *peregrinat. Eccles. Anglicæ cap*. 4, meminit sævissimæ pestis Hafniæ in Dania, à qua omnes advenæ, Angli, Belgæ, Germani, immunes erant, quamvis etiam promiscuè inter infectos in ædibus infectis versarentur. In quo autem illa occulta dispositio consistat, quæ tantam cum veneno pestilenti antipathiam habet, nemo facile explicaverit: ac proinde frustra laborant, qui illam in manifestis qualitatibus, in temperamentis, in sexu, in ætate, in regione, in caloris nativi & vitalis facultatis robore vel debilitate, in corporum puritate vel impuritate, in minimarum particularum figuratione, aliisve similibus quærunt; nam nihil horum majorem vel minorem immunitatem à peste polliceri potest, ut docet quotidianus eventus: plurimi enim tam juvenes quam senes, tam viri quam mulieres, tam in una mundi parte quam alia, debiles, cacochymi, pravis humoribus referti, intemperanter viventes, pravo victu utentes, aliique similes, in domibus infectis, inter ægros peste correptos, inter eorum fœtidissima excrementa, imò inter jam putrescentia mortuorum cadavera, absque ullo sanitatis incommodo sæpe versantur; cum è contra alii multi euchymi temperatissimi, robustissimi, prudentissimè viventes, qualibet levissima occasione peste corripiantur. Hinc Pigræus, *prax. lib*. 8. *cap*. 1, non ineptè sic ait: *Quamvis difficile sit judicare, qualia corpora dispofita sint ad pestem, attamen videmus illam magis quærere certam quandam præparationem, quam cacochymiam, aut malam habitudinem; facilius enim ab illa inficiuntur corpora quorum humores ad corruptionem apta sunt, quam alia quorum humores corruptionem jam conceperunt; & videtur pestis esse talis qualitas, quæ sedem potius quærit in corpore sano, quam aliis morbis obsito.* Fateri igitur necesse est, in quibusdam individuis esse peculiares dispositiones corporis atque cordis, quæ auræ pestilenti vel validissimè resistunt, vel non resistunt; has autem dispositiones, vel dispositionum qualitates, nobis in hac naturæ caligine, & formarum ac qualitatum ignoratione, occultas esse & incognitas. Quapropter etiam Fernelius, *lib. de febr. cap*. 17, in hujus dispositionis investigatione non multum laborat, sed simpliciter dicit: *Est cognitu difficillimum quid corpus unumquodque pestilentiæ obnoxium reddat.* Lucretius & Fracastorius succinctè & eleganter dixerunt, in peste varia ac diversa vagari seminaria, quæ prout his illisve amica vel inimica existunt, ita etiam modò hunc, modò illum inficere. Platerus, *centur. posthum. quæst*. 42, sic inquit:

Quænam hæc objecti sit dispositio, ut lubenter edoceri cupio, sic nos nescire, promptè fateor, licet non ignorem hoc venenum pro varia corporis dispositione variè agere. Forestus, *lib. 6. Obs. 9. in scholio*, ait: *Propria & peculiaris constitutio atque præparatio, quæ loca vel corpora reddit pesti obnoxia, omnino nos latet, neque sensu, neque ratione, sed solo eventu & experimento comprehenditur.*

V. Dico, *non ex putredine*, id est, non primario ex putredine: nam putredo est una ex illis causis quæ tantum secundario corpora ad pestem disponunt. Hæc enim humores corrumpendo, & spiritus alterando ac inficiendo, calorem nativum ad sui coctionem & expulsionem distrahit, ac simul viscerum robur imminuit, naturæque vires infringit & impotentiores reddit, quam ut pestilenti veneno resistere queant. Hinc fit quod in constitutione pestilenti ad omnes morbos putridos, qui homines tunc invadunt, se pestis facile adjungat, & rarò tunc morbus putridus peste incomitatus cernatur: quia dispositio eorum qui morbis putridis affliguntur, mediante putredinis occasione apta redditur ad pestem recipiendam. Eodem fere modo hæc res peragitur, sicut fit in munitissima aliqua urbe, quam nullus hostis, durante civium concordia, superare potest: hæc si casu exortis dissidiis intestino bello conflagret, atque tunc eandem fortis aliquis hostis forinsecus invaserit, dum ab intestino tumultu vires diffractæ, & aliis negotiis impeditæ, vel aliorsum distractæ fuerint, facillimè eam ingredietur & capiet: non quod illa urbs primariò per se aptitudinem habuerit ut facile capi posset; non etiam quod cives in isto tumultu hostem primi advocaverint, sed quod secundario ex occasione istius intestini belli hostis occasionem nactus fuerit muros absque impedimento conscendendi, & urbem superandi.

CAP. XII. *De causis febris pestilentis quæ pestem comitatur.*

VEnenum pestilens, quod totius substantiæ dissidio calori nativo infensissimum existit, cum sit tenuissimum ac subtilissimum, simul ac corpus ingreditur, & præcipuè cum per inspirationem ejus penetralia subit, facillimè labis ac malignæ suæ venenositatis notam imprimit sanguini arterioso, ejusque subtilissimæ parti, spiritui vitali, cum eoque ad cor procedens, ipsius vitalitatis asylum fortissimè impugnat, ut evicto summo illo munimento, totum microcosmicum regnum protinus devastet. Hujus crudelissimi tyranni insultibus natura se opponit, omnesque vires intendit, ut dirum hunc hostem reprimere, retardare, & quam longissimè è penetralibus suis propellere atque arcere possit. Hæc pugna si citò peragatur, & cor vel à majore seu fortiore veneno statim (1.) suffocetur, vel illud statim foras expellat, antequam ulla humorum putredo generari possit, tunc fit pestis sine febre, & sæpe etiam fiunt anthraces ac bubones sine febre. Si verò pugna hæc diutius perduret, & calor nativus in certamine adversus pestilentem hostem occupatus, debilitetur, ac in coctione & regimine humorum corporis imbecillior evadat, non possunt

non humores citò putredinem concipere, è qua tunc febris (2.) exſurgit, quæ etiam maligna (3.) ac peſtilens evadit, à peſtilentis veneni infectione, ipſis quoque humoribus communicata. Tunc cor à duobus malignis hoſtibus impugnatur, nempe à peſtilenti veneno, & à putredine febrili: peſtilentis tamen veneni invaſio tempore & natura putredinem febremque (4.) antecedit, atque ita putredo & febris fiunt ſymptomata peſtis. Illa verò febris, vel citius, vel tardius peſtilentis veneni invaſionem ſequitur, & major vel minor, ac hujus vel illius typi (5.) vel propter humorum putreſcentium confuſionem, abſque typo eſt, prout peſtis invadit hoc illove tempore & loco, & corpus hoc illove modo (6.) vel bene, vel male temperatum.

ANNOTATIONES.

I. Tantæ violentiæ ſæpe eſt peſtilens venenum, ut nonnullos ſtatim ipſo invaſionis momento repentè occidat, aliis intra breve tempus vitæ filum citius abrumpat, quam inflammationi aut putredini tempus detur. Hujus rei etiam aliqua exempla in peſte Noviomagenſi vidimus, & aliàs quoque ab aliis Medicis obſervata fuiſſe legimus. Iacobus de Partibus, *in comment. ad primam quarti Avicennæ, cap. de peſte*, narrat ſuo tempore in peſtilenti conſtitutione interdum ægros ad ipſum cum urinis acceſſiſſe, quos ex pulſu aliiſve ſignis nulla febri, nulla inflammatione, nullo gravi ſymptomate laborare percipiebat, qui tamen ſtatim mortui concidebant. Plutarchus *in Romulo*, ſcribit in illa peſte multos abſque morbo interiiſſe, id eſt, ex improviſo extinctos fuiſſe, antequam aliquis morbus generari poſſet. Valleriola, *loc.com.lib.* 3. *cap.* 18. ſcribit tempore peſtilentiæ anni 1534, in Gallia Narbonenſi hujuſmodi mortes ſæpius viſas fuiſſe, imò nonnullos loquentes & incedentes, repentè, quaſi fulmine ictos concidiſſe. Mercurialis *lib. de Peſte, cap.* 18, in Patavina peſte tales ſubitaneas mortes non uni accidiſſe refert. Quercetanus, *in Alex. cap.* 4. meminit magnæ peſtis quæ Aquiſgranum infeſtavit, in qua multi menſis aſſidentes, & cibos deglutientes, animam reddiderunt. Droëtus, *Conſil. de peſte, cap.* 3. refert, Lugduni tempore peſtilenti homines obambulantes per viam ſubitò exanimatos concidiſſe in terram. Alexander Benedictus, *lib. de febr. peſt. cap.*2. de peſte quadam ſic inquit: *Hoc malum miſerabile mortalibus ita evenit ſubitò, ut plurimi ſine febre inter domeſticas ac forenſes actiones, decem horarum ſpatio, quidam viginti, ſine urinæ pulſuſque certo ſigno, in templis, in via, ex inſperato raperentur.* Follinus, *Amulet. cap.* 16. refert anno 1502, Bruxellis tam crudelem ſæviiſſe peſtem, qua ſæpe quingenti una die fuere ſublati, & homines læto convivio aſſidentes, inter calicem ſupremaque labra, tanquam percuſſi fulgure, protinus exſpirarunt. Zacutus Luſitanus, *Prax. admir. lib.* 3. *Obſervat.*43. ſcribit, ex immenſo fœtore ſanguinis è ſecta peſtiferi vena effluentis, tres miniſtros ſubitò interfectos fuiſſe, & quaſi ſideratos illicò animam efflaſſe. Similia quoque ſe vidiſſe teſtantur, Gemma, *lib.*1. *Coſmocrit.cap.*17. Petrus Salius Diverſus, *de peſt. cap.* 5. & Paræus, *lib.* 21. *cap.* 17. Sed quænam

nam est causa tam violentæ operationis? Dodonæus, *Prax. lib.* 1. *cap.*18. dicit, pestis seminaria interdum esse minus acuta & lentioris activitatis; interdum acutissima & tenuissima, atque hæc citissimè ad cor pervenire, & maximæ, ac velocissimæ activitatis esse. Qualem autem operationem hæc acutissima seminaria in corde faciant, describit Hercules Saxonia, *Prax. lib.* II. *sect.* 2. *cap.* 3, his verbis: *Hinc fit in peste non rarò homines, integra valetudine fruentes, & sanorum omnia munia obeuntes, momento temporis, quasi fulmine percussos, cadere & interire, quod in aliam causam, quam in spirituum vitalium à veneno, inspiratu accepto, corruptionem, referri non posse, pro constanti habeo.*

II. Hîc gravissimum problema examinandum occurrit, nempe, *Vtrum febris sit de essentia pestis, nec ne.* Hercules Saxonia, Ioannes Paschalius, Rondeletius, Angelus Sala, Petrus Paulus Pereda, Palmarius, Antonius Portus, aliique præclari Medicinæ proceres, multis variisque argumentis probare nituntur, febrem esse de essentia pestis, nec pestem sine febre dari posse. 1. *Quia*, inquiunt, invasionis modus & symptomata illud docent: nam pestis invadit cum horrore, quem postea excipit calor, ut in multis febribus putridis fieri solet: adsunt quoque vigiliæ, oris siccitas, sitis, aliaque symptomata, putredinis & febris indicia. 2. *Quia* morbi acutissimi semper febrem comitem habent, testibus, Hippocrate, 1. *epidem. sect.* 3. *text.* 3. & Galeno, 1. *aphoris.* 7. nec non 3. *de difficult. respir.* ubi scribit, febrem esse inseparabilem à morbis acutis. 3. *Quia*, secundum Galenum, 1. *de differ. febr.* 4. pestis generatur ex putredine accensa circa cor. Nequaquam autem insignis putredo circa cor fieri potest sine calore in ipso prius accenso, atque inde per universum corpus diffuso. 4. *Quia* infensissimum pestilens inquinamentum non potest subsistere sine putredine & calore præter naturam: Galenus enim, 6. *epid. com.* 1. *text.* 29. pestis causam statuit in immensa humorum corruptione, calorem simul putridum inducente. 5. *Quia* Hippocrates, *lib. de flat.* dividens febrem in particularem & communem, dicit communem febrem ab omnibus appellari pestem. 6. *Quia* Galenus, *lib.* 1. *de differ. febr. cap.* 4. & cum illo Avicenna, Rases, Aëtius, Paulus Ægineta, omnesque fere Medici, tam veteres, quam neoterici, in tractatu de febribus pestis historiam describunt, quasi eandem febribus annumerantes. 7. *Quia* experientia docet, pestem cum febre invadere. Hæc sunt primaria argumenta & propugnacula, quibus gravissimi Medici dictam opinionem hactenus stabilierunt: quam tamen veritati minus consentaneam, nec febrem de essentia pestis esse, sed hanc ab illa differre, & sine illa existere posse, nunc ordine demonstrabimus. Respondemus igitur *ad primum* argumentum, pestem quidem multoties invadere cum horrore, sed non semper, neque etiam calorem intensum semper sequi, sed ejusdem nullum excessum haud rarò in ægris toto morbi decursu animadverti, ut experientia docet, & Medicinæ Scriptores passim testantur. Dicimus etiam horrorem non esse certum signum febris, ut nec calorem. Quantum ad symptomata, vigilias, sitim, &c. neque illa in peste semper apparere, neque semper esse certa febris indicia. *Ad secundum:* cum Hippocrates & Galenus dicunt, morbos acutos habere febrem comitem, ipsos non de omnibus, sed de plerisque id intellexisse: quod inde liquet, quia dantur aliqui acutissimi morbi sine febre, ut apoplexia, epilepsia, tetanus, &c. quos sine febre acutos esse testatur Galenus,

lenus, *com. ad 2 Aphor. 19. & ad 5 Aphor. 30.* Præterea illis verbis ipſos ſignificare voluiſſe, febrem plerumque vel antecedere, vel comitari, vel ſequi morbos acutos, non autem febrem eſſe de eſſentia morborum acutorum, & ab illis inſeparabilem; nam ſi interdum ſequatur, interdum planè non adjungatur, ſeparabilem eſſe certum eſt. Illam fuiſſe Hippocratis mentem, liquet ex 3. *epidem.* ubi agens de ſacro igne & ulceribus peſtilentialibus, inquit: *Multos autem una cum febribus, & ante febrem, & à febre arripuerunt. Ad tertium:* cum Galenus dicit, peſtem generari ex putredine circa cor accenſa, ipſum eo loco per *peſtem* non intellexiſſe ipſam peſtem, ſed febres peſtilentes: nam alioqui ſibi ipſi contradixiſſet, talis enim putredo non poſſet circa cor accendi ſine putredine, & tamen *lib. 9. de medic. ſimpl. facult.* docet peſtem interdum eſſe ſine febre. *Ad quartum:* nos ante, *cap. 8. annot. 1. problem. 4. & annot. 6.* ſatis fuſe demonſtraſſe, peſtilens inquinamentum, nec è putredine oriri, nec in putredine conſiſtere, ſed eſſe rem à putredine diverſam: quotidianam quoque praxim docere, multos à peſtilenti inquinamento repente ac in momento ſuffocari, antequam ad gignendam putredinem aut inflammationem ullum tempus detur: exempla patent annotatione præcedente. Quantum ad Galeni citatum locum, negamus ipſum eo loco agere de peſte, vel peſtis cauſam inquirere, ſed dicimus illum apertiſſimis verbis loqui de febre peſtilente: ſic enim ait: *Sed febrium enumeratio, nunc in præſenti ſermone propoſita, à differentia caloris accipitur, ſub qua & peſtilens febris, putridum calorem habens, contineri poteſt.* Et paulo poſt addit: *Sola peſtilens febris denotatur, cujus ab aliis calor per putredinis excellentiam differt.* Ne minimam autem in toto iſto commentario mentionem facit ipſius peſtis, ſed dicit, febrem habere calorem putridum excellentem; quod ipſi concedimus, de quacunque febre peſtilente illud intellexerit, ſive de ea quæ peſtilentem conſtitutionem præcedit, ſive de ea quæ peſtem comitatur, ſive de ea quæ eſt ſine peſte: verum de ipſa peſte id minimè verum eſt. *Ad quintum:* licet Hippocrates dicat febrem communem appellari peſtem, inde tamen concludi non poſſe, peſtem eſſe febrem communem: nam illud eodem rediret, ac ſi quis diceret, apoplexia ab omnibus appellatur morbus lethalis, ergo omnis morbus lethalis eſt apoplexia. Præterea ſciendum (ſicut etiam antea, *cap. 1. annot. 6.* diximus) *peſtis* vocabulum ſæpius etiam detorqueri ad omnes res pernicioſas, atque eo ſenſu fortè Hippocratem ſignificare voluiſſe, febrem communem, quia valde pernicioſa exiſtit, multoſque interimit, ab omnibus appellari peſtem: ſic etiam hodie vulgus febres malignas communes, quibus multi moriuntur, peſtem appellare ſolet, propterea quod inſtar peſtis communes ſint, ac valde pernicioſæ. Galli adhuc magis impropriè ſolent febres quartanas, omneſque morbos odioſos ac difficilis curationis, ſuâ linguâ *peſtes* appellare. *Ad ſextum:* hiſtoriam peſtis à pleriſque Medicis ſubjungi tractatui de febribus, quia morbus hic ut plurimum febrem ſibi comitem, vel à principio, vel paulo poſt, adſciſcit, non tamen individuam, ſed ab eo ſeparabilem, nam eſt ſua cuique particularis ratio, peſtis enim oritur ex maligno veneno, febris ex putredine & calore. *Ad ſeptimum:* in prima peſtis invaſione febrem ſæpe quidem animadverti, ſed talem quæ procedit ex putredine à peſtilenti veneno inducta, ita ut veneni invaſio tempore febrem anteceſſerit: præterea dicendum, ſæpius etiam per multas horas

febrem

febrem pesti in principio non adesse; imò sæpe toto morbi decursu nullam febrem pesti adjungi, quod necessario tamen ab ipso invasionis momento fieri deberet, si febris esset de essentia pestis, nam essentia est inseparabilis ab eo cui præstat suum esse.

Hæc sufficiant ad amputationem istorum fulcrorum, quibus prædicta opinio hactenus innixa fuit. Quid de re ipsa sit, in textu diximus, nempe febrem pestilentem, pestis comitem, immediatè non oriri à veneno pestilenti, sed mediante putredine, id est, non generari propterea quod humores à veneno pestilenti inquinantur, sed quod cor pestilenti veneno irretitum, obrutum, plurimumque debilitatum, inquinatos humores debito modo, neque coquere ac dilatare, neque regere & satis dispellere possit; qui hac de causa putrescunt, caloremque præter naturam concipiunt, sicque febrem excitant; quæ ob dictam causam ordine posteriorem necessariò est diversa ac separabilis à peste, ejusque symptoma. Hoc ipsum confirmant dogmata & auctoritates, tam veterum, quam neotericorum, nec minus quotidiana praxis & obvia exempla. Hippocrates, 3. *epidem.* pestilentes quosdam morbos describens, inquit: *His adjuncta aliquando erat febris; aliquando non erat.* Paulo post addit: *Ipse morbus multis eo erupit citra febrem, & in febre.* Et 6. *epidem. sect.* 7. dicit: *Quibus voces frangebantur ad tussim, horum plurimi ne febricitarunt quidem, aliqui verò parum.* Galenus, 3. *epid. sect.* 3. *comm.* 158. ait: *Cum mortales vel citra febrem pestis corripit, &c.* Idem, 9. *de simpl. med. fac. cap. de Terra Samia: Bibitur,* inquit, *ex vino albo consistentia tenui, modicè diluto, si aut planè febre careant, aut leviter ea teneantur; sin graviter febriant, admodum aqueo.* Æschines, antiquus & doctissimus Orator, in epistola ad Philocratem ita scribit: *Delii pestilenti morbo laborabant, cæterum nulla febris accedebat.* Haly, inter Arabes magni nominis Medicus, *Theoriæ lib.* 5. *cap.* 2. expressis verbis docet, pestem multoties febre minime comitatam conspici. Inter neotericos idem docent, Duncanus Liddelius, *de peste cap.* 1. Theodorus Corbejus, *lib.* 2. *patholog. sect.* 7. *cap.* 6. (qui liber ab aliis Io. Magiro adscribitur) Lazarus Riverius, *sect.* 3. *de febr. cap.* 1. aliique innumeri. Forestus, *lib.* 6. *Observat.* 10. inquit: *Vidimus anthracem habentes in membris ignobilioribus, sine febre, qui & vix decumbebant, & facillimè ab initio restituebantur: alios rursus spectavimus, qui subitò simul extinguebantur, cum ab initio nequaquam febricitare aut malè habere viderentur.* Alexander Massaria, *lib.* 2. *de peste*, his verbis utitur: *In nostra peste, non solum nostro, sed aliorum quoque gravissimorum hominum testimonio, sine ulla febre plerique interierunt.* Ioannes Morellus, *lib. de pest. cap.* 4. scribit, tempore pestilenti multos dari bubones & carbunculos, quos nec febris, nec ullum malum symptoma comitatur, idque Cabiloni in constitutione pestilenti sæpius à se fuisse observatum. His accedat quoque testimonium nostrum, qui in peste Noviomagensi anthraces & bubones non semel sine febre vidimus: quin ego ipsemet carbunculum pestilentem magnum in manu sinistra habui, sine ulla febre, imò sine ullo alio sanitatis dispendio; qualem etiam sine febre vidi in manu famuli Capitanei Brouwer, ut & in muliere illa, cujus historiam infra descripsi, *lib.* 4. *histor.* 90. Observavi etiam in multis ægris peste jam correptis, non nisi post viginti, vel triginta, pluresve ab invasione pestis horas, febrem incepisse. His adjungantur etiam præcedente annotatione citata testimonia eorum, qui referunt plurimos subitò peste extinctos fuisse

ſine febre antequam putredini aut accenſioni febrili tempus daretur. Ex quibus omnibus meridiana luce clarius patet, febrem non eſſe de eſſentia peſtis, ſed ejus comitem ſeparabilem. Quapropter non ſine ratione Andreas Dudith, in epiſtola quadam ad Petrum Monavium (quæ eſt *Epiſt. Med. à Scholtio collect.* 52.) ita ſcribit: *Peſti neceſſariò febrem adeſſe, non prius credam, quam tu affirmatis bonis rationibus illud me docueris; an eos, qui ſubitò correpti concidunt in mediis compitis ac triviis, cum antea incolumes domo egreſſi eſſent, febre etiam affectos fuiſſe tam ſubitâ, tam improviſa, tam inſenſibili, dicendum ſit.* Sed audiamus etiam Fernelium, qui apertiſſimè diſtinguit inter peſtem & febrem, & licet peſtis cum febre ſæpius invadat, tamen peſtem eſſe quid diverſum à febre, idque ex eo manifeſtum eſſe, quod deſinente febre ægros poſtmodum ſæpe extinguat ſola peſtilentia: hac de re, *lib.* 2. *de abditis, cap.* 12. ſic inquit: *Initio calor vehemens, ſitis, capitis dolor, vigiliæ, nauſeæ, aliaque vehementia ſymptomata exercebant; ſimul urinæ cernebantur rubicundæ, craſſæ, turbidæ, atque confuſæ, omnia in ſeptimum diem perſiſtentia. Hoc verò ipſo die urinæ puriores evadebant, coctione manifeſta, quotidie in melius procedente. Cum ita ſe mox perſanatum iri, magna ſpe, Medicorum judicio, ſibi pollicerentur, plerique non multo poſt peribant. Pulſus quippe hinc indies ſenſim minuebatur & langueſcebat, totiuſque corporis robore pedetentim diſſoluto, intra quartum decimum diem mortem oppetebant. In his ergo febribus*, inquit, *putredini immiſta erat peſtilentia; ac die ſeptimo, evicta jam putredine, perſeverans peſtilentia tacitè ac furtim jugulabat.*

Verum fortaſſis hæc omnia nondum ſatisfacient Vntzero, qui *lib.* I. *de peſt. cap.* 10. ut peſtilens venenum è putredine oriri ſtatuit, ſic febrem de illius eſſentia eſſe, ac ſemper & neceſſario inſeparabiliter ipſi conjungi, variis diſtortis argumentis probare nititur. Profectò veriſimile eſt Vntzerum, virum alioqui doctiſſimum, cum illud caput ſcriberet, capite omnino doluiſſe, neque animadvertiſſe ſe ipſum ſibi ipſi in multis contradicere, variaque abſurda ad ſententiæ ſuæ probationem adferre. Nam *cap.* 7. in febribus putridis nullam agnoſcit putredinem: citato autem capite, peſtem, febremque peſtilentem è ſola putredine oriri ſtatuit. Dicit etiam, omnes morbos acutos neceſſariò febrem adjunctam habere; & ut hoc probet, egregiè ſcilicet apoplexiam, ſyncopem, choleram, tetanum, & iliacam paſſionem, ab acutorum morborum numero excludit, eoſque impropriè morbos acutos appellari ſcribit, quia non habent febrem conjunctam. Modò dicit febrem inſeparabilem eſſe à peſte: modò, cum Minderero, dicit, illam interdum in principio adjunctam non eſſe, ſed ſymptomatum vi excitari. Dicit etiam, omnes Medicos libenter fateri, peſtilens venenum ſemper à putredine oriri; fortaſſis ita ſcribit, quia nunquam legit Fernelium, Valleriolam, Ioannem Iuvenem, Sennertum, alioſque plurimos, qui contrarium ſentiunt. Multas inſuper nullius momenti diſtinctiones, ac frivolas rationes in medium profert, quibus hic ſingulatim reſpondere non videtur operæ pretium, cum illa quæ jam diximus, & ipſius, & omnium aliorum contrarias rationes ſatis ſuperque refellant.

III. In eo differt hæc febris ab aliis putridis, quod non ſolo caloris putridi exceſſu, ſed etiam maligna ac venenata qualitate cor afficiat, vireſque citiſſimè proſternat, etſi ſæpe, neque ardore, neque ſiti multum moleſta ſit, & ægrorum urinæ à ſanorum urinis vix differant: quod etiam frequens ſyncope adſit,

adsit, cum pulsu parvo ac presso, vel cum assidua vomitione, vel cum vigiliis, aut sopore, vel cum inquietudine, aut corporis jactatione, & quod plerumque sine sensu doloris hominem inopinatò rapiat. Quantum ad alia signa, quæ cum prædictis sæpe concurrunt, ut capitis dolor, delirium, sitis magna, incendium vehemens, urina turbida, &c. illa ab incremento putredinis oriuntur, & malignam febrem longè pejorem efficiunt.

IV. Docuimus jam pestem esse quid diversum à febri pestilenti, & illam sine hac existere posse: verum nunc ab altera parte quæritur, an febris pestilens dari possit sine peste, & quomodo differat à peste, & à febre maligna? Respondemus, posse dari, idque duobus modis. 1. Cum pestilens inquinamentum cœlitus immissum, aërem incipit alterare, polluere, & ad venenositatem disponere: qui aër cum incipit naturæ damnosus esse, (nondum satis venenatus existens ut pestem producat) putredines malignas & venenosas in corporibus gignit, è quibus procedunt febres illæ pestilentes, quæ pestilentem constitutionem præcedunt, & pestilentes ac malignæ vocantur, quia valde perniciosæ sunt, idemque cum peste habent principiũ (solo malignitatis & venenositatis gradu diversum) à quo mediante putredine oriuntur: qua de re fusius locuti sumus capite nono. 2. Cum à pravis exhalationibus, vel corruptis alimentis, aliove interno corporis vitio pessima humorum putredo inducitur, quæ perniciosa, venenosa & pestilens evadit. Tales sunt illæ febres, quas Galenus, 3. *epidem. comm.* 57. *& alibi*, pestilentes sine peste vocat, quales se non rarò observasse testatur Amatus Lusitanus, *cent.* 7. *curat.* 27. Imò Quercetanus, *in Alex.* & Riverius, *sect.*3.*de febr. cap.* 1. dicunt hujusmodi febres non semel visas fuisse cum veræ pestis indiciis (puta anthracibus, & exanthematibus) & tamen à vera peste longè diversas fuisse, quia non erant contagiosæ. Has febres Saxonia & Riverius appellant *pestilentes sporadicas*: Crato & Liddelius, *pestilentes privatas*: alii *pestilentes spurias*.

Febres autem pestilentes in multis differunt à peste. 1. Quod illæ procedant ab humorum gravi putredine, hæc ab occulto venenato inquinamento ante putredinem. 2. Quod in illis dicta putredo generetur à putridis exhalationibus, vel pravis nutrimentis, vel alio quopiam interno corporis vitio: in hac, occulta venenositas à præternaturali aëris inquinatione & contagio. 3. Quod illæ non ante putredinem & inflammationem fiant: hæc autem sine putredine invadat. 4. Quod illæ non sint tam communes ac perniciosæ quam pestis: quia illarum causa in cujusvis privati subjecti humorum putredine consistit: pestis vero in inquinamento aëris, elementi omnibus communis. 5. Quod illæ sæpius non sint contagiosæ, & si tales fuerint, earum tamen contagium non nisi proximè adstantes inficere, nec ad distans longè dispergi, nec in fomite diu asservari possit: pestis verò omnium contagiosorum morborum contagiosissima existat, cujus contagium ad distans etiam alios inficere, atque etiam in fomite aliquamdiu asservari queat.

Differunt præterea febres pestilentes ab aliis febribus malignis, perniciei, symptomatum, & putredinis gradu ac contagio, quod illæ perniciosiores existant, multò graviora symptomata habeant, & à majore seu pejore putredine oriantur, quam febres malignæ: præterea, quod illæ frequenter, hæ rarius contagiosæ existant. Denique quod illæ semper alicujus venenositatis participes sint, hæ non semper, utpote quæ

à sola symptomatum pravitate multoties malignæ nominantur. Fernelius, 2. *abdit. cap.* 12. febrem pestilentem etiam ab aliis clarissimè distinguit. *Quoniam*, inquit, *pestilens febris, neque caloris incendio, ut causus, neque siccitate, ut hectica, cor torret, ab utraque plurimum differt, habetque præsentem vim & perniciem omni intemperie, omni putredine majorem, qua una veneni specie cor, vitæ fontem, obsidet demoliturque.*

V. Febrium pestilentium differentias hic longo sermone inquirere, non decrevimus, tantum breviter dicimus, licet Mercurialis, Andreas Gallus, Hercules Saxonia, & Riverius, febres pestilentes intermittentes pestis comites dari, easque se vidisse, asserant, nos tamen hactenus nullas potuisse animadvertere intermittentes, sed observasse omnes fuisse continuas, earumque multas subinde quidem, sed absque ullo certo ordine, remisisse, nunquam verò intermisisse. Solent autem hæ febres pestilentes variare, pro diversitate humorum putrescentium, & pro malignitatis ac putredinis magnitudine. Dico, *humorum putrescentium*: nam si sanguis secundum omnes, ex quibus constat, humores putrescat, fiet febris synocha pestilens putris, qualis rarissimè, aut vix unquam contingere potest, cum tam æquabilis totius sanguineæ massæ putredo vix fieri queat: si biliosa sanguinis pars plus cæteris putrescat, fit pestilens causus, vel tertiana continua, rarò vera, plerumque notha: si pituitosa vel melancholica sanguinis pars plus cæteris putrescat, fit pestilens quotidiana vel quartana continua: si duo humores diversis temporibus accendantur, fit febris duplex: si simul mixti putrescant, fit febris vaga: quæ omnia symptomatum diversitas ostendit. Sic quoque Hippocrates, 3. *epid. sect.* 3. scribit, in illa constitutione pestilenti pervagatas esse quartanas, tertianas, & quotidianas, scilicet pestilentes. Sed cum plerumque plures humores simul putrescant, plerumque febres vagæ sunt, earumque vix ulla manifesta distinctio animadverti potest. Dico autem, *pro magnitudine malignitatis vel putredinis*: nam hinc procedit febrium pestilentium major vel minor vehementia. Interdum enim summa maligna qualitas summam malignam putredinem sibi sociam adsciscit, atque tunc fit sævissima febris pestilens, in qua non minus à venenata qualitate, quam à gravissima putredine cor lacessitur, omnesque facultates læduntur, gravissimaque symptomata inducuntur. Interdum maligna qualitas remissior est, putredo verò summa, atque tunc cor vitalisque facultas magis à putredine & febri, quam à venenata qualitate affligitur. Nonnunquam intensior est venenata qualitas, putredo verò remissior, tunc cor magis labefactatur à veneno quam à febri, neque tam gravia videntur accedere symptomata, licet revera gravissima existant. Aliquando putredine minima & levissima existente, maligna qualitas intensa est, tuncque fit febris clemens, quæ & ægros, & Medicos sæpe fallit, interea enim dum ex hac felicem morbi eventum sperant, cor à maligna qualitate obruitur & extinguitur.

Verum graviter disputatur inter Medicos, ad quam febrium classem pestilentes referri debeant? Nos febribus putridis easdem annumerandas esse censemus: non verò ephemeris, quia hæ generantur à solo incendio & effervescentia spirituum absque putredine; & viginti quatuor horarum spatio salubriter terminantur: pestilentes autem oriuntur à maligna putredine, & cum exitio ægrorum plerumque finiuntur. Nonnulli tamen ephemeras pestilentes

in

in sola spirituum putredine consistere asseverant. Sed his regero, si ex putredine fiant, aut in putredine consistant, non posse esse diarias (utpote quibus nihil commune est cum putredine) verum necessariò esse putridas, cum ex putredine non generetur alia quam putrida febris: addo; de putredine spirituum vitalium esse acerrimam litem inter Medicos, eamque adhuc sub judice pendêre. Non possunt etiam hæ febres pestilentes annumerari febribus hecticis, quia hæ gravia symptomata non habent, diu durant, totumque corpus sensim emaciant: pestilentes verò gravissima habent symptomata, & curriculum suum citò absolvunt: præterea quia in his cordis substantia afficitur calida intemperie; in illis verò non sola illa intemperie, verum magis maligna venenositate. Nostram opinionem non evertit frivola illa distinctio, quam Franciscus Vallesius, *controvers. Med. lib. 5, cap. 2*, in contrarium profert, qua dicit ipsam cordis substantiam, vel saltem illos succos qui proprium ejus alimentum, & more roris per illud sparsi sunt, in aliis hecticis à calida intemperie consumi; in hecticis verò pestilentibus mala putredine corrumpi. Respondeo: si febres illæ pestilentes, quas Vallesius hecticas nominat, oriantur ex putredine substantiæ ipsius cordis, non minus erunt putridæ, quam aliæ quæ ex putredine humorum oriuntur: & præterea, quomodo quæso ipsa substantia cordis poterit putrescere sola sine humoribus in ea contentis, aut succis ejus magnam partem constituentibus? cordis enim substantia non constat ex solis particulis siccis, sed ex siccis cum humidis mixtis. Atque hinc est, quod etiam Galenus, *lib. 1. de differ. febr.* dicat: *Postquam autem mentionem fecimus febrium pestilentium, quæ omnes ex putredine fiunt, &c.* Verum hic fortè objicietur, quorsum igitur Galenus, *3. de præsag. ex puls.* longo sermone docet, multas pestilentium febrium esse hecticas statim à principio? Respondeo, Galenum illas pestilentes febres, quæ clementer procedunt, nec protinus ægros interimunt, hecticas appellare, non quod tales sint, sed ratione lenti processus & clementiorum symptomatum, tales esse videantur: eodem modo sicut illa lenta febris, quæ in phthisi ab ulcere pulmonum oritur, à multis Medicis hectica appellatur, cum tamen re vera sit putrida, ab ulceris putredine orta. Quod autem Galenus has lentas pestilentes non ad hecticarum, sed ad putridarum classem referri voluerit, patet ex loco ante citato, quo dicit, omnes febres pestilentes oriri ex putredine. Præterea illud ipsum quoque manifestum est ex ipsius verbis eodem loco sequentibus: *Adsunt*, inquit, *necessariò huic febri fœtor anhelitus & calor in thorace, &c.* Atqui fœtor est symptoma proprium putredinis, è qua si febris oriatur, illa erit putrida. Hic certè aliud non facile persuadebunt nobis Massaria & Hercules Saxonia, quantumvis subtilissimis disputationibus pestilentes illas, hecticas dictas, è putridarum classe separare nitantur: nam vix solvent hunc nodum, *quomodo possit dari febris à putredine, quæ non sit putrida.*

VI. Dico, *corpus hoc illove modo temperatum*: nam in corporibus biliosis, plethoricis, cacochymis, & obstructionibus laborantibus, humores longè citiorem & graviorem putredinem atque inflammationem concipiunt, quam in multis aliis, imprimis verò æstate & autumno, atque in locis quæ pravis & putridis exhalationibus obnoxia sunt.

CAP. XIII. *De causis symptomatum pestis.*

PRæter febrem jam dictam, multa symptomata horrenda & gravia pestem comitantur, quorum alia hæc, alia illa subjecta, pro veneni magnitudine, & cujusque naturæ (1.) ac temperamenti diversitate, invadere solent. Hæc autem vel sunt morbi à peste orti, vel mera symptomata, & excrementorum vitia: suntque vel pesti magis propria, & cum aliis paucis morbis communia, ut bubo, anthrax & exanthemata (quorum causas sequenti capite inquiremus,) vel minus propria, & cum pluribus aliis morbis communia, quorum primaria hæc sunt: Capitis dolor, phrenitis, sopor, vigiliæ, anxietas, debilitas seu magna virium prostratio, visus turbulentus, cordis palpitatio, linguæ siccitas, vomitus, singultus, lumbrici, fluxus alvi, hæmorrhagia narium, menstruorum profluvium, sanguinis mictus, sputum cruentum, dolores lateris, hepatis, renum, aliarumve partium. Omnia hæc symptomata à pestilenti veneno, vel immediatè, vel mediante putredine inducuntur. Nam simulac labes illa corpus ingressa est, ac vires suas exerere incipit, tunc prout singula ejus viscera disposita invenerit, & has illasve partes magis vel minus invaserit, varios effectus edit. Cor enim (2.) maligna hac pernicie impugnatum, antequam à tanto hoste se expedire possit, angitur & comprimitur, ejusque vitales spiritus vel dissipantur, vel, quod frequentius contingit, graviter concentrantur, unde tunc necessariò procedunt summæ anxietates, virium debilitates, & cordis palpitationes, imprimis si vel venenum violentius, vel cor debilius fuerit, quam ut tam gravi inimico satis fortiter resistere possit. Cor autem hujus tyranni injuriis se fortissimè opponens, ejusdem spicula, quantum potest, à se divertit, & magnam venenatæ malignitatis partem quaquaversum ad alias partes, aliaque viscera expellit & extrudit. Hinc sæpe (3.) per arteriam aortam, ac inde per carotides arterias cerebro haud parum communicatur: quod si excrementis vacuum offenderit, membranas ejus pungendo ac vellicando capitis dolores excitat; quibus si magna spirituum animalium agitatio accedat, fit delirium; si membranarum inflammatio, fit phrenitis. Si verò cerebrum serosis vel pituitosis humoribus repletum invenerit, spirituum animalium generationem imminuit, volatilitatem ac tenuitatem incrassat, & sopores (4.) facit. Vigilias inducit, si acri malignitate spiritus nimis exagitet, nimiumque calorem cerebro inducat, quo roridi suavesque vapores, ad somnum necessarii, consumuntur. Oculi verò turbidi, & flentium ac mœrentium oculis similes apparent, simulque vivido colore ac splendore destituuntur, propter spirituum paucitatem, motumque inordinatum,

dinatum, & caloris nativi debilitationem. Lingua ſicca & aſpera redditur ab ardore interno, qui à maligna humorum putredine, veneni peſtilentis malignitate excitatâ, & hinc prodeunte febre, inducitur. Sæpe etiam ad alia viſcera venenatæ malignitatis pars propellitur: quæ ſi fortè ab arteria aorta per cœliacos ramos ad arterias gaſtricas & gaſtroëpiploicas (quæ ventriculo inſeruntur) transferatur in ventriculi tunicas, continua vellicatione anxietates inducit, & naturam ad id quod moleſtum eſt excludendum incitat, unde cardialgia, nauſea, & vomitus procedunt. Si verò validum fuerit venenum, & adeo tenaciter ventriculi tunicis adhæreat, ut avelli nequeat; facile in aliqua ejus parte mortificationem ſeu anthracem (5.) excitat, quam moleſtiam natura irrito conatu expellere nititur, tuncque fit ſingultus, aut vomitus continuus lethalis. Ventris lumbrici generantur ab ingenti fœda putredine. Si autem inferioris ventris colluvies, non ſolum per veneni peſtilentis admixtionem putreſcat, verum etiam fortiter efferveſcat, ſeu fermentetur, naturam valde ſtimulat ad excretionem, hinc verſus inteſtina decumbens ac defluens, producit alvi fluxum. Hæmorrhagia narium, fluxus menſtruorum, & cruenta mictio, fiunt, cum cor veneni peſtilentis aliquam partem, una cum ſanguine, per arterias ad nares, uterum, aut renes cum tanto impetu propellit, ut ruptis vel apertis vaſorum extremitatibus, per illa loca effluat. Sputum cruentum, præterquam quod ob dictam cauſam frequenter contingat, non raro etiam oritur ab anthracibus (6.) in pulmone obortis: quam cauſam etiam agnoſcunt dolores lateris, hepatis, aliarumve partium.

ANNOTATIONES.

I. Illud ipſum quoque docet Galenus, 3. *epid. com.* 3. *text.* 70. *Hæc tempeſtas*, inquit, *videtur humores coacervaſſe, & repleviſſe caput, idque omnibus morbis commune fuiſſe; ſed fuiſſe ſuo quemque modo alium alio correptum, pro ſua cujuſque natura: alvi fluxionibus acribus, pinguibuſque dejectionibus bilioſi: rubicundi vero & ad melancholiam diſpoſiti, non injuria ſunt phrenitide & febre ardente correpti (ut & craſſo bilioſoque ſanguine præditi) & cruentis dyſenteriis. Quæ autem eſſent naturæ frigidiores tantum, vel frigidiores ſimul & humidiores; has par erat, ut quæ nec facile febribus, nec bilioſis affectibus ſunt obnoxiæ, in ſolas incidiſſe capitis diſtillationes.*

II. In peſte ſolet fere ſemper ab ipſo morbi principio cor vehementer impugnari; nam peſtilens venenum huic vitalitatis arci primariò bellum indixiſſe videtur, ut etiam antea, *cap.* 2. dictum: Hinc fit quod illa ſymptomata, quæ à cordis affectione procedunt, plerumque graviſſimè affligant, & omnium primò conſpiciantur, qualia ſunt palpitatio, anxietas, lipothymia, ſyncope, & pulſus alterationes.

III. Dico, *ſæpe:* nam interdum etiam cerebrum à peſtilenti labe citius inficitur quam cor, quod imprimis per infectum aërem inſpiratione attractum contingere videtur, ut Paræo contigiſſe diximus ſupra, *cap.* 2. *annot.* 8.

IV. Nonnulli exiſtimant ſopores in

peſte induci ab humidis vaporibus à calore peſtilenti in partibus inferioribus excitatis, ſurſumque ad caput delatis, ac cerebri ſubſtantiam humectantibus. Sed cum tales ſopores non multum diſtarent à ſoporibus naturalibus, nec valde damnoſi eſſent, alia debet eorum eſſe cauſa: ſcilicet, quod venenata qualitas cor & cerebrum ſimul impugnet ac debilitet (nunquam enim in peſte contingunt graves illi ſopores, corde non graviter afflicto) atque hinc fiat, quod cor paucos ſpiritus vitales, eoſque vitioſos, generet, & debiliter ad cerebrum propellat (liquet hoc ex pulſu debili ac parvo) è quibus in cerebro, à venenata labe etiam debilitato, tam pauci generantur ſpiritus animales, qui propter paucitatem (fortè quod etiam vitioſi ſint) non ſufficiunt ad debitas actiones in organis ſenſuum perficiendas, unde tunc iis in actionibus deficientibus, ac quieſcentibus, fit altus ſopor.

V. Ventriculi anthraces vix ullus Medicorum antehac obſervavit, nec quiſquam illam ſingultus ac vomitus pernicioſi cauſam ante nos animadvertiſſe videtur (exemplum deſcribimus *lib.* 4. *hiſtor.* 15.) præter ſolum Ioannem ab Helmont, qui, *in tumulo peſt.* eorundem etiam meminit.

VI. Sic etiam Palmarius, *de febr. peſt. cap.* 24, dicit, carbunculos, ſi thoracem, id eſt, pulmonem occupent, ſanguinis excretionem & ſpirandi difficultatem inducere, mortemque in biduum aut triduum differri; idemque periculum eſſe, ſi vel in jecore, vel in liene excitentur.

Cap. XIV. *De cauſis bubonum, (1.) carbunculorum & exanthematum.*

VEnenum peſtilens cum ſit aëreum & ſubtile, corpus humanum ſubiens, rarò ad cerebrum primò vel hepar unà cum humoribus defertur, ſed partim ob ſubſtantiæ tenuitatem, partim quia cum inſpiratione plerumque in pulmones adducitur, facillimè ac citiſſimè venenatam qualitatem imprimit ſanguini arterioſo, è dextro cordis ventriculo in pulmones impulſo, qui iſta labe infectus ad ſiniſtrum cordis ſinum deſcendens, vitalitatis arcem impugnare ac labefactare incipit. Huic infenſiſſimo tyranno cor ſe ſtatim opponens, fortiter cum eo colluctatur, omneſque vires intendit, ut dirum ac moleſtiſſimum hoſtem quam citiſſimè foras expellere, & longiſſimè à ſe ablegare poſſit. Hoc autem venenum ſi paucum ac debile, & ſolummodo tenui ſeroſo vehiculo junctum fuerit, interdum vel ſolius naturæ vi, vel medicamentorum tempeſtivo ſubſidio, brevi temporis ſpatio cum ſudoribus per poros cutis expellitur & diſſipatur, antequam ſanguinis maſſæ aliqua pars ab ejus contagio corrumpatur: atque tunc unica forti ſudatione ita reſtituuntur tales infecti, ut nullum mali veſtigium relinquatur, ſicut in hac noſtra peſte illud multoties contigiſſe vidimus. Si verò venenum fortius, & ipſius cordis penetralia altiùs ingreſſum fuerit, eique firmius inhæſerit, tunc ab ejus prava infeſta-

infeſtaque qualitate ſtimulatum viſcus, iſtius veneni quam maximam poteſt partem longiſſimè à ſeſe, qua datâ commodiore viâ, diſpellit: eamque interdum cum impetu, una cum ſeroſo lymphatico vehiculo, ad axillarum glandulas (quæ vulgò dicuntur eſſe cordis emunctoria) deponit, antequam ab ejus contubernio aliqua ſanguinis arterioſi pars in arteriis majoribus notabiliter corrumpatur: quæ in iis inſigni acrimoniâ ſalſas lymphatici influentis liquoris particulas, cum efferveſcentia quadam figendo (ſicut in chymia, aquæ tartari particulæ ſalſæ affuſione pauxilli olei vitrioli, ilicò cum efferveſcentia quadam figuntur & coagulantur) inſignem dolorem, &, propter earum impeditum profluxum, conſpicuum tumorem faciunt, quem bubonem (2.) appellant Medici. Reliquam veneni partem cor quaquaverſum à ſe diſpellere, & quam celerrimè poteſt è ſuis & arteriarum liminibus ad alias partes exturbare nititur, antequam ab iſtius infenſi hoſpitis contubernio, & ipſum, & ipſius proximum nutrimentum, vitæque fulcrum, ſanguis ſpirituſque vitales corrumpantur & extinguantur. Hanc fortem expulſionem etiam molitur per arteriam aortam: in quam ſæpe magna hujus pernicioſi veneni pars depoſita, una cum ſanguine arterioſo, cui immiſcetur, ſurſum ad cerebrum aſcendit per arterias carotides, in eoque varia ſymptomata (de quibus præcedente capite dictum) excitat. Ab hujus veneni malignitate gravatum ac ſtimulatum cerebrum cum ſuis membranis, illius quam maximam poteſt partem ad glandulas in faucibus & pone aures deponit, quæ in iis ſalivalis liquoris fixationem cum efferveſcentia inducens, tumorem doloroſum facit, ut ſub axillis fieri dictum. Sæpe etiam cor magnam iſtius veneni partem per ejuſdem arteriæ aortæ ramos deſcendentes, ad inguinum glandulas propellit, quæ & ibi bubones (3.) excitat. Si verò venenum illud acerrimum ſit, & à corde per arterias aliquas, una cum ſanguinis parte cui inhæret, ad cutem propellatur, in eaque nonnihil ſubſiſtat, quocunque loco ſubſtiterit, cauſtica & deleteria ſua vi particulam, quam occupat, adurit cauterii potentialis, & mox unam pluresve exiguas veſiculas (quales per ambuſtionem etiam oriri ſolent) in ea excitat, ſicque illam enecando, carbunculum (4.) facit. Quia autem venenum illud, cum ſanguinis, cui inhæret, parte, à corde huc illuc, qua datâ viâ, propellitur, hinc fit quod non ſemper in uno, ſed multoties in diverſis corporis partibus carbunculi (5.) excitentur. Si verò non ad cutem, ſed ad aliqua viſcera, parteſve interiores hæc veneni propulſio fiat, tunc in iis carbunculi oboriuntur, gravium ſymptomatum cauſæ, & ægris lethales (vide *præcedente cap. annot.* 5. & *ſequenti cap. annot.* 13. & *lib.* 4. *hiſtor.* 15. & 38.) quales interdum in membrana pleura, ventriculo, inteſtinis, pulmonibus, renibus, generari docet uſus. Notandum tamen carbunculos non ſemper hanc in-

ternam causam habere, sed interdum etiam, licet rarius, à fomite aut contagio extrinsecus in cutem incidente, eique, mediante nonnihil viscoso vehiculo, adhærente, excitari; atque tales sæpe curriculum suum absolvere sine ulla notabili cordis læsione, præcipuè in talibus hominibus, quibus cor validum est: hujus rei duo vel tria exempla dedimus supra, *cap.*12. *annot.* 2. Carbunculus autem ut plurimum ab exili adurente pustula, (6.) interdum à pluribus parvis pustulis, seu vesiculis paulo post in unam vesiculam coëuntibus, rarius sine pustula seu vesicula exordium sumit. Hinc pars pungitivum dolorem sentit, qualis in gangræna adesse solet, & brevi magis magisque emoritur, ac nigrum vel cinereum colorem acquirit. Quæ verò carbunculum in circuitu proximè circumstant partes, alterantur (sicut etiam in gangræna & sphacelo fieri solet) valde inflammantur, & acriter dolent, easque natura coquendo ad suppurationem deducit, antequam perfectæ mortificationis labes in illas quoque proserpat, & mediante illa suppuratione corruptam ac emortuam particulam à sanis separat & ejicit. Fiunt igitur bubones & carbunculi à veneno pestilenti, quod cor ex sese per arteriarum cavitates ad alias partes expellit. In quo expulsionis opere si cor, vel ob summum veneni acumen, ejusve firmiorem inhæsionem; vel ob propriam debilitatem, aliudve impedimentum, diutius occupetur, neque satis citò & fortiter se expedire possit, facile multæ spirituum vitalium (id est, subtilissimæ sanguinis arteriosi) particulæ, ante veneni ex arteriis egressum, sine putredine corrumpuntur, & quasi extinguuntur, atque tales cum reliquo nutritio sanguine ad frigidiores partes, nempe membranas, tendines, ligamenta, & periostea delatæ, ob earum subfrigidam constitutionem, mox in iis paulo crassiores evadunt, summamque mobilitatem deponentes, ex illis partibus pyramidali forma, à latiore basi paulatim versus cutem in acumen ascendunt (instar fumi lampadis recens extinctæ) musculorum aliarumque intermediarum partium substantiam porosam, ob aliqualem superstitem tenuitatem, insensibiliter transeuntes, usque dum ad cutem perveniant, in qua ob externum frigus nonnihil condensatæ, & à cuticulæ densitate detentæ, magis constipantur, & maculas illas constituunt, quas exanthemata (7.) appellamus. Quæ maculæ majores vel minores, & hujus vel illius coloris sunt, prout magis minusve corrupti sunt illi spiritus arteriosi, & majore vel minore quantitate, à partium calore magis minusve sursum, seu versus cutem feruntur: plerumque autem sunt coloris obscurè purpurei, & exactè rotundæ, granum piperis majusculum, vel etiam parvum, in circuitu magnitudinem referentes: aliæ formæ, aliique colores non tam communes & frequentes sunt, quamvis interdum etiam inveniantur. Tam diu autem per illas intermedias partes corrupti illi spiritus arteriosi versus

cutem

cutem aſcendunt, quouſque à partium calore propelluntur, quo deficiente, mox in partibus quaſi coagulati ſubſiſtunt, ſuique coloris (purpurei, ſubnigricantis, violacei, alteriuſve) maculas in illis relinquunt, quæ in cadaverum peſtiferorum diſſectione, non minus intus, quàm foris inveniuntur, & plerumque ab aliqua membrana, ligamento, aut perioſteo, latiore baſi in acumen verſus cutem aſſurgere comperiuntur. Interim quia partibus quibus inhærent nullam moleſtiam aut corruptionem inferunt, videtur venenum, quod dictos ſpiritus corripit, in iis eſſe extinctum & emortuum, eæque ſine veneno eſſe.

ANNOTATIONES.

I. NEmo Medicorum hactenus bubonum, carbunculorum & exanthematum hiſtoriam à vero certoque fundamento deſcripſit: fortaſſe quia vel naturæ veneni peſtilentis ignorantia, vel rei gravitas, vel contagii metus omnes à curioſiore hujus neceſſariæ ſcientiæ inquiſitione deterruit. Fortè hæc etiam cauſa fuit quod veteres Medicinæ proceres, ut veneni peſtilentis, ſic etiam horum præcipuorum peſtilentialium ſymptomatum hiſtoriam levi calamo tranſierint. Quorum veſtigiis plurimi poſteri inſiſtentes, & in illorum verba ſomniculoſè jurantes, nihil illis certius hac de re prodiderint, ſed dum in veterum ſcriptis evolvendis & probandis toti occupati fuerunt, ex illorum rudiore rei delineatione multa ſibi ſomnia finxerint; pleraque veritatis titulo, & veneni peſtilentis occultitate exornata, de quorum veritate hactenus acerrimè, tanquam pro aris & focis, contenderunt, cum tamen nihil ſolidi contineant, & neque horum ſymptomatum veram cauſam, neque generationis modum, ullo modo attingant. Nam bubonum cauſam judicarunt eſſe pituitoſam ſanguinis partem veneno infectam (haud ſecus ac ſi venenum illud ſanguinis maſſæ admixtum, ejus peculiarem aliquem humorem, & quidem talem, qui ipſi, ratione frigoris & craſſitiei, maximè contrarius eſt, primò & ſeorſim inficeret) carbunculorum ſanguinem torridum & inflammatum (haud ſecus ac ſi aliquis ſanguis in noſtro corpore totus torridus eſſet, aut veneni peſtilentis eſſentia in ſummo fervore & toſtione conſiſteret) exanthematum, ſanguinem billoſum infectum, haud ſecus ac ſi ſanguinis billoſa pars ſeorſim infici poſſet. Sic etiam carbunculorum cauſam è venis & arteriis expelli tradunt, ſed per quam viam venas aut arterias ingrediatur venenum, nemo verè deſcribit, plurimi hac de re planè tacent; alii illud è corde in venam cavam, magno orificio ipſi junctam, expelli autumant, immemores quod cor è vena cava ſanguinem quidem recipiat, ſed, ob valvularum obſtacula, nihil in illam expellere poſſit. Ita exanthematum materiam per venarum extremitates in cutem effundi putarunt, cum tamen venarum extremitates humores è partibus recipiant, nullos verò in eas effundant, cùm etiam exanthemata non à venis cutaneis prodeant, ſed ab interioribus membranis ſurſum verſus cutem aſcendant: quod alii, cum Fernelio, animadvertentes, nullam hujus materiæ viam deſcribere auſi ſunt. Erratum igitur eſt, non in

una

una aliqua parte, ſed in toto, ut jam docebimus.

II. Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 1. ut & 1. *de differ. Febr. cap.* 5. definit bubonem, *quod ſit glandulofarum partium inflammatio.* Verum cum inflammatio neque neceſſariò, neque ſemper bubonibus adſit, ſed tunc præcipue accedat, cum natura pus & coctionem molitur, & alioqui multoties ſine inflammatione aliquamdiu ſubſiſtat, & poſtea evaneſcat; videtur melius definiri, *quod ſit tumor earum glandularum quæ ſitæ ſunt retro aures & in collo, ſub axillis, & in inguinibus*, quæ vulgò emunctoria appellantur. Quamvis enim plurimæ in corpore ſint glandulæ, tamen ab omnibus Practicis hactenus obſervatum eſt, bubones peſtilentes non in aliis quam dictis locis & glandulis emergere, quemadmodum etiam nos in truculentiſſima hac peſte nullos alios videre potuimus. Huic præſtantiſſimorum Medicorum obſervationi ſolus Zacutus Luſitanus ſe opponere velle videtur, qui aliquid novi ſcribere deſiderans, *Prax. admir. lib.* 3. *obſervat.* 38. refert ſe in magna quadam peſte, non tantum in dictis locis, ſed in aliis quoque corporis partibus multos bubones vidiſſe, ut in capite, in nucha, in humeris, thorace, umbilico, femore, & tibia, ſed cum talibus bubonibus omnes ægros periiſſe. Ex centum mille Practicis neminem invenias, qui tam perfrictæ frontis ſit, ut quotidianæ Practicorum experientiæ tam audacter contradicere audeat. Verum cum Zacutus fuerit homo multæ quidem lectionis, ſed interim ſupra modum glorioſus, quantum ex ejus ſcriptis, & præcipue ex Praxi admiranda, colligo, aliorum plurimorum Medicorum obſervationes ſibi adſcripſit, & ut ſpeciem aliquam veritatis haberent, caſum alicujus ægri affinxit, qui æger vel nunquam in rerum natura extitit, vel in pago aliove abſtruſo loco, nunquam invento, nec unquam inveniendo, vixit; imò multis in locis, ut aliquid gloriolæ ſibi conquirat, tam ſplendidè veritati parcit, ut vel cœcus videat plurimas ejus obſervationes ab omni veritate alienas eſſe. Atque ſic etiam, quod citato loco de bubonibus aliarum partium ſcribit, tam longè diſtat à veritate, quam cœlum à terra. Ille hæc ſcribat quo uſque velit, ego tamen, qui mihi ipſi non pepercì in praxi peſtiferorum ſedulò peragenda, & ſolus in peſte plus vidi ac inquiſivi, quam fortaſſe ſex Zacuti viderunt, vel videre auſi fuiſſent, ego, dico, nihil hujuſmodi unquam comperire potui, ac proinde hujuſmodi arrogantem dicacitatem, ut maximè inanem, penitus rejiciendam cenſeo.

III. Hic explicandum, qua ratione à veneno peſtilenti, quod eſt tenuiſſimæ ſubſtantiæ & minimæ quantitatis, glandulæ intumeſcere poſſint, & quare ab ejus virulentia non enecentur, ſicut pars carbunculo correpta. Cum venenum peſtilens ad dictas glandulas expellitur, ſtatim permiſcetur lymphaticis vel ſalivalibus illis humoribus, quibus glandulæ illæ ſemper ſcatent. Hi humores cum valde humidi ſint, atque etiam nonnihil tenaces, glutinoſi, ac ſubfrigidi exiſtant, ineptum ſunt ſubjectum in quod venenum peſtilens ſuam ſepticam vim imprimere poſſit, fere æque atque ſtercora in inteſtinis. Ac proinde illos malignâ ſuâ acrimoniâ ſolummodo ebullit, ſeu fermentat, ſicut ſal & acetum, panis maſſam fermentant, ejuſque minimas partes à ſe invicem diſtendunt; vel ſicut citri ſuccus oculis cancri pulveriſatis affuſus, eoſdem ebullire facit, qua efferveſcentia ſalſæ in iis contentæ particulæ tandem coagulantur. Ab hac fermentatione dum efferveſcunt illi humores, fit

fit aliquis calor immodicus in parte, & quia valde extenduntur, fit à distensione illa tumor, à tumore illo acris dolor; partim ob minimarum particularum substantiæ solidioris à se invicem divulsionem; partim ob erosionem à salsis jam coagulatis particulis liquoris contenti inductam. Ad dolentem autem partem undequaque è vicinia plures tales humores ex consuetudine affluunt, qui & ipsimet paulatim effervescentiam similem concipientes, tumorem & dolorem adaugent. Natura ut ab hac molestia se expediat, illorum humorum coctioni incumbit, eosque in pus mutatos foras expellit. Hinc jam liquet quare dictæ glandulæ à veneni virulentia non enecentur, sicut in carbunculo pars carnosa enecatur, quia scilicet venenum statim immiscetur tali seroso humori, qui ob substantiæ contrarietatem, veneni violentiam retardare ac multum infringere potest; contra quam fit in carbunculis, in quibus venenum ingreditur ipsam solidam alicujus partis substantiam, quam caloris nativi extinctione devastat, & nutritios humores corrumpit, neque ab ullius rei contraria qualitate impeditur in sua operatione. Accidit tamen interdum, sed rarissimè, ipsam glandulam, propter venenum ei inhærens, emori, atque tunc in bubonum locum emergunt carbunculi: quod fit cum in glandulis paucus est liquor ille serosus, multumque salsedinis habet: atque etiam cum venenum in pessimæ qualitatis summo gradu, magnaque quantitate in illas irruit, ita ut glandulæ adversus tam violentum tyranni impetum à suo præsidio defendi nequeant.

Præter jam dicta, adhuc tria alia scitu digna, hic consideranda occurrunt. 1. Quomodo bubones interdum absque suppuratione, in aliis cum salute, in aliis cum exitio, subsidant & evanescant. 2. Quam ob causam nonnunquam etiam serius prodeant, vel ad salutem, vel ad exitium ægri. 3. Vbi post sanationem maneat eorum causa venenum. *Primum hoc modo fit:* cum venenum pestilens vel debile, vel paucum in glandulas expellitur, & illæ multo lymphatico aut salivali liquore abundant, fit aliquando ut in prima fermentatione illud vel insensibiliter exspiret & dissipetur, vel ejus vires omnino infringantur, aut extinguantur, (multa enim sunt quæ pestilentis veneni virulentiam extinguunt, ut liquet in antidotis;) antequam magna intemperies partem occupaverit, atque tunc salsæ humoris contenti à veneno coagulatæ particulæ paulatim rursus dissolvuntur & fluidæ evadunt, sicque tumores sponte evanescunt, in salutem ægri. Interdum verò, cum venenum copiosius in corde & arteriis continetur (quæ copia ex symptomatum vehementia ac multitudine innotescit) natura ab illo nimis gravata, valde debilitatur, & cum totum non possit, saltem illius aliquam partem ad glandulas propellit; cumque in reliquiis expellendis laborans, arteriarum poros seu fines aliquos identidem circa glandulas reserat, ac frustraneo debilique conatu intestinum hostem illac ejicere nititur, tunc facile contingit, ut paucum illud venenum non satis efficax sit, quod validam effervescentiam in glandularum humoribus faciat, atque hinc in fluido subjecto fluidum manens, cum reliquo sanguine circuletur, & ad cor redeat, ejusque afflictionem cum exitio ægri augeat, sicque interim bubonum tumor evanescat. *Quantum ad secundum:* jam ante satis docuimus, quare bubones citius in principio morbi prodeant: quod autem serius emergant, duplex causa est: Vna, quando cor obruitur, vel à nimia

veneni copia, vel à maligniſſima ejus qualitate, à qua tantopere intricatur & debilitatur, ut hoſtem ſuum non niſi tardius expellere poſſit, atque tunc bubones & carbunculi ſerius excitantur, idque cum ſummo vitæ periculo, quia venenum grave vix tantas moras in corpore trahere poteſt, abſque maximo ſpirituum ſanguiniſque arterioſi nocumento. Altera cauſa eſt, cum cor debile impugnatur à debili veneno, cum quo diu colluctatur, antequam ab eo ſe expedire, hoſtemque ſuum ejicere poſſit. Atque in tali caſu ſæpe bubones & carbunculi, etiam ſerius prodeuntes, ſalutares ſunt, & morbum brevi finiunt: quia illud debile venenum, ob ſuam parvam potentiam, in diuturniore illa mora non poteſt magnum nocumentum inferre ſanguini ſpiritibuſque vitalibus, per quos illud à continuo cordis motu ſine magno damno agitatur, donec tandem excutiatur: eodem modo ſicut homo parvam ignis prunam longo tempore ab una manu in alteram ſine uſtione excutere & agitare poteſt, donec illam tandem abjiciat. *De tertio dicimus*, venenum peſtilens bubonum cauſam, dum humores in glandulis contenti fermentantur, aut in pus coquuntur, ſæpe ibidem extingui, ſæpe etiam inſenſibiliter exſpirare, atque tunc pus ex illis apoſtematibus effluens, non eſſe contagioſum. Fieri quoque multoties, ut venenum, ob cutis denſitatem, aliudve impedimentum, exſpirare nequeat, & ob ſummam malignitatem non extinguatur, atque tunc rupto apoſtemate, illud una cum pure effundi, idque pus tunc contagioſum eſſe, ſicut liquet ex hiſtoria Paræi, ſuprà, *cap.* 2. *annot.* 8. *citata.*

IV. Carbunculus, à ſimilitudine, variis nominibus nominatur. Appellatur *Carbunculus*, vel *Carbo*, quia extinctum carbonem refert, vel (ut alii volunt) quia illius color in ambitu, inſtar carbunculi lapidis, obſcuro rubore ſplendeſcit. Dicitur etiam ἄνθραξ, ab ἀνθρακόω, in carbonem muto, quia eſt quaſi pruna extincta, & in carbonem mutata. Arabibus vocatur *Ignis Sacer*, *Ignis Perſicus*, & *Pruna*, quia extrinſeco adſpectu non malè refert exuſtionem cum pruna ignita factam: vel, ut 6. *Aphor.* 54, mavult Galenus, quia inſtar ignis circumſtantes partes inflammantur. Nonnulli inter carbunculum, anthracem, & ignem ſacrum, aliquam differentiam ſtatuere voluerunt, cum tamen revera nihil differant, neque veteribus ulla differentia cognita fuerit; nam Avicenna in curatione ignis ſacri eadem remedia præſcribit, quæ Galenus in carbunculi curatione.

Hactenus in carbunculi peſtilentis cognitione graviter hallucinati ſunt Medici. Galenus, illum ordini ulcerum annumerans, *in comment. ad* 6. *aphor.* 45, ſic definit: *Anthrax eſt ulcus cruſtoſum, cui adjungitur multus partium circumſtantium fervor.* Et. 5. *de comp. medic. ſec. gen.* ſic inquit: *Carbunculus eſt ulcus cruſtam, citò, cum valida phlegmone circumſtantium particularum, inducens.* Galeni definitionem ſequitur etiam Paulus, *lib.* 4. *cap.* 25. illique etiam poſteriores Medici plerique omnes ſubſcripſerunt. Verum ſi ipſius carbunculi naturam ac conſtitutionem penſius examinemus, videbimus has definitiones ipſi non ſatis proprie accommodari; cum carbunculus non ſit ulcus, ſed particulæ alicujus enecatio, ſeu mors, à veneno peſtilenti inducta. Eſt igitur carbunculus partis alicujus gangræna, dum eſt in fieri; & ſphacelus, dum eſt in facto eſſe, quorum neutrum ulceribus annumerari poteſt. Sphacelum eſſe, & non ulcus, ex eo liquet, quia carbunculus nulla naturæ vi edomari & in pus converti poteſt (quod poſſet, ſi ulcus

esset) sed integer à vicinis partibus separatur; & si à natura debiliore separari nequeat, illius mortificatio ulterius proserpit in proximas partes, ut in sphacelo fieri solet; & putredinem quidem concipit, nunquam verò coctionem, quia in partem emortuam nulla incidit coctio. Malè igitur plerique Medici, ex sententia Galeni, hactenus carbunculum ulcus appellarunt, nisi fortè gangrænam & sphacelum propterea etiam ulcera nominari velint, quod in eorum separatione vicinæ partes suppurent. Præterea etiam Galenus alibi, (nempe 10. *&* 14. *Method.* & 2. *ad Glauc.* & *lib. de tumor. præt. nat.*) carbunculum ordini tumorum annumerat.

In causis carbunculi adhuc longè gravius erratum est. Galenus, *lib. de tumor. præt. nat.* dicit, carbunculos excitari, cum sanguis tanquam fervens & inflammationi propinquus exurit cutem. Actuarius, *Method. med. lib.* 2. *cap.* 12. consentit cum Galeno, dicitque eum oriri à sanguine melancholico fervente. Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 17, tradit, illum excitari à crassis & adustis humoribus. Hos sequuntur neoterici. Aquapendens, *Chirurg. par.* 2. *lib.* 1. *cap.* 27. scribit, carbunculum fieri à fluxione ferventissimi sanguinis ad partem. Mercurialis, *de pest. cap.* 18. illius causam, cum Ægineta, crassis adustisque humoribus adscribit. Fernelius crassum torridumque sanguinem: Forestus verò sanguinem corruptum, fervidum; cum succo melancholico vel atra bile, ejus causam statuunt. Guainerius triplicem adfert materiam, sanguinis putredinem, bilis impetum & acumen, ac melancholiæ diuturnitatem. Aliquibus ex prædictis sententiis, parum inter se dissentientibus, omnes fere Medici hactenus calculum adjecerunt, & unanimiter hæc duo concluserunt: *Primum*, sanguinis massam, aut aliquos ejus humores fervidos vel adustos, generare carbunculum. *Secundum*, veneni pestilentis operationem in fervida adustione consistere. Verum (parcant mihi dictorum Virorum manes) longissimè à veritate aberrarunt, & illi, & quotquot hactenus eorum sententiis subscripserunt Medici. *Prima enim conclusio* admodum vacillat, nam meridiana luce clarius est, nec sanguinis massam, nec ejus humores aliquos fervidos, adustos, biliosos, vel atrabilarios excitare carbunculos; hocque satis docent, erysipelas, febris ardens, mania, aliique varii morbi à talibus humoribus orti, nullis tamen carbunculis comitati: illud ipsum ex eo quoque liquet, quod in pestiferis sæpe nullus sanguinis aliorumve humorum notabilis excessus in calore deprehendatur, cum tamen in talibus etiam prodeant carbunculi. Sanguinis vel humorum putredinem huc quoque nihil facere, ex eo liquet, quod plurimæ graves putredines multoties fiant, maximis quoque inflammationibus sæpe conjunctæ, quas nulli carbunculi sequuntur. Si quis igitur, unde carbunculi oriantur, nos roget? Dicemus, omnes carbunculos, sive pestilentes, sive non pestilentes fuerint, oriri à veneno. Pestilentes, à veneno aërio ac subtilissimo, qui proinde, ob communem causam, pluribus sunt communes, & ob causæ tenuitatem ac fluxibilitatem contagiosi. Non pestilentes, à veneno crassiore, quod certis aliquibus de causis, in particulari aliquo homine, ex humorum gravi quodam corruptionis modo, tanquam novum productum, resultavit: qui carbunculi propterea non sunt communes, quia tantum privatam causam habent: nec sunt contagiosi, propter veneni crassitiem. *Secunda conclusio* non minus falsa est; nam veneni pestilentis operatio planè non consistit in fervoris excessu,

verum in ſeptica quadam qualitate, calori nativo totaliter contraria, à qua partium calor nativus corrumpitur, ſicque ipſa pars extinguitur ac enecatur: hæcque ſeptica operatio in carbunculo adeo manifeſtè apparet, & oculis conſpicua eſt, ut eam nemo ſanus in dubium vocare poſſit. Contra verò, à veneni excellente vel adurente fervore carbunculum non excitari, ratio docet: nam ſi inde oriretur, deberet ille fervor eſſe, vel in penultimo, vel in ſummo gradu. Si eſſet in penultimo gradu, faceret partis colliquationem, ſicut in febribus acutis corpus à fervente calore colliquari, & carnes ad ignem in humores ac pinguedinem reſolvi & contabeſcere videmus: talis autem colliquatio in carbunculo non fit, quia partis affectæ ſubſtantia non imminuitur, ſed tantum prius temperamentum cum forma vitali perit. Non eſt quod quiſpiam hic objiciat, tales partium colliquationes fieri & conſpici in alvi fluxibus peſti ſupervenientibus: nam illæ colliquationes non fiunt immediatè à veneno peſtilente, ſed mediante putredine ab iſto veneno inducta, è qua putredine poſtea colliquans ille fervor reſultat: ſi enim illæ colliquationes immediatè procederent à fervore veneni peſtilentis, tunc omnes ægri peſtiferi aliquo colliquativo fluxu, vel alvi, vel urinæ, aliove affligerentur, quos tamen uſus docet rarius contingere. Si verò veneni fervor eſſet in ſummo & ultimo exceſſûs gradu, faceret partis aſſationem ſeu toſtionem, ac citam duramque exſiccationem; ſicut ſummus ignis fervor, aut ferrum candens, carnes ſtatim urit ad ſiccitatem & cruſtam; talis autem aſſatio ſeu toſtio in carbunculo non fit, nam eo affecta pars laxa humidaque permanet; & quamvis Galenus dicat, carbunculum eſſe ulcus cum cruſta, vel cruſtam inducens, qualis candenti ferro inuri ſolet, nunquam tamen vera cruſta in carbunculo peſtilenti reperietur, nam pars non eſt ſpoliata humiditate, ſed vitalitate: ac proinde veriſimile eſt, Galenum per cruſtam, intellexiſſe particulam enecatam ſeu mortuam, quæ patienti cruſtoſa & dura eſſe videtur, propterea quod inſenſilis ſit, & cum novaculâ inciditur, illa inciſio quidem audiatur, non verò ſentiatur, ſicut in cruſtis etiam fieri ſolet. Certum igitur manet venenum peſtilens non operari ſummo fervore adurendo, at ſeptica pernicioſa quadam vi enecando ſeu extinguendo.

In quonam autem conſiſtat illa ſeptica vis, ad majorem rei elucidationem, etiam paucis inquirendum eſt. Galenus, 5. *de ſimpl. med. fac. cap.* 15. & Haly Abbas, 2. *pract. cap.* 18. putarunt illam ſepticam vim conſiſtere in vehementi fervore: quæ opinio jam dictis rationibus ſatis refutata eſt: nempe quod fervor ille vel colliquaret, vel aſſaret, quorum neutrum ſeptica faciunt per ſe; & ſi quid tale eorum operationi adjungatur, illud contingit mediante putredine aut inflammatione, quæ præter ſepticam qualitatem, partem invadit & affligit. Præterea ſi à ſummo fervore extingueretur partium calor nativus, eæque ſic enecarentur, ergo piper, euphorbium, ſpiritus vini ſæpe rectificatus, aliaque ſimilia, majore adurente vi prædita quam multa ſeptica, eandem operationem citius peragerent; uſus tamen contrarium docet. Cum itaque nulla manifeſta qualitas hujuſmodi effectum edere poſſit, dicendum ſepticorum vim conſiſtere in occulta venenata, & calori nativo totaliter contraria qualitate. Hoc ipſum quoque animadvertens doctiſſimus Thomas Fienus, 2. *de cauteriis cap.* 6. elegantiſſimè ſic inquit: *Certè, meo judicio, non tam videntur ſe-*

ptica calore, quam potius maligna sua & venenata qualitate partes corrumpere: neque videntur eas colliquare, sed potius ad putredinem & sphacelum deducere. Etenim venenata sua qualitate & tota substantia spiritibus vitalibus infesta sunt, eosque sic inficiunt, ut intermoriantur, & vel fugiant, vel ineptum animæ in particula fiant instrumentum: inde calor nativus in particula extinguitur, eo extincto pars putrescit, & humidum à sicco decedit, parsque humida, frigida, flaccida, emortua, & decolor relinquitur. Fienus hac in parte sequitur Avicennam, qui, 2. *canon. tract.* 1. *cap.* 4. ita scribit: *Septicum est, cujus proprietas est, ut corrumpat complexionem spiritus pervenientis ad membrum, & complexionem humiditatis membri ejus cum resolutione, ita ut nequeat amplius permanere pars membri illius: & non pervenit ad hoc ut adjuvet ipsum, & corrodat, & resolvat humiditatem ejus, imò dimittit in ipsum humiditatem corruptam, in qua agit aliud quam calor innatus, & putrescit.* Ejusdem quoque opinionis est Averrhoes, 4. *collig. cap.* 16. In hujusmodi septica vi veneni pestilentis operationem consistere, quilibet pestilentes carbunculos diligentius perscrutari volens, facile percipiet. Nullam verò qualitatem adurentem ipsi primariò & necessariò adesse, varia docent. 1. Quod pestis multos affligat sine ullo vel interno, vel externo fervoris signo. 2. Quod multi pestiferi non febricitent. 3. Quod exanthemata non fiant cum inflammatione. 4. Quod carbunculis semper in principio non adsit magna inflammatio. 5. Quod fomes à multis innoxiè attingatur sine cutis adustione, & sine ullo sensibili calore; imò à vespillonibus ipsum venenum pestilens sæpius impunè manibus contrectetur, absque ulla adurente læsione: quæ certè fieri non possent, si actio veneni pestilentis in adurente calore consisteret. Hic fortè objicietur, quod multi pestiferi conquerantur de maximo interno ardore, & quod in carbunculis etiam magna oculis conspicua inflammatio, cum summis doloribus conspiciatur. Respondeo: internum illum ardorem non induci primitus à veneno pestilenti, sed à putredine humorum internorum & biliosorum, ab illo veneno inducta: post magnas autem humorum putredines sequi inflammationes, in febribus ardentibus, multisque aliis putridis manifestum est. In ipso autem carbunculo dico non esse inflammationem hanc, ut nec dolorem, cum jam perfectus est carbunculus, sed tantum excitari à pugna veneni contra calorem nativum cum carbunculus est in fieri: postea verò cum carbunculus jam factus, & particula emortua insensilis est, tunc dolorosam illam inflammationem inesse partibus proximè circumvicinis, quarum calor nativus à particulæ emortuæ contiguitate graviter affligitur, quo afflicto cum humores in iis non satis debitè regantur, accedit statim caloris præternaturalis dominium & inflammatio, quæ tamen non fit proximè à veneno pestilenti (quod per caloris excessum non operatur) sed à putredine & caloris præternaturalis dominio.

Hodierni Philosophi, qui omnes hactenus occultas qualitates septicorum venenorum jam manifestas reddere tentant, eorum naturam explicant per minimas particulas, striatas, pungentes, unciatas, aculeatas, & nescio quibus non figuris donatas, quæ prout hoc vel illo modo inter se miscentur & coëunt, modò partes corrumpunt, modò dolores, modò stuporem, modò gangrænam, modò sphacelum, &c. inducunt. Verum non docent quomodo tales particulæ, quæ antea non erant, nec peccabant in sanguine &

partibus, in iis generentur, quid illas introducat, moveat, jungat: si dicant in peste hoc facere venenum aëri inhærens, deberent docere quale, & cujus naturæ ac formæ foret illud venenum, & quomodo illius operatio, novaque particularum generatio procederet. Cum autem nihil horum dicant, certè nihil melius docent, sed obscurum per æque obscurum explicare nituntur.

V. Carbunculi non habent certa determinata loca in quibus exoriantur, sicut bubones, sed ob rationem in textu dictam, in quacunque corporis parte excitari possunt: modò enim conspiciuntur in thorace, vel collo; modò in abdomine, vel dorso; modò in brachiis vel cruribus; modò in manuum pedumve digitis; modò unus aut alter, modò plures simul, vel in una, vel in diversis partibus: imò sæpe etiam in partibus internis oboriuntur, ut in pulmonibus, ventriculo, renibus, &c.

Hîc quæri posset, quare à veneno pestilenti, dum hæret in arteriis, non corrumpatur tota sanguinis massa? dico, illud fieri non posse, partim quia venenum non ingreditur omnes arterias: partim quia illud in arteriis nusquam quiescit, sed à corde continuè movetur ac propellitur ab una parte in aliam, donec tandem per arteriarum extremitates pervenerit ad cutem, per cujus poros, si latiores fuerint, exspirat ac dissipatur; si verò obstructi, in cute (vel, si introrsum pellatur, in aliqua membrana) quiescit, ubi, propter moram, calorem nativum extinguit, & particulam enecat. Nullum autem venenum in celeri transitu magnum damnum humoribus inferre potest: antimonii vitrum vino injectum, & inde statim rursus exemptum, nullam vomitivam qualitatem ipsi communicat; sed diutius in eo relictum illi vomitivam qualitatem imprimit. Propterea, si in illa veneni pestilentis propulsione per arterias, ob naturæ cordisve debilitatem, vel ob humorum sanguinisve crassitiem, vel propter vasorum nimiam repletionem, aut aliquam obstructionem, aliudve impedimentum, hoc venenum tardius vel lentius vasa transeat, aut hic vel illic aliqua mora fiat, tunc in istis locis, ubi segnior ille progressus fit, in transitu magna putredo sanguinis massæ à veneni malignitate inducitur, cui statim adjungitur intemperies nimis calida, atque hinc febris, multaque gravissima symptomata oriuntur. Hinc jam facilis fit solutio istius dubii, quod nonnulli moverunt, nempe cum febris plerumque comitetur carbunculum, utrum illa excitetur à carbunculo, an verò carbunculus à febre. Dicendum, neutrum ab altero produci, sed utrumque malum generari seorsim; à veneno quidem pestilenti, at carbunculum immediatè, febrem verò mediante putredine: atque hinc, cum carbunculus possit fieri absque humorum internorum putredine, & illa putredo, quà putredo, non possit facere carbunculum (ut antea diximus) sequitur nec illum à febre, neque hanc à carbunculo excitari, & carbunculum posse curriculum suum absolvere absque ulla febre. Hoc ipsum etiam docet Fernelius *Patholog. lib.* 4. *cap.* 18. Ex prædictis, *de celeri transitu*, etiam alterum dubium solvitur: Vtrum etiam carbunculi in cordis parenchymate fiant? duæ rationes docent illud fieri non posse. Prima, quia si venenum fuerit in summo malignitatis gradu, & magna copia in cor irruat, totum ejus nativum calorem subitò corrumpit & extinguit, ita ut non fiat carbunculus in aliqua ejus parte, sed subita totius mors. Altera,

tera, quia si venenum fuerit in minore malignitatis gradu, vel exigua quantitate cor impugnet, citissimè è corde excutitur, ita ut propter exiguam moram rantum malum in isto viscere operari nequeat.

VI. Pustula illa, à qua carbunculus plerumque ortum sumit, inde fit, quod cor fortiter stimulatum venenum pestilens cum valido impetu per minimarum arteriolarum extremitates propellat in cuticulam, per cujus poros, si satis patentes sint, ilico exspirat; sin verò occlusi, tunc isto loco, ubi desinit arteriolæ (per quam fortè propellitur) extremitas, sub cuticula detentum, mox humoris, cui immiscetur, corruptionem cum quadam ebullitione molitur, sicque cuticulam à cute divellens, corruptumque humidum sub ea deponens, vesiculam instar parvæ pustulæ excitat; vel si per plures proximè vicinarum arteriolarum extremitates eo propulsum fuerit, tunc sæpe plures parvas vesiculas sibi mutuo proximè junctas, & ichore subnigricante repletas, producit, quæ haud infrequenter brevi in unam vesiculam concurrunt: aliquando etiam nullam vesiculam facit, cum scilicet venenum non est tam acutum vel acre, & minore cum impetu propellitur. Venenum autem illius partis, cui infixum hæret, calorem nativum septica sua vi destruit, eamque enecans carbunculum facit. Verum illâ particulâ jam enecatâ, & carbunculo à vicinis partibus separato, ubínam manet pestilens venenum quod illum excitavit? Idem hic respondendum quod antea, *annotatione tertia*, de bubone diximus, nempe venenum in illo loco vel extingui, vel foras exspirare, vel in carbunculo remanere, nec ab illo separari, nisi particula mortua per summam putrefactionem penitus dissolvatur.

VII. Exanthemata pestilentialia (quæ vulgus *mortis* & *pestis maculas*, Itali *petechias*, *peticulas*, & *lenticulas*, Galli *purpuras*, & *papiliones*, Belgæ *granum piperis* appellant) sunt maculæ purpureæ vel rubræ, vel nigræ, vel violaceæ, ut plurimum rotundæ, aliquando latæ, oblongæ, aliusve formæ, in summa cute efflorescentes. Nonnulli distinguunt inter exanthemata & maculas, quod illa habeant eminentiam, & sint de genere tumorum, hæ non. Verum illi confundunt variolas & morbillos cum exanthematibus pestilentibus, quæ sunt prorsus sine tumore: ac proinde nos omissa hac curiosa magis quam necessaria distinctione, ad exemplum Fernelii, utroque vocabulo indifferenter pro eadem re utemur.

De causis exanthematum pestilentialium minimè convenit inter Medicinæ Scriptores. Actuarius, *Method. med. lib.* 12. *cap.* 11. dicit exanthemata conflari à crassis humoribus cuti impactis, ubi densa est summa cuticula. Mercurialis, *de pest. cap.* 18. scribit fieri maculas parvas rotundas, cum humores pauci subtiles sanguini permisti feruntur ad cutem, atque ubi per διαπήδησιν, hoc est, rarefactionem vasorum, excernuntur: si verò copiosi fuerint illi humores, dicit, cum Stephano Atheniense, disruptis venis plus sanguinis subtus cutem effundi, atque hinc produci maculas latissimas, quasi vibices. Palmarius, *de febr. pest. cap.* 24. illa fieri credit ex biliosa & tenui sanguinis parte. Petrus Paschalis, *de febr. petech.* existimat illa generari ab ebullitione sanguinis circa cor à virulentia aliqua contaminati. Eodem fere modo Ioannes Morellus, *lib. de febr. purp. & pest. cap.* 2. refert ex Seguino, illa produci ab humore corrupto, per malignam auram intus ebulliente. Paræus, *lib.* 21, *cap.* 28, sæpe à crassa & adusta materia

teria illa generari scribit. Riverius, *lib. de febr. sect.* 3. *c.* 1. putat illa oriri ex prava & venenata sanguinis aliorumve humorum qualitate putredini conjuncta. Benedictus Faventinus, *in sua Empirica*, docet, ex quatuor humoribus illa gigni posse, & ab humore prædominante colorem habere, à sanguine rubrum, à bile citrinum, à pituita pallidum, à melancholia nigrum vel lividum. Sennertus, *lib.* 4. *de febr. cap.* 4. illorum originem adscribit humorum putredini & corruptioni. Platerus, *tract.* 2. *Prax. cap.* 2. illa fieri tradit, cum portio veneni in poros cutis se exonerat. In has sententias innumeri, imò fere omnes Medici hactenus discesserunt, alii huic, alii illi opinioni subscribentes. Verum Medici non videntur hactenus exanthematum pestilentialium naturam satis perspexisse, ac propterea alii errarunt in cognitione ipsius mali, alii in cognitione viarum per quas exanthemata progrediuntur. Primi putarunt exanthemata tantum esse maculas solius cutis, cum revera sint maculæ ab internis partibus ascendentes, qui in cute terminantur. Secundi crediderunt exanthemata produci à sanguine, vel aliquibus ejus humoribus ebullientibus, inflammatis, putrescentibus aliove modo corruptis, & ad cutem delatis, cum illa tamen non prodeant ex hoc fonte, sed è sola spirituum vitalium extinctione, seu corruptione sine putredine, & extravasatione, ut mox docebimus. Tertii existimarunt causam exanthematum per venenum extremitates expelli in fungosam cutis substantiam: alii verò per anatomiam melius edocti, ab interioribus partibus illa foras adscendere animadverterunt, sed rei difficultate perterriti, nullam viam describere ausi sunt. Sic doctissimus Fernelius, *de febr. cap.* 18. ita dicit: *Vt autem* [exanthemata] *corporis summa, ita & interiora omnia viscera, musculos, nervos, cæterasque partes solidas obsident, ex hisque primam ducunt originem.* De causa nihil aliud dicit, quam quod producantur à maligna aëris qualitate: de via & modo generationis planè tacet: cum tamen cognitio viæ, per quam exanthematum causa transit & expellitur, multum luminis ad cognitionem causæ proximæ dare potuisset. Nos in textu docemus, exanthemata oriri ab arteriosi spirituosioris sanguinis sine putredine corruptis seu extinctis particulis, per arteriarum minimarum extremitates exclusis seu expulsis. Illa est vera exanthematum materia, hæc vera via per quam excutiuntur. *Veram materiam* esse, varia docent. 1. Quod insensibiliter, sicuti solent spiritus, transeat partes carnosas aliasque intermedias. 2. Quod exanthemata pestilentialia sint sine tumore. 3. Quod persistant sine inflammatione. 4. Quod sint absque dolore. 5. Quod non lædant manifestè partes per quas transeunt, & quibus inhærent. 6. Quod non separentur instar carbunculi, nec suppurent instar ulceris. Quæ omnia, aut saltem aliqua ex his necessariò adesse deberent, si, secundum supradictas opiniones producerentur ab alicujus humoris putredine, inflammatione vel ebullitione. *Veram viam* esse, docet Anatomia, quæ primò ostendit exanthemata non esse solius cutis maculas, sed illas ab interioribus partibus initio sumpto ad cutem ascendere, nec minus inhærere interioribus partibus, quam cuti. Deinde demonstrat multo latiores arteriolas versus interiores membranas hiare, quam versus cutem, (hoc etiam observavit Galenus, cum alibi, tum maximè *lib. de dissect. venar. & arteriar. cap.* 9. cum quo etiam consentit Fernelius) atque hinc naturam lacessitam

tam longè facilius corruptas ſpirituoſas ſanguinis arterioſi particulas effundere, & per latiores vias deponere verſus interiores membranoſas partes, quam per anguſtiores verſus cutem; quæ tamen, ob tenuitatem jam deficere incipientem, à vicinarum partium calore propelluntur, ac per incumbentium carnoſarum partium latiores poros aſcendunt ad cutem, in qua ſub cuticulæ denſitate; & à frigore externo incraſſati ſubſiſtunt, dictaſque maculas efficiunt: quæ ſemper longè perniciosiores ſunt quam carbunculi aut bubones, non ut cauſæ, ſed ut ſigna: quia in his cor adeo validum eſt, ut perniciosum venenum verſus externas partes depellere, & ſanguinem à peſtilenti corruptione præſervare poſſit: in illis verò adeo debile eſt, ut nec venenum foras expellere, nec ſanguinis corruptionem avertere poſſit, quod brevi ſecuturæ mortis indicium eſt; unde fit, quod ex ſexcentis peſte laborantibus vix unus evadat cui exanthemata in cute apparent.

Cap. XV. *De ſignis prognoſticis.*

A*Cutorum morborum*, inquit Hippocrates, *incertæ admodum ac fallaces ſunt prædictiones*. Hoc dictum ſi in ullo morbo, certè in peſte veriſſimum eſſe experimur, in qua ſigna ambigua ſunt & incerta, cumque ſingulis fere horis ac momentis mutentur, prædictiones admodum obſcuras & lubricas (1.) faciunt, ita ut Practici etiam exercitatiſſimi ſæpenumero in morbi hujus prognoſi graviter decepti ac deluſi fuerint: quia hîc ſacro involucro multa teguntur, & fallax ille inimicus ſæpe dum arridet, occultas inſidias ſtruit; dum blanditur, maximè nocet; in facie ſalutem, in tergo funus gerit. Attamen cum non omnes perimat gravis hic & fallax morbus, & praxis nos morum ejus magnam partem edocuerit, nonnulla ſigna prognoſtica, quæ in hac peſte Noviomagenſi certiora fuiſſe obſervavimus, breviter deſcribemus.

I. Criticæ mutationes qualeſcunque, diebus decretoriis incidentes, nihil certi promittebant, omnes enim fallaces (2.) erant, & cum his, etiam optimis, æque multi moriebantur, quam evadebant. At ſextæ diei (3.) criſes ſemper certò lethales erant.

II. Quicunque circa novilunium aut plenilunium (4.) peſte corripiebantur, ii maximè de vita periclitabantur.

III. Peſtis quæ invadebat poſt ingentem iram, vel terrorem, vel venerem fortiorem, multo gravius periculum minabatur, quam quæ abſque his præcurſoribus corripiebat.

IV. Magna virium proſtratio in morbi principio, ut & crebra animi deliquia, ac cordis palpitationes, periculoſa, imò plerumque lethalia ſigna erant.

V. Pulſus ſanorum pulſui fere ſimilis, fallax & periculoſus, intermittens (5.) verò ſemper lethalis erat.

VI. Sopores (6.) à principio morbi grave periculum indicabant.

VII. Sternutationes (7.) crebræ mortis præcones erant.

VIII. Motus tremuli (8.) manuum & linguæ funesti erant.

IX. Delirium (9.) semper grave periculum, at convulsivis partium motibus, & nervorum levibus contractionibus, membrorumque quasi subsultibus conjunctum, certam mortem prædicebat.

X. Dolor in gutture (10.) qui sine ullo tumore, sine aphthis, orisve siccitate, aliave aliqua manifesta causa, aderat, ut & raucedo, imminens exitium certò prænunciabant.

XI. Narium hæmorrhagia (11.) die decretorio incidens, valde periculosa, non decretorio, lethalis erat.

XII. Lingua in principio morbi nigrescens, malum: sed humida & naturalis coloris apparens, bonum erat indicium.

XIII. Anhelitus valde fœtens (12.) quasi carnium putrescentium fœtorem olens, plurimis infelix signum erat.

XIV. Pleuritides (13.) quæ durante hac pestilente constitutione invadebant, semper lethales erant, sive præcederent, sive statim sequerentur pestis invasionem.

XV. Tussicula, spirandi difficultas, sputum cruentum (14.) dolor punctorius in pectore, hepate, liene, renibus, utero, aut vesica, hæc omnia calamitosa erant.

XVI. Singultum (15.) semper mors citò sequebatur.

XVII. Vomitus erat molestissimus, multosque ad mortem usque comitabatur, multis etiam tempestivo alexipharmacorum subsidio feliciter sistebatur.

XVIII. Suppressio alvi (16.) in morbi principio & augmento, imò usque ad vigoris declinationem, laudabilis erat, & spem salutis dabat.

XIX. Alvi fluxus (17.) summum minabatur periculum, & cum hoc vix centesimus æger evadebat.

XX. Cruentæ dejectiones (18.) mortem antecedebant.

XXI. Cum urinis (19.) sanorum urinis similibus multi, præter expectationem, subitò moriebantur, idque non rarò sine gravibus, ut videbatur, symptomatibus.

XXII. Vrinæ turbidæ (20.) malæ quidem erant, sed cum his tamen nonnulli adhuc evadebant.

XXIII. Vrinæ pingues, oleaginosæ, nigricantes, livescentes, vel hypostasin lividam nigramve deponentes, fere semper exitiosæ erant.

XXIV. Qui per urinarias vias sanguinem (21.) excernebant, sive solum, sive urinæ permistum, illi omnes brevi moriebantur.

XXV. Menstruorum fluxus pesti superveniens, etiam die critico erumpens,

pens, valde periculoſus, & plurimis exitioſus erat: die verò non critico certiſſimè occidebat.

XXVI. Mulieri gravidæ, puerperæ, vel abortienti (22.) ſi peſte corriperetur (quod pleriſque contingebat) magnum periculum imminebat, & tales plerumque moriebantur.

XXVII. Si fonticuli, quos ad præſervationem multi in brachiis aut cruribus habebant, in morbi principio exareſcerent, certæ mortis indicium erant.

XXVIII. Tumores in emunctoriis (23.) laudabiles erant, & quo citius prodibant, tanto meliores.

XXIX. Si tumores illi ſine febre (24.) vel ante febrem prodirent, citæ ſanationis & ſalutis magnam ſpem dabant. Contra verò ſi poſt febrem, imprimis majorem, prodirent.

XXX. Si tamen prædicti tumores, imprimis qui in faucibus & pone aures protuberabant, ſpatio duodecim vel viginti horarum valde increſcerent, & molles eſſent (25.) inſtar tumoris flatulenti, ſive cum, ſive abſque inflammatione, ſemper lethales erant, & quamvis ægri cum talibus tumoribus ſe aliquamdiu non admodum malè habere viderentur, omnes tamen moriebantur.

XXXI. Contra, ſi illi tumores in principio duri eſſent, inſtar tendinis duri, rigidi, & oblongi, atque paulatim increſcerent, cum tolerabili dolore, bonum erat, præcipuè ſi accreſcendo duritiem illam aliquamdiu ſervarent.

XXXII. At ſi duri illi bubones circulum quendam (26.) diverſi coloris, inſtar iridis, haberent, malum erat indicium, ac perniciem prænunciabat, ut & ſi rubicundi, lividi, aut nigri fierent.

XXXIII. Tumores in emunctoriis manente febre ſubito evaneſcentes (27.) ſæpiſſimè mortem prænunciabant.

XXXIV. Si illi tumores cito ad ſuppurationem pervenirent, imminutum periculum ſignificabant. Si verò ceſſante febre (28.) paulatim ſine ulla ſuppuratione evaneſcerent, nihil quoque metuendum erat.

XXXV. Si in emunctoriis loco tumorum (29.) emergerent carbunculi, graviſſimum periculum indicabatur.

XXXVI. Anthraces, vel à morbi principio, vel paulo poſt in locis carnoſis apparentes, erant laudabiles. At ſi in pedum vel manuum digitis (30.) prodirent, peſſimi ominis erant, ut & illi qui ſupra ſpinam dorſi conſpiciebantur.

XXXVII. Si carbunculi tardius prodirent, malum: ſi valde multi (31.) erumperent, peſſimum erat.

XXXVIII. Carbunculi ſi intra duos treſve dies circulo rubeo comprehen-

prehenderentur, citius & facilius ſanabantur. Si verò, inſtar ſphaceli, quotidie latius proſerperent (32.) magnamque latitudinem acquirerent, difficilis curationis erant, imò ſæpe peſſimi ominis, præcipuè ſi ſupra dorſi ſpinam, vel in parte aliqua nervoſa ſubſiſterent.

XXXIX. Carbunculus in principio ſubſidens, recurrens, ac fere diſparens, vel poſtea manente febre exareſcens, calamitatem prædicebat.

XL. Maculæ purpureæ, nigræ, vireſcentes, violaceæ (33.) quocunque tempore apparentes, ſemper lethales erant. Cum rubris nonnulli evadebant, etſi pauciſſimi.

ANNOTATIONES.

I. PEſtem Medicos graviſſimè deludere, docet quotidiana experientia; ac proinde in hoc morbo diviniſſima Medicinæ pars *Prognoſis* admodum incerta eſt, quæ maxima incertitudo Ioanni Morello, *de febr. peſt. cap.* 5. hæc verba extorſit: *Vnde fit*, inquit, *ut in peſte fallat nos ſenſus, fallat ratio, fallant Hippocratis aphoriſmi, & ipſe, ut puto, in his falleretur Hippocrates.* Ob hanc incertitudinem etiam ſic dicit Liddelius, *lib.* 3. *de febr. cap.* 4: *Nullus morbus ex ſe magis pernicioſus eſt, aut in quo ſigna omnia magis infida ſunt, & motus magis incerti inconſtanteſque: ſæpe enim ſignis bonis apparentibus in urina, pulſu, aliiſque, præter expectationem ægri ſubitò moriuntur.* In eundem ſenſum etiam eleganter ita ſcribit Raimundus Mindererus, *de peſte cap.* 11: *Quia morbus peſtifer ſuâ naturâ infidus exiſtit, ideo fida de ſe mortis ac ſalutis ſigna non perhibet. Vnde apparentibus alioquin indiciis ſalubribus (quæ tamen omnia in hoc morbo ſuſpecta ſunt) ægros interdum perire deprehendimus, & quos morbus inductâ ſæviſſimorum accidentium turbâ, jugulare velle videbatur, vitalis virtus, quaſi clam ſubterfugiens, hoſtiles perſæpe manus evaſit.* Quapropter bene monet Guainerius, ut in peſte nequaquam ſignis, quamvis bonis, fidamus, etſi peſſimis ſignis abſentibus: Nam quamvis neque febrilis ardor, neque ſitis, anxietas, aliave gravia ſymptomata, ut neque urinæ vel pulſus indicia ullum periculum portendere videantur, tamen omnia tuta timenda ſunt: ſæpe enim horror, nauſea, levis capitis dolor, aliudve exiguum ſymptoma, ægris non valde moleſtum, peſtilentiam lethalem antecedit vel comitatur.

II. Fallacia criſium inde procedebat, quod peſtilens venenum nulla naturæ coctione mitigari, neque etiam per vias humorum purificationi dicatas ſatis commodè evacuari poſſet. Hæc cauſa fuit quod alvi fluxus criticus, nec non uteri vel narium hæmorrhagia, nunquam laudabiles eſſent; nam rariſſimè ſpontè ceſſabant, ſed medica arte ſemper ſiſti debebant, & multoties ſiſti non poterant, propterea quod natura per has inventas jamque apertas vias totum venenum expellere nitebatur, atque hinc cum plurimi boni humores effluerent, & malignitas corpori ac cordi altius inhærens hoc modo multum imminui non poſſet, vires brevi deficiebant, citiuſque ad mortem, quam veneni totalem expulſionem perveniebant ægri. Etiam copioſi ſpontanei ſudores, à quibus maximum levamen expectabatur, valde incerti erant, nam etſi morbum aliquando feliciter ſolverent, multoties tamen in principio aliquam remiſſionem adferre videbantur,

tur, post quam longè gravius recrudescebat malum. Causa erat, partim quod natura inceptum per hanc viam expulsionis opus, vel propter ægrorum externos errores, vel propter summam debilitatem, plerumque absolvere non posset, sed in medio opere impediretur vel deficeret: partim quod illi sudores multoties symptomatici essent.

III. Periculosæ, infidæ, imò lethales sunt sextæ diei crises, non in sola peste, verum etiam in aliis morbis acutis; quapropter Medici hunc diem appellant *Tyrannum*, cujus tyrannidem Galenus, *lib.* 1. *de diebus decret. cap.* 4. his verbis expressit: *Multos hic dies in syncopen derepente conjecit, aut immodico sanguinis profluvio extinxit, aut immoderatis vacuationibus, vel etiam catoche, aut mania mulctavit: alios verò in manifestam perniciem conjecit, icterum invehens, parotides suspectus, rubras quippe & vertiginosas excitans, & ad hæc marasmis insanabilibus irretiens, & quod demum mali genus dies ille non infert?* Idem illud de hoc die variis locis testatur Hippocrates, *in coac. prænot. Quibus sexta die rigores fiunt, ægrè judicantur. Sudores sexta die manantes, pessimi. Icterus sexta die lethalis, &c.* Exempla etiam scribit in libris epidemiorum. Ita ut multorum sæculorum experientia confirmet, sextæ diei crises ægros semper ad exitium præcipitare, aut saltem in maximum vitæ discrimen deducere. Speciatim autem de peste hanc observationem scribit Brassavola, *in com. ad* 2. *aphor. Hipp.* 24. *Nos*, inquit, *sexcenties anno* 1528, *experientiâ vidimus in epidemio morbo, omnes fere sexta die obiisse; & in pestilentibus morbis ut plurimum ægri sexto die intereunt. Propter hæc Galenus hunc diem tyrannum vocat; quoniam si non interficiat, quando judicat saltem, malè judicat: quippe tyrannus si non interficit, saltem bona surripit, vulnerat, percutit. Ita sextus dies, vel pernicie illius, quem judicandum accepit, gaudet, vel salute dolet, quæritque ubi animum expleat, & malè ægrum tractet, tum longa punitione exerceat.*

IV. De novilunio & plenilunio antea dictum, *cap.* 5. *in textu, & annot.* 1.

V. Galenus dicit pulsum intermittentem in juvenibus semper esse lethalem, & se plurimos senes ac pueros cum tali pulsu liberatos vidisse, juvenem verò nullum. Contra Galenum testatur Riverius, se in febribus malignis observasse, juvenes non paucos, qui pulsum intermittentem per multos dies habuissent, evasisse. Idem se observasse, exemplo demonstrat Wierus, *lib. Observat. Medic.* Contra hos ego testor, me in tota hac peste neminem, sive juvenem, sive senem, sive puerum, sive virum, sive mulierem vidisse, qui cum pulsu intermittente evaserit, sed omnes, quotquot talem pulsum habebant, brevi temporis spatio obiisse. De pulsus mutati causis videndum supra, *cap.* 7. *annot.* 9.

VI. Sopores indicio erant, præter cor, etiam cerebrum graviter impugnari & labefactari: his autem duobus vitæ fulcris vacillantibus, naturam facile succumbere, necesse est. Sic etiam Dodonæus, *Prax. lib.* 1. *cap.* 18. refert anno 1602, in magna peste omnes fere occubuisse, quibus cum sopore morbus invadebat. Quod ipsum in peste sui temporis quoque contigisse, scribit Mindererus.

VII. Riverius, *de febr. pest.* dicit, se observasse, licet alia sæva symptomata periculum portenderent, sternutamenta tamen spem solutionis attulisse. Contra verò Cardanus, *lib.* 5. *Aphoris. Hipp.* meminit pestilentiæ, in qua cum brevi spatio sæpius sternutassent ægri, statim mortui concidebant. Sic nos quoque in hac peste cum crebris sternutationibus neminem evasisse vidimus. Ratio erat, quia sternuta-

menta producebantur à venenata labe cerebri membranis tenaciter affixa, ſicut ſingultus in ventriculo à veneno ventriculi tunicis firmiter adhærente, eaſque vellicante. Itaque Riverii experientia hac in parte non eſt intelligenda de vera peſte, ſed potius de aliis febribus malignis, in quibus ſternutationes à pravorum & acrium humorum aut vaporum vellicatione excitati, naturæ & facultatis animalis robur denotant, validamque moleſti vellicantis humoris excuſſionem oſtendunt.

VIII. Hi motus maximam arguunt cerebri læſionem, ſpirituum animalium paucitatem, & nervorum ac virium imbecillitatem, atque oſtendunt naturam à morbo jam evinci; quapropter etiam ab Hippocrate, 1. *Prognoſt.* damnantur.

IX. Delirium gravem cerebri afflictionem, & convulſivi motus ipſius, & principii nervorum peſſimam læſionem indicabant.

X. Hoc mortis inſtantis præſagium adeo certum & infallibile erat, ut cum hujuſmodi gutturis dolore vel raucedine nullum evaſiſſe viderim, & ſæpe ægri iis infeſtati ambulantes & loquentes moriebantur. Videtur etiam Hippocrates ſimile quid obſervaſſe in acutis, nam 1. *prorrh.* 11. inquit: *In acutis morbis faucium ſine tumore dolores, & puſilli, & ſtrangulantes, pernicioſi.*

XI. Quare narium hæmorrhagia tam pericuIoſa eſſet, jam diximus *annot.* 2. Huic noſtræ obſervationi obſtare videntur hiſtoriæ eorum qui peſtem anni 1568. deſcribunt: teſtantur enim tunc temporis febres peſtilentes, fluente è naribus ſanguine copioſiſſimo, eoque fere florido, maxima ex parte fuiſſe judicatas, & quamvis ad lipothymiam uſque proflueret, fere omnes tamen, quibus hæc criſis accidebat, fuiſſe ſanatos. Quænam cauſa tantæ contrarietatis? Plurimi crediderunt hanc operationis diverſitatem inde dependere, quod venenum peſtilens ſit diverſiſſimæ conditionis: & ſic Platerus, *tract.* 2. *prax. cap.* 2. dicit, *venenum peſtilens ejuſdem naturæ minimè eſſe, ſed diverſæ; verum quidnam*, inquit, *in veneno latens illius varietatis cauſa ſit, atque unde proficiſcatur, ut & in cæteris venenis, deſcribi minimè poteſt.* Verum peſtilentis veneni non ſatis exacta cognitio, & rudis operationum ejus inſpectio, hactenus in cauſa fuerunt, quod plurimi illud venenum diverſum eſſe judicaverint, cum tamen ſemper ſit uniuſmodi, ſeu ejuſdem naturæ ac conditionis, differens tantum intenſionis & remiſſionis gradu, & diverſitas quarundam operationum procedat à diverſitate tempeſtatum, locorum, victus, temperamentorum corporum, exhalationum, &c. Fortaſſe anno 1568, venenum peſtilens in minimo intenſionis gradu, & propter certas tempeſtates corporumque diſpoſitiones, internæ putredines ac fervores in ſummo gradu viguerunt, quorum ratione graviſſimæ ac malignæ, & naturæ magis, quam illud exiguum peſtilens venenum, infeſtæ febres productæ ſunt, quæ ratione ſui per copioſam narium hæmorrhagiam judicatæ fuerunt, à quarum onere levata natura. exiguum illud peſtilens venenum facilius evicit & expulit. Interim quod maximum periculum præſagiant hæmorrhagiæ quæcunque, ipſi vulgo innotuit, quod hæmorrhagias videns, mox deſperat de ægro, dicens illum laborare peſte ſanguinolenta. Illud ipſum periculum etiam in ſua praxi obſervavit Mindererus, qui *de peſt. cap.* 11. ſic inquit: *Mors videtur eſſe vicina iis, qui ineunte morbo ſanguinem è naribus, utero, aut ore profundunt. Sic mulieres peſte correptas, quibus menſes extra ſtatum tempus fluerent, prognoſticis fere linquendas*

quendas

quendas censuimus. Hæmorrhagiam autem narium quinta die passos, obiisse notavit Heurnius. Re vera, quicunque tandem sit sanguinis fluor, in peste mihi semper suspectus est habitus, de quo tamen aliis in morbis sæpe gratulari licuit: hic enim sanguis non sine magna virium internecione promanat.

XII. Sic quoque scribit Avicenna: *Plurimi ex istis, quorum anhelitus fœtet, ex primis moriuntur.* Et Fracastorius, *de morb. contag. lib.* 2. *Quorum anhelitus præter solitum immodicè* (inquit) *fætet, omnes moriuntur.*

XIII. Pleuritides propterea lethales erant, quia quæ post invasionem pestis fiebant, generabantur à carbunculo in membrana pleura & musculis mesopleuriis excitato, quod malum in interiore thorace erat prorsus insanabile. Quæ verò ante pestem invadebant, illis statim adjungebatur pestis, ac proinde lethales evadebant; partim, quia acutum morbum alteri acuto adjungi, exitiosum, propter citissimam maximamque virium prostrationem: partim propter contraria indicantia & medendi difficultatem, cum venæ sectio, in qua pleuritidis curatio potissimum consistit, ratione pestis maximè lethalis fit, ut latius docebimus *lib.* 3. *cap.* 3. *annot.* 1. *& cap.* 13. *annot.* 1. *& lib.* 4. *histor.* 4. 28. 53. 71. 107. 113.

XIV. Omnia hæc lethalia erant, quia generabantur à carbunculis in visceribus internis excitatis. Inter cætera sputum cruentum magis commune erat, & semper præceps exitium prænunciabat. Sic etiam Guido de Chauliaco, 2. *doct. apost. cap.* 5. observavit in maxima peste anni 1348, omnes illos qui sanguinem spuebant, intra triduum mortuos fuisse.

XV. Singultum morbis acutis supervenientem, lethalem esse, docet Hippocrates, probat experientia. Quare autem in peste lethalis fit, liquet ex ejus causa, suprà *cap.* 13. enarrata, quo loco etiam vomitus causa describitur.

XVI. Suppressionem alvi in tota hac peste nulli ægro noxiam fuisse observavimus. Indicabat, partim tantum naturæ robur quod venenum pestilens fortiter à centro ad peripheriam moveret: partim tam exiguam veneni quantitatem, vel debilem qualitatem, quæ humores confundere, colliquare, & per inconvenientes vias expellere non posset. Præterea etiam laudabilem corporis constitutionem, ad graves humorum putredines minimè proclivem, significabat.

XVII. Alvi fluxus in hac peste nunquam sponte subsistebat, imò etiam medicamentis, summâ diligentiâ adhibitis, rarius sisti poterat. Sic quoque refert Hippocrates, 3. *epidem.* in pestilenti illa constitutione plurimos alvi fluxu & dysenteriâ fuisse sublatos. Sic & Galenus scribit, in peste illa longissima, quæ ipsius ætate sæviit, omnes prope periisse quibus alvi fluxus superveniebat. Illud ipsum quoque à plurimis neotericis observatum fuit. Quapropter minimè audiendi sunt illi, qui in pestis curatione minus exercitati, contra experientiam, dicunt, fluxum alvi in peste, si die critico incidat, laudabilem esse, nec medicamentis sisti debere: ignorantes in peste hunc fluxum semper esse symptomaticum, & nunquam criticum aut salutarem: qua de re plura dicentur *lib.* 3. *cap.* 11.

XVIII. Quare cruentæ dejectiones exitiales essent, liquet ex annotatione secunda.

XIX. Quæ ex urinis sumebantur prognostica, pleraque incertissima & valde fallacia erant, neque enim color, neque consistentia, neque hypostasis, aut sedimentum, aliaque innatantia corpuscula quidquam certi prædicebant,

bant; cum lethaliſſimis urinæ ſignis plurimi evadebant, cum ſaluberrimis moriebantur innumeri. Ita ut rectè Galenus dicat, *lib.* 3. *de præſag. ex pulſ.* ex urina in hujuſmodi febribus, præſertim ubi corpus cordis occupaverint, firmam notitiam petere, ſemper non licere. Hic unum adhuc vulgi experimentum adjiciam ex Foreſto, qui *lib.6. obſervat.* 13. *in ſcholio*, dicit aliquos hoc experimentum pro ſigno veriſſimo habere: *projiciunt*, inquit, *lac mulieris lactantis maſculum in urinam peſtiferi: ſi cadit ad fundum, morietur, ut ajunt, in ſex aut ſeptem diebus: at ſi non, citò evadet.*

XX. Hippocrates, 3. *epidem. cap.* 3. idem quoque prognoſticum obſervavit, inquit enim, *Vrinæ turbidæ multæ, malæ.* Non dicit illas eſſe lethales, ſed malas & periculoſas, utpote cum quibus multi, licet non omnes, moriantur.

XXI. Sola ſanguinis mictio certiſſimum inſtantis mortis ſignum erat: ratio petenda ex annotatione 2. ut & ratio prognoſtici vigeſimi quinti.

XXII. Mulieres gravidæ quia magnam humorum impurorum copiam coacervabant; parturientes verò & abortientes, quia magnam mutationem & alterationem ſubibant, ac ſummopere debilitabantur, peſti non tantum maximè obnoxiæ erant, ſed eidem etiam minimè reſiſtere poterant, hacque de cauſa plurimæ moriebantur, ſecundum dictum Hippocratis, 3. *aphoriſ.* 31. *Mulierem gravidam morbo quopiam acuto corripi, lethale.* Foreſtus in peſte Delphenſi illud ipſum quoque obſervavit: *Fœminæ*, inquit, *quædam magis afficiebantur, & præſertim illæ ex fœmineo ſexu, quæ uterum gerebant, tum ob menſium obſtructionem, tum ex frequenti pro ſe & fœtu anhelitu; & hæ rarius evadebant.* Hinc etiam Liddelius, *lib.* 3. *de febr. cap.* 5. ſcribit gravidis nihil conſultius eſſe, quam tempore peſtilenti ſtatim locum mutare, quia valida remedia præſervativa non ferunt, cæteriſque facilius inquinantur & moriuntur.

XXIII. Tumores citò prodeuntes indicabant robur naturæ, quæ magna vi adverſus venenum peſtilens inſurgebat, idque foras propellebat.

XXIV. Ante febrem prodeuntes tumores indicium erant, à victrice natura venenum citius foras expelli, quam humorum putredo intus generari poſſit, eamque, ſi fortè ſequeretur & febrem produceret; levem & non valde periculoſam futuram. Poſt graviorem verò febrem emergentes tumores ſignificabant cor dupliciter impugnari, & à veneno, & à gravi humorum putredine, atque tam ab illius virulento furore, quam ab hujus infeſto ardore vehementer affligi, & his duobus magnis hoſtibus reſiſtere vix par eſſe poſſe: quapropter multi tales tumores funeſtos eſſe ſcripſerunt: verum nos illis potius valde periculoſos eſſe dicimus; nam etſi cum illis plurimi in noſtra peſte mortui fuerint, multos tamen cum iiſdem evaſiſſe vidimus.

XXV. Hoc infelix prognoſticum, de tumoribus ſubitò in magnam molem excreſcentibus, in hac peſte fuit infallibile & certiſſimum. Quod ipſum quoque obſervaſſe videtur Paræus, qui *lib.* 21. *cap.* 30. de bubone ſic inquit: *Lethale eſt tumores repente augeri, & furente velut impetu ad debitam magnitudinem perveniſſe, ſummaque omnia doloris, tumoris, & ardoris ſymptomata ſubitò & momento habuiſſe. Viſi ſunt nonnunquam bubones colore nativæ cuti ſimiles, cætera tumoris œdematoſi æmuli, qui tamen mox ægrum ad exitium præcipitant, eorum more qui lividi & atri exiſtunt.*

XXVI. In bubonibus diverſi coloris circulus maximi veneni index eſt, quod non tantum tumorem, verum

etiam mortificationem parti infert, & ad vicinas partes ulterius proserpit.

XXVII. Hujus, ut & 39. prognostici ratio est, quod subsidentia bubonis aut carbunculi, quæ fit manente febre & morbi vehementia, significat veneni pestilentis ad partes principes recursum, & cordis dejectum robur, quod jam à maligna pernicie nimis obrutum, incipit succumbere, neque amplius intestinum hostem è suis penetralibus expellere potest.

XXVIII. Tumores post febrem evanescentes, venenum vel edomitum, vel penitus extinctum ac evictum, vel foras ejectum & dissipatum indicabant.

XXIX. Rationem prognostici 35. pete ex annotatione 26. ut & ex præcedentis capitis annotatione 3. Idem prognosticum etiam annotasse videtur Ioannes Morellus, nam *lib. de febr. pest. cap.* 5. scribit, se observasse illos, quibus circa fauces effloruit carbo, cita morte fuisse peremptos: periculosum quoque esse carbunculum qui fit in inguine.

XXX. Docent Medici, carbunculos, quo longius à corde erumpunt, eo minus esse periculosos. Nos tamen è contra in hac peste, experientiâ edocti, frequentissimè observavimus, carbunculos in manuum vel pedum digitis, præcipuè in extremis eorum articulis emergentes, semper mali ominis fuisse, & cum hujusmodi carbunculis paucissimos evasisse: nam licet sæpe ægri cum illis adhuc per sex septemve dies superviverent; tandem tamen moriebantur. In talibus carbunculis etiam periculum aliquod animadvertisse videtur Actuarius, qui *Method. Medic. lib.* 2. *cap.* 12. sic inquit: *Qui carbunculi carni tantum insident, brevi spatio circumscribuntur: qui verò in membranis aut nervis nascuntur, longo tempore durant, & subjecta loca in affectionis consensum protrahunt; adeo ut inflammatio, quæ erysipelatis naturam sapit, in iis excitetur.* Quod ipsum quoque confirmat Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 25.

XXXI. Galenus, 3. *epidem. com.* 12. pestiferum carbunculum vocat perniciosissimum, quia nihil salutiferi secum fert, & pestilentis veneni index est: ergo quanto major carbunculorum est numerus, eo plus & fortius venenum intus latêre, ac gravius periculum impendêre, significatur. Quapropter minimè audiendus est Mercurialis, qui, *lib. de pest. cap.* 18. & 29. scribit, carbunculos, quo plures sunt & latiores, eo magis salutem promittere. Quam opinionem cum illo multi alii Medici (fortè in peste majores Theorici, quam Practici) confirmant, propterea quod solum expultricis facultatis robur intueantur, de causæ verò summa magnitudine parum solliciti sint, quæ tamen illud magnum robur facile dejicere potest. Plures autem carbunculos paucioribus esse periculosiores, in hac peste millies vidimus: neque id à nobis tantum, verum ab aliis quoque Medicis, diu ante nos, notatum fuisse legimus: inter novissimos, se illud etiam observasse testantur Daniel Sennertus, Morellus, Lazarus Riverius, aliique plures.

XXXII. Carbunculos latæ magnitudinis metuendos ac periculosos esse, docet ratio: nam, instar sphaceli, mortificationem in vicinas partes magis magisque extendunt, ita ut neque nervis, neque majoribus vasis, aliisve profundioribus partibus parcant. Hinc bene Paræus, *lib.* 21. *cap.* 33. inquit: *Ab ejusmodi abscessibus, magnitudine vastis, & adspectu horridis, mors vel toti animanti, vel certæ parti imminet.* Sic quoque scribit Ioannes Morellus: *Omnis carbunculus magnæ molis & magnitudinis horrendæ pertimescendus, cum præsertim serpit ad subjectas*

jectas partes depascitur, velut nos aliquando in faucibus vidimus, qui ad asperam arteriam usque, & in epigastrio, qui ad peritonæum rodendo pervaserant.

XXXIII. Multi magni nominis Medici has maculas, quocunque tempore prodeuntes, & præcipuè die decretorio apparentes, scribunt esse salutiferas, inde seducti, vel quod earum causam & originem (de qua latius egimus capite præcedente, in textu, & annotatione 7.) non satis cognoverint, & ipsum venenum pestilens per has maculas evacuari putaverint: vel quod sola inani speculatione ducti, gravi stylo multa de peste scribant, cum nihil de ea viderint, nec quidquam de ejus historia curiosè ad veritatem examinaverint. Quantumvis enim eorum rationes hujusmodi criticam evacuationem probare videantur, necesse tamen est, ut experientiæ, contrarium docenti, hac in parte cedant: neque interest quam acutè & doctè de hujus criseos bonitate disputent, si subrepens mors pendentis litis decisionem faciat. Nos semper observavimus exanthematum eruptionem symptomaticam, nunquam verò criticam esse, & semper naturam succumbentem indicare, multorum quoque spirituum vitalium internecionem seu extinctionem, nunquam verò naturæ victoriam significare. Neque aliter se res habere potest: nam in laudabili crisi expellitur materia morbifica, vel tota, vel ex parte, hic verò illa intus remanet, & ejicitur istius materiæ productum, nempe arteriosi sanguinis ab illa extincti & corrupti pars, (sicut interdum in hydrope dejicitur serosæ saburræ pars, manente interim hepatis obstructione, debilitate, aliave hydropis causa) ad hæc, post laudabilem crisim sequitur levamen & sanatio, hic verò majus gravamen, & plerumque mors. Quapropter simul ac in hac peste exanthematum eruptionem animadvertebamus, omnem vitæ spem abjiciebamus, ægrisque omnia quæ petebant tunc ad lubitum dari concedebamus: quamvis enim per diem unum aut alterum (quod tamen rarum erat, nam plurimi post exanthematum eruptionem intra horas octo, duodecim, vel viginti, moriebantur) & sæpe quidem sine gravibus, ut videbatur, symptomatis, vitam protraherent, tandem tamen inopinanter extinguebantur. Dico, *inopinanter*, quia multos vidi adeo fortes, qui loquentes & ambulantes, ac nihil minus quam mortem expectantes, præter spem & opinionem subitò conciderunt. Neque exanthematum multitudo (quam multi, tanquam salutarem laudandam censent) neque paucitas, majorem vel minorem sanationis spem dabat: nam plures maculæ majorem quidem veneni violentiam & quantitatem, majusque spirituum vitalium damnum indicabant, causam verò morbi nihil imminuebant: æque cum paucis & parvis, quam cum innumeris majoribus per totum corpus copiosissimè erumpentibus moriebantur ægri: atque in tota hac truculentissima peste, unum solum cum exanthematibus purpureis copiosis evasisse vidimus, cujus historiam raritatis gratia libro quarto annotavimus.

LIBER SECVNDVS.

De Præſervatione à Peſte.

Cap. I. *De Præſervatione in genere.*

SI in ullis aliis morbis, certè in Peſtilentia diligens Medici officium requiritur: quod duplex eſt, Corpora ſana præſervare, & ægrota curare. Hinc duplex emergit remedium, Vnum προφυλακτικόν, alterum θεραπευτικόν: illud ſanitatem tuetur, ac imminentem morbum avertit: hoc præſentem morbum curat. Cum verò præſtantius & optabilius, imò tutius ſit, futurum morbum arcere, quam jam factum expellere; ſicut tutius & melius eſt prævenire domûs incendium, quam ejuſdem igne jam flagrantis incendium extinguere: propterea, imprimis in Peſte, illa Medicinæ pars, quæ de Præſervatione agit, alteri, nempe Curativæ, tanquam nobilior præferenda eſt, de qua etiam nos hoc ſecundo libro ſermonem inſtituere decrevimus. Prophylaxis autem, ſeu præſervatio in duobus præcipuè conſiſtit, nempe in remotione cauſæ agentis, & in præmunitione corporum adverſus illam cauſam. His indicationibus maximè tribus modis ſatisfit, Spirituali, Politico, & Naturali: atque hinc triplex reſultat prophylaxis, Theologica, Politica, & Medica, de quibus ſingulis jam ordine dicturi ſumus.

Cap. II. *De Prophylaxi Theologica.*

CVm peſtis ſit morbus à ſummo Deo ad mortalium punitionem cœlitus immiſſus, (ut ſatis probavimus *lib.* 1. *cap.*8. *annot.* 1.) difficulter ejuſdem advenientis invaſio averti vel impediri, & invadentis pernicies graviter reprimi poteſt, quia in divinis morbis humana auxilia plerumque ſilent, imò nihil proſunt, niſi per Divini favoris radios ad optatum actum promoveantur. Quapropter in hoc naturæ defectu altiora remedia ab ipſo remediorum Creatore petenda ſunt. Cum enim in plagis divinitus immiſſis ſummi Dei Iuſtitiam pari paſſu comitetur immenſa atque imperſcrutabilis ejus Miſericordia, ab illo ſummo Medico primarium auxilium petendum; neque amplius obdurandus animus, neque etiam in extremæ deſperationis barathrum abjiciendus, ſed verè contritus, pœnitens, ac humiliatus, ante ſummi irati Numinis pedes devolven-

dus, & devotis precibus, (1.) jejuniis ac eleemosynis justissima ejus ira placanda est, ut hoc modo imminens à plagis exitium, per immensam ejus misericordiam, sisti & averti possit: Hic est ille Deus qui sacrificiis & holocaustis non delectatur; cui spiritus contribulatus sacrificium est; qui cor contritum & humiliatum non despicit; qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat; qui debilibus ipsemet auxilium offert, dum inquit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, ego reficiam vos.* Quapropter in pestilenti constitutione ad hunc misericordiæ fontem ante omnia confugiendum est, utpote in cujus solius potestate, ut pestilentem plagam immittere, sic eandem rursus auferre, consistit; utpote sine cujus auxilio frustra laborant omnes Medici. Itaque tam publicè (2.) quam privatim supplices orationes, pœnitentia suspiria, ac devota jejunia unanimiter Deo offerenda sunt, ut iis, tanquam dulci holocausto furor ejus extingui, ac in misericordiam transmutari, & quemadmodum à Ninive interitus, sic ab afflicta regione Angeli percutientis gladius averti (3.) possit.

ANNOTATIONES.

I. QVantum ad afflictiones pœnasque divinas (inter quas Pestis primarium locum obtinet) cervicibus nostris imminentes, declinandas, valeant orationes è contrito ac pœnitenti corde prodeuntes, nemini ignotum esse arbitramur. Quapropter D. Bernhardus dicit, *piam & ex fide profectam orationem esse salutare in omnibus adversis remedium, clavem Paradisi, scutum defensionis, in calamitatum æstu refrigerium, in morbis pharmacum; gladium contra diabolum, murum contra infortunium.* Devotas preces ad morborum quoque sanationem prodesse, docet Iacobus Apostolus, *Epist. cap.* 5. *v.* 15. *Oratio fidei*, inquit, *servabit ægrotum, & Dominus alleviabit ipsum.* Idem illud quoque docet Ecclesiasticus, *cap.* 38, *vers.* 9: *Fili in tua infirmitate ne despicias temetipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te.* Omni verò tempore plagarum, atque etiam pestis, supplices ad Deum fusas orationes exaudiri, liquet ex 2 *Paralipom. cap.* 6. ubi Sacra Pagina hoc modo loquitur: *Si fames orta fuerit in terra, & pestilentia, aër corruptus, & ariditas, & locusta, & bruchus, & hostes vastatis regionibus portas obsederint civitatis, omnisque plaga & infirmitas presserit, si quis de populo tuo Israël fuerit deprecatus, cognoscens plagam & infirmitatem suam, & extenderit manus suas in domo hac* (nempe Templo) *Tu exaudies de cœlo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiaberis.* Ad hæc, *Ieremiæ cap.* 3. ipsemet Deus promittit se pœnitentes ac confitentes peccatores exauditurum. *Revertere*, inquit, *Israël, & non faciam cadere iram meam super vos, quia sanctus ego sum, & in perpetuum non irascor, solum agnosce iniquitatem tuam.* Horum Sacræ scripturæ locorum veritatem ipsa experientia comprobavit in Rege David, 4 *Regum cap.* 24. qui cum se coram Deo humiliasset, & peccata sua confessus esset, ac pœnitentiam egisset, cessavit pestilens plaga. Item in Ezechia Rege, *apud Isaiam cap.* 34. & 4 *Regum cap.* 20. qui similiter lachrymis & precibus ad Deum profusis,

ſis, à peſtilenti morbo & jam annunciata morte liberatus fuit. Hinc eſt quod Savonarola, animadvertens, quam neceſſe ſit ut homo reconcilietur Deo, non malè ſic dicat: *Vt corpora munda præſerventur, fac ut anima tua primo mundetur, & ſic Deus miſericors te ab ipſa peſte præſervabit.* Sic etiam Iacobus Horſtius, eodem fere ſenſu ſic inquit, *in conſil. de peſte: Peſtilentia in peccatorum infinitorum à nobis commiſſorum vindictam, tanquam hoſtis vitæ & naturæ infenſiſſimus, à Deo immittitur: ad cujus ablationem non tam ad ordinaria Medicinæ principia, quam piacula, devotas preces, & veram cordis pœnitentiam Deo ſummo litandam, confugiendum eſt.* Has orationum vires in peſte etiam Gentilibus ignotas non fuiſſe, apparet ex Avicenna, qui, 4. *Method. cap.* 1. inquit: *Ob has cauſas proſunt hominibus orationes & ſacrificia.* Et alibi dicit: *Ira Dei reconciliatur ſanctis ac devotis precibus.*

II. Tempore peſtis non tantum olim, ſed etiam hodie apud Chriſtianos, laudabili inſtituto, publicæ ſupplicationes & jejunationes indici conſueverunt, quarum non ſemel maximi effectus fuere. Sic teſtantur Hiſtorici quondam Marſiliæ deploratiſſimam peſtem ſolis orationibus & jejuniis extinctam fuiſſe: idemque etiam Romæ, tempore Gregorii Papæ, contigiſſe; ut & Papiæ, referente Paulo Diacono, *lib.* 6. *de bello Longobard. cap.* 3. nec non apud Bulgaros, teſte Georgio Cedreno, *in ſuis Hiſt.* Eundem morem ipſis quoque gentilibus familiarem fuiſſe, legimus apud Titum Livium, 11. *hiſt.* ubi ſcribit de peſte quæ tunc ſæviit: *Supplicatio per omnia pulvinaria indicta per diem unum, & Coſſ. edixerunt ut per totam Italiam triduum ſupplicatio & feriæ eſſent.* Sic in peſtilentia quæ proximè ſequenti anno ſecuta eſt, inquit: *Decemviri ſupplicationem in biduum, valetudinis cauſa, in Vrbe, & per omnia fora conciliabulaque edixerunt; majores duodecim annis omnes coronati & lauream manu tenentes ſupplicaverunt.* Idem, *lib.* 41. de alia peſte inquit: *Conſul Apollini, Æſculapio, Saluti, dona vovit, & dedit ſigna inaurata.* Ita L. Ebutio, & P. Servilio Coſſ. in graviſſima peſte etiam publicè ſumma devotione ad Deos concurſum fuit: *Supplicatum eſt*, inquit, *in omnibus templis, matres paſſim ſtratæ crinibus templa verrebant, cœleſtium irarum veniam pacemque poſcentes.*

III. Quæritur, anne tempore peſtis etiam confugere liceat ad Magicas & diabolicas artes; cum teſtentur Hiſtorici, violentiſſimas peſtes his artibus non ſemel ſedatas & extinctas fuiſſe. Sic refert Diodorus Siculus quendam Ariſtæum immolatis victimis ardores Syrii mitigaſſe, & adductis etheſiis Græciam à peſte liberaſſe. Etiam ſcribit Suidas, Iachen Ægyptium carminibus, non ſolum variorum morborum curationem feliciter peregiſſe, ſed Ægyptum etiam à maxima peſte liberaſſe. Refert quoque Paulus Iovius, *Hiſt.* 21. (cujus hiſtoriæ etiam meminit Gilbertus Cognatus, *lib.* 8.) tempore Adriani Sexti, Pontificis, furioſiſſimam peſtem, Romam miſerè affligentem, tandem extinctam fuiſſe præſtigiis & carminibus Demetrii Spartani, qui ferum taurum, verbis nonnullis in aurem inſuſurratis, manſuefactum reddidit, & poſtea immolavit, atque ſic ab illa inanis ſacrificii litatione miteſcere cœpit morbus. Nos dicimus artes diabolicas è Chriſtianorum eccleſia ad inferorum domicilia ablegandas, neque unquam à vero Deo ad condemnatorum diabolorum opem confugiendum eſſe, imò ne credendum quidem peſtes aliaſve plagas, per diaboli propriam voluntatem ac poteſtatem vel inferri, vel auferri poſſe, ſicut *lib.* 1. *cap.* 8. *annot.* 1. *problem.* 3. fuſius demonſtravimus.

Cap. III. *De Prophylaxi Politica.*

Prophylaxis Politica consistit in officio Magistratuum (1.) quorum munus est publica auctoritate impedire ne pestilens contagium intra urbes recipiatur, (2.) & curare, ut vel cælitus immissum, vel aliunde cum fomite allatum, non multum dissеminetur, sed citissimè extinguatur. Vt hæc bene peragantur, præmissis primo supplicationibus publicis (de quibus præcedente capite dictum) amovendæ sunt omnes occasiones, quibus aër vitiari, contagium propagari, & corpora ad pestem disponi possunt. In eum finem diligenter caveant necesse est, ne promiscuè omnes advenæ & peregrini, (3.) è suspectis præcipuè locis venientes, admittantur: ne etiam vestes, supellectilia (4.) aliave antiqua, vel etiam lanea, linea, gossypina, ac similia mercimonia, ex iisdem locis delata, intra urbes recipiantur. Deinde oportet, ut sub gravi pœna edicto publico prohibeant, ne quispiam incolarum ullas sordes vel fæces, multò minus excrementa (5.) ægrotorum, stramina in quibus ægri vel mortui decubuerunt, aquam saponatam (6.) in qua sordida linteamina lota sunt, canum aliarumque mortuarum bestiarum (7.) cadavera, stercora (8.) quælibet, bestiarum mactatarum sordes, aliasve quascunque res putridas ac fætentes, in vias publicas ejiciat: omnium verò maximè impediant ne ullæ putridæ, fœtentes, aliove modo inquinatæ sordes in puteos aquaticos (9.) publicos injiciantur. Adhæc ne sani promiscuè cum infectis conversentur: ne ex infectis ædibus exeuntes, aut eas inhabitantes, unquam in publicum prodeant absque bacillo (10.) albo, aliove signo, quo ab aliis distingui & internosci possint. Ne suppellectilia qualiacunque, ex ædibus infectis delata, intra anni spatium (11.) publicè vendantur, vel ad alias, nondum infectas, ædes deportentur. Ne mortuorum cadavera ultra biduum (12.) asserventur. Præterea oportet ut, pro sua auctoritate, publicè jubeant, ut omnes & singuli ante suas ædes quotidie diligenter expurgent plateas, compita, vicos, & aquarum compitalium ductus: ut cloacæ, (13.) publica fimeta, aliaque loca vulgi sordibus colligendis dicata, per certos homines isti operi destinatos & assuetos, sæpius expurgentur: ut ædes infectæ occludantur, (14.) & aliquo signo foris præfixo notentur, sicque alii ab earum ingressu arceantur: ut pauperum ægroti ad nosocomia, (15.) solis pestiferis excipiendis destinata, quam primum deferantur. Ad hæc consultum est, aquis stagnantibus, (16.) si quæ in urbibus fuerint, flumina vel rivulos currentes (dummodo id fieri possit) immittere, ut per continuum fluxum à putredine præservari possint: vel si hoc

si hoc fieri nequeat, easdem exsiccare, & terra replere: si neque hoc, tunc excrementorum, cadaverum animalium aliarumque sordium injectionem strictissimè vetare. Requiritur etiam, ut Magistratus certos viros constituant, qui diligentem rationem habeant publicæ venditionis annonæ (17.) & prohibeant ne frumenta quæ situm contraxerunt, aliove modo corrupta sunt, ne carnes, volatilia, pisces, ova, aliaque similia, morbosa, corrupta, vel putrida, ac malè olentia vendantur: ne in macello, aut apud laniones mactentur boves, oves, porci, aliæve bestiæ ægrotantes: ne fructus horarii facile corruptibiles & pravi succi seu nutrimenti (quales sunt cucumeres, pruna, melones, persica mala, aliique similes) ad forum deferantur. Item ut alios constituant viros, qui pauperum (18.) rationem habeant, atque illis res necessarias è publico ærario suppeditent, & diligentem ædium, linteamentorum, vestium, aliarumque rerum domesticarum quotidianam expurgationem strictè injungant. Denique necesse est, ut encænia, nundina, comediarum spectacula, aliosque majores publicos conventus (19.) inhibeant. Maximè etiam requiritur ut aliquos boni nominis doctos ac peritos Theologos, Medicos, & Chirurgos eligant (20.) qui ægrorum pestiferorum diligentem curam habeant; utque hi alacrius magisque intrepidi periculosissimum hoc munus (21.) obeant, liberali & annuo stipendio ex ærario publico dotandi sunt. Non minus etiam requiritur, ut multos honestos viros, (22.) de quorum vitæ probitate constet, nec non aptas ac fidas mulieres sub publico juramento constituant, qui ægrotis ubique inserviant; & si ab iis aliquod improbitatis, furti, homicidii, aliusve sceleris signum peractum intellexerint, ut statim severissimè tales puniant, aliisque exemplo constituant.

ANNOTATIONES.

I. EX prædictis illis, durante hac peste, Noviomagi paucissimæ tantum leges conformatæ & publicatæ sunt, neque adhuc postea earundem exacta aliqua ratio habita fuit: quia Magistratus Noviomagensis eo tempore gravibus bellorum turbis & hostium vicinia tantopere intricatus, & ut inde se aliquo modo expediret, adeo occupatus erat, ut intestini mali, scilicet Pestis, non nisi minorem curam habere posset. Hac de causa in morbi principio contagii semina longè lateque disseminata fuerunt, ita ut intra paucos menses veneni pestilentis furor totam civitatem occuparet, cui certè bonis legibus, tempestivè institutis, multum obviam iri potuisset.

II. Solet semper in omni peste, si initia periculi contemnantur, & contagii propagatio citissimè non impediatur, postea vix ullo consilio succurri posse. Quapropter necesse est, ut in ipso principio strictis legibus obviam eatur illis erroribus quibus tanto hosti liberior introitus præbetur, ut vix locum ali-

aliquem ingressus, antequam ibi firmam sedem figat, rursus ejiciatur, nam

Ægrius ejicitur, quàm non admittitur hospes.

III. Multoties docuit experientia, peregrinos ex infectis locis venientes, sæpe contagium pestilens, vestibus aliisve suis rebus inhærens, ad alias urbes & regiones detulisse, iisque hoc pacto pestilentem labem communicasse. Ab hac causa refert Mercurialis pestem Venetam sui temporis initium sumpsisse: qualia exempla plura enarrantur à Ioanne Ewichio, *lib.* 1. *de offic. Magistrat. cap.* 10. Ab hac occasione etiam anno 1663. initium sumpsit pestis Amsterodamensis, propterea quod navem unam aut alteram ex Algeria & Smyrna (quibus in locis, & tota Græcia, pestis crudeliter grassabatur) admitterent, & peregrinos inde venientes nimis imprudenter intra urbem reciperent, quorum multi peste correpti primò hospitia sua infecerunt, ab hisque malum ulterius per urbem disseminatum fuit. A multijuga hujus rei experientia prodiit ille ordo, in Italia, Gallia, Hispania, multisque Germaniæ locis familiaris, nempe, ut neminem, licet sanum, ex infectis locis venientem, intra alias urbes recipiant, nisi post quadragesimum ab exitu è tali loco diem; certissimum judicantes, eum qui per quadraginta dies continuos extra locum infectum sanus vixerit, nullo contagio infectum esse: qui ordo nobis quondam in itinere Gallico haud parum molestus fuit, ac interdum ille mendacia extorsit, ut iis mediantibus alicubi hospitio excipi possemus; nam adeo ab hujusmodi peregrinis abhorrebant passim homines, ut eorum neminem intra ædes suas admittere vellent. In multis quoque locis omnia commercia ad infecta loca omnino prohibentur, & merces ex infectis locis allatæ non admittuntur.

IV. Testatur Fracastorius, *lib.* 2. *de morb. contag. cap.* 7. Anno 1511. cum Germani Veronam tenerent, exorta peste, qua hominum fere decem millia periere, ex una veste pellicea non pauciores quam quinque & viginti Teutones obiisse; uno defuncto, alius induebat eam vestem, donec monefacti ex tot defunctis, vestem combussere. Contagii enim fomes imprimis vestibus, ut & laneis, lineis, aliisque similibus supellectilibus ac mercibus diu inhærere solet, nec quidquam est per quod magis communiter disseminetur, & ad alia loca deferatur, non tantum ad propinquas ædes vel civitates, verùm etiàm ad longissimè dissitas urbes & regiones, cujus rei exempla extant apud Appianum Alexandrinum, *lib. de bello Illyrico*, Fracastorium, *lib.* 2. *de morb. contag. cap.* 7. Mercurialem *de peste cap.* 1. Alexandrum Benedictum, *de peste cap.* 3. Ewichium, *loco proximè citato.* Trincavellam, *lib.* 3. *Consil.* 17. Forestum, *lib.* 6. *Observat.* 22. *in scholio.* Erasmum Hedenum, *in orat. de contag.* aliosque plures.

V. Sordes & fœces putidæ fœtore suo aërem inquinant: excrementa vero ægrorum, cum sint contagiosa, facile quoslibet transeuntes inficiunt: sic quoque stramina quibus incubuerant ægri & mortui, non semel aliis contagium intulisse, observavimus.

VI. Hoc pestis tempore animadvertimus fœtorem illum qui excitabatur ab aqua saponata, in qua sordida linteamina lavabantur vel lota erant, & ægris, & sanis maximè noxium fuisse. Illud enim notatu dignum sæpissime observavimus, nempe in illis ædibus in quibus nulla adhuc pestis erat, si linteamina sordida aquâ & sapone nostrate (ut in Belgio moris est) illic lavarentur, eo ipso die, vel interdum postridie duos tresve simul peste correptos fuisse,

ſe, ipſique ægri teſtabantur fœtorem aquæ ſaponatæ illis primam & maximam alterationem intuliſſe. Hoc ipſum quoque in meo ipſius hoſpitio infelix experientia docuit, in quo poſt lota linteamina ſtatim gravem alterationem perceperunt plerique domeſtici, & proximè ſequenti nocte tres peſte correptæ, ac brevi poſt mortuæ fuere, nempe hoſpitis mei filia, ancilla, & alia lotrix forinſecus advocata, quæ etiam omnes conquerebantur mali principium ipſis ab aquæ ſaponatæ nauſeabundo fœtore inductum fuiſſe. Quin imo interdum integras familias poſt ſordidorum linteaminum lotionem peſte infectas fuiſſe vidimus, idque maximè in ædibus anguſtioribus, in quarum omnia cubicula dictæ calentis aquæ fœtidus vapor facile penetrabat. Ego ipſemet, ſi aliquas ædes intrarem ubi ſordida linteamina lavabantur, ſtatim ſentiebam me ab aquæ ſaponatæ fœtore ad nauſeam & vomitum proritari, cum tamen extra peſtem hujuſmodi fœtor me planè non afficiat. Hinc tandem per multijugam experientiam Noviomagi factum eſt, ut plurimi hunc fœtorem non minus, imò magis, quam ædes infectas fugerent; & multi quoque melioris fortunæ cives, aliorum periculis prudentiores redditi, ſordida ſua linteamina paſſim foris lavari curarent, à lotricibus iſti operi ac fœtori aſſuetis. Quemadmodum autem ſaponis fœtor ſanis nocebat, ita quoque ægris multum oberat: idque ſæpiſſimè animadvertimus in delicatioribus, aliiſque qui ſordida linteamina faſtidirent; cum enim poſt ſudores induſia vel alia linteamina renovarent, & cum mundis mutarent (licet iis optimè calefactis) ſemper quatuor aut ſex horis pòſt multo pejus ſe habebant; anxietates, vomitum, febres majores, capitis dolores, aliaque incommoda plura incurrebant; eaque omnia maximè oriebantur à ſaponis fœtore, quem lota, quamvis optime ſicca, linteamina plus minus retinent. Non autem hæc mala producebantur à frigore (ut quiſpiam exiſtimare poſſet) in hac linteaminum mutatione corpus facillime ſubeunte, & poros cutis occludente, nam uſus contrarium docebat; quia ſi ægris induerentur talia induſia quæ ab alio quopiam ſano homine prius per tres quatuorve dies geſtata fuerant, quorum ſaponis fœtor jam à ſani corporis calore diſcuſſus erat, tunc illa nullum nocumentum inferebant, quod alioqui per illud ipſum frigus tunc fieri debuiſſet. Hanc ob cauſam ego in meis ægris renovationem ſeu mutationem induſiorum ante diem ſeptimum, vel in aliquibus ante decimumquartum (pro morbi & ægri conditione, ſordiumque copia) non deſiderabam, atque tunc adhuc ſemiſordida, ab aliis ſanis per aliquot dies geſtata ipſis indui curabam, & immunditiem munditiei in hoc caſu præferebam, cùm hanc graviter nocere, illam verò prodeſſe, nec ullum unquam incommodum ab induſiorum ſudorifero fœtore ſequi, obſervarem. Linteaminum renovationes tantopere nocuerunt ægris, ut etiam imperitum vulgus, triſtibus plurimorum exemplis edoctum, has cane pejus & angue fugeret, & urgente aliqua neceſſitate, non alia quam ſemiſordida induſia ab aliis ſanis per aliquot dies prægeſtata induere vellet. Huic noſtræ obſervationi unanimiter obſiſtunt omnes Medici, qui hactenus de Peſte ſcripſerunt; nec quemquam invenias qui non ſuadeat, poſt copioſos ſudores induſia aliaque linteamina ſudore madentia (quibus malignitatem aliquam per ſudores expulſam inhærere arbitrantur) abjicere, aliaque nitida induere, quorum opinioni ego ipſemet etiam antehac ſubſcripſi,

ſcripſi,&, ſi ſolam ſpeculationem ſequerer, adhuc fortè ſubſcriberem, niſi me fere nolentem quaſi vi, ab illa diſcedere coëgiſſet multiplex experientia.

VII. Inveniuntur nonnulli qui putridos & corruptos fœtores cadaverum animalium, aliarumque ſimilium rerum putreſcentium, pro amuleto eſſe credunt, eodem modo ſicut aliquando unum venenum alterius veneni vim infringit. Atque ea ratione ducti ſuadent feles, canes, aliaque inutilia animalia trucidare, & in vias publicas projicere, ut ibi putreſcant, & aërem teterrimis fœtoribus impleant: quo modo olim Medicum quendam à peſte Scythiam liberaſſe ajunt, (quod illius Medici experimentum etiam Alexander Benedictus, *lib. de febr. peſt. cap.* 6. ex relatione cujuſdam mercatoris referre & confirmare non erubeſcit;) ſuadent etiam quotidie fœtidiſſimarum cloacarum aut latrinarum teterrimum nidorem olfacere. Hoc modo dicunt naturam citra vitæ periculum adverſus peſtilentis aëris malignitatem ita confirmari, ut poſtea eandem planè negligat. Opinionem hanc confirmant exemplis veſpillonum, qui ægrotis continuè inſervientes, peſtilenti malignitati aſſueſcunt, ita ut ægrorum fœtores & excrementa contagioſa innoxiè tractent & ferant: præterea exemplis cerdonum, coriariorum, eorumque ſordidorum hominum qui latrinas & cloacas expurgant, quos malignis fœtoribus aſſuefactos, rarius peſte infeſtari tradunt. Verùm non ſunt audiendi hujus fœtidæ opinionis patroni, cum putridos fœtores ſemper febres peſtilentes inducere, & corpora ad peſtilentem malignitatem facile ſuſcipiendam diſponere, ac per conſequens peſtem ſemper multùm augere, experientia doceat. Teſtes ſunt Diodorus Siculus *lib.* 14. Ioannes Cuſpinianus, *in vita Henrici* I. *Imp. & in vita Ludovici* II. *Imp.* Iulius Alexandrinus, *de bello Punico lib.*6. Foreſtus, *lib.*6. *Obſervat.*9. *in ſcholio.* Michaël Saxo, 2. *part. Chronic. Cæſar.* Paræus *de peſte cap.* 3. aliique plures, cum Medici, tum Hiſtorici, imprimis illi qui diuturniores urbium obſidiones deſcribunt, qui omnes plurimis exemplis putridorum fœtorum noxas annotarunt. Ad probationem dictæ opinionis nihil etiam confert exemplum Scythiæ, utpote quod pro falſo & incredibili habendum eſt, cum planè non conſtet quo tempore, & à quo Medico peſtis tali modo fugata fuerit: & quamvis iſtius hiſtoriæ meminerit præclarus Medicus Alexander Benedictus (nemo enim alius, quod ſcio, iſtius meminit, niſi ex Alexandro Benedicto citati) hoc tamen nihil ad rem facit, nam & ille deceptus fuiſſe potuit, nimis facile fidem præbens rumori, qui ſine auctore in ore ſolius populi vagatur, quem ipſe Alexander etiam non ex ſeſe, tanquam de re ſibi viſa, ſed tantummodo ex cujuſdam mercatoris (quorum multi ſatis ſplendidè mentiri norunt) relatu deſcribit. Malè etiam per exemplum veſpillonum docere nituntur, naturam citra vitæ periculum putridis malignis fœtoribus aſſuefieri, & conſuetudine illa adverſus peſtilentem malignitatem muniri poſſe: nam in principio peſtilentis conſtitutionis, etiam plurimi moriuntur veſpillones, nec quidquam illis prodeſt fœtorum conſuetudo: illi verò ſoli ſuperſtites manent, omneſque venenoſos peſtilentes halitus innoxiè ferunt, quorum occulta temperamenti proprietas veneno peſtilenti reſiſtit, atque hi poſtea tuti omnibus peſtiferis inſerviunt. Hinc fit quod in peſtis principio plurimi veſpillones moriantur, illi ſcilicet qui illam occultam temperamenti qualitatem non habent: & quod poſtea in progreſſu peſtis pauciores veſpil-

spillones moriantur, quia vix alii supersunt quam illi qui occultam istam dispositionis proprietatem pesti contrariam habent. Sic quoque cerdones, coriarii, aliique ejus generis homines, à peste non magis immunes sunt quam alii, imò eâ gravius plerumque affliguntur: refert enim Palmarius, cum pestis invadit eam urbis Parisiorum partem in qua sordidi illi mechanici habitant, illam nusquam gravius sævire. Itaque explodendum est fœtidum illud pro putidis putridisque fœtoribus allatum patrocinium. Gravibus & insuavibus potius, quam suaveolentibus, odoribus se assuefacere, etiam nos laudamus, (ut docemus sequenti cap. 5.) sed minimè putridis ac corruptis.

VIII. Sennertus præcipit ut viæ publicæ imprimis mundentur à stercore suillo & anserino, quia illud fœtore suo spiritibus & cerebro infensissimum esse, ac præ cæteris ad contagium propagandum multum facere, dicit. Sic quoque Vntzerus porcorum imprimis stercora abominatur: *Magistratus*, inquit, *officium erit*, *sedulo cavere ne in urbibus cives ac incolæ prope ædes suas*, *aut saltem in interiore earum parte*, *haras aut suilia erigant aut construant*, *in illisque porcos magno numero alant ac saginent*, *cum hac re nihil perniciosius civitati*, *præsertim tempore grassantis pestis*, *possit contingere*, *propagatâ per eam tanquam fomite aptissimo*, *contagione virulenta*, *& ad plures celerrimè translata*.

IX. Puteorum publicorum imprimis diligens ratio habenda est, præcipuè in illis civitatibus in quibus, sicut Noviomagi, ad omnes necessarios usus puteali aqua, tanquam clarissima & optima, semper utuntur. Nihil enim est quod pestilens seminarium magis disseminare potest, quam hujusmodi puteorum publicorum infectio. Non semel malignorum, ac sceleratorum hominum perfidiâ, qui carbunculos è cadaveribus extractos, pus & saniem ex ægrotorum abscessibus effluentem, ac spumam ab agonizantium ore pendulam, in puteos projecerant, pestes citissimè propagatas, multumque aggravatas fuisse, legimus; cujus memorabile exemplum refert Ewichius, *de offic. Magistrat. lib.* 1. *cap.* 20. de Germaniæ quadam urbe, in qua vespillones tabo ac maligna purulenta materia ex apostematibus pestiferis effluente puteos infecerant, sicque multos, qui aquis istis utebantur, infecerant, & interemerant. Neque id mirum, cum enim omnes incolæ ad ciborum coctiones, lotiones, & alios usus illa aqua intrepidè utantur, absque ullius mali suspicione, quomodo potest non disseminari contagium? Nos Noviomagi in puteum illum qui est in Magna platea, una quadam nocte plures quam quadraginta glires (procul dubio peste, aut saltem veneno enecatos) à nebulonibus injectos fuisse, novimus, & postridie profundissimum istum puteum hanc ob causam summa cum molestia semel atque iterum penitus evacuatum & expurgatum fuisse, vidimus.

X. Periculosa est conversatio cum iis qui inter infectos versantur, præcipue cum vespillonibus, aliisque qui illis perpetuo inserviunt; ac propterea eorum consortium fugiendum est, quia ut plurimum in vestibus suis circumferunt contagium, ipsis quidem, propter certam dispositionis proprietatem, plerumque innoxium, aliis verò damnosissimum. Ac propterea strictè jubendum est, ne tales in publicum prodeant, nisi aliquod signum gestantes, quo ab aliis cognosci, eorumque consortium evitari possit. Hac in parte adeo curiosi seu exacti sunt Itali, ut etiam publico edicto prohibeant con-

versationem cum iis Sacerdotibus, Medicis & Chirurgis, qui ad curationem ægrorum pestiferorum destinati sunt.

XI. Maximo errore Noviomagi permissum fuit, supellectilia ex infectis ædibus delata mox publicè divendere. Multoties una die ad sepulturam delatis mortuis, postridie, vel intra paucos dies publica auctione vendebantur lecti ab ægrorum excrementis graviter adhuc fœtentes, tegmina, vestes, omnesque aliæ res domesticæ nondum purgatæ: qui error quantum fecerit ad contagii propagationem, innumera docuere exempla, ut inter alia illud cujusdam rusticæ Bataviensis, quæ cum in tali auctione lecti tegmen emisset, idque domum veniens suo ipsius lecto imposuisset, prima nocte unà cum marito peste infecta, & postea mortua fuit: item aliud exemplum militis cujusdam nobis noti, habitantis in ultimo angiportu prope portam Hesiam, qui cum in simili auctione pro filiolo suo vestimentum parvo pretio emisset, filiolum & veste, & peste simul vestivit, quæ labes ad ipsum, uxorem, & reliquos liberos transcendens, omnes enecavit. Magistratus Noviomagensis cum Phrygibus serò sapiens tandem, postquam intestinus hostis jam firmissimas radices egisset, prohibuit hujusmodi supellectilium venditiones solummodo per tres menses: profectò longè præstitisset in ipso mali principio illas potius per tres annos prohibuisse.

XII. De cadaveribus peste extinctorum, sint ne contagiosa nec ne, & anne magis vel minus contagiosa existant, quam pestiferorum viventium corpora, controvertitur apud Medicos. Fracastorius, *lib.* 1. *de contag. cap.* 12. inquit: *Mortuum autem animal contagem eam non servat, qua tenebatur vivens, quoniam seminaria contagionis una cum calore innata, extincta sunt.* Sic etiam Rondeletius scribit, corpora mortuorum nullum amplius venenum conjunctum habere, mortuoque animali, perire omne venenum; idque probat ab experientia, dicens se aliquando multis spectantibus absque ullo damno corpus peste extinctum in Theatro Anatomico dissecuisse. Hanc opinionem probat etiam Iordanus, dicitque illud fieri, quia magnus venenatus halitus, aliorum calori nativo infestissimus, exhalat è corpore vivente, qui è corpore mortuo nullus exit, utpote in quo venenum illud, una cum calore, evanescit & emoritur. Cum Iordano consentit Gregorius Horstius, *lib. de morb. caus. exercit.* 5. *quæst.* 14. Contra vero Zacutus Lusitanus, multique alii clarissimi viri, multo majus contagium metuendum esse à cadavere peste extincto, quam à corpore vivo peste infecto: idque Ioubertus, *lib.* 7. *de pest. cap.* 3. dicit fieri, quia extincto calore nativo (qui alioqui in viventibus veneni ferociam reprimere solet) universum corpus à veneno occupatur, quod tunc non tantum multo ferocius, quam antea, dominatur, verum etiam ab insequente putredine multum augetur & exasperatur. Hanc sententiam confirmare videtur historia Diodori Siculi, qui, *lib.* 14. refert, ob multitudinem cadaverum insepultorum, pestem Atheniensem maxima incrementa sumpsisse. Sic quoque Zacutus Lusitanus, *lib.* 3. *Prax. admir. observ.* 42. dicit se vidisse plures, corpus peste emortuum ex agro, ubi jacebat, per funes super tabulas deportantes, qui omnes unius diei spatio peste correpti occubuerunt. Nos ad controversiæ hujus decisionem dicimus, cadaveris tempus distinguendum esse in tres partes. 1. Cum cadaver peste extinctum primis horis adhuc calet. 2. Cum cadaver

cadaver tam diu mortuum fuit, ut planè refrigeratum sit. 3. Cum cadaver tam diu extinctum jacuit, ut jam putredinem contrahere incipiat. In primo tempore cadaver magis contagiosum est, quam corpus vivens peste infectum: *primo*, quia venenum pestilens in illo cadavere adhuc ferociter dominatur, ut docent bubones & exanthemata, quæ nonnullis dum moriuntur, aliis statim post mortem erumpunt: *secundo*, quia veneni violentia à calore nativo amplius non coërcetur: *tertio*, quia halitus illi qui è morboso vivente corpore prodeunt, cum tenues sint & à magno calore propulsi, eodemque comitati, facile dispelluntur, nec aliis multum adhærent, atque minorem malignitatem sibi conjunctam habent: contra verò halitus qui è cadavere adhuc calente exeunt, ab exiguo calore propulsi, non attenuantur, nec satis discutiuntur, sed prope cadaver hærent, magnamque simul junctam malignitatem in se continent, & propter deficientem calorem incrassati, ac viscositate quadam præditi, facillime aliis corporibus adhærent, eaque inficiunt. Eodem modo hic processus fit sicut in lampade ardente, cujus vapores quousque à luculenta flamma dispelluntur & attenuantur, minimè molesti sunt, at extinctâ flammâ illi vapores magno calore privantur, & exudat ab elychnio adhuc calente crassus, tetricus ac viscosus vapor omnibus facile adhærens, maximeque infensus. In secundo tempore cadaver multo minus contagiosum est quam corpus morbosum vivens, quia ob frigiditatem & extinctionem caloris nativi pori sunt adstricti & occlusi, humores & spiritus amplius non agitantur, nullæ vel paucissimæ fiunt exspirationes, & veneni intus latitantis actio (quæ à calore & motu antea excitabatur) languida ac torpida reddita est. In tertio tempore cadaver rursus multo magis contagiosum evadit, quam corpus morbosum vivens, quia tunc quod antea languidum latebat venenum, vi caloris externi non solummodo in actum rursus promovetur, verum etiam ab insequente putredine multum exasperatur. Hinc fit quod iis in locis, ubi peste mortuorum cadavera diu insepulta manent & putrescunt, pestis brevi tempore multum increscat, ut patet ex Diodori Siculi citata historia. Hac consideratione ducti omnes præclarissimi Medici, qui de Peste præcavenda scripserunt, unanimi consensu statuunt, peste interemptorum cadavera citò terræ esse mandanda, (nempe antequam putrescere incipiant) & quidem in sepulchris altius effossis, atque, si fieri possit, longius extra urbes in locis solitariis, soli peste mortuorum sepulturæ dicatis, ne fortè ulli adhuc vapores vel halitus è cadaveribus illis sursum extra terram efferantur & aliis noceant; quemadmodum illud Noviomagi in hac peste non semel factum fuisse novimus, ubi in ipso Templo majore, ob sepulchra nimis multis cadaveribus repleta, & pauca terra negligentius contecta, cadaverum pessimus fœtor exspirans non uni exitiosum contagium intulit. Quapropter non sine ratione dicebat Zoar, antiquissimus Medicus, pessimum esse tempore pestis habitare in locis mortuorum monumentis propinquis. Porro, quantum ad illud quod Fracastorius, Rondeletius & Iordanus credunt, venenum pestilens in cadaveribus, planè mortuum esse, atque illa omni contagione carere, quia multi innoxiè cum iis conversantur, eaque contrectant; dicimus, non tantum cum pestiferis cadaveribus, sed etiam cum ægrotantibus vivis multos tutò conversari, non

quod ægri aut cadavera contagiosa non sint, sed quod illi, qui cum iis tutò conversantur, non habeant aptam dispositionem ad recipiendam pestem. Ad hæc si vestis, aliaque supellex possit esse fomes veneni pestilentis, quanto magis cadaver illo veneno occisum & occupatum? Præterea, quid mirum, venenum pestilens in cadavere permanere, & mortuo animali non penitus extingui, cum etiam alia venena contagiosa in corporibus mortuis diu integris viribus latuisse visa sint? Sic ex Io. Bauhino refert Sennertus, rusticum quendam suem rabidam occisam minus alte in terra defodisse, quam cum tempore hyberno vulpes olfecissent, erutamque vorassent, non tantum illas in rabiem actas fuisse, sed eandem etiam aliis pecoribus & hominibus morsu communicasse. Si rabidum venenum tanto tempore in cadavere latere potuerit, quare non æque venenum pestilens? quod non minus quam alia venena diu in corpore latere posse, docet clarissime Iulius Alexandrinus, qui refert duos veneficos conjuratos Patavii inter tormenta confessos fuisse, se, cum peste extinctorum cadaverum elixatorum jure, ostiorum repagula, manubria, limina, & postes illevisse, atque ita quoslibet transeuntes & attingentes contagio infecisse, ac pestem incredibiliter propagasse. Idem quoque docet historia Nicolai Poli, *in suo Hemereol. Siles.* qua refert, anno 1606, Franckesteinii Silesiæ vespillones quosdam veneficos captos, inter tormenta confessos fuisse, se veneficio ultra duo hominum millia occidisse; quod veneficium ex cadaveribus peste interemptorum parabatur, quibus capita amputabant, & bubones ac carbunculos abscindebant, præterea è monumentis carnosas imprimis seu musculosas cadaverum putrefactorum, ac in tabum jam diffluentium partes sumebant, atque ex his omnibus pulveres & unguenta sua venefica conficiebant. Eodem modo è cadaveribus peste extinctis, & elixatis maleficos anno 1555, unguenta contagiosa & pestifera concinnasse, testantur Hercules Saxonia, *lib. de plica, cap.* 12. & Fallopius, *de bubone pest. cap.* 13. Si in illis cadaveribus venenum pestilens planè emortuum fuisset, etiam malefica illa unguenta non fuissent contagiosa. Profectò agens cum ob caloris privationem, aliudve incidens impedimentum, ab actione cessat, omnino interire, dicendum non est. Concludimus ergo, cadavera pestiferorum esse contagiosa, idque magis vel minus pro dictorum temporum diversitate. Quod contagiosa sint, hoc ipsa bruta animalia ab experientia & naturali instinctu noverunt: nam refert Thucydides, animalia carnivora in peste Atheniensi cadavera pestifera non attigisse, & si illa gustassent, statim mortua fuisse. Quod ipsum quoque testatur Titus Livius, *Decad.* 5. *lib.* 1.

XIII. Fœtidissimam platearum, cloacarum, & sterquiliniorum illuviem ad multorum morborum, & imprimis malignarum febrium inductionem, ac pestiferi contagii propagationem plurimum facere, docet experientia, sicut de Parisiorum urbe testatur Palmarius, *lib. de pest.* & Quercetanus, *in diætet. lib.* 2. *cap.* 3. de urbe Tholosana. Quapropter omnium maximè in pestilenti constitutione annitendum est, ut viæ publicæ ab omni sordium & excrementorum illuvie diligentissimè mundentur, & impediatur ne ullæ fœtidæ sordes in illas rursus projiciantur, secundum legem Pampinii I. C. *Ædiles non permittant, neque in plateas stercora aut sordes projici, neque cadavera, neque cerdones pellium sordes abstergere.*

XIV. Si

XIV. Si veteres Hebræi prohibuerint conversationem in illis cubiculis, ubi mulieres menstruatæ depurabantur, propterea quod timerent sanguinem menstruatum corruptum aliis contagio aliquam noxam illaturum; quanto magis periculosa & contagiosa debet censeri frequentatio illarum ædium in quibus aliqui peste laborant, vel ab eadem extincti sunt? Hinc est quod in Gallia, Italia, aliisque multis regionibus, non tantum ægros peste infectos statim longius extra urbes deferri, eorumque ædes occludi, ac sigillo publico obsignari curent; verum etiam non rarò istarum platearum, in quibus multæ ædes infectæ sunt, transitum objectis muris impediant. Verum etsi nostrates tanta morbi & mortis formidine non teneantur, ut in pestilentia integras plateas occludant, & charitatis Christianæ immemores, multos ægros, & simul sanos, in iis habitantes, solorum sceleratorum & quorundam inhumanissimorum vespillonum tyrannidi, ad exemplum Italorum & Gallorum, exponant, eosque ab omni honestorum hominum ac amicorum subsidio secludant; tamen illud cum maxima Reipublicæ utilitate fieri posse, existimandum est, ut Magistratus ædes infectas occludi, & signo præposito notari, atque in iis, si officinæ fuerint, omnem venditionem prohiberi, & extraneos ab illis diligenter arceri & averti curent. Verum hic fortè quispiam mihi objiciet; cum alios ab infectis locis arceri velim, quare ego ipsemet, durante tota hac peste, quaslibet infectas ædes adierim, & ægros pestiferos tam liberaliter inviserim? Respondeo, licet morbi hujus malignitas præsens exitium minaretur, tamen minime Christianum, sed planè inhumanum ac crudele fuisset, proximos omni spe & ope destitutos deserere: quapropter cum meæ essent partes, hoc imprimis tempore, proximorum necessitatibus succurrere, nolui huic meo officio deesse, sed in summo Deo confidens, (etsi nullo pretio aut præmio publico, nulla lege, nullo Magistratus jussu ad munus illud devinctus essem) promiscuè omnes, pauperes æque atque divites, sine ulla tergiversatione invisi, iisque consilia & auxilia mea libentissimè communicavi, idque non temere sordidi lucri gratia, sed piè proximorum commiserationis ergo: atque ea de causa non minus vigilanter inserviebam pauperibus gratis, quam divitibus mercede, quam ab his etiam non majorem petii in peste, quam aliis temporibus solvi solet, imò sæpe minorem. Quis scit an non summus Deus, qui omnium corda & renes perscrutatur, & cui hæc mea pia intentio cognita fuit, me propter illam miraculosè ab omni pestilenti contagione immunem servaverit? Nam non tantum Noviomagi, verum etiam in aliis plurimis civitatibus, multi Medici sordido lucro toti inhiantes, peste extincti sunt, alii ingratis, alii dissolutis quibusdam hæredibus morte adeptum lucrum relinquentes.

XV. Noviomagi in eo quoque graviter erratum fuit, quod pauperum ægri à sanis non fuerint statim separati, quæ res plurimum ad contagii propagationem fecit; partim quia pauperes angustis domibus inclusi, non poterant ægrotos in diversa cubicula deferre, & sic à sanis domesticis sejungere: partim quia etiam defectu linteamentorum aliarumque rerum necessariarum, non poterant ægrorum & ædium impuritates satis debito modo expurgare, atque ita propter sordium, vaporum, exhalationum, & fœtidorum excrementorum communionem, unico infecto facillimè ac citissimè reliqui omnes

nes ejusdem familiæ inficiebantur. Solent in Rebuspublicis melius constitutis sua habere Nosocomia solis pestiferis dicata, ad quæ tales ægros statim deferri curant, ut ibi ex ærario publico alantur, & à Medicis ac Chirurgis, illis Nosocomiis ordinarie inservientibus, curentur ac sanentur. Qui tamen laudabilis ordo multis in locis, apud Italos, Hispanos, & Gallos (Magistratuum nonnullorum sive avaritiâ, quod sumptus fugiant: sive immisericordiâ, quod proximorum his extremis ac maximis necessitatibus oppressorum non magis quam canum meminerint: sive negligentiâ, quod publicum non satis curent) horribilis & execrabilis evasit, propterea quod hujusmodi nosocomiorum curam solummodo nebulonibus quibusdam ac sceleratis hominibus committant, (sicut ipsimet in Gallia quondam variis in locis vidimus) qui nullam pestem curandi cognitionem habent, & ægrotos non pluris quam stercora æstimant; ac, si qui valde debiles sint, vel sordida apostemata curatu molestiora habeant, hos pulvinari faciei imposito, atque sic anhelitus meatu obstructo, suffocant; reliquos verò negligunt, & qui facile curari possent, non curant, sed ad interitum dimittunt, ita ut vix centesimus quisque ægrorum eò delatorum inde sospes revertatur: quæ causa est quod iis in locis adeo ab hujusmodi nosocomiis abhorreant homines, ut plurimi in apertum campum sub parva straminea casa deponi, atque ibi negligi malint, quam istorum crudelium ac sceleratorum nosocomiis illis inservientium tyrannidi exponi: atque ita tempore pestis extra multas urbes in aperto campo innumeras stramineas casas, in iisque singulis singulos ægros pestiferos depositos vidimus, quibus bis terve de die necessaria quædam porrigebantur à paucis quibusdam hominibus, vitæ probitate cognitis, quos ægrorum amici eum in finem conduxerant, ut eorum rationem haberent.

XVI. Aquæ stagnantes publicæ pestem sæpe multum adaugent contagii cita propagatione, præcipuè iis in locis ubi quilibet suas qualescunque sordes & excrementa in eas projicit, ubi quoque latrinarum, cloacarum, ac platearum illuvies in illas exoneratur, sicut Lugduni Batavorum, Amsterodami, Hagæ-Comitis, aliisque multis in locis fieri solet. Illis enim aquis ab his impuritatibus (quarum multæ sunt valde contagiosæ) inquinatis & infectis alii rursus ad coquendas cerevisias, cibos, aliaque alimenta, alii ad ædes expurgandas, alii ad alios usus utuntur, atque ita malignas infectiones ipsimet sibi ipsis imprudenter & inscii inferunt. Quapropter semper, & imprimis pestilenti tempore, summo studio annitendum est, ut tales aquarum corruptiones impediantur & corrigantur; idque *vel* currentes rivulos in illas (si fieri possit) deducendo seu immittendo, sicut Empedoclem à Salenutiis pestilentes morbos, ex adjacentis stagni fœtore ortos, avertisse testatur Laertius, nempe duobus vicinis amnibus proprio sumptu in illud deductis: *vel* easdem exsiccando, sicut Petrus Salius, *de febr. pest. c.* 20. scribit patriam suam exsiccatione fossarum stagnantium à febribus pestilentibus, quibus incolæ singulis annis circa finem æstatis infestabantur, fuisse liberatam: *vel* sordium quarumcunque influentiam prohibendo.

XVII. Corrupta alimenta, qualiacunque fuerint, pravos humores, & hi graves morbos generare solent. Licet autem hæc pestem primariò non inducant, (ut late docuimus *lib.* 1. *cap.* 8. *annot.* 1. *problem.* 4.) quia tamen in pestilenti constitutione omnes fere alii morbi cor-

bi corpora facillime disponunt ad pestem; propterea omnes occasiones ad quorumcunque morborum generationem facientes, diligentissimè fugiendæ, & imprimis pravorum alimentorum publicæ venditiones strictissimè prohibendæ sunt.

XVIII. Solent in Italia, Hispania, Gallia, aliisque multis regionibus, tempore pestilentiæ nullos pauperes in urbes recipere, imò sæpe omnes illos qui in urbibus malè habitant, vel malè ac miserè vivunt, extra urbes ejicere, ut illa ratione pestis occasiones imminuant, & minorem populum in urbibus retineant, qui latius, largius & commodius habitare possit. Nam populi multitudinem angustè habitantem pestilens contagium citius disseminare notum est: eaque de causa Athenienses, teste Plutarcho, olim Periclem incusabant, quod pesti occasionem dedisset, coactâ, ob bellum, multâ agrestium copiâ intra urbem. Sic quoque scribit Titus Livius, *Decad.* 1. *lib.* 3. Romæ pestem excitatam fuisse, propterea quod populus coactus esset sub arctis tectis, atque copiosius habitaret. Hanc autem pauperum ejectionem olim Galliæ multum profuisse tradunt, eandemque etiam Venetiis insigniter contulisse, refert Sabellicus, *lib.* 3. *Decad.*4. *histor. Venet.* Verum cùm pauperibus semper benefacere ipse Christus jubeat, præcipuè iis qui in gravi aliqua miseria (qualis est hic morbus) constituti sunt, ac per consequens verè impia sit hæc pauperum immisericors ejectio & seclusio, non solet illa in usu esse Belgis (præcipuè in Confœderatis Provinciis) utpote quos Deus clementiore spiritu donavit: sed solent nostrates plerisque in locis diligentissimam pauperum curam habere, iisque omnia necessaria liberaliter suppeditare, ut hoc pacto jam percutientem divinum gladium citius à regionibus suis avertant.

XIX. Cum in magnis publicis conventibus plurimi ignoti, ex infectis ædibus prodeuntes, etiam accurrere, & se reliquo populo immiscere soleant, atque sic aliis quoque contagium, quod sæpe inscii in vestibus suis circumferunt, non rarò communicent, sicque pestilentem labem ulterius disseminent, necessario requiritur, ut tempore pestis hujusmodi conventus inhibeantur, & in aliud tempus rejiciantur; sicut Noviomagi in hac peste illud à Magistratu prudenter factum fuit. Sunt qui etiam publicas in Templis conciones, ac Verbi divini prædicationes, eo tempore, ob prædictam rationem, intermittendas esse statuunt. Verum nos potius arbitramur populum admonendum esse, ut qui se malè habere, vel infectos esse sentiunt, vel inter infectos conversantur, ab illis concionibus abstineant: præterea curandum esse ut illæ conciones tempore pestilentiæ non celebrentur in communibus Templis ubi mortui sepeliuntur, (qui pessimus mortuos sepeliendi mos nostratibus ubique familiaris est) sed in loco aliquo à sepulturis longè separato, vel tali templo in quo nulla cadavera sepeliuntur. Nam propter cadaverum eo tempore undiquaque allatorum maximam multitudinem, sæpe fit ut durante concione hîc illic varia sepulchra aperta relicta, & multa quoque cadavera minus altè terrâ contecta, pessimum ac contagiosum fœtorem exspirent, qualem durante hac peste in Magno templo Noviomagi multoties olfecimus.

XX. Maxima (proh dolor) conspicitur Magistratuum plurimis in locis negligentia in eo, quod extra pestilentes constitutiones non eligant, & ex publico ærario annuis stipendiis liberaliter dotent pios & aptos Theologos,

gos, prudentes, doctos, atque in praxi dudum versatos Medicos, & peritos Chirurgos, quorum opera tempore necessitatis ad omnium pestiferorum visitationem & curam publicè uti possint. Vt illis stipendiis & exiguis sumptibus parcant, publicum commodum negligunt; volentes potius ingruente peste totum ægrorum negotium committere ignaris quibusdam, ac sæpe non satis bonæ famæ, semitheologis (quos ægrorum consolatores appellant) & sciolis agyrtis, medicastris, ac pseudochirurgis, (quos in genere pestis magistros nominant) quam ad publicæ salutis & sanitatis curam annuis stipendiis doctos atque peritos viros obligare. Hinc fit quod hujus gravissimi morbi (in quo Medici summa ac cita prudentia atque peritia opus est) curatio plerumque demandetur ineptissimis ac stolidissimis quibusdam pseudochirurgis & bardis, seu potius ex licentia homicidis, quibus tunc temporis publica auctoritate ægrorum impunè necandorum licentia conceditur, & quorum temerariâ ignorantiâ innumeri pereunt, qui à prudentibus Medicis servari potuissent: cujus rei etiam nos in hac peste à tribus quatuorve talibus ignaris asinis (à Magistratu ad id munus imprudenter deputatis,& liberali stipendio donatis) multa perpetrata exempla vidimus. Neque id mirum, nam cum sint Medicinæ prorsus ignari, nec morbum, nec curationis modum, nec medicamentorum vires noverunt; atque hinc fit quod æque facile venenum quam alexiterium porrigant, & quos corroborare oportet, detracto sanguine labefactent, quos propinato antidoto convenit erigere, dato catarctico dissolvant. Propterea dico expertos atque peritos viros extra pestem esse eligendos & obligandos, quia in ipsa peste aliorum vestigia quemlibet terrent, & à tanto munere abhorrere faciunt, ita ut tunc difficulter quis doctum aliquem Medicum practicum inveniat, qui tam gravi & periculoso oneri se subjicere velit. Dico etiam illos non exiguo, sed liberali annuo stipendio dotandos esse, non minus extra pestem, quam in peste: quia Medici & Chirurgi docti ac periti cum satis habeant quod agant, ægerrimè periculosissimam hanc provinciam suscipiunt, ac proinde talibus continuis nummorum illecebris ad hanc publicam utilitatem illiciendi sunt, ne forte stipendii exiguitatem contemptui habentes, aliquando tantæ servitutis jugum è cervicibus suis excutiant. Pauci inveniuntur Medici, qui non lucri, sed pietatis ergo, ægrotos pestiferos omnes intrepide invisunt, sicut ego libentissimè & sponte, à nemine incitatus feci; quod meum factum Senatus Noviomagensis haud iniquis oculis adspexit, sed adeo inhumanus fuit, ut finita peste, non tantum nullis donis (sicut aliarum civitatum Magistratus Medicos suos, qui in peste aliquam operam præstiterunt, luculentis & honorificis donis cumulare ac exornare solent in gratiarum actionem) me pro præstito meo officio donaverit, sed ne quidem ullis verbis mihi unquam aliquas minimas gratias agere dignatus sit.

XXI. Dico, *periculosissimum*, quia multoties

in ipsos sæva medentes
Irrumpit clades, obsuntq; auctoribus artes.

XXII. Tempore pestis maximus quoque error in plerisque urbibus in eo committitur, quod Magistratus publica auctoritate non eligat & constituat certos notæ fidei homines, qui ægrotis ubique inserviant, sed illud munus à quibuslibet obiri permittat. Hæc enim causa est quod multæ pessimæ fœminæ ac sceleratissimi vespillones

nes se ubique in civium ædes, sub pii auxilii prætextu, egregiè insinuent, non tam ut ægrotis inserviant, quam ut eorum loculos spolient, & quælibet pretiosiora supellectilia furentur: quod ut commodius peragant, non rarò spumam de primi agonizantis ore pendulam clanculum cibis immiscent, quibus reliquos domesticos sanos omnes inficiunt, infectos verò ægrotantes ac debiles pulvinaribus faciei impositis suffocant, atque tunc pro libitu æraria, cistas, scrinia aperiunt, & nullo prohibente quidlibet furantur: sicut plurima tristissima exempla illud passim testantur, quorum (proh dolor) nimia copia invenitur apud Medicinæ & Historiarum Scriptores, atque etiam nostro tempore pluries videre contigit. Imò sæpe illius generis nefariorum hominum eo usque processit sceleratissima audacia, ut etiam mulieres ac virgines ægrotantes & summè debiles stuprare ac violenter vitiare non timuerint: quod scelus an non Noviomagi in hac peste aliquoties perpetratum non fuerit, dicere non ausim; credo terram hujusmodi flagitia non semel occultasse. Memini, cum in Gallia quondam versarer, illud tunc Salmurii à quodam nebulone factum fuisse, qui deprehensus, illam ob causam publicè vivus igne concrematus est. Sed quid de vivis ægrotantibus dico? vix etiam mortuorum cadavera ab horum sceleratorum hominum scelestissimo furore immunia esse posse videntur, nam (præterquam quod ab illis varias partes ad venefica sua unguenta conficienda exscindant) scribit Iordanus, *de pest. phœnom. tract.* I. *cap.* 18. Vratislaviæ Silesiorum peste atrociter grassante, vespillonem quendam pulchrum virgineum cadaver, lue pridie interemptum, sequenti mane nefando scelere inivisse, atque ob illud flagitium publice virgis cæsum, & in perpetuum exilium ejectum fuisse.

Cap. IV. *De Prophylaxi Medica in genere, & de fuga.*

PRophylaxim Theologicam & Politicam sequitur Medica, quæ in divino hoc morbo semper Theologicæ prophylaxi necessario unita procedere debet, propter rationes jam ante *cap.* 2. dictas. Hanc Medicam (1.) prophylaxim dividimus in diæteticam, chirurgicam, & pharmaceuticam, atque de illis tribus jam in sequentibus ordine acturi sumus. Verum antequam eo perveniamus, hîc de uno maximo & laudatissimo præservativo paucis præfari necesse est, nempe de fuga (2.) cum timore Domini copulata, quam tanquam præstantissimum ac certissimum prophylacticum commendant plerique Medici, & multi Theologi. Dico, *cum timore Domini copulata*, quia non debet quispiam cum audacia fugere, tanquam summi Dei manus effugiturus, sed tanquam Deum timens, & evitaturus solummodo illa loca in quæ divinæ plagæ effunduntur, quas nihilominus Deus ubique terrarum cui vult immittere potest: ac proinde non instituenda fuga, nisi divina ope ac protectione ardentissimis precibus simul etiam implorata, ut hoc pacto divino favori, tanquam inseparabili comiti, fuga associari possit. Fugiendum autem in mali princi-

pio (3.) cum pestis primo urbem aliumve locum invadere incipit: & in longè remotas (4.) à loco pestilenti terras salubres demigrandum, atque inde tardissimè (5.) redeundum est, juxta versiculum:

Hæc tria tabificam tollunt adverbia pestem,
Mox, longè, tardè, cede, recede, redi.

Ita quoque nos in truculenta hac peste fugam, tanquam certius præservativum, Nobilibus aliisque ditioribus, quorum res familiaris id permittebat, maxime commendavimus: quorum verò conditio loci mutationem non patiebatur, his alios se præservandi modos, de quibus mox agemus, præscripsimus.

ANNOTATIONES.

I. Hic dubium occurrit: Anne homini Christiano in hoc cœlesti ac divino morbo liceat confugere ad auxilia & remedia mundana ac terrestria? Dicimus, non modo licere, verum etiam in hoc morbo maximè necessarium esse citum remediorum usum, dummodo in iis solis tota sanationis spes non ponatur, sed illis adjungantur spiritualia remedia, nempe supplices orationes, & ferventes auxilii cœlestis implorationes. Tali modo post fervidas orationes per emplastrum ex ficubus à peste liberatus fuit Ezechias Rex, 4 *Regum* 20. Verum tres sunt ordines eorum qui de Medicina & remediis male judicant. Primi, nimium in Medicina confidunt. Secundi, nihil omnino in ea confidunt. Tertii, quamvis hanc salutarem Dei manum noverint, eaque ipsimet sæpissimè feliciter usi fuerint, tamen per malevolentiam, invidiam, aut contemptum malè de ea loquuntur. Primi, cum nimium tribuant instrumento, negligunt instrumenti auctorem & directorem, sine quo instrumenti operatio non procedit; tantopere confidunt creaturæ, ut creatorem non agnoscant, non respiciant; atque hos in sua perversitate punit Altissimus Deus: cujus rei clarissimum exemplum habet Sacra Pagina, de rege Asa, 2. *Paralipom. cap.* 16. *vers.* 12. qui recessit à Deo, & solis Medicis confisus est, atque hac de causa simul benedictione divina & vita privatus, impietatis suæ pœnas dedit. Medicina manus & donum Dei est, ille autem qui manum creat & donum dat, major est & creaturâ, & ipso dono; ac proinde qui manum adorat, Creatorem verò manûs negligit, ei fit inutilis manus, & divinum donum ei cedit in perditionem. Medicina utendum est cum gratiarum actione & confidentia in Deo, supremo Medico, à quo supplicibus precibus cum fide petendum, ut doctam medicam manum nutu suo dirigat, eique benedicat, & donum hoc in ægrorum salutem convertat: nam,

Ni Deus adfuerit, viresque infuderit herbis,
Quid rogo, dictamnus, quid, panacæa juvent?

Homines sumus omnes: nullus autem homo, qualiscunque fuerit, sine nutu Dei manum vertere poterit, multo minus aliquid boni præstare circa proximos suos: ille Deus fons est omnis boni; Medicus instrumentum est quod creavit, & quo utitur, quo benedictionem suam circa ægros exequitur: malè igitur faciunt, qui nimium con-

confidunt instrumento, & interim instrumenti creatorem ac directorem negligunt. Ab altera parte, non minus malè faciunt, qui Medicinam omnino negligunt, nec quidquam salutare ab ea procedere posse arbitrantur; sed à solo Deo, omnium bonorum fonte, morborum sanationem, nullis remediis adhibitis, expectandam esse existimant; imò etiam impietatis eos accusant, qui medicam opem in morbis implorant: Deus, inquiunt, omniscius est, morbique adventum & eventum diu præscivit & præordinavit, ejusque voluntatem hac in parte nulla Medicina immutabit, aut evertet: præterea omnipotens est, atque morbos, quoscunque vult, sanare potest sine remediorum medicorum usu, ergo in scopulos impietatis impingunt, Deoque diffidunt, qui à Medicis morbi medelam expetunt. Certè, qui ita loquuntur, aut ipsimet impii sunt, aut saltem adeo stolidi, ut præ crassa ignorantia nesciant quid dicant. Æque sonat eorum argumentum, ac si quis diceret, Deus, quos vult, potest alere sine cibis, ergo tempore famis confugere ad cibos, impium est; ab iisque solatium & vitæ prolongationem expectare, nihil aliud est, quam diffidere Deo. Profectò nimis impia foret hæc locutio: nam sicut Deus ad vitæ sustentationem creavit cibos & alimenta, sic ad morborum sanationem creavit herbas aliaque medicamenta, & voluit ut utrisque uterentur homines. Non tamen promisit per alimenta vitam in sempiternum productum, nec per medicamenta morbos semper sanatum iri, sed nihilominus voluit per illam obedientiam honorari. Nam sicut illi, quorum vita sustentatur per alimenta, non vivunt per illa sola alimenta, sed per Deum, qui illos ipsos Verbo creavit, ut & alimenta illa quæ iis concessit; (sicut scriptum est, *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod exit ab ore Dei*;) ita etiam illi qui per medicamenta curantur, non per illa sola sanantur, sed per Deum, qui illa creavit, iisque tales sanativas facultates indidit. Atque ita per eorum felicem usum & successum non debent, nec verè possunt illa sola laudari, neque etiam propter sinistrum morbi eventum damnari insontia medicamenta, sed per obedientiam iis utentis, in qualicunque morbi eventu, magnificari debet Deus, sine quo illa medicamenta non fuissent, & qui per illa operatur in ægris operationem ad suum beneplacitum; quæ operatio ut feliciter cedat, precibus ab illo petendum, & ipsi soli sanationis summa ac prima gloria danda est. Dicimus igitur, sicut qui volentes se ipsos fame enecant, nolentes uti alimentis ut remediis ad famem extinguendam, vitamque sustentandam concessis, illi omnium homicidarum pessimi, & æternæ perditionis rei habentur; sic etiam gravissimum peccatum incurrere illos, qui inobedientes medicamenta aliaque remedia, summi Dei dona, tanquam inania irrident & contemnunt, atque in morbis iisdem uti prohibent, vel negligunt, cum tamen ipse Christus dicat, ægrotos egere Medico; imò cum ipse Servator Christus, qui omnes languores verbo sanare poterat, medicamentis tamen nonnunquam uti voluerit, ut etiam tali modo gloriam Patris sui exaltaret: sicut legimus apud Marcum, *cap*. 8. cum cœcum sanare vellet, quod verbo potuisset, ipsum usum fuisse collyrio ex saliva, nam *exspuit in oculos ejus, & bis imposuit manus suas*: id est, collyrium illud bis manu infricavit in oculos. Sic etiã apud Ioannem, *cap*. 9. cœcum sanaturus, hujusmodi collyrium fecit: *Exspuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & linivit lutum super oculos ejus, & dixit, Vade, lava in natatoria*

Silöe. Sic etiam diſcipulis ſuis injunxit, ut ægros, quos verbo ſanare potuiſſent, oleo inungerent ad ſanationem, ut non ſine medicamento perageretur ſanatio ad gloriam Dei; ſicut videre eſt Marci *cap.* 6. & epiſt. Iacobi *cap.* 5. Non minus miſericors quam juſtus eſt Omnipotens, & quos punit ac vulnerat, eoſdem, quando vult, rurſus ſanat, idque ſæpiſſimè per media naturalia, ſicut per medicamenta id fieri videmus in morbis, quos licet, ſine medicamentis aliiſve naturalibus remediis, verbo ſanare poſſit, vult tamen ut iis utamur, & ex illorum infinito numero, viriumque varietate & excellentia, omnipotentiam ejus admiremur, gloriam ejus extendamus, & divinitatem ejus veneremur. Ex quibus ſatis patet, quam longè à vero aberrent, qui Medicinam, ſummi Dei donum, penitus contemnunt. Concludendum igitur, etiam in peſte maximè neceſſarium eſſe remediorum uſum. Nam licet prima cauſa peſtis deſuper à Deo immittatur, (ut dictum *lib.* 1. *cap.* 8. *annot.* 1.) cujus manus nullis remediis cohiberi poſſe videtur; tamen ſciendum, illam cauſam tale quid eſſe, quod res naturales corrumpit, quarum corruptio commodis remediis emendari, imminui, & evinci poteſt, (dummodo ſummi Numinis favor ſupplicibus precibus impetratus accedat;) atque hinc, cum in nullo alio morbo major corruptio aëris, alimentorum, humorum corporis, aliarumque multarum ſimilium rerum, inveniatur, etiam in nullo alio morbo citiſſimus remediorum uſus magis neceſſarius eſt.

II. Hippocrates, *lib.* 2. *de nat. hum.* fugam capeſcere ſuadet his verbis: *Locum præterea in vim alienam, ab eo, in quo morbus ille excitatus eſt, mutabis.* Hanc fugam nonnulli Stoici nec piam eſſe, nec hominem Chriſtianum decere arbitrantur. 1. Quia repugnat (inquiunt) fidei, & abjectionem fiduciæ in Deum indicat. 2. Quia nemo Altiſſimi manus uſpiam effugere poteſt, qui neminem non omni loco ſervare vel perdere poteſt, pro ejus beneplacito. 3. Quia per illam charitas in proximos annihilatur. 4. Quia cum unicuique certus & inevitabilis vitæ terminus à ſummo Deo conſtitutus ſit, nemo ulla fuga illum tranſire, vel longius extendere poterit. Verum non ſunt audiendæ tales frivolæ rationes: nam in peſte ea intentione non inſtituitur fuga, quaſi per diffidentiam, manus Dei omnipotentis effugere, vel vitæ ſtatutam metam prolongare quiſpiam vellet aut poſſet; verum, ut hoc pacto timor Domini demonſtretur, quem Sacra Pagina ubique non minus commendat, quam Spem, Fidem, & Charitatem: nam cum hac triplici cœleſti ſcala nemo ad ſalutem adſcendit, abſque timore Domini, utpote cui ſcala illa, tanquam baſi & firmo fundamento, inſiſtit: nam eſt initium & quaſi prima via ad Sapientiam & ſalutem, ſicut teſtatur Salomon, *Initium ſapientiæ timor Domini.* Qui ergò à nullo rei familiaris aut publicæ impedimento detinetur, & tamen in loco ad quem peſtilentem plagam depluit Altiſſimus, audacter ac pertinaciter vult permanere, in tali homine non eſt timor Domini, ſed temeraria ac impia audacia, qua Divini furoris juſtiſſimas plagas irridet & contemnit, quas tamen unumquemque cum timore & tremore metuere oportet. Neque etiam per fugam charitati quidquam detrahitur, quia hæc incipit à ſe ipſo: nullus enim veram & debitam charitatem in alios oſtendere poteſt, qui ſuam ipſius & domeſticorum ſalutem ac ſanitatem eadem charitate non proſequitur: nam ſcriptum eſt: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Non dicit S. Scriptu-

S. Scriptura, *Ante te ipsum*, nec *Plus quam te ipsum*, sed, *Sicut te ipsum*. Talem charitatem ostendit ille, qui ingruente aliqua calamitate, Deum timens, se suosque fuga servare nititur, & simili, vel alio modo proximos suos servari posse desiderat, cùm sua ope, vel suo auxilio illos servare omnino nequeat. Si vero per illius auxilium cum illo aliqui proximorum servari possent, & tunc ipse sibi soli fuga consuleret, ac proximos desereret, charitatem non haberet; verum illud non fit in peste. Præterea charitas non requirit ut omnes omnibus ægris adsint, ipsis quippe succurri potest per eos qui ad id munus electi ac deputati sunt. Certè omnino contra charitatem foret, si quis, ut uni inserviat, multis aliis velit officere, si familiam suam inficere, si alios, cum quibus conversatur, in periculum velit adducere non necessarium: quid enim necesse est ut singuli ægrotis inserviant, cum ad illud munus obeundum satis multi alii sint destinati, qui lubentes ægris inserviunt, & maligno aëri ac contagiosis fœtoribus jam dudum assueti sunt? Profectò non est omnium tanta perfectio, ut ægris pestiferis intrepidè ac sine terrore adesse possint, in quo tamen morbo terror ac timor maximam communicationis contagii ac infectionis occasionem præbent. Quapropter dico è locis pestilentia infestatis cuilibet fugere licere, exceptis iis qui speciali officio proximis & Reipublicæ sunt devincti; quales sunt, Magistratus, Verbi divini Ministri, Medici, Chirurgi, obstetrices, aliique similes, quos pietas fugere vetat, & quorum opera Respublica, tali inprimis tempore, carere nequit. Reliquis autem omnibus, quos nec rei familiaris angustia, nec alia necessaria impedimenta detinent, licitum esse fugâ sibi consulere, ipsa S. Scriptura docet: nam Ezechiel *cap.* 7. inquit, *Qui in civitate sunt, pestilentia & fame devorabuntur, & salvabuntur qui fugerunt ex eis.* Ieremias *cap.* 51, non tantum docet, sed jubet fugam capescere: *Hæc dicit Dominus, ecce ego suscitabo super Babylonem & super habitatores ejus quasi ventum pestilentem*, &c. Paulo post addit: *Fugite de medio Babylonis, ut salvet unusquisque animam suam.* Sed velim mihi dicant prædicti Stoici, quare non æque licitum sit homini Christiano fugere è locis peste infectis, ut pestilentiæ pericula evitentur, atque aliis sanctis viris licitum fuit alia pericula fugiendo evitare? sicut legimus *Gen. cap.* 17. Iacobum Patriarcham, propter iram fratris sui Esau, in Mesopotamiam recessisse: *Exodi* 2. Moysen à facie regis Ægyptii in Madian fugisse: item 2. *Samuel.* 4. *vers.* 19, 20, 21. Davidem ob furorem regis Saul se multoties occultasse: & 3. *Regum cap.* 19. Eliam propter minas Iezabelis reginæ diu in deserto solitarium vixisse: In Actis Apostolorum & Epistolis Pauli, ipsos Apostolos, ob metum Iudæorum, multoties sibi fuga consuluisse: *Matthæi cap.* 2. Iosephum cum Maria matre Iesu à facie Herodis clanculum in Ægyptum confugisse: imò ipsum Servatorem nostrum Iesum Christum imminentia pericula fugiendo non semel evitasse, ut videre est apud Matthæum, *cap.* 12. *vers.* 15. Marcum, *cap.* 14. *vers.* 50. Ioannem, *cap.* 6. *vers.* 15. & *cap.* 7. *vers.* 1. & *cap.* 8. *vers.* 59. Quam fugam etiam Christus discipulis suis inculcavit, Matthæi *cap.* 10. *vers.* 23: Si vos persecuti fuerint in una civitate, tunc fugite in alteram. Præterea cum fames etiam sit manifestissimum supplicium quod Altissimus sæpe alicui populo vel variis regionibus immittit, quam tamen famem Patriarchæ Abraham, Isaac, &

Iacob fugerunt; ſcire velim, quare non etiam peſtem, quæ haud levius ſupplicium eſt, effugere liceat Chriſtianis? Si in bello, quod ad hominum punitionem quoque ſuſcitatur, hoſtium pernicioſas copias, regionum vaſtationes, & militum tyrannidem fugere ac evitare liberum ſit; quare illud ipſum in peſtilentia quoque facere non liceat? His omnibus penſius conſideratis, non ſine ratione fugam non modo permittunt, ſed etiam ſuadent, ac ipſimet inſtituunt præſtantiſſimi Pontificii ſcriptores, cum quibus etiam aliarum Religionum clariores Miniſtri hac in parte paſſim conſentiunt. Lutherus enim *in epiſtola quâdam ad Ioannem Heſſum* ita ſcribit: *Si ſanctis Patriarchis licitum fuit fugere gladii, famis, &c. impendens periculum, cur non idem quoque in peſte ſit licitum; cum non minus hac, quam illis, utpote peccatorum noſtrorum flagellis, mortem nobis accerſere queamus?* Idem 2. *tom. in Geneſ.* omnibus, & imprimis pavidis fugam ſuadet: *Si peſtis* (ait) *imminet, fugiat qui volet, ac præcipuè iſti qui pavidi ſunt; hos enim Sacra Scriptura jubet excedere caſtro, ne ſimul faciant pavere corda fratrum.* Sic quoque Ioannes Calvinus, *epiſt.* 362, agens de quæſtione fugæ, ſcribit, hanc quæſtionem videri ex ſtupiditate eorum naſci, qui nunquam aliquo humanitatis guſtu fuerunt præditi: *Ergo* (inquit) *non licebit eligere ſalubrem aërem? ergo in ædibus quoque non licebit proſpectum ſalubrem præferre? ergo cavere à noxio fœtore non licebit? ergo nulla contagio erit timenda? Faceſſant igitur paradoxa, quorum finis eſt, exuere nos omni ſenſu. Interea noſtri conſilii non eſt, eorum indulgere timiditati, qui objecto periculi colore, à vocatione ſua diſcedunt: quemadmodum, ſi vir uxorem, ſi maritum uxor, ſi liberi parentes, aut viciſſim parentes liberos ſuos deſerant; ſi Paſtor eccleſiâ relictâ ſibi conſulat; ſi Magiſtratus officio deſit. Denique, modo ne officium negligatur, non minus peſtis contagio, quam gladius aut ignis vitari poteſt.* Idem etiam ſentiunt Hieronymus Zanchius, *comm. ad* 2. *epiſt. ad Philip. verſ.* 30. Guilhelmus Perkinſus, *in explicat. Decalogi* VI. Georgius Abbatus, Cantuarienſis Archiepiſcopus *in ſchola Theolog. quæſt.* 5. *de fuga in perſecut. & peſt.* Ludovicus Lavaterus, *in lib.* 5. *Paral. cap.* 21. Georgius Sohnius, Theodorus Beza, Andreas Rivetus, aliique præſtantiſſimi Theologi. Concludimus ergo fugam in peſte licitam eſſe, juxta illud Ieſu Syrach: *Qui amat periculum, peribit in eo:* & juxta dictum Alcibiadis, apud Plutarchum: *Stultum eſt non fugâ ſibi conſulere, cum fugere poſſis.* Nam,

Se minus afflictum ſentit, qui providet ictum:
Sis procul à jaculis, & feriere minus.

III. Citò fugiendum eſt, priuſquam admiſſum aëris vitium ſpiritus & humores infecerit: nam qui ſerius locum mutant, non rarò peſtis cauſam jam in ſinu fovent, quæ paulatim vires acquirens, illos ſæpe brevi in aëre ſereniſſimo atque ſaluberrimo verſantes perimit: quod Io. Ewichius, *lib.* 1. *de offic. Magiſtrat. cap.* 9. confirmat hiſtoriâ cujuſdam primarii Medici, cujus uxor & filia peſtiferam contagionem fugientes, cum in locum ſalubriorem ſe recepiſſent, eadem contagione, quam jam antea domi contraxerant antequam fugerent, paucis diebus extinctæ ſunt.

IV. Longè fugiendum eſt, extra peſtilentiâ infectæ regionis limites. Sed quò ergo? Avicenna laudat tranſitum in aërem craſſum. Hujus opinionem rejiciunt alii, atque ad aërem purum & tenuem fugere ſuadent. Nos Septentrionem verſus fugiendum eſſe arbitramur, (ſi modo nulla illic peſtis vigeat) ad aërem frigidiorem, cum hæc

lues

lues in frigidioribus regionibus rarius grassetur, imò in nonnullis fere nunquam, ut de Moscovia testantur quidam Historici. Nam frigus est inimicum corruptioni ac putredini, & impedit valde dispositionem illam qua corpora ad pestem apta redduntur. Quapropter non temere rejicienda est Avicennæ opinio, qui, procul dubio, per aërem crassum intellexit frigidiorem.

V. Tardè redeundum est, id est, non antequam malignitas prorsus extincta ac deleta sit, & aër pristinam puritatem ac integritatem receperit. Qui citius revertuntur, pessimè sibi consulunt, nescientes periculosum esse transitum è salubri loco in gravem ac insalubrem. Consultius sane fuerit in aëre inquinato remanere, ejusque malignitati paulatim assuescere, quam alternatis vicibus modò in salubri, modò in insalubri aëre versari. Hujus rei triste exemplum vidimus in Trans-Isulana Provincia, in qua cum anno, nî fallor, 1657, pestis totâ æstate crudeliter grassaretur, multique divites inde fugissent, iique circa hyemem, peste fere cessante, rediissent, plurimi eorum peste correpti & mortui fuerunt, ita ut quasi nova pestis inter divites speciatim accensa videretur.

CAP. V. *De prophylaxi Diætetica, & primò de Aëre.*

PRophylaxis diætetica consistit in exacta & conveniente observatione sex rerum non naturalium, Aëris, Cibi & potus, Inanitionis & repletionis, Motus & quietis, Somni & vigiliarum, ac Animi pathematum. Primum locum tenet aër, qui cùm omnibus viventibus ad vitam sit necessarius, isque purus absque inquinamentis existens sanitatem foveat, impurus verò vel contaminatus morbos inducat, tempore imprimis pestilenti, maximo studio annitendum est, ut ille purus ac nulla labe infectus haberi possit. Quod si verò per se talis non fuerit, illum mutare, expurgare, & arte, quantum fieri potest, ad salubritatem reducere necesse est. Quod Veteres olim præcipue peragebant luculentis ignibus (1.) per vias publicas passim exstructis. Qui modus cum hodie, propter sumptuum magnitudinem, & incendiorum pericula omnino abolitus sit, nos in hac peste particulatim in cujusvis ædibus aërem sequentibus modis emendavimus. Primò domus ab aranearum (2.) telis, aliisque sordibus quotidie curiosissimè expurgari curavimus. Deinde, ut noxius aër excludi, & purior ac salubrior intra ædes admitti posset, jussimus fenestras (scilicet postquam Solis exortus vapores prope terram hærentes discussisset) quæ orientem, & imprimis illas quæ aquilonem (3.) versus spectabant, per horam unam aut alteram aperiri, dummodo non foret tempus nebulosum; reliquas verò quæ austrum (4.) vel occasum, vel propinquas cloacas respiciebant, semper clausas teneri. Post hæc passim in cœnaculis & cubiculis luculentos ignes è lignis juniperinis (5.) (quæ tunc temporis è proxima sylva satis copiosa ad forum deferebantur) vel fraxi-

neis (si haberi possent) vel quercinis exstruximus, qui ignes hyemali & frigidiore tempore maximè conveniebant: calidiore autem tempore eosdem non adeo (6.) magnos struximus. Æstate in maximo aëris fervore, loco ignis, cubicula aceto (7.) conspersimus, & interdum pampinos, folia salicis, rosas, folia & flores nympheæ, aut violarum, aceto vel oxycrato immersa, dispersimus per pavimenta. Aëre verò non admodum calido existente, sæpe etiam herbas calidiores per pavimenta dispergi curavimus, ut melissam, serpillum, hyssopum, nepetam, betonicam, thymum, majoranam, rosmarinum, folia lauri, aliasque similes. Nonnulli suo ipsorum consilio aviculas (8.) in caveis alebant, easque in cubiculis ad aëris purificationem suspendebant. Præterea quocunque anni tempore suffumigia per totas ædes, manè & vesperi, & sæpe etiam meridie instituimus, in quibus illud notatu dignum animadvertimus, quod suffitus boni seu suavis (9.) odoris, (qualia ex styrace, labdano, benzoino, gariophyllis, aliisve similibus conficiuntur) non tantum parum profuerint, sed plurimis maximè noxii extiterint: præterquam enim quod caput tentarent, imprimis aëre calidiore existente, etiam illi qui his gratis assuefacti erant odoribus, si forte malum quendam fœtorem alicubi persentiscerent, multo magis ab eo exterrebantur, & gravius afficiebantur, quam alii qui suavibus odoribus se non assueverant. Quapropter nos suaveolentia hæc fugientes, alia nonnihil insuavia & graveolentia, non quidem multa & varia, sed pauca, fere omnibus præscripsimus; imprimis hæc sequentia:

℞. *Thuris, baccarum juniperi, ana part. æq. imponantur igni ad suffumigium. Hoc licet vile & commune esset, plurima tamen alia suffumigia viribus longè superabat.*

℞. *Thuris* (10.) *granorum juniperi, succini* (11.) *albi, ana unc.* ſ. *myrrhæ, benzoini, masticbes, styracis cal. ana drach.* ij. *gariophyllorum drach.* j. ſ. *fiat pulvis, è quo cum mucagine tragacanthæ concinnentur pastilli, prunis candentibus imponendi.*

Sæpe solum sulphur (12.) *igni imponi & accendi curavi, utpote cujus fumus seu halitus putredini maximè resistit, & omnes aëris corruptiones optimè ac citissimè corrigit.*

℞. *Sulphuris* (13.) *thuris, baccarum juniperi, picis navalis, ana unc.* ſ. *misceantur & parentur s. art. pastilli.*

℞. *Thuris, unc.* ſ. *sulphuris unc.* j. *myrrhæ drach.* iij. *picis navalis, benzoini, styracis, succini, ana drach.* j. ſ. *gariophyllorum drach.* j. *fiat pulvis, cui adde olei juniperi scrup.* ij. *cum mucaginis tragacanthæ q. s. fiant trochisci ad suffumigium.*

Præter hæc pauca, quæ nobis maximè in uſu erant, ſubinde etiam pulverem tormentarium (14.) (cujus ſulphur & ſal nitrum aërem egregiè expurgant) in mediis ædibus longis ductibus accendimus, vel ſolum, vel cum forti aceto in maſſas, magnitudinis pilæ, redactum. Nonnunquam etiam ſolo aceto acerrimo (15.) ignitis lapidibus infuſo magnum fumum ſeu vaporem excitavimus: de quo tamen illud notandum, hunc aceti vaporem ab omnibus ferri non poſſe, quia multorum pulmonibus moleſtus exiſtit, & aſperam arteriam per inſpirationem admodum exaſperat; quod non tantum in me ipſo, verum etiam in plurimis aliis, tam ſanis, quam ægris, ſæpius comperi, qui neſcientes quidnam pectus eorum tantopere exacerbaret, ac moleſtam aridamque tuſſiculam moveret, de ſuffumigio aceti non cogitabant, quod tamen ſolum mali cauſa erat. Hæc prædicta noſtro conſilio ad aëris domeſtici emendationem à nobis præſcripta ſunt: præter quæ pauperrimum vulgus in eundem finem cornua beſtiarum (16.) & detritos calceos, aliave antiqua coria comburebat. Nonnulli ditiores Equitum Capitanei, hircum, (17.) quem alioqui apud equos ſtabulo includunt, in cœnaculis & cubiculis alebant, atque hujus fœtorem ab experientia aëris peſtilentis contagium impedire & extinguere aſſerebant. Innumeri ſuffumigium tabaci omnibus aliis præferebant, de quo plura dicentur ſequenti cap. 10. Quidam etiam lac dulce (18.) recens mulctum, hîc illic in ædibus paſſim deponebant, idque aëris malignam venenoſitatem ad ſe trahere credebant.

ANNOTATIONES.

I. AEris inquinamenta maximè conſumit ignis, neque ullum melius peſtilentis aëris correctorium in rerum natura datur. Cujus rei veritatem non ſemel comprobavit experientia. Hippocrates (teſtibus Galeno, Plutarcho, Aëtio, Varrone, aliiſque) famoſiſſimam illam peſtem, quæ ex Æthiopia Græcos invaſerat, olim per ignes edomavit & extinxit. Iuſſerat quippe per totam civitatem accendi ignes luculentos, nocturnis præcipuè temporibus, qui non ſimplicem incendii materiam habebant, ſed etiam odoratiſſima ligna; præterea etiam coronas & herbas ac flores fragrantis odoris, nec non aromata & unguenta pinguiſſima in illos projiciebat: ut his ignibus aëris inquinamenta purgarentur, eumque homines ſic puriorem inſpirarent, atque hoc modo à peſte immunes viverent: imò referunt nonnulli, illum in locis campeſtribus, eundem in finem, integras ſylvas accendiſſe & combuſſiſſe. Sic Plinius, *lib. 7. cap. 27*, refert Acronem Agrigentinum & Empedoclem à Siciliæ urbibus peſtem ignium vi depuliſſe. Ita quoque Plutarchus, *in Iſid. & Oſir.* ſcribit Ægyptios ſolere noctu conſurgere, ac inquinatum aërem ſuffitibus & odoratis incendiis purgare. Ita ut ignes, imprimis publicos & generales, ad peſtis extinctionem plurimum valere, jam à multis ſeculis conſtet. Hinc eſt quod Plinius, *lib. 36. cap. 26.* dicat: *Eſt &*

ipsis ignibus medica vis, cujus suffitum pesti auxilium ferre, certum est. Etiam Augenius, *lib.* 2. *de pest. cap.* 3. ignes maximè commendat: *Vellem* (inquit) *tempore pestis ut circa urbem in quatuor vel quinque angulis quotidie ignes excitarentur, injectis lignis quercinis, miscendò odorata ex lauro, cypresso, junipero, & aliis; ausim promittere, adhibitâ tali diligentiâ, pestem vel exiguam, vel nullam noxam esse allaturam.* Sic quoque Ioannes Ewichius, *lib.* 1. *de offic. Magistrat. cap.* 8. scribit: *Ego si interrogarer, quid ad præservandam civitatem aliquam à pestis contagione, omnium rerum sit primum, quid item secundum, & quid tertium, huic uno respondebo verbo, ignem.*

II. Nonnulli satis stultè credunt araneas, quæ telas suas in mediis ædibus expandunt, omnem aëris venenositatem ad se trahere, eumque à contagiosis inquinamentis emundare ac liberare. Sic in hac peste vidi quosdam, qui illas, tanquam magnum aëris expurgatorium, curiosissimè servabant, eoque privilegio donabant, ut telas suas, quousque vellent, extenderent, neque illas ab ancillis abigi, expelli, vel occidi volebant. Horum opinioni video etiam calculum adjicere Matthiam Vntzerum, qui, *lib.* 1. *de lue pest. cap.* 21. sic ait: *Illi malè sibi consulere videntur, qui tempore grassantis pestis araneas scopis ac perticis è parietibus detrahunt, easque ab omnibus omnium cubiculorum ac conclavium angulis dejiciunt ac deturbant, ignorantes scilicet, hoc insectum omnia inquinamenta aëris putrida ac venenata peculiari naturæ suæ proprietate allicere, & pro alimento attrahere & coquere.* Profectò miror Vntzerum, virum doctissimum, tam facile talibus nugis subscribere, quæ adeo frigidam & frivolam rationem habent, ut ejus refutationi incumbere vix operæ pretium videatur: qua de re plura dicemus *cap.* 11. *annot.* 1. Illud tamen unum non possum non hic adjicere, pestilens venenosum contagium se multoties insinuare in telas aranearum, atque in illo fomite sæpe diu latere, ac postea inde casu excussum sæpe alios inficere; cujus rei experientia notissima est, quam exemplo confirmat Forestus *lib.* 6. *Observ.* 22. Si araneis inesset illa vis consumendi venenum pestilens, profectò illud maximè consumere deberent dum telis earum inhæret, quod cum usus doceat ipsas non posse, talis quoque vis ipsis minimè adscribenda est.

III. Hippocrates, *lib. de morb. sacro*, dicit, Aquilonem omnium ventorum saluberrimum esse. Et paulo ulterius, *eodem lib.* dicit, ventum aquilonarem aërem compingere, turbatum ac nebulosum excernere, illustriorem ac pellucidiorem facere. Hinc est quod Aristoteles, 7. *Polit. cap.* 11. tradit, urbes auroram versus spectantes, & ventos ab oriente spirantes, salubriores esse; proximum verò ab his salubritatis gradum obtinere urbes quæ in Aquilonem vergunt. Aquilo aëris impuritates, putredines, ac corruptiones impedit, expurgat, & extinguit, ac simul etiam corpora ad pestem suscipiendam minus disposita reddit. Attamen nonnunquam observatum est, flante Borea pestem magis incanduisse, quod de peste Cabilonensi testatur Ioannes Morellus, *de febr. purp. cap.* 3. Sed cum illud rarius contingat, & septentrionales regiones rarius, & quæ magis polares sunt, nunquam peste infestentur, atque ut plurimum Aquilonem pestis progressus multum sistere ac imminuere, jam à multis ævis animadversum, & ab innumeris Medicis observatum & annotatum sit, omnibus modis studendum est, ut hic ventus, tanquam reliquis salubrior, intra ædes admitti possit. Verùm hîc notare oportet (quod etiam

etiam monet Hollerius, *lib. de peste*) cum Aquilonem salutiferum, Austrum verò noxium esse dicimus, illud solummodo intelligi debere in Europa aliisque regionibus citra zonam torridam sitis; nam in Africa & locis ultra hanc zonam sitis, Auster salutaris est, Aquilo verò damnosus existit, quodque nobis Aquilo, illud iis Auster operatur.

IV. Observatum semper fuit ventos austrinos pestem maximè augere, quod etiam testatur Plinius, *lib. 7. cap. 50.* Quapropter diligentissimè providendum est, ut hujusmodi venti, quantum fieri potest, evertantur & arceantur, aliique salubriores, quales sunt septentrionales & orientales, intra urbes, si fieri possit, vel saltem intra domus admittantur. Ita refert Plutarchus, Empedoclem olim Agrigentinam regionem à sterilitate & pestilentia liberasse, obstructis montis faucibus, per quas Auster in campos decidebat. Sic etiam scribit M. Varro, 1. *de Re Rustic.* 4. se Corcyram insulam à gravissima peste liberasse, obstructis iis fenestris quæ Austrum spectabant, & apertis iis quæ ad Aquilonem vergebant.

V. Lignum juniperinum ad venenatas aëris corruptiones emendandas multum valere, propterea credibile est, quia illud accensum (ut & ejus baccæ) suo halitu seu fumo & odore è tota vicinia serpentes fugare dicitur. Nec minus illud de fraxineis lignis credi potest, nam arboris fraxini, teste Plinio, contra venena tam præclara vis est, ut illius ne matutinas quidem occidentesve umbras, licet sint longissimæ, serpentes attingere audeant, sed longè inde diffugiant. Paræus scribit se expertum fuisse, si circulus conficiatur, cujus una pars ignis sit, altera verò frondibus fraxini clausa, & serpens vivus in medio collocetur, illum in ignem potius, quam in fraxinum fugere.

VI. Ignes calidis tempestatibus adeo luculenti non sunt exstruendi, ut frigidis temporibus, ne fortè ab intenso calore aër nimis effervescat, ac spiritus humoresque in eo degentium nimis excandefiant, hincque febres accendantur: quem damnosum errorem in hac peste inter vulgus non rarò vidimus, qui in maximo cœli fervore se ipsos interdum ante magnos ignes extorrebant, atque ita incidebant in Scyllam volentes evitare Charybdin; nempe pestilentem infectionem evitare & fugere volentes, incidebant in febrem, à qua mox corporis dispositio citius ad pestem præparata fuit. Sic etiam Mercurialis, *lib. de Pest. cap.* 22. observavit in peste Patavina multos ex iis interiisse, qui ad ignem artes exercebant, ut fabri ferrarii, aurifices, &c. neque id (inquit) sine ratione, quia vi ignis corpora rarefacta facilius aëris inquinamenta admittebant. Cum igitur ignes luculenti ad aëris expurgationem laudantur, hoc intelligendum est de iis qui frigidioribus, non verò qui fervidis temporibus exstruuntur.

VII. Rhazes, *lib. 4. de Re Medic. cap. 25.* jubet domum quotidie irrorare aceto cum aqua mixto, quia acetum veneno & putredini potentissimè resistit: hinc plurimi Medici illius irrorationem ad pestem, maximi faciunt. Quantum autem valeat acetum ad aëris pestilentis emendationem, abundè satis compertum habent nautæ qui Indos petunt; multoties enim vehemens pestis ipsos invadit dum longius à terris absunt, quam cum ob medicamentorum aliorumque subsidiorum inopiam compescere nequeunt, solo multoties aceto, si ejus copiam habeant, profligare solent; quod non tantum ægris ad sanationem, & sanis ad præservationem

exhibent, ſed eodem etiam totas naves interiores quotidie diligenter abluunt & emundant, hocque pacto brevi tempore inteſtinum hoſtem expellunt. Hinc etiam Liddelius jubet ædes illas, in quibus aliqui peſtiferi mortui ſunt, primò ſcopis bene emundare, ac poſtea aceto acerrimo cum aqua mixto abluere. Videntur veteres loco aceti ad aëris purificationem interdum uſi fuiſſe vino: nam Ioannes Beverovicius, *in Idea Medic. veter.* ex Luciano hæc verba citat: *Quo tempore ſæva peſtilentia graſſabatur Athenis, exiſtimavit Architelis Areopagitæ viri uxor, aſtantem ſibi Toxarim juſſiſſe, ut Athenienſibus diceret, ceſſaturam peſtem, ſi vino multo conſpergerent angiportus: quod cum ſæpe feciſſent, non amplius graſſata eſt peſtis, quia vapores infeſtos odore ſuo vinum extinxit.*

VIII. Aviculas, & imprimis paſſeres, ſi in cubiculis alantur, aërem purgare, nonnulli ſcribunt, atque hinc fortaſſe vulgi de hac aëris purificatione, dimanavit opinio: quam nos nihili æſtimamus, utpote ab experientia & ratione planè alienam. Dico, *ab experientia:* quia ſæpiſſimè animadverti aviculas illas in ædibus omnium primò peſte correptas & mortuas fuiſſe, atque peſtem non potuiſſe excludi è domibus eorum qui plurimas hujuſmodi aviculas alerent, eaſque per omnia conclavia deponerent. Dico, *à ratione:* quia non percipio qua vi illæ aërem corrigere poſſint, niſi dicamus illud fortaſſe propterea fieri, quod aërem alarum motu identidem commoveant, quem à nimia quiete, inſtar aquæ mortuæ, putreſcere ac corrumpi, nonnulli exiſtimant.

IX. Multi arbitrantur ſuaveolentia ſola efficere ut peſtiferi halitus ab homine citius ac facilius recipiantur, quam depellantur; quorum opinioni non malè favent ratio & experientia. *Illa:* quia cum grati odores à mente percipiuntur, cerebrum, ut diutius fruatur iſta amœnitate, poros ſuos undequaque dilatat, ſicque ſuaveolentium fragrantes halitus longè copioſiores, ſed ſimul etiam longè plures halitus venenatos ſuſcipit & admittit: adde quod ad ſuaveolentium occurſum longè fortior & frequentior fiat inſpiratio, atque ita ſimul cum aëre copioſa peſtilentia miaſmata, aëri inhærentia, cum magno hominis periculo, introducuntur ad pulmones & cor. *Hæc:* quia in hac peſte à nobis obſervatum eſt, his odoribus aſſuetos, citius & magis fuiſſe afflictos, quam alios.

X. Averrhoes, 9. *Collect. cap. ult.* laudat pro ſuffumigio coſtum, ſtyracem, & galbanum, nec non terebinthinam, eo quod proprietate quadam peſti reſiſtat. Rhazes domum ſuffumigare jubet cum coſto, thure, myrrha, ſtyrace, bunch, ſantalis, & camphora. Atque ita hi auctores fumis grati odoris inſuavia quædam admiſcent, ne ſola ſuavia noceant, iiſque nimis aſſueſcat natura. In eum finem nonnulli etiam laudant ſuffitus ex aſſa fœtida, ſagapeno, galbano, & ſimilibus. Sennertus, *lib.* 4. *de febr. cap.* 5. ab experientia commendat hunc pulverem, à Gregorio Horſtio quoque laudatum:

℞. *Baccarum juniperi* M. iiij. *radicem helenii, cortic. exterioris betulæ, cornu hirci raſpati, ſabinæ, ana* M. ij. *foliorum quercus, myrrhæ, ana unc.* j.
Fiat pulvis pro ſuffumigio.

Commodum eſt (inquit idem) *calcem vivam in conclavi aqua perfundere, atque eo vix aliud efficacius.* Idem quoque probant Quercetanus & Follinus.

XI. Succinum ſuffitum aërem optimè corrigere, & venenum peſtilens occulta quadam proprietate extinguere, ab experientia teſtantur, Cardanus,

lib. 5. *Subtil.* Anſelmus Botius, *lib.* 2. *de lapid. cap.* 160, Georgius Agricola, *lib.* 4. *de natur. foſſil.* Libavius, *part.* 3. *ſingular. de ſuccino, lib.* 15. *cap.* 27. & 28.

XII. In ſulphuris accenſione notandum, ejus vaporem ſeu fumum cerebro & pectori admodum gravem & moleſtum exiſtere, atque præcipuè tuſſiculoſis, anheloſis, aliiſve thoracis vitiis detentis, valde noxium eſſe: ac proinde cum in cœnaculis aut cubiculis accenditur, eo tempore hominibus per horam unam aut alteram ex iis recedendum eſſe. Interim ad corrigendas aëris infectationes, tam præclaras vires obtinet, ut vix aliud quippiam cum eo comparari poſſit. Vnde etiam Veteres ſulphuris ſuffumigatione ad aërem alterandum, purificandum, & à putridis contagioſiſque ac venenatis miaſmatibus expurgandum, uſos fuiſſe, liquet ex Homero, *in Odyſſ.* 22. *circa finem*, ubi Vlyſſes ad purgationem ſuæ domus petit ignem & ſulphur, malorum medelam, & dicitur ſulphure bene purgaſſe cœnaculum, & reliquam domum, ac veſtibulum. Inveniuntur tamen nonnulli, qui ſulphur nimis fœtens & calidum eſſe, aliiſque potius temperatis, aromaticis, & ſuaveolentibus utendum exiſtimant. Verum, quantum ad fœtorem, ſciendum tempore peſtis non nimis indulgendum eſſe naſo, neque ullam habendam eſſe rationem gratiæ, ſed magnam utilitatis medicamentorum: nam venenum peſtilens vehemens & malignum eſt, quod non magis per ſolum gratum odorem benzoini, ſtyracis, moſchi, zibethi, aliarumque rerum ſuaveolentium, domatur, quam rabies leonis per reſiſtentiam agni, vel quam viperæ, ſcorpionis, aut arſenici virulentia per uſum ſacchari Candi. Quantum ad calorem, dicimus oleoſas ſulphuris partes quidem eſſe calidas, ſed eas, dum accenditur, temperari ac infringi per ſpiritus ſeu vapores acidos, qui uſtione ab eo ſeparantur, atque in aëre oleoſis particulis immiſcentur. Hos enim acidos vapores non eſſe calidos, docet aqua (vulgò malè appellatur oleum) ſulphuris, quæ ex ſententia Medicorum refrigerandi vim obtinet, putredinem, omnemque corruptionem ac venenatam qualitatem tollit & corrigit, febrilem calorem extinguit, etiam aquas vitioſas & putridas, nec non vina turbida clarificando purificat. Sic etiam vapor ille effumans in accenſione ſulphuris, aërem purificat, omnemque ejus corruptionem & noxam abigit; quam ob cauſam uſus ejus in peſte meritò magnifaciendus eſt. Neque etiam ob flammæ calorem uſus ejus extimeſcendus, cum ipſa quoque flammæ ſit optimum aëris purificatorium, ut ante dictum, *annot.* 1. Si fœtidus illius odor minus arrideat, dum accenditur, aliquantiſper ſecedendum eſt.

XIII. Theophraſtus Paracelſus cum ſulphure parat tale ſuffumigium:

℞. *Sulphuris, lib.* j. *myrrhæ, unc.* iiij. *thuris, unc.* viij. *gr. opoponacis, dr.* j. *aſſæ fœtidæ, unc.* j. *baccarum lauri, lib.* ij. *ſuccini flavi, lib.* ſ.
Fiat pulvis.

XIV. Pyrius ſeu tormentarius pulvis inſigniter aëris impuritates expurgat & emendat, ratione ſulphuris & ſalis nitri; præterea etiam ratione violentæ commotionis aëris, ſi nempe in tormentis bellicis accendatur, nam tali modo peſtiferæ nebulæ quaquaverſum diſpelluntur, & ſuccenſi pyrii pulveris flamma atque ardore venenata qualitas corrigitur. Hoc modo Tornacenſes venenum peſtilens diſpuliſſe, teſtis eſt Levinus Lemnius, *lib.* 2. *de occult. natur. miras. cap.* 10. *Factum* (inquit) *apud Nervios, quos Tornacenſes modò vocant, ubi milites præſidiarii machinas tormentaque bellica*

pulvere

pulvere bombardico, non globis, oppleta urbi obverterunt, eaque ſub diei noctiſque crepuſculo, incenſo funali explodi curabant: quo effectum eſt, ut ſonitu violento, fumantique odore aëris contagium diſcuteretur, ipſaque civitas à peſte facta fuerit immunis & libera. Mox addit Lemnius: *Neque enim minus præſentaneum eſt hoc remedium in diſſipandis nebulis, infectique aëris contagiis, quam, quod Hippocratem factitaſſe legimus, exſtructis pyris per compita ignes excitare.* Hinc etiam Petrus Salius, *de febr. peſt. cap.*20. inquit: *Credo ego quod maximè in tali caſu proficient tormenta bellica majora, ſæpius vi ignis excuſſa: nam cum hæc validiſſimè aërem, & ad diſtans commoveant, & ſonitus maximus ab eis concitetur, & terræ etiam circumſtantis tremor, idcirco apta erunt, ſi ſæpius reiterentur, ad aëris validam purificationem, poteruntque aërem ab illis inquinamentis, ea diſplodendo, liberare.*

XV. Medici Antwerpienſes, in ſuo Conſilio ad peſtem dato, anno 1624, in aceto jubent coquere rutham, ſcordium, ſcarleam, rosmarinum, lavendulam, radices iridis, gentianæ, zedoariæ, & baccas juniperi, idque ſic coctum infundi in lapides ignitos, huncque fumum ſeu vaporem, januis & feneſtris bene clauſis, ad minimum ſex horis intus detinere, antequam cubiculum aperiatur. Eodem vapore etiam veſtes aliaque mobilia eorum qui peſte interierunt, perfumare jubent.

XVI. Lemnius, aliique multi ſuffitus ex cornibus & detritis coreis combuſtis valde laudant, eoſque etiam antiquitus apud noſtrates in uſu fuiſſe, docet Belgicum proverbium: *VVacht u, men brandt daer hoorn:* id eſt, cave tibi ab illo loco, nam ibi cornu comburitur: quaſi dicas, eſt peſtilens ille locus, vel inſtar peſtis fugiendus: in eos enim quadrat proverbium, quorum ædes & conſortia, tanquam peſte infecta loca, fugere oportet.

XVII. Illud experimentum de hirco, teſtatur Mercurialis ſe ſuo tempore etiam vidiſſe apud Hungariæ Cancellarium, qui ad aëris correctionem, & præſervationem à peſte, magnum hircum in ædibus ſuis alebat. Omnino ſimile de hirco etiam referunt Iordanus, *de peſt. phœnom. cap.* 9. *tract.* 3. Paræus, *lib.* 21. *cap.* 6. & Liddelius, *de febr. lib.* 3. *cap.* 5. Illud ipſum quoque obſervaſſe videtur Palmarius, nam *de febr. peſt. lib.* 1. *cap.* 15. inquit: *Sunt qui pro ſingulari præcautione in cubiculo, ubi cibum capiunt & cubant, hircum alant, qui gravi ſuo halitu tetroque nidore de ſe perfuſo omnia impleat, omnemque vim aëris maleficam vel repellat, vel diſſipet, atque extinguat; quorum minimè rejicienda videtur opinio, nam adverſus hoc contagium optimum creditur eſſe ſuffimentum: gravis enim & olidus vapor, alium qui fœtidus eſt, diverſi tamen generis, oppugnat & arcet quam longiſſime.*

XVIII. Stulta eſt hæc vulgarium opinio, qui exiſtimant lac dulce, quaſi magnetica quadam vi, peſtilentia miaſmata ad ſe attrahere, eaque in illo extingui: atque hac falſa imaginatione decepti, illud non tantum hîc illic in ædibus ad præſervationem deponunt; verum etiam in ſcutellis patulis ægrorum lectis apponunt, certò credentes illud adeo fortiter ad ſe trahere venenum peſtilens è corpore ægroto exſpirans, ut nuſquam alio deferri, vel alibi fomitem facere poſſit: cum verò peſtilentis veneni bona quantitas à lacte jam attracta eſt, illud eo ſignificari dicunt, quod lac in ſupremitate aliquantum ex cæruleo liveſcat, ac propterea illo tunc abjecto aliud novum deponunt. Verum frivola ſunt hæc omnia, iiſque neque experientia, neque ratio favet. Non *illa*; quia non minus peſtē infeſtantur illæ domus in quibus lac illud depoſitum eſt, quam aliæ: præterea qui

qui ægroti propius adſunt, æque contagio inficiuntur lacte illo depoſito, quam illo non depoſito: & uſus docet, æque fomites inveniri in illis lecticis, in quibus lac ante ægrotos depoſitum fuit, quam in aliis. Non *hæc*; quia lac non contrahit illum cæruleum livorem à ſeminario peſtilenti in illud attracto, ſed à generali maligna aëris alteratione, qua non tantum lac, verum etiam carnes, fructus, aliaque multa facile & citò corrumpuntur.

CAP. VI. *De cibo & potu, repletione & fame, balneis & veſtimentis.*

DVrante hac peſte in cibo & potu (1.) ad præſervationem commendavi mediocrem ſobrietatem, (2.) & in genere juſſi famem ac ſitim (3.) ut & majores ac inſolitas inanitiones & repletiones (4.) fugere. In utroque autem conſuetudini (5.) multum conceſſi: illis qui aſſueti erant craſſioribus & durioribus cibis & potibus, non facile ad alios tranſeundum eſſe arbitratus ſum, tantummodo ex iis maximè ſuſpectos vel noxios prohibui: aliis autem, qui levioribus aſſueti erant, tranſitum ad craſſos interdixi: qui verò utriſque, & levioribus, & craſſis, omniſque generis cibis ſemper uſi & aſſueti fuerant, & quorum lautior fortuna copioſiorem victum ac quadram bene inſtructam permittebat, his ſequenti modo victum præſcripſi. Cibos commendavi euchymos & facilis digeſtionis, quales ſunt, panis optimus, caro agnina, ovilla, hœdina, vitulina, bubula: gallinæ, capones, pulli gallinacei, galli Indici, cuniculi, perdices, alaudæ, paſſeres: piſces plurimi fluviatiles, cancri: ova gallinacea recentia, lac acidum ebutyratum (quod etiam à Rhaze valde commendatur) aliique ſimiles, qui ad lubitum vel aſſari, vel elixari (6.) poſſunt: quorum condimenta etiam conficere juſſi cum talibus quæ cordis robur firmant, putredines impediunt & tollunt, ac corruptionibus malignis reſiſtunt: qualia ſunt vinum, acetum, omphacium, cappares, uvæ immaturæ, fructus, ribeſii rubri, berberis, ceraſa morella acida: herbæ, cichoreum, pimpinella, endivia, borago, acetoſa, lactuca, meliſſa, betonica, chærefolium, petroſelinum, majorana, rosmarinum: aſparagi, bulbi raparum, mala citria, aurantia, cydonia, aurea vinoſa (noſtratibus *guldelingen* dicta) item cinnamomum, gariophylli, macis, nux moſcata, aliaque ſimilia. Summopere improbavi jejunum exitum matutinum, imprimis qui in diei crepuſculo, vel nondum diſcuſſis à Sole vaporibus circa terram hærentibus, fiebat; & omnibus ſuaſi non ante in publicum prodire niſi poſt duas à Solis exortu horas, idque non niſi prius aſſumpto jentaculo (7.) ex fruſto panis butyro pinguius inuncto, vel ſolo, vel caſeo ovillo viridi ei impoſito, & poculo cereviſiæ melioris ſuperbibito:

bibito: nam butyrum adversus pestem valere creditur, & caseum viridem (qui à stercore ovillo viriditatem habet) alexipharmacam vim habere, & malignas corporis putredines à centro ad peripheriam propellere, notissimum est. Prohibui usum eorum ciborum qui mali succi sunt, vel difficilius digeruntur; ut & ciborum valde pinguium, antiquorum, durorum, aut facile corruptibilium: quales imprimis sunt, carnes porcinæ (8.) vel recentes, vel fumo siccatæ, (sicuti pernæ & lardum venundari solent) haleces, (9.) soleæ, aselli saliti, salmones, anguillæ, alosæ, conchæ, lac dulce, similesque plures: nec non fructus horarii plurimi, exceptis acidis; ut cucumeres, pepones, melones, abricochi, pruna, mala persica, cerasa dulcia, dactyli, pira dulcia, uvæ maturæ dulces, &c. ad hæc fabæ Romanæ, omniaque legumina, allium, (10.) cæpe, porri, &c. etiam abstinere jussi à melle (11.) & saccharo, omnibusque valde dulcibus. In genere illud in omnibus eduliis præcepi, ut cum aqua clara & optima curiosè abluerentur, & deinde usque ad sufficientem mollitiem percoquerentur, vel assarentur, ac cum maximo nitore præpararentur: deinde ut in eorum usu ac comestione mediocritas (12.) servaretur, nec majore copia ingererentur quam pro famis necessitate natura desiderat; utque potius uno aut altero cibi genere fames pelleretur, quam multis variisque simul ingestis: denique ut ex prædictis cibis singuli eligerent sibi maximè convenientes, secundum cujusque temperamenti diversitatem; biliosi nempe humidiores & refrigerantes, pituitosi ficciores & calefacientes, & sic de cæteris. Pro potu concessi cerevisiam claram, tenuem, & mediocrem, ex optima aqua (13.) confectam (qualis Noviomagi clarissima exhauritur è cerevisiariorum puteis) ut & vinum (14.) tenue modice sumptum, vel solum, vel potius admisto succo citri recens expresso, vel imposito frusto pomi citrii, vel aurantii, vel granati acidi. In potu temperantiam maximè colere, & ebrietatem (15.) tanquam infensissimum hostem fugere, præcepi: tristioribus usque ad hilaritatem, (præcipuè hyberno tempore) nemini usque ad ebrietatem vinum concessi. Verum hos à me præscriptos limites plurimi haud rarò transgrediebantur, quorum tamen multi temeritatis suæ pœnas dederunt. Imprimis fugere jussi crassissimam cerevisiam Brunsvicensem, & Bremensem, aliasque similes: ut & cerevisias turbidas minimeque defœcatas, easque quæ è stagnantibus vel corruptis aquis, vel hordeo corrupto confectæ erant: adhæc etiam fugere melicratum, & omnia vina dulcia ac fortia, qualia sunt pleraque vina Gasconiensia, Canarina, Hispanica, & similia. Spiritum vini, ut & omnes aquas vitæ varii generis (quibus vulgus apud nostrates majore copia uti solet) in plerisque prohibui, solis senibus, aliisque frigidam temperiem, vel debilem ventriculum habentibus, exiguum earundem

dem uſum concedens, imprimis hyberno tempore, & maximè uſum ſpiritus vini juniperini. Poſt cibos & potus, ſuaſi ut natationibus aſſueti, hoc tempore ab omni natatione (16.) penitus abſtinerent, ſive in fluminibus, ſive in aquis ſtagnantibus eæ fierent: ſicut aliis in locis, ubi publica tepida balnea in frequenti uſu ſunt, ab iis abſtinere, bene jubent Medici. Iis, quorum fortuna lautior paulo majores impenſas permittebat, ſuaſi ut geſtarent veſtes ex ſerico tenuiore, vel undulato, vel ſatino (17.) aliove ſimili; in aliis verò minoris conditionis, ex lana tenuiore, vel camelina, vel lana bombacina, vel ex corio tenui, aut ſimilibus, confectas. Illas autem veſtes ſemper nitidas ſervari, alias verò, ex pannis laneis craſſioribus confectas, in aliud non peſtilens tempus ſeponere ac ſervare, juſſi.

ANNOTATIONES.

I. SI ullo tempore, certè in peſtilente conſtitutione exquiſita victûs ratio magnopere requiritur, & ad præſervationem conducit; nam licet illa ſola per ſe peſtem fugare & excludere nequeat, tamen per illam variæ occaſiones ad peſtem declinantur, & corpora in tali diſpoſitione conſervantur, quæ peſtilenti veneno contraria eſt, ita ut peſtis illa vel non invadat, vel minus & levius affligat. In hunc ſenſum eleganter M. Varro, *lib.* 1. *de Re Ruſtic. cap.* 4. ſic inquit: *Etſi ſalubritas, quæ ducitur à cœlo & à terra, non ſit in poteſtate noſtra, ſed naturæ, multum tamen eſt in nobis, ut quæ ſunt graviora, poſſimus diligentiâ noſtrâ facere leviora.*

II. Peſtis ſibi ſummum jus vendicat in intemperantes, quapropter conſultum eſt, peſtilenti imprimis conſtitutione, temperantiam colere, quæ quantum ad ſanitatis conſervationem proſit, exemplo ſuo docuit olim Socrates, de quo Aulus Gellius, *lib.* 2. *cap.* 1. ita ſcribit: *Temperantiæ eum fuiſſe tanta traditum eſt, ut omnia fere vitæ ſuæ tempora valetudine inoffenſa vixerit, in illius etiam peſtilentiæ vaſtitate, quæ in bello Peloponeſiaco imprimis ipſam Athenienſem civitatem internecino genere morbi depopulata eſt; is parcendi moderandique rationibus dicitur & à voluptatum labe caviſſe, & ſalubritates corporis retinuiſſe, ut nequaquam fuerit communi omnium cladi obnoxius.*

III. Fames ſpiritus reſolvit, vires dejicit, corpora languida, eorumque meatus inanes reddit, & ea præparat ut peſtilentem labem facilius ſuſcipiant, eique minus reſiſtant. Sitis autem humores incendit, eoſque acriores reddit, præcipuè in bilioſis: adde, quod etiam haud parvum languorem inducat. Quapropter Rhaſes, 4. *ad Almanſ. cap.* 25. ſcribit, *maximè cavendum eſſe ne in Sole fiat ſeſſio, neque jejunet aliquis, neque comeſtio tardetur, ſitim etiam nullo modo eſſe tolerandam.* Quantum ad peſtis incrementa facere poſſit fames, diuturna multarum urbium obſidia ſatis docuerunt, præcipue autem notiſſima illa duo, primum Lugduni Batavorum, ab Hiſpano milite quondam obſeſſi; alterum Rupellæ in Gallia, à Galliarum Rege anno 1628. captæ, in quibus multa hominum millia fame & peſte interierunt.

IV. Magnæ repletiones meatus obſtruunt, & corpus cruditatibus replent,

atque ad morbos disponunt; inanitiones verò illud debilitant: atque ita utræque per accidens illud ad pestem præparant. Si quispiam hic roget, cujusnam magnus excessus tempore pestilenti magis periculosus ac noxius existat? dicam, inanitionis, propter rationes præcedente annotatione relatas: & si necessariò in alterutro peccandum foret, ego peccari malim in repletione, quam inanitione, quia illam facilius & tutius est imminuere, quam hanc replere. Hinc etiam Hippocrates, 1. *Aphoris.* 5. postquam docuisset ægros magis delinquere in tenui victu, quam in paulo pleniore, tandem addit: *Propterea etiam sanis periculosus est valde tenuis, & status, ac exquisitus victus.* Plerumque, imprimis autem tempore pestilenti, minus peccatur in replendo, quam in inaniendo, quia tutius est superfluitates cumulare, quam spiritus vitales humidumque nativum consumere ac debilitare; superfluum enim facilius expellitur, quam deperditum restauratur. De inanitione quæ fit per chirurgiam & pharmaciam, dicemus *cap.* 8. & 9.

V. *Omnis repentina mutatio periculosa*; quapropter à consueta victus ratione subitò discedere, præcipue in constitutione pestilenti, maximè periculosum foret: neque etiam ratio ad illud faciendum urget. Nam summus Deus omnes res alimentares eo fine creavit, ut ad nutritionem & conservationem hominis inservirent, easque variis modis inter mortales distribuit, ut alii his, alii illis, pro regionum & cujusque fortunæ varietate uterentur, utque illi qui crassis & crudioribus alimentis vescuntur, æque bene nutrirentur, quam alii levioribus & tenuioribus assueti. Quod ipsum quoque docet experientia, cum in utrisque æque bonus sanguis reperiatur, neque ordinariè melior sit in iis qui panem triticeum album cibosque delicatos comedunt, & vinum bibunt, quam in aliis qui panem secalinum, castanearum, vel fabarum, & carnes suillas, aliasque crassas edere, atque aquam bibere consueti sunt. Quapropter si Medicus talem victus consuetudinem repentè mutare ac invertere velit, robur corporis non conservabit, nec augebit; sed illud potius imminuet & dissolvet: quemadmodum illud in multis fieri videmus, qui è longinqua regione ad aliam transeunt, in qua ob aëris & alimentorum mutationem in principio valde debilitantur, ac non raro etiam in morbos concidunt, neque ad pristinum statum redeunt, antequam huic novæ diætæ temporis tractu paulatim rursus assueti fuerint. Hinc est quod Hippocrates, *lib. de nat. hum.* dicat: *Si quis citò diætam permutet, periculum est etiam à permutatione aliquid in corpore novatum iri: quapropter victu solito quidem utendum* [in peste] *ubi hominem nihil lædere videtur.* Paulo ante dicit: *Homines eo tempore* (scilicet pestis) *commonefaciendi sunt, ut diætas non commutent, quia morbi causa non existunt, sed ut corpus habeant quam minimæ molis.*

VI. Ridendi profectò sunt illi Medici, qui, in pestilenti constitutione diætam exquisitam præscribere volentes, omnes carnes assari scrupulosissimè præcipiunt, ut hoc pacto earum humiditas consumatur; haud secus ac si ciborum succi pejores forent illa humiditate quæ cum condimentis affunditur, & pejores potu, qui post siccos cibos necessariò superbibitur. Videntur nescire, cum cibis elixis longè commodius varias herbas, fructus, aliasque res malignæ corruptioni ac putredini resistentes, visceraque corroborantes, & ad feliciores coctiones præparantes, coqui posse, quam cum

assatis; ac proinde nihil esse quod elixatorum usum magis quam assatorum, damnent. Non minus etiam ridendi sunt illi, qui carnes bubulas, hœdinas, & cervinas damnant, propter nimiam siccitatem: nec non carnes agninas, ovillas, & vitulinas, propter nimiam humiditatem: quasi verò illarum siccitas, vel harum humiditas ad pestilentis veneni generationem vel inductionem aliquid faciat, & nulla etiam arte corrigi possit.

VII. Malum est vigente peste jejuno stomacho manè exire in publicum, quia ventriculus vacuus non habens quod concoquat, parum vel nihil chyli ad cor transmittit; hinc cor etiam debilius pulsans, cum non fortiter propellat à centro ad peripheriam, facile sibi assumit aëris inquinamenta per inspirationem assumpta, & corpori in ambitu adhærentia. Contra verò cum ventriculi aliorumque viscerum coctiones liberaliter procedunt, tunc à centro ad partes externas humores alimentarii, spiritus & vapores transmittuntur. Quapropter jentaculum manè ante exitum assumptum, etiam pro insigni præservativo contra pestem habendum est, imprimis illud de quo in textu diximus. Qui non sunt assueti jentare, illi buccellam panis albi, vel panis biscocti, vino intinctam edere: vel, Anglorum more, haustum cerevisiæ, cui frustum panis recenter tostum, cum pauxillo nucis moscatæ immissum est, bibere queunt: vel morsulorum seu placentularum, ab Angelo Sala descriptarum, unam aut alteram assumere possunt, quæ sunt admodum delicatæ, & grati saporis:

℞. *Panis triticei biscocti*, *sacchari albissimi*, *ana lib.* j. *amygd. dulc. excortic. cortic. citri virid. condit. ana lib.* ſ. *gelatinæ cydoniorum unc.* iiij. *nucis muscatæ condit. zingiberis chynæ condit. myrobalanorum condit. ana unc.* ij. *cinnamomi electi drach.* j. ſ. *croci opt. drach.* ſ. *singula seorsim exactè contundantur*, *postea cum pistillo ligneo simul misceantur*, *& fiat pasta*, *addendo Aquæ rosarum q. ſ. Ex hac deinde conficiantur placentulæ*, *quæ postea lenissimo calore aliquantum exsiccentur*, *& ad usum serventur.*

Angelus Sala huic pastæ addit ambræ grisiæ & moschi, ana scrup. j. sed nos illa duo studio omisimus: partim quia hujusmodi grati ac subtiles odores in peste minus conveniunt: partim quia multi tales odores ægerrimè ferunt, imprimis verò mulieres.

VIII. Carnes porcinæ in pestilenti constitutione maximè damnosæ sunt: quod in hujus pestis principio ipsa experientia adeo notum fecit omnibus, ut earumdem usum postea quilibet fugeret, imò multi quoque easdem foras canibus projicerent; utpote post quarum comestionem multos statim peste infectos fuisse observaverant. Quo factum ut Noviomagi tota æstate & autumno pauci porci mactarentur. Hoc ipsum Rhazes quoque observasse videtur, nam *lib. de peste*, *cap.* 4. in victu, præter alia, etiam à carnibus porcinis abstinere, expresse jubet.

IX. De halecibus illud notatu dignum in hac peste observavimus, nempe cùm mense Iunio & Iulio haleces novæ (ut appellant) muria condîtæ adveherentur, & incolæ, novitatis gratia, illas passim crudas (ut solent nostrates) comederent, pestem eo tempore multum accrevisse, multosque, qui illas comederant, intra viginti horas contagio infectos fuisse: quibus exemplis alii prudentiores redditi, postea halecum usum intermiserunt. Huic nostræ

obſervationi è directo contrarium eſt illud, quod ſcribit Palmarius, *lib.* 2. *de febr. peſt. cap.* 18. his verbis: *Certiſſimo experimento conſtare tradunt, cum primum halecis ſale conditæ copia à piſcatoribus in maritimas civitates defertur, peſtem brevi tempore evaneſcere, ignoratâ cauſâ, propterea quod omnibus ſalſis id minime conceſſum ſit.* Vt hæ contrariæ obſervationes concilientur, dicendum: primò, dubitari poſſe de veritate illius poſterioris obſervationis, utpote quam Palmarius ſolummodo ſcribit ex relatione aliorum, ipſemet autem non vidit. Secundò, poſito illam veriſſimam eſſe, varietates tamen locorum ſeu regionum, nec non tempeſtatum, ſæpius in cauſa eſſe, ut quod in una peſte prodeſt in victu, id in alia noceat, quod uni regioni damnoſum, illud alteri ſalutiferum exiſtat. Quapropter Cardanus, *lib.* 2. *Subtil.* non ſine ratione inquit, tot ferme eſſe modos peſtis, quot tempora. Non quod venenum peſtilens ſit diverſæ naturæ, ſed quod diverſimodè operetur pro diverſo corporum apparatu. Hoc eſt quod Lucretius ſignificare voluit his verſibus, nempe, eandem peſtem etiam pro mutatione temporis anni multum variare: nam quod

——— aliis dederat vitales aëris auras
Volvere in ore licere, & cœli templa tueri;
Hoc aliis erat exitio, lethumque parabat.

Hanc varietatem multoties confirmavit experientia. Scribit Appianus, *de bello Parthico*, in exercitu Antonii, peſtilentia gravi laborante, caſu præſidium inventum eſſe, quo plerique ſervati ſunt, qui eo utebantur, idque erat οἰνέλαιον, id eſt, vinum oleo permixtum, quod tamen aliis in peſtibus nihil prodeſt, imò ſæpe nocet. Sic in vehementiſſima peſte anni 1580, obſervatum eſt, nulla alia medicamenta profuiſſe, præter lenientia (teſte Thuano, *Hiſt.* 68.) quæ contra in aliis peſtibus ſemper noxia fuerunt, ac in hac noſtra certiſſimam mortem advocarunt. Hujuſmodi varietates aliàs quoque ſæpius animadverſæ ſunt, quas nonnulli ſcribunt procedere à diverſa veneni peſtilentis natura ac conditione: ſed errant: nam veneni peſtilentis ſemper una eademque eſt conditio, ſola intenſione vel remiſſione differens: operationum verò diverſitas (ut modo dictum) procedit à diverſitate locorum, tempeſtatum, victus, & temperamentorum corporum.

X. De alliis & cæpis, quare non conveniant in præſervatione, dicemus paulo poſt, *cap.* 10. *annot.* 6.

XI. Omnia dulcia facile bileſcunt, inflammationem concipiunt, & corrumpuntur, præcipue in adoleſcentibus, juvenibus, aliiſque calidiore natura præditis. Hac de cauſa Rhaſes, *lib. de Peſte*, omnia dulcia vitare jubet: & Avicenna, à ſaccharo abſtinere, ac ſuccos refrigerantes, acetoſæ, citri, &c. ſine ſaccharo exhibere præcipit. Sic etiam Valeſcus de Taranta, *lib.* 7. *Philon. pharmac. cap.* 16. inquit: *Non probantur mellitæ confectiones, & quæ dulcedine pollent.* Etiam Mercurialis, æſtate ab omnibus dulcibus abſtinendum eſſe, docet. Nos quoque in hac peſte dulcia maximè nocuiſſe, & in corporibus, præcipuè calidioribus, citiſſimè in bilem mutata ac corrupta fuiſſe animadvertimus, imprimis autem mel & mellita omnia; quoniam mellis damnoſiſſimus uſus erat: illud enim hoc tempore aſſumptum, in ventriculis ſanorum non minus quam ægrotorum, ſtatim corrumpebatur, bileſcebat, ac malignam qualitatem ſuſcipiebat, vomitum quoque, diar-

diarrhœam, ſummas anxietates, febrem, aliaque mala inducebat, ita ut illud omnino fugiendum eſſe, doceret uſus, neque ullis medicamentis facile admiſcendum, niſi iis quorum alexicaca vis hanc ejus qualitatem planè evincit, qualia ſunt, theriaca, mithridatium, diaſcordium, aliaque ſimilia. Quapropter etiam minimè probandum eſt conſilium Quercetani, aliorumque Medicorum, qui jubent ut apozemata ſudorifera ad peſtem in hydromelite coquantur, aliæque variæ confectiones, loco ſacchari, cum melle conficiantur. Notandum etiam, ſi condîta, conſervæ, vel qualiacunque fuerint medicamenta, quibus ad peſtis tam præſervationem, quam curationem utimur, poſſent ſine melle, ſaccharo, vel alia dulcedine confici, quod longè utiliora forent, cum dulcia hic noceant. Verum multa medicamenta cum melle, ſaccharo, vel ſyrupis exactè miſceri debent ad meliorem commiſtionem, & ut integris ac copulatis viribus melius diu conſervari poſſint. Ad hæc, ſæpe etiam cogimur dulcedine aliqua gratiam conciliare medicamentis, eaque ad delicatiorum palatum hoc modo aliquantum accommodare, qui alioqui ab illis nimium abhorrerent. Sed ego auctor eſſe velim, ut in quam pauciſſima fieri poteſt quantitate dulcia reliquis admiſceantur. Sic nos hoc peſtis tempore in tabellis (ſi forte præſcribendæ forent) duplo plus pulverum ſumebamus, quam ordinariè ad ſacchari quantitatem fieri ſolet; ſyrupis ſolis rariſſimè utebamur, &, ſi ſyrupos aliis rebus admiſcere neceſſe foret, non utebamur aliis quam de ſucco citri, de ſcordio, & conſervationis radicum helenii conditarum.

XII. In ciborum quantitate mediocritatem ſervandam eſſe, docet Hippocrates, 2. *aphoriſ.* 17. *Ubi nutrimentum ultra naturam capitur, morbum facit.* Præſtat igitur tempore peſtis paulo infra ſubſiſtere, quam ultra progredi, & in omnibus nimias repletiones evitare, ut hoc pacto crudorum excrementorum copia, hincque procedens meatuum obſtructio & humorum putredo, declinari poſſit: nam id maximè tuetur corpus à morbis, ſi vacuum ſit excrementis, optimeque perſpirabile.

XIII. Cereviſia ex optima aqua confecta eſſe debet, nam ſi per ſe, vel in ſe corrupta fuerit aqua, vel injectione ſeu influxu ſordium contagioſarum & peſtiferarum infecta, licet coctio ad ejuſdem emendationem multum faciat, tamen totam malignitatem penitus abſumi, vix certo aſſeri poteſt: nam etſi putredo, impuritas, malus ſapor, & ſimilia, coctione multum corrigantur, ſemper tamen venenoſitas ejus omnino auferri & extingui nequit. Huic noſtræ, fortaſſis novæ, opinioni ſtatim occurrunt tres objectiones. *Prima:* ſi peſtilens venenum aëri inhærens expurgari & extingui poſſit per ignem, (ut in annotationibus præcedentis capitis abunde probatum eſt) ergo illud etiam fiet per coctionem, ſi aquæ inhæreat. *Secunda:* ſi quælibet venena per ignem mitigentur, expurgentur, & ſæpe etiam extinguantur, ergo etiam venenum peſtilens quod aquæ immiſtum eſt. *Tertia:* ſi per ſudorifera medicamenta una cum ſanguinis ſero ſimul expellatur venenum peſtilens, ergo per coctionem illud una cum vaporibus ex aqua expellitur. *Reſpondeo ad primam*, non valere conſequentiam, quia quod in aëre extinguitur ab igne venenum, non poteſt ſemper extingui in aqua, quia ſcilicet ignis, propter ſubſtantiæ contrarietatem, non poteſt eodem modo agere ſeu operari in aqua, ſicut in aëre, quia aëris exigua & tenuiſſima humiditas

tas vi ignis ſtatim diſſolvitur in igneam fere ſubtilitatem, & quod ipſi inhæret venenum, illud eadem ignis vi etiam diſſolvitur in minima naturalia, atque ita extinguitur. Contrarium autem fit in aqua, cujus craſſa & maxima humiditas venenum, aliaque in ſe contenta, diu defendit ab illa extrema in minimas particulas diſſolutione per ignem; ac propterea venenum, cum in minima naturalia non redigatur, retinet ſuam venenoſitatis formam, eamque etiam aquæ imprimit ac communicat; quæ aqua ſi uſque ad ſiccitatem excoqueretur, tandem & ultimo non poſſet non etiam extrema diſſolutione extingui venenum: ſed talis aquæ conſumptio non inſervit noſtris uſibus, ut nec cereviſiæ conficiendæ. *Ad ſecundum*: non valere conſequentiam in genere, nam mercurius vivus ignis ſicci calore facillimè reſolvitur ac evaneſcit, in aqua verò coctus non diſſipatur: arſenicum igni injectum exuit venenoſitatem; in aqua coctum, eandem retinet & aquæ imprimit: venenum canis rabidi, quod combuſto cane, aliove rabido animali extinguitur, nulla coctione edomatur, cujus manifeſtum exemplum refert Lycoſthenes, de infido quodam caupone, qui porcum à cane rabido commorſum, ſtatim occîdit, coxit, & hoſpitibus ſuis comedendum appoſuit, qui omnes in rabiem acti, ſe invicem miſerrimè dilaniarunt. Similem quoque hiſtoriam refert Fernelius, *lib.* 2. *abdit. cap.* 14. de quibuſdam venatoribus, qui lupum, ipſis neſcientibus rabidum, captum trucidaverant, coxerant, & in varia obſoniorum genera apparaverant, ac comederant, atque omnes rabie correpti fuerunt. Hoc ſi in veneno rabido factum fuerit, quis idem in peſtilenti aliquando fieri dubitet? Non obſtat hic quorumdam diſtinctio, qui illam ſtatuunt differentiam inter venenum rabidum & peſtilens, quod illud craſſius ſit, ac craſſiori & denſiori materiæ inhæreat, ac propterea tardius reſolvatur aut diſſipetur; hoc verò ſit tenuius, acrius, & facile reſolubile ſeu diſſipabile. Quam differentiam licet ſimpliciter non negemus, interim tamen experientia docet in utroque veneno rurſus magnam occurrere differentiam, & neque omne venenum rabidum eſſe lentum, neque omne peſtilens adeo ſubtile ut facile diſſipetur, (prius ex eo patet, quod ſæpe ſolus canis rabidi halitus, vel tenuis ſaliva, cuti, imò veſtibus ſolùm, adhærens, alios inficiat: poſterius, quod ſubtile venenum per multos menſes fomiti inhærere, in eoque integris viribus ſervari non poſſet) imprimis ſi aquæ immiſtum fuerit. Ad hæc, certiſſima rerum magiſtra, experientia multoties docuit, venenum peſtilens ſæpe nulla coctione edomari, expelli, vel extingui; quod hiſtoriis ex Iulio Alexandrino, Fallopio, & Hercule Saxonia citatis, ſupra abunde probavimus, *hujus lib. cap.* 3. *annot.* 12. ut & *lib.* 1. *cap.*8. *annot.*1. *problem.* 6. *Ad tertiam dico:* non valere conſequentiam, propter maximam diverſitatem ſubjecti & operationis. In homine venenum continetur in partibus ſentientibus, quæ à veneni injuriis laceſſitæ, illud proprio naturali inſtinctu foras expellunt: in aqua verò venenum continetur in tali re, cui nec vitalis ſenſus, nec venenum percipiendi, nec ſecernendi, nec expellendi facultas ineſt. In homine propellitur, attenuatur, & expellitur venenum vi caloris cordis & corporis, quæ expulſio juvatur per partium ſentientium, moleſtam veneni vellicationem percipientium, irritationem ac contractionem: in aqua verò coquente venenum ſolummodo commovetur ab igne non vivente, in ſubjecto mortuo & non ſentiente:

tiente: atque sicut in homine ad veneni expulsionem nihil prodest magnus ac fervidus calor intus accensus, sed nocet; sic quoque in aqua venenata, solus fervor ignis parum aut nihil facit ad veneni extinctionem. Si in homine calor intensus seu fervor faceret ad veneni expulsionem & extinctionem, ergo euphorbium, piper, aliaque calidissima medicamenta forent optima antidota, imò ipse febrilis ardor veneni pestilentis vires infringeret: contrarium tamen docet usus. Roges fortè, quid faciunt igitur sudorifera? Fermentatione quadam humores à veneno, vel alia quacunque causa nonnihil coagulatos seu condensatos dissolvunt & attenuant, viasque & meatus versus peripheriam aperiunt; & dum attenuatos serosos humores eò depellunt, etiam expultricem partium facultatem adjuvant in expellendo veneno: præterea imprimis antidotali sua facultate veneni vires suffocant, tollunt, infringunt. Concludimus ergo, aliquod venenum pestilens, nempe quod densiori seu firmiori substantiæ firmiter immistum est, aquæ inhærens, non facile posse coctione expurgari, expelli, vel extingui. Dico, *aliquod*, & non omne, quia si in sese fuerit tenuissimæ substantiæ, & subjecto tenuissimo inhæserit, instar spiritus cujusdam, coctione citissimè dissolvi, dissipari, & expurgari posse, credibile est. His ita se habentibus, sanè alienum non fuerit, suspectas habere illas cerevisias quæ conficiuntur in locis peste multum infectis, præcipuè illis, in quibus cerevisiæ coctores non ex aliis quam publicis stagnantibus aquis cerevisiam conficiunt, (sicut fit Lugduni Batavorum, Harlemi, Hagæ-Comitis, Delphis, aliisque multis in locis) quæ aquæ ab injectione excrementorum ægrotantium aliarumque rerum infectarum, corruptione cadaverum bestiarum in illis sæpe putrescentium, fœtidissimo influvio multarum latrinarum ac cloacarum in illa se exonerantium, omnibus denique, omnium ædium ac platearum putridis, fœdissimis, & infectis sordibus in illas defluentibus, corrumpuntur atque inficiuntur. Profectò si insalubres sint illæ aquæ in quibus linum vel cannabis macerata sunt, (quas Petrus Pena venenatas esse scribit) quanto insalubriores erunt illæ, in quas tanta putridarum, fœtidissimarum, & infectarum sordium confluentia est?

XIV. Quamvis nonnulli Medici vinum tempore pestis omnino prohibeant, nos tamen ejusdem moderatum usum laudandum existimamus, imprimis hyeme, & in naturis frigidioribus, ut & vino assuetis. Nam vinum putredines aufert & impedit; præterea alexipharmacam vim habet, ac venenis insigniter resistit, testibus Dioscoride *lib.* 5. *cap.* 11. & Plinio, *lib.* 33. *cap.* 2. quo loco hic scribit, illud in peste magnam auxiliandi vim habere. Ad hæc vinum partes principes confortat, vires corroborat, easque conservat, &, quod omnium maximè in pestilenti constitutione requiritur, animum exhilarat, tristitiam, metum, terroremque fugat, qui affectus maximè noxii sunt. Si nimius ejus calor metuatur, imprimis æstate, Rhazes illud multa aqua frigida temperare; Cornelius Celsus modo aquam, modo vinum bibere, præcipit. Nos aliquantum succi fructus ribesiorum rubrorum, berberis, aut cerasorum morellorum, vel pomi citrii, aut aurantiorum, cum tantillo sacchari & aquæ rosaceæ eidem admiscemus, vel pomum citrium in taleolos dissectum, eidem imponimus, atque ita omnem nimii caloris suspicionem amputamus. Plutarchus, *in Cæsare*, scribit exercitum Cæsaris horrenda hac lue correptum,

in eadem abigenda vini vires egregie persensisse; quippe milites eodem largius hausto, tanti hostis acutissima spicula ita retuderunt, ut pestis brevi tempore planè disparuerit. Sic etiam Toxaris Medicus solo vini odore Athenienses à peste liberasse traditur. Qui has aliasque innumeras vini facultates scire desiderat, illas curiosius descriptas legat apud Canonherium Antwerpiensem, *lib.* 2. *de vini facult. admir.* & apud Lælium Bisciolam, *tom.* 2. *Horar. Subcisivar. lib.* 5. *cap.* 3. Videantur adhuc nonnulla de vino infra, *lib.* 3. *cap.* 2. *annot.* 5.

XV. Ebrietas, cum cruditates generet, vitales spiritus incendat, omniumque maximè cerebrum & animales spiritus malè afficiat, valde damnosa habenda est; quod Noviomagi in hac peste plurimos suo damno expertos fuisse novimus: idemque se etiam observasse testatur Mercurialis, *de peste cap.* 22: *Et Patavii*, inquit, *& Venetiis vidimus bibaces plurimos extinctos esse, qui existimabant vinis generosis se propulsaturos esse pestem.* Verum licet Noviomagi ebriosi multi morerentur, attamen ter quaterve vidi copiosiore vini usu pestem, quæ jam invaserat, propulsatam & extinctam fuisse: qua de re exempla dabimus libro quarto; sed illa pro rarissimis habenda sunt: neque debent hujusmodi paucissima exempla contrariæ quotidianæ experientiæ anteponi.

XVI. Solent Medici tempore pestis prohibere balnea, propterea quod corpora rarefaciant & languida reddant, spiritusque dissolvant: imprimis autem fugere jubent publica balnea, ad quæ omnis generis homines accedunt, & procul dubio etiam multi tales qui ex infectis ædibus prodeunt, vel inscii aliquem pestilentis contagii fomitem, vestibus aliisve rebus fortè inhærentem, secum ferunt. Hujusmodi tepida balnea cum Noviomagenses non haberent, solebant multi ex consuetudine, æstivo tempore, in stagnis, vel ipso flumine Vahali natare: quod innumeris malè cessit, idque non sine variis rationibus. *Primo*, quia stagnorum aquæ ob diuturnas siccitates, & intensissimum aëris æstum valde corruptæ, multisque in locis malè olentes erant: fluminis verò aqua infectionis pestilentis suspicione non carebat, propterea quod sursum Germaniam versùs, imò per totam Germaniam usque ad Helvetiam, pleræque urbes ad Rhenum sitæ, unà cum innumeris pagis, eodem tempore gravissima peste infestarentur, quarum omnium fœda illuvies, tam cloacarum, quam latrinarum, domuum, & platearum, una cum infectis ac contagiosis sordibus in flumen dies noctesque effluens, ejusdem aquis permiscebatur, atque sic cum illis deorsum ad Noviomagenses, aliasque inferiores civitates descendebat. *Secundo*, quia illi natatores se nudos radiis Solaribus exponunt, quod, teste Rhaze, tempore pestis valde periculosum. *Tertio*, quia sudantes & valde calentes in aquam frigidam prosiliunt, ex ea paulo post egressi radiis Solaribus nuda corpora exponunt, ut incalescant, calidi rursus aquis se immittunt; quæ mutationes admodum damnosæ existunt. Quidquid sit, multoties observavimus illos natatores, statim post natationem de capitis dolore primò conquestos, & intra paucas horas peste correptos fuisse. Germani Medici, præter balnea, etiam meritò in pestilenti constitutione jubent fugere calorem hypocaustorum, imprimis publicorum (quæ apud ipsos in frequenti usu sunt) quem multis pestem intulisse, à Platero observatum est.

XVII. Vestes laneæ crassiores, pel-

pelliceæ, aliæque ſimiles, tempore peſtis rejiciendæ ſunt, propterea quod quælibet infectæ ſordes, & contagioſi vapores facillimè iis inhæreant, ac fomitem conſtituant; quod in veſtibus ſericeis, tenuibus, & lævibus, aliiſque in textu commemoratis, tam facile fieri nequit. Quam noxiæ ſint veſtes laneæ, ſæpe docuit experientia. Mercurialis, *lib. de peſt. cap.* 22. ſcribit, Venetiis peſte ſæviente, plurimos Medicos extinctos fuiſſe, eo quod in ægris inviſendis, uterentur tunicis pelliceis latiſſimis. Hanc ob cauſam putat Follinus, *in Amulet. anton. cap.* 8. ſuo tempore in urbe Sylvæ-Ducenſi peſtem tam immaniter propagatam fuiſſe per univerſam plateam Lanificii, ut vix domus intacta relinqueretur. Rationem hujus rei ſuppeditat Marſilius, *Antid. epid. cap.* 24. *Vt oleum*, inquit, *ignis, ſic nutrimentum hujus veneni eſt lana: & quidem enutrit hac lana venenum, ut non modò conſervet ipſum, ſed & augmentet, ſimulque fortificet.* Hoc certum eſt, corpora ſpongioſa & laxa, quale etiam eſt lana, promtè ſuſcipere, & diu conſervare infectos venenatoſque vapores, atque hinc laneas veſtes tempore peſtis rejiciendas eſſe. Super his videantur quædam *præcedente cap.* 3. *annot.* 4.

CAP. VII. *De Somno & vigilia, Motu & quiete, ac animi Pathematibus.*

AD præſervationem conſului omnibus, ut in ſomno & vigiliis (1.) modum ſervarent, atque nec illum ultra conſuetos naturæ limites extenderent, nec his præter conſuetudinem corpus nimis emaciarent: imprimis autem ut fugerent ſomnum meridianum, (2.) iis exceptis, qui plus ſolito vigilaverant, vel à longo tempore tali ſomno aſſueti erant. Ad hæc, ut nunquam ſub dio, radiis ſolaribus expoſiti, vel ſupra fœnum cubantes (3.) ſomnum capeſcerent. Similiter ut corpora moderatè (4.) tantum exercerent, ac majora (5.) exercitia, & graves labores, (6.) quibus corpus vel nimis incaleſcit, vel delaſſatur, cane pejus & angue fugerent, omnium verò maximè illi qui talibus exercitiis vel laboribus non erant aſſueti, utpote qui ab iis gravius lædebantur, quamvis etiam iis aſſueti hoc peſtis tempore inde non rarò peſſimè afficerentur. Præterea ut à Venere (7.) abſtinerent, vel ea ſaltem moderatè & rarius uterentur, utpote quæ ſpiritus excalefaciendo & vires reſolvendo, hoc tempore corpora ad peſtiferam labem ſuſcipiendam citiſſimè diſponebat, præcipuè in non aſſuetis; quemadmodum id triſtes plurimorum ſponſorum exequiæ hoc tempore plus ſatis teſtatæ ſunt. Denique ut omnes quieto ac tranquillo animo eſſent, & quoslibet vehementes ac impetuoſos animi motus, (8.) atque occaſiones ad tales motus, ſtudioſiſſimè evitarent, imprimis verò iram, metum, & terrorem (9.) qui hoc tempore omnium peſſimi ac damnoſiſ-

ſimi erant. Vt intrepidi, hilares (10.) & bene contenti viverent, omnemque mœrorem ac triſtitiam (11.) penitus in exilium ejicerent.

ANNOTATIONES.

I. *Somnus & vigilia*, (inquit Hippocrates, 2. aphor. 3.) *utraque ſi modum exceſſerint, malum.* Nimius enim ſomnus caput ac totum corpus aggravat & pituitoſis excrementis replet, ſenſus quoque torpidos reddit, omniaque viſcera & membra ad munia ſua ignava facit. Immodicæ verò vigiliæ cerebrum exſiccant, ſpiritus diſſipant, coctiones debilitant, cruditates pariunt, totumque corpus labefactant. Ac propterea utriuſque exceſſus evitandus eſt, cum imprimis tempore peſtilenti corpus vegetum ſervare, omneſque morborum occaſiones diligenter evitare conveniat.

II. Somnus meridianus, præcipuè inſuetus, ut & ille qui ſub dio fit, ab omnibus Medicis, tanquam multorum morborum auctor & maximè noxius, ſemper damnatus fuit. Quod tamen abſolute pro generali regula habendum non eſt, neque omnibus hominibus æqualiter applicari poteſt: iis enim, qui gravibus laboribus matutinis ſunt delaſſati, vel ratione ſtudiorum, alteriuſve cujuſcunque cauſæ, matutino tempore ſolito maturius ſurrexerunt, continuiſque ac firmis animi intentionibus occupati fuerunt, & circa meridiem animi corporiſque actiones nonnihil languidas ſentiunt, ad ſpirituum refectionem aliqua quies neceſſaria eſt, & brevis ſomnus meridianus plurimum conducit. Aliis verò, quorum ſpiritus non multum diſſipantur, & qui quietiores vivunt, ſomnus meridianus nocet.

III. Supra fœnum cubare ac dormire, ſæpiſſimè comperti ſumus multis valde exitioſum fuiſſe, imprimis ſi fœnum recens foret. Hinc primò capitis dolores ac febres, & tandem brevi pòſt ipſam quoque peſtem acceſſiſſe, obſervavimus.

IV. Elegantiſſimum eſt illud quod ex Catone citat Aulus Gellius, *lib.* 11. *cap.* 2: *Vita*, inquit, *humana prope uti ferrum eſt; ſi exerceas, conteritur; ſi non exerceas, tamen rubigo interficit: itidem homines exercendo videmus conteri: ſi nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti facit, quam exercitatio.* Ab hoc aureo dicto alienum non eſt illud Fulgentii: *Exercitium eſt humanæ vitæ conſervatio, caloris nativi lima, virtutum robur, ſuperfluitatum conſumptio, temporis lucrum, juventutis debitum, & ſenectutis gaudium:* Verum hæc aurea dicta non de aliis quam honeſtis & temperatis exercitiis, convenienti tempore inſtitutis, intelligenda ſunt: quod etiam Ariſtoteles, 2. *Ethicor.* docens, inquit: *Exercitium temperatum conſervat ſanitatem.* Item Avicenna, qui 3. *primi fen. cap.* 5. ait: *Si homines, debitò tempore, moderato exercitio ac labore uterentur, carere poſſent multis medicamentis.* Nam hujuſmodi exercitationes omnia viſcera & membra ad naturales functiones melius peragendas excitant; cum è contra inconſueta & gravia exercitia totum corpus debilitent & affligant.

V. Cornelius Celſus in peſtilenti conſtitutione imprimis vitare jubet defatigationes ſeu laſſitudines: idque non ſine ratione, quia ſpiritus incendunt ac diſſipant, poros externos aperiunt,

corpus

corpus debilitant, humores acriores ac biliosiores reddunt; &, quod omnium pessimum est, crebriores majoresque respirationes efficiunt, atque ita multi aëris impuri & inquinati inspiratione cordis facultatem maximè lædunt. Hinc etiam Hippocrates, *lib. de nat. hum.* in peste crebras respirationes fugere præcipit: *Verum*, inquit, *cura erit adhibenda, ut quam parcissimè spiritus in corpus influat, sitque maximè familiaris.* Sic etiam Avicenna, 3. *primi, doct.* 5. *cap.* 1. scribit: *Pestis tempore illud studendum, ut fugiatur necessitas attrahendi multi aëris, quod optimè fit quiete & otio.*

VI. Durante hac peste sæpius observavimus, statim post graves exercitationes & magnas defatigationes, multos peste correptos fuisse; cujus rei eventus tandem adeo innotuit omnibus, ut multi etiam vulgares à gravioribus laboribus abstinerent; quin & rustici, tempore messis fœni, suum fœnum metere & colligere nollent, edocti tristibus aliorum exemplis, qui graviter laborantes statim pòst peste correpti fuerant.

VII. Quam ob causam Venus noceat, docuimus *lib.* 1. *cap.* 5. *annot.* 4. Verum sicut nimius Veneris usus corpora debilitando & excalefaciendo ad pestem disponit, ita quoque ejusdem nimiam abstinentiam illud ipsum facere, nonnulli credunt; inter quos est Cornarius, qui *lib.* 1. *de pest. cap.* 13. hanc opinionem ita confirmat: *Ego certè*, inquit, *affirmare possum, in una urbe, in diversis ædibus, & fœminas nuptas, & viduas, & puellas, omnes ad unam peste correptas & absumptas esse, cum mares magna ex parte fugâ sibi consuluissent: nec adhuc scio an alia, quam à viris abstinentia, mortis illarum causa fuisse, putari debeat.*

VIII. Animi emotiones corpora ad pestiferam labem disponere, docuimus *lib.* 1. *cap.* 8. *in textu, & annot.* 9.

IX. Nullus est animi motus qui pestilentis dominii limites longius & citius extendit, quam terror, sive ex consternatione funeris visi, vel hominis infecti occurrentis, vel mali nuncii, vel terribilis imaginationis, alteriusve rei, incutiatur. Hunc solum durante maligna hac constitutione, pestem multis advocasse novimus: idemque se anno 1626, in plurimis quoque observasse, refert Sennertus, *lib. de peste cap.* 1: *Memini*, inquit, *peste correptos fuisse, qui currum illum, quo peste extincti ad sepulturam vehuntur, è longinquo extra urbem conspexerant; alios qui domo inclusi eum non viderunt, sed strepitum saltem ejus audiverunt. Imò etiam nobis relatum est, & ex insomniis de peste nonnullos peste correptos fuisse, qui cum nullo peste infecto conversati erant, & quos certum erat per contagium pestem non hausisse.* Sic etiam Euagrius & Nicephorus ex solo aspectu infectarum ædium varios peste infectos fuisse, affirmant. Guido de Chauliaco, 2. *doct. apostem.cap.* 5. scribit, in peste anni 1348, à solo aspectu ægrotorum plurimos pestilens contagium concepisse. Ex sola imaginatione quorundam peste infectorum historias referunt, Scheunemannus, *in Paracels. de peste, cap.* 15. Erasmus Hedenus, *in quadam Oratione*, & Ioannes Matthæus, *in Cent. quæst.* 86. Non possum non mirari opinionem Quercetani, *in Pest. alex. cap.* 2. ubi scribit, per solum visum eodem modo contrahi pestem, sicut à muliere menstruata speculum contrahit maculas, & ab ophthalmico ophthalmia contrahitur. Profectò Quercetanus hic tota errat via, nam visus per se nihil facit ad inductionem pestis, sed qui per hunc sensum incutitur terror, ille est qui inordinato spirituum motu, eorumdemque concentratione circa cor, ad ve-

neni pestilentis contractionem per accidens aliquid facit, ut docuimus *lib.* 1. *cap.* 8. Nisi fortè velit Quercetanus, per inordinatum motum spirituum à fœdi ophthalmici aspectu inductum, sic etiam per accidens gigni ophthalmiam.

X. Animus præsens & imperterritus minimè omnium afficitur; & audaciores minus à peste infestantur, ac, correpti, minus periclitantur: quod exempla multorum vespillonum, aliorumque qui quaslibet ædes infectas audacter frequentant, sæpius docent. Contraria autem timidis evenire, ut jam diximus, experientia certissimum facit, & utrorumque plurima exempla in hac peste vidimus. Causa dependet à spirituum motu, qui in illis fortis & constans procedit, sine ulla cordis alteratione aut læsione: in his verò maxime inordinatus fit, cum summa cordis alteratione ac debilitatione; cujus debilitatis ratione cor pestilens venenum minus à se dispellere valens, ab eo occupatur.

XI. Mœror, tristitia & timor (quos animi motus Pigræus pabulum & nutrimentum pestis appellat) tantum valent in maligna constitutione, ut iis solis de causis pestes maxima incrementa sumere, multi crediderint: ac propterea quoque Veteres adversus has animi affectiones peculiare alexipharmacum excogitaverunt, nempe Musicam, cujus vi olim multos maximosque morbos sanatos fuisse, referunt. Plutarchus, *de Musica*, scribit, à Lacedæmoniis gravi pestilentia infestatis, Pythii Apollinis oraculo, Thaletem Cretensem accitum fuisse, eumque Musica grassantem pestem fugasse: cujus Thaletæ etiam mentionem facit Pausanias *lib.* 1. Sic quoque Homerus, *Iliad.* 1. Græcos pestem cantu depulisse tradit. Vbi per Musicam & Cantum nihil aliud quam animi lætitiam & hilaritatem, duos præcipuos pestis hostes, intelligendum esse, plurimi existimant. Præter Musicam, nos aliud mœrorifugium ac tristitiæ alexipharmacum habemus, nempe vinum, quo tristibus interdum uti licet usque ad hilaritatem, (cavendo tamen àb ebrietate) ut hoc modo curæ & mœrores è corde excutiantur. Tempore itaque pestilenti illud omnibus inculcandum est, ut timorem & tristitiam in totum fugiant, & divini Numinis auxilio ardentibus precibus primum implorato, in Medici sui fidelitate, & alexipharmacorum viribus fiduciam reponant, sicque animo imperterrito ac tranquillo vivant; nam, ut inquit Avicenna, plus interdum prodest ægroti fiducia in Medicum, quam ipsa medicina.

Cap. VIII. *De Prophylaxi Chirurgica.*

Absolutâ diæteticâ prophylaxi, ad Chirurgicam deveniendum est. Duo tantum media ad præservationem à peste subministrat Chirurgia, nempe venæsectiones, & cauteria. Venæsectiones, (1.) quamvis à multis veteribus & neotericis Medicis summè laudatas, nos tanquam valde periculosas & damnosissimas planè rejecimus. Cauteria (2.) verò, seu fonticulos per ea excitatos, summopere approbavimus, & utilissima fuisse observavimus; per eaque in brachiis, vel ut plurimum in cruribus, fonticulos (quos *fontinellas* vulgò vocant) multis fecimus, atque

que illos toto pestis tempore apertos servavimus, per quos multi superflui, acres, noxii, corrupti, ac fœtidi humores paulatim effluxerunt. Tali ratione multi præservati sunt, imò vidimus aliquos his præmunitos, qui pestis invasionem sentientes, statim in ipso principio antidotum sudoriferum assumpserunt, atque ita citissimè liberati sunt, natura expellente per fonticulos atrum quendam ac venenatum tabum.

ANNOTATIONES.

I. MVlti præclarissimi, tam veteres, quam neoterici Medicinæ proceres, ad præservationem, magnis laudibus extollunt venæsectionem, præcipuè in plethoricis, hancque opinionem plurimis egregiis, & sanè verisimilibus rationibus confirmant, (has brevitatis gratia hic præteribimus) quibus non tantum calculum suum adjecit Quercetanus, sed reliquis curiosior existere volens, etiam certum venæsectionis tempus definivit, eamque instituere jubet circa Lunæ quadraturam, sed studiosissimè cavendum esse ait, ne fiat venæsectio cum Luna Marti, Saturno, vel alii cuidam astro maligno opposita, aut in alio quodam adspectu sinistro collocata est: illud autem tempus observari vult, quo benignis quibusdam Planetis (quales sunt Iupiter & Venus) Luna conjungitur, vel saltem eos benigno respiciat, aut ab iisdem respiciatur adspectu. Verum omne venæsectionis patrocinium evertitur ab experientia: nam in hac peste Noviomagensi, neque prædictorum Medicorum rationes, neque Quercetani scrupulosæ temporum observationes, unquam impedire potuerunt, quo minus pestis invasio brevi post venæsectionem sequeretur: semper observavimus venæsectiones, etiam in optimè sanis & plethoricis institutas, fuisse damnosissimas: idque abunde docuerunt tristia plurimorum, etiam plethoricorum, exempla, qui cum præservationis gratia venam pertundi curassent, statim pòst peste correpti sunt. Quapropter nos venæsectionem omnibus prohibuimus. Sic quoque Liddelius & Riverius tempore pestilenti à venæsectione, etiam in plethoricis, abstinere, & non nisi magna aliqua necessitate urgente (ut plenitudine ad vasa, vel aliqua sanguinis solita evacuatione suppressâ) eò devenire jubent. Ratio est, quia exhausto sanguine & viribus imminutis, cor malignam auram minus potenter à se expellit, minusque eam evincit & extinguit, atque hinc ab inspirato maligno aëre pestilens qualitas facilius & gravius ei imprimitur. Hac de re plura videantur *lib.* 3. *cap.* 3. *annot.* 1.

II. Cauteria, seu potius fonticulos iis excitatos, ad præservationem à peste, Nicolaus Florentinus, Io. Arculanus, Parisinus, Ingrassias, Paræus, Antonius Portus, Nicolaus Massa, Hercules Saxonia, aliique plurimi insignes Medici, summopere commendant: quorum fonticulorum insignem utilitatem nos quoque in hac peste multoties vidimus, non solum in euchymis, verum etiam in cacochymis, quos per illa sæpissimè tam insigniter præservatos vidimus, ut nullum à pestilente infectione nocumentum perceperint. Guilhelmus Fabricius Hildanus, *Cent.* 4. *observat.* 23. scribit, anno 1612, in maxima Lausaniæ peste, neminem eorum qui fonticulos in brachiis aut cruribus

ribus habebant, præter unum aut alterum summè cacochymum, peste obiisse, ac proinde præsentaneum esse præservativum, tum in aliis, tum in se ipso observasse: quod ipsum rursus confirmat *cent. 6. observat. 86.* Sic etiam Georgius Guarnerus, *lib. de peste, cap. 9.* scribit se affirmare posse, quod anno 1574, peste multos Venetiis interficiente, nullum unquam viderit extinctum qui fontinellam gestasset. Quercetanus, *lib. 2. de peste, cap. 2.* scribit, se multos novisse Chirurgos pestiferorum curationi destinatos, qui sibi cauteriis melius, quam ulla alia cautione, prospexerant. Mercurialis quoque suum de cauteriis seu fonticulis experimentum describit *lib. de peste, cap. 20:* *Dicam*, inquit, *quod ego experientia vidi: possum testari me innumeros hac peste extinctos vidisse, nec unquam vidisse quemquam qui haberet cauterium, præter unum tantum, atque ille erat sacerdos: interrogavi etiam hac de re multos Medicos, qui testati sunt, neminem se vidisse. Quod quidem argumentum esse potest, hoc genus auxilii magnopere conducere: & summa cum ratione, quandoquidem per cauteria, tanquam per cloacas, continuò ichores pravi & putredini obnoxii educuntur.* Nos cum Mercuriali, Guarnero, & Hildano, tantum cauteriorum seu fonticulorum encomium adeo audacter exclamare non auderemus; quandoquidem in hac peste non unum, sed plures etiam cum fonticulis mortuos fuisse novimus, licet pauciores. Platerus, *Prax. tract. 2. cap. 2.* scribit, peste anno 1564 Lugduni regnante, monachum quendam non cauteriis aut vesicatoriis, sed alio attractorio usum fuisse: nempe perforabat in viris scrotum, & vulneri imponebat radicem hellebori nigri, sicque viros à peste tutos fore pollicebatur: de quo curationis modo vide plura *lib. 3. cap. 12, annot. 3.* Nos durante hac pestilenti constitutione vidimus nonnullos qui antiqua ulcera in cruribus habebant, quæ ipsis loco fonticulorum inserviebant, cum æquali præservationis favore. Quod ipsum Forestus, *lib. 6. Observat. 15.* refert se quoque observasse in Chirurgo quodam, qui ægrotos in Nosocomio tractabat. Sic in pestilenti constitutione Galenus, *Method. 5. cap. 12.* scribit omnes fere evasisse quibus scatebat corpus ulceribus. Ita quoque Paræus, *lib. 21. cap. 17.* refert, se observasse, à peste minus tentatos fuisse eos qui cancros ulceratos habebant, quibus nares fœda ozæna diffluebant, qui lue Venerea, abscessibus & ulceribus fœdis correpti erant, ut & scrophulosos, elephantiacos, leprosos, scabiosos, omnes denique eos quibus ulcera erant in corpore fistulosa & fluentia. Hic quispiam objicere posset, cum fonticuli tantum evacuent excrementitios & noxios humores, pestilentis autem veneni ingressum in corpus impedire, ejusque virulentiam extinguere nequeant, quomodo ad præservationem conducere possint? Respondendum: quod evacuando corruptos humores, viscerumque integritatem conservando, præservant corpus ab aliis morbis, quibus mediantibus ad pestem disponi posset; ut dicemus *proximè sequenti capite; annot. 1.*

CAP.

CAP. IX. *De prophylaxi Pharmaceutica: & primò de Purgatione.*

PRophylaxis pharmaceutica consistit partim in expurgatione noxiarum superfluitatum, partim in præmunitione corporum adversus venenum pestilens. Cum autem noxiæ superfluitates in corporibus retentæ, variorum morborum causæ existant, per quos morbos corpora præparantur ad pestem, eapropter hic primo dicturi sumus de illarum superfluitatum expurgatione. Tempore pestis in corporum expurgatione (1.) maxima Medici prudentia requiritur, nam impuritates clementer & leniter (2.) subducere, nullis verò catarcticis (3.) vehementer proturbare oportet. Quapropter etiam nos in hac peste nullis catarcticis usi sumus, ipsa ratione, experientiæ copulatâ, satis docente, per fortiora purgantia humoribus violentius agitatis, spiritibusque exhaustis atque etiam confusis, corpora ad pestem præparari ac disponi; quemadmodum hac tempestate catarcticorum assumptione varios hunc crudelissimum tyrannum citissimè ad penetralia sua advocasse vidimus. Si igitur corpora firma occurrerent, in iis quidem alvum liberam, sed non planè fluidam servabamus. Si verò cacochyma forent, eorum cacochymiam corrigere, & paulatim ac clementer subducere annitebamur medicamentis lenientibus (4.) quibus semper etiam talia quædam admiscebamus, quæ pestilenti malignitati resistere possent. Ad has intentiones pauca nobis in usu erant medicamenta. Nonnullis è massa pilularum Ruffi, duas, tres, quatuorve, pisi magnitudinis pilulas semel aut bis in septimana, aliis duas alternis diebus, vel manè, vel vesperi, aliis tantum semel in hebdomada deglutiendas dabamus. Plurimis etiam nostras pilulas magistrales antipestilentiales simili modo exhibuimus, quarum hæc est descriptio:

℞. *Radicum petasitidis,*
carlinæ,
dictamni,
angelicæ,
helenii, ana unc. ſ.
gentianæ drach. j. ſ.
rhabarbari opt. unc. j. ſ.
agarici albissimi unc. ſ.
herbar. scordii,
centaurii minor.
ruthæ, ana unc. ſ.
cardui bened. drach. vj.
florum stœchados drach. j. ſ.
sem. citri,
aurantiorum,
zeduariæ, ana drach. j.

Ex his omnibus fiat pulvis grossus, qui maceretur per biduum vel triduum in vini albi lib. ij. ſ. *vel* iij. *deinde coquatur per horæ quadrantem, fiatque co-*

latura cum forti expressione in torculari, quæ colatura coletur rursus per chartam emporeticam seu bibulam rariorem. In hac colatura tunc dissolve,

aloës optimæ unc. iij. ſ.

myrrhæ claræ in guttis drach. iij. ſ.

Ac in scutella porcelana fiat evaporatio humiditatis, usque dum massa pilularis fieri possit, è qua formentur pilulæ, quas tempore pestis utilissimas esse comperti sumus.

Multis etiam bis terve in ſeptimana vini aloëtici (5.) noſtri hauſtum matutino tempore dabamus, quod tali modo conficiebatur:

℞. *Radic. angelicæ,*
helenii,
petasitidis,
dictamni,
corticum aurantiorum ana drach. j.
aloës lucidæ scrup. vj. ſ.
herb. cardui ben. M. ſ.
centaurii minoris p. ij.
absinthii p. j.

Conscindantur minutim, & ex his concinnetur puppa, suspendenda in vini albi tenuis Rhenani vel Gallici lib. vj. *in quo vino puppa illa remaneat usque dum totum epotum fuerit.*

Hujus vini quatuor aut quinque unciæ aſſumtæ, alvum ſemel, bis, vel ter clementer ſubducunt. Ab illo tamen & ab aliis amaris abſtinebamus in iis quos hæmorrhoïdes affligebant, nec non in mulieribus gravidis, quibus potius rhabarbari & agarici uſum commendabamus. Pauciſſimis aliis medicamentis purgantibus ad præſervationem utebamur.

ANNOTATIONES.

I. Graviter nobis errare videntur illi, qui venæſectionibus & purgationibus identidem reiteratis, immunitatem à peſte audacter pollicentur, cùm his artibus ſolummodo corpora ab intrinſeca putredine vendicent, non autem à peſte, quæ pura pariter atque impura corpora æqualiter invadit; eo tantum facto diſcrimine, quod impura citius quam pura, levi aliqua de cauſa, febres alioſve morbos putridos non peſtilentes concipiant, qui morbi, ſpirituum & humorum concordiam interrumpendo, corpora ad peſtem citius ſuſcipiendam diſponunt: præterea quod peſtis in corporibus cacochymis graviores putredines aliaque pejora ſymptomata inducat, quam in puris: denique, quod puris corporibus metuenda ſit peſtis ab occulta diſpoſitionis aptitudine quam in ſe habent; cacochymis verò & ab eadem aptitudine quam in ſe habent, & præterea ab illa aptitudine, quam, mediante alio aliquo invadente morbo, habere ſeu nanciſci poſſunt. Quapropter in præſervatione optimum quidem eſt, ſive victu, ſive medicamentis, corpora pura conſervare, ſed in illa puritate ac purificantibus medicamentis veram, totam, certamque peſtis prophylaxin conſtituere, nec ratio, nec experientia patitur. Adde, quod tempore peſtilenti illa corporum puritas non ſine maximo periculo

lo per venæsectiones & medicamenta purgantia, inprimis catarctica, sæpius repetita, acquiratur, ut latius docebimus *lib. 3. in annot. cap. 3. & 4.*

II. In constitutione pestilenti corpus non multum purgandum esse, docet Cornelius Celsus, *lib. 1. cap. 10. Neque movenda est* (inquit) *alvus, atque etiam, si per se mota fuerit, comprimenda est.* Quia tali tempore humores valde proclives sunt ad fluxum, & si moveantur, facillime damnosissimum alvi fluxum inducunt.

III. Medicamenta catarctica & fortiter purgantia, cùm veneno pestilenti non resistant, neque ejus introitum in corpus prohibeant, neque illud, cum ingressum est, foras proturbare queant, neque etiam cordis & insiti caloris robur tueantur, tempore pestilenti prorsus fugienda sunt. Nam præterquam quod prædictæ virtutes catarcticis concessæ non sint, & quod pleraque nonnihil venenatæ qualitatis participent, etiam pestilentem perniciem, quæ fortè circa ambitum corporis innoxiè adhuc hæret, ad præcordia citissimè, maximo cum damno, advocant & protrahunt. Adde, quod multa etiam frugi materiam cum inutili eripiant, spiritus dissipent ac conturbent, vires dejiciant, & corporis harmoniam dissolvant.

IV. Non quælibet mitia purgantia conveniunt in peste, sed illa præcipuè quæ putredini fortiter resistunt, viscera roborant, eaque ab internis obstructionibus liberant, ac simul etiam proprietate quadam venenatæ pestilenti malignitati resistunt. Tale medicamentum est aloë, præcipuè lota cum succo rosarum. Tales etiam sunt tot seculorum experientiis probatæ pilulæ Ruffi (sic nominatæ ab auctore Ruffo: ab ingredientium verò numero, *pilulæ de tribus*: à communi usu, *pilulæ communes*) quas ipsemet Ruffus Ephesus in peste accommodatissimas fuisse comperit, hancque earum descriptionem posteris reliquit:

℞. *Aloës, ammoniaci thymiamatis, ana part.* ij. *myrrhæ, part.* j.
Misceantur cum vino odorato.

Illam compositionem Arabes sequenti modo immutarunt, & meliorem reddiderunt, quos hac in parte plerique hodierni Medici sequuntur:

℞. *Aloës, part.* iij. *myrrhæ, part.* ij. *croci, part.* j.
Cum vino odorato fiat massa.

Nos quoque illa, hoc modo composita, massa utimur, quamvis istam compositionem varii adhuc variis modis immutaverint, addendo vel ammoniacum, vel mastichen, vel cinnamomum, vel alia quædam, pro singulorum diversis intentionibus. Tales sunt etiam pilulæ nostræ antipestilentiales in textu commemoratæ, quarum in hac peste maximas virtutes ipsa experientia satis demonstravit. Tales sunt etiam pilulæ Alberti, Ducis Bavariæ, à Quercetano in sua Pharmacopæa hoc modo descriptæ:

℞. *Croci, myrrhæ, camphoræ, cornu cervi, spodii, ana drach.* j. *ligni aloës, been candidi, ana unc.* ſ. *terræ sigillatæ, drach.* ij. *florum sulphuris, drach.* j. *corticum & seminum citri, gariophyllorum, zingiberis, ana scrup.* j. *ambræ, sive succini flavi, scrup.* j.
Fragmentorum hyacinthi,
smaragdorum,
granatorum,
bene præparatorum, ana scrup. ſ.
agarici electi, rhabarbari optimi, ana unc. ſ. *aloës è vesica, ad pondus omnium, cum syrupo aut succo limonum,*

fiat massa pilularis. Dosis drach. ſ. *paulo ante cibum.*

Tales ſunt etiam hæ pilulæ peſtilentiales Cratonis:

℞. *Aloes rosatæ unc.* j. *myrrhæ, croci, ana unc.* ſ. *agarici trochiſcati drach.* ij. *rhabarbari electi, drach.* j. *boli Armenæ, ſcrup.* ij. *ligni aloës, dictamni albi, margaritarum præparatar. ana ſcrup.* j.

Cum ſucco limonum formentur pilulæ parvæ. Dosis drach. j. *ſingulis ſeptimanis.*

Sunt qui has pilulas laudant:

℞. *Myrrhæ, camphoræ, croci, ana drach.* j.
rad. angelicæ,
gentianæ,
vincetoxici,
florum ſulphuris, ana ſcrup. ij. *corticum ac ſeminum citri, zingiberis albi, xyloaloës, ana ſcrup.* j. *agarici electi, rhabarbari optimi, ana drach.* iij. *diagridii. drach.* j. *aloës unc.* ſ. *olei ſtillatitii angelicæ ſcrup.* j. *ſyrupi de ſcordio,* q. ſ.

Fiat maſſa pilularis.

Chymici in hoc caſu admodum commendant flores rhabarbari ſulphuratos, quorum talis eſt compoſitio:

℞. *Extracti rhabarbari ad duritiem & friabilem fere ariditatem exſiccati, unc.* j. *florum ſulphuris ter ſublimatorum unc.* ij. *olei cinnamomi, ſcrup.* j. *olei macis, ſcrup.* ſ. *invicem optimè miſta indantur cucurbitæ vitreæ, impoſitoque alembico cœco, & juncturis undique probe occluſis, lento igne ſublimentur.*

Quod peracta ſublimatione in altum aſcenderit, denuo cum reliqua materia in fundo reſidua miſceatur, & fiat de novo ſecunda vice ſublimatio, eademque etiam tertio repetatur, & ſic non vulgare medicamentum leniter laxans, omnemque putredinem cöercens obtinebis. Dosis in adultioribus ſcrup. j. *ad gr.* XV. *in junioribus gr.* viij *vel* IX.

Qui plura leniter purgantia in peſte convenientia ſcire volet, legat Scriptores Medicos, qui magnam eorundem copiam deſcribunt: nos in noſtra praxi paucioribus uſu probatis acquieſcere potius ſolemus, quam cum magna quaſi eruditionis oſtentatione in incertum per multa divagari.

V. Mirum eſt tam parvum aloës pondus tantæ vini quantitati purgativam aliquam vim conferre poſſe, attamen millies comperi, ſi aliquantum cardui benedicti, centaurii minoris, & abſinthii, cum aloës drachm. *ij.* aut drach. *ij.ſ.* indatur vini lib. *viij.* iſtius vini unicum hauſtum non minus purgare, quam ſi aloës in ſubſtantia drach. *ſ.* aſſumatur. Cauſam adſcribendam arbitramur leptomeriæ ſubſtantiæ vini, qua aloës purgativa qualitas facillime ad viſcera penetrat.

Cap. X. *De antidotis internis.*

PRæmuniuntur corpora adverſus veneni peſtilentis impetum per medicamenta, vel interna, vel externa. Interna (de quibus hoc capite agemus) ſunt antidota (1.) ſeu alexipharmaca, (2.) quæ corpora in naturali ſtatu conſervant, iiſque occultam quandam qualitatem imprimunt, quæ totaliter contraria eſt, & è directe repugnat veneno peſtilenti. Hæc autem magis experientiâ, quam ratione inventa fuerunt, & multa

& multa variaque ſunt, tam ſimplicia, quam compoſita: è quibus nos ad præſervationem tantum pauca (3.) eaque ſelectiora, certiora, & experientiâ comprobata, in uſu habuimus. Inter ſimplicia (quorum ſeriem deſcribimus *lib.* 3. *cap.* 5.) imprimis duo commendavimus: Primum erat tabacum, (4.) nempe illius fumus per tubulum ſeu fiſtulam ore attractus, & poſt paucam retentionem inde rurſus dimiſſus, quemadmodum ordinarie à fumiſuctoribus ſumi ſolet. Illius uſum in hac peſte, tam in me ipſo, quam in plurimis aliis, inſigniter profuiſſe obſervavimus. Alterum erat radix helenii (5.) vel ſicca maſticata, vel in pulvere ſumpta, vel potius ſaccharo condîta: quas radices ita condîtas plurimis ſolas ad præſervationem præſcripſimus, eaſque ſemper maximi fecimus, utpote quas ſolas animadvertimus plus profuiſſe, quam plurima alia medicamenta magno ſumptu & labore præparata. Illas autem acriores eligebamus, non tam ad palatum & ſaporis gratiam, quam ad majorem utilitatem condîtas: nam ad guſtum delicatulorum præparatæ, optima earum vis longa maceratione & coctione ſic extrahitur & diſſipatur, ut tandem vix alium quam ſacchari ſaporem retineant. Harum autem radicum conditarum non unum fruſtulum, ut vulgò ſolent, ſed duo, tria, quatuorve matutino tempore ſumere ſuaſimus. Præter hæc duo primaria ſimplicia, pauperioribus radices angelicæ maſticandas, vel pulverem cardui benedicti, ejuſdemve decoctum aſſumendum; delicatioribus verò cortices aurantiorum vel citri condîtos comedendos, vel aliquot guttulas olei juniperi cum pauxillo vini bibendas, vel ipſum rob juniperinum ad nucis moſcatæ quantitatem, edendum dedimus. Pluribus ſimplicibus uſi non ſumus, cum hæc pauca nobis viderentur ſufficere, & utiliora eſſe reliquis. Multi vulgares hoc tempore allium (6.) crudum maſticabant & comedebant, nec non etiam pani affricabant, & eduliis incoquebant, idque tanti faciebant, ut eo ſolo ſe optimè præſervari poſſe crederent: alii urinam (7.) propriam matutino tempore recenter mictam bibebant, non tantum ad præſervationem, ſed eandem quoque peſte jam correptis exhibebant ad curationem. Verum nos tam allii, quam urinæ uſum, ut inutilem, ſordidum, ac damnoſum, improbavimus. Non pauci etiam aquas vitæ dictas quotidie ad præſervationem mane ſumebant, in quarum nimio exceſſu, ſub præſervationis prætextu inſtituto, ſæpiſſime graviter peccabatur, atque ea ratione aquæ vitæ multis fiebant aquæ mortis. Compoſita præſervativa varia confecimus. Multis cereviſiam quandam medicatam præſcripſimus, de qua bis terve de die hauſtum bibebant, vel eadem, ſi vellent, pro potu ordinario utebantur, eamque ſummis laudibus ubique extollebant, eo quod non eſſet valde ingrati ſaporis, & ſi quid in corpore latebat malignitatis, illud ad cutem propelleret: formula (8.) hæc erat:

 ℞. *Ra-*

℞. *Radicum petasitidis, dictamni, ana unc.* j. *corticum aurantiorum sicc. rad. ostrutii, angelicæ, ana unc.* iij. ſ. *herb. absinthii unc.* j. ſ. *centaurii minoris unc.* j. *cardui ben. unc.* iiij. *conscindantur minutim, & in sacculo setaceo fiat puppa, suspendenda in integro vase (mensuræ nostratis) cerevisiæ melioris.*

Similiter etiam matutino tempore, præcipuè aëre frigidiore exiſtente, in vino aſſuetis approbavimus hauſtum vini abſinthitis (9.) communis, noſtratibus familiaris, quod cum puppa ex cardui benedicti, abſinthii, & centaurei minoris, ana part. æq. adjectis baccis juniperi, confecta, & in vino tenui ſubacidulo ſuſpenſa, parari ſolet. Nonnullis vinum medicatum præſervans (10.) ſequenti modo præſcripſimus:

℞. *Radic. helenii sicc. unc.* j. *rad. angelicæ, dictamni, ostrutii, cortic. aurantiorum, & citri sicc. ana unc.* ſ. *rad. gentianæ drach.* j. *herb. cardui ben. unc.* ſ. *centaurii minoris, absinthii, ana drach.* ij. *ex his conscissis & nonnihil conquassatis fiat puppa in sacculo setaceoso, suspendenda in vini albi tenuis lib.* xx.

Quantum ad alia compoſita, etſi Medici ut plurimum in peſtilenti conſtitutione multis variiſque antidotis utantur, in forma electuariorum, conditorum, pulverum, tabellarum, ſyruporum, &c. (quorum ſæpe multa ad vanam potius ſcientiæ oſtentationem, quam ad aliorum utilitatem commendant) nos tamen pauca (11.) ſolummodo in uſu habuimus. Quolibet anni tempore commendavimus mithridatium minus (12.) ſequenti modo compoſitum:

℞. *Foliorum ruthæ viridis, ficuum, nucum juglandium, ana lib.* j. *Contundantur singula seorsim fortiter cum pistillo ligneo, in mortario lapideo: postea in eodem mortario bene simul misceantur, adjiciendo salis communis unc.* j. *& syrupi de succo limonum q. s. ad faciendam electuarii consistentiam.*

Præter hoc etiam alia, ſequentibus fere formulis, præſcripſimus:

℞. *Pulveris liberantis scrup.* iiij. *rad. helenii condit. cort. aurantiorum cond. ana drach.* vj. *diascordii Fracastorii, drach.* iij. *olei juniperi scrup.* j. *syrupi limonum q. s. misce, fiat condîtum.*

℞. *Theriacæ Androm. Mithridatii Democ. ana drach.* j. ſ. *diascordii Fracast. unc.* ſ. *cortic. aurantiorum condit. rob ribesiorum rubr. ana drach.* vj. *olei succini flavi scrup.* ſ. *syrupi de scordio q. s. misce, fiat electuarium.*

℞. *Pulveris Bezoartici Renodei, drach.* j. ſ. *florum sulphuris drach.* j. *conservæ absinthii drach.* iij. *radic. helenii condit. unc.* j. *mithridatii minoris,*

ris, diascordii Fracastorii, ana unc. ſ. *syrupi de succo citri q. s. misce, fiat electuarium.* (13.)

℞. *Conservæ acetosæ, rosarum rubr. corticum aurantiorum condit. rob ribesiorum rubr. rob juniperini, ana unc.* ſ. *pulveris liberantis drach.* j. ſ. *syrupi limonum q. s. misce, fiat conditum.*

Pulveres cornu cervi, terræ ſigillatæ, croci, alioſque innumeros admiſcere neceſſe non erat, quia in confectione liberante, pulvere bezoartico, diaſcordio, &c. hæc omnia ordine maximè laudabili conjunctim habentur. De his & ſimilibus conditis aſſumebatur ſemel aut bis de die fruſtum magnitudinis nucis moſcatæ. Vel etiam una aut altera de his tabellis: (14.)

℞. *Pulveris bezoartici drach.* j. *liberantis drach.* ſ. *rad. helenii sicc. angelicæ, petasitidis, ana scrup.* j. ſ. *florum sulphuris ter sublimatorum drach.* j. *fiat pulvis subtilissimus, è quo cum sacchari albi, aqua cardui benedicti dissoluti unc.* iiij. *fiant s. art. tabellæ.*

Hyeme quoque non paucis ſolius theriacæ (15.) Andromachi, vel Mithridatii Democ. æſtate verò diaſcordii Fracaſtorii parvam particulam manè dedimus. In forma liquida etiam pauciora exhibuimus:

℞. *Aquæ nostræ theriacalis unc.* iij. *syrupi limonum unc.* j. *olei vitrioli vel sulphuris scrup.* ſ. *misceantur. Dosis, bis de die cochleare unum aut alterum.* (16.)

℞. *Aquæ nostræ theriacalis unc.* iij. *succi citri recentis, syrupi de scordio, ana unc.* j. *misceantur.*

Pauperioribus etiam conſuluimus ut quotidie mane unum, duo, vel tria cochlearia aceti vini optimi ac fortis (17.) biberent, vel ſine, vel cum pauxillis granulis ſalis (18.) ſupermaſticando fruſtulum panis: atque illud in hac peſte animadvertimus fuiſſe unum ex optimis præſervativis, dummodo eo non uterentur aſthmatici, tuſſiculoſi, aliive qui aliquod pectoris aut pulmonum vitium habebant. Nonnullis etiam acetum bezoarticum commendavimus, hoc modo confectum:

℞. *Radicum angelicæ, carlinæ, petasitidis, helenii, dictamni, ana unc.* ſ. *zedoariæ drach.* ij. *herbarum cardui ben. scordii, ana drach.* vj. *centaurii minoris, ruthæ, ana unc.* ſ. *florum stœchados drach.* ij. *sem. cardui ben. citri, ana drach.* j. *bac. juniperi drach.* iij. *fiat pulvis grossus, cui affunde aceti fortissimi lib.* v. *vel* vj. *Stent simul in loco radiis solaribus exposito per quatuordecim vel plures dies, postea colentur cum forti expressione. Eidem aceto, si velis, eundem pulverem adhuc semel de novo infundere poteris, tuncque erit multo efficacius.*

Hæc

Hæc & ſimilia ad ſanorum præſervationem in hac peſte præſcripſimus, habita ſemper ratione ætatis, temperamenti, ſexus, & anni temporis, pro quorum diverſitate etiam medicamenta variavimus, & modò frigidiora, modò calidiora, modò aſtringentia, &c. modò gratioris, modò minus grati ſaporis, dedimus. Verum hoc tempore invenimus etiam nonnullos adeo nauſeabundos & à medicamentis abhorrentes, ut talibus alexipharmacis quotidie uti non poſſent. His conſuluimus ut tantum ſingulis quinque vel ſeptem diebus ſemel matutino tempore, aſſumptâ theriacâ cum aqua noſtra theriacali, aliove ſudorifero, in lecto ſudores clementer promoverent (19.) & poſt illos aliquot horis ſe domi continerent, nec ante prandium ſe rurſus aëri committerent: atque hoc modo nonnulli etiam præſervati fuerunt, licet minus tuto quam alii qui quotidie antidotis utebantur.

ANNOTATIONES.

I. Acerrimè diſputatur inter Medicos, anne detur in rerum natura certum aliquod ſpecificum medicamentum, quod propria ſpecifica qualitate veneno peſtilenti ita repugnet, ut, accedente Divini Numinis favore, omnium cujuſcunque conditionis hominum corpora adverſus tanti hoſtis inſultus præmunire, atque etiam peſtilens venenum, quod corpus jam ingreſſum eſt, extinguere vel expellere poſſit? Multi ſtatuerunt Deum Opt. Max. nullos morbos immittere, quin etiam, ſecundum immenſam ſuam bonitatem, remedia adverſus eoſdem concedat; atque ita quoque plurima inſignia adverſus peſtem medicamenta à Deo creata & data eſſe; idque manifeſtum eſſe ex Medicorum praxi, qui remediorum ope multos à peſte præſervant, & plurimos infectos curant. Huic opinioni quilibet facile ſuffragium adderet, ſi, ad illius confirmationem, comitata eſſet deſcriptione iſtius ſpecifici antidoti; aut ſi unquam ſcriptum, lectum, vel auditum fuiſſet, unum ſaltem mortalium, qui ſunt, quique fuerunt, tale ſpecificum peſtis alexicacum inveniſſe, vel ſciviſſe; vel ſi illi ipſi dictæ opinionis patroni ſe tale antidotum ſcire gloriarentur. Quod cum non poſſint, cadit eorum cauſa, & melius feciſſent, ſi cum Cratone, Cunrado Geſnero, Scheunemanno, Rudolpho Goclenio, aliiſque multis Medicis, ſimpliciter dixiſſent, verum peſtis antidotum in manu Dei eſſe, & cum Franciſco Vlmo, peſtis quidem exitium certum eſſe, remedium tamen nullum inveniri quod certò ſervare poſſit; & licet quædam fortaſſe juvent, incerta tamen eſſe omnia. Si quis meam opinionem roget, dicam cum Iulio Palmario, aliquod certum veneni peſtilentis antidotum creatum quidem eſſe, ſed illud hactenus in Naturæ ſinu occultum latuiſſe. Cauſa quod latuerit, duplex eſt. 1. Quod peſtis ſit inter pœnas ſupernaturaliter immiſſas, quibus hominum peccata ſingulariter puniuntur, ac propterea non voluit Deus, ut adverſus hanc plagam homines invenirent ſpecificum illud antidotum, ſed ut ad pœnitentiam & unius Dei auxilium revocarentur, idque ſpecificum ab illo ſolo peterent.

2. Quod

2. Quod Medici hactenus veram essentiam seu naturam pestilentis veneni non cognoverint : quæ cognitionis ignorantia inde promanavit, quod hactenus omnes suo naturali ingenio morbi supernaturalis essentiam perscrutari & cognoscere voluerint, cujus notitiam ab ipso Deo, vero Medicinæ fonte, petere debuissent; sed maluerunt, Gentilium vestigiis insistentes, eorumque sapientiæ ac suæ propriæ humanæ scientiæ nimium confidentes, suo ipsorum ingenio illam inquirere & percipere, quam cum propriæ ignorantiæ confessione ad Deum confugere, & ab illo Divini morbi naturam & curationem ediscere; ac propterea in sua cœcitate adhuc magis occœcati sunt : nec quempiam etiam maximorum & doctissimorum Philosophorum aut Medicorum hactenus invenias, qui sibi ipsi, nedum aliis, hac in re satisfacere possit. Hinc factum est, quod Medici, nec certam præservationem, nec curationem pestis hactenus sciverint, sed generalem venenorum cognitionem habentes, in incerto multa variaque antidota simul miscuerint, (liquet in theriaca aliisque innumeris compositionibus) ea spe, aliquod inter tam multa casu immistum iri quod pestem sanet : hinc quoque factum, ut,ex multis tentatis, interdum aliqua compositio casu inventa sit, quæ in variis ægris felicem effectum edit; sed quidnam tunc illi compositioni speciatim insit, quod peculiari vi pestilens venenum extinguit, & quidnam etiam insit quod illum optatum effectum in omnibus fieri impediat, illud est quod ignoratur. Attamen multa egregia non contemnenda auxilia contra pestem inventa sunt, quæ licet incerta existant, præstat tamen in desperato morbo, cum spe salutis,uti incerto aliquo remedio, cujus felices successus multoties apparuerunt, quam nullo, & sic ægrum certæ morti relinquere. Hanc quæstionem etiam latius examinant, Vntzerus, *lib.* 2. *de pest. cap.* 7. & Sennertus, *in Paralipom. ad lib.* 5. *de febr.*

II. Alexipharmaca antipestilentialia licet omnino certa non sint, inter multa tamen aliqua esse quæ pestilenti malignitati resistunt, docet experientia, etsi quænam illa speciatim sint, & qua vi illud faciant, adhuc ignoretur : (hic ridendos censemus eos qui hoc occultum jam manifestum reddere, & per minimas particulas flexiles, obtusas, rotundas, &c. quibus aculeatæ ac pungentes veneni particulæ retunduntur, involvuntur, atque implicantur, explicare nituntur; dum enim ingenioso figmento aliquid dicere videntur, nihil dicunt quod demonstratione probari possit; nec quæ hominibus velare voluit secreta Deus, acutissimis speculationibus satis patefaciunt, vel unquam patefacere poterunt.) Interim tamen illud compertum est, præter antidota non dari alia medicamenta, quæ majus subsidium adversus hujus infensissimi tyranni impetum promittunt. Hinc etiam Sennertus, *lib.* 4. *de Febr. cap.* 5. inquit: *Hoc quisque sibi persuasum habeat, post Deum Opt. Max. à nulla re quempiam sibi majorem immunitatem à peste polliceri posse, quam ab alexipharmacis; ea ipsa nimirum quæ pestilentiam curant, ab ea quoque præservant.* Non tantum enim occulta quadam proprietate venenis resistunt, verum etiam dispositiones hominum iis utentium, occulta vi ita immutant, & adversus quælibet venena præmuniunt. ut à nulla venenorum vi affici queant. Exemplo fuit Mithridates, Ponti rex, qui, teste Plinio, *lib.* 15. *cap.* 2. ob continuum antidotorum usum, talem dispositionem nactus est, ut tandem à

fortissimis venenis offendi non potuerit.

III. Nos in hac peste paucioribus, & experientia maximè probatis, usi fuimus alexipharmacis, flocci facientes multa multorum arrogantium Medicorum inania secreta, & nescio quæ non abstrusa præsidia, quibus, tanquam è deorum concilio prolatis, nimis temere gloriantur se pestis aculeos deflectere & retundere posse; haud secus ac si in manibus eorum esset altissimi Dei iram suis medicamentis sedare & consopire, eamque his quasi fasciis & funibus ita constringere, ut plane impotens reddatur. O superbam vanitatem! ô inanem arrogantiam! Sanè frivolum est in populari morbo, ubique obvio, recurrere ad remedia abstrusa & vix parabilia: stultum est vigente peste totam regionem alere velle carnibus ciconiarum, vel essentiis pretiosorum lapidum, vel auro potabili, aliisque similibus. Cuncta hæc ignaram detegunt arrogantiam, nullam verò solidam sapientiam indicant. Quapropter nos in hac peste irridebamus magnos illos jactatores, imprimis chymicos, nil nisi meras tincturas, essentias, secreta, & nescio quæ non mysteria crepantes, qui splendidissimis promissionibus omnium animos occœcabant, sicque plurimos turpiter seducebant, & non aliorum solummodo, sed etiam suam ipsorum spem plerumque miserè illudebant, quia vix unquam eventus aureis horum Thrasonum promissionibus respondebat: imò vidi quorundam horum gloriatorum vanam ac superbam arrogantiam, non obstantibus validissimis suorum secretorum propugnaculis, à pestilentis veneni levioribus insultibus facile suppressam fuisse, atque illos qui alios certò servare promiserant, se ipsos servare non potuisse.

IV. Iacobus Primirosius, *lib.* 4. *Error. Medic. cap.* 35. non credit tabacum adversus venenum pestilens quidquam valere. Sic etiam hodie multos novimus, haud parvi nominis, Medicos, qui in peste tabaci usum valde detestantur, & summopere improbant, propterea quod nullum è tabaco commodum se agnoscere posse dicant, atque proinde alia potius præservativa, occultâ qualitate occulto morbo resistentia, danda esse judicant. Verum non quid hi dicant, sed quibus rationibus eorum sermones innitantur, videndum est. Nihil enim absurdius, quam quod tabacum incusantes, ad proprias ignorantias confugiant; & quia ejus vires ipsis incognitæ sunt, inde turpiter concludunt, nullum ex ejus usu commodum sequi posse; haud secus ac si herbarum vires ab eorum scientia vel cognitione procederent, eorumque ignorantia easdem suis viribus spoliaret. Sed aliter hanc rem examinare necesse est. Pestem à veneno oriri, unanimiter sentiunt omnes Medici, cui veneno magna plerumque & maligna putredo adjungitur. Tabacum autem peculiari specifica qualitate venenis (ut testantur Monardus, Dodonæus, & alii) omnique putredini ac corruptioni resistit, deterget, attenuat, siccat, dolores sedat, & validè discutit: quæ ejus facultates oculis conspicuæ sunt, si applicetur antiquis putridis ulceribus, vel carbunculis, vel tumoribus externis, vel partibus scabiosis; eædemque etiam manifestè apparent, si ad affectus internos tabacum foris applicetur: nam ejus folia capiti imposita cephalalgiæ medentur & dolores sedant (nempe discutiendo vapores & humores acres, pravos, superfluos) arthriticos quoque dolores applicata mitigant, &c. Dictæ autem facultates seu vires ad præservationem à peste pluri-

plurimum conducunt, neque propterea, quod occultæ non sunt, pro malis haberi debent; præstat enim cognitis qualitatibus certius huic morbo resistere, quam occultis per incertum fluctuare. Quærat aliquis, anne quoque fumus per tubulum seu fistulam ore attractus, & inde rursus emissus, eadem illa in corporibus nostris operetur? Respondeo, quantum ad affectus internos, fumum tali modo haustum adhuc melius operari. Primò enim, discutit in cerebro quoscunque vapores noxios, humoresque excrementitios ac superfluos educit. Secundò, odor & qualitas tabaci, cum parte vaporum, qui cum inspiratione anhelitus os transeuntis necessario pulmonibus & pectori communicatur, impedit ne aliqua in pectore generetur corruptio, nam detergendo, attenuando, & discutiendo, pulmones à saburra & malis vaporibus, excrementitiisque humoribus liberat, & sanguini per pulmonem ad sinistrum cordis sinum transeunti, qualitatem suam præservativam imprimit. Denique eodem quoque modo operatur in ventriculo aliisque visceribus, quibus hæ tabaci virtutes communicantur per potum qui superbibitur, qui fumos & vapores toti ori inhærentes abluit & deorsum transfert, ut & per salivam, quæ hoc fumo imbuta identidem deglutitur, atque ad inferiores partes descendit, quas absterget, in iisque omnem corruptionem, putredinem, & obstructionem impedit. His jam dictis adhuc duo alia tabaci commoda in pestilenti constitutione accedunt. Primum, quod illi qui tabacum sumpserunt, ob adhærentem continuum ejus odorem, vix ullos alios noxios fœtores percipere possint, à quibus alioqui homines valde exterreri solent. Alterum, quod odor cum qualitate tabaci ori inhærens, in transitu ita corrigat aërem inspiratum, ut interiora viscera nullo damno afficere queat. Prædictas rationes confirmat experientia, quæ in nostra aliisque pestibus satis docuit, plurimos solius tabaci usu à maligna labe fuisse præservatos; imò nonnullos pestem quæ jam invaserat, in ipso principio solius tabaci usu fugasse: (hujus exemplum videatur *lib.* 4. *Histor.* 17.) Ita ut ratione & experientia concludendum sit, tabaci fumum, hodierno modo per fistulam haustum, ad præservationem à peste optimum esse alexicacum. Dico, *fumum*, nam tabacum in substantia, decoctione, vel infusione sumptum, non est æque conveniens, cùm, tali modo datum, corpus nimium conturbet; quamvis etiam isto modo pestem intra paucas horas sanatam viderim, cujus exemplum videatur *lib.* 4. *Histor.* 40. Verum circa hujus fumi usum quatuor notanda occurrunt. 1. Quod non alio quam optimo tabaco sit utendum, ex foliis satis maturis & minimè putridis contortum. 2. Quod illi qui nimis siccos habent pulmones, eundem ferre nequeant, cum eosdem adhuc magis exsiccet. 3. Quod tabaco utentibus abstinendum sit ab aquis vitæ & spiritu vini, nam hæc simul non conveniunt, sed viscera debilitant, & imprimis pulmones nimia exsiccatione lædunt, atque sic aliquos, his simul uti consuetos, asthmate (ita Henrico Zasio & Ioanni ab Hervelt evenit, quibus pulmones post mortem adeo exsiccati inventi sunt, ut amplius aperiri nequeuntes, suos possessores suffocaverint) aliquos phthisi, (sic Isaaco à Langevelt, post venam in pulmone ruptam, ulcus, phthisis, ac denique mors successit) hac sola de causa interemptos vidimus. 4. Quod in usu hujus fumi unusquisque se ipsum noscere, atque etiam modum

ſervare debeat: nam qui à tabaco facilius afficiuntur, ſeu alterantur, eo parcius uti debent: qui non facilè afficiuntur, iis liberalior ejuſdem uſus concedi poteſt: utriſque tamen mediocritatis limites excedere nefas eſto: quos limites quiſque ſuo naturæ modulo metiri oportet.

V. Radicum helenii qualitates duplices ſunt, occultæ & manifeſtæ. Ratione illarum, alexipharmacam vim habent, &, ſecundum Dioſcoridem, Plinium, Dodonæum, alioſque, omni veneno contrariæ ſunt, ac venenatorum morſus ſanant, imò & peſti quoque fortiter reſiſtunt, ut teſtantur Crato, Augenius, Swenckfeldius, Hollerius, Iacobus Horſtius, Gebelkoverus, Ioannes Vochs, Euſtachius Rudius, & plures alii. Ratione harum, calefaciunt, putredines tollunt, eaſque fieri impediunt, vermes, aliaque è putredine genita animantia è corpore expellunt, urinas movent, coctiones augent, craſſos humores incîdunt & attenuant, pectus expurgant. Ita ut non ſine ratione primariis antidotis annumerari debeant. Memini doctiſſimum, & in praxi Medica verſatiſſimum virum D. Schrevelium in Academia Lugduno-Batava Medicinæ Profeſſorem primarium, nobis quondam narraſſe, ſe in magna illa peſte, quæ anno 1624 Hagam-Comitis afflixit, helenii radicibus condîtis tam in ſe ipſo, quam in aliis, omnium maximè ad præſervationem uſum fuiſſe, atque ex illarum uſu ſe plus commodi percepiſſe, quam ex aliis antidotis omnibus. Loco helenii, Droëtus, *de peſte, cap.* 9. comedendam exhibet radicem petaſitidis deraſam, & per noctem in vino albo, vel vino abſinthite maceratam. Hollerius ſuccum thapſi barbati cum vino expreſſum magni facit.

VI. Multi exiſtimant tempore peſtis utilem eſſe allii uſum, eo quod Galenus, 12. *Method.* allium vocaverit theriacam ruſticorum; & Dioſcorides dixerit, illud contra viperarum & rabioſorum animalium morſus valere. Sed longè falluntur, quandoquidem id corporibus, imprimis bilioſis, valde noxium exiſtit, nam malos & putidos ſuccos generat, cerebrum gravat, ſomnolentiam inducit, & æſtuoſos humores facit; ac proinde licet fortiſſimis quibuſdam ruſticis, gravibus laboribus aſſuetis, ciborum crudiorum & durorum concoctionem promovendo, conducat, aliis tamen, nec tantis laboribus, nec tam rudi diætæ aſſuetis, minimè convenit, ſed in iis noxios ſuccos generat. Hinc etiam Galenus, *lib.* 1. *de differ. febr. cap.* 3. allium & cæpas inter cibos pravi ſucci numerat. Sic quoque Aëtius dicit, allium habere quippiam viroſum & mali ſucci. Cum his etiam conſentiunt Simeon Sethi, & Dodonæus, docentes allium nullum dare corpori nutrimentum, ſed malum, æſtuoſum, & acrem ſuccum ſeu ſanguinem generare, ac proinde damnoſum eſſe, imprimis bilioſis & calidioribus naturis. Propterea Oribaſius à continuo allii uſu abſtinere præcipit: & Valeſcus de Taranta, *lib.* 7. *Philon. pharmac. cap.* 16, dicit tempore peſtis abſtinendum eſſe ab alliis, cæpis, porris, eruca, & pipere: *Nec audiendi ſunt* (inquit) *allia commendantes, quoniam fumos generant, ſupercalefaciunt, ebullitionem augent, & ſanguinem adurunt, unde mortiferi generantur abſceſſus.* Quam noxios & putridos ſuccos generet allium, docuit Arnulphi Imperatoris mors, quem Crantzius, *lib.* 3. *Hiſtor. Saxon. cap.* 3. narrat, ex allii frequentiore uſu in tantam incidiſſe vermium multitudinem, ut nulla ope medica ſervari potuerit. Quam

noxius

noxius etiam ſit ipſius allii odor, liquet ex eo quod Bryerinus, *lib.* 9. *de Re Cibar. cap.* 12. referat, Iacobum Forolivienſem Medicum, ab allii odore, tanquam à re peſtilenti, lædi conſueviſſe. Ex eo etiam quod epilepticis ab eodem odore paroxiſmus epilepticus inducatur.

VII. Dioſcorides, Avicenna, Rhazes, Crollius, aliique, ſcribunt urinam humanam præſentaneum antidotum eſſe contra plurima venena, viperarum morſibus auxiliari, & canis rabioſi morſum, virulentorumque animalium puncturas, cöercere ac retundere. Hinc multi concluſerunt, eandem, ſi bibatur, plurimum valere adverſus venenum peſtilens. Sed non video, neque percipio; quam, vel qualem alexipharmacam ſeu præſervativam qualitatem ex urina quiſpiam expiſcari poſſit. Nam etſi aliquantum abſtergat, ſola tamen abſterſio non ſufficit ad præſervationem. Etſi adverſùs morſus animalium venenatorum, & venena extrinſecus advenientia, foris tuto adhiberi poſſit, (quod videntur imprimis voluiſſe antedicti Medici) tamen bibita, aliove modo intus aſſumpta, nobis non modo non prodeſſe, ſed multum potius nocere poſſe videtur; propterea quod Natura per urinarias vias ſæpe noxios & corruptos humores urinis permiſtos expellat, ac proinde qui illas bibunt, eaſdem corruptiones, cum manifeſtiſſima noxa, ſibi ipſis rurſus ingerunt & infundunt. Attamen certum eſt illud remedii genus non eſſe planè novum, ſed etiam à Galeno, 10. *ſimpl. med. fac. cap.* 15. propoſitum, ſed tamen minimè laudatum; ſcribit enim, abominandum eſſe urinam deguſtare; interim tamen, cùm Syria peſte affligeretur, multos, qui urinam puerorum ſimul & virorum hauſiſſent, ſe hinc ſervatos credidiſſe. Henricus Rantzovius, *lib. de tuenda ſanitate*, pueri impuberis, vel propriam urinam epotam maximi facit: cum quo conſentiunt Follinus, *lib.* 2. *amulet. cap.* 9. & Georgius Magirus, *in libello Germanico de Peſte.* Sed quid opus ſordido hoc atque ſuſpecto remedio uti, cum aliorum longè præſtantiorum, certiorum, & gratiorum copia nobis abunde conceſſa ſit?

VIII. Maximè proficuus fuit iſtius cereviſiæ medicatæ uſus. Vidimus hoc tempore multos, quibus, cum per aliquot dies illa cereviſia uſi fuiſſent, puſtulæ, aliis pauciores, aliis plures, aliis infinita copia in cutè per totum corpus eruperunt; quibus ſanatis, poſtea optimè valuerunt, neque plures puſtulæ amplius eruperunt, quamvis ejuſdem cereviſiæ uſum continuarent. Imò vidimus aliquos in quibus (adjuvante fortè maligna aëris conſtitutione) variolas produxit. Medici Antwerpienſes, *in Conſil. peſtis anni* 1624, cereviſiam medicatam hac formula præſcribebant:

℞. *Corticum aurantiorum ſicc. lib.* ſ.
herb. cardui bened.
ſcabioſæ,
ſcordii, *ana* M. j.
abſinthii M. ſ.
minutim conſciſſa indantur ſacculo, ſuſpendendo in vaſe cereviſiæ melioris notæ.

IX. Vinum abſinthite, cum cruditates abſumat, ſuperfluos & biliosos humores abſtergat, coctiones adjuvet, obſtructiones tollat, urinas moveat, & putredini reſiſtat, ad præſervationem non parum convenit. Imò præter alexipharmacam vini vim, ipſum quoque abſinthium adverſus venenum peſtilens magnopere valere, ſcribunt, Tabernamontanus, Ioannes Vochs de Colonia, Keglerus, Sibyllenus, Bartholomæus Hubnerus, & alii. Sed mode-

moderatus illius vini debet esse usus; nam observavimus nonnullos, qui illud aliquamdiu copiosius biberant, appetitum omnino prostravisse, & viribus tandem dejectis adeo debiles evasisse, ut non sine difficultate ad pristinum statum reduci potuerint, cujus rei causam alibi describemus.

X. Mindererus, *de pest. cap.* 20. scribit se tali vino medicato usum fuisse, pro suo ipsius primario præservativo remedio:

℞. *Absinthii vulgaris*, M. j. ſ.
scordii,
cardui bened. ana M. j.
dictamni Cretici, M. ſ.
cortic. citri, *unc.* ſ.
rad. pimpenellæ, *unc.* j. ſ.
incidantur grosso modo, & in syndone fiat puppa, in vino suspendenda, de quo bibatur haustus post sumptum jentaculum.

Medici Dordraceni in peste anni 1636 præscripserunt, in suo Consilio publico, hoc vinum medicatum præservans:

℞. *Summitatum absinthii*, M. iiij.
fol. scordii, M. ij.
rad. enulæ campanæ, *unc.* iiij.
corticum, &
seminum citri, *ana unc.* j.
sem. carui unc. j. ſ.
injiciantur in vasculum continens vini albi lib. xxx *vel* xxxv.

Collegium Medicum Vltrajectinum, in peste anni 1655, in Consilio publico præscripsit hoc vinum medicatum præservans:

℞. *Radic. angelicæ*,
helenii,
petasitidis,
zeduariæ, *ana unc.* ſ.
fol. cardui bened.
absinthii,
melissæ,
ruthæ,
scordii, *ana drach.* ij.
granorum juniperi, *unc.* j.
corticum citri unc. ſ.
fiat sacculus, suspendendus in vini albi lib. xij.

XI. Myrrha in ore retenta & paulatim deglutita, valde laudabilis existimatur ad præservationem; cujus tamen usus, ob ingratitudinem, delicatulis, pueris, mulieribus, aliisque qui palatum magis quam sanitatem curant, displicet. Fallopius, *de bubon. pest. cap.* 13. refert illos qui tunc temporis inserviebant peste correptis, nulla alia re præservasse sua corpora, quam usu zingiberis & zedoariæ, ea ore masticando; manè masticabant zingiber, postea bibebant vinum malvaticum, & tota die habebant zedoariam in ore mandendo. Droëtus, *Consil. de peste cap.* 10. refert nonnullos hujusmodi homines se nulla alia re defendisse à peste, quam nuce juglande, quam ad ignem parum adurebant priusquam comederent. Ioannes Schenckius, *lib.* 6. *Observat. Medic.* refert ex Antonio Maria Parolino, Medico Ferrariensi, duo remedia, quibus venefici quidam nebulones, qui contagio alios inficiebant, se præmuniebant, ne veneficia illis ipsis nocerent. Vnum fuit hoc electuarium:

℞. *Imperatoriæ*,
carlinæ,
gentianæ,
dictamni albi,
dictamni Cretici,
baccarum lauri, *ana part. æq.*
omnia subtiliter pulverisata misceantur cum Mellis despumati q. s.
fiat electuarium.

Alterum fuit hoc unguentum:

℞. *Olei terebinthinæ*,

petrolei,
de jasmino,
lauri,
pinguedinis taxi, ana unc. v.
ceræ novæ,
olei commun. ana unc. iij.
bulliant per horæ quadrantem, postea adjungantur,
absinthii,
chamedryos,
salviæ,
ruthæ,
anethi, ana M. j.
coquantur in B. & fiat unguentum, quo inungantur tempora, arteriæ manuum, & cordis regio.

Alexis Pedemontanus scribit hunc pulverem in maxima quadam Angliæ peste, ab omnibus Medicis probatum esse, & omnes qui de eo quotidie mane aliquantum sumebant, præservatos fuisse:

℞. *Aloës hepaticæ,*
cinnamomi electi,
myrrhæ electæ, ana drach. iij.
gariophyllorum,
macis,
ligni aloës,
mastiches,
boli Armenæ, ana unc. ſ.
pulverisentur subtilissime.

Dodonæus, *lib.* 1. *Prax. cap.* 18. hunc pulverem summopere commendat:

℞. *Radicum tormentillæ,*
carlinæ,
zeduariæ,
angelicæ, ana unc. ſ.
herb. scordii, drach. iij.
baccarum lauri,
juniperi, ana drach. ij. ſ.
cinnamomi,
macis,
croci,
sem. acetosæ. ana drach. j
fiat pulvis, cui per minimas guttas instillandum aliquid aceti, atque ita ad usum servandus est.

Vntzerus scribit hunc pulverem annis 1607, & 1610, in gravissimis pestibus valde salutarem compertum fuisse:

℞. *Florum sulphuris ter sublimatorum, drach.* ij. ſ.
cornu cervi præparati drach. j. ſ.
boli Armenæ præparatæ,
terræ Lemniæ veræ, ana scrup. ij.
myrrhæ electæ, drach. j.
croci, scrup. j.
sacchari fini, ad lubitum,
fiat pulvis, dosis 2. *aut* 3. *cuspides cultri manè jejuno stomacho.*

Gregorius Horstius, *Consil. de peste anni* 1611, hunc suum pulverem extollit:

℞. *Radic. dictamni,*
pimpenellæ,
angelicæ,
tormentillæ, ana unc. j.
zeduariæ,
corticum citri,
cornu cervi usti præparati, ana dra. vj.
sem. ruthæ,
cardui bened. ana drach. ij.
myrrhæ, unc. ſ.
terræ sigillatæ, unc. j.
salis absinthii, drach. iij.
misce, fiat pulvis bezoarticus. Dosis à scrup. ij. *ad scrup.* iiij.

XII. Pompejus devicto magno rege Mithridate, dicitur in sanctuariis ejus invenisse hoc electuarium, propria Mithridatis manu descriptum, quod ille Rex confecerat ex duabus nucibus siccis, ficubus totidem, & ruthæ foliis viginti, simul tritis, addito salis grumo: qui hoc jejunus sumeret, nullum venenum ei nociturum illa die, nec pestem incurrere posse. Hoc medicamentum Sirenus, Medicus Poëta, his versibus cecinit:

Bis

Bis denum ruthæ folium, salis & breve granum,
Iuglandesque duas, totidem cum corpore ficus.
Hæc oriente die, pauco conspersa Lyæo,
Sumebat, metuens dederat quæ pocula mater.

Nos, ut in meliorem formam compositio redigeretur, Forestum imitati, potius singula seorsim contudimus, ac postea miscuimus cum syrupi limonum quantitate sufficiente. Nonnulli Medici huic composito adhuc varia alia admiscent, ut bolum Armenam, crocum, myrrham, cornu cervi, galangam, dictamnum, baccas lauri, &c. atque ita quasi parvam theriacam componunt. Sic D. Stapedius olim pro sua familia hoc compositum præparabat:

℞. *Granorum juniperi, unc.* vj.
caricarum pinguium, XII.
*nucleorũ nucum juglandium, unc.*viij.
conservæ boraginis,
buglossæ, ana unc. iiij.
theriacæ veteris,
Mithridatii, ana unc. ij.
radic. tormentillæ,
gentianæ,
pimpenellæ,
angelicæ,
zedoariæ, ana unc. j.
syrupi limonum q. s.
misce, fiat electuarium.

XIII. Ioannes Crato his duobus electuariis se bis in pestilentia præservatum fuisse refert, alternis diebus ad magnitudinem castaneæ de iis sumendo:

℞. *Succi cydoniorum, unc.* iij.
conservæ boraginis,
rosarum, ana unc. ij. s.
mithridatii opt. unc. s.
margaritarum dissolut. drach. j.
hyacinthorum,
specier. elect. de gemmis,
liberantium,
coralli dissoluti, ana scrup. iiij.
extracti cardui benedicti,
Veronicæ,
scabiosæ,
scordii, ana drach. ij.
misceantur, & fiat electuarium.

Æstate dicit se plus conservæ rosarum & succi cydoniorum, & interdum aliquid conservæ nymphee adjecisse.

Alterum electuarium tale est:

℞. *Maceris unc.* j. *maceretur horis* 24. *in aceto vini fortissimo, vel succo limonum, deinde siccetur, & minutim incidatur, addendo,*
theriacæ opt. unc. s.
conservæ boraginis, unc. ij.
corticum citri condit. unc. j.
sem. citri excortic.
cardui bened. ana drach. j. s.
specierum liberantium, drach. j.
xyloaloës, drach. s.
misce, fiat electuarium.

Forestus hoc sequens electuarium laudat:

℞. *Conservæ fol. acetosæ, unc.* iiij.
succi acetosæ condensati, unc. s.
succi ruthæ condensati, drach. j.
pulveris scordii, drach. s.
theriacæ, drach. ij.
sem. citri mundat. drach. iij.
syrupi de limonibus q. s.
fiat electuarium.
Dosis drach. ij. *vel drach.* iij.

Idem scribit, se ipsum hoc sequente electuario uti solere, manè jejuno stomacho:

℞. *Confectionis Mithridaticæ de nucibus, unc.* ij.
theriacæ antiquæ,
Mithridatii Democ. ana drach. ij.
boli Armenæ veræ,

terræ sigillatæ, ana scrup. j. ſ.
syrupi de limonibus q. ſ.
fiat electuarium.

XIV. Crato has tabellas Maximiliano Secundo, Imperatori, olim præscripsit, quæ gratæ ſunt, & omni ſexui, ætati, & tempori familiares eſſe poſſunt:

℞. *Bol. Arm. in aqua scabiosæ lotæ. unc.* ſ.
margaritarum præparatarum,
coralli præparat. ana scrup. iiij.
sem. cardui bened.
citri excortic. ana drach. ſ.
hyacinthi præparati, scrup. ij.
smaragdi præparati,
specierum liberantium,
terræ sigillatæ,
cornu cervi præparati, ana drach. ij.
folia auri, n° xv.
ambræ, gr. vj.
sacchari, lib. ſ.
dissolve in ſ. q. *aquæ rosarum & cinnamomi, additâ paucâ conservâ rosarum, fiat confectio in tabulis. Dosis drach.* ij. *vel unc.* ſ. *superbibendo haustum vini.*

Alii cum extractis hujuſmodi tabellas componunt:

℞. *Extracti angelicæ,*
rad. helenii, ana scrup. j. ſ.
zedoariæ, scrup. j.
olei corticum citri, gutt. iiij.
cinnamomi, gut. ij.
florum sulphuris scrup. ij.
croci opt. gr. vij.
sacchari albi, aqua rosarum dissoluti, q. ſ.
fiant s. art. rotulæ.

XV. Paræus in præſervatione theriacam & mithridatium cæteris cardiacis omnibus præponit, ſumendo calidis tempeſtatibus ad theriacæ *unc.* ſ. conſervæ roſarum, vel bugloſſæ, vel violarum *unc.* j. ſ. boli Armenæ, *drach.* iij. miſceantur. Alii admodum extollunt hoc antidotum, quod in Sudore Anglico plurimos præſervaſſe dicitur:

℞. *Menthæ crispæ,*
absinthii,
chelidoniæ majoris,
ruthæ,
omnium recentium, ana M. j.
ex his exprimatur succus: cui adde.
radic. gentianæ,
angelicæ,
tormentillæ,
helenii,
leviter contusarum,
ana unc. ſ.
vini albi lib. ſ.
digerantur in vitro bene clauso horis 24.
postea admisceatur
spiritus vini lib. ſ.
& stent simul per tres quatuorve dies, postea simul exprimantur, eaque expressio in vitro clauso servetur. Dosis ad præservationem cochlearia duo, singulis matutinis: ad curationem cochlearia tria, cum provocatione sudoris.

XVI. Ioannes Hartmannus, *in Praxi Chymiatrica*, tanquam ſingulare præſervativum, commendat hoc ſequens:

℞. *Spiritus salis dulcorati* q. v.
sacchari candi albi pulverisati q. ſ.
saccharum imbibatur cum prædicto spiritu ad formam electuarii, cujus dosis omni mane drach. j.

Hoc omnem putredinem arcet, & viſcera in optima conſervat conſtitutione. Dulcificatur ſpiritus ſalis hoc modo: Spiritus ſalis cum ſpiritus vini æquali parte miſcetur, & ſimul ter quaterve diſtillantur, atque ita uniuntur inſeparabiliter, & dulceſcunt.

XVII. Acetum maximæ virtutis eſt adverſus plurima venena, idemque etiam omnes Medici jam à multis ſeculis experientia comperti ſunt fortiter reſiſtere peſtilenti malignitati, nec quem-

quempiam fere Practicum invenias, qui ejus alexipharmacam vim non cognoscat, & aceti usum, tam in præservatione, quam in curatione pestis, summis laudibus non extollat. Rhazes, *lib. de pest. cap.* 5. nec non 4. *de Re Medica, cap.* 25. acetum tanti facit, ut illud omnibus cibis & potibus, multisque medicamentis admiscere, eodemque etiam domus conspergere, & aërem corrigere jusserit. Nos in hac peste vidimus multos pauperes, qui quotidie manè aceti vini cochleare unum aut alterum bibebant, melius fuisse præservatos, quam multos alios qui pretiosissimis antidotis utebantur. Vt aceti alexipharmaca vis augeatur & potentior fiat, Medici varia simplicia, antidotali vi prædita, in illo quandoque macerare solent, quod tunc appellant *acetum bezoarticum seu theriacale*, cujus variæ extant compositiones apud Medicos, & fere quilibet illud componit suo modo: nos nostram compositionem, quam in hac peste admodum efficacem esse usu comperti sumus, in textu describimus. Sennertus, *lib.* 4. *de febr. cap.* 5. duas tresve alias aceti bezoartici formulas proponit. Vntzerus hoc acetum bezoarticum extollit:

℞. *Rad. petasitidis,*
helenii,
pimpenellæ,
angelicæ, ana drach. vj.
baccarum juniperi, unc. j. ſ. *corticum citri sicc. unc.* j. *cymarum ruthæ. dr.* v.
herb. scordii,
valerianæ.
scabiosæ,
cardui bened. ana M. j.
flor. rosarum,
calendulæ,
anthos, ana p. j.
camphoræ, scrup. ij. *croci, drach.* j.
incisa & contusa infundantur in aceti gariophyl. hortensis, lib. iij.
Vas bene clausum quotidie agitur.
Dosis duo vel tria cochlearia.

Notandum tamen ab aceti usu arcendos esse tussiculosos, asthmaticos, calculosos aliove pectoris, renum, aut vesicæ morbis infestatos. De aceti viribus videantur quædam suprà, *hujus libri cap.* 5. *annot.* 7. & *lib.* 3. *cap.* 5. *annot.* 18. & 19.

XVIII. Salem esse antidotum præstantissimum tam ad præservationem, quam ad curationem, scribit Augenius, *lib.* 9. *Epist.* cum quo consentit Ioubertus, *Tract. de peste, cap.* 13. Refert Ioannes Wittichius, *in Halilog.* incolas Miletæ insulæ quotidie ad præservationem à peste parum salis usurpare solere, dicentes hoc esse efficacissimum remedium removendi à se pestiferum contagium. Fidejustus Reineccerus, *lib.* 6. *thes. Chym.* asserit, sal commune in aqua haustum, præservare à lue pestifera. Brudus Lusitanus, *lib.* 3. *de vict. rat. in febr. cap.* 19, & 20, pluribus docet, sal esse efficacissimum præservativum ac curativum in peste, & refert chirurgum quendam in Anglia solitum esse piscibus salitis peste laborantes feliciter nutrire. Vincentius, *in Spect. Alch. cap.* 18. sale trito cum aceto utitur. Sic etiam in nostra peste multi eorum qui aceto utebantur, pauca grana salis ei injiciebant. Chymici spiritum salis in frequenti habent usu, ejusque aliquot guttas cum haustu alicujus liquoris exhibent matutino tempore: vel illum dulcificatum cum saccharo miscent, ut dictum præcedente annotatione 16.

XIX. Paracelsus, *lib. de peste ad Sterzingenses, cap.* 2. inquit: *Præservativum optimum & compendiosissimum est, senis singulis diebus potionis nostræ, drach.* j. *cum vino, aut similibus, calide bibere, & in lecto strenuè sudare. Hæc potio præservat sex diebus.*

diebus. Hujus potionis descriptionem vide *lib.3. cap.5. annot.* 18. Verum cum sudorifera semel in septimana assumpta, noxia quidem inquinamenta fortè in corpus recepta, foras expellant, sed intermediis diebus corpus non satis defendant, minus tutò nobis præservari videntur illi qui his utuntur, quam alii qui quotidie antidota sumunt: nam unico & singulis momentis aliquod fortius pestilens venenum corpus subire, pestem inferre, & hominem occidere potest. Propterea in hac peste, tanquam utilius commendavimus, antidotis potius quotidianis corpora adversus hujus tyranni insultus præmunire, quam latentes ejus exploratores rarius per sudorifera expellere.

CAP. XI. *De antidotis externis.*

MEdicamenta externa quibus corpora adversus venenum pestilens præmuniuntur, duplicia sunt. Alia quæ foris appensa solâ occultâ qualitate prodesse creduntur, & Medicis *Amuleta* vocantur: alia quæ occulta quidem qualitate veneno pestilenti resistunt, sed simul etiam manifesta qualitate corroborant principalia viscera, aërem corpus ingredientem emendant ac purificant, putredines arcent, omnesque corruptiones impediunt. *Priora* sunt vel venenata seu venena per se, vel non venenata. Nos venenata (1.) tanquam summè noxia, planè rejecimus. Non venenata vel sunt superstitiosa & fictitia, (2.) vel naturalia. Illa, tanquam deliramenta & meras fallacias, non minus quam venenata amuleta, in totum repudiavimus: neque hæc (3.) quoque magni fecimus, quia succinum, ebur, & similia gestata, parum aut nihil profuisse animadvertimus; & quæ forsan prodesse poterant, eorum nobis deerat copia, qualia sunt lapis hyacinthus, (4.) smaragdus, &c. *Posteriora*, multa variaque sunt: nos tamen paucioribus tantum usi sumus, quibus cor & cerebrum roborari, & aëris circumstantis ac corpora subeuntis impuritates corrigi possent. Æstate & calidis temporibus, multis corticem citri extractâ per parvum foramen medullâ cavum, aut pomum eburneum vel argenteum cavum, ac multis foraminibus undequaque pertusum, cui parva spongia aceto (5.) theriacali madefacta erat imposita, naribus objiciendum dedimus, quam spongiam interdum quoque imbuimus hac mixtura:

℞. *Aceti theriacalis, vini Rhenani odoriferi, aquæ rosarum, ana unc.* j. *camphoræ scrup.* j. *vel scrup.* j. ſ. *misceantur.*

Cum eadem mixtura nonnulli ditiores manus & faciem lavabant. Pauperibus solius aceti odorem commendavimus. Tempore hyberno vel subfrigido, multis succini vel ruthæ oleum distillatum, vel theriacæ pauxillum naribus illinendum, dedimus. Curiosioribus interdum tale unguentum

(6.) præſcripſimus, quo nares, tempora, regionem cordis, & pulſus manuum quotidie manè inungebant:

℞. *Theriacæ Andromachi*, *drach.* j. *camphoræ*, *gr.* IX. *olei nucis moſcatæ expreſſi, olei ſcorpionum, axungiæ ſerpentum, ana ſcrup.* ij. *olei ſuccini, ol. rutacei diſtillati, ana ſcrup.* ſ. *olei cinnamomi, gariophyllorum, ana gut.* j. *olei cortic. citri, gutt.* v. *miſceantur.*

Maximopere autem improbavimus epithemata humida, ex ſimplicibus in aqua vel vino decoctis, vel ex aquis ſtillatitiis miſtis confecta, & cordis regioni impoſita: nec non poma illa odorifera factitia, quæ *poma ambræ* vulgo vocantur (qualia delicatuli naribus obtrudere ſolent) omniaque alia ſuaveolentia balſama, præſertim illa quæ moſchum & zibethum redolebant: ſubgraves odores magis laudavimus, propter rationes antea *cap.* 5. allatas. Pluribus externis antidotis in hac peſte uſi non ſumus, cum hæc pauca ſufficere, & plurima alia inutilia eſſe, nobis viderentur.

ANNOTATIONES.

I. AMuleta venenata plurima ſunt, è quibus alii hæc, alii illa ſummis laudibus ad cœlum uſque extollunt, eaque, tanquam è deorum ſcriniis deprompta, commendant. Nonnulli araneum magnum, vivum includunt duobus corticibus nucis juglandis, quibus filo colligatis, illum de collo ſuſpendunt. Alii bufonem exſiccatum, vel combuſtum & in cineres redactum, ac in ſacculo ligatum, eodem modo geſtant. Alii corticem nucis avellanæ, nucleo per exiguum foramen extracto, replent argento vivo, cera obſtruunt, & cum filo ſericeo rubro carmoſino, è collo propendent, idque Droëtus, *de peſt. cap.* 8. ſummopere laudat: cum quo conſentiunt Tabernamontanus, Ioannes Beguinus, Poppius, Martinus Panſa, Goclenius, & Ioubertus: imò Marſilius Ficinus illud mirè juvare, exemplis adhibitis probare nititur. Alii penna ſcriptoria mercurio vivo repleta, & cera ſigillari obſtructa, eodem modo utuntur. Plurimi verò laminam ex arſenico cryſtallino nudam ſupra cordis regionem geſtare jubent, quo remedio etiam Adrianum VI, Pontificem, uſum fuiſſe ſcribunt, putantes fortè auctoritatem vel eminentiam Sedis Pontificalis aliquid conferre ad majorem remedii excellentiam. Mercurialis, ut iſti amuleto majores vires addat, aliis admiſtis, hujuſmodi paſtam componit:

℞. *Arſenici cryſtallini, unc.* ij.
dictamni albi,
croci, ana drach. ij.
camphoræ,
euphorbii, ana drach. j.

Ex his pulveriſatis cum mucilagine ex aqua roſacea & gummi Arabico facta, fiat paſta, è qua conficiantur rotulæ majuſculæ, quæ exſiccatæ geſtentur ſupra cor.

Alii maximi faciunt placentulas ex arſenici cryſtallini part. *ij.* rubei part. *j.* (nonnulli ſumunt cujuſque partes æquales) cum albumine ovi, vel mucilagine tragacanthæ confectas, & tenui ſerico inveſtitas. Quibus placentulis in

in servandis sanis, multi Medici Itali nihil illustrius à Deo immortali hominibus concessum esse tradunt, vocantque divinum inventum Dei: imò non pudet multos etiam juramento asserere, neminem peste infectum fuisse, qui illas gestaverit; (quod, inter alios, quoque testari non erubescit Monavius, Medicus Cæsareus, *epist. à Scholtio collect.* 225. & 227.) cum tamen nos in hac peste innumeros, qui illas curiosissimè gestabant, contagionis labe infectos & mortuos fuisse, noverimus. Harum ex arsenico placentularum fastosum encomium describunt, Georgius Agricola, Montuus, Fallopius, Ioannes Pistorius, Ludovicus Mercatus, Lacuna, Saracenus, Petrus Monavius, Ioannes Bickerus, Vidus Vidius, Ioannes Baptista Theodosius, Crollius, David Herlicius, Petrus Paw, Quercetanus, Follinus, Hildanus, aliique plurimi: imò Ioannes Rhenanus, qui omnium perfectissimum amuletum dare voluit, hoc sequens non solum ad pestilens contagium, sed etiam ad alias malignas cœlestes impressiones avertendas, summopere commendat:

℞. *Pulveris bufonum exsiccatorum*, *unc.* ij.
arsenici crystallini,
citrini, *ana unc.* ß.
mercurii sublimati,
farinæ tritici,
radicum dictamni, *vel tormentillæ*,
ana drach. iij.
croci,
hyacinthi,
smaragdi, *ana scrup.* j.
Pulverisentur subtilissimè, ac cum mucagine tragacanthæ, aquâ rosaceâ extractâ, fiat massa, è qua formentur pastilli, de collo suspendendi.

Vt huic compositioni adversus cœlestes impressiones major efficacia adsit, jubet ex tenui chalybis lamina formari capsulas cordis figuram referentes, ut istius massæ drach. *j. ſ.* recipere possint: in istis capsulis, ubi Luna caput Draconis attigerit, insculpere jubet signum serpentis instar cochleæ sese in gyrum volventis: in altera parte, Luna in Scorpione existente, formam scorpionis insculpit, & statim, Luna in eodem signo adhuc existente, capsulam illam replet massâ prædictâ, eamque siccatam cordis regioni applicat. Profectò non piget tantum, verum etiam pudet, tot doctissimorum virorum somnia hic in medium proferre, qui omnia venena & venenata tempore pestilenti fugere jubentes, ipsamet omnium pessima venena circumferre jubent ad præservationem, haud secus ac si ex deleteriis venenis, cordi calorique nativo infensissimis, aliquid boni sperandum sit, aut magnetica qualitas iis insit, qua alia venena ad se trahant, nec suas malignissimas qualitates corporibus communicent. Mirari sanè licet, quomodo tot præclarissimi Medici eò non tantum seducti fuerint, sed jam tot seculis isti errori pertinaciter inhæserint, ut venenata illa amuleta homines à pestilenti veneno præservare posse crediderint. Non sine ratione istius opinionis sectatoribus se opponunt, Hercules Saxonia, Erastus, Augenius, Hennemannus Reysing., Martinus Mollerus, Gregorius Horstius, Laurentius Heylandus, Gerardus Columba, aliique plures, qui omnes venena hæc nostræ naturæ esse adversissima, eaque non tantum non à peste præservare, sed maximum damnum inferre posse, docent. Verum ut ipsius rei veritatem clarius perscrutemur, audiendum etiam qua ratione venenata hæc, & pleraque ex arsenico confecta amuleta, prodesse putentur. Iordanus, Antonius Portus, Petrus Salius, aliique, discedunt in Paracelsi sententiam, qui

qui illa prodesse statuit à veneni similitudine, cujus ratione illa internum pestilens venenum ad se trahunt & dissipant. Alii exsiccativa qualitate illa conducere, & humores pravos ac venenatos siccando absumere credunt. Alii, cum Simone Simoneo, illa venenum pestilens occulta qualitate extinguere tradunt. Alii, cum Theodosio, putant, per talia amuleta cor venenis assuefieri, atque ob illam consuetudinem à veneno pestilenti minus lædi posse. Alii, cum Ioanne Heurnio, existimant illa hac ratione prodesse, quod cor veneni qualitatem persentiscens, sese contrahat; ac proinde ejus systole fortior fiat diastole, atque eo modo validius à se expellat quam attrahat. Alii simpliciter experientiæ hac in parte credendum esse arbitrantur, quæ jam à longo tempore docuit, hujusmodi amuleta conducere ad præservationem. Nos ad omnes has plurimum discrepantes sententias breviter respondemus, nullam earum valere ad dictæ opinionis confirmationem. Nam si amuleti venenum ratione similitudinis ab interioribus partibus ad se foras trahat venenum pestilens, quare non venenum pestilens ob eandem similitudinem introrsum ad cor trahit venenositatem amuleti, præsertim in peste correptis, in quibus pestilens venenum longè efficacius est altero? Si venenata amuleta conducant exsiccatione, tunc araneus, Mercurius vivus, bufo, & similia, nihil saltem proderunt: ad hæc, tunc alia quælibet calida & multum exsiccantia eatenus conducerent, quod tamen negat experientia. Si occulta qualitate extinguant venenum pestilens, quare non æque naribus admoventur, quam pectori? quare non iisdem etiam suffiuntur domus ad aëris correctionem? quare talia per os non exhibentur? Si cor hoc modo venenis assuefiat, ita ut postea à veneno pestilenti minus lædi possit; quare ipsum cor, antequam illam consuetudinem contraxit, ab amuleti veneno non extinguitur? Si cor veneni malignitatem sentiens, se contrahat, & majorem systolem quam diastolem faciat, an non illa operatio satis ostendit, venenatum amuletum cordi esse inimicissimum, & paulatim temporis tractu magnam noxam ipsi inde exspectandam esse? Nihil etiam ad rem facit quorumdam effugium, dicentium, etsi arsenicalia amuleta damnum aliquod inferre posse videantur, nihil tamen mali expectandum esse à Mercurio vivo, araneis, & bufonibus, utpote quæ nullam adurentem qualitatem habent. Dico, nihil etiam boni ab his expectari, sed multa mala metui posse. Nam hydrargyrum non convenit, quia frigidum existens, poros condensando, fuliginum putridarum exhalationem prohibet, quibus in corde accensis excitatur febris, ipsumque cor debilitatur, atque sic minus resistit futuro imminentique veneno. Ab araneis magnum periculum impendere, docet illud quod de araneis in Vasconia refert Scaliger, *Exercit.* 186. qui calcati per calceorum soleas transmittunt venenum. Quanto facilius ergo per crepaturam nucis illud cordi propinquo communicabunt? Adde, quod tanta venenositate præditi sint, ut Nicolaus Florentinus, *Sermon.* 4. *tract.* 4. *cap.* 23. referat, à fumo aranei combusti quendam Leobardum Florentiæ pene occisum fuisse; ibidemque Florentiæ cœnobium monachorum veneno infectum esse, quod araneus niger in ollam decidisset dum juscula coquerentur: & Mercurialis tradat, in monasterio Eremitanorum multos monachos peremptos fuisse potu vini in quo araneus extinctus fuerat. Bufones quoque suspectos & metuendos esse, ob magnam virulentiam,

tiam, liquet ex historiis variorum. Antonius Mizaldus, *memorab. cent.* 1. *aphor.* 1. *& in Hort. Medic.* nec non Paræus, *de venen. cap.* 24. referunt exempla eorum, qui gustatis tantum herbis à bufone contactis, extincti sunt. Bufones anhelitu alios lædere, auctor est Aëtius, *detrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 63. Cannam, cum cujus inferiore parte rubeta transfixa fuerat, superiore parte manibus arreptam, quendam veneno infecisse, scribit Ferdinandus Ponzettus, *de Venen. lib.* 3. *cap.* 12. & simile quoque refert Ardoynus, *lib.* 4. *de Venen. cap.* 7. Si venenum bufonis per baculum usque ad manum transmitti possit, quanto magis, si bufo cordis regioni admoveatur, eidem etiam communicabitur? Ex quibus satis manifestum est, nullis solidis & veris, imò ne quidem verisimilibus rationibus confirmari posse, amuleta venenata ullo modo conducere ad præservationem à peste, & absque periculo gestari posse. Quantum ad experientiam, cui hac in parte fidem adhibendam esse arbitrantur, profectò illa ad defensionem dictæ opinionis nihil facit, sed è contra illam omnino evertit. *Primo* enim illos qui ista amuleta gestant, ab iis præservari, certò dici nequit, quia multi eorum per se, seu ratione nativi temperamenti non habent aptam dispositionem ad pestem, atque etiam non inficerentur, licet illa amuleta non gestarent. *Secundò*, cum plurimi eorum qui amuleta ista de collo pendula ferunt, iis non satis confidant, quotidie variis utuntur antidotis internis, quibus illorum præservatio potius quam amuletis adscribenda est. *Tertiò*, quia non tantum in hac nostra lue, verum etiam in aliis pestibus, sæpe visum fuit amuleta hæc nihil profuisse. Sic testantur, Cornelius Gemma, *de curat. bubon. pest.* & Hercules Saxonia, *lib. de plica*, *cap.* 52. se certò scire, cum in pestilentia Patavina, anno 1576, Hieronymus Capivaccius multis hæc adhibuisset, nihil egregii præstitisse. Nos in nostra peste vidimus indiscriminatim æque mortuos fuisse illos qui ista gestabant, atque alios qui illa contemnebant. *Quartò*, quia non tantum illa non conducere, verum lethales noxas à venenatis amuletis multoties induci, docet usus, idque plurimorum testimoniis constat. Sic Crato, *epist.* 168. *ad Monavium*, inquit: *Vera tibi narro, N. ex gestatione arsenicalis sacculi adeo debilitatum, & in pectore exulceratum fuisse, ut cum magna indignatione sacculum abjecerit.* Ita quoque Massaria, *lib.* 2. *de peste*, refert quendam Iurisconsultum, tempore pestis sacculum ex arsenico gestantem, cum aliquando concitatiore motu incaluisset circa cordis regionem, incidisse in febrem vehementem ac periculosissimam, à qua cum magna difficultate servatus fuit. Sic etiam Franciscus Alphanus, Medicus Salernensis, testatur juvenem quendam amuleto ex arsenico munitum, in sphæristerio pilæ lusu defatigatum corruisse, & confestim occubuisse. Alia varia incommoda à venenatorum amuletorum gestatione inducta, se quoque vidisse testatur Zacutus Lusitanus, *lib.* 3. *Prax. admir. observ.* 45. & *Histor. Medic. lib.* 2. *hist.* 89. His accedat quoque testimonium nostrum, qui in hac peste infelices successus horum amuletorum (quæ ex arsenico parata Gerardus Busæus Pharmacopæus, & Adolphus Fildar Chirurgus, quibuscunque satis magno pretio divendebant) non semel observavimus: quippe in aliquibus ab eorum contactu pustulas nigras dolorificas in pectore excitatas, & quasi cauterio potentiali inustas (quæ non erant à veneno pestilenti foras attracto, ut illi venditores populo persuadebant, sed à

corro-

corrodente ac caustica arsenici qualitate) fuisse: in nonnullis illa tantam cordis angustiam & debilitatem induxisse vidimus, ac si venenum per os assumptum fuisset, (inter varios conspectos tales casus, hujus rei duas annotavimus historias libro quarto, historia 44. & 99.) à quibus malis ægri assumptione antidoti, & amuleti abjectione rursus liberati sunt. Cum itaque neque ratio, neque experientia prædictæ opinioni ullo modo faveat, sed utraque damnosum usum venenatorum amuletorum demonstret, explodenda jam tandem erunt tot seculis receptissima quidem, sed maximè fallacia, periculosa, & noxia illa venenata amuleta, atque alia potius alexiteria certiora, non suspecta, sed longo usu probata, in usum vocanda erunt.

II. Multa inania amuleta timor, multa fallacia & superstitiosa excogitavit avaritia. Illa maximè à Medicis timidis inventa sunt, ut hominibus inservirent consolationi, dum ipsi auxiliatores fugitivi essent. Hæc ab avaris quibusdam Medicis & circulatoribus eum in finem maximè concinnata sunt, ut si non venenum pestilens, saltem loculorum nummos evacuarent, quorum talibus major solet esse cura, quam sanitatis aliorum. *Priores*, ut auxilii vanitas magis lateret, amuleta sua investierunt aliqua fucata verisimili ratione, imprimis ab astrorum influxibus desumpta, atque in eum finem iis sigilla, figuras, & certa signa insculpserunt, cum sidera hoc illove modo simul miscentur. Tale est Xenexton Paracelsi, quod ab una parte serpentem in gyrum convolutum, ab altera scorpionem certo quodam tempore insculptum habet: Tale est etiam sigillum id Regum Persarum, cujus meminerunt Petrus Aponensis & Hollerius *lib. de Pest.* & innumera alia, astrologica aliqua verisimilitudine exornata amuleta. *Posteriores*, ut dolum occultarent, alii gestanda nomina ineffabilia, & scripta meris stipata vanitatibus, verbis quoque non significativis polluta, proposuerunt, quibus interdum versiculum aliquem ex Sacris literis adjunxerunt. Alii radices aut herbas ignotas, lapides, animalium longè petitorum particulas, aliaque nonnulla (quæ ex Syria, Ægypto, vel à monte Olivarum, aut à Pirenæi montis cacumine, aliove longinquo & incognito loco deportata esse ferunt) summis ac divinis laudibus extulerunt. Alii figuras, lineas, characteres, verba, numerorum typos, aliaque, sub Pythagoræ, Salomonis, alteriusve nomine commendarunt. Huic posteriorum ordini non male etiam annumerari possunt multi avari sacrificuli & monachi, malè religiosi appellati, qui argenteo magis quam spirituali lucro inhiantes, passim scedulas benedictas, imagines, sanctorum reliquias, aliaque similia hominibus, turpi superstitione effascinatis, ex collo suspenderunt. Verum omnia hæc media infida sunt, nugacia, illicita, ac penitus abominanda, quæ hominum mentes à divina confidentia ad res inanes ac frivolas divertunt.

III. Amuleta naturalia, quamvis plurima exiguas vires emittant, vel saltem non tantas habeant, quantas varii illis adscribunt, quia tamen ratio docet, illas aliquo modo prodesse, nec unquam nocere posse, præter naturales suas quas habent vires, eatenus quoque utilia sunt, quod multis animositatem, spem, & aliqualem fiduciam persuadeant, metumque ac terrorem, in pestilenti constitutione maximè noxium, auferant. Quale hoc modo subinde concinnavimus:

℞. *Rad. angelicæ drach.* ij.
ostrutii,

zedoariæ,
helenii, ana drach. j.
pœoniæ maris drach. j. ſ.
ſuccini flavi drach. iij. ſ.
foliorum lauri drach. j.
ſubtiliter pulveriſata miſceantur cum mucagine tragacanthæ in aquæ roſarum extracta, fiatque maſſa, è qua formentur paſtilli magnitudinis daleri imperialis, qui exſiccati de collo ſuſpendantur.

Gregorius Horſtius, *lib.* 2. *part.* 2. *obſerv.* 28. & Io. Capellanus, Regis Franciſci Medicus, *Conſil. de peſte*, hoc ſequens ſimili modo componunt, quod tamen ob ſuaveolentiam (quam noxiam eſſe, *præcedente cap.* 5. *in ipſo text. & annot.* 9. docuimus) minus nobis probatur:

℞. *Benzoini,*
Storacis calam. ana unc. j. ſ.
ladani bene olentis unc. iiij.
cortic. citri drach. ij. *ſcrup.* ij.
ſantali citrini,
majoranæ,
roſmarini, ana drach. j. *ſcrup.* j.
olei cinnamomi gut. XVI.
macis, gut. xxiiij.
Cum mucagine tragacanthæ fiat maſſa, è qua formentur paſtilli drach. iij.

IV. Avicenna, Aloyſius Mundella, & Marſilius, probant ſmaragdum de collo ſuſpenſum, ut nudum pectus contingat. Dodonæus jubet geſtare lapides pretioſos, (quales ſunt rubini, ſapphiri, &c.) ſed imprimis hyacinthum experientia ſibi notum eſſe teſtatur: quem etiam laudant, Lonicerus, Gerardus Bergenſis, Anſelmus Bootius, & Io. Fragoſus. Ioannes Baptiſta ab Helmont, *in Tumulo Peſtis*, ſummopere commendat Sapphirum ſaturato colore cœruleum, & Hyacinthum fulvo colore prægnantem, ſed tamen ſapphirum præfert hyacintho, quia in Sacerdotis pectorali olim ſapphirus, non verò hyacinthus fuiſſe legitur. Idem *ibid.* etiam maximis laudibus extollit ſuccinum præſervationis gratia geſtatum, atque illud multum prodeſſe poſſe, rationibus & experientiâ docet: illud etiam plurimum laudat Bernhardus Croneburgius, *lib. de peſte.*

V. Valleſius, *tract. de epidem. cap.* 19. etiam jubet ſpongiam, vel linteum aceto intinctum ſæpius naribus admovere: quod conſilium quoque probat Iacobus Horſtius, & à nobis quoque comprobatur.

VI. Duncanus Liddelius, *lib.* 3. *de febr. cap.* 5. tale linimentum naribus, temporibus, carpis, & regioni cordis illinendum præſcribit:

℞. *olei nucis moſcatæ expreſſi, drach.* ij.
olei ſem. angelicæ,
ſem. ruthæ,
cort. citri, ana gut. v.
olei cinnamomi, gut. j.
gariophyllorum, gut. ij.
theriacæ drach. j.
moſchi,
ambræ, ana gr. ij.
miſce, fiat balſamum.

Georgius Magirus, *in ſuo Germanico libello de peſt.* hoc unguentum ad eandem intentionem commendat:

℞. *olei nucis moſcatæ expreſſi, drach.* j. ſ.
majoranæ diſtil. gut. vj.
myrrhæ,
ſuccini, ana gut. iij.
theriacæ ſcrup. j.
extracti ligni aloës ſcrup. ſ.
moſchi,
ambræ, ana gr. iiij.
aquæ vitæ q. ſ.
fiat unguentum.

Verum hæc ſuaveolentia nobis diſplicent, propter rationes *cap.* 5. allatas.

 Multi

Multi tanquam præſtantiſſimum præſervativum extollunt operoſum illud antidotale oleum Matthioli, quod *in præfatione lib. 6. in Dioſcor.* deſcribit, & adverſus omnia lethaliſſima venena (exceptis erodentibus,) ab experientia commendat, ſi nempe pulſibus temporum, manuum, ac pedum, ut & extimæ cordis parti ad ſiniſtram mammillam illinatur, ſingulis tribus horis repetita illinitione. Alii maximi faciunt oleum Ludovici de Leonibus, ſummi Practici Bononiæ, cujus hanc deſcriptionem, acceptis mille ducatis aureis Vngaricis, Matthiæ, Vngariæ Regi, dedit.

℞. *olei terebinthinæ,*
laurini,
abietis, ana lib. ſ.
gummi elemni, unc. iij.
hederæ, unc. j. ſ.
thuris, unc. ij.
opeponacis unc. j.
reſinæ pini,
picis navalis, ana unc. ſ.
maſtiches,
myrrhæ,
ladani,
ſagapeni,
caſtorei, ana unc. ij. ſ.
galangæ,
cinnamomi,
gariophyllorum,
nucis moſcatæ,
cubebarum,
zedoariæ ana unc. j.
Terantur terenda, & in vaſe vitreo ponantur, ſtent per menſem in putrefactione, poſtea lento igne diſtillentur.

Hoc oleo non ſolum cor præſervationis gratia inungi præcipit, ſed ſi aliquod peſtis ſignum appareat, ad curationem etiam pulſus temporum, brachiorum, ac pedum. Alii mirè extollunt hoc oleum Braſavolæ:

℞. *olei antiquiſſimi, lib.* v.
terebinthinæ opt. unc. vj.
euphorbii,
caſtorei, ana drach. j.
lumbricorum terreſt. M. j.
bulliant in olla plena aqua per ſex horas, deinde exprimantur. Oleo colato ferventi injiciantur
ſcorpiones vivi no. 180.
viperæ femellæ, integræ, n°. ij.
bulliant in vaſe duplici per horas ſeptem, poſtea inſolentur ſub canicula in vaſe vitreo obturato, per decem vel plures dies: deinde addantur,
zeduariæ,
tormentillæ,
gentianæ,
dictamni albi,
ariſtolochiæ rotundæ,
rhabarbari, ana unc. j.
florum altheæ,
hyperici,
ebuli,
roſmarini, ana M. j.
theriacæ,
mithridatii, ana unc. ſ.
Tritis terendis miſceantur omnia, & in clauſo vaſe vitreo in fimo equino recondantur per tres menſes, deinde fiat colatura, quæ ad uſum ſervetur.

Dicunt hoc oleo pectori & pulſibus temporum, brachiorum, ac pedum inuncto, quendam capite damnatum, cui venenum exhibitum erat, ſervatum fuiſſe: qualem experientiam de ſuo oleo etiam ſumptam fuiſſe, refert Matthiolus.

Cap. XII. *De meo ipsius vivendi modo.*

QVemadmodum *Regis ad exemplum totus componitur orbis*, ſic in peſtilenti conſtitutione omnes homines, ſubitaneam mortem metuentes, oculos in Medicos conjicere, ſuamque vitam ad illorum vivendi formam inſtituere deſiderant, ut æquali cum ipſis modo præmuniti, horrenda truculentiſſimi tyranni ſpicula melius à ſe deflectere queant. Durante hac peſte mirabantur multi, quomodo fieri poſſet, ut ego, qui quaſlibet ædes infectas, & omnes ægrotos indiſcriminatim inviſebam, à tanta malignitatis & contagii violentia non læderer, ac proinde meum vivendi ordinem plurimi diligentiſſimè conſiderabant: qui ut omnibus cognitus eſſe poſſit, eundem hoc capite deſcribam. Omnes animi vehementes motus, quantum poteram, inhibebam ac fugiebam, intrepidus planè vivebam, nec pericula, nec mortem; nec aliud quippiam timens: mihi eodem redibat, ædeſne infectas, an non infectas adirem, peſtiferoſne an alios ægrotos inviſerem; æque libenter pauperibus gratis, quam divitibus mercede inſerviebam. Nec terrori, nec iræ, nec mœrori locum concedebam. Si fortè me ipſum aliquo modo contriſtatum perciperem (quod triſti illo tempore, quo in toto Noviomago nulla, quod ſcio, domus à peſte immunis remanſit, interdum fieri non erat alienum) tunc tribus quatuorve vini hauſtibus aſſumptis cor exhilarabam, atque ita citiſſimè omnem melancholicum luctum fugabam. Quamvis ſomnum diurnum aliis pleriſque diſſuaderem, cum tamen mihi ob ægrotorum inviſendorum multitudinem ne nocte quidem ad lubitum & neceſſitatem requieſcere permitteretur, & continuis deambulationibus vehementer delaſſarer, de die, nempe poſt prandium (quo tempore id optimè licebat propter pauciora negotia) per horam unam neceſſariò dormire cogebar. In victu utebar cibis euchymis & facilis digeſtionis, ſtudioſiſſimè abſtinendo ab iis quos aliis noxios fuiſſe animadverteram, quales erant, carnes porcinæ, haleces, &c. Potus mihi erat cereviſia Noviomagenſis ordinaria, ut & vinum album tenue vel mediocre, quo interdum uſque ad hilaritatem, nunquam ad ebrietatem utebar. Alvum non fluidam, ſed ita liberam ſervabam, ut eandem ſemel aut bis de die exonerarem. Cubitum iturus ſemel aut bis in ſeptimana deglutiebam unam vel alteram pilulam ex antipeſtilentialibus noſtris, quas ſupra, *cap.* 9. deſcripſimus. Manè inter horam quartam & quintam ægros viſiturus, nihil omnino aſſumere poteram (quod tamen ipſemet valde improbabam) nec cibi, nec potus, nec medicamenti, ſed ad omnia nauſeabam, ac proinde præmiſſis piis precibus, me meamque ſanitatem Deo Opt. Max. commendabam, & ſolummodo

modo aliquot grana cardamomi minoris masticando, jejunus primos ægros invisebam usque ad horam sextam, præter propter. Tunc vel theriacæ, vel diascordii pauxillum, vel corticem aurantiorum condîtum, vel ut plurimum radicum helenii conditarum tria quatuorve frustula comedebam. Post horam septimam, vel circa octavam frustum panis cum butyro & caseo ovillo viridi jentabam, superbibendo haustum cerevisiæ. Inter octavam & nonam sæpe quidem, sed tamen non quotidie, data occasione, haustum vini absinthitis bibebam. Circa decimam, si per otium liceret, fistulam unam tabaci exsugebam: statim post prandium duas tresve fistulas, nec pauciores post cœnam: sæpe etiam intermediis horis post meridiem, hic illic ubi occasio dabatur, adhuc duas tresve fistulas sumebam. Si verò ab ægrorum vel ædium infectarum fœtore me vel tantillum alteratum sentirem, statim postpositis omnibus negotiis quantumvis necessariis, qualicumque diei hora foret, duarum triumve tabaci fistularum fumum suctione trahebam: nam, ut verum fatear, tabacum pro primario præservativo in peste semper habui, & re vera tale esse, non sola ratione ductus, sed experientia edoctus, comperi; neque aliud melius pro ordinario usu hactenus inventum fuisse existimo, dummodo illud sit melioris notæ, ex maturioribus foliis in funes coactum. Quapropter ego solo tabaco contentus, nullis aliis suffumigiis, morsellis odoratis, similibusve utebar: eaque causa fuit, quod durante hac maligna constitutione, istius nobilissimæ herbæ bonam quantitatem consumpserim, cujus tamen usum postea rursus dereliqui, nolens naturam meam illi nimis assuescere, ne tandem ejus laudabilem usum in detestandum abusum converterem, quemadmodum illud hodie in plerisque fieri animadvertimus.

Atque hæc hactenus de Præservatione.

LIBER TERTIVS.

De Curatione pestis.

CAP. I. *De Curatione in genere.*

PEstis certam medendi formam præscribere haud facile est, propterea quod divini hujus morbi naturam (1.) humani ingenii acumen non satis perspiciat: hæcque causa est, quod in pestis curatione semper plurimum hallucinati fuerint omnes Medici, dubii causarum, dubii remediorum. Hinc etiam, nec à majoribus nostris viris sagacissimis, nec à neotericis quantumvis in arte Medica versatis, hactenus ullum certum antipestiale remedium, ullum proprium venenatæ hujus perniciei alexiterium inventum fuit: semper ad cardiaca, quæ cor tuentur ac roborant, ut & ad communia venenorum alexipharmaca (2.) concursum est: è quibus etiam in hac peste primaria nostra subsidia dimanarunt, additis simul etiam aliis generalibus addi consuetis & necessariis. Post imploratam igitur divinam opem, pestis curationem deprompsimus è triplici Medico fonte, diæta, chirurgia, & pharmacia, de quibus in sequentibus singulatim acturi sumus.

ANNOTATIONES.

I. VErè & bene cecinit Poëta:

Felix qui potuit rerum cognocere causas,
Ille metus omnes, & inexorabile fatum,
Subjiciet pedibus, strepitumque Acherontis avari.

Sic etiam, si veneni pestilentis natura unquam verè cognosci potuisset, procul dubio etiam remedium ex opposito ei contrarium inventum fuisset: verum & cognitio naturæ atque essentiæ pestis, & ejusdem certum remedium, summi Dei consilio hactenus mortalibus denegata fuisse videntur: *Fortè non placet Deo* (inquit Gesnerus *lib.* I. *Epist. Medic.*64.)*ut contra flagellum peccatis nostris debitum, ullum certum præsidium habeamus.* Quapropter bene & Christianè loquuntur, qui dicunt verum pestis alexicacum penes illum adhuc latere, qui flagelli hujus immissionem & aversionem sibi soli reservare voluit.

II. Animadverterunt Medici causam pestis esse venenum, atque hinc, ab effectuum aliqua similitudine, alii illud assimilarunt veneno napellino, alii arsenicali, alii aliis venenis; & quamvis incerti essent in quonam consisteret vera essentia istius veneni, tamen, ut pestem certius curarent, plurimorum venenorum antidota simul miscuerunt: atque ea ratione multa egregia ad pestem inventa sunt remedia, etsi verum specificum adhuc lateat. Hinc etiam

Goclenius, in λοιμογραφίᾳ, inquit: *Certum est multa præclara quidem, usuque & experientia comprobata haberi remedia pestifero veneno antipathetica, sed specificum, & quod totius substantiæ suæ viribus ei adversetur, à nemine adhuc monstratum vidi.* Plura hac de re videantur *lib.* 2. *cap.* 10. *annot.* 1.

Cap. II. *De diæta pestiferorum.*

QVamvis in curatione pestis, in qua magnum periculum est in mora, pharmacia necessario diætam antecedere debeat, nos tamen hanc illi hic præponemus, ut vulgarem ordinem, qui in curatione aliorum morborum teneri solet, etiam servemus. In cubiculis, in quibus decumbebant ægri, jussimus nitorem servari, & aërem emendari, eo modo quem descripsimus *lib.* 2. *cap.* 5. Somnum ante promotos sudores in totum prohibuimus, & postea tantum moderatum vel breviorem laudavimus. Motus magnos animi & corporis fugere jussimus. Alvi excretiones non promovimus medicamentis ante morbi declinationem. Quantum ad reliquam victus partem, quæ in assumptis consistit, etsi pestis ut plurimum febrem comitem habeat, quæ febris ratione caloris & siccitatis diætam humectantem (secundum communem Medicorum opinionem) requirere solet; attamen simpliciter humectans diæta nobis in hac peste non admodum convenire videbatur, quia non tam caloris febrilis, quam pestiferæ malignitatis ratio habenda erat; hæc enim ab ipso morbi principio totam curationem ad se trahebat, eâque neglectâ præsens periculum imminebat. Quapropter nos omnibus cibis & potibus etiam talia admiscuimus, quæ simul cor tueri ac roborare, & venenatæ malignitati resistere possent, quamvis illa etiam modicè exsiccarent, dummodo vel leniter refrigerarent, vel saltem in calore non nimis excellerent, atque hoc modo cibariis etiam alexipharmacam aliquam vim indidimus. Prohibitis primò piscibus, omnibusque aliis salsis, acribus, multum calidis, & facile corruptibilibus, ac mali nutrimenti cibis, præscripsimus cibos euchymos & facilis digestionis, ut plurimum liquidos (assatis enim & siccioribus difficulter vescuntur ægri) ex jusculis caponum, pullorum, gallinarum, perdicum, carnis agninæ, vel vervecinæ, aut vitulinæ, quæ cum acetosa, pimpenella, boragine, melissa, radicibus petroselini, fructu ribesiorum rubrorum, cerasis morellis, pomis citriis, aurantiis, cydoniis, aliisque similibus, cocta erant. In condimentis etiam laudavimus succum citri, acetum vini simplex, vel potius rosaceum, sambucinum, vel calendulatum; omnibusque cibis aliquid acidi admiscuimus, ut dejectus ægrorum appetitus magis excitari, & putredo melius coërceri posset. Cibos quidem paulo copiosiores, quam in aliis acutissimis morbis fieri solet, obtu-

obtulimus, ut vires ſervari poſſent. Verumtamen primis duobus tribuſve diebus ad eoſdem aſſumendos non valde impulimus, & ægros his diebus poſt cibos aſſumptos ſe multò pejus habuiſſe obſervavimus, eo quod natura, quæ in principio ad ſudores impellenda erat, ciborum coctione impedita, à neceſſario ſudandi opere avocabatur. Sequentibus autem diebus (1.) corde ſudoriferorum alexicacorum uſu aliquantum allevato, ægris, etiam nolentibus (nempe ter quaterve de die) parum cibi liquidi dedimus, ut vires labaſcentes reficerentur. Si verò ægrorum debilitas ciborum aſſumptionem impediret, talia præparavimus quæ exigua quantitate multum nutrire poſſent. Interdum carnem (2.) vitulinam aut vervecinam, vel capum, aut gallinam carnoſam, in veru aſſatam contundi, ac in torculari fortiter exprimi curavimus, cui ſucco expreſſo aliquantum ſucci citri recentis, una cum alicujus pulveris cardiaci & antidotalis boni ſaporis tantillo, admiſcuimus, ejuſque aliquoties de die cohleare unum aut alterum exhibuimus. In eundem uſum multoties gelatinam hac fere forma confecimus:

℞. *Gallinam, aut pullum carnoſum, vel caponem juvenem, abjectis intraneis bene mundatum, & cum aceto roſaceo vel ſambucino lotum, conſcindatur una cum oſſibus in minutas partes, & imponatur cantharo lapideo vitreato, anguſtioris orificii, addendo carnis vitulinæ muſculoſæ, ſimiliter conſciſſæ,* lib. ſ. *(ſubinde quoque perdicem, aut paſſeres, vel alaudas aliquot addidimus) pomum citri (3.) unum (ſi parva fuerint, ſumenda duo) in particulas una cum cortice conſciſſum, conſervæ roſarum rubrarum,* unc. ij. *cinnamomi electi drach.* ij. *vel* iij. *vini Rhenani unc.* v. *vel ſex, his immiſſis cantharus exactiſſimè firmo operculo obturetur, & coquatur in balneo ſex ſeptemve horis: deinde totum effundatur ſuper mappam mundam, ex eoque omnis ſuccus fortiter contorquendo exprimatur, à quo frigefacto poſtea omnis pinguedo auferatur, & ſit gelatina.*

Hujus gelatinæ aliquoties de die dabam pauca cochlearia ad ignem liquefactá, vel ſola, vel cum pauxillo alterius juſculi tenuis & ſucco citri. Hujuſmodi autem cibis, neque theriacam, neque aliud quid guſtui ingratum admiſcuimus, ne hoc modo ægri à cibis nimium abſterrerentur. Sitim magnam diu perferre omnino prohibuimus: pleriſque pro potu dedimus cereviſiam tenuem (hæc enim eſt inſtar decocti hordei fermentati) vel ſolam, vel admiſtis aliquot olei ſulphuris, aut vitrioli guttulis: aliis decoctum hordei ſimplex cum ſucco citri ad gratum ſaporem: aliis julebos refrigerantes ac malignitati reſiſtentes, ex aquis ſtillatitiis acetoſæ, cardui bened ſcabioſæ, cichorei, boraginis, cum ſucco citri, & ſyrupo granatorum acidorum, vel de acetoſitate citri, vel rob ribeſiorum rubr. oleo ſul-

phuris, aut vitrioli paratos: Aliis aquam fontanam (4.) puriſſimam ſolam, vel cum pauco ſucci citri conceſſimus: Aliis ex modo dictis coctas potiones gratiſſimas confici curavimus. (5.) Si magnus ardor non adeſſet, ægris delicatiuſculis valde debilibus, & vino aſſuetis, etiam vinum (6.) album tenue, cum aqua fontana aut ſucco citri dilutum, modica quantitate conceſſimus. Nonnullis hujuſmodi potum gratum confecimus:

℞. *Poma citri ſucco plena* nº. iij. *conſcindantur una cum cortice in particulas, ac vitro impoſitis affundatur aquæ fontanæ, roſarum, ana lib.* ſ. *vini albi tenuis lib.* j. *ſacchari albiſſimi, vel ſyrupi limonum, parum, ad levem dulcedinem, miſceantur pro potu.*

Omnis potus, cui vinum admiſtum erat, moderatum tantum uſum ægris debilibus injunximus. Sitim nimiam ſæpe fallere juſſimus cum fruſtulo pomi citri in ore detento, aut maſticato; vel cum pulpæ tamarindorum pauxillo; vel cum foliis ſedi majoris, quæ detractâ exteriore pelliculâ, & aquæ frigidæ immacerata, linguæ imponebantur. Si lingua valde ſicca & arida eſſet, os ſæpiſſime lavare juſſimus cum ſola aqua fontana, quæ hoc in caſu multum proderat: huic nonnulli addebant acetum, ſed minus bene, propterea quod acetum per ſe exſiccet, & linguam aridiorem faciat, ac paulo, poſt lotionem, ſitim majorem excitet. Alii etiam ſero lactis acido os colluebant.

ANNOTATIONES.

I. CVm in peſte ſpiritus vitales admodum corrumpantur & diſſipentur, poſt uſum ſudoriferorum (quæ omnibus poſthabitis, in principio morbi aliquoties ſunt exhibenda) liberaliore, euchymo, & cardiaco victu ægri alendi ſunt. Sic quoque Avicenna & Rhazes, cibis affatim nutrientibus, acidis omnibus, ne concidat appetentia, peſte correptos reficere, imò invitos ad cibum capiendum cogere jubent. Etiam ſcribit Avicenna, ſuo tempore à peſte tantum evaſiſſe illos, qui viriliter edebant & bibebant: quod ipſum à ſe quoque obſervatum ſcribit Hippocrates, *lib. de attenuante victu in epidemicis.* Refert quoque Galenus, in conſtitutione quadam maligna eos duntaxat evaſiſſe qui multum cibi ſumpſerant. Verum huic ſententiæ videtur repugnare Hippocrates, 1. *aphoriſ.* 7. qui in morbis acutis victum tenuem inſtituere jubet. Dico, eundem Hippocratem, 1. *aphoriſ.* 9. expreſſis verbis jubere, ut conſideretur, anne æger cum tali victu uſque ad vigorem morbi pervenire poſſit; quod ſi virium lapſus ante ſtatum futurus animadvertatur, vel metuatur, (quod in peſte citiſſimè fieri ſolet) ut tunc copioſiore alimento reſtaurentur. Hac quoque de cauſa Galenus in acceſſionibus febrium, ſi ſyncope metueretur, cibum porrigebat. De talibus morbis etiam loquitur Hippocrates, 1. *aphoriſ.* 5. dum inquit: *In tenui victu ægri delinquunt, quo fit ut magis lædantur,*

dantur; quicunque enim error committitur, major in tenui fit, quam in paulo pleniore victu. Item aphorismo præcedenti: *Victus tenuis atque exquisitus, in morbis quidem longis semper, in acutis vero, ubi non convenit, periculosus.* At pestis est morbus acutus, in quo talis victus non convenit.

II. Avenzoar peste laborantibus carnium usum prohibet; quod intelligendum est de ipsa carnium substantia, quam non nisi robustis quibusdam, idque non ante morbi declinationem, tuto dari posse, ipsa ventriculi concoctrix facultas debilitata satis docet. Iusculis autem & succis carnium libere uti licet.

III. Adversus venena pomis citreis maxima alexipharmaca vis inest, quod Athenæus confirmat historia cujusdam hominis in Ægypto, qui morte damnatus, aspidum, serpentum, aliarumve similium venenatarum bestiarum tyrannidi exponendus erat: huic, cum ad supplicium duceretur, muliercula quædam commiseratione ducta, citria poma ad refectionem, & sitim compescendam, obtulit, quibus reus comestis, nihil à lethalibus virulentarum bestiarum ictibus noxæ persensit. Præter Athenæum, omnes etiam Medici unanimiter antidotalem citreorum vim attestantur & extollunt, eaque in peste plurimum prodesse, ab experientia docent, Matthiolus, Daniel Mylius, Augenius, Fumanellus, Montagnana, Mizaldus, Monardes, Mindererus, aliique. Virgilius, 2. *Georg.* antidotalem citrei vim his versibus exprimit:

Media fert tristeis succos, tardumque saporem
Felicis mali, quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

Omnes autem mali citrei partes antidotalem vim obtinent, nempe succus, semen & cortex, imprimis autem exterior corticis flavedo: ideoque nos tota poma in taleolos dissecta cibis incoquimus, & potibus ordinariis immiscemus, ut iis alexipharmaca vis à tota citri substantia, aciditas & refrigeratio à succo, fragrantia à cortice concilietur.

IV. De aquæ potu litigant Medici, anne tutò peste correptis pro potu concedi possit. Fracastorius judicat aquam simplicem in pestilenti febre non convenire, nisi eadem ardens sit & biliosa. Ejusdem usum quoque damnant, Nicolaus Florentinus, Hercules Saxonia, Montanus, & Mindererus, qui omnes aquam humectando putredinem augere, & per consequens multum nocere existimant. Forestus aquæ potum omnino lethalem esse scribit, idque, *lib. 6. observat.* 23. probat exemplo pagi Schoonderloo, prope Rotterodamum siti, in quo omnes pestiferi, qui ob ingentem febrilem calorem aquam bibissent, intra duos dies mortui sunt. Contra vero Rhazes, *lib. de peste, cap. 7.* aquam frigidam ægris pestiferis porrigit: *Nam frigida*, inquit, *si paulatim absorbeatur, sudorem elicit, & adjuvat foras extrudere superflua ad corporis superficiem.* Hanc quoque laudant, Avicenna, Paulus, Ruffus, Celsus, Aëtius, aliique: imò Mercurialis dicit se expertum esse, hanc multum contulisse. Ad hujus controversiæ decisionem dicimus, Aquæ optimæ usum tutò concedi posse, dummodo non peccetur in nimia quantitate. Dico, *Aquæ optimæ*; id est, claræ, insipidæ, nullo malo sapore vel calore infectæ, qualis est aqua fontana, ex arenaceis vel saxosis montibus erumpens, ut & putealis illa quæ ex simili fundo ascendit. Aquæ verò stagnantes & puteales illæ, quæ è lutosis ac cœnosis puteis emergunt, cum facile, imprimis tempore pestis, putres-

putrescant, corrumpantur, & malignitatem aliquam suscipiant, atque in se contineant, maximè damnosæ sunt; ut & aquæ fluviatiles, in quas tempore pestis omnium urbium in littoribus fluminum sitarum, infecta inquinamenta effluunt & projiciuntur. Atque hujusmodi aquarum stagnantium corruptarum, & fluvialium infectarum usus in causa fuisse potuit, quod in pago Schoonderloo (de quo Forestus loquitur) ubi alias aquas non habent, omnes peste laborantes ab aquæ potu mortui sint; si non violentiæ morbi potius, quam aquæ potui illorum mors adscribenda fuerit. Aquas autem stagnantes facile corrumpi & putrescere, testis est Avenzoar, *lib.* 3. *cap.* 2. ubi sic inquit: *Aquæ mortuæ quæ non moventur, & fæcibus replentur, illæ putrescunt & fœtent, & sunt causa corruptionis aëris & pestilentiæ.* Hinc etiam Ovidius ait:

Et vitium capiunt, ni moveantur, aquæ.

Dico; *Dummodo non peccetur in nimia quantitate:* nam nimia copia, etiam optimæ, aquæ, noxam infert. Quapropter planè rejiciendum est consilium Celsi, Paræi, aliorumque qui frigidam larga manu usque ad satietatem bibere jubent: qui modus, sicut in aliis quibusdam ardentibus utilis, ita in pestiferis damnosissimus existit. Concludimus ergo, moderatum solius aquæ optimæ (qualis Noviomagi est aqua putealis & fontana) usum, peste correptis tutò permitti posse: ac proinde nos in hac peste illam bibere cupientibus, eo modo liberè concessimus, neque ulli unquam nocuisse, observare potuimus; imò contra animadvertimus, alios qualescunque potus ægros sæpe maximè gravasse, iisque anxietates induxisse, cum aquæ simplicis potus nihil tale efficeret, sitim melius extingueret, & ægros alacriores redderet.

V. Duncanus Liddelius, 3. *de febr. cap.* 6. duas potiones gratissimas, hic apprimè convenientes, præscribit, quarum prior hæc est:

℞. *Limaturæ cornu cervi unc.* ſ.
santali citrini,
corticum citri,
cinnamomi electi, ana drach. j.
aquæ puræ fontanæ, lib. iij.
coquantur lento igne ad tertiæ partis consumptionem, colaturæ admisce,
succi limonum, unc. j. ſ.
sacchari albi unc. ij. ſ.
leviter bulliant, & fiat potio clara.

Posterior sic se habet:

℞. *Aquæ hordei lib.* iij.
aceti vini optimi,
succi acidi citri, ana unc. j. ſ.
sacchari unc. iij.
fiat s. art. juleb, cujus aciditas pro voluntate ægri augeri vel imminui potest.

VI. De vini usu, anne conveniat peste correptis, nec ne, acriter disputatur apud Medicos. Multi ob virium dejectionem, syncopen, spirituum oppressionem, aliaque similia mala, concedi debere judicant, quia vinum vires corroborat, spiritus reficit, malignitati, putredini ac corruptioni resistit, & sudorum promotionem adjuvat. Contra alii ob febrem, ejusque ardorem, & inflammationes internas, illud cane pejus & angue fugiendum esse arbitrantur. Ad quæstionis solutionem dicimus, propter magnam debilitatem vel syncopen vini usum permitti posse, dummodo æger non sit valde biliosus, & febris non sit vehementer ardens, neque adsit sopor vel capitis dolor, aut ullum delirii signum, neque visceris alicujus inflammatio: dummodo etiam æger sit vino assuetus, neque sit puer; (nam in his vino curare, non satis tutum, inquit Celsus) dummodo etiam morbus non sit in principio, sed circa statum. Extra hos casus vinum tenue, dilu-

dilutum, & aquosum concedi potest, nam vires citissimè reficit, viscera corroborat, & malignitati resistit. Dicto etiam favet experientia, nam nos multoties vinum in hac peste tali modo tutissimè exhibuimus, non tantum sine damno, verum etiam cum insigni emolumento. Sic quoque Riverius, *lib. de febr. sect.* 3. *cap.* 1. dicit se peste laborantibus vinum cum felici successu sæpissimè exhibuisse. Et Zacutus Lusitanus, *Prax. admir. lib.* 1. *observ.* 93. solo vini usu restituit mulierem maligna febre laborantem, & jam fatalem terminum expectantem. De vino adhuc nonnulla videantur, *lib.* 2. *cap.* 6. *annot.* 14.

CAP. III. *De auxiliis Chirurgicis.*

AVxilia quæ ad pestis curationem Chirurgia subministrat, varia sunt, præcipuè quando anthraces & bubones curandi occurrunt, de quibus agemus suo loco; hic solummodo dicturi de generalibus chirurgicis auxiliis, nempe Venæsectione, scarificatione, & vesicatoriis. Nos durante hac peste venæsectionem (1.) damnosissimam fuisse animadvertimus, ac proinde venam nullis secuimus, nec sanis, nec ægris, imò vix quidem in aliis morbis, qui venæsectionem exigere videbantur. Illud enim observavimus, si peste correptis vena secaretur, illos ad unum omnes certò & citò obiisse: si aliis morbis laborantibus, his statim post venæsectionem se adjunxisse pestem: si sanis, plurimos eorum, qui illud tentaverant, brevi post peste correptos fuisse. Scarificationibus, (2.) cucurbitulis, & hirudinibus, loco venæsectionis, etiam usi non sumus, sed solis duntaxat vesicatoriis (3.) emunctoriis applicatis.

ANNOTATIONES.

I. IN curatione pestis maximum dubium occurrit de venæsectione, utrum illa conveniat, nec ne: eâque de re maximè discrepantes sunt Medicorum opiniones, & alii hanc, alii illam partem, tanquam pro aris & focis defendunt, ac singuli suam opinionem ita mordicus tenent, validisque rationibus confirmant, ut ne ad unguis quidem latitudinem inde divelli possint: neque his, neque illis gravissimæ auctoritates, & præstantissimorum Medicinæ procerum consentientes sententiæ desunt. Affirmativam partem defendunt, Lud. Mercatus, Trincavellius, Ioannes Costæus, Altomarus, Pereda, Andernacus, Lud. Septalius, Ianus Antonius Saracenus, Nicolaus Massa, Paulus Mongius, Paschalius, Fonseca, Mercurialis, Forestus, Zacutus Lusitanus, aliique plures clarissimi Medici, qui hanc opinionem variis rationibus confirmant.

1. Quia si plethora adsit, necessariò quærendum est citum remedium ad illam solvendam, ut corpus perspirabile reddatur: atqui tale remedium est venæsectio.

2. Quia in febribus putridis venæsectionem convenire, eamque putredines maximè coërcere, notissimum est; atqui illæ adsunt pesti.

3. Quia per venæsectiones citissimè evacuatur venenati ac putridi humoris magna pars, & natura à majore sarcina levata, quod postea reliquum est facilius evincit.

4. Quia per venæsectiones fiunt commodissimæ revulsiones à partibus illis in quas venenatus humor decumbit, nempe bubonibus & carbunculis.

5. Quia Hippocrates, 6. *epidem.* in affectionibus pestilentialibus usus fuit venæsectione, eamque etiam approbaverunt, Galenus, Rufus, Paulus, Oribasius, aliique veteres: quorum opinioni quoque subscribens Avicenna, 1. 4. *Tract.* 4. *cap.* 4, sic inquit: *Summa curationis pestilentium febrium est exsiccatio, & illud cum phlebotomia & solutione ventris.*

6. Quia experientia multoties docuit illud remedii genus multum profuisse; & Petrus Bayrus, *lib.* 20. *cap.* 8. illud confirmat manifestissimo exemplo mulieris peste laborantis, venæsectione curatæ.

Hæc sunt præcipua fundamenta quibus affirmativa opinio maximè innititur.

Negativam autem partem doctissimè tuentur, Cardanus, Fernelius, Platerus, Raymundus à Vinario, Petrus Salius, Andreas Chiocchus, Palmarius, Mindererus, Andreas Trevisius, aliique gravissimi viri, cum quibus etiam nos sentimus, in pestis curatione omnino non convenire venæsectionem.

1. Quia pestis non inducitur nec generatur à plethora, obstructione, aut humorum putredine, sed à veneno.

2. Quia venæsectione non potest extrahi aut imminui venenum pestilens, neque evacuari malignitas cordi & spiritibus vitalibus inhærens.

3. Quia majoris causæ major est habenda ratio: ac proinde, quamvis febris (quæ tamen semper non adest) ratione putredinis, venæsectionem poscere videatur, quia tamen venenum ratione suæ malignitatis illam prohibet, & alexipharmaca citissimè poscit; major ratio habenda est veneni, quam putredinis.

4. Quia venæsectione detrahitur vitæ thesaurus sanguis, & vires maximè dejiciuntur; quas in peste omnium maximè conservare oportet, ut furiosissimo morbo Natura fortiter resistere queat.

5. Quia venæsectio, cum trahat à peripheria ad centrum, pervertit laudabiles & necessarias naturæ operationes, quæ fiunt à centro ad peripheriam, per sudores, tumores, & anthraces; quas operationes non impedire, sed promovere oportet.

6. Quia venæsectio spiritus & humores exagitando, eosdem disponit ad venenum pestilens promptius suscipiendum.

7. Quia venenum pestilens, vel foris circa peripheriam, vel intus alicubi in partibus ignobilibus sanguini nondum permistum hærens, inanitis venis, facile illas ingreditur, ac sanguinis massæ permiscetur.

8. Quia Hippocrates in vera peste non fuit usus venæsectione, ut liquet 1. *epidem. in Historia Critonis*; aliisque in locis: imò 6. *epidem. sect.* 7. *text.* 1. cùm in morbis quibusdam pestilentialibus venæsectiones in multis ægris tentasset, nunquam tamen illas profuisse, ipsemet testatur. Quapropter ipse quoque Galenus, *lib. de cibis boni & mali succi, cap.* 1. laudat illos Medicos, qui in peste paucissimè ausi fuerunt sanguinem mittere; & dicit in ea pestilentia sui temporis venam paucissimis sectam fuisse. Sic. 1. *de differ. febr. cap. de febr. pestil.* phlebotomiam inter pestis remedia non recenset, imò de ea ne verbum quidem facit. Et 9. *simpl. cap. de terra Samia*, scribit nulla alia remedia in peste profuisse,

fuisse, præter bolum Armenam, ergo neque venæsectiones. Ad hæc, 4. *de tuenda sanit. cap.* 4. venam secare vetat, humoribus à sanguinis natura multum recedentibus: quod iterum confirmat *lib. adversus Iulian.* & 11. *Methodi, cap.* 14.

9. Quia experientia à multis seculis docuit, venæsectiones in peste semper damnosissimas fuisse: & si fortè uni aut alteri sanguinis missio feliciter cesserit, illud tamen communissimam experientiam evertere nequit; & credendum potius, vel rarissimum quid accidisse talibus ægrotis, vel illos vera peste non laborasse, sed febribus pestilentialibus sine peste, quales sunt petechiales, aliæque similes, in quibus venæsectiones maximè laudabiles habentur. Maximam autem esse experientiam, quæ semper docuit in peste cum infelicissimo successu institutam fuisse venæsectionem, liquet ex Medicorum scriptis. Andernacus, *lib. de pest.* testatur in pestilentia sui temporis venæsectionem magnum damnum dedisse, extinctis omnibus iis qui illam adhibuerant. Fallopius observavit in longa peste, ab anno 1524 ad 1530, omnes extinctos esse quibus vena secta fuerat; multos autem hanc venæsectionem omittentes, servatos fuisse. Illud ipsum in duabus pestibus se quoque observasse, testatur Henricus Florentius, insignis Practicus Leydensis, *in additamento ad cap. 7. lib. P. Pau, de peste.* Venæsectionis damna se quoque expertum fuisse, scribit Simonius, *lib. 2. de pest.* Dodonæus refert se in peste anni 1602, non vidisse quod sanguinis missio ulli profuerit, sed contra sanguine adhuc fluente, in quibusdam vomitus prorupisse, mortemque subsecutam esse, ut ut adhibitis omnibus cautionibus, ab iis præscriptis qui illam commendant, sectio facta fuisset. Simile etiam testatur Mindererus, *de pest. cap.* 14. observatum fuisse in peste sui temporis. Guil. Fabr. Hildanus, *cent.* 4. *observ.* 23. refert in peste Lausannensi, omnes fere, quibus vena secta fuit, interiisse. Qui celebres pestes annorum 1508, & 1529, describunt, omnes uno ore, se illud quoque comperisse testantur. Paræus, *lib. de pest. cap.* 24, talem historiam refert: *Anno Domini*, inquit, 1565, *qui annus toti fere Galliæ peste pestilentibusque morbis fœtus & funestus fuit, ex omnibus urbium, per quas Carolo* IX, *Regi, iter Bayonam erat, Medicis & Chirurgis diligenter ac studiosè sciscitatus sum, quid ægris successisset ex purgatione & phlebotomia: una voce responderunt se sedulo observasse, omnes peste correptos, quibus sanguis detractus fuerat, & corpus purgatum, deterius inde habuisse, tandemque interiisse: reliquos, quibus solis alexiteriis provisum esset, fere curatos evasisse.* Infelicem venæsectionis usum se quoque compertos habere scribunt; Gesnerus, Donzellinus, Dalechampius, Io. Heurnius, Bauhinus, Salustius Sylvianus, Io. Ant. Saracenus, Petrus Salius Diversus, Angelus Balicochus, Montanus, Io. Nævius, Cornelius Gemma, aliique plures insignes Practici: Imò Wierus, *lib. rarar. observat. Med.* meminit pleuritidum & anginarum pestilentium, in quibus venæsectio, quæ maximè profutura putabatur, etiam exitialis fuit. Horum virorum testimoniis adjungatur quoque nostrum, qui in hac peste venæsectionem semper damnosissimam & lethalem fuisse observavimus. Idem illud etiam notasse videntur Medici Antwerpienses, qui proinde *in Consil. de pest. anni* 1624, venæsectiones & purgationes omnino prohibent. Quapropter concludimus, venæsectionem in curatione pestis, tanquam maximè exitialem, semper fugiendam esse, propter jam dictas rationes: quibus & illud incommodum adjungi potest, quod in peste laborantibus interdum per aper-

tam venam effluens sanguis ægrè coërceri, & vix ullis mediis sisti possit. Sic etiam Zacutus Lusitanus, *lib.* 3. *Prax. obs.* 41. scribit se in peste vidisse, multis sanguinem è cucurbitulis emanantem, nec validis auxiliis, nec ipso cauterio potuisse compesci, sed omnes obiisse. Tandem pro conclusione adjungamus etiam testimonium magni Fernelii, qui, *lib.* 2. *de abdit. cap.* 12. sic dicit: *In peste, Medici celeberrimi, qui longo artis usu doctrinæ studia compleverunt, prorsus abstinent à venæsectione, experti eos quibus sanguis, sive initio, sive postea esset missus, aut paulo post obiisse, aut in deterius lapsos esse. Non enim (ut quibusdam videri posset) evacuatio hanc perniciem summovet, aut imminuit, aut cohibet, ut quæ non est in humoris vitio posita: neque laborantem ulla ratione levat, sed contrà gravius offendit. Etenim extrinsecus nos circumfundens pernicies, vacuato sanguine, & spiritu, in pulmones, in cor, & in venas facilius penetrat, & ferocia majore invalescit: sanguis etiam phlebotomia concitatus, promptius labem contrahit, quemadmodum aqua cui fellis tantillum injeceris, si agitetur, ocyus quam si consistat, amarescit. Quinetiam vires agitatione imminutæ insilienti perniciei minus obsistunt. Hæ rationes experientia confirmatæ, ut à venæsectione, ita magis à valida purgatione docent abstinendum.*

II. Oribasius, *lib.* 7. *Collect. cap.* 20. refert Galenum (vel, ut Amatus & alii volunt, Apollonium) cum vehemens pestis Asiam præhendisset, ipsumque attigisset, secunda morbi die, remissione febris factâ, crus scarificasse, duasque fere sanguinis libras detraxisse, hocque modo periculum evitasse. Quam historiam ipse Galenus describit, *lib. de cucurbit. & scarif. cap.* 20. ubi subjungit, quod plerique etiam alii hoc præsidio usi, superstites remanserint. Hinc multi illud auxilium adeo præstans esse scripserunt, ut plerique peste infecti cum eo feliciter evaserint, sicut annotaverunt Claudinus, *de ingress. ad infirm. lib.* 2. *cap.* 6. Septalius, *de pest. lib.* 5. *cap.* 19. Donatus Sanctorius, *lib.* 1. *epist.* 2. Aloysius Toreus, *lib. de febr. punct.* Fracastorius, *de curat. febr. punct. lib.* 3. *cap.* 5. Ioannes Colle, *lib. de morb. malig. cap.* 6. Io. Cremona, *lib. de pest. cap.* 1. qui omnes citatis locis de causa præstantiæ hujus auxilii latè differunt. Ægyptii & Turcæ solent etiam peste correptis crura panno aspero fricare, & aqua calida fovere, deinde illa infra genu vincire, & ab inferiore parte incipiendo, longiusculas incisiones triginta vel quadraginta facere, atque ita duas tresve sanguinis libras extrahere: cujus curationis historiam describit Mannus, *lib. de malleolor. scarificat.* eamque se Memphis in Ægypto vidisse refert: cujus curationis felix experimentum se quoque fecisse, refert Gavassetius, *in Epist.* Quicquid sit, nos, propter rationes præcedenti annotatione dictas, in hac nostra peste tales scarificationes prorsus improbavimus, atque hinc, ut à me relictæ, sic à nullo alio durante hac constitutione, easdem feliciter institutas fuisse novimus. Quantum ad prædictorum virorum experientiam, credimus illam duntaxat intelligendam esse de febribus petechialibus aliisque pestilentialibus sine peste, in quibus re vera multum prodesse possunt, minimè autem de vera peste.

III. Veteres in curatione pestis maximi faciebant vesicatoria, quæ applicabant brachiis, tribus digitis supra carpum, & parte interiore crurum, paulo supra malleolum. Figura autem vesicatorii erat rotunda, magnitudo circiter latitudinis trium digitorum. Sic Galenus, 1. *de humoribus* (ut etiam narrat Rabbi Moyses *in aphorismis*) scribit, ubi humor ad caput aut ventrem fertur, medicinas mordicativas mani-

bus

bus & pedibus appositas, magnopere conferre. Oribasius quoque, 8. *Collect.* *cap.* 19. inter remedia quæ maximè revellunt venenum & pravos humores à partibus nobilioribus, enumerat medicamenta acria artubus apposita. Hos aliosque veteres hac in parte secuti sunt plurimi neoterici. Marsilius Ficinus ante eruptionem anthracum vel bubonum, adhibet vesicatorium paulo supra carpum dextri brachii ab interiore parte, & supra talum interiorem dextri pedis. Iacobus de Partibus, *in com. supra primam quarti Avicennæ, cap. de febr. pest.* inter alia remedia convenientia enumerat vesicatoria, brachiis & cruribus apposita, facta ex lacte vel ficuum, vel tithymali, vel cantharidibus cum fermento. Hercules Saxonia maximi quoque facit revulsionem quæ fit per vesicatoria, qua de re latè disputat *lib. de phœnig.* Credibile est vesicatoria hoc modo applicata multum prodesse posse: nos tamen illum modum secuti non sumus, sed ipsis emunctoriis illa potius applicavimus: rationes infra petantur, *cap.* 12. *annot.* 4. *&* 6.

CAP. IV. *De Purgantibus & vomitoriis.*

AD curationem pestis è Pharmacia duo remediorum genera peti solent, nempe purgantia, & antidota sudorifera: de his sequenti, de illis verò hoc capite sermonem habebimus. Purgantia (1.) & vomitoria maximè fugienda esse, præter rationem, in hac peste etiam docuit usus. Quapropter nos ante diem septimum nullis, ne quidem cacochymis (2.) aut catarctica, aut lenientia (3.) aut clysteres, aut aliud quippiam quod alvum citare posset, dedimus; & quamvis totis septem diebus alvum non deponerent ægri, nihil tamen movere ausi fuimus: paucissimis enim, qui id tentaverant, feliciter cessit: at fere in omnibus (veneno à peripheria ad centrum revocato) diarrhœa insecuta fuit incurabilis & brevi occîdens. Quo autem magis cacochyma erant corpora, eo citior fluxus, & majus erat periculum. Ac proinde nos illud opus usque ad septimum morbi diem naturæ totaliter commisimus. Post diem autem septimum, tantummodo unam alteramve pilulam, ex nostris antipestilentialibus, aut Ruffi, exhibuimus. Aliis autem purgantibus vix ante diem vigesimum usi sumus, cum etiam in morbi declinatione illa non sine periculo dari animadverteremus, imò non paucis jam à morbo convalescentibus, illa valde noxia fuisse, viriumque recuperationem plurimum impedivisse. Neque etiam alvi constipationem (4.) magnopere metuimus, utpote quam nullis nocuisse animadvertimus. Vomitoria qualiacunque, etiam stibiata (5.) à multis insigniter decantata, minimè probavimus, utpote quorum violentiâ semper corpora nimis vehementer conturbata & exagitata fuisse, atque ægros post illa se multo pejus habuisse, citiusque extinctos esse, observavimus.

A N-

ANNOTATIONES.

INter veteres, Averrhoës, Aëtius, Avenzoar, Oribasius, Avicenna, Ægineta, aliique plures, curationem pestis à purgatione auspicantur: quorum vestigiis, inter neotericos, insistunt, Mercurialis, Donatus ab Altomari, Rodericus à Castro, Monardus, Hercules Saxonia, Vallesius, Augenius, Septalius, Iohannes Bravus, Conciliator, Paschalius, Zacutus Lusitanus, aliique plurimi doctissimi viri, qui omnes purgantia in curatione pestis convenire, his rationibus confirmant:

1. Quia Hippocrates, 4, *aphoris.* 10. inquit: *Medicamento purgante utendum in valde acutis, si materia turget, eadem die; tardare enim in talibus, malum.* Atqui pestis est morbus acutus, in quo materia turget, ergo, &c.

2. Quia venenum pestilens cum nullam coctionem recipiat, citissimè est exturbandum, sicut docet Galenus, 4. *de sanitat. tuend. cap.* 3. inquiens: *Quod omnino alienum est; nulla ratione fieri potest, ut id naturæ suæ gratiam recipiat, sed educere id, quamprimum est tentandum.*

3 Quia vomitus biliosi, capitis dolores, cardialgiæ, inquietudines, aliaque multa symptomata, purgationem necessariam esse demonstrant.

4. Quia compertum est purgantia multis ægrotis peste correptis plurimum profuisse.

Verum non obstantibus his validissimis ac verisimilibus rationibus, præclarissimorum veterum & neotericorum Medicorum auctoritate munitis, nos tamen purgantia in pestis curatione plane non convenire dicimus, & sequentibus rationibus probamus.

1. Quia venenum pestilens, cum nullam coctionem recipiat, statim quidem (secundum Hippocratis dogma) exturbandum est; sed illa exturbatio (docente eodem Hippocrate) fieri debet per vias lege naturæ commodas, ad quas natura feliciter vergere animadvertitur: atqui ab omni ævo observatum fuit, ipsam naturam semper feliciter moliri veneni pestilentis expulsionem à centro ad peripheriam, per sudores, tumores & anthraces, & ex hoc motu salutaria signa desumi, sicut lethalia ex omni contrario naturæ motu, qui fit à peripheria ad centrum: ergo cum purgantia perverso motu moveant, per vias lege naturæ incommodas, planè non conveniunt.

2. Quia purgantia cacochymiam quidem corrigunt, & corruptos putridosque humores (à quibus pestilentiæ causa non dependet) expellunt, sed ipsum venenum pestilens cordi ac spiritibus inhærens, educere nequeunt, quia nullum purgans medicamentum (inquit Crato) pestilens seminarium ejicit; quod tamen primò & citissimè extirpare necesse est, antequam ipsius vitalitatis fontem extinguat.

3. Quia catarctica humores & spiritus imminuunt, exagitant, confundunt, & corporis vires dissolvunt; quas hic conservare maximè necessarium est.

4. Quia plurima catarctica, præterquam quod venenis non resistant, venenata ac malefica qualitate prædita sunt.

5. Quia maligni & putridi humores ipsimet per se naturam maximè stimulant; qui si aliquo modo agitentur, & ad intestina trahantur, cum furore eò decumbunt, & validissimas ac perniciosas evacuationes faciunt.

6. Quia experientia hactenus docuit, fere omnes ægros peste laborantes, qui pur-

purgantia sumpserunt, subsequente ut plurimum lethali diarrhœa, vel exitiali virium prostratione, fuisse extinctos: quod etiam Paræus & Ioannes Morellus in praxi se observasse testantur. Ipse Hippocrates, 3 *epidem. text.* 3. de gravissima pestilenti constitutione agens, inquit: *Purgationes multos offendebant, quorum qui sic habebant, subitò multi peribant; multis malum producebatur.* Sic etiam referunt Annalium scriptores, anno 1510, pestem in Gallos sæviisse, & in hujus curatione observatum fuisse, à purgantibus, etsi levioribus, exhibitis, ægros multo citius interiisse. Forestus scribit, anno 1557, in peste Delphensi, omnes qui statim ante tertium vel quartum diem purgabantur, periisse; & quocunque fere tempore purgans medicamentum sumerent, paucos pristinæ sanitati restitutos fuisse. Io. Anton. Saracenus testatur in peste Genevensi, fere omnes eos quibus, sive mox ab initio, sive postea essent humores catarctico medicamento agitati vehementius, vel esset corpus sanguinis missione inanitum, aut non multo post obiisse, aut in deterius lapsos esse. Palmarius refert in peste anni 1565, omnes fere persanatos fuisse, qui neglectis vacuantibus sola antidota sumpserunt. His nostris rationibus favent multorum clarissimorum Medicorum scripta. Rhazes purgationes valde suspectas habet. Galenus, 9 *Simpl.* solam bolum Armenam, non autem purgationes profuisse, scribit. Cornelius Celsus, *lib.* 3. *cap.*7. dicit, in peste minimè ducendam esse alvum. Fernelius, 2. *abdit. cap.* 12. scribit, in peste abstinendum esse à venæsectione & purgatione, propterea quod causa pestis à venenata qualitate scaturiat, quæ antidotis expugnanda, & per sudores ejicienda est. Christophorus à Vega, *lib.* 3. *prognost. in comment. sent.* 15, & 1. *aphoris.* 23. sic ait: *In febre pestilenti naturæ motus universus est ad cutem, hunc Medicus per ea quæ sudorem eliciunt, juvabit: unicè autem cavebit ne per alvum evacuet; quod is motus naturæ instituto è diametro oppugnet.* Inter reliquos neotericos, purgantia, tanquam damnosissima, quoque rejiciunt doctissimi viri, Hieronymus Carda nus, *lib.* 2. *contrad. tr.* 4. *contrad.* 4. Crato, *lib. de peste:* Gregorius Horstius, *decad.* 10. *probl.* 1. Mundella, *epist.* 16. Pereda, *lib.* 2. *in meth.* Paschal. *in schol. cap.* 9. Ioannes Bokelius *regim. part.* 2, *cap.* 9. Aquapendens, *lib.* 1. *tumor. præternat. cap.* 17. Valleriola, *in append. loc. com. cap.* 2. Leonardus Fuchsius, aliique plures. Hercules Saxonia tamen *Prax. lib.* 8. *cap.* 37. hac in re tali distinctione utitur, nempe, si pestis originem duxerit à causa externa, & invaserit corpus probis humoribus refertum, tunc in curatione probari posse purgationes, nec illas alvi fluxum inducturas, metuendum esse: sin minus, non probari purgationes. Hanc distinctionem ratio non minus quam experientia evertit. *Illa*: quæ docet nulla dari purgantia quæ venenum pestilens extrahant: præterea in corporibus euchymis purgantia, defectu cacochymiæ, non posse non educere humores bonos & laudabiles, atque ita per consequens vires (quarum in peste maxima ratio habenda est) graviter dejicere, nec minus salutari operationi naturæ obesse, eamque contrario motu interturbare. *Hæc*: quæ in ægris innumeris euchymis lethales alvi fluxus purgantium usu inductos fuisse, & nobis & plurimis aliis videndum exhibuit.

II. Quæri posset, si in corpore cacochymo magnam humorum putredinem pesti adjunctam esse animadverteretur, an tunc non liceret in principio curationis per catarctica humorum putridorum copiam, sicque ipsam putredinem,

dinem, imminuere? Minimè, quia in corporibus cacochymis peste infectis longè gravior & periculosior metuendus est alvi fluxus, quam in euchymis. Præterea, quia curatio incipienda est ab eo quod magis urget & majus periculum minatur, nempe à veneno, (neglectâ tantisper humorum putredine, quæ interim per alexipharmaca, ratione veneni adhibita, simul egregiè coërcetur) eique citissimè resistendum, antequam radices agens vitæ fundamenta subvertat. Illo autem expugnato hoste, reliqua minoris periculi mala (qualia sunt cacochymia, calor in sanguine & spiritibus accensus, humorum putredo, &c.) si naturæ solius vi non evanescant, artis subsidio commodius evincentur.

III. Ad evacuationem corporum peste infectorum alii alia commendant; alii clementioribus, alii fortissimis catarcticis utendum censent. Hercules Saxonia pilulas Ruffi, & serum caprinum cum syrupo rosato solutivo, laudat: quo syrupo solo mavult uti Fracastorius: alii syrupum fumi terræ, alii pomorum solutivum commendant: alii rhabarbarum, senam, agaricum, diacatholicum, & similia, magni faciunt. Multi etiam in peste alvum, si spontè non dejiciat, lenire jubent clystere emolliente, suppositorio, decocto prunorum cum manna, infusione foliorum senæ & rhabarbari, aliisque similibus. Verum licet omnia hæc levia tantum esse videantur, attamen in hac nostra peste ante diem septimum exhibita, præsens periculum inferebant; atque ita, proh dolor! Noviomagenses multi, qui hujus illiusve consilio talia assumpserant, infeliciter perierunt. Sic non semel solum syrupum rosatum solutivum, aut de cichoreo cum rheo, nonnunquam solum prunorum decoctum, ut & ipsam quoque mannam, ac clysmata emollientia, diarrhœas lethales excitasse, summasque virium prostrationes citò induxisse, visum fuit: de rhabarbaro quoque & foliis senæ plurima tristia extiterunt exempla. Quapropter non possumus non mirari, quod multi celeberrimi Medici, his lenioribus, & tamen periculosis, nondum satis contenti, adhuc ad longe fortiora catarctica confugiant, idque, ut ajunt, secundum regulam: *Ad extremos morbos extrema sunt adhibenda remedia.* Haud secus ac si conveniret in extremis morbis causam morbificam violentis medicamentis agitare per vias legi naturæ incommodas, per quas expelli nequit. Sic legimus Fallopium gloriari se fortibus purgantibus in ægris peste correptis feliciter usum fuisse, & inter cætera, cum Avenzoare, maximè extollere calidissimum illud medicamentum euphorbium: dicere etiam, Iacobum Carpensem, maximi nominis Chirurgum, innumeros tali modo sanasse. Gentilis, 4. *can: fen.* 1. refert suo tempore Medicos scammoneata & validissima purgantia ægrotis pestiferis exhibuisse. Paræus etiam extollit diagridium. Mercurialis in principio curationis, cum Averrhoë, laudat pilulas cochias, ut & euphorbium. Marsilius Ficinus confectionem hamech; Heurnius trypheram Persicam tanquam specificum; alii diaturbith cum rhabarbaro, alii benedictam laxativam commendant. Hollerius hellebori drach.j. pomo includit, quod stuppis aqua rosacea madefactis involutum, sub cineribus assat, idque pomum comedendum offert: sed album ne an nigrum sumat helleborum, non addit. Etiam Capivaccius ad helleborum, nec non euphorbium, scammonium, colocyntidem, trochiscos alhandal confugit. Paracelsistæ exhibent suum turbith minerale, quod ex mercurio præcipitato præparatur; quem mercurium exhibere

hibere audet Guilhelmus Magistrius, eoque medicamento pestilens venenum per alvum & vomitum optimè expelli ait: quod tamen Antonius Valetius (*in Schol. ad Hollerii lib. de peste*) dicit nefas esse imitari. Nos verò experientiâ plus satis edocti, existimamus nefas esse ullum violentum catarcticum, qualecunque fuerit, peste correptis exhibere; imò ipsa quoque lenientia non, nisi maxima aliqua necessitate urgente, exhibenda esse, idque summa cum prudentia: nam in hac peste fere omnes periisse vidimus, quibus ante diem septimum alvus, vel sponte, vel arte commota fuit. Quantum ad prædictorum virorum auctoritates, dicimus illa fortia purgantia in febribus malignis, petechialibus, aliisque morbis pestilentialibus (qui à prædictis viris fortè sub nomine Pestis describuntur) interdum fortassis prodesse posse, minimè autem in vera peste; & si forte aliquibus robustissimis naturis non infeliciter cesserit catarcticorum operatio, tamen inde, tanquam ab experientia, concludi non posse, catarctica (vel etiam venæsectiones) ad curationem pestis semper maximè conducere & necessaria esse; qualem regulam generalem, à paucissimis ægris sibi quondam Nardeni visis, Medicis Practicis libenter inculcaret clarissimus Regius.

IV. Alvi adstrictionem non modo non nocere, sed primis diebus prodesse, sæpius observavimus. Ratio erat, quia hoc pacto unitæ nec aliorsum distractæ Naturæ vires, validiores erant, & in pestilens venenum alacrius insurgebant. Huic nostræ experientiæ etiam favet Iulius Palmarius, qui, *lib. de febr. pest. cap.* 23, sic ait: *Quamdiu xenodochio curandis ægrotantibus præfui, eos quibus per initia alvus adstricta esset, etiamsi nullo alio remedio uterentur, præterquã Mithridatio, magna ex parte convaluisse deprehendi: contra verò, quibus sponte vel arte proflueret, omnes fere occubuisse.*

V. Droëtus, *de pest. cap.* 11. Quercetanus, *in alexic. lib.* 2. *cap.* 7. Matthiolus, *in comment. ad cap.* 59, *lib.* 5. *Dioscoridis*, & cum illis multi alii Chymici ac Empirici, stibium præparatum in pestis curatione summis laudibus extollunt, atque illud, si in morbi principio, viribus adhuc constantibus, exhibeatur, mirabili & occulta quadam proprietate venenatam perniciem una cum noxiis humoribus sursum deorsumque expellere, dictitant. Ex hoc etiam Angelus Sala, *lib. de peste*, tale oxysaccharum vomitivum componit, quod singulari proprietate pesti resistere scribit:

℞. *Vitri antimonii hyacinthini subtilissimè pulverisati, unc.* j.
cinnamomi electi,
zedoariæ,
ligni aloës,
seminis angelicæ, ana drach. ij.
croci orient. drach. ß.
aceti rosacei unc. XVIII.

Omnia mittantur in vitrum subure benè clausum, & digerantur in B. M. horis 24. *postea liquor frigefactus filtretur per chartam emporeticam: deinde cum aqua rosarum tantum sacchari solvatur quantum est pondus liquoris prædicti, quod coquatur ad consistentiam tabellati, & ita calidum cum prædicto liquore pedetentim misceatur, & servetur usui. Dosis drach.* ij. *ad unc.* j.

Verum cum ipsum stibium venenata qualitate præditum sit, cum in hoc morbo motu naturæ contrario moveat, cum vires ægrorum maximè dejiciat, cum pestilentem labem cordi spiritibusque impressam exagitet, & non educat, cùm innumeris Medicorum observationibus constet ejusdem usu plurimos peste laborantes occisos fuisse, ac paucissimos evasisse; quis, quæso, stibium ad curationem pestis sano consilio, salvaq; conscientia adhiberi posse judicabit?

Cap. V. *De Antidotis & Sudoriferis.*

CVm peſtilens venenum primariò vitæ hujus aſylum, cor, impugnare ſoleat, in peſtis curatione ante omnia regii viſceris rationem habere, eique citiſſimè ſuppetias ferre oportet, ut hoſtis truculentiſſimi injuriis fortius reſiſtere queat. Huic primariæ intentioni ſeu indicationi ut ſatisfiat, ſtatim ab ipſo principio ad antidota (1.) & ſudorifera confugiendum eſt: nam præſentiſſimum ſubſidium, quod cordi in his anguſtiis conſtituto adferri poteſt, ineſt medicamentis alexicacis, præcipuè talibus quæ ſudores movent: hæc enim ſpecifica vi cor à venenis tuentur, ac ſimul etiam peſtilentis labis vires infringunt, obtundunt, atque foras expellunt. Sunt autem hæc alexipharmaca multa & varia, è quibus modò hæc, modo illa magis conveniunt, & variis quoque modis miſcentur, pro vario malignitatis & auctæ putredinis gradu, (2.) pro varia febris adjunctæ intenſione vel remiſſione, pro vario ægrotantium temperamento, ſexu, & ætate, pro regionum & anni temporis varietate, aliiſque circumſtantiis; quarum deciſio ex Medici judicio atque prudentia omnino dependet, neque certis regulis determinari poteſt. Horum alexipharmacorum plurima nobis in uſu fuerunt in curatione hujus peſtis, imprimis verò hæc (3.) ſequentia. Radices: carlinæ, petaſitidis, ariſtolochiæ, helenii, dictamni, valerianæ, oſtrutii, biſtortæ, zeduariæ, gentianæ, angelicæ, eryngii, vincetoxici, calami aromatici, tormentillæ, bulbi cæparum. Herbæ: ſcordium, rutha, carduus benedictus, veronica, tanacetum, pimpenella, ſcorzonera, abſinthium, plantago, abrotanum, roſmarinum, meliſſa, ſcabioſa, morſus diaboli, verbena, marubium album, centaurium minus, acetoſa, borago, bugloſſa, betonica, artemiſia, hedera terreſtris. Flores: ſtœchados, roſarum, balauſtiorum, croci, (4.) nympheæ, calendulæ, ſambuci. Fructus: berberis, ribeſii rubri, poma cydonia, citrea, aurantia, granata, eorumque cortices & ſucci. Semina: citri, cardui benedicti, acetoſæ, coriandri, quatuor frigida majora: Omphacium, vinum, ſpiritus vini, acetum vini ſimplex, vel ſambucinum, calendulatum, aut roſaceum. Aquæ diſtillatæ: cardui benedicti, acetoſæ, ſcabioſæ, boraginis, roſarum, cinnamomi. Nux moſcata, macis, gariophylli, cinnamomum, ſantala omnia, lignum ſaſſefras. Myrrha, camphora, (5.) ſuccinum, margaritæ, lapis bezoar (6.) corallum rubrum, cornu cervi crudum & præparatum, (7.) ebur uſtum, oculi cancri, flores ſulphuris, (8.) terra ſigillata, bolus armena, (9.) Salia; cardui benedicti (10.) abſinthii, ſcordii, ruthæ, prunellæ. Extracta; cardui benedicti, petaſitidis, ruthæ, angelicæ. Syrupi; granatorum acido-

acidorum, cydoniorum, ſcordii, de ſucco citri, conſervationis radicum helenii condit. Olea: ſuccini, citri, juniperi, nucis moſcatæ, cinnamomi, vitrioli, (11.) ſulphuris, baccarum lauri, ſcorpionum. Conſervæ: anthos, meliſſæ, abſinthii, roſarum, florum calendulæ, boraginis. Condîta: cortices citri, limonum, aurantiorum, rad. helenii, eryngii, calami aromatici; cydonia condîta, myva cydoniorum, rob ribeſii rubri, berberis, acaciæ, ſaccharum perlatum. Pulveres: liberantis (12.) Bezoarticus Renodei, aromatici roſati, diamargariti frigidi, diatrium ſantalorum, diarrhodonis Abbatis. Trochiſci: de viperis, (13.) de camphora, de terra ſigillata. Electuarium juniperinum, confectio alckermes, & de hyacintho (14.) ſine moſcho, (15.) Theriaca Andromachi (16.) Mithridatium Damocratis, diaſcordium Fracaſtorii. (17.) His aliiſque ſimilibus, interdum ſolis, ſed ut plurimum hac illave forma miſtis, utebamur. In principio hujus peſtilentis conſtitutionis hanc aquam theriacalem ſeu ſudoriferam, nobis inſtar magni ſecreti communicatam, in uſu habuimus:

℞. *Ruthæ viridis, meliſſæ, ana lib.* ſ. *abſinthii ſicci conſciſſi ac nonnihil contuſi, cardui benedicti ſicci, ana lib.* ij. *aquæ communis q. ſ.*
Macerentur & ſtent in infuſione prope ignem per decem vel duodecim dies, quotidie baculo ligneo bis terve agitanto: poſtea diſtillentur. Ex fæcibus autem combuſtis, una cum menſtruo reſiduo prius exſiccatis, extrahatur ſal: cujus ſalis defectu poteſt ſimile ſal compoſitum fieri, ex ſale abſinthii, meliſſæ, cardui, ruthæ, ana part. æq. ſimul miſtis.

Vſus illius aquæ talis erat:

℞. *Aquæ prædictæ unc.* ij.
ſalis dicti drach. ſ.
olei vitrioli gut. 12. *aut* 15.
miſce, fiat hauſtus.

Haud contemnendas quidem hujus aquæ virtutes in principio comperti ſumus, ſed interim morbo magis magiſque ingraveſcente, cum illa nimis debilis nobis videretur, aliam fortiorem ad noſtros uſus parari curavimus, qua deinde ſemper cum feliciſſimo & admirabili ſucceſſu uſi ſumus: compoſitionis (18.) hæc erat forma:

℞. *Radicum; oſtrutii, petaſitidis, angelicæ,*
carlinæ, valerianæ, ana unc. ij. ſ. *enulæ campanæ,*
corticum aurantiorum ſiccat. ana unc. iij.
Herbarum; ſcordii, abſinthii, ana unc. ij.
cardui benedicti, unc. iij.

Florum; rosarum rubrarum unc. ſ.
stœchados, drach. iij.
baccarum juniperi, unc. ij. ſ.
granorum cardamomi minoris, drach. v.
cinnamomi electi, unc. j.

Hæc omnia sumantur sicca, conscindantur simul, & grosso modo contundantur, iisque affundantur in cantharo lapideo,
Vini albi Rhenani, vel Gallici tenuis lib. xxij.
aquæ rosarum lib. ij.

Vase bene obturato, stent in infusione decem diebus : tunc addantur hæ herbæ virides & recentes, conscissæ & aliquantum conquassatæ :
Foliorum ruthæ, M. vj. *tanaceti* M. iiij.
rosmarini, pimpenellæ, ana M. j. ſ.

Maneant simul in infusione adhuc per octo vel decem dies, quotidie baculo commovendo, postea affunde
succi citri lib. ij.

Stent adhuc per tres quatuorve dies, postea super ignem leviter ebulliant, & colentur, ac in torculari fortissimè exprimantur. Colatura expressa distilletur in B. M. aut arena, per alembicum vitreum.

Illud quod post distillationem in fundo cucurbitæ remanet, adjecta aqua cardui benedicti attenuandum, & per chartam emporeticam raram colandum est, quæ colatura lento igne exsiccanda est ad extracti (19.) consistentiam, quod usui servandum. Hoc extractum Magistrale vocavimus. Ex fœcibus & herbis combustis interdum quoque sal extrahi curavimus.

Hac nostra aquâ theriacali interdum solâ, sed ut plurimum aliis medicamentis admistâ utebamur. In usu quoque habuimus acetum bezoarticum (20.) nostrum, *lib.* 2. *cap.* 10. descriptum. Ex his autem, pro necessitatis diversitate, variis formis medicamenta concinnavimus. Vt autem quibus circiter modis antidotalia sudorifera à nobis præscripta fuerint, sciri possit, hîc aliquot formulas subjiciemus:

℞. *Extracti magistralis, salis absinthii, ana scrup.* j.
diascordii Fracastorei drach. j.
aquæ nostræ theriacalis unc. ij.
olei vitrioli gut. x. *aut* xiij.
misce, fiat haustus.

℞. *Salis ruthæ, scrup.* j. ſ. *extracti angelicæ scrup.* j.
aquæ theriacalis unc. ij. *succi citri unc.* ſ.
misce, fiat haustus.

℞. *Extracti cardui ben. ruthæ,*

salis

salis cardui, ana scrup. ſ. *salis scordii scrup.* j.
theriacæ Androm. diascordii Fracast. ana scrup. j. ſ.
aquæ theriacalis, aceti bezoartici, ana unc. j.
misce, fiat haustus.

℞. *Theriacæ Androm. scrup.* iiij.
aquæ theriacalis unc. j. ſ. *aceti bezoartici, unc.* j.
misce, fiat haustus.

℞. *Terræ sigillatæ scrup.* ij.
trochiscorum de viperis scrup. j. ſ.
aceti bezoartici, aquæ theriacalis, ana unc. j.
misceantur pro haustu.

℞. *Boli Armenæ veræ, coralli rubri præparati,*
cornu cervi usti, ana scrup. j.
diascordii Fracast. drach. j. *aquæ theriacalis unc.* ij.
misce, pro haustu.

℞. *Salis cardui ben. scrup.* j. ſ. *aquæ theriacalis unc.* ij.
succi citri unc. ſ.
misce, fiat haustus.

℞. *Theriacæ, mithridatii, ana scrup.* ij.
salis scordii, scrup. j. *aquæ theriacalis unc.* j. ſ.
aceti bezoartici unc. ſ.
fiat haustus.

℞. *Oculorum cancri præparatorum scrup.* ij.
salis absinthii scrup. j. *theriacæ,*
diascordii, ana scrup. ij. *aquæ theriacalis,*
aceti calendulati, fortis, ana unc. j.
misce, fiat haustus.

℞. *Ruthæ viridis recentis,* M. j.
contundatur in mortario, affundendo
aceti bezoartici, vel calendulati unc. ij.
fiat fortis expressio, colaturæ addantur
salis absinthii scrup. j. *vel scrup.* j. ſ.
theriacæ, aut diascordii drach. j. *vel scrup.* iiij.
misceantur pro haustu.

℞. *Rad. petasitidis, angelicæ, helenii, ana drach.* j.
herb. ruthæ, cardui bened. scordii, ana M. ſ.
vini albi q. s. coquantur s. art.

℞. *Istius*

℞. *Istius colaturæ unc.* ij. *vel* iij.
salis scordii, vel cardui scrup. j.
theriacæ scrup. ij.
fiat haustus.

℞. *Rad. dictamni, petasitidis, ostrutii,*
angelicæ, ana drach. ij. *herbar. scordii,*
cardui ben. ruthæ, ana M. ſ.
coquantur aliquandiu in aceti & vini, part. æq.
colatura expressa detur pro haustu.

℞. *Salis communis drach.* j.
aceti (21.) vini fortis unc. ij. *vel* iij.
fiat haustus, pro pauperibus.

℞. *Cæpam aliquantum excavatam, cui impone theriacæ Androm. scrup.* iiij. *& cooperculo suo tectam, ac charta bibula aceto madida involutam, sub cineribus calidis assato. Postea succus in prælo fortiter exprimatur, cui adde aceti simplicis, vel bezoartici unc.* j.
detur pro haustu.

℞. *Theriacæ drach.* j. *aceti vini fortis, vel bezoartici unc.* ij.
olei juniperi scrup. ſ. *vel scrup.* j.
misce, fiat haustus.

Illis qui potiones assumere non poterant, bolos vel pulveres dedimus:

℞. *Theriacæ, diascordii, ana scrup.* j. ſ.
salis scordii scrup. ſ.
olei vitrioli gut. v.
misce, fiat bolus. Cui interdum addebantur aliquot grana lapidis bezoartici orientalis, interdum scrup. j. *confectionis de hyacintho sine moscho: interdum aliud quid simile.*

℞. *Pulveris liberantis scrup.* j. *vel scrup.* j. ſ.
lapidis bezoartici or. scrup. ſ. *camphoræ, gr.* ij. *vel* iij.
fiat pulvis.

℞. *Florum sulphuris, terræ sigillatæ, coralli rubri præparati, pulveris liberantis, lapidis bezoartici or. ana scrup.* ſ. *croci gr.* iij. *fiat pulvis.*

Apozemata quæ ad curationem præscribebamus, hujus fere formæ erant:

℞. *Rad. petasitidis, eryngii, vincetoxici, helenii, carlinæ, corticum aurantiorum sicc. ana. unc.* ſ. *rad. tormentillæ, angelicæ, ana drach.* ij. *herb. cardui ben. scordii, ana* M. j. ſ. *boraginis, ruthæ, scabiosæ, ana* M. ſ.

pomum citri in frusta dissectum n°. j. *sem.4. frigid.major. ana drach.* j.ſ.
cicerum rubr. unc. j. *Aquæ commun. q. ſ.*
coquantur ſ. art. ad lib. ij. *Addantur colaturæ, ſyrupi limonum, de ſcordio, ana unc.* j.ſ.
miſce, fiat apozema.
Doſis unc. ij. *unc.* iij. *unc.* iiij. *bis, ter, quaterve de die.*

Condîta & electuaria quoque variis formis paravimus:

℞. *Pulveris liberantis, drach.* j. ſ. *margaritarum præparat. oculorum cancri, lapidis bezoar orient. ana ſcrup.* j. *confect. de hyacintho ſcrup.* ij. ſ. *conſervæ roſarum rubr. boraginis, calendulæ, ana unc.* ſ. *olei cort. citri, gut.* vij. *ſyrupi limonum q. ſ.*
miſce, fiat electuarium.

℞. *Pulveris bezoartici Renodei drach.* j. *diaſcordii Fracaſt. drach.* ij.
rad. helenii condit. electuarii juniperini, ana unc. ſ.
olei juniperi ſcrup. j. *ſyrupi de ſcordio q. ſ.*
miſce, fiat electuarium.

℞. *Theriacæ Androm. drach.* ij. *diaſcordii Fracaſtorii, cortic. aurantiorum cond. rad. helenii condit. ana drach.* iij. *olei juniperini drach.* ſ. *ſyrupi acetoſitatis citri q. ſ.*
fiat condîtum.

℞. *Mithridatii Damoc. diaſcordii Fracaſt. ana. drach.* ij. *electuarii de nucibus, juniperini, ana drach.* iij. *pulveris bezoartici, drach.* j. *ſyrupi helenii q. ſ.* *fiat electuarium.*

Hic (22.) fuit præſcriptionum noſtrarum ſtylus, ex quo de reliquis facile judicabit peritus Medicus; nam ſingulatim omnia deſcribere, & impoſſibile, & nimis longum foret. Qui majorem copiam medicamentorum antipeſtilentialium ſcire deſiderat, pluribuſque uti mavult, is alios quoque conſulat Medicos, qui hoc ex profeſſo agunt, ut ſi non optima, ſaltem multa hujuſmodi remedia præſcribant.

ANNOTATIONES.

I. PRimarius ſcopus, in curatione peſtis, à veneno deſumi debet, quod ab ipſo initio totam curationem ad ſe trahit. Huic ſcopo ſeu indicationi imprimis ſatisfit per antidota ſudorifera, quibus venenum peſtilens ab ipſo morbi principio impugnandum, refrenandum, infringendum, & foras expellendum eſt. Venæſectiones autem, purgationes, aliaque hujuſmodi præſidia poſtponenda ſunt, quia putredini, obſtructioni, humorumque vitiis potius medentur, quam peſti, quæ non niſi in deleteria qualitate conſiſtit,

ita ut talibus remediis locus esse non possit, nisi post evictum venenum.

II. In medicamentis semper est habenda ratio morbi, sexus, ætatis, virium, regionis, & temporum. *Morbi:* ut alexipharmacis certioribus & potentioribus citissimum subsidium cordi feratur: nempe calidioribus in subjectis pituitosis, frigidioribus verò in biliosis, & iis quibus febris atrox morbo conjuncta est: vel saltem frigidioribus cum calidis mistis. *Sexus:* ut non eadem dentur mulieri quæ viro, imprimis quæ moschum, ambram, vel zibethum redolent. *Ætatis:* ut infantibus & pueris debiliora, minusque calida & ingrata, quam adultis exhibeantur. *Virium:* ut nimiis sudoribus ægrorum vires non totaliter prosternantur; atque ægris debilibus talia alexipharmaca dentur, quæ simul vires corroborare possunt. *Regionis:* ut longè calidiora & fortiora antidota & sudorifera præscribantur in frigidis, quam in calidis regionibus, & sic de cæteris. *Temporum:* ut in fervore æstatis & quocunque tempore æstuoso, minus calida; hyeme verò ac frigidis tempestatibus, minus frigida offerantur.

III. Maximè insignes ad pestilentis veneni expulsionem & extinctionem sunt omnes radices, herbæ, fructus, semina, aliaque tam simplicia, quam composita medicamenta in textu à nobis descripta, quorum alia tamen sunt fortiora, alia debiliora, nonnulla his, alia aliis convenientiora; quas differentias peritus Medicus ratione facile percipiet, & levissimo usu addiscet. Horum autem omnium eximias virtutes singulatim recensere, non est nostri instituti, pauca tantum scitu necessaria leviter attingemus, ne fortè liber noster, quem brevem volumus, in magnum volumen excrescat. Qui curiosius reliqua scire desiderat, ille legat Dioscoridem, Galenum, Matthiolum, Tragum, Alfonsum, Marescottum, Tarquinium Ocyorum, Snellenbergum, Castorein Durandum, Dodonæum, Lobelium, aliosque Rei Herbariæ Scriptores; ut & nonnullos Medicos, qui de Peste latius scribere volentes, in multitudine verborum gloriam quæsiverunt, inter quos Matthias Vntzerus, magno labore, omnium herbarum, radicum, aliorumque simplicium & compositorum medicamentorum antipestilentialium vires à variis auctoribus descriptas, collegit, *antidotar. pestil. lib.* 2.

IV. Nos in hac peste croco rarius usi sumus, neque magnopere laudabilem effectum adversus contagiosam hanc malignitatem in eo animadvertere potuimus. Adde, quod ejus vires vix satis tutò in peste experiri liceat, cum in hoc morbo exigua duntaxat quantitate exhiberi debeat, propterea quod cerebrum petit; & si majore quantitate detur, vel nimia somnolentia, vel deliria inducantur, quæ utraque extimescenda sunt in peste.

V. Io. Crato, *lib. de pest.* & *Epist. Med. à Scholtio collect.* 103. *&* 234. nec non Goclenius, *in Loimographia*, & Martinus Pansa, 3. *Consil. antipest. quæst.* 21. camphoram in curatione pestis super omnia remedia extollunt: cujus encomium describit Mindererus, *lib. de pest. cap.* 15, his verbis: *Nostris laudibus insigniter meritò celebranda venit camphora, non mirabile modo, sed & forte, & efficax pestis alexiterium: siquidem hæc assumpta, interno nostro calore mox ignita, & in corporis quasi meditullio flagrans, coinquinatos spiritus, eosque tetro miasmate pollutos ac inspiratos, & circum præcordia hærentes, exurit, & sicco planè igneoque calore pervadens, partim dissipat ac expellit, partim combustione absumit, partim verò corrigit & emendat: proinde camphoram in-*

ter

ter fortissima pestis alexiteria merito reposuerim. Idem Mindererus sequentem pulverem camphoratum (quem etiam *Praxeos tract.* 2. describit Platerus) summis laudibus extollit:

℞. *Sacchari candi, drach.* iij.
zingiberis albi, drach. ij.
camphoræ, drach. j.
fiat pulvis. Dosis drach. j. *cum liquore convenienti.*

Hunc maximè commendat in morbis pestilentibus, si modò magni capitis & ventriculi dolores non adsint, eumque plus prodesse asserit, quam pretiosissima quævis medicamenta bezoartica. Eundem pulverem etiam extollit Follinus, *in amuleto, lib.* 2. *cap.* 9.

Mindereri pulverem, propter zingiberis caliditatem, sequenti modo immutat Riverius, eoque se feliciter usum fuisse refert:

℞. *Bezoartici mineralis, drach.* iij.
salis prunellæ, drach. ij.
camphoræ drach. j.
fiat pulvis.
Dosis drach. j. *cum aqua cardui, aliave conveniente.*

Crato legitur usus fuisse electuario camphorato, quod tanquam valde præclarum commendarunt posteri. Descriptio hæc est:

℞. *Scordii, drach.* iij.
tormentillæ,
dictamni albi,
zedoariæ,
gentianæ,
angelicæ,
caryophyllatæ, ana drach. j.
croci,
camphoræ, ana scrup. ij.
subtilissimè pulverisata conspergantur aqua cardui benedicti, in qua dissolutæ fuerint theriacæ drach. ij. *& cum syrupo de succo cardui, fiat electuarium.*

Idem hunc pulverem, à pluribus laudatum, componit:

℞. *Rad. tormentillæ, drach.* iij.
dictamni albi, drach. ij.
ossis de corde cervi,
santali rubri, ana drach. j.
camphoræ, scrup. ij.
misce, fiat pulvis. Dosis drach. j. *cum liquore conveniente.*

Gemma etiam conficit electuarium camphoratum, quod experientia patris, ac sua ipsius se efficacissimum vidisse asserit:

℞. *Camphoræ, part.* j.
zingiberis albi, part. ij.
sacchari rosacei, part. iiij.
vini q. s. permisceantur sedulo, & fiat electuarium. Dosis drach. j. *& coopertus æger componatur ad sudorem.*

Paulo generosius est quod sequitur:

℞. *Camphoræ,*
dictamni Cretensis,
scordii,
rad. angelicæ,
zeduariæ,
cinnamomi,
zingiberis, ana drach. j.
nucis myristicæ, drach. ij.
boli arm. drach. ß.
seminis ruthæ,
macis,
croci, ana scrup. j.
moschi, gr. vij.
sacchari albi,
vini odorati, ana q. s.
fiat instar opiatæ.

Ioannes Poppius camphoram in aceto dissolvit, & hujus cochleare unum exhibet contra æstum à pestilenti veneno excitatum. Io. Hartmannus hanc aquam pestilentialem camphoratam in peste anni 1611, plurimis insigniter profuisse refert.

℞. *Spiritus vini opt. lib.* j.
camphoræ selectæ,
tempore æstivo drach. vij. *& scrup.* j.
hyberno verò, drach. x. *& scrup.* ij.
misceantur, incisâ prius camphorâ, &

 statim

statim solvetur sine igne: appende in nodulo,

croci orient. scrup. ſ.

hinc spiritus vini fiet aurei coloris. Aqua servetur in vitro capaci, nec pleno, sed quinta vel sexta parte vacuo.

Matthias Vntzerus hunc ſpiritum theriacalem camphoratum conficit:

℞. *Theriacæ antiquæ, unc.* v.
myrrhæ rubræ, unc. ij. ſ.
croci orient. unc. ſ.
spiritus vini opt. unc. x.

Inditis omnibus cucurbitæ vitreæ, impositoque alembico cœco, in cujus rostro prius sint positæ camphoræ drach. ij. *stent in infusione per octiduum in loco calido, deinde fiat in B. M. distillatio, igne lentissimo, & sic habebis spiritum theriacalem subtilissimum.*

Hunc ſpiritum dicit ſolum drach. *j. ſ.* vel drach. *ij.* pondere, cum cochleari aquæ cardui benedicti exhibitum, ſudorem ad miraculum prolicere; idque ſe anno 1610, in peſte Hallenſi, non uno experimento compertum habere. Præterea maximopere commendat Vntzerus ſequentem miſturam, eamque ſcribit ſuperare, & longo ſtadio poſt ſe relinquere omnes alias aquas theriacales ſeu peſtilentiales, cæteraque quævis antidota, quocunque etiam nomine appellanda veniant, utpote in qua credit latere omnia requiſita ad perfectam abſolutamque morborum peſtilentium curationem propriè ſpectantia.

℞. *Prædicti spiritus theriacalis camphorati, drach.* v.
spiritus tartari optime rectificati super colcothar vitrioli, drach. iij.
spiritus vitrioli opt. drach. j. ſ.

Confusa invicem misceantur. Dosis in adultioribus, drach. j. *ad scrup.* iiij. *cum aqua scordii vel cardui: in junioribus drach.* ſ. *ad scrup.* ij. *plus minusve pro ætatis ratione.*

VI. Lapidem bezoarticum adverſus peſtem plurimum valere, prædicant, Rhazes, Serapio, Matthiolus, Leonardus Rauwolffius, Martinus Rulandus, Lonicerus, Nicolaus Monardes, Iordanus, Sanctius Ardonius, aliique plurimi, qui magnum illius encomium tanta gravitate deſcribunt, ut illum theriacæ, omnibuſque aliis antidotis præferre videantur. Contra verò plurimi alii doctiſſimi viri ab experientia edocti ſcribunt, hunc lapidem ad peſtis curationem, aut parum, aut nihil conferre. Quorum omnium diſcrepantes opiniones collegit Caſparus Bauhinus, *lib. de lap. bezoar. cap.* 34, & 37. Nos arbitramur priores in eo deceptos eſſe, quod, cum viderent verum lapidem bezoarticum adverſus multa venena prodeſſe, inde concluſerint, illum neceſſario non minorem alexipharmacam vim adverſus omnia venena, nec non adverſus peſtilens venenum, habere. Quam concluſionem magnopere vacillare docet experientia: nam adverſus arſenicum, mercurium ſublimatum & præcipitatum, hunc lapidem nihil conducere, experti ſumus: venenum rabidum in iis, qui à cane rabido commorſi ſunt, per hunc lapidem extinctum & ſuperatum fuiſſe, hactenus inauditum eſt. Credimus illum fortè prodeſſe poſſe adverſus venena ſcorpionum, bufonum, araneorum, viperarum, & multa alia ſimilia: ut & adverſus illa venena quæ ex interna humorum corruptione in corporibus noſtris generantur; nam aliquoties comperti ſumus illum prodeſſe in febribus malignis & peſtilentialibus ſine peſte, variolis, morbillis, aliiſque ſimilibus morbis, quorum venenata malignitas reſultat ex interna humorum corruptione. Sed adverſus venenum peſtilens, quod aërium eſt, nec intus genitum, ſed forinſecus corpus ingreditur, hunc lapidem aut parum, aut

nihil

nihil profuisse, in praxi semper observavimus: neque etiam in hac nostra peste ex lapidis bezoartici orientalis, optimi & electissimi, usu, ullum notabile commodum unquam percipere potuimus: utque de ejus viribus certius nobis constaret, aliquoties ægrotis ditioribus dicti lapidis pulverisati semi drachmam, nonnunquam etiam integram drachmam simul exhibuimus, sed absque ullo fructu; movebat aliquo modo exiguum duntaxat sudorem, at nunquam subsequebatur expectatum levamen. Quapropter nos eo postea rarius usi sumus, idque solummodo, aut in iis qui sibi non satisfieri putabant, si aliis medicamentis hic lapis non adjungeretur; aut in iis qui alia medicamenta assumere non poterant. Nam etsi veneni pestilentis virulentiam infringere ac coërcere non possit, tamen aliquo modo prodesse comperti sumus, ratione malignæ corruptionis humorum à veneno pestilenti inductæ. Pessimè autem illos sibi consuluisse observavimus, qui in principio morbi, antequam humores multum corrumperentur, salutem suam huic soli lapidi concrediderunt; nam ipsâ experientiâ sæpissimè edoctus dico; illum in tali casu nihil prodesse; & cum jactura temporis in peste, magnum periculum minetur, sæpe factum fuisse vidimus, ut dum ab exhibito hoc lapide levamen frustra expectaretur, morbum interea radices egisse, nec postea expelli potuisse. Huic nostræ experientiæ etiam respondet Crato, qui, *in epistola ad Thomam Iordanum*, scribit se in praxi animadvertisse, lapidem bezoarticum in peste parum conferre. Sic quoque Hercules Saxonia, *Prax. lib.*8. *cap.*3. de hoc lapide loquitur: *Ego*, ait, *ut ingenuè dicam, cum Venetiis practicarer, maximam hujus lapidis copiam consumpsi, nec egregiam operam sensi. Scio plurimos, quibus exhibui, fuisse sanatos, sed non retuli in lapidem; causa, quia reperio apud Scriptores, quod eo sumpto sudor copiosius excitetur, post quem statim sublevantur ægri: ego tamen non vidi sudorem prorumpentem, vel si apparebat, erat sudor imperfectus. Itaque quantum ad me, abjeci omnem spem hujus lapidis in peste.* Idem cum illis innumeri alii quoque testantur. Ita ut tandem concludendum sit, huic lapidi in peste non multum esse confidendum, propter jam dictam experientiam. Cui & illud accedit, quod maxima sit de vero lapide incertitudo, utpote quem mercatores avari, & ipsi quoque Indi tam insigniter adulterare noverunt, ut etiam perspicacissimi Lyncei oculi in ejus cognitione fallantur: cujus adulterationis hoc certum indicium est, quod maximi Indiæ Orientalis mercatores mihi testati sint, quod hic lapis in nostris regionibus multo viliore pretio vendatur, quam in ipsa India, è qua alioqui cum magnis sumptibus huc advehi deberet, imò multo majore copia hic venalis exhibeatur, quam ibi inveniatur. Hac de re legi poterunt, Franciscus Vallesius, *lib.*4. *Method. cap.* 2. Andreas Baccius, *de gem. cap.*34. Hildanus, *cent.*4. *obs.* 24. Iacobus Primirosius, *lib.* 4. *Error. Med. cap.* 36. Garcias ab Horto, aliique auctores.

De unicornu eadem, imò major adhuc incertitudo est, ut apud prædictos auctores etiam invenietur: ac propterea nos hujus usum è praxi penitus ejiciendum arbitramur; cum hoc ipsum animal, quod cornu illud in fronte habere tradunt, nulli unquam mortalium visum aut notum fuerit, nec quibus in terris vivat, ulli constet; & tamen passim in Christianismo, unicornu, tanquam pretiosissimum quid, vendatur, ac præcipuè apud credulos Magnates, aliosque divites, inter thesauros asservetur. Hac de re etiam legendum censeo

Mercurialem, *tom.* 1. *consult.* 94. & *tom.*2. *consult.*63. quibus locis hujus cornu incertitudinem & inefficaciam antidotalem latè describit.

VII. Cornu cervi, præcipuè usto, utebamur, imprimis in talibus ægris, quibus intestinorum dolores & murmura, aliave indicia alvi fluxum minari videbantur, vel quibus alvi fluxus jam aderat; nam præterquam quod malignitati aliquantulum resistat, etiam siccando & modicè astringendo, in tali casu multum proderat. Sic quoque Galenus, *simpl. med. fac. lib.* 11. cornu cervi ustum dysentericis, hæmoptoïcis, cœliacis, aliisque similibus convenire scribit. Quantum ad antidotalem ejus vim, illam certum est longè majorem ei adscribi (sive crudo, sive usto) quam in se habet: eam aliqualem quidem in eo lubens concedo, sed non certè tam excellentem, quam ei tribuitur. Haud ignoro multos non parvi nominis Medicos, illius magnum adversus pestem encomium describere; quales sunt Rulandus, *lib. de febr. Vng. c.7. Hist.*1. Crato, *lib. de peste.* Mercurialis, *tom.* 2. *consult.* 63. Hercules Saxonia, *lib. de plica, cap.* 59. Gregorius Horstius, *problem. decad.* 1. *quæst.* 4. Samuel Clossæus, *epist. ad Horstium*, aliique, imprimis illi qui è Chymica schola prodierunt. Verum si quis rem ipsam penitius inspicere velit, & cornu cervi, sive crudi, sive usti, qualitates curiosius inquirere desideret, satis percipiet, fastosum illud cornu cervi encomium nullis solidis rationibus firmari, nulla certa experientia probari posse. Horstius, *citato loco*, scribit, quod insigniter visciditatem humorum incîdat, internas viscerum obstructiones aperiat, & vi sua penetrandi putrescentibus humoribus resistat, earumque malignitatem corrigat, &c. Verum hæc omnia præter rationem, præter experientiam proponit. Vel cœcus enim videat cornu cervi crudum viscididitate sua, ustum verò siccitate sua humores incrassare, eorumque fluxum inhibere, & obstructiones potius inducere, quam tollere: docet illud gustus, docet tactus, docet visus, omnis denique ratio illud docet, & experientia comprobat, in fluxibus dysentericis, menstruorum, &c. Si doctus vir tam malè disserat de ejus qualitatibus manifestis, quam difficulter probabit ejus occultam antidotalem qualitatem? Hanc tamen qualitatem à sale volatili & fixo (quod ei multum inesse tradunt) procedere, communiter volunt. Verum ego hactenus nullum reperi Chymicum, qui mihi hujus cornu sal volatile demonstrare potuerit, ac ne quidem fixum, nisi fortè cornu cervi usto ad perfectiorem dissolutionem addiderint, vel acetum, vel succum citri, vel vinum citri aliaque similia, quæ in se ipsis multum salis continent, quod post excoctionem relictum credulos illos decipit, qui illud sal à cornu cervi relinqui putant, cum sit à menstruo in quo illud dissolverunt. Nam si cornu illud copiosa quantitate in aqua simplici distillata dissolverint, nihil salis inde extrahent, vel fortè adeo parum & insulsum, ut pene visum subterfugiat, & potius pollen ipsius cornu usti, quam sal esse videatur. Verum ut de viribus melius constet, examinemus, quæso, breviter Chymicas præparationes hujus cornu. Sennertus, *institut. lib.* 5. *part.*3. *sect.* 3. *cap.* 15. magisterium cornu cervi conficit, dissolvendo cornu cervi crudum in spiritu nitri, quam post colationem, evaporatione separat. Alii illud cum oleo tartari, alii cum aqua regia conficiunt. Quis non videt, si quid virium huic magisterio adsit, illud non tam à cornu cervi, quam à sale fixo ipsius menstrui esse? Spiritum cornu cervi parant, cornu

cervi

cervi distillando cum dimidia parte vitrioli Vngarici : quis non statim animadvertat, hunc esse spiritum vitrioli, & non cornu cervi? Idem sentiendum de ejus extracto, quod cum aqua vitriolata conficitur, ut & de essentia cornu cervi, quam cum spiritu salis conficiunt; nec non de cornu cervi vitriolato, cum spiritus vitrioli cornu cervi usto paulatim affunditur, usque dum inde trochisci confici queant; aliisque similibus chymicis præparationibus, in quibus omnibus talia huic cornu adduntur, quæ sua salsedine & aciditate putredini resistunt, obstructiones aperiunt, & sudores movent; quorum salibus illam vim adscribendam puto, cum in ipso cornu solo illam nunquam percipere potuerim; ac proinde huic cornu tantam tamque excellentem antidotalem vim in peste, ut alii fecere, non adscripserim, sed illud in fluxibus, tanquam manifesta qualitate conveniens, adhibuerim, ut modo dictum. Gregorius Horstius sequentem aquam ex cornubus cervorum, tanquam pretiosissimam, & usu sibi compertam, commendat: cujus tamen compositionem si accuratius examinemus, nullam ab ipso cornu cervi, sed totam vim ab iis quæ cum eo distillantur, huic aquæ tribui comperiemus:

℞. *Cornuum cervi recenter limat. lib.* ij.
rosarum rubr. lib. ſ.
Florum buglossæ, boraginis,
rosmarini, tiliæ,
herb. majoranæ,
matrisylvæ, ana unc. iiij.
galangæ, unc. ſ.
nucis moscatæ, macis,
garyophillorum, ana drach. ij.
croci drach. ſ.
camphoræ scrup. j.
incisis & contusis adde
aquæ rosarum,
boraginis,
buglossæ,
flor. tiliæ,
melissæ hortensis & sylvestris,
matrisylvæ,
betonicæ, ana lib. j.
vini Malvatici, lib. ij.
per dies aliquot digerantur, postea distillentur in B. M. *distillato admisceatur aliquid margaritarum præparatarum, coralli rubri præparati, unicornu raspati, ossis de corde cervi, ligni aloës, moschi, ambræ, visci quercini, auri, & argenti foliati, ana q. v.*
Dosis cochleare j. *vel* ij.

Hæc aliaque similia antidotalem cornu cervi vim non confirmant. Quam cùm experientia etiam non edoceat, pessimè sibi consulere nobis videntur, qui in magno morbo, qualis est pestis, tali medicamento nimium confidunt; cujus antidotalem virtutem nec Dioscorides descripsit, nec Galenus (curiosissimus facultatum medicamentorum perscrutator) observavit, nec alii Veteres agnoverunt, sed quod, nulla duntaxat comite ratione vel experientia, laudatur ab iis, qui cuilibet transeunti facile aurem præbent, atque hinc etiam facile decipiuntur.

VIII. Sulphur ad veneni pestilentis extinctionem plurimum facere, diximus *lib.* 2. *cap.* 5. *annot.* 12. Ac proinde ejus flores maximè commendant, Severinus, *in Idea cap.* 15. Balduinus Ronsæus, *Epist. Med.* 28. & Ioannes Rhenanus, *in Antid. pest.* Crollius autem, *in basil. Chym.* his verbis utitur: *Flores sulphuris summum sunt curativum & præservativum in peste, resistunt enim impressioni, & præservant à putredine: cum extracto enulæ campanæ ad miraculum operantur tempore infectionis.* Idem auctor ex floribus sulphuris conficit suum elixir pestilentiale, à plurimis Medicis

Medicis miro encomio celebratum, cujus hæc est compositio:

℞. *Florum sulphuris spagyricè præparatorum, unc.* iij. *affunde olei juniperini è baccis, in balneo rectificati, ad eminentiam trium vel quatuor digitorum. Olei succini, in balneo ter rectificati, quartam partem ad oleum juniperi, stent simul in igne cinerum vel arenæ, sæpius movendo, ut flores sine adustione solvantur & liquescant. Postea,*

℞. *Theriacæ Venetæ lib.* j. *è qua cum spiritu vini optimo tincturam extrahes, quam à spiritu vini separatam seorsim servato. Extrahe eodem spiritu radicum helenii, angelicæ, baccarum juniperi contusarum, ana unc.* iij. *& tincturam à spiritu vini in balneo separatam, misce cum tinctura theriacæ, & affunde oleum juniperi ac succini, floribus sulphuris essensificatum, ac per chartam bibulam prius filtratum, omniaque circula lentissimo cinerum calore per dies quatuordecim. Dosis ad præservationem una vel duæ guttæ in vino vel aceto, quotidie manè: vel singulis septimanis semel octo aut decem guttæ, jejuno ventriculo, expectando sudorem: peste verò correptus statim ab initio assumat à scrup.* j. *ad scrup.* ij. *in vino, aceto rutaceo, aliove conveniente liquore, & sudet.*

Hoc elixir, dicit Crollius, esse secretum, quod in peste & morbis epidemicis, ex Dei benignitate, ad miraculum operari solet. Sic etiam Matthias Vntzerus scribit se in magna peste ab experientia comperisse, hoc elixir esse singularissimum & miraculosum adversus hunc morbum. Sennertus *lib.* 4. *de peste, cap.* 5. describit flores sulphuris compositos adversus pestem efficacissimos. Paracelsus, *de pestil. tract.* 1. dicit sulphur & sal curationem pestis perficere, nec aliis medicamentis opus esse. Ioannes ab Helmont, *in Tumulo Pestis*, scribit Hippocratem olim ad curationem pestis vinum dedisse ægris, quod sequenti modo sulphurabat: *Poculum*, inquit, *stricti colli lychnio ardentis sulphuris sufficiebat, vinum ad tertiam partem affundebat, ac poculum arctè occlusum agitabat, dudum conquassando sursum ac deorsum, donec vinum omnem spiritum sulphuris in se combibisset.*

IX. Bolus Armena ut singulare antidotum describitur à Galeno, *lib.* 9. *de simpl. med. facult. cap. de Terra Samia. In magna hac peste*, inquit, *cujus eadem facies fuit atque ejus quæ Thucydidis memoria grassabatur, quotquot hoc medicamen bibère, celeriter curati sunt. At quibus non profuit, omnes interiere, scilicet cum nec alio quovis medicamento juvarentur. Vnde colligitur, quod iis duntaxat non fuerit auxilio, qui planè erant incurabiles. Cæterum bibitur ex vino albo consistentiæ tenui, modicè diluto, si aut planè febre careat æger, aut leviter ea teneatur: sin gravius febriat, admodum aqueo.* Sic etiam Fernelius, *lib.* 2. *abdit. cap.* 12. dicit, bolum Armenam, ut & terram Lemniam, non exsiccando, sed totius substantiæ proprietate in venenum pestilens vires habere; quin etiam bolum hac in re peculiari quasi privilegio donatam esse. Galenum magno assensu sequuntur omnes Medici, propterea quod hanc rem videant ab experientia passim confirmari.

X. Nos promiscuè usi fuimus salibus; cardui benedicti, scordii, absinthii, & ruthæ, nec viribus multum à se invicem differre comperti sumus; quamvis alii hunc, alii illum salem magis laudent. Ita salem ruthæ maximi facit Iulius Palmarius: salem artemisiæ Paræus, Conradus, & Swenckfeldius: salem fraxini, Droëtus, Goclenius, Michaël Neander, & Lubbertus Estius. Omnes autem Medici unanimiter extollunt salem cardui benedicti. Salis absinthii mirum encomium

mium ſcribunt, Daniel Mylius, Codronchius, Io. Matthæus, Io. Wittichius, & Petrus Sibyllenus. Droëtus, *de peſt. c.* 12. ſalem abſinthii & ſcabioſæ in curatione primas partes tenere, ſcribit, ut qui non ſolum minima quantitate exhibitus, copioſiſſimum ſudorem concitet, verum etiam huic malignitati potentiſſimè reſiſtat. Refert idem, Hieronymum Flandrum, Chirurgum, ægris peſtiferis ſolere dare decem vel duodecim grana ſalis fraxini, cum aqua cardui benedicti vel ſcabioſæ, atque ita copioſiſſimo ſudore provocato plurimos curaſſe. Cum muria carnis porcinæ cocta & deſpumata multos curatos fuiſſe, refert Hildanus, *Cent.* 2. *obſervat.* 34. Paræus extollit muriam encraſicholorum (quos noſtrates *anchioves* appellant) quam probatiſſimam, & putredini domandæ ac corrigendæ accommodatiſſimam eſſe, prædicat.

XI. Inveniuntur nonnulli, inter quos primarius eſt Ioannes Sylvaticus, *lib. Controverſ. Med.* 48. qui oleum (proprie aqua eſt) vitrioli in curatione peſtis, tanquam ſummè damnoſum, omnino rejiciendum eſſe exiſtimant. 1. Quia guſtum acriter afficit, & acerrimum eſt, quod adurentem facultatem indicat. 2. Quia Dioſcorides & Galenus, vitriolum, erodentem & ſepticam facultatem habere, vomitum movere, ac moleſtum medicamentum eſſe, ſcribunt. Verùm ſciendum, dictos viros loqui de ipſo vitriolo, non verò de illius oleo, ipſis ne nomine quidem cognito, quod differt à vitriolo ut candidum à nigro; nam refrigerat, malignitati reſiſtit, exſiccat, putredines tollit, & ſudores movet: quæ omnia in peſtis curatione maximè neceſſaria & proficua eſſe, nemo non novit. Hos effectus non noſtra ſolummodo, ſed plurimorum quoque doctiſſimorum Medicorum experientia jam à longo tempore probavit, eoſque atteſtantur Hercules Saxonia, Euangeliſta Quatramnus, Mercurialis, Heurnius, Wirſungus, Euonymus, Penotus, Mollerus, Leſchius, Fumanellus, Dornæus, Matthiolus, Ioannes Neander, Augenius, Vntzerus, aliique plures. Quantum ad acrimoniam hujus olei, ſciendum, Medicos illud nunquam ſolum exhibere, ſed julebis, ſyrupis; condîtis, aliiſque medicamentis admiſcere, quibus acrimonia illa ſatis caſtigatur, ejuſque erodens vis infringitur, adeo ut nihil prorſus nocere queat: quam acrimoniam qui in adurente qualitate conſiſtere tradunt, non longè aberrant à via; modò bene diſtinguant inter hanc qualitatem, quæ ab acribus & acidis ſalis particulis procedit, & aliam manifeſtiorem magiſque ſenſibilem adurentem qualitatem à ſulphure procedentem, qualis eſt in febribus ardentibus. Magna enim inter has eſt differentia & contrarietas: nam ſi ſalſarum particularum acida qualitas prævaleat ſupra ſulphuream, tunc hanc extinguit; atque hinc illa medicamenta, in quibus ſalſarum acidarum particularum prædominium prævalet, dicuntur refrigerare, ut oleum vitrioli & ſulphuris, acetum, ſuccus citri, &c. non quod calore prædita non ſint, ſed quod talem ſpecificum habeant calorem, qui manifeſtum & acutè ſenſibilem calorem ſulphureum extinguere valet. Taceat igitur Sylvaticus cum ſuis aſſeclis; & de vitrioli ac ſulphuris olei viribus audiatur Mindererus, qui *lib. de peſt. cap.* 15. in hæc verba prorumpit: *Nulla eſt putredo cujus vires non frangant, nulla infectio quam non ſuperent, nulla humorum depravatio, quæ per iſta non ſuperetur: ſanè, ut liberrimè loquar, ſi mihi vitriolatorum medicamentorum uſus, vel interdiceretur, vel inhiberetur, ego ad peſtis curationem nun-*

quam, vel saltem inermis accederem. Notandum tamen in olei vitrioli usu, illud non convenire hæmoptoïcis, phthisicis, tussiculosis, asthmaticis, aliove thoracis vitio infestatis, ut neque iis quorum vesica vel renes laborant.

XII. Innumeri pulveres à Medicis describuntur, & singuli suo modo illos componunt. Inter cæteros maximi nominis est pulvis Foresti, de quo, *lib.* 6. *in scholio Observat.* 16. ita scribit: *Nos hoc pulvere felicissimè usi sumus in hac peste, tam ad præcautionem, quàm ad curationem, in multorum salutem: & quamquam hunc pulverem pro maximo secreto habeamus, nefas tamen esse duximus ejusdem descriptionem nobis solis retinere, quin potius volumus omnibus communem facere, ut quivis junior Medicus, tum alii omnes, ad mortalium utilitatem eo rectè uti possint. Est hæc descriptio:*

℞. *Rad. dictamni,*
tormentillæ,
boli Arm. in aq. scabiosæ lotæ,
terræ sigillatæ, ana drach. vj.
rad. gentianæ,
petasitidis,
betonicæ, ana drach. ij.
santali rubri, drach. j.
rasuræ eboris,
cortic. citri,
coralli rubri,
ossis de corde cervi,
rad. zedoariæ; ana drach. ſ.
margaritarum purissimarum, been utriusque, ana scrup. ij. *fragmentorum quinque lapidum pretiosorum, ana scrup.* j.
Succini,
ramentorum unicornu veri, ana scr. ſ.
foliorum auri,
argenti, ana n°. iij.
fiat pulvis tenuissimus. Dosis ad præservationem, à scrup. ij. *ad drach.* j.
ad curationem, à dr. j. *ad scr.* iiij, *vel* v. *cum liquore idoneo.*

Idem Forestus alios duos huic non multum absimiles pulveres describit eodem libro, in Scholio Observat. 27. Ioannes Moibanus, Crato, Gesnerus, aliique celebrant hunc pulverem, quem Saxoniæ Elector à rustico acceperat:

℞. *Rad. valerianæ,*
hirundinariæ,
urticarum minorum, ana unc. ſ.
polypodii quercini,
angelicæ sativæ,
sylvestris, ana unc. ij.
altheæ, unc. j.
cort. rad. laureolæ, unc. j. ſ.
Radices hæ effodiendæ sunt inter Augusti diem 14, *& Septembris* 8. *Incisæ imponantur ollæ vitreatæ, affundendo aceti tantum ut duobus digitis excedat: bulliant ad lentum ignem: deinde radicibus siccatis ac pulverisatis, adde acinos herbæ paridis n°.* 26. *fiat pulvis.*

Platerus scribit se anno 1593, in peste hoc pulvere usum fuisse:

℞. *Boli Arm. præparatæ, unc.* ſ.
coralli rubri drach. ij.
succini drach. j. ſ.
rasuræ eboris, &
cornu cervi, ana drach. ſ.
rad. tormentillæ drach. j. ſ.
dictamni,
carlinæ,
pimpenellæ,
angelicæ,
imperatoriæ,
myrrhidis, ana drach. j.
corticum limonum,
gariophyllorum,
zedoariæ, ana drach. ſ.
cinnamomi, drach. ij. ſ.
sem. acetosæ, drach. j. ſ.
sem. cardui bened.
angelicæ,
ocymi,
coriandri, ana drach. ſ.
medullæ sem. citri, scrup. j.
croci, scrup. ſ.
rosarum rubr.
fol. verbenæ,

fol.

fol. ruthæ,
cardui ben.
scordii, ana drach. ſ.
galangæ drach. j.
specier. diamargariti drach. j.
fiat pulvis.

Si camphoræ scrup. j. *vel drach.* ſ. *vel drach.* j. *addatur, tunc vis ejus erit efficacior, sed minus conveniet pueris & gravidis.*

Sennertus hunc pulverem bezoarticum componit, ejusque ſcrup. ij. ad drach. j. exhibet:

℞. *Cornu cervi usti drach.* j. ſ.
oculorum cancri præparat.
terræ sigillatæ,
succini,
margaritarum præparat.
coralli rubri, ana scrup. j.
ossis de corde cervi,
smaragdi,
rubini,
hyacinthi præparat. ana scrup. ſ.
lap. bezoartici orient. scrup. j.
folia auri n°. iij.
fiat pulvis.

Cornelius Gemma hunc pulverem pro ſummo ſecreto à Rege Hiſpaniæ haberi ſcribit:

℞. *Myrrhæ electæ,*
mastiches,
boli. Arm.
terræ sigillatæ,
ligni aloës,
gariophyllorum,
macis,
croci, ana part. æq.
fiat pulvis.

XIII. Medici Monſpelienſes & multi Itali in peſte, tanquam utiliſſimo alexipharmaco, utuntur trochiſcis viperinis, qui ad confectionem theriacæ concinnari ſolent, eoſque exhibent à drach. ſ. ad drach. j. cum aquis cordialibus. Nos in hac noſtra peſte iiſdem aliquoties uſi ſumus, ſed abſque magno fructu, fortaſſe quia eoſdem non ſatis recentes habuimus, vel quia non tantopere valent adverſus venenum peſtilens, quantum adverſus alia venena: ſaltem ego in peſte nullum commodum ex iis percipere potui, atque hinc omnem apud me fidem perdiderunt. Loco horum trochiſcorum apud Germanos primo excogitatus, in uſum venit pulvis ſerpentum, ex colubrorum carne lota & exſiccata confectus, quem adverſus venenum peſtilens plurimum valere prædicant, Cunradus Cunradi, 2. *part. medul. distil. tract.* 27. Angelus Baldus, *lib. de vip.* Crollius, *in Basil. Chym.* Quercetanus, *lib.* 2. *alex. cap.* 5. nec non *in Pharmacop.* aliique plures, imprimis qui è Schola Paracelſica prodierunt, mirabilium myſteriorum jactatores, qui faſtoſo hujus pulveris ſerpentum encomio, jam plurimis annis Magnatum non minus, quam civium infimæque plebeculæ mentes miris modis effaſcinarunt. Rationes quibus ſerpentini pulveris fundamentum innititur, hæ ſunt: 1. Quod Galenus, 6. *epidem. sect.* 6. *text.* 5. dicat vinum viperinum multum valere adverſus venena: quod ipſum quoque docent Rabbi Moyſes, & Nicolaus Florentinus, *lib. de venen.* 2. Quod Galenus, *lib.* 11. *simpl.* & *lib. de antid.* referat, duos leproſos vino viperino fuiſſe ſanatos. 3. Quod trochiſci de viperis adverſus omnia venena valere, jam ab Andromachi tempore, vel diutius, creditum, & ab omnibus pro indubitato habitum fuerit, qui eapropter theriacæ compoſitionem ingrediuntur. Hæ rationes & auctoritates tantum valuerunt apud multos, ut ſolas ſerpentum ac viperarum carnes ad venenum peſtilens fugandum, retundendum, & extinguendum ſufficere exiſtimaverint; ita ut inter cæteros Erneſtus Burggravius, *in Lampad. vitæ & mort.* Stentorea voce exclamet: *Pulvere ser-*

serpentino si quis utatur, extra omnium venenorum, qualiacunque illa sint, ac pestilentiæ aleam ac periculum tutus erit. Ex altera parte multi celeberrimi Medici carnes serpentinas & viperinas adversus venena nihil prodesse, credunt, easque tanquam inutiles & fallaces, ab agyrtis aliisque bursarum castratoribus primò in usum productas, rejiciunt, aliosque Medicos, qui illas laudant, temeritatis & inscitiæ arguunt. Si meam opinionem quispiam roget, ego utrosque errare dicam: *illos*, quod prædictas rationes & Galenicas auctoritates nimis longè extendant: *hos*, quod easdem nimis temere in totum rejiciant. Nam carnes viperinas & serpentinas adversus aliqua venena eximiam antidotalem vim obtinere, adeo notum est, ut absolutè negari non possit; idque non tantum liquet ex prædictis Galeni testimoniis, verum etiam ex quotidiana experientia. Sic Hartmannus scribit se propriis oculis vidisse, à quodam experto Medico tribus diebus continuis gravissima quædam venena assumpta, eademque paulo post sine ulla noxa, ab exhibito pulvere, cum adstantium admiratione iterum expulsa fuisse. Ita etiam refert Vntzerus, se vidisse quosdam qui araneos vivos devorarunt, vel arsenicum aut simile toxicum potarunt, corpore eorum salutari hoc alexiterio præmunito. Idem in adolescente quodam se vidisse testatur Cunradus; qui insuper narrat historiam cujusdam rei Pragæ morti damnati, in quo hujus pulveris experimentum factum est; & compertum eundem arsenici sublimati virulentiam edomasse. His adde, quod carnes viperinæ lepram etiam hodie interdum sanent. Verum qui hanc antidotalem vim ad omnia venena extendere volet, longissimè errabit, nam multa inveniuntur adversus quæ carnes viperinæ vel serpentinæ non magis pro-derunt, quam saccharum adversus arsenicum. Venena enim quadruplicia fere sunt. 1. *Vegetabilia*, quæ nonnullis herbis, radicibus, fructibus, &c. insunt. 2. *Mineralia*, omnibus satis nota. 3. *Humoralia*, quæ insunt animalibus viventibus, vel sanis, vel ægrotis, & in *illis* ex certa quadam naturali humorum dispositione resultant, qualia sunt venena scorpionum, bufonum, aranearum, &c. in *his* verò ex certa quadam humorum in corpore corruptione præternaturali generantur, ut sunt venenum rabidum, venereum, epilepticum, & illud à quo variolæ, multæque malignæ febres generantur. 4. *Aërea*, è quibus generatur pestis, quorum essentiam & naturam nemo hactenus bene cognovit. Adversus multa ex tribus prioribus venenis carnes serpentum multum valere, certum est, sed non tamen adversus omnia: nam rabidum, venereum, aut epilepticum venenum per illas extinctum & expulsum, dictosve morbos sanatos fuisse, nondum (quod scio) compertum est. Verum adversus quartum venenum, nempe aëreum, illas specificè prodesse, nulla certa experientia hactenus demonstravit: imò contra multoties compertum est, illas adversus pestilens venenum nihil omnino profuisse. Sic testatur Vntzerus, anno 1610, quo gravissima pestis grassabatur, maximam eorum partem, qui hoc pulvere usi fuerant, interiisse. Ita quoque Libavius, *tom. 2. Syntag. Alch. Pharm. cap.* 14. inquit: *Falsum est, non interire peste omnem eum qui pulvere serpentino est præcinctus; imò tam fortiter experientia refutavit illud mendacium, ut magnum pondus detractum sit isti omni.* Illud ipsum ab experientia edocti testantur Casparus Bauhinus, *in append. ad lib. de lap. bezoar*, & Rulandus, *in præfatione Latina Loimogog. sui Germanici.* His adde, quod nec divinus Senex, nec Galenus, diligentissimus

tiſſimus facultatum medicamentorum indagator, cui carnium viperinarum vires ſatis notæ erant; nec Avicenna, nec ullus veterum Medicorum, ſive Arabum, ſive Græcorum, viperinas vel ſerpentinas carnes, tanquam ſpecificum adverſus peſtem, exhibuiſſe legatur; quibus tamen ſagaciſſimis viris non potuiſſet non cognita eſſe talis antipeſtilentialis vis, in medicamento ipſis multo magis, quam nobis, uſuali & cognito. Quidquid ſit, ſaltem nos in hac peſte ex trochiſcis viperinis nullum laudabilem effectum comperire potuimus: unde illos peſſimè ſibi conſulere exiſtimamus, qui tempore peſtis in carnibus vel trochiſcis viperinis aut ſerpentinis ſolis nimium confidunt.

XIV. Ex fragmentis pretioſorum lapidum, præter confectionem de hyacintho, varia alia antidota concinnantur, quorum tamen vires multi irrident, alii eaſdem ſuſpiciunt. Inter alios lapides, Avenzoar, 2. *theiſir. tract.* 1. *cap.* 5. magnam & excellentem vim tribuit Smaragdo, adverſus morbos venenatos, & refert, ſe ipſum ex veneno laborantem, hoc ſolo remedio fuiſſe curatum. Sic etiam Mindererus, *lib. de peſt. cap.* 15. narrat ſe mulieri febre peſtilenti correptæ, quæ omnia remedia averſabatur, pulverem ſequentem exhibuiſſe, quem ſine odore vel ſapore transglutire poterat, eoque aſſumpto, abactis ſævorum ſymptomatum ſeditionibus, & in ſalutem protinus converſo morbo, evaſiſſe.

℞. *Smaragdi præparati,*
lapid. bezoar Orient. ana gr. vij.
hyacinthi, gr. iij.
fiat pulvis.

Eandem Smaragdi vim refert ſe expertum fuiſſe Zacutus Luſitanus, *Prax. Admir. lib.* 3. *obſerv.* 87. in Nobili Luſitano, alvi diuturno fluxu ex veneno aſſumpto laborante, à quo nulla medicamentorum ope liberari potuerat, quod malum tandem ſolo ſmaragdi uſu curatum fuit. Crato, *tract. de peſt.* inquit: *Omnes pene Medici, poſt theriacam & Mithridatium, Smaragdum laudant; datur ad gr.* vj. *cum mithridatio.* Smaragdum ad gr. 10. exhibitum cum aliquo liquore appropriato, magnopere laudant, Euſtachius Rudius, *lib.* 3. *Pract. cap.* 30. Fumanellus, *de peſte, cap.* 6. Quatramnus, *de peſt. cap.* 4. Sapphirum potum aut exhibitum commendat Augenius, *lib.* 3. *de peſt. cap.* 8. Hyacinthum extollunt Crato, *tract. de peſt.* & Io. Fragoſus. Succinum exhibent Georgius Agricola, *de peſt. lib.* 2. Cunradus Cunradi, *part.* 1. *medul. diſtil. tract.* 9. Libavius, *part.* 3. *ſingular. de ſuccino, cap.* 28. Ex his aliiſque pretioſis lapidibus Chymici multa præparant magiſteria, eſſentias, liquores, olea, & neſcio quæ non chymica Extracta, quorum nonnulla quidem inſignia ſunt, ſed nimis faſtoſo encomio ſemper comitata. Eraſtus, *diſput.* 4. *contra Paracelſum*, multis argumentis probat lapides pretioſos nullam cardiacam vim exerere, inter quæ illud primarium eſt, quod medicamenta quæ debent agere in corpus, debeant actuari & diſſolvi; lapides autem illi non diſſolvantur, ſed eodem pondere, & tales quales aſſumpti ſunt, rurſus excernantur. Quo argumento in eandem quoque opinionem pertractus fuit Hercules Saxonia, *Prax. lib.* 8. *cap.* 37. Verum Eraſti argumentationem nullius momenti eſſe, præter plurimorum graviſſimorum Medicorum experientiam, etiam multorum lapidum, non occultæ modò, ſed maniféſtiſſimæ operationes docent. Nam lapis aëtites femori alligatus partum promovet, ut teſtantur Arabes, Erotes, Nicolaus Rocheus, aliique innumeri; & ipſa quoque experientia: magnes

trahit ferrum: & sic plurimi alii lapides varias edunt operationes oculis conspicuas, qui tamen lapides, nec dissolvuntur, nec in pondere aut forma quippiam immutantur: sic etiam vitri antimonii frustum in vino depositum, quamvis ejusdem formæ, qualitatis, ac ponderis, absque substantiæ dissolutione inde rursus extrahatur, tamen isti vino maximam vomitivam vim impressit. Si magnes, lapis aëtites, lapis hæpatites, aliique, si vitrum antimonii, absque substantiæ, ponderis, viriumque imminutione, vires suas exerere possint; quare non etiam nonnulli alii lapides pretiosi, in corpore humano macerati ac cocti, cardiacam & alexipharmacam suam vim absque substantiæ ponderisque immutatione cordi communicare possent? Scio quidem magnos hac in parte errores apud multos committi, qui, dum quælibet sua effata ex Apollinis tripode deprompta putant, speculationibus suis absque fundamento abrepti, ex variis lapidibus tales volunt extorquere vires, quibus nunquam præditi fuerunt, nec sunt, nec erunt. Verum hæc interim talium hominum vanitas non debet derogare fidem & auctoritatem iis lapidibus, quos experientia à longo tempore demonstravit antidotalibus facultatibus esse præditos.

XV. Moscum hoc tempore ægrotos omnes, viros æque atque mulieres, ægerrimè tulisse, & post ejus usum se multo pejus habuisse, observavimus, ac propterea confectionem de hyacintho, ut & alchermes, sine moscho parari jussimus. Etiam Valescus de Taranta, *Philon. pharmac. lib. 7, cap.* 16, moschum in peste fugiendum esse tradit. De moscho aliisque fragrantibus remediis videantur adhuc quædam *lib.* 2. *cap.* 5. *in text. & annot.* 9.

XVI. Theriaca & Mithridatium duo nobilissima & antiquissima sunt antidota, quorum adversus venena & pestilentem luem excellentissimas virtutes, jam à multis seculis experientia probavit, eaque in peste aliisque malignis ac contagiosis morbis plus profuisse semper compertum est, quam innumera alia magnis titulis decantata alexipharmaca. Hinc est quod ubique in Rebuspublicis bene constitutis eximia curiositate confecta, & in celeberrimo usu per totum terrarum orbem, absque ulla compositionis immutatione, semper habita fuerint. Neque id sine ratione, nam calorem nativum suscitant, facultatem vitalem recreant, cor adversus venena & omnis generis malignitates firmant ac defendunt, easque procul à vitæ fonte per poros cutis expellunt. Imprimis autem theriaca, non neotericis solum cognita, sed ab ipsis quoque veteribus summopere laudata existit: ut ab Aëtio, *Tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 96. Paulo Ægineta, *lib.* 2. *cap.* 36. Nicolao Myrepso, aliisque: imò Galenus (vel alius quiscumque auctor) *lib. de Theriaca ad Pison. c.* 16, in hæc verba prorumpit: *Deprehensa est mihi sola theriaca in pestilenti constitutione languentibus posse succurrere, cum nullum aliud præsidium tam magno malo, ac ipsa resistere valeat, &c.* Paulo post addit: *Theriacam tanquam ignem purificantem esse comperi: illos quidem qui adhuc sani illam prabiberunt, non permittere ut pestilentia prorsus capiantur: illos autem qui jam ægrotassent, sanare posse, tum aëris inspirati malignitatem immutando, tum corporis temperaturam corrumpi non sinendo.* Post Galenum fere omnes maximi nominis Medici theriacam Andromachi, tam ad præservationem, quam ad curationem pestilentiæ, summis laudibus extulerunt. Taceant hîc Capivaccius, Trincavellius, Iulius Alexandrinus, aliique varii, qui celeberrimi ac divini hujus

jus medicamenti uſum frivolis & distortis quibuſdam argumentis è praxi Medica exterminare nituntur, incuſantes neſcio quæ non incommoda, & imprimis magnum ejus calorem, qui in febribus extimeſcendus eſt; quaſi verò ille admiſtis frigidis non poſſet attemperari, & ſic tutius non foret calido medicamento malignitatem extinguere, quam ſolo frigido calorem edomando, malignitatem relinquere, ejuſque continuo ac citiſſimo, maximeque damnoſo incremento nullis mediis obviam ire. Procul dubio hi de theriaca malè loquuntur, non ut humano generi melius conſulant, ſed ut alio novo quodam ab ipſis excogitato antidoto magnum ſibi nomen conquirant, atque ſe plus, quam antiquos, ſapere monſtrent; cum tamen præſtaret bene inventis ac probatis uti, quam novarum compoſitionum vires cum plurimorum periculo inquirere, idque in hoc perniciosiſſimo morbo, in quo medicamenti periculum ſine periculo facere non licet; *quia exitiales morbi* (inquit Galenus) *ne leviſſimum quidem errorem ferunt:* addo ego, quod neque temporis jacturam patiantur. Eapropter etiam nos in hac peſte nullis novis theriacis (quales ſunt, theriaca Londinenſis, Arnaldi de Villa nova, Tabernamontani, Germanorum Monavii, Antidotus Matthioli, ut & Guidonis de Chauliaco, electuarium de ovo Imperatoris, aliæque ſimiles compoſitiones, ab Andrea Gallo, Langio, Augenio, Platero, aliiſque pluribus Medicis collectæ) uſi ſumus; cum theriaca Andromachi & Mithridatium Damocratis alias neotericorum theriacas, & in compoſitionis forma, & in ſimplicium exquiſito ſelectu, & in ſingulari effectu, longis paraſangis antecellere nobis videretur. Non quod aliorum Medicorum præclara inventa contemptui haberemus, ſed quod illa antiquorum ſapientiſſimè compoſitis antidotis minimè præferenda eſſe judicaremus. Præterea, quod theriaca Andromachi & Mithridatium Damocratis aliquot annorum, ſemper ad uſum parata haberemus, cum aliæ theriacæ non niſi de novo, & proinde nimis recenter, & minus aptè compoſitæ haberi poſſent. Adde, quod in noſtris Belgii Inferioris regionibus, ad quas omnium rerum, atque etiam medicamentorum abundans copia ex totius mundi partibus undequaque advehitur, ſelectiſſima ſimplicia ad theriacæ Andromachi confectionem neceſſaria haberi poſſint, (quæ ſelecta copia in multis aliis regionibus deſideratur) ac proinde theriaca Andr. curioſiſſimè conficiatur, & non ſine prævio accuratiſſimo doctiſſimorum Medicorum examine confici debeat; (ſi fortè per mercatorum quorundam avaram fraudulentiam hic illic non ſatis exacta præparetur, hoc maximè per incuriam aut inſcitiam quorumdam Pharmacopœorum contingit, iis in locis ubi iſti confectioni nulli eximii Medici præſides examinatores à Magiſtratu ſunt conſtituti;) cum aliorum theriacæ ex variis ſimplicibus, ſæpe non debito tempore collectis, nec ſatis convenienter ſiccatis, aut bene ſervatis (quorum interdum nonnulla quoque deficiunt) confici debeant.

Inter recentiorum antidota, tria ſunt maximi nominis: nempe, electuarium de ovo Maximiliani Imperatoris, theriaca Germanorum Monavii, & antidotus Matthioli, quorum deſcriptiones, omiſſis innumeris aliis, tanquam nobiliores, hic ſubjungemus:

Electuarium de ovo hoc modo deſcribit Quercetanus, *de peſte, cap. 5.*

℞. *Ovum gallinæ recens, à quo albumen è foramine in acumine facto extrahatur: tunc croco orientali, quicquid*

in

in eo vacuum erit, repleatur, & foramen sedulo occludatur, ne quid exhalet: deinde ad ignem lentum, vel in furno assetur, donec superficies nigredinem concipiat, cavendo tamen ne crocus comburatur: postea abjectâ testâ ovum totum exsiccetur & pulverisetur, atque hic sequentia addantur:

℞. *Pulv. rad. tormentillæ,*
dictamni, ana drach. ij.
cornu cervi,
myrrhæ,
nucis vomicæ, ana drach. j.
rad. angelicæ,
pimpenellæ,
zedoariæ,
granorum juniperi,
camphoræ, ana unc. ſ.

Omnia in mortario simul misceantur, addendo theriacæ ad pondus omnium, fiat s. art. electuarium.

Platerus, ne crocus aduratur, illud electuarium tali modo componit:

℞. *Vitellum ovi cocti ad duritiem, cui adde croci contriti æquale pondus, agitenturque probè simul, addendo deinde*
Pulv. rad. tormentillæ,
dictamni, ana unc. ſ.
angelicæ, unc. j.
vincetoxici,
succisæ,
zeduariæ, ana drach. ij.
sem. erucæ, drach. j.
myrrhæ, scrup. j.
theriacæ,
mithridatii, ana q. s. ad formandam massam satis duram.
Dosis drach. j. *cum aquis distillatis, vino, vel aceto.*

Monavius de sua theriaca ad Cratonem ita scribit: *Composui hic, dum proxima contagio nobis metum injiceret, theriacam quandam, quam Germanorum nuncupavi, cujus libras jam multas Pharmacopœus meus divendidit. Constat ex iis potissimum quæ apud nos pura & syncera repertri possunt, nec minorem vim in venenis extinguendis possident, quam exotica ab extremis Indiis huc importata.*

℞. *Rad. angelicæ,*
gentianæ,
zeduariæ,
tormentillæ,
dictamni,
pimpenellæ,
valerianæ,
ostrutii,
morsus diaboli,
aristolochiæ rotundæ,
asari,
serpentariæ,
levistici,
cardo pat.
pentaphylli, ana drach. iij.
herbar. scordii,
chamedryos,
betonicæ,
ruthæ,
cardui benedicti,
centaurii, ana unc. ſ.
florum calendulæ,
lavendulæ,
anthos,
Seminum citri,
acetosæ,
napi,
ammi,
baccarum lauri, ana drach. iij.
boli Arm. præparat.
terræ sigillatæ,
cornu cervi usti, ana unc. j.
croci,
macis,
macropiperis,
mastiches,
thuris,
santalorum omnium, ana drach. ij. ſ.
myrrhæ electæ,
florum sulphuris,
camphoræ, ana drach. vj.
opii Theobaici, scrup. iiij.

casto-

castorii,
euphorbii, ana drach. j.
rhapontici veri, unc. j.
cinnamomi electi,
corticum citri,
aurantiorum, ana unc. ſ.
nucum jugland. excortic.
ficuum per cribrum transmiss. ana unc. iij.
succi cardui bened.
scordii,
scabiosæ,
veronicæ,
ruthæ,
salviæ,
acetosæ,
botryos,
melissæ, ana unc. ij.
olei vitrioli, unc. j.
specier. diamargariti frigidi, calidi,
è gemmis frig. & calidi, ana drach. j. ſ.
cordialium temperat. drach. ij.
diambræ,
diamoschi, ana drach. j.
theriacæ Andromachi unc. iiij.
mithridatii,
elect. de ovo, ana unc. ij.
diascordii, unc. j. ſ.
extracti angelicæ, unc. ſ.
salis absinthii, drach. ij.
vini odoriferi, lib. ij. ſ.
mellis despumati, lib. xij.
Exquisitè commisceantur omnia ad formam opiatæ.

Matthiolus in præfatione *lib. 6. in Dioscoridem*, de ſua theriaca ita ſcribit: *Licet hac ætate rari admodum habeantur Medici, qui sua arcana pandere velint, si quod nacti sint pulchrum & singulare auxilium; tamen cum mihi consilium ab initio fuerit, meâ operâ, quantulacunque sit, omnibus generatim prodesse; alienum quidem inhumanumque foret, si modo vel invidiâ, vel avaritiâ compulsus, aliquid silentio involverem, quod in arte Medica usui futurum putem. Igitur antidotum, cujus admirandas in venena vires sæpius expertus sum, hoc modo conficitur:*

℞. *Rhabarbari,*
rhapontici ex Ponto advecti,
rad. phu acori (quem falsò calamum aromaticum vocant)
cyperi,
quinquefolii,
tormentillæ,
aristolochiæ rotundæ,
pœoniæ,
helenii,
costi,
iridis Illyricæ,
chamelæontis albi, ana drach. iij.
galangæ,
imperatoriæ,
dictamni albi,
angelicæ,
millefolii,
filipendulæ,
doronici,
zeduariæ,
zingiberis, ana drach. ij.
agarici, drach. iij.
libanotidis maris,
morsus diaboli,
gentianæ, ana drach. ij. ſ.
Seminum mali citrii,
viticis,
cocci infectorii,
oxalidis,
fraxini,
pastinacæ sylvestris,
napi,
nigellæ,
pœoniæ,
ocymi,
irionis,
thlaspios,
fœniculi,
ammi, ana drach. ij.
baccarum lauri,
juniperi,
hederæ,

baccarum smilacis asperæ,
cubebarum, ana drach. j. ſ.
foliorum scordii,
chamedryos,
chamepytheos,
centaurii minoris,
stœchados,
nardi Celticæ,
calamenthæ,
ruthæ,
menthæ,
betonicæ,
verbenæ,
scabiosæ,
cardui benedicti,
melissophyli, ana drach. j. ſ.
dictamni Cretensis, drach. iij.
sampsuchi,
hyperici,
junci odorati,
marubii,
galangæ,
sabinæ,
pimpenellæ, ana drach. ij.
caricarum,
nucum juglandium,
pistaciorum, ana unc. iij.
myrobalanorum embelic. drach. iiij.
florum utriusque buglossi,
rosarum,
lavendulæ,
rosmarini coronarii, ana scrup. iiij.
croci, drach. iij.
cassiæ odoratæ, seu cinnamomi, drach. x.
gariophyllorum,
nucis myristicæ,
macis, ana drach. ij. ſ.
piperis longi, ac nigri,
santalorum omnium,
agallochi, ana drach. j. ſ.
cornu cervi crudi, drach. iiij.
unicornu, drach. j.
ossis cordis cervini,
ramentorum eboris,
virgæ cervinæ,
castorii, ana scrup. iiij.
terræ Lemniæ, drach. iij.
opii, drach. j. ſ.
margaritarum orientalium,
ramentorum smaragdi,
hyacinthi,
coralli rubri, ana drach. j. ſ.
camphoræ, drach. ij.
masliches,
thuris,
styracis,
myrrhæ,
gummi Arabici,
resinæ terebinthinæ,
sagapeni,
opoponacis,
laserpitii, ana drach. ij. ſ.
moschi odorati,
ambræ, ana drach. j.
olei vitrioli, unc. ſ.
pulveris cordialis temperati,
diamargariti,
diamoschi,
diambræ,
elect. de gemmis,
pastillorum caphuræ,
scyllæ, ana drach. ij. ſ.
pastillorum viperæ, unc. ij.
succi oxalidis,
sonchi,
scordii,
echii,
melissophyli,
buglossæ, ana lib. ſ.
hyposistidis, drach. ij.
theriacæ,
mithridatii opt. ana unc. vj.
vini veteris albi odorati lib. iij.
sacchari è Mederæ insula, vel
mellis optimi lib. viij. *& unc.* vj.

Ex his summa diligentia inquisitis fiat electuarium eo modo quo theriaca & mithridatis antidotus conficiuntur.

Matthiolus exhibet hujus electuarii drach. j. *ad drach.* iij. *pro ætate & constitutione patientis, idque tanquam præsentissimum antidotum*

dotum adversus pestem & omnia venena commendat.

Hæc est famosa illa antidotus, magna illa congeries plurimorum simplicium sine ordine, sine methodo, sine ulla ratione simul congestorum ac conjunctorum in unam compositionem, quam, tanquam è deorum scriniis prolatum remedium, admirantur Itali, extollunt Germani, laudant imperiti & novarum rerum potius, quam meliorum studiosi; cujus descriptionem huic nostro libro inserere volui, partim ut satisfacerem iis, qui novitatis & longitudinis amantes, eam ambabus ulnis amplectuntur; partim ut illam doctiorum & saniorum quorumcunque judicio exponerem.

Præter hæc jam dicta maximi nominis antidota, innumera alia ab auctoribus describuntur. Ioannes Wierus refert Canonicum quendam Lotharingium, hoc sequenti electuario tanquam summo secreto, apud Principes quæstum non vulgarem fecisse:

℞. *Specierum lætitiæ Galeni,*
terræ sigillatæ, ana drach. j.
boli Arm. præparatæ, unc. ſ.
theriacæ Androm. unc. iij.
conservæ rosarum,
boraginis,
buglossæ, ana unc. j.
syrupi violacei, q. s.
fiat electuarium.

Platerus, *Prax. tract.* 2. describit suum electuarium; quo anno 1582 feliciter usus fuit. Plures hujusmodi compositiones passim inveniuntur apud auctores qui de Peste agunt.

XVII. Diascordio usi sumus secundum ipsius Fracastorii descriptionem, nobis ab eo relictam *lib.* 3. *de morb. contagios. cap.* 7. quæ, inter alia, recipit opii drach. j ſ. Video ab aliis malè augeri opii quantitatem ad dr. ij. vel drach. iij. imò à nonnullis ad dr. iiii. vel drach. v. atque ita bonum medicamentum per adauctum opium, fieri nimis soporiferum & noxium, imò maximè periculosum. Fracastorius illud quibuslibet summopere commendat, atque etiam fere jam desperatis hoc modo exhibet:

℞. *Succi acetosellæ, unc.* ij.
succi citri, unc. j.
diascordii, drach. j.
specierum cordial. è gemmis, scrup. ij.
aceti, unc. j.
misceantur, & fiat haustus.

Sunt qui loco diascordii Fracastorii, summopere commendant diascordium Gemmæ, cujus hæc est descriptio:

℞. *Scordii recens collecti & in umbra siccati, drach.* x.
dictamni Cretici,
summitat. absinthii Pontici,
epithymi Cret. ana unc. ſ.
florum rosarum Damasc.
calendulæ,
buglossæ, ana drach. ij.
sem. plantaginis scrup. ij.
melonum,
cucumeris,
cucurbitæ excortic. ana drach. j. ſ.
cornu cervi usti, drach. iij.
rad. gentianæ,
angelicæ,
zedoariæ,
dictamni albi, ana scrup. v.
nucis moscatæ,
macis,
croci orient.
piperis albi,
boli Arm.
mastichis, ana scrup. iij.
camphoræ, scrup. ij. ſ.
cinnamomi,
corallinæ,
rhabarbari,
ligni aloës,
ligni rhodii,
asæ dulcis, ana drach. j.

cardamomi,
spicæ Indicæ,
santali albi,
corticum citri,
rasuræ eboris, ana scrup. iij. ſ.
ossis de corde cervi,
moschi, ana scrup. j.
Subtilissimè lævigata cum sacchari albissimi, aqua rosarum ac vino Cretico despumati q. s. fiat electuarium, cui sub finem adde,
extracti tormentillæ
veronicæ,
salsaparillæ, ana drach. j.
juniperini, drach. ij.
olei calcanthi rectificati, drach. j. ſ.
olei citri scrup. j.
fiat opiata.

XVIII. Maximarum virtutum eſt illa noſtra aqua theriacalis, quæ non tantum veneno peſtilenti potenter reſiſtit, cor à malignitate defendit, & ſudores movet, verum etiam in debilibus jam labaſcentes vires miro modo corroborat. Mirum dictu quam inſignes ejuſdem effectus in hac peſte aliiſque febribus malignis comperti fuerimus.

Innumeræ conficiuntur aquæ theriacales, & quilibet fere Medicus novam quandam ad ſuos uſus excogitat. Inter cæteras autem maximè celebratæ ſunt Aqua bezoartica Langii, & aqua theriacalis Bauderoni. Langii hæc eſt deſcriptio:

℞ *Chelidoniæ maj. cum radicibus* M. iij. ſ.
ruthæ, M. j.
scordii, M. ij.
dictamni Cretici,
cardui benedicti, ana M. j. ſ.
zeduariæ,
angelicæ, ana drach. iij.
corticum citri,
limonum, ana drach. ij. ſ.
florum tunicæ,
boraginis, ana drach. ij.
cinnamomi opt. drach. ij. ſ.
gariophyllorum, drach. iij.
Incisis incidendis, & contusis contundendis, fiat infusio in Vini sublimati ter distillati lib. viij.
vini malvatici,
aceti scordii, ana lib. j.
Macerentur per biduum, postea lento igne in organis vitreis distillentur. Huic distillato liquori adde,
Theriacæ, unc. iij.
mithridatii, unc. j. ſ.
camphoræ, scrup. ij.
macis drach. j. ſ.
cinnamomi, drach. iij.
ligni aloës scrup. ij.
santali citrini,
gariophyllorum, ana drach. ij. ſ.
conservæ florum tunicæ, unc. ij.
cardui benedicti, unc. j.
cornu cervi præparati, drach. j. ſ.
specierum liberantium, scrup. v.
Macerentur in priore distillatione, & ita serventur ad usum.

Deſcriptio aquæ Bauderoni hæc eſt:

℞. *Theriacæ opt. mediæ ætatis, unc.* iij.
Rad. tormentillæ,
angelicæ,
scorzoneræ,
dictamni Cretici,
ligni sassefras, ana unc. ij.
boli orientalis, unc. j.
granorum juniperi,
sem. citri mundat.
cardui bened.
acetosæ,
portulacæ, ana unc. ſ.
herb. betonicæ,
calendulæ,
melissophyli,
scordii,
boraginis, ana M. j.
cinnamomi,
macis, ana drach. ij.
Incisis & contusis affunde, aceti vini rosacei, succi citri, omphacii, ana lib. ſ. *seu unc.* vj.

Fiat

Fiat in vase vitreo tepida maceratio per biduum: deinde distillentur. Dosis ad præcautionem, unc. j. *ad curationem, unc.* ij.

Hanc descriptionem posteritati reliquit Bauderonus, in appendice ad suam Pharmacopœam. In qua mihi omnino displicet liquoris affusi nimis parva quantitas: nam respectu tot simplicium aliorumque ingredientium, ad minimum affusus liquor adjectione duarum triumve librarum vini, aceti, alteriusve liquidi augeri deberet, ut commoda infusio & distillatio fieri possit.

Sequenti aqua usus fuit Sennertus, descripta *Paralipom. ad lib. de febr.* 5.

℞. *Radicum tormentillæ,*
bardanæ, seu lappæ majoris,
pimpenellæ,
succisæ,
valerianæ, ana unc. iiij.
imperatoriæ,
angelicæ,
gentianæ,
serpentariæ, ana unc. j.
nucum recentium nondum planè maturarum, lib. j.
foliorum ruthæ cum floribus,
acetosæ,
calendulæ,
cardui benedicti,
scordii,
verbenæ, ana M. ij.
camphoræ in spiritu vini dissolutæ, drach. j.
theriacæ,
mithridatii, ana unc. j. ſ.
diascordii Fracast. unc. j.
aceti rosacei,
vini albi præstantissimi, ana part. æq.
distillentur.

Antehac Leydæ usualis esse solet hæc aqua theriacalis:

℞. *Rad. angelicæ,*
zedoariæ, ana unc. j.
galangæ,
zingiberis,
gentianæ, ana drach. iij.
corticum aurantiorum,
citri, ana unc. ſ.
gariophyllorum,
cinnamomi,
nucis moscatæ,
cubebarum,
piperis albi & nigri, ana drach. ij.
baccar. juniperi, unc. vj.
lauri, unc. iiij.
herbarum melissæ,
ruthæ,
scordii,
salviæ,
cardui benedicti,
menthæ, ana unc. j. ſ.
rosmarini,
pulegii,
sabinæ, ana unc. j.
majoranæ.
artemisiæ,
calamenthæ, ana unc. ſ.
seminum dauci,
anisi, ana unc. ij.
carui,
fœniculi, ana unc. j.
florum chamomillæ,
meliloti, ana unc. ſ.
myrrhæ, unc. ij.
theriacæ veteris, unc. vj.
spiritus vini opt. lib. xv.
Macerentur per duodecim dies, postea distillentur in B. M.

Crollius suum spiritum theriacalem camphoratum egregiè sudorem ciere, ac pestilenti veneno fortiter resistere scribit:

℞. *Theriacæ Andr. unc.* v.
myrrhæ rubræ, unc. ij. ſ.
croci orient. unc. ſ.
camphoræ, drach. ij.
mixtis superfunde spiritus vini rectificati, unc. x. *stent loco tepido, vase bene clauso, per dies* 24. *postea lento calore distilla in B. M. Dosis, drach.* j.

Hercules Saxonia, *l.8. de febr. cap. 37*, describit, multumque laudat suam aquam cordialem distillatam. Platerus, *Prax. tract. 2.* describit tres quatuorve insigniores aquas theriacales distillatas, quibus ipse in peste feliciter usus fuit.

Sunt qui aquas illas theriacales per infusionem potius conficiunt quam per distillationem, atque ita illas efficaciores esse judicant, propterea quod multorum simplicium virtutes in distillatione non transcendant, quæ in infusionibus integræ haberi possunt. Talis est aqua Iohannis Cratonis, quam, tanquam utilissimam, commendat:

℞. *Carlinæ,*
zeduariæ,
gentianæ,
angelicæ,
tormentillæ,
boli Arm. ana unc. ij.
trium santalorum, unc. j.
camphoræ, scrup. ij.
moschi, scrup. j.
theriacæ,
mithridatii, ana unc. iij.
spiritus vini, lib. iij.
Fiat insolatio, vel tepida maceratio per mensem: postea colentur per triplicem pannum lineum.

Alii hanc infusionem laudant:

℞. *Boli Arm.*
terræ sigillatæ, ana unc. vj.
rad. tormentillæ,
dictamni albi,
pimpenellæ,
valerianæ,
zedoariæ,
gentianæ, ana unc. ijß.
angelicæ, unc. iiij.
florum veronicæ,
herb. scabiosæ,
cardui bened. ana M. ij.
Infundantur in vini distillati & aceti, ana lib. vj.
Huic infusioni per chartam bibulam colatæ adde, theriacæ lib. j.
Dosis, unc. j. ß. *ad unc.* ij.

Nonnulli hanc sequentem pluris faciunt:

℞. *Aceti vini fortissimi decocti cum seminibus ruthæ,*
vini Rhenani albi,
malvatici, ana lib. ij.
theriacæ Androm.
mithridatii Damoc. ana lib. j.
Misceantur, & stent per aliquot dies, quotidie bis terve agitando, postea colentur primò per manicam, deinde per chartam bibulam.

Matthiolus summis laudibus extollit suam quintam essentiam per infusionem paratam, quam *in præfatione lib. 6. Dioscoridis* ita describit:

℞. *Antidoti nostri (vide descriptionem paulo ante, annotat. 16.)*
syrupi è cortice citri, ana lib. j.
aquæ vitæ ad quintam essentiam distillatæ lib. v.
Omnia in vas vitreum injiciantur duplæ à rebus inditis capacitatis, postea vasis ore ita obturato ut nullus spirandi meatus relinquatur, magna cum dexteritate aqua in vase cum electuario tam diu agitetur, donec totum dissolvatur; atque tunc vasis ore cera vel pice obducto, per mensem integrum reponatur, & bis in hebdomada bene agitetur. Post mensem clara aureoque colore nitens aqua quæ supernatat, in aliud vitrum paulatim effundatur, quod bene obturetur.

Istam aquam dicit Matthiolus se millies expertum fuisse tanta virtute pollere, ut quatuor drachmarum pondere pota, vel per se, vel cum pari quantitate vini odoriferi, alteriusve stillatitii cordialis liquoris, illos qui à quocunque venenato animali demorsi sunt, & jam vocem, visum, & reliquos sensus amiserunt, instar miraculi, quasi à longo somno excitet.

Paracelsus, *lib. de peste ad Sterz.* sequen-

quentem infusionem valde celebrat:

℞. *Vini sublimati rectificati mensuram unam,*
theriacæ opt. unc. vj.
myrrhæ, unc. ij.
radic. tussilaginis, unc. iij.
spermatis ceti,
terræ sigillatæ, ana unc. ſ.
rad. asclepiadis, unc. j.
dictamni albi,
pimpenellæ,
valerianæ, ana drach. ij.
camphoræ, drach. j.

Mista omnia in purum vitrum conjiciantur, ac in ipso bene obturato ad Solem stent per octiduum.

Hanc aquam jubet exhibere quantitate dimidii vel integri cochlearis, pro ratione ægri, & sudorem expectare. Illius etiam virtutes augeri dicit, si tartarum bonum purumque subtiliter tritum, per alembicum vitreum bis distilletur, & hujus aquæ dimidia quantitas priori aquæ affundatur, simulque probe misceantur.

Nonnulli hoc decoctum magni faciunt, cujus etiam nos felices aliquot successus in peste vidimus:

℞. *Radicum calendulæ,*
helenii,
fol. ruthæ,
nepethæ,
nasturtii aquatici, ana unc. j. ſ.
rad. aristolochiæ fabaceæ, unc. j.
oculorum cancri unc. j. ſ.
aceti vini lib. viij.

Coquantur ad mediæ partis consumptionem: adde colaturæ, theriacæ unc. j. ſ. *misceantur. Detur bonus haustus, & sudet æger ante somnum.*

XIX. Similia extracta variis modis confici, & aliis additis efficaciora reddi possunt: aut,

℞. *Rad. petasitidis,*
dictamni,
zedoariæ,
angelicæ,
carlinæ, ana unc. j.
helenii, drach. x.
cortic. citri, unc. j.
aurantiorum, unc. ſ.
herb. ruthæ,
scordii,
dictamni,
cardui bened. ana M. j.
baccarum lauri, drach. iij.
juniperi, unc. j. ſ.
sem. cardui ben.
citri, ana drach. ij.
spiritus vini opt. q. s.

fiat s. art. extractio in B. M. Liquor abstrahatur ad consistentiam mellis, cui admisceantur pulveres cardiaci & antidotales, ut,

℞. *Hujus extracti unc.* iij.
magisterii perlarum, corallorum, ana drach. j. ſ.
essentiæ camphoræ, & croci, ana scrup. j. ſ.
florum sulphuris, scrup. iiij.
misceantur.

XX. Aceta bezoartica quilibet fere Medicus suo modo componit, prout alius hæc, alius illa ei admista magis convenire arbitratur. Multi laudant illud Matthioli:

℞. *Granorum juniperi, unc.* j.
ruthæ,
scordii, ana unc. ſ.
santali citrini,
rad. angelicæ,
valerianæ,
aristolochiæ,
zeduariæ, ana drach. j. ſ.
myrrhæ, drach. j. ſ.

Pulverisentur grosso modo, & infundantur in aceti vini lib. iij. ſ.

Schroderus in sua Pharmacopæa, tanquam maximarum virium, extollit hoc acetum bezoarticum D. D. de Spina:

℞. *Radic. enulæ camp. unc.* ij.
angelicæ,

Rad.

Rad. ostrutii,
valerianæ,
vincetoxici,
chelidoniæ,
pimpenellæ, ana drach. vj.
gentianæ,
dictamni albi,
aristolochiæ rotundæ,
tormentillæ,
scabiosæ,
succisæ,
petasitidis,
zedoariæ, ana unc. ß.
baccar. juniperi, M. iiij.
myrrhæ electæ, unc. ß.
fol. ruthæ,
chelidoniæ majoris,
scordii,
cardui bened.
chamedryos, ana M. ij.
Incisis & contusis affunde, aceti vini acerrimi lib. viij.
spiritus vini, lib. iij.
theriacæ Androm. unc. ij.
spiritus tartari, unc. ß.
camphoræ, drach. ij.
Digerantur per dies aliquot, deinde exprimantur, filtrenturque per chartam.

Ab hoc aceto non multum differt sequens acetum prophylacticum Iohannis Ernesti, ab ipso, *tract. de Oleis,* sic descriptum:

℞. *Rad. angelicæ,*
imperatoriæ,
pimpenellæ,
vincetoxici,
valerianæ,
dictamni,
petasitidis,
zeduariæ,
tormentillæ,
gentianæ, ana unc. j.
baccar. juniperi, M. ij.
fol. ruthæ, M. iij.
sem. citri,
acetosæ,
cortic. citri, ana drach. vj.
theriacæ Androm. unc. j. ß.
florum sulphuris, drach. iij.
ossis de corde cervi, drach. j.
myrrhæ, drach. iij.
spiritus vini opt. lib. ij.
aceti distillati, lib. vj.
spiritus vitrioli, drach. j.
Digerantur loco calido & serventur ad usum.

Guilhelmus Magistrius refert empiricum quendam ipsi familiarem, hoc potu innumeros à peste aliisque febribus liberasse:

℞. *Micam unius panis triticei, recenter è furno extracti, & aceto acerrimo intinctam, ac omnino madentem alembico ad distillandum impone. Istius liquoris stillatitii exhibebat unc.* iiij. *& stragulis bene coopertos sudare faciebat, idque tribus matutinis reïterabat.*

XXI. Acetum in pestis curatione plurimum valere, multoties observavimus: imò varios novimus qui peste correpti, bonum haustum aceti vini fortissimi, cum pauxillo salis communis, in ipso principio bibentes, ilico in copiosissimum sudorem profusi, atque ab imminenti periculo citissimè liberati fuerunt. Forestus, *lib. 6. in schol. observat.* 19. scribit, Nosocomii Chirurgum tunc temporis theriacam cum aceto sambucino, pro liberante & sudorifero medicamento, pestiferis omnibus ex æquo statim dedisse. Neque id malè, quia *Acetum,* inquit Lev. Lemnius, 2. *Occult. cap.* 36, *venenis resistit, ac pestilentis morbi contagia repellit, dissipat vitiosum aërem; &, si quid in corpus haustum est, humores infici ac putrescere prohibet.* De aceto plura diximus *lib.* 2, *cap.* 5, *annot.* 7. & *cap.* 10, *annot.* 16.

XXII. Non possum non his corollarii loco subjungere Guilhelmi Magistrii secretum, quod *in Isagoge Therapeut. sect.* 2. his verbis describit: *Neque etiam præ-*

præterire volui, quod certo ſcio omnibus adhuc intactum, neſcio an incognitum fuiſſe, experientiam quam de bufone habeo, qui ſi è collo hominis in ſacculo lineo vivus ſuſpendatur, hominem peſte contaminatum paucis horis liberat. Paracelſus, *de peſtil. tract.* I. non de ſolo bufone, ſed etiam de plurimis aliis idem aſſerit. *Rana*, inquit, *bufo, tinca, anguilla, murena, paſſer, gallus, pavo, cornix, corvus, peſtiferum venenum ex homine extrahunt & eliciunt. Quæ enim conditio ac natura digeſtionis in animali eſt, quod venena digerit in materiam non venenatam; per eandem naturam eandem quoque materiam idem animal, ſeu vivum, ſeu mortuum ſit, per integram hominis cutem exſugit & extrahit. Videtis enim merulam araneas & venenoſos vermes digerere, velut & gallinam gallumque; & in aquis lucium & ciconiam, cum aliis animalibus pluribus: & cur hæc vobis non exemplo & documento ſunt, quod hæc animalia conceptum venenum ab homine prolectent & extrahant?*

CAP. VI. *De Curationis methodo.*

CVrationem peſte laborantium ſequenti modo inſtituimus: Cubicula, in quibus decumbebant ægroti, nitida ſervari, & primis tribus quatuorve diebus diligenter (1.) clauſa teneri (ne ab aëris frigidioris introitu obſtiparentur corporis pori) juſſimus; niſi forte enormis vomitus vel diarrhœa morbo conjungeretur, tunc enim ægro bene contecto, ad maximi fœtoris diſſipationem, feneſtram aliquam, Septentrionem vel Orientem verſus ſpectantem, per horæ quadrantem ſemel aut bis de die aperire neceſſe erat. Præterea tempore hyberno & frigidiore ignem continuum luculentum in cubiculis illis accendi curavimus: tempore minus frigido non tam magnum; æſtate verò & aëre fervido exiſtente, nullum; tuncque potius roſas, folia nympheæ, pimpenellæ, ſalicis, pampinos, aliaſque herbas refrigerantes, aceto vel oxycrato gelido immerſas, per cubicula ſparſimus. Ad hæc, ter quaterve de die aërem ſuffumigiis alteravimus, de quibus ſat dictum *lib. 2. cap. 5.* Interea dum hæc fiebant, ſtatim (2.) ægris (quocunque tempore advocati eſſemus, ſive in ipſo morbi principio, ſive ſecunda tertiave die) potiunculam ſudoriferam (3.) exhibuimus, iiſque bene ſtragulis contectis, ſudores copioſos per duas, tres, pluresve horas (habita ſemper virium (4.) ratione) promovimus; qui ſi difficilius prodirent, arenam calefactam ſiccam lineis ſaccis infuſam (5.) pedibus, axillis, & inguinibus appoſuimus. Si primum medicamentum vomitu rejicerent ægri, idem ſtatim ſecundo, & urgente neceſſitate, etiam tertio repetitum fuit. Peracto ſudore, ſub ipſo quidem tegmine cum mappa calefacta ipſis ægris ſudores aliquantum detergere, ſed induſia (6.) reliquaque linteamina vix ante diem ſeptimum renovari permiſimus. Si verò fœtorem ſudoris (quem nulli ægro nocuiſſe vidimus, ut dictum *lib. 2. cap. 3. annot. 6.*) moleſtè ferrent, induſia

dusia sordida, quæ ab aliis quibusdam, à sanis, vel ab ipsis ægris ante morbum, gestata fuerant, induebantur; idemque etiam fiebat de reliquis linteaminibus: unicè cavendo ne recenter lota, aut quæ diu in arcis vel cistis conclusa fuerant, darentur. Si à primo sudore non levarentur ægri, sed febris reliquaque symptomata increscerent, post paucas horas exhibito rursus (7.) alexipharmaco hydrotico, sudor de novo repetebatur. Interea gratæ aliquæ antidotales misturæ, ad virium corroborationem, & julebi resistentes malignitati, pro sedanda siti, porrigebantur. Si post secundum sudorem febris cum aliis symptomatibus adhuc incresceret, nec quidquam levarentur ægri, pessimum erat indicium; sicut è contra post primum vel secundum sudorem allevari ægros & imminui symptomata, magnam salutis spem dabat. Post decem vel duodecim horas, & sequentibus diebus adhuc quater vel quinquies (pro ut necessitas exigere videbatur) sudorifera reïteravimus. Intermediis autem horis varia antidota ad veneni violentiam extinguendam, ut & condîta corroborantia ac putredini resistentia, vel apozemata convenientia, aliaque quæ malignitatem à centro ad peripheriam quoque pellebant, nec non cibos quosdam liquidos facilis digestionis, & antidotali condimentorum qualitate alteratos, exhibuimus. Symptomatum quoque morbo conjunctorum diligentem rationem habuimus, de quibus in sequentibus dicemus. (8.)

ANNOTATIONES.

I. MUlti præclari Medici tempore pestis cubiculum lucidum & bene perflatum requirunt, cujus fenestræ Septentrionem vel Orientem spectent, quas paulo post Solis exortum, & ante ejusdem occasum aperiri jubent, ut perflatione aëris liberioris ac purioris, cubiculi nidores expurgentur. Verum, sicut hujusmodi cubiculum maximè laudandum est in præservatione sanorum, ita minimè probandum est in curatione ægrotorum, (iis exceptis, quorum pessimi halitus & plurimorum excrementorum fœtores, aëris perflationem necessariò exigunt) tempore in quo, præcipuè duobus vel tribus primis diebus, cubicula clausa & tepida servare præstat: nam hac ratione corporis spiracula laxa & patentia servantur, atque ita malignæ perniciei, per sudores & insensibilem transpirationem commodior exitus datur.

II. Dico, me statim exhibuisse sudoriferum, id est, quam citissimè fieri potuit: nam in hoc morbo curationis occasionem amittit, qui remediorum usum differt: occasio enim præceps, & hic cunctari, est ægrum in grave periculum, aut mortem, præcipitare. Hinc etiam Celsus, *lib. 3. cap. 7.* inquit: *Quo celerius ejusmodi tempestates corripiunt, eo maturius auxilia, etiam cum quadam temeritate, rapienda sunt.* Ratio est, quia citissimè augetur hic morbus, & nisi in ipso principio suppetiæ ferantur, sæpe fit ut propter summam virium dejectionem postea magnis & præcipuis remediis locus non fit.

III. Sudores in perniciosissimo hoc morbo alexiteriis provocatos, citissimum

mum & omnium præstantissimum auxilium adferre, multorum seculorum experientia plus satis edocuit. Huic tamen Thomas Minadous, aliique nonnulli se opponere non erubescunt, dum sudorifera in principio non convenire docent, præcipuè si febris adsit. 1. Quia Hippocrates, Galenus, aliique veteres, studiosissimè monent ne quidquam moveatur ante coctionem. 2. Quia sudores, in febrium principio medicamentis excitati, corpus nimis exsiccant, spiritus dissipant, vires dejiciunt, ardores aliaque symptomata exasperant. 3. Quia materia morbifica ante coctionem excludi nequit. 4. Quia pleraque sudorifera nimis calida existunt. Ad has distortas rationes breviter respondendum, cruda non esse movenda in febribus putridis, aliisque morbis ex putredine vel corruptione humorum, aut viarum obstructione ortis, nisi (ut 1. *aphoris.* 22. addit Hippocrates) materia turgeat, tunc enim in ipso principio cruda movere licet: eos verò qui in talibus morbis, non turgente materia, in principio cruda movent, imprimis per sudores aut purgationes, symptomata omnia exasperare, nec ipsam materiam morbificam expellere posse, concedimus. Verum hæ rationes locum non habent in morbis qui à venenis inducuntur, ut nec in vera peste, cujus causa non consistit in obstructione, vel humorum putredine, sed in venenata ac perniciosa labe cordi & spiritibus maximè impressa: quæ labes cruda dici nequit, quia nullam unquam coctionem admittit: crudum enim dicitur de iis tantum quæ coctionem recipere apta sunt. Si verò pesti humorum putredo fortè adjungatur, illa tantum est secundaria, non autem primaria morbi causa; quod ex eo liquet, quia multos pestis citissimè invadit absque humorum putredine, & quæ putredo etiam in nonnullis ægris vix ulla toto morbi decursu apparet, ut indicio sunt urinæ coctæ sanorum urinis similes, & calor minimè mordax. Cum itaque neque obstructio, neque humorum putredo, sed maligna venenata labes pestis causa existat, ejusdem curationem non protrahendam, frustra expectando coctionem, sed, ut naturæ, dum vires habet, citissimæ suppetiæ ferantur, ilico incipiendam esse, ipsa ratio docet. Nam illud venenum cum nullam admittat coctionem, quo citius, eò melius expellitur, dummodo illa expulsio fiat per vias lege naturæ commodas: atqui natura in tumoribus, anthracibus, & spontaneis sudoribus, monstrat materiam morbificam à centro ad peripheriam esse pellendam; ergo cum hæc illac salubriter vergat, ipsam ducem sequi, & per talia sudorifera quæ venenatæ malignitati resistunt, damnosissimam labem quam citissimè foras expellere oportet: nam talia sudorifera adversus venena & venenatos morbos, imprimis autem adversus pestilentem luem, nec non malignam humorum putredinem, summopere conducere, non nostra duntaxat, verum etiam tot seculorum experientia hactenus comprobavit; ut hac de re nullum dubium superesse possit. Non est etiam quod sudoriferorum calor multum metuatur, nam præterquam quod multa sint quæ nullo calore eximio excellunt, etiam ipsa calidiora frigidis admistis temperari possunt. Verum hîc aliquis objiciat, propterea non convenire sudorifera, quia experientiâ constat omnes pestiferos per illa non sanari. Respondeo: primò, morbum hunc in ipsissimo principio curationem requirere, antequam arcis vitalis fundamenta eruantur; sæpe autem Medicos non satis tempestive advocari, vel medicamenta sat citò præparari, habe-

haberi, aut exhiberi non posse. 2. Imaginationem peste jam correptorum & mortis metum, sæpissimè tantam spirituum & humorum perturbationem inducere, ut nulla naturalia subsidia prodesse queant. 3. Latere in hoc morbo aliquid divini, quod Deo sic volente, sæpe omnium medicamentorum naturalium vim illudit, atque propterea non esse in Medico semper relevetur ut æger: nam,

Ni Deus adfuerit, viresque infuderit herbis,
Quid, rogo, dictamnus, quid panacæa juvent?

4. Sudorifera alexicaca & antidota aliis medicamentis tamen esse præferenda; quia certum, & longâ experientiâ infinitisque exemplis comprobatum est, cum aliis paucissimos, aut fere nullos, cum illis plurimos felicissimè curatos & sanatos fuisse.

IV. Hoc unice cavendum, ne per sudores omnino prosternantur ægri vires: fortius quidem & sæpius in hoc morbo promovendi sunt sudores, sed tamen habita semper virium ratione. Hunc in finem, & inter sudandum, & tempore quietis, ægri sæpius reficiendi sunt cardiacis non ingratis, corroborandi, & simul malignitati resistendi vim habentibus, ut:

℞. *Aquæ melissæ,*
cardui ben.
vini Rhenani, ana unc. iiij.
confectionis alchermes sine moscho,
de hyacintho, ana scrup. ij. ß.
aquæ cinnamomi drach. vj.
syrupi morellorum, unc. j. ß.
olei vitrioli q. s.
misce, fiat juleb.

℞. *Corticum aurantiorum condit.*
myvæ cydoniorum,
rob de ribesiis rubr. ana drach. V.
pulveris liberantis drach. j.
magisterii perlarum,
confect. de hyacintho, ana scrup. ij.
syrupi limonum q. s.
fiat conditum.

Alia quædam similia præscribuntur *sequenti cap.* 9.

V. Cum ægri ad sudorem componuntur, jubet Petrus Paschalis, ut panis recens è furno extractus, & adhuc calens, aliquantum excavetur, & drachmis duabus theriacæ impositis umbilico imponatur: hoc ait venenum elicere, & sudores movere. Illud ipsum etiam laudat Ioannes Morellus. Alii, ut ægri melius & commodius sudare queant, summopere laudant præmissas corporis frictiones cum linteis asperis, & præcipue si in toto corpore fiant cum hoc linimento Aëtii:

℞. *Olei sabinæ,*
aquæ fontis, ana unc. iij.
salis nitri, drach. ij.
bulliant ad aquæ consumptionem.

Manibus hoc oleo inunctis totum corpus calidè perfricetur. Hoc linimentum cutis poros aperire prædicant, ut natura venenatos vapores commodius per illos exspirare queat. Baptista Montanus & Hercules Saxonia, loco olei sabinæ, quod calidius est, substituunt oleum amygdalarum dulcium vel chamemelinum. Nobis tamen hic apparatus in vehementissimi incrementi morbo nimis longus & periculosus videtur; & Georgius Melichius, *comm. de Medic. componend. rat.* scribit, tales frictiones in Andrea Marino, febre pestilenti correpto, infelicissimè & cum morte ægri factas fuisse. Alii, ut sudores melius profluant, saniore consilio, pedes, inguina, axillas, & latera, cum spongiis sequenti decocto intinctis, fovent:

℞. *Radic. angelicæ,*
gentianæ, ana unc. ij.
folior. betonicæ,
majoranæ,

folior.

folior. scabiosæ,
scordii,
melissæ, ana M. j.
centaurii minoris,
cardui bened. ana M. j. ſ.
florum anethi,
chamomillæ,
meliloti,
stœchados,
calendulæ, ana M. j.
baccarum lauri,
juniperi,
sem. cardui bened. ana unc. j.
fiat decoctio in aqua communi, addendo sub finem parum vini albi.

VI. Platerus, multique insignes Medici, volunt ut indusia aliaque linteamina sæpius permutentur; quam permutationem nos maximè noxiam fuisse observavimus: de qua pluribus egimus *lib.* 2, *cap.* 3, *annot.* 6.

VII. Si à primo sudore non levetur æger, propterea statim desistendum non est, neque etiam cunctandum, sed rursus ad antidota confugiendum, eaque sæpius & majore quantitate exhibenda sunt, usque dum inde levamen percipiatur. Hoc ipsum, de theriaca & mithridatio agens, Galenus, *lib.* 1. *de antid.* asserit his verbis: *Mithridatica antidotus, itemque theriaca, non eam vim habent post venena accepta, quam ante sumpta habuissent: nam portio antidoti quæ prius semel hausta tutum à morte quempiam præstitisset, ea venenum subsecuta, nisi ad quadruplum quintuplumve aucta, non juvabit; neque id semel tantum, sed bis singulis diebus hausta faciet.*

VIII. Non possum non his etiam adjungere inauditum quendam & alienissimum medendi modum, quo Sacerdos quidam Sylvæducensis fere omnes peste correptos sanare dicebatur. Primò hujusmodi pulverem componebat sine ullo ordine: ℞. nuces moscatas integras & bonas, nº. iiij, radicum angelicæ, galangæ, aristolochiæ fabaceæ, ana duodecim frusta magnitudinis articuli digiti (nullum pondus nominabat) pulverisentur simul: huic pulveri adde salis communis assati, M. iiij. butyri veteris assati, olei raparum, aceti vini fortissimi, ana lib. ſ. theriacæ unc. ſ. cerevisiæ veteris optimæ lib. iiij. Hæc omnia misceantur & simul calefiant, fiatque potus pro quatuor dosibus, quarum unica unus æger tantum opus habet; (profectò nos ægrotis nostris vix haustum trium unciarum exhibere poteramus, nedum potum adeo ingratum & tantæ quantitatis.) Cum aliquis se peste infectum sentiret, huic talem dosim exhibebat, utque melius retineretur, scrobiculo gutturis ovum aliquamdiu imponebat. Ægrum autem oportebat hunc haustum stando assumere, & si solus stare non posset, à duobus viris robustis sustinebatur: deinde apponebatur luculento igni, è lignis quercinis exstructo, atque ibi sudabat, & cum linteis à corde, deorsum versus, duriter, quantum ferre poterat, fricabatur, quacunque diei vel noctis hora foret, eodem redibat. Cum sudor jam copiosius prorumpere inciperet, offerebatur ægro aquæ frigidæ quantum bibere posset, imò etiam invitus eandem bibere cogebatur, atque ita interdum sex, interdum octo pluresve aquæ cantharos, interdum situlam plenam ægro infundebat, donec rursus evomeret: qui adstabant sibi bene cavere debebant ab eo quod evomebatur, ne illud contingerent, eoque inficerentur. Cum bene evomuisset æger, rursus aqua porrigebatur, ut ante. Post secundum tertiumve aquæ vomitum, cerevisia optima calefacta, cui butyrum assatum immistum erat, dabatur. Atque ita stans sustinebatur æger ante magnum ignem, adeo calidum ac ferre posset, in continuo sudore, sine ullo somno. Postea sudor

linteis calefactis abstergebatur, sed indusium non permutabatur. Prohibebat quoque ægris usum panis albi, ut & sacchari, quod calorem sursum pellere ajebat. Post hunc exhibitum potum, cutem in femore, sub glandula inguinali (sive tumor adesset, sive non) acu acuta perforabat, eandemque novaculâ super cutem disscindebat: postea radicem hellebori nigri sylvestris (helleboraastrum vocamus) recenter effossam per medium conscindebat, atque illud quod in medio album erat, inde extrahebat, atque vulneri imponebat, superponendo folium brassicæ rubræ butyro recenti inunctum. Hinc brevi tempore cum acerrimo dolore magnus tumor excitabatur, circumcirca lividus, cui circulo livido imponebat medullam junci, quam dicebat cutem perdere: atque ita carbo excidere, & æger sanari debebat. (Talem curationem per helleborum nigrum etiam Angelus Sala maximi facit, eaque sola pestem curari posse, credit: qua de re dicemus infra, *cap.* 12. *annot.* 3.) Hunc Sacrificulum in magna quadam peste Sylvæducis seu Buscoduci mirabilia peregisse, plurimorum testimoniis affirmabatur. Idem ille, durante hac nostra peste, Noviomagum venit, atque extra civitatem in diversorio ante portam Gallinaceam (cum propter religionis ecclesiasticum munus urbem intrare ipsi non liceret) per aliquot dies commoratus fuit, ibique varios peste infectos, qui ad ipsum venerunt, persanasse dicitur, idque cum maxima creduli & ignari vulgi admiratione, nec minus cum mea, propterea quod primo exhiberet ægris potum, quem ne equus quidem assumere potuisset; deinde situlam plenam, imò nonnullis plus, aquæ frigidæ putealis bibendum daret, eamque etiam invitis infunderet, & illa rejecta iterum novam, & tandem adhuc cerevisiam cum butyro offerret, atque ita vomitum aliquoties irritaret: nec non insuper crudelissimis doloribus per helleborum inductis, ægros mirum in modum excruciaret. Profectò ego in tota hac peste nunquam habui ægros adeo fortes ac patientes, qui tanto certamini se exponere voluissent; imò plurimi ob summam debilitatem, quæ pestis comes existit, id ferre non potuissent. Illum tamen fere omnes sanare, & vix centesimum suorum ægrorum mori ajebant. Attamen Medicinæ planè ignarus erat, neque de constitutione hominis, neque de viribus suorum medicamentorum, neque de suo curandi modo, ullam rationem reddere poterat, ut ipsemet confitebatur. Pontificii, quibus facilis est superstitio, hanc scientiam ipsi divinitus datam esse asserebant, ejusque operationes valde admirabantur, vitam ejus non inspicientes, quæ satis profana, dissoluta & impia erat. Verum solent plerumque scioli & rudes hujusmodi errones majorem apud multos, imprimis plebejos, fidem mereri, quam alii doctissimi Medici; & si fortè sex vel octo ægros casu sanent, illud à vulgo tanquam magnum miraculum annotatur & proclamatur: at si ducentos alios suâ ignorantiâ occidant, illos errores prætereunt & terra contegunt. Illud etiam huic Sacrificulo contigisse comperi; non paucos tantum robustissimos viros, à veneno pestilenti minus graviter afflictos, ab illo sanatos esse; plurimos autem alios discessisse incuratos, & mortuos fuisse, novimus, quorum mortem eo excusabat, quod nimis serò ad ipsum venissent. E contrario autem se res habere solet cum Medicis, qui si aliquem ægrum à morbo periculoso liberent, illud fato adscribitur, quia (inquiunt vulgò) hora ejus nondum venerat: si verò aliquis æger fatalem diem attige-

rit, & mortuus fuerit, illud Medico & adhibito remedio imputatur. Prædictum medicamentum Sacrificulus ille, tanquam magnum ſecretum, celavit, nec ulli patefacere voluit: attamen è monaſterio quodam Buſcoducenſi (cui illud pro magno ſecreto, divinitus ipſi dato, communicaverat, & ſcripto, tanquam teſtamentum, in perpetuam ſui memoriam dedicaverat) illud nobis à ſingulari amico communicatum fuit. Verum ego omnibus auctor eſſe velim, ut ſibi diligenter caveant ab hujuſmodi ineptiſſimis impoſtoribus, inter quos (proh dolor) multi ſacrificuli, monachi, aliique religioſi appellati, etiam inveniuntur, qui ad tantam avaritiam & ſuperbiam pervenerunt, ut licet Medicinæ maximè ſint ignari, quidvis tamen tentare non erubeſcant, quo nummos & nomen ſibi comparent; atque ita ſæpe in perniciem hominum hoc illudve medicamentum, tanquam divina inſpiratione datum, maximè commendant, & magno divendunt, cujus infelices effectus poſtea hoc uno demulcent: *Sic erat in fatis.*

CAP. VII. *De ſymptomatum peſti conjunctorum, & primò de Febris curatione.*

QVemadmodum magni Tyranni magno exitioſo famulitio ſtipati procedunt, ita etiam magnus hic morbus multis diris & horrendis ſymptomatis comitatus, humani corporis penetralia ſubire conſuevit, quorum in curatione ſæpe non minor quam primarii morbi habenda eſt ratio: nam qui ſymptomatis planè neglectis, ipſam peſtem, horum dominam ac ducem, evincere atque expellere nititur, illud ipſi facile eveniet quod civibus, qui magnum atque infenſum Tyrannum, neglecto ejus comitatu, interimere atque extra urbem ejicere conantur, quem antequam evincere poſſint, à famulitio ejus tota urbs undique flagranti incendio comburitur. Quapropter in curatione peſtis non minus particularibus remediis adverſus principalia & vehementiora ſymptomata, quam contra cauſam malignam pugnandum eſt. Inter ſymptomata autem quæ peſtem comitantur, communiſſimum eſt febris maligna peſtilens, quæ, ut plurimùm, gravis & periculoſa exiſtit. Hanc nos, durante hac conſtitutione, eodem ferè modo, ſicut ipſam peſtem, tractavimus, & (1.) ſudorifera atque antidota ad illius curationem maximè profuiſſe, obſervavimus, dummodo abſtineremus à calidioribus, vel, ſi iiſdem uti placeret, alia frigida, ut acetum, ſuccum citri, &c. admiſceremus. Purgationes autem & venæſectiones (2.) ad hujus febris curationem maximè noxias fuiſſe animadvertimus; imò pauciſſimos, qui vel alterutram, vel utramque adminiſtraſſent, evaſiſſe, ſed fere omnes, ſuperveniente magno alvi profluvio & cordis ſumma anxietate, viriumque extrema dejectione, extinctos fuiſſe notavimus.

ANNOTATIONES.

I. Febris hæc, quia malignam humorum putredinem, à veneno pestilenti inductam, sequebatur, duos curationis scopos exigebat. Primum, veneni pestilentis (à quo maligna illa putredo oriebatur) exstinctionem: secundum, ipsius putredinis sublationem. Vtrique autem scopo satisfiebat per antidota & sudorifera, utpote quæ veneno pestilenti simul, & omni putredini potenter resistebant.

II. Quare medicamenta purgantia & venæsectiones in hujus pestilentis febris curatione non conveniant, docuimus *lib.* 2, *cap.* 8, *annot.* 1. & *cap.* 9, *annot.* 1, 2, 3. & *hujus lib. cap.* 3, *annot.* 1. & *cap.* 4. *annot.* 1, 2, 3, 4, 5.

CAP. VIII. *De curatione capitis doloris, delirii, vigiliarum, & nimii soporis.*

Ægri peste correpti sæpe de magnis capitis doloribus conquerebantur, ad quorum curationem paucissima remedia peculiaria adhibuimus, utpote qui exhibitis sudoriferis & antidotis, ante quartum vel septimum diem paulatim spontè evanescebant. Si tamen necessitas ad aliquid faciendum impelleret, tunc sola topica aliquantum anodyna præscripsimus, ex unguento alabastrino & populeo, cum pauxillo olei nucis moscatæ confecta, quibus interdum croci, interdum camphoræ nonnihil admiscebatur. Interdum tale frontale capiti adhibuimus:

℞ *Conservæ rosarum rubr. unguenti alabastrini, populi, ana drach.* iij. *olei nucis moscatæ expressi scrup.* j. ſ. *croci scrup.* ſ. *vel scrup.* j. *misceantur, & excipiantur stupa.*

Interdum etiam suppedanea (1.) revulsoria pedibus applicavimus, imprimis si facies insigni rubore excandesceret.

℞. *Foliorum petasidis, ruthæ, ana* M. j. *contundantur minutim in mortario, addendo stercoris columbini, fermenti panis acidi, ana unc.* j. ſ. *salis communis, drach.* iij. *aceti rosacei vel sambucini, q. s. Fiat suppedaneum.*

His & similibus etiam in deliriis usi sumus, neque in hoc illove affectu amygdalata exhibuimus, (quæ tamen à Medicis laudari solent) quia experientia nos edocuit, amygdalata pestiferis exhibita, (sive in deliriis, sive in capitis doloribus, vigiliis, diarrhœa, aliave quacunque occasione,) non tantum non profuisse, sed semper plurimum nocuisse; nam in ventriculis ægrorum statim corrumpebantur, atque ita febris alimentum fiebant, subsequentibus etiam molestissimis vomitionibus, anxietatibus, aliisque gravibus symptomatibus. Neque etiam oxyrrhodina, (2.) aliaque frigida capiti admovimus, quia hæc causam mali tunicis cerebri

firmius affigebant, & talium usum plurimis infeliciter cessisse animadvertimus. Si planè dormire non possent ægri, & continuis vigiliis (3.) torquerentur, solummodo tempora inunximus oleo nucis moscatæ expresso, vel unguento alabastrino, populeo, aliove simili: medicamentis autem soporiferis per os exhibitis somnum numquam provocavimus. Si in ipso morbi principio ad somnum (4.) nimis proclives essent ægri, (quod admodum familiare erat) illos prima die à somno studiosissimè prohibuimus, usque dum alexipharmaco assumpto prius bene sudassent. Quapropter ut adstantes ipsos perpetuo alloquerentur, contrectarent, & commoverent, sicque vigiles detinerent, jussimus. Sequentibus autem tribus quatuorve diebus parciorem tantum somnum trium quatuorve horarum permisimus, eumque non nisi præassumpto antidoto capesci voluimus.

ANNOTATIONES.

I. SVppedanea materiam morbificam deorsum revellendo, aliquantum prodesse, & tutò adhiberi poterant. Quibus etiam Forestus scribit suo tempore usum fuisse nosocomii chirurgum, qui tantummodo fimum columbinum cum aceto sambucino subactum, in folio caulis pedibus supponebat; atque illud remedium plus profuisse refert, quam columbas, aut gallinas nigras dissectas, aliave quæ pedibus supponi solent. Crato summopere laudat cataplasma ex raphanis: *Raphanus*, inquit, *quia magnam vim habet attrahendi malignitatem materiæ*, *utile est scobem ejus pedibus*, *sale & aceto prius mundatis*, *alligare*. Alii raphanum cum rutha, sale, & aceto contundunt, atque ita pedum plantis supponunt. Riverius in febre pestilenti magis laudat hoc cataplasma:

℞. *Rasuræ raphani*,
bryoniæ, *ana unc.* ij.
sem. nasturtii hortensis, *unc.* j.
granorum paradisi, *unc.* ſ.
salis marini drach. iij.
Mista, *irrorentur aceto fortissimo*, *& excipiantur sufficiente quantitate saponis liquidi*, *fiat veluti cataplasma*, *applicandum plantis pedum cum stupa*, *calidè*, *hora somni.*

II. Paucissima topica capiti adhibuimus, propterea quod quorumcumque usus in venenato hoc morbo non omnino tutus esset: interdum quæ adhibuimus aliquantum, sæpe nihil proderant, multoties nocebant. Omnino evitavimus oxycratum, oxyrrhodinum, aliaque frigida, utpote quæ venenatos vapores membranis cerebri firmius affigebant: actu calida vel tepida vapores in cerebro suscitabant, sed eos non satis discutiebant: narcotica & soporifera cerebri vires stupefaciendo debilitabant: ita ut qualiacunque topica adhiberentur, vix tamen absque periculo id fieri posset.

III. Vigilias in peste non magnopere metuendas esse, docuit experientia; nam molestæ quidem erant, sed earum ratione neminem se pejus habuisse, observare potuimus. Ac propterea diligenter cavendum esse arbitrati sumus, ne, secundum præscriptum Rondeletii, Plateri, Angeli Salæ, Mindereri, aliorumque, opiatis aliisque per os exhibitis medicamentis soporiferis, quamvis levioribus, somnus provoca-

vocaretur, cum id tutò fieri in hoc morbo non posse, ratio una cum experientia doceret. Vidimus tamen nasutum quendam Chirurgum, unicâ experientiâ non contentum, multoties opiatis aliisque soporiferis infelicissimè usum fuisse.

IV. Sopor in principio pestis maximè damnosus & mali ominis erat, imprimis si eidem se committerent ægri ante antidoti sudoriferi assumptionem: nam ea ratione pestilens venenum firmius cordi infigebatur, & sopore obruti cerebri vires fatiscebant. Contingebant autem, quia cerebrum à malignis vaporibus debilitatum tam paucos generabat spiritus animales, qui non sufficiebant ad actiones animales peragendas, atque hinc ab istorum defectu, in organis animalibus actionibus dicatis quies contingebat, qui erat sopor. Ad hæc debilitatum cerebrum se multo debilius movebat, sicque per consequens etiam spiritus multò minus agitabat & propellebat, hincque dictorum organorum actiones etiam lentè & graviter procedebant. Quapropter nos, ut spiritus animales melius agitarentur ac moverentur, sopores omni modo impedivimus, ne per admissam quietem tandem omnino immobiles sisterentur spiritus. Ad soporem impediendum multi varia præscribunt topica. Alii acetum solum: alii acetum camphoratum naribus odorandum objiciunt: alii in eodem angelicam, zeduariam, baccas lauri, betonicam, rosmarinum, rutham, castoreum, & similia coquunt, tuncque illud naribus admovent, eodemque etiam tempora fricant. Paracelsus, *lib. de pest. ad Stertz.* hoc sequens commendat:

℞. *Betonicæ,*
majoranæ,
salviæ,
rosarum sylvestrium,
florum sambuci, *ana* M. j.
vini,
aceti rosacei, *ana part. æq.*

Coquantur aliquantum, postea herbæ exprimantur, & calidè capiti imponantur.

Hoc remedio dicit Paracelsus somnum lethiferum mitescere & naturalem fieri, dummodo sæpius reïteretur, & herbæ frigefactæ eidem liquori calido immersæ, identidem rursus calefiant. Alii linimenta quædam ex oleis stillatitiis, succini, ruthæ, majoranæ, rosmarini, & similibus conficiunt. Verum totus hic labor non admodum necessarius, saltem ad curationem soporis non primarius videtur; nam sublatâ causâ soporis, nempe vaporibus malignis ad cerebrum ascendentibus, tollitur effectus: illa autem per sola topica auferri nequit. Vno modo optimè aufertur, nempe per antidota sudorifera exhibita, quæ malignitatem non tantum coërcent, sed noxios vapores etiam à nobilioribus visceribus optimè divertunt, atque per cutis spiracula expellunt & discutiunt. Quapropter his præcipuè toties & tam diu utendum est, quousque hunc adscensum malignorum vaporum ad cerebrum cessare, effectus demonstrabit. Si interim prædicta quoque topica adhibere quis velit, non malè id fiet, dummodo ab iis solis sanatio non expectetur.

CAP.

CAP. IX. *De curatione anxietatis, debilitatis, vomitus, linguæ ſiccitatis, & ſingultus.*

IN hac peſte ſumma debilitas & anxietas ſudoriferorum medicamentorum aſſumptionem , & enormis vomitus (1.) eorumdem retentionem ſæpe omnino impediebat, ita ut vix cochleare unum medicamenti neceſſarii paulo ingratioris exhiberi & retineri poſſet. His malis præcipuè duobus tribuſve remediis obviam ivimus , quæ ad anxietatem , virium debilitatem , (2.) & vomitum (3.) miraculoſe profuerunt. Primum erat hæc mixtura , de qua ſæpius de die cochleare unum exhibuimus:

℞. *Conſervæ roſarum rubrarum* , *unc*. j. ſ. *diaſcordii Fracaſtorii* , *drach*. iij. *vel* iiij. *aquæ noſtræ theriacalis* , *unc*. iiij. *ſucci limonum recentis* , *aquæ cinnamomi, ana unc*. j. ſ. *miſceantur ſimul, & ſtent per horam unam aut alteram : deinde per linteum colentur. Adde colaturæ , confectionis de hyacintho ſine moſcho drach*. j. *miſce*.

Secundum erat hoc linimentum :

℞. *Olei nucis moſcatæ expreſſi* , *olei ſcorpionum vel laurini* , *theriacæ Androm. ana drach*. j. *olei juniperini ſcrup*. ſ. *ſuccini ſcrup*. j. *gariophyllorum vel cinnamomi, gut*. iij. *Miſce, fiat linimentum*.

Hujus linimenti parum in cochleari tepefactum ſcrobiculo cordis ſeu ſtomachi regioni , lociſque circumvicinis ad latitudinem palmæ manus inungebatur , idque bis terve de die , ſuperponendo hanc paſtam ad ignem calefactam :

℞. *Radic. calami aromatici* , *nucis moſcatæ* , *ana drach*. j. *garyophyllorum* , *benzoini* , *ana drach*. ſ. *fol. menthæ, drach*. ij. *Subtiliter pulveriſatis adde* , *micæ panis ſecalini unc*. iij. *vel* iiij. *aceti roſacei q*. ſ. *Fiat paſta molliuſcula* , *quæ in linteo extendatur, atque ita ad ignem calefiat, & ventriculi regioni imponatur*.

Interdum etiam talem nodulum naribus odorandum objecimus :

℞. *Corticum citri drach*. iij. *cinnamomi, gariophyllorum* , *granorum cardamomi minoris, ana drach*. j. *macis ſcrup*. ij. *Contundantur aliquantum, & fiat nodulus, ſequenti liquori immergendus* :

℞. *Aquæ roſarum* , *vini Rhenani generoſi* , *aceti ſambucini, vel aquæ cinnamomi, ana unc*. j.

miſceantur.

Talis nodulus deficientes ſpiritus inſigniter recreabat. Præter hæc , nullo alio topico (4.) in hoc caſu uſi ſumus, cum his ſolis vomitum & anxie-

tatem ut plurimum breviſſimo tempore ſedari animadverteremus. His autem paucis medicamentis, licet non videantur eſſe magni momenti, multis multum profuimus, magnamque laudem nobis conciliavimus. Sedato vomitu ſudoriferum dedimus. Si verò morbus inciperet prolongari, & magna debilitas ſine vomitu adeſſet, ad virium reſtaurationem varia præſcripſimus, & præter medicamenta, etiam alimenta multum corroborantia obtulimus, de quibus ſupra dictum *cap.* 2. Sæpe quoque apozemata antidotalia malignitati reſiſtentia, interdum condîta, aliaque, pro morbi & ægri conditione, præſcripſimus. Nonnunquam in magnis ardoribus etiam ſuppedanea (de quibus dictum præcedente capite) pedum plantis ſuppoſuimus. Si ardor internus magnam linguæ ſiccitatem & nigredinem induceret, in principio hujus peſtis os variis collutionibus ablui curavimus; ſed temporis progreſſu animadvertimus, ſolam aquam ſimplicem in hoc caſu plus profuiſſe, quam omnes alias collutiones, cui nonnulli acetum adjiciebant; quod etſi linguæ gratius eſſe videretur, illud tamen incommodi ab eo ſequebatur, quod ſtatim poſt ablutionem longè major ſitis ac linguæ ſiccitas ſuccederet. Si lingua obduceretur nigra cruſta, quæ ſæpe loquelam & deglutitionem impediebat, tunc multoties de die butyri (5.) recentis inſulſi, in aqua ſimplici vel roſacea loti, fruſtulum magnitudinis fabæ vel parvæ avellanæ, ſolum, aut ſaccharo involutum, in ore dedimus, quo plerumque brevi tempore ſeparata cruſta à lingua decidebat, & loquela citiſſimè reſtituebatur. Si ſingultus morbo adjungeretur, multa huic remedia adhibere neceſſe non erat, nam tales ægri omnes citò moriebantur; neque ullum ſingultientem, medicamentis, etiam plurimis diligentiſſimè adhibitis, ſervari potuiſſe vidimus: ratio erat, quia cauſa ejus tolli non poterat, de qua vide *lib.* 2. *cap.* 13.

ANNOTATIONES.

I. CORnelius Celſus, Rondeletius, multique alii Medici, vomitum in peſte judicant non eſſe ſupprimendum & ſiſtendum, ſed potius vomitoriis exhibitis continuandum, & naturam hoc modo adjuvandam eſſe, ut noxiam malignitatem citius & facilius excludat, ſecundum 1. *aphoriſ.* 21. *Quo natura vergit, eo ducere oportet.* Verum hic aphoriſmus non convenit huic loco, niſi altera ejus pars addatur, nempe: *Si vergat per vias lege naturæ commodas.* Atqui evacuatio quæ fit in peſte per vomitum, non fit per vias lege naturæ commodas, ergo per illas non eſt ducendum. Probatur minor, quia evacuationes per commodas vias fiunt cum levamine, ſed vomitus in peſte fit ſine levamine, imò ut plurimum in ægrotorum perniciem. Ad hæc natura ipſa docet alio ducendum eſſe, nempe à centro ad peripheriam, eumque motum fieri cum levamine, docet experientia; exemplo ſunt ſudores, bubones, & anthraces. Dicendum ergo, vomitum vomitoriis optimè ſedari & curari.

curari posse, cum producitur ab humorum putredine, vel acrimonia, vel copia: in peste autem vomitoria non prodesse, sed noxia esse, quia ille vomitus non oritur à talibus causis, sed potius à venenata pernicie naturæ robur dissolvente, & non in ventriculi cavitate contenta, sed cordi firmissimè affixa, quod cor ob viciniam ventriculum etiam in consensum trahens & inficiens, vomitum inducit. Cum verò per hunc vomitum, quantumvis evacuatis excrementitiis humoribus, illa maligna pernicies à corde detrahi nequeat, ex tali vomitu non modo nullum levamen, sed maxima virium dejectio sequi, & quo magis ille urget, tanto majus periculum impendere necessario debet. Quapropter citissimè medicamentis supprimendus est, antequam prostratis viribus una cum excrementis ipsa quoque anima evomatur. Naturæ enim, non morbi minister debet esse Medicus: atqui cum illæ vomitiones sint symptomaticæ, fiantque non naturæ, sed morbi vi, ergo illas non magis promovere, sed in sistendo naturæ opem ferre debet. Hac de re plura videantur infra, *cap.* 11. *annot.* 1.

II. Vntzerus, *lib.* 3. *de lue pest. cap.* 10. ad syncopen & debilitatem laudat oleum seu quintam essentiam perlarum, cujus descriptionem etiam addit, & dicit, post aurum potabile, ad naturam humani corporis confortandam, nullum hactenus repertum esse elegantius ac præstantius medicamentum. Anselmus Bootius, *lib.* 2. *de gemmis, cap.* 154, scribit se, cùm febre pestilenti extremè laborasset, cum crebris animi deliquiis, ac de sua salute omnes desperassent, tincturæ veræ corallorum gut. vj. assumptis, extemplo & quasi miraculosè fuisse liberatum, cordis spiritibus ita recreatis, ut ilico quasi luce depulsis tenebris, morbi vim medicaminis efficacia abigi perceperit. Mindererus, *de pest. cap.* 16. ad vires post promotos sudores reficiendas, magno encomio hoc sequens extollit, quo se passim felicissimè usum fuisse scribit:

℞. *Aquæ rosarum odoratissimæ,*
acetosæ, ana unc. viij.
aceti de rubo idæo,
rosacei, ana unc. vj.
vini albi odoriferi, lib. j.
syrupi limonum,
julebii rosati, ana unc. ij.
corticum citri recentium & extimorum minutim incisorum, unc. j. ſ.

Omnia simul mixta stent in vitro, ut odorem corticum citri in se proliciant. Dosis hujus mixturæ rubellæ, subacidæ, & odoratæ, unc. v. *vel* vj.

III. Riverius, *tract.* 3. *de febr. cap.* 1. de vomitu in peste agens, sequens remedium ab experientia commendat: *Huic*, inquit, *symptomati gravissimo statim medetur, quasi miraculo, sal absinthii ad drach.* j. *in succi limonum recentis cochleari uno exhibitum, ut experientiâ didici.* Mindererus, *de pest. cap.* 17. ad cohibendum vomitum præscribit hunc fotum:

℞. *Rosarum rubrarum,*
absinthii, ana M. ij.
menthæ,
origani,
anethi,
balaustiorum, ana M. ſ.
nardi Celticæ, p. j.
granorum juniperi,
rad. gariophyllatæ,
pistolochiæ,
acori, ana drach. ij.
cyperi,
zedoariæ, ana drach. j.

Incisa grosso modo, indantur duobus sacculis, qui coquantur in vini, aceti, & aquæ chalybeatæ æquis partibus, & alternatim expressi ventriculo imponantur;

tur, cavendo ne unquam refrigerentur. Vel madefiat ex horum decocto ſpongia, qua ventriculus foveatur.

Poſt hunc fotum aliquamdiu adhibitum, applicat hanc pulticulam:

℞. *Micæ panis ſiligineæ toſtæ, unc.* iij.
maſtichis, drach. j.
nucis moſcatæ,
ſantali citrini,
labdani,
coriandri præparati,
calami aromatici, ana ſcrup. j.
macis, ſcrup. ſ.

Contundantur ſimul fortiter in mortario, addendo,
olei cydoniorum,
vini rubelli,
aceti roſacei, ana part. æq.

Redigantur in pulticulam, quæ calefacta extendatur ſuper pannum, & ventriculi regioni applicetur.

IV. Ad virium lapſum multi commendant epithemata cordialia, ex herbis aliiſque ſimplicibus cordialibus in vino coctis confecta: quorum tamen uſus nobis diſplicet, quia liquida & humida facillimè refrigerantur, eaque ratione plus damni quam utilitatis adferunt.

V. Mindererus loco butyri ſimplicis, ſumit butyri recentis aqua roſacea loti unc. ij. ſalis prunellæ drach. ſ. eaque miſta in aqua frigida ſervari jubet. Alii ad eundem uſum lac dulce calens gargarizare jubent, quod dolorem lenit, inflammationem temperat, linguam & fauces humectat, & venenum attrahere putatur. Alii præferunt uſum ſeri lactis: alii lac ebutyratum acidum, alii ejuſdem ſerum commendant.

CAP. X. *De curatione hæmorrhagiæ narium & menſtruorum, nec non ſputi cruenti.*

HÆmorrhagiæ qualeſcunque in hac noſtra peſte admodum periculoſæ, & neceſſariò quam citiſſimè ſiſtendæ (1.) erant. In narium hæmorrhagia ſtatim topica refrigerantia & aſtringentia fronti & cervici applicavimus: petias craſſas pulveribus & aquis aſtringentibus imbutas in nares immiſimus: ægros, quantum fieri poterat, erectos poſuimus, extremas partes fricavimus & ligavimus; ſcapulis, dorſo, & pedibus cucurbitulas ſiccas ſine ſcarificatione impoſuimus. His tamen omnibus non obſtantibus, ſæpe ſanguinis fluxus ſiſti (2.) non poterat, atque tunc in deſperata re ad deſperatum auxilium interdum concurrebatur, nempe ad venæſectionem, per quam tamen neminem ſervatum vidimus. In nimiis & intempeſtivis menſtruorum profluviis, ſtatim ad antidota aſtringentia, bolum Armenam, terram ſigillatam, corallum rubrum, cornu cervi uſtum, & ſimilia concurrendum erat, quibus fluxus ille ſæpe ſiſtebatur, imprimis ſi ab ipſo fluxus principio talia adhiberentur. Ad ſputa cruenta (3.) medicamentis opus non erat, nam hæc ægros brevi occidebant, nec ulla remedia huic malo inveniri poterant, cum quo unum ſolum in tota hac peſte ſervatum novimus.

A N-

ANNOTATIONES.

I. MVlti præclari Medici existimant hæmorrhagias pesti supervenientes, esse criticas, ac propterea easdem non esse cohibendas, sed potius promovendas. Sed errant: nam bona crisis fit vi naturæ, & in salutem ægri, hæ autem hæmorrhagiæ non naturæ, sed morbi vi producuntur, & fiunt in perniciem ægri; easque in hac peste adeo perniciosas fuisse observavimus, ut si in principio non satis tempestivè sisterentur, postea nullis mediis sisti possent. Ratio erat, quia dum natura debilis per hanc perversam viam venenum pestilens, cordi & spiritibus vitalibus maximè inhærens, frustraneo conatu deponere annitebatur, boni & laudabilis sanguinis tantam quantitatem expellebat, ut simul virium, vitæ, & morbi finem faceret. Huic nostræ observationi contrariari videtur illud, quod Medici Galli scribunt anno 1568 febres pestilentes, fluente è naribus sanguine copiosissimo, eoque fere florido, magna ex parte fuisse judicatas; & ex iis quibus ad lipothymiam usque sanguis profluebat, paucos evasisse, quibus ad revulsionem vena in brachio secta fuit; eos verò, qui totum negotium naturæ committebant, & alimentis ac medicamentis cardiacis prostratas vires resarciebant, omnes fere sanatos fuisse, quamvis vehementes & graves viderentur animi defectiones. Dicimus hanc observationem non esse nostræ contrariam: nam hæ febres pestilentes, procul dubio, ortæ fuerunt à venenata qualitate ex humorum insigni putredine vel corruptione resultante, non autem à veneno aëreo forinsecus corpus intrante, à quo vera pestis inducitur, quod venenum nulla sanguinis evacuatione expelli posse, supra *cap.* 3. *annot.* 1. satis probavimus. Illam autem venenatam qualitatem quæ ex gravi humorum corruptione resultat, tam arte per venæsectiones, quam naturæ vi per criticas hæmorrhagias expelli, imminui, detrahi, & extingui posse, præter rationem, etiam docet experientia. Nam venæsectiones in febribus petechialibus primarium remedium & verum alexipharmacum esse, scribunt Medici; idque etiam multo usu edoctus testatur Ioannes Morellus. Nos anno 1635, in vehementissima pestilenti epidemia febre, (quæ primo Noviomagum & Geldriæ Provinciam crudelissimè infestavit, atque hinc toti fere Belgio communicata est) illud ipsum quoque manifestissimè comperti sumus: nam in his venæsectiones ter quaterve, imò quinquies sexiesve repetitæ, ut & hæmorrhagiæ spontaneæ criticæ morbum optimè solvebant, qui alioqui vix ullis medicamentis edomari poterat. Non evertit etiam nostrum propositum historia Paræi, *lib.* 21. *cap.* 26. descripta, de Domino Fontano, Equite Torquato, qui sanguine è naribus per biduum continuum spontè copiosè effluente, à peste liberatus fuit. Nam unica hirundo non facit ver, & pluries contingit ut ab acutissimis morbis cum lethalibus symptomatibus unus aut alter mirabiliter evadat: præterea etiam dubitari posset, utrum ille D. Fontanus vera peste, an verò febri pestilentiali absque peste laboraverit.

II. Ad hæmorrhagias sive narium, sive menstruorum sistendas, maximè commendari solet lapis hæmatitis, quem in manibus detentum, donec incalescat, sæpissimè periculosissimas hæmorrhagias, nullis aliis remediis curabiles, stitisse referunt. Alii eundem lapidem

pidem ex collo suspendunt, ut nudam cutem attingat. Retulit nobis quondam Domina de Walta, mulier fide dignissima, se habuisse lapidem hæmatitem rubrum, politum, coloris corallii rubri, magnitudinis unguis pollicis, exiguo aureo annulo circumdatum, cum quo lapide ex collo suspenso dicebat se millies desperatissimas menstruorum & narium hæmorrhagias intra semi horam miraculi instar stitisse, neque unquam fefellisse eventum. Nos lapidem hæmatitem in pharmacopoliis venalem eodem modo etiam multis ex collo suspendimus, sed nunquam optatum effectum inde videre potuimus, fortè propterea quod verum lapidem non habuerimus. Anselmus Booth, *lib.2. de gemm. & lap.cap.*102, dicit jaspidem (credo lapidem Dominæ de Walta fuisse jaspidem rubri coloris) de collo suspensam, ut nudam cutem contingat, arcana quadam virtute hæmorrhagias desperatissimas sistere; idque memorabilibus aliquot historiis & exemplis demonstrat. Ejusdem lapidis hac in parte virtutes magno encomio celebrat & decantat Hildanus, *cent.* 3. *observat.* 2. Si nobis hoc tempore hujus lapidis copia fuisset, etiam mirabiles ejus effectus experiri potuissemus. Nonnulli quoque dicunt bufonem exsiccatum, & syndone involutum, si manibus detineatur donec incalescat, quemlibet sanguinis fluxum, incantamenti instar, supprimere & restringere.

III. Sputa cruenta, quamvis in multis visa fuerint, tamen valde communia non erant, sicut illa tempore Mart. anno 1348, maximè communia fuisse, ac diris furiis totis quinque annis peragrantia, ingentem mortalium stragem dedisse, refert Fracastorius, *in Syphilide lib.* 1. his versibus:

Bis centum fluxere anni, cum flammea Marte
Lumina Saturno tristi immiscente, per omnes
Auroræ populos, per quæ rigat æquora Ganges,
Insolita exarsit febris, quæ pectore anhelo,
Sanguineum sputum exagitans (miserabile visu!)
Quarta luce frequens fato perdebat acerbo.
Illa eadem Assyriæ gentes, & perfidus, & quæ
Euphratem Tigrimque bibunt, mollemque Canopem,
Inde Phrygas, inde & miserum trans æquora vecta,
Infecit Latium, atque Europâ sæviit omni.

Hæc pestilens sputatio tunc temporis non minus incurabilis fuit, quam in hac nostra peste, ut liquet ex eo quod Andreas Gallus, *lib.* 4. *fascic. de pest.* ita dicat: *Tanta fuit hujus miserabilis belluæ immanitas, ut ab Oriente usque ad Occasum mortalium decimam partem vix superstitem reliquerit; quotquot rapiebat, tot necabat.*

CAP. XI. *De curatione alvi fluxus, & lumbricorum.*

ALvi fluxus ægris peste correptis superveniens, (1.) semper ingens periculum minabatur. Ac proinde non expectandum, (quod tamen multi opinantur) neque solis amygdalatis (quæ in hoc casu semper maximè noxia fuisse observavimus) dolores sedandos, sed statim, si ægri ullo modo quidquam assumere possent, fluxum medicamentis sedandum esse, præter rationem, etiam docuit usus. Quem in finem usi

usi sumus sudoriferis astringentibus (2.) aliquoties repetitis, nec non pulveribus antidotalibus, & condîtis quoque astringentibus ac malignitati resistentibus, quorum omnium copiam descripsimus supra, *cap.* 5. Atque talibus medicamentis interdum in principio sistebatur ille fluxus, cum alioqui transgresso principio nullis remediis (3.) sisti posset, sed ægros secundo flumine ad æternitatis habitacula deferret. Natura enim totam malignitatem qua data porta expellere nitebatur, hinc bonis æque atque putridis humoribus fermentatione effervescentibus, sicque effluentibus, maligna interim labe cordi aliisque visceribus firmius infixa manente, vires ad extremam debilitatem brevi concidebant; unde tandem ipsa quoque retentrix facultas adeo sui impotens evadebat, ut naturæ impellenti resistere nequiens, nihil amplius retineret, imò laxatis vasorum interiorum extremis osculis, etiam sanguinem per alvum & urinam effluere sineret, quem fluxum mors brevi sequebatur, neque ullus in tota hac peste evasit, cui sanguis per has vias effluxit. Quantum ad alvi lumbricos, qui in multis pestiferis etiam apparebant, maximæque putredinis adjunctæ indicium erant, illorum curationi particulatim incumbere necessum non erat, nam pleraque omnia antidota, aliaque medicamenta diaphoretica & putredini resistentia, quibus ratione veneni pestilentis utebamur, etiam lumbricos satis enecabant & expellebant, eorumque generationem impediebant.

ANNOTATIONES.

I. QVæ de vomitu mota fuit quæstio, eadem etiam hic movetur, nempe: *Quo natura vergit, eo ducere oportet, per loca lege naturæ commoda.* Ergo evacuatio quæ fit per intestina, cum fiat per loca commoda, & natura eo vergat, non erit sistenda aut impedienda, sed potius adjuvanda & magis promovenda. Præter solutionem super hoc dubio datam supra *cap.* 9. *annot.* 1. dicimus nos prædicto aphorismo opponere *sect.* 4. *aphorismum* 2. *Talia educenda è corpore, qualia sponte prodeuntia utilia: quæ verò contrario modo prodeunt, cohibenda.* Nam in curatione ægrorum, præter cætera, semper habenda est ratio morbi & causæ morbi; ex qua observatione facile liquebit, non omnem spontaneam evacuationem per intestina omnibus morbis esse convenientem, nec per eam semper talia evacuari qualia decet evacuari, (nempe primariam morbi causam;) istam quoque viam in multis morbis (variolis, morbillis, peste, &c.) lege naturæ non esse commodam, sed ipsam naturam, vel nimis debilitatam, vel à materiæ morbificæ copia nimis gravatam, vel à materiæ venenositate, aliave prava qualitate, acriter stimulatam, interdum ad perversum motum impelli, & per inconvenientes vias evacuare humores quos non convenit evacuari, idque magis in ægri exitium, quam morbi exilium. Vt autem certo cognosci possit, anne in morbis excernantur qualia decet, per vias lege naturæ commodas, jubet Hippocrates, 1. *aphoris.* 2. non à

copia & numero metiri excretiones, sed pro ut conferunt, & ægri ferunt ex facili. In peste autem excretiones per alvum difficulter ferunt ægri, cum summa, citissima, & periculosissima virium dejectione, ergo non evacuantur qualia decet, neque fit ista evacuatio per loca lege naturæ commoda. Quod ipsum Hippocrates, 4 *aphoris.* 47. agens de alvi & urinarum excretionibus, apertissimè explicat, inquiens: *Si verò nihil quod allevationem adfert, per ea loca excludatur, calamitosum.* Contra quæ per sudores, anthraces, & bubones contingunt evacuationes, illæ fiunt cum salute ægrorum, & facile feruntur, ergo evacuantur qualia decet per vias commodas. Concludimus igitur, in peste non esse indulgendum alvi fluxui, (quicquid hic obganniant nonnulli, qui lupum in stabulo concludendum non esse clamitant) sed eidem quam citissimè resistendum, & naturam impellendam esse ad debitas excretiones per vias in tali morbo convenientes, quales viæ sunt illæ quæ ducunt à centro ad peripheriam. Neque credendum est tali modo lupum in stabulo concludi, sed eundem, qui antea perversa via exitum quærens, stabuli parietes perfodiebat, hoc modo per rectam portam citissimè expelli.

II. In peste alvi fluxus per sudorifera & antidota astringentia est cohibendus: non enim quælibet sudorifera & astringentia hic conveniunt, sed talia quæ speciatim pestilenti venenositati resistunt, eamque aliorsum per commodas vias à centro ad peripheriam educunt. Sic etiam Riverius scribit se observasse in febribus pestilentibus alvi fluxus perniciosos, cum quibus ægri ad interitum ruere videbantur, potentioribus diaphoreticis magna dosi exhibitis, quasi in momento cohibitos fuisse, fugato scilicet veneno, quod intestina aliaque viscera vellicando fluxum illum syntecticum efficiebat. Paræus *lib.* 21. *cap.* 40. ad hos fluxus unicè commendat sequens remedium, quod dicit se habere ex Capellano, Regis Medico primario, qui id à patre acceptum magni secreti loco habebat, & ægris felici admodum successu præscribere solebat:

℞. *Boli Arm.*
terræ sigillatæ,
lapidis hæmatitis, ana, drach. j.
picis navalis, drach. j. ſ.
coralli rubri,
margaritarum præparatarum, cornu cervi usti & loti in aqua plantag. ana scrup. j.
sacchari rosacei unc. j.
Fiat pulvis.

Hujus pulveris exhibet ægro cochleare unum ante cibum, vel cum vitello ovi. Angelus Sala, *lib. de peste*, reliquis non juvantibus, tale enema parare jubet:

℞. *Caput ovillum recens & crudum, secetur in duas partes, & abscissâ linguâ, coquatur una cum cerebro in aquæ q. s. donec caro ab ossibus separetur: postea coletur brodium, cui mox infunde summitatum hypericonis duos vel tres manipulos, radicum tormentillæ grosso modo contusar. unc.* j. *ponantur ad cineres calidos per tres aut quatuor horas, postea fiat colatura, quæ sine rebus additis in forma clysteris ægro injiciatur manè vesperique.*

Hujus clysteris, inquit, *effectum invenies mirabilem, quia liquor iste superat alia omnia, quo ad fluxiones desperatas.*

III. Illud sæpissimè observavimus, si alvi pestilens fluxus in ipso principio non sisteretur, postea planè incurabilem in omnibus fuisse; & quibus principium sine contrariorum medicamentorum assumptione transierat, illos omnes citò obiisse.

CAP.

CAP. XII. *De curatione bubonum peſtilentialium.*

BVbonum peſtilentium curatio peragitur medicamentis (1.) partim internis (de quibus in præcedentibus ſat dictum) partim externis ſive topicis: per quæ tribus modis curari poſſunt; nempe per diſcuſſionem, (2.) diverſionem, (3.) vel ſuppurationem. Nos in hac peſte, relictis duobus prioribus modis, tanquam incertis & magis periculoſis, per ſolum ſuppurationis modum bubones omnes curare tentavimus. Quamprimum igitur ægri, ſive in ipſo morbi principio, ſive in progreſſu (4.) duritiem aliquam cum dolore ſentirent pone aures, in collo, ſub axillis, vel in inguinibus, huic plerumque ad citiorem tumoris provocationem & maligni ichoris extractionem, veſicatorium (5.) in inferiore ejuſdem parte applicavimus, ita ut veſicatorium ipſam duritiem (6.) attingeret: eoque per octo vel decem horas inhærente veſicam mediocrem excitavimus, quâ, unicâ vice, totâ ablatâ, folium braſſicæ rubræ vel betæ, butyro veteri vel oleo raparum inunctum, impoſuimus, ut hoc modo locus apertus teneri, & damnoſi ichores melius effluere poſſent. Formula veſicatorii (7.) hæc erat:

℞. *Radic. pyrethri, ſem. ſinapi albi, ana drach.* ſ. *cantharidum ſcrup.* j. ſ. *vel ſcrup.* ij. *mellis drach.* j. *fermenti panis acidi drach.* j. ſ. *vel drach.* ij. *aceti roſacei, q. ſ. Fiat paſta veſicatoria.*

Vel talis erat:

℞. *Sem. ſinapi albi, euphorbii, ana drach.* j.
rad. pyrethri, drach. ſ. *cantharidum drach.* ij.
reſinæ pini, ceræ, ana q. ſ.
Fiat ceratum.

Cucurbitulas (8.) nec infra bubones, nec ipſis bubonibus appoſuimus, earumque uſum in multis, qui id tentaverant, damnoſiſſimum fuiſſe obſervavimus. Secunda die, ut noxia materia ad bubones attrahi, ibique digeri ac ſuppurari poſſet, toti tumori cataplaſmata attrahentia, & emollientia, ac ſuppurantia impoſuimus, quibus præter alia etiam cæpe, ſtercus columbinum, (9.) fermentum panis acidum, & ſimilia (10.) admiſta erant: hac fere forma:

℞. *Rad. liliorum albor. unc.* ij. *herb. ruthæ,*
malvæ, altheæ, ana M. j. *ſcabioſæ (11.)* M. j. ſ.
flor. chamomil. M. ſ. *ficus (12.) ping.* no. ix.
aquæ comm. q. ſ.

Coquantur s. art. & in mortario minutissimè pistentur, addendo tres quatuorve bulbos cæparum, prius chartâ bibulâ aceto madidâ involutos, ac sub cineribus aliquantum assatos,

pulv. rad. althex, unc. ſ. *stercoris columbini unc.* ij. ſ.
fermenti panis acidi, unc. j. ſ. *farinæ tritici drach.* iij.

His affunde colaturam prædictorum, & omnia simul mista coquantur ad formam cataplasmatis, cui postea admisceantur,

mellis unc. j. *unguenti basilici unc.* ſ. *axungiæ anatis, vel olei scorpionum (13.) vel butyri unc.* j. ſ. *Pro ditioribus interdum etiam theriacæ Andromachi; pro pauperioribus theriacæ rusticorum nonnihil admiscebatur.*

Nonnullis etiam solas cæpas (14.) sub cineribus aliquantum assatas, & deinde contusas, pauco theriacæ (15.) & butyri insulsi admixto, cataplasmatis forma primo biduo vel triduo imposuimus (16.) Horum cataplasmatum usu aliquot diebus continuato, cum tumorem jam satis magnum esse, atque ad maturationem tendere videremus, tunc attrahentia (stercus columbinum, fermentum, &c.) amplius non addidimus, sed solis maturantibus usi sumus, ut tumores citius ad suppurationem perduci possent. Sæpe ab ipso principio usque ad perfectam suppurationem, hoc solum emplastrum (17.) imposuimus, quod omnibus intentionibus satisfaciebat, eoque solo tumores non rarò ad integram sanationem perveniebant:

℞. *Gummi galbani aceto dissoluti, emplastri oxycrocei, diachyli cum gummis, ana unc.* j.
misceantur.

Notandum tamen nos quibuslibet tumoribus non imposuisse fortiora attrahentia, sed tantummodo iis qui sub axillis & in inguinibus oriebantur. Tumoribus autem qui prope aures vel in collo prodibant, talia non conveniebant; nam talium usu eosdem, cum maximo suffocationis periculo, imò cum multorum exitio, sæpe paucis horis enormiter accrevisse observavimus: quapropter sola emollientia, vel leviter tantum attrahentia, his imponebantur. Tumores maturefacti, propter cutis duritiem & firmitatem plerumque longas moras trahebant antequam sponte aperirentur; quapropter, ne tetri vapores inde sursum elati cor affligerent, Chirurgi ope citiorem puri exitum paravimus, utque pus liberius effluere posset, tumores in declivi parte scalpello pertundi curavimus. Cauterio autem potentiali (quamvis id venenatam materiam consumere credatur) propter longiorem escaræ moram, nunquam usi sumus. Hanc autem tumorum apertionem non moliebamur, nisi cum jam fere ad perfectam matura-

turationem perveniſſent; quibus enim citius aperiebantur, iis id malè cedebat, nam plerumque immenſi dolores ſequebantur, inflammatio accedebat, febris augebatur, & ſæpe etiam ulcus malignum ac difficilis curationis reddebatur. Tumoribus apertis & pure expurgato, ad ulceris emundationem hoc digeſtivum (quod inſigniter hic proderat) primis diebus imponebatur:

℞. *Scordii ſubtiliſſimè pulveriſati drach.* ij. *vitellum unius ovi, terebinthinæ Venetæ, mellis, unguenti apoſtolorum, ana unc.* ſ.
miſceantur.

Poſtea ulcera aliorum ulcerum modo percurabantur, cavendo ne nimis citò occluderentur.

ANNOTATIONES.

I. Utrum in curatione bubonis peſtilentis conveniant venæſectiones & purgationes, ſatis exactè à nobis examinatum eſt ſupra cap. 3. annot. 1. & cap. 4. annot. 1.

II. Curationem tumorum peſtilentialium omnium tutiſſimè & jucundiſſimè per diſcutientia peragi poſſe, nonnulli haud parvi nominis Medici judicant, quam diſcuſſionem ſequenti modo inſtituunt: Deorſum verſus recta linea ſub ipſis tumoribus duas treſvè cucurbitulas, unam infra aliam, cum multa flamma affigunt, eaſque ter quaterve reïterant. Deinde inferioris cucurbitulæ loco veſicatorium confeſtim applicant, atque ita veſicam excitant, qua disrupta noxiam ſaniem extrahunt. Interim ipſis tumoribus fomentationes digerentes & discutientes calidè admovent cum ſpongia aut pannis laneis vel lineis: vel ſtupam cannabinam in pulvinar juſtæ magnitudinis conſuunt, hocque immergunt decocto betonicæ, hyſſopi, malvæ, meliloti, anethi, chamemeli, & ſeminum cumini ac fœniculi, & expreſſum tumori calidè applicant, idque ſingulis horis vel ſemihoris immutant. Præterea ſubinde quoque cataplaſmata digerentia & diſcutientia imponunt, ut his modis venenatos humores in tumoribus contentos diſcutiant. Tali modo ad ſeptimum uſque diem procedunt, quo temporis intervallo ſi non planè diſcutiantur tumores, tunc primum ad ſuppurantia deveniunt, quæ citius adhibere vetant, metuentes ne per illa obſtructis poris impediretur venenatorum halituum ac vaporum exſpiratio, qui vapor non ſine periculo ad cor regurgitare poſſet. Hanc medendi formam (quia venenati humoris multum diſſipat, nec febres auget, nec acerbos dolores inducit) multi, tanquam valde inſignem, ſummis laudibus ad cœlum uſque extollunt. Verum etſi ratio dictet tumores peſtilentiales hoc modo etiam compendioſè curari poſſe, nobis tamen tutior ac certior videtur illa curatio quæ fit per ſuppurationem, quam tot ſecula, tanquam meliorem, & ipſa experientia magis probatam, hactenus receperunt, cujus etiam in hac noſtra peſte optimos effectus & eventus experti ſumus. Quantum ad pericula quæ illi metuunt ex ſuppurantium uſu, illa admiſtione medicamentorum attrahentium & uſu veſicatoriorum facile præveniuntur.

III. Nonnulli ſcribunt per diverſionem, peſtem & bubones non tantum optimè, citiſſimè, & tutiſſimè curari, ſed tumorum quoque proventum præveniri, & prodeuntium materiam ſtatim aliorſum diverti poſſe. Hunc modum deſcribit Guilhelmus Magiſtrius, *Iſag.Therap.ſect.*3. In partibus extremis longeque à corde remotis, ac minimè periculoſis, præcipuè in medio femore, exiguam faciunt inciſionem cutis, quam implent exiguo fruſto radicis pſeudohellebori, aut verati nigri, cortice abraſo: poſtea emplaſtrum tenax ſuperponunt, & viginti quatuor horis ægrum manibus pedibuſque devinctum (nam præ ſummo dolore propemodum inſaniunt ægri) cuſtodiunt: illo finito tempore, totum peſtilens virus hellebori vi ad illum locum attractum, & ægrum ab omni periculo liberatum eſſe tradunt. Eundem curationis modum miris modis celebrat Angelus Sala, *lib. de Peſte*, & dicit experientia ſe edoctum illud laudis tribuere helleboro nigro, quod inter omnia ſimplicia & compoſita nullum noverit, quod hujuſmodi magnetica & attractiva qualitate præditum ſit, pro facienda revulſione peccantis alicujus humoris, atque ſe cum iſta radice miracula præſtitiſſe, omnes curas ordinarias aliaque medicamenta ſuperando. Hac radice utebatur etiam Sacrificulus ille Buſcoducenſis, cujus meminimus ſupra *cap. 6. annot.* 8. Hollerius verò hac radice non utitur ad diverſionem faciendam, ſed aliud habet experimentum longè facilius. *Oſtrea viva*, inquit, *peſtiferos bubones loco transferunt, & virus omne ad ſe trahunt. Sunt autem agglutinanda brachio, qua axillaris decurrit, ſi quidem bubo in alis fuerit: ſi verò inguen obſidetur, lineamentis femoris, qua vena cruris deſcribit.* Idem cum Hollerio etiam ſentit Paracelſus, *lib de peſtil. tract.* 1, quo loco omnibus cochleis pluribuſque animalibus illam vim adſcribit: *Peſtis*, inquit, *remedia ſunt ranæ, & teſtudines, & cochleæ omnes alligatæ: etiam buſo, tinca, anguilla, murana, paſſer, gallus, pavo, cornix, corvus, peſtiferum venenum ex homine extrahunt.*

IV. Sunt qui attractiva medicamenta in ipſo morbi principio, nullis tumorum ſignis uſpiam adhuc apparentibus, inguinum emunctoriis applicanda, atque hac ratione peſtilens venenum eo protrahendum eſſe, judicant. Verum ille curandi modus nobis valde incertus eſſe videtur, propterea quod ſciri nequeat an natura eò vergat, & venenum peſtilens verſus illam partem expulſura ſit. Nam attractivò remedio iſti loco impoſito, ſi natura materiam morbificam fortè aliorſum, ad capitis vel axillarum glandulas deponere velit, per illud medicamentum impedietur, & turbabitur in ſua operatione. Propterea nos magis tutum eſſe arbitramur, expectare donec aliquo modo animadvertatur quorſum natura vergat, atque tunc illam omnibus modis in operatione ſua adjuvare, & iſtis locis, ad quæ materia morbifica vergere percipitur, medicamenta attrahentia applicare.

V. Veſicatoria in hac peſte plurimum profuiſſe, millies obſervavimus; non tantum enim malignos ichores attrahebant & extrahebant, verum etiam impediebant ne facile retrogrado gradu ad cor, vitæ fontem, remearent. Sæpe etiam virus peſtilens per illa tam inſigniter evacuatum fuiſſe novimus, ut cum ſalute ægrorum tumores poſtea planè evanuerint. Sunt qui veſicatoriorum uſum rejiciunt, dicentes, quod impediant naturæ motum & coctionem, præterea quod calorem febrilem augeant, &c. Quas objectiones ab Hercule Saxonia fuſiſſimè refutatas, hic refellere, inutile & nimis longum arbitramur.

VI. Multi

VI. Multi Medici jubent veſicatoria longè à tumoribus applicare; ut, ſi poſt aures vel in collo tumores fuerint, humero vel ſcapulæ ejuſdem lateris; ſi ſub axillis, medio brachio; ſi in inguinibus, medio femori. Qui modus etiam Ægyptiis communis eſſe videtur, nam illos ſolere peſte infectorum cruribus & brachiis veſicatoria applicare, teſtis eſt Proſper Alpinus, *de Medic. Ægypt. lib.* 4. *cap.* 15. Verum cùm hac ratione natura in ſuo opere interturbetur, & noxia illa materia quam ad emunctoria transmittebat, ad alias partes carnoſas, firmiores, & ſenſibiliores, cum ægri malo trahatur, non videtur approbandus hic curandi modus. Noſtra opinione præſtat applicare veſicatoria infernæ bubonum parti, ut recta ac declivi via fluxio promoveatur ad talia loca, ad quæ ipſa natura ducendum eſſe docet; quæ loca cum ſint glandulæ, vulgò emunctoria appellatæ, partes verè ignobiles, excrementitiis humoribus tempore neceſſitatis excipiendis dicatæ, fas eſt, natura duce, peſtilentem malignitatem ad illas protrahere.

VII. Mercurialis tali veſicatorio utitur:

℞. *Cantharidum præparat. drach.* iij.
fermenti, unc. ſ.
aceti acerrimi parum, miſceantur.

Paræus *lib.* 21. *cap.* 31. hoc ſequens tanquam divinum commendat:

℞. *Cantharidum,*
piperis,
euphorbii,
pyrethri, ana drach. ſ.
fermenti acris, drach. ij.
ſem. ſinapi, drach. j.
aceti parum, miſceantur.

Chirurgus quidam ſaponem nigrum cum ſale torrefacto ſubigebat, cui aliquantum pulveris cantharidum adjiciebat, eoque veſicatorio utebatur. Hieronymus Fabr. ab Aquapendente omnium maximè laudat flammulam, quia admodum attrahit & veſicas excitat, per quas venenum expurgatur. Vulgares in hac peſte multoties ranunculum herbam in mortario contuſam tumoribus imponebant, atque ita magna veſica excitabatur, quâ poſtea detractâ, folium braſſicæ rubræ vel betæ, oleo raparum inunctum, imponebant.

VIII. Galenus, Aëtius, Paulus, aliique graviſſimi Medici, in bubonum curatione cucurbitularum uſum commendant, à quibus ille ad neotericos dimanavit. Chalmeteus partibus buboni vicinis cucurbitulas imponere ſuadet: quod etiam laudat Zacutus Luſitanus, *lib.* 3. *Prax. Admir. obſ.* 3. Plurimi tamen alii ipſis bubonibus in principio cucurbitulas cum multa flamma aliquoties imponunt, ut hoc modo venenum peſtilens à corde citius & melius detrahatur. Verum etſi ipſa ratio hoc remedii genus approbare videatur, nulli tamen in hac peſte, in qua id pluries tentatum fuit, illud feliciter ceſſiſſe obſervavimus: ſemper enim poſt adhibitas cucurbitulas, cruciatus immanes, febres acerbiores, inquietudines & anxietates majores ſequebantur, nec ullum levamen inde conſecutum fuiſſe, unquam vidimus, ita ut tandem earumdem uſum in hac peſte omnino relinquere neceſſe fuerit. Fortaſſe propterea non profuerunt cucurbitulæ, vel quod vicinos humores indifferenter attraherent, non autem venenum: vel quod vicinos humores in cumulum durum contrahendo, viam ad glandulas obſtruerent vel occluderent, atque ita impedirent ne venenata materia eò pervenire poſſet: vel quod dolores, & per hos febres acutiores reddendo, plus noxæ quam utilitatis inferrent.

IX. Rulandus, *cap.* 8. *de febr. Vng. quæſt.* 78. & Burggravius, *in Achille*, tradunt

tradunt bufoni exſiccato magneticam quandam virtutem ineſſe, qua buboni vel anthraci peſtilenti impoſitus, venenum peſtilens mirabiliter ad ſe trahat, eumque adeo fortiter illud venenum attrahere aſſerunt, ut inde totus intumeſcat, atque tunc illo abjecto alium ſiccum de novo imponere jubent. Quod remedii genus etiam magnis laudibus extollunt, Libavius, *part.* 4. *ſingular. lib.* 2. *batrach. cap.* 20. Michaël Papa, *in alexic. venen.* Gabelchoverus, *in Iatrio part.* 3. Caſpar Keglerus, *in regim. peſt.* Mizaldus, *cent. 6. diſtinct.* 34. Crollius, Daniel Mylius, Io. Hartmannus, aliique plures. Monent autem ut in exſiccatione bufonis caveatur, ne venter ejus lædatur, tunc enim venenum non attrahere ajunt. Illam autem bufonis aridi à veneni peſtilenti attractione intumeſcentiam, ſe experientiâ falſam comperiſſe, refert Ioannes Baptiſta ab Helmont: attamen dicit ſe illos aqua tepida aliquantum maceratos appoſuiſſe bubonibus & anthracibus, tam in pectore, capite, mammillis, quam alibi, tam in viris, quam in mulieribus, non ſine prompto levamine & doloris mitigatione. Weckerus, *in Secret.* pulverem rubetæ aridæ buboni inſpergit. Alii oleum bufonum inunctum ad veneni extractionem mirabiliter extollunt, quod ſic paratur:

℞. *Olei olivarum lib.* ſ. *ebulliat in ſartagine, poſtea ſume bufones ligno per caput transfoſſos, & aliquamdiu ſuſpenſos, donec exſiccati fuerint, n°.* viij. *vel* IX. *projice in oleum bulliens, atque ita aliquamdiu relinque; poſtea refrigeratum cola & ſerva.*

Bufonibus magnam vim ineſſe ad peſtilens venenum extrahendum, teſtatur etiam Paracelſus, *lib. de peſt. ad Sterzing.* Verum ſtatuere videtur illos non in omni peſte æque efficaces eſſe; nam ut eſt in aliis novorum dogmatum introductor ſtudioſiſſimus, ſic etiam in hoc morbo aliquid novi ſcribere volens, docet, *lib. de peſtil. tract.* I. quatuor eſſe peſtis differentias: ſcilicet, aliam eſſe igneam, aliam aëream, aliam aqueam, aliam terream: & pro hac varietate dicit varianda eſſe topica, cum unaquæque peſtis habeat ſua appropriata. *Quæ peſtis*, inquit, *cum ingenti ardore & inflammatione corripit, & poſt aures glandulas tumefacit, in qua ægri tamen non ſitiunt, ea peſtis ignis cenſenda eſt: in hac extrahendi veneni (quod recta ad cor penetrat, & mortem invehit) cura eſt tereniabin, manna, ſaccharum, allium, porrum, cæpe. In qua autem peſte ſitis vehemens, brevis aut nullus ſomnus, utriuſque inguinis bubones apparent, ea aquæ eſt: huic adhibe piſces, ranas, bufones, & quæcunque in aquis degunt, & præcipuè ciconiæ & anatis carnes impoſitas. In qua bubones ſub alis ſunt, & difficilis anhelitus urget, & compreſſio vel anguſtia pectoris incumbit, & dolor capitis cum delirio infeſtat, iſta eſt peſtis aëris: applica paſſeres, merulas, carnes gallinarum, perdicum, pavonum, urogallorum. In qua tandem ſomnus profundus ſeu narcoticus eſt, tumores ac bubones nulli certi in corpore, licet iſtorum ægrorum cutis plerumque varia & livida ſit, tumoribuſque ſanguine ſuffuſis conferta, ea peſtis terræ eſt: huic adhibe adipem viperinum, melinum, carnes talpæ, vulpis, lupi, cati. Nam hæc omnia conferre, uſus & experientia dictitat.* Verum ſcire oportet, Paracelſum multa ſibi ſomnia finxiſſe, eaque plerumque tanquam Apollinis oracula deſcripſiſſe, & magno titulo lectoribus obtruſiſſe. Sicut de bufone multi mirabilia ſcribunt, ita etiam nonnulli ranas ſimili encomio extollunt. Foreſtus *lib.* 19. *obſ.* 35. refert ex Grado, hiſtoriam ruſtici, qui ſuo tempore, dum peſtis graſſaretur, ranas viventes ſciſſas & non ſciſſas, venenoſis apoſtematibus applicabat, felici ſucceſſu. Similiter etiam Crato, Geſnerus,

rus, Fumanellus, Vlstadius, Mizaldus, Io. Dan. Mylius, & Libavius, magnam vim ranis adscribunt in attrahendo veneno pestilenti, easque vivas bubonibus imponunt, & cum una moritur, mox aliam vivam admovent, idque toties, donec una viva maneat, atque tunc venenum penitus extractum esse, idque à multis experientiis constare, tradunt. Nonnulli, ut venenum magis foras trahatur, cum Hollerio, tumoribus à principio imponunt ostrea viva: & cum tumores jam mediocriter intumuerunt, tunc cæpas sub cineribus assatas cum theriaca adhibent.

X. Vt venenata materia versus tumores melius attrahatur, suadent nonnulli Medici calide iis imponere gallinas vel columbas vivas dissectas. Verum cum hæ dolores quidem sedare, minimè verò pestilens venenum attrahere queant, videntur prodesse non posse: si enim vis attractiva illis inesset, qua materiam morbificam attraherent, tunc cum maximo damno in phreneticis capiti imponerentur, materiamque morbificam versus caput magis attraherent, in quibus tamen tanquam laudatissimum & ab experientia probatum remedium, à clarissimis quibusque Medicis commendantur.

XI. Scabiosam Germani sua lingua appellant *Apostemen kraut*, propterea quod plurimis tumoribus curandis conveniat, & in pestiferis bubonibus etiam singularis existat. De scabiosæ facultatibus in peste mirabilia narrant, Arnoldus Villanovanus, Guainerius, Manardus, Hollerius, Savonarola, Matthiolus, Gerardus Bergensis, Massaria, Quatramnus, Tabernamontanus, aliique multi Medici. Droëtus admodum probat radicem cynoglossæ, cujus singularem suppurandi bubones vim, dicit sibi à multa experientia constare.

XII. Nonnulli hoc tempore solas ficus coctas & pistatas, cum pauxillo butyri veteris & theriacæ mistas, tumoribus imponebant; idque multis feliciter cessit. Sic propheta Isaias, ex Dei præcepto, Ezechiæ Regi emplastrum de ficubus imposuit, quo ille sanatus fuit, ut videre est, 4 *Regum, cap.* 20. & *Isaiæ cap.* 38.

XIII. Palmarius, *cap.* 18, scribit, oleum scorpionum arteriis illitum, & vicino buboni loco inunctum, præsentem opem adferre. Alii hujus olei vires etiam ad præservationem & curationem pestis admodum extollunt. Petrus Salius, *lib. de Pestil. cap.* 23, sic inquit: *Oleum scorpionum, & in veneno assumpto, & in pestilentialibus affectibus mirabiles edit effectus, semimortuos patientes reviviscere faciens, si eo oleo cordis regio & arteriarum loci inungantur.* Alexander Massaria, *lib.* 2. *de Peste*, dicit, oleum ex scorpionibus, pulsantibus temporum, manuum, ac pedum arteriis, cordisque regioni inunctum, non modo peste affectos juvare, sed & sanos præservare. Illud ipsum etiam asserunt Manardus, Rulandus, Croneburgius, Rudius, Droëtus, Goclenius, Hollerius, aliique multi. Nos tamen in hac peste oleo isto rarius usi sumus, quia cum propter defectum scorpionum illud oleum apud nos confici non posset, & de eo quod aliunde è longinquis regionibus adferri dicebatur, admodum incerti essemus, anne esset verum oleum scorpionum ritè paratum, huic remedio non multum confidere potuimus.

XIV. In hac peste vulgares communiter tumoribus & anthracibus imposuerunt sola folia brassicæ rubræ oleo raparum inuncta, atque in eorum usu continuabant usque ad abscessuum maturationem; eoque modo innumeri feliciter curati fuerunt. Multi bulbum cæpe crudum per medium dissectum tumo-

tumoribus imponebant, & cum nigrefceret, renovabant, idque toties reiterabant, donec amplius non nigrefceret, atque tunc totam malignitatem extractam effe credebant. Alii faniore confilio cæpas magnas aliquantum excavatas theriaca implebant, & fub cineribus calidis affabant, deinde in cataplafmatis formam contundebant, & admifcendo axungiam fuillam, tumoribus imponebant, cum felici fucceffu: quod ipfum etiam nos non femel pro pauperibus feliciffimè tentavimus, fed theriacam non admifcebamus nifi poft affationem cæparum, quia illius virtutes affatione multum imminui neceffe eft. Notandum etiam, cæpas non effe diu affandas, nam fi ad perfectam mollitiem affando perveniant, optima earum vis calore ignis difpellitur. Foreftus, *lib. 6. in Scholio obf.* 19. fcribit, Chirurgum, qui tunc nofocomio præerat, bubonibus præcipue applicaffe cæpas coctas & contritas cum finapi albo recenter molito; quod fi finapi album deeffet, ejus loco fumebat theriacam, eamque cum cæpis contundebat ac mifcebat, nec alio attractivo medicamento utebatur; quo remedio fæpe intra tres dies bubo & abfceffus maturabantur, aut ad fummum quarto die.

XV. Sunt qui folam theriacam bubonibus imponunt, cujus tamen ufus multis valde fufpectus eft, ac propterea Valefcus de Taranta, *lib.7. Philon. pharmac. cap.* 16. jubet applicare theriacam inter regionem cordis & abfceffum: *Quoniam*, inquit, *venenum ante fe expellit, ideo errant qui illam illinunt abfceffui.* Multi tamen aliter fentiunt. Hanc quæftionem fusè tractat Nicolaus Florentinus, *lib. de venen.* nec non Gentilis, & alii.

XVI. Nonnulli Chirurgi tumorum peftilentialium curationem cum mercurio vivo aggredi non extimefcunt: in quem errorem etiam quondam Simonium, doctum Lutetiæ Medicum, protractum fuiffe fcribunt, qui hoc remedio in fe ipfo ufus ad dirigendum peftilentem inguinis bubonem, ilico vires proftratas fenfit, brevique delitefcente bubone, occubuit. Huic damnofiffimo errori etiam graviter intricatus fuiffe videtur Paræus, qui *lib.* 21. *cap.* 29. inunctiones mercuriatas ad peftis curationem magnopere extollit, haud fecus ac fi æque neceffe foret venenum peftilens, quod aëreum & fubtiliffimum eft, eodem modo & remedio attenuare, fundere, ac refolvere, quo venereum craffum ac tenaciffimum attenuatur & refolvitur. Quare autem mercurius ad peftis & peftilentis bubonis curationem non conveniat, notum effe poteft ex eo quod Palmarius, *lib. de pefte, cap.* 24. fcribit: *Sunt*, inquit, *qui unguento ex hydrargyro corpus inungunt, ignari frigidum & humidum hydrargyrum calamitofam veneni labem cum humore intro regerere, mortemque inferre, contaminatis vifceribus; quod multis ufu veniffe, animadverti.*

XVII. Ad bubonis peftilentis curationem mirificè laudatur hoc emplaftrum Paracelfi:

℞. *Gummi opoponacis, unc.* ij.
Serapini, unc. iiij.
bdellii, drach. iij.
galbani, unc. j.
olibani, drach. ij.
diffolvantur in aceto, & colentur, addendo pulverem unius bufonis, ac etiam ranæ exficcatæ,
fulphuris vivi, unc. j.
camphoræ, drach. j.
Fiat emplaftrum, imponendum tumori, & fingulis fex horis renovandum.

Idem Paracelfus etiam folo opoponaco aceto diffoluto emplaftri forma utitur. Ad citam verò maturationem opoponacem cum oleo laterino mifcet, atque

que ita expeditè maturare & malum tollere dicit. Gregorius Horstius *de morb. contagios.* magni facit hoc sequens emplastrum pestilentiale Angeli Salæ, quod magno encomio describit:

℞. *Gummi Sagapeni,*
ammoniaci,
galbani, ana unc. iij.
terebinthinæ coctæ,
ceræ virgineæ, ana unc. iiij. ſ.
magnetis arsenicalis subtiliter pulverisati, unc. ij.
terræ vitriolatæ, unc. j.
olei succini, unc. ij.
radic. aronis pulv. unc. j.

Gummi depurentur cum aceto squillitico, & ad consistentiam emplastri decoquantur, deinde cum rebus aliis fiat emplastrum lege artis, quod excellentissimum atque specificum est ad extrahendum virus pestiferum ex profunditate ad extra, præcavendo ne vicissim ad interiora regurgitet, & cor ipsum suffocet, ut credam inter omnia topica simile remedium non inveniri. Hoc emplastro si carbunculus obducatur, paucis horis venenum extrahet. Præparatio magnetis arsenicalis antedicti, hæc est:

℞. *Arsenici crystallini,*
sulphuris vivi,
antimonii crudi, ana part. æq.

Hæc tria in mortario ferreo pulverisentur, in vase fortissimo vitreo ponantur ad ignem arenæ, donec vitrum optimè incalescat, & prædicta solvantur atque liquentur instar picis: tunc rupto vitro, eximenda materia, & in unam massam cogenda, quæ erit dictus magnes; cujus maximum encomium videndum apud Angelum Salam, anatom. vitriol. tract. 2. *cap.* 10.

Ad bubonum & carbunculorum curationem ab aliis magnopere commendatur hæc mixtura de fuligine:

℞. *Fuliginis camini, drach.* x.
fermenti,
terebinthinæ,
butyri, ana unc. j.
saponis Veneti, unc. j. ſ.
mellis rosacei, drach. vj.
salis communis, unc. ſ.
vitella ovorum n°. ij.
theriacæ,
mithridatii, ana drach. ij.
Misceantur.

Cùm anno 1655 pestis Vltrajecti nonnihil grassaretur, pro nosocomii aliisque pauperibus ægris in Collegio Medico præscriptum fuit hoc cataplasma bubonibus applicandum:

℞. *Radic. liliorum alb.*
cæparum sub cineribus assat. ana unc. j.
fol. malvæ,
altheæ,
scabiosæ,
flor. chamomill.
meliloti, ana M. j.
ficuum, paria x.
Coctis & contusis adde,
farinæ sem. lini,
fœnugræci, ana unc. j.
stercoris columbini, unc. ij.
olei chamemelini,
ung. altheæ, ana unc. j. ſ.
fiat s. art. cataplasma.

Experientissimus Paulus Barbette, præclarus Amsterodami Practicus, in suo libello Belgico quem de Peste edidit, ad curationem bubonis pestilentis admodum extollit Emplastrum magneticum arsenicale, cum eoque bubones non ad suppurationem deduci, sed eorum venenositatem, felicissimo successu, foras evocari, scribit. Quia autem in perniciosissimo hoc morbo impium foret quippiam celare quod communi commodo inservire posset, ille satis liberaliter hanc suam medendi methodum adscribit, & publici juris facit: quæ quia imprimis notatu digna est, ipsius Auctoris verba Latinitate donata hìc adscribi merentur: *Bubonis*, inquit,

quit, *curationem hoc modo instituere consuevi: Quamprimum impono vesicatorium, etsi vix quidquam intumuerit, non præmittendo cucurbitulas, quoniam illæ mihi non placent, quia dolores & febres excitant, bonos pravosque humores æqualiter attrahunt, totumque sanguinem magis turbant. Post septem, octo, pluresve horas, vesicam excitatam incîdi curo, & impono emplastrum magneticum arsenicale, quod inter omnia alia quæ unquam vidi, aut nominari audivi, præclarissimos maximosque effectus edit, quemadmodum quilibet, qui eo utitur, comperiet. Ejus descriptio invenitur apud Hartmannum & Agricolam, estque hæc:*

℞. *Antimonii crudi,*
sulphuris flavi,
arsenici albi, ana unc. ij.

Subtilissime pulverisata sepeliantur in phiala in arena, subministretur ignis donec colliquescant, & colorem rubeum subobscurum induant. Vase refrigerato exime materiam, quæ Magnes arsenicalis vocatur, & venenata amplius non est, ut in canibus cuilibet id experiri licet. Postea,

℞. *Gummi serapini,*
ammoniaci,
galbani,
magnetis arsenicalis, ana drach. iij.
terebinthinæ Laricea,
ceræ, ana unc. ſ.
olei succini, drach. ij.
terræ vitrioli dulcificatæ, drach. j.

Gummata dissolvantur in aceto vini forti, & per pannum linteum expressa, bulliendo iterum inspissentur ad priorem consistentiam. Deinde seorsim eliqua ceram & terebinthinam, & extra ignem agita, donec in spissitudinem unguenti redigantur. Adde porro supradicta gummata, & magnetem arsenicalem, cum terra vitrioli & oleo succini, & habebis emplastrum ad extrahenda omnis generis venena efficacissimum.

Hoc emplastrum, inquit, *ejus naturæ esse comperi, quod si cuti crassæ duraque imponatur, tunc ne minimam quidem crustam faciat, & nihilominus malignos humores tam potenter extrahat; ut magnitudinis nucis tumor interdum quatuor aut sex dierum spatio penitus evanescat: sed hoc non semper tam citò facit; atque hinc sæpe urget necessitas subitæ evacuationis, ut primò vesica vesicatorio excitetur: & tamen in nonnullis validis corporibus crustam non facit, nisi impositum vesicatorium non solum cuticulam, verum etiam cutem ipsam nonnihil corroserit. Sed in junioribus ac tenellis corporibus, etiam sine præmisso vesicatorio, crustam satis commode inducere potest. In hac crusta propriè subsistit seu continetur foras extractum venenum, & propterea mediocrem habet crassitiem, cum interim subjecta cutis vix sit exesa; quod notatu dignum est: nam hanc causam esse arbitror, quod longè facilius, quam aliæ arte factæ crustæ, dissolvi possit: quippe 24 aut 36 horarum spatio, sine præmissa scarificatione, illa radicitus spatulâ eximi potest, cum minimo aut nullo patientis dolore; si modo aliquantum unguenti basilici cum theriaca mixtum, sub communi emplastro aliquo pestilentiali imposueris. Alioqui ad crustæ separationem & casu, hoc sequens valde convenit:*

℞. *Mellis virginei,*
axungiæ anatis, ana unc. j.
fuliginis camini, drach. vj.
terebinthinæ Argentinensis, unc. j.
vitell. ovor. N°. ij.
theriacæ, drach. iij.
olei scorpionum, q. s.
misce, fiat unguentum.

Si tumor, post primam ablatam crustam, non satis evanuerit, excitabis aliam secundam, aut tertiam per antedictum emplastrum arsenicale magneticum, & tractabis ut ante. Denique ulcus remanens iterum sanabitur cum emplastro de minio, albo cocto, diapompholygos, aliisve siccantibus & cicatrizantibus medicamentis. Sed non nimium festinandum in sanatione & occlusione ulceris, ne forte mali aliquæ reliquiæ intus superstites manentes, morbi recidivam & mortem inducant.

CAP.

Cap. XIII. *De curatione Carbunculorum, & exanthematum.*

IN hac peste carbunculorum curationem (1.) præter (2.) sudorifera antidota, aliaque interna medicamenta, etiam topicis sequenti modò instituimus: Sæpe prima & secunda die (2.) imposuimus folium brassicæ rubræ oleo raparum inunctum, quod in frequentissimo usu erat apud vulgares. Postea statim, imò ut plurimum ab ipso principio, per suppurantia dolores mitigavimus, & suppurando carbunculum à vicina carne separare annixi sumus. Illum in finem hujusmodi medicamentum topicum, carbunculis applicandum, paravimus:

℞. *Radicum consolidæ majoris sicc.*
herb. scordii sic. ana drach. ij.
rad. altheæ sicc. farinæ sem.
lini cribratæ, pollinis farinæ tritici, ana unc. ſ.
Fiat pulvis subtilis, cui affunde,
aquæ communis, q. s.
Coquantur aliquantum, ut mucilagines solvantur, & compositio ad pulticulæ crassioris formam deveniat, cui adde,
mellis, terebinthinæ,
unguenti apostolorum, ana drach. iij.
picis liquidæ, ung. basilici, ana drach. ij.
vitellum unius ovi, croci scrup. j.
misceantur.
Interdum etiam addebantur theriacæ drach. ij.

Hanc pulticulam (4.) ob eximium commodum quod inde percepimus, in frequenti usu habuimus, & ex multis (5.) tentatis, nihil invenimus cum quo carbunculorum separatio & curatio citius ac melius perageretur. Illius aliquantum in linteo pinguius extensum anthraci imponebatur, idque bis terve de die renovabatur. Emplastra minus proderant, atque hinc rarius à nobis fuerunt imposita; & si iisdem uti cogeremur, ubi alia topica ad manum non essent, solum emplastrum diachylum cum gummis, vel basilicum, vel emplastrum ex galbano, diachylo & oxycroceo mistum; vel etiam in vulgaribus picem navalem liquefactam, ac tunc cum picis liquidæ æquali parte mistam, emplastri forma applicavimus: qua sola pice sæpius vidimus anthraces citissimè separatos, & dolores optimè sedatos fuisse. Acria (6.) & attrahentia topica plus damni quam commodi attulisse, & sic altas ac dolorosas scarificationes (7.) plurimum nocuisse,

& carbunculos, quo mitius tractarentur, eo melius & citius curatos fuisse, millies observavimus. Carbone separato & extracto, primò ulcus mundabatur digestivo, præcedente capite descripto, ac postea instar aliorum ulcerum percurabatur. Quantum ad curationem exanthematum, illam instituere necessum non fuit, quia hæc mortis instantis præsagia erant, neque curationi tempus dabant, quam si admisissent, per sudorifera & alexipharmaca curari debuissent.

ANNOTATIONES.

I. Galenus, *lib.* 14. *method. med. cap.* 10. in carbunculi curatione venæsectionem ad lipothymiam convenire docet, ut sanguis ebulliens, à quo dicit generari carbunculum, magna copia educatur. Ejusdem sententiæ quoque sunt Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 25. Oribasius, *de curat. morb. lib.* 3. *cap.* 27. & Actuarius, *lib.* 4. *method. med. cap.* 16. Hos veteres sequuntur Leonardus Fuchsius, Ioannes Cornarius, Zacutus Lusitanus, aliique multi neoterici. De hujus opinionis veritate hîc multum differere necesse non est, cum illam satis examinaverimus supra, *cap.* 3. *annot.* 1. Illud unum tantum addemus, experientiam in hac peste adeo repugnasse huic curationis modo, ut ex omnibus illis, quibus ratione carbunculi vena secta fuit, nullum evasisse viderimus: in omnibus enim illis statim post venæsectionem, veneno ad centrum retracto, & cordis viribus prostratis, exaruerunt carbunculi, & mors brevi subsecuta fuit. Nos cum Galeno & aliis etiam probaremus venæsectionem, si verum foret illud quod tanquam verissimum præsupponitur, nempe carbunculos fieri à sanguinis ebullitione: sed quantum illa hypothesis absit à vero, docuimus *lib.* 1. *cap.* 14, *in textu*, & *annot.* 1, 4, 5, 6.

II. De purgatione, anne conveniat, alii aliter sentiunt. Averrhoës, *lib.* 3. *collect. cap.* 31. in febre pestilente cum carbunculo, dicit, non sufficere medicinam unum tantum humorem purgantem, sed omnes, sicut sunt pilulæ cochiæ. Galenus in malignis exanthematibus etiam probat purgationem, *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *cap.* 29. In apostemate pestilenti purgantia exhibet Avenzoar, *lib.* 3. *theisir. tract.* 3. *cap.* 1. Purgationes quoque in hoc casu præscribunt Monardus, Ficinus, Zacutus, & alii. Contra verò experientia, & plurimorum aliorum illustrium Medicorum dogmata & auctoritates demonstrant, purgationes hîc cane pejus & angue fugiendas esse. Hanc quæstionem latius agitavimus supra, *cap.* 4. *annot.* 1.

III. Ioannes Hartmannus jubet ut carbunculus in principio circumrotetur Sapphiro eleganti, donec circumferentia aliquoties à Sapphiro ducta livere videatur. Hartmannus illud habet ex Paracelso, qui præcipit, ut spatio quadrantis horæ illa Sapphiri circumductio fiat, donec circulus appareat niger. Quam circumductionem cum Sapphiro plurimum prodesse, & carbunculi separationem citius promovere, testes quoque sunt Crollius, Villanovanus, Albertus Magnus, Franciscus Ruëus, Sennertus, Iacobus Horstius, aliique. Imò Wolffangus Gabelchoverus, *in schol. cap.* 7. *lib. de gem. Andr. Bacii*, de hoc lapide ita scribit: *Sapphirus anthraces tempore pestis nasci vetat, &, quod majus est, super anthracem posita, non aliter*

aliter eum ac aqua ignem extinguit, ut sæpius se expertum fuisse Antonius Guainerius testatur: nam ejus malitiam ac venenositatem reprimit, & ne venenatus ejus fumus ad cor ascendat, ac spiritus inficiat, impedit. Nobis in hac peste Sapphiri copia nunquam fuit, ac proinde de virtutibus illius experimentum facere non licuit. Hujus tamen defectu jubet Paracelsus sumere crystallum instar Solis radiantem, eumque circumductum, eundem, quem de Sapphiro diximus, effectum edere tradit.

IV. Ioannes Tagaultius, *Chirurgiæ lib.* 1, *cap.* 7, in eundem finem simile medicamentum facit, ex melle, sale, farina triticea, & ovorum luteis, cui ad citiorem carbunculi casum, interdum addit butyrum & axungiam suillam. Adjungit etiam, quod consolida major inter duos lapides contrita, divino quodam miraculo, anthraces sanet, & ex toto intra diem unum interimat. Iacobus Horstius, *Consil. de pest.* scribit anthraces tritico à sanis masticato & imposito, egregiè mitigari. Alii hoc sequens valde commendant:

℞. *Mellis, unc.* j. ſ.
saponis Hispanici, unc. ſ.
fuliginis camini, drach. j. ſ.
terebinthinæ,
butyri,
fermenti, ana drach. ij.
salis communis,
theriacæ Androm. ana drach. j.
vitellum unius ovi,
misceantur.

V. Avicenna & Paulus Ægineta ad carbunculum radicitus evellendum, commendant, ut malum Punicum acidum in aceto coquatur, & ubi intabuerit, in lævorem conteratur, linteoque illitum imponatur, siccatum verò rursus aceto humectetur. Alii hoc cataplasma laudant:

℞. *ficuum ping.*
passularum mundat.
*nucleorum nucis juglandis, ana unc.*ij.
Coquantur aliquamdiu in vini albi q. s. deinde optimè pistentur in cataplasmatis formam, cui admisce vitella duorum ovorum.

Marcellus magni facit emplastrum dictamnos vocatum, quod describit *operis cap.* 7. Nicolaus Myrepsus, *sect.* 38. *cap.* 182, inquit: *Carnem bubulam diligenter contusam carbunculis imponito, solve post tres dies, & cum radice ascendit carbo: postquam deciderit, ut cavum ulcus curato: est probatum.* Paræus, *lib.* 21, *cap.* 34, scribit se tali remedio sæpe feliciter usum fuisse ad carbunculorum ardores doloresque sedandos, & promovendam suppurationem:

℞. *Fuliginis camini, unc.* iiij.
salis communis, unc. ij.
redigantur in pollinem, adjectisque duorum ovorum vitellis, agitentur simul, quoad pultis consistentiam adeptum fuerit medicamentum, quod tepidum imponatur.

VI. Varii sunt qui vesicatoria etiam ipsis anthracibus imponunt, atque ita eorum separationem citius promoveri asserunt. Verum quamvis in hac peste illud non semel à Chirurgis tentatum fuerit, nunquam tamen laudabilem effectum inde videre potuimus. Nonnulli alii carbunculos à principio aqua forti illinunt, alii ferro candenti eosdem aliquantum inurunt, ut veneni magnam partem absumant, ejusque malignitatem coërceant. Verum cum ab inducta crusta venenati humoris exhalatio seu transpiratio impediatur, hanc curationem plus damni, quam commodi inferre, verisimile est.

Ita ut hujusmodi acria remedia in peste Noviomagensi non modo nihil, aut parum profuisse, sed multoties nocuisse, à nobis observatum sit. Verum anno 1655, cum pestis Vltrajectum multas-

multaſque alias urbes invaſiſſet, inventum eſt aliud, acerrimum quidem, ſed aureum certè remedium, quo carbunculi mox cohibentur, ut ulterius non proſerpant, & in vicinas partes limites non extendant, ſed quam citiſſimè à ſanis ſeparentur & excidant. Illud eſt oleum ſeu butyrum antimonii, quod, cum carbunculus jam ſedem fixit, cum pluma circumferentiæ ejus leviter illinitur: mirum profectò quam citò emortuæ partis à ſana circumſtante ſeparationem faciat, ita ut poſtea curatio emplaſtris facile peragatur. Hujus butyri compoſitionem deſcribit Schroderus, in ſua Pharmacopœa Medicochymica, *lib. 3. cap. 15*:

℞. *Antimonii puriſſimi,*
mercurii ſublimati, ana part. æq.

miſceantur exactè in mortario lapideo, hinc vitreæ retortæ indantur, & in cella vinaria per triduum deponantur, ut liqueſcant, tunc per retortam iſtam diſtillentur in arena igne mediocri, vel igne aperto ſenſim & ſucceſſivè aucto: ſic liquor ſeu butyrum antimonii inſtar glaciei egreditur; qui ſi concreſcat in collo, ne id obſtruat, admove cautè ignitum carbonem, ut liqueſcat. Liquorem egreſſum rectifica per retortam vitream. Vel hoc oleum cinnabari ſua ante rectificationem imprægnetur. Nimirum cinnabarim tritam adde dicto oleo, ſtentque in digeſtione horis 24, vitro clauſo, in cinere, ſic fiet unitio, hinc rectifica per retortam.

Hoc oleum ſeu butyrum in carbunculis, & quibuslibet ſphacelatis ac emortuis partibus à ſanis ſeparandis, mirabilia præſtat.

VII. Rhazes, Oribaſius, Paulus Ægineta, Hollerius, Platerus, aliique plurimi magni nominis Medici, anthraces altè ſcarificare, vel eoſdem, cum maximis ægrorum doloribus, novacula uſque ad radices conſcindere jubent. Verum hæc curatio duabus de cauſis rejicienda videtur: Primò, quia ob ingentes cruciatus venenatorum humorum magnus impetus fit in partem affectam, à quibus partes ſanæ, carbunculo proximè adſtantes, novacula inciſæ ac valde jam dolentes, inficiuntur, & pars carbunculi fiunt: ad hæc febres exacerbantur, & vigiliæ inducuntur. Secundò, quia in hac noſtra peſte millies docuit experientia, hujuſmodi altas ſcarificationes & exciſiones infeliciſſimè ſucceſſiſſe, & ſemper carbunculos, quo mitius tractabantur, eo citius curatos fuiſſe.

DE PESTE,

LIBER QVARTVS.

PROOEMIVM.

QVamvis illa, quæ præcedentibus libris de Peſtiferæ Luis diagnoſi, præcautione & curatione ex noſtris aliorumque obſervationibus curioſiſſime conſcripſimus, ad hiſtoriæ Peſtis totalem cognitionem abundè ſufficere poſſe viderentur, tamen ad majorem rei elucidationem, utile nobis viſum fuit prædictorum confirmationem practicis exemplis ſtabilire; atque in eum finem ex innumeris in hac Noviomagenſi peſte à nobis annotatis ægrorum hiſtoriis, pauciores quaſdam ſimul in unum librum congerere, eumque prioribus tribus adjungere, ut hoc pacto ſimul & diri morbi mores, & noſtræ curationis methodus, multaque quæ in utriſque obſervanda occurrerunt, lectori Medico melius & clarius innoteſcere poſſent. Non tamen hic, alicujus oſtentationis gratia, innumerabilium ægrorum, à nobis curatorum & ſanatorum, hiſtorias ſimul colligere, (illud enim nimis longum, imò etiam inutile fuiſſet cum mea curandi methodus ex paucis abundè ſatis innoteſcere poſſit) ſed tales duntaxat exhibere volui, in quibus plerumque aliquid ſingulare, vel ad curationem, vel ad diagnoſin, vel ad prognoſin, conſiderandum occurrit; aut inſolitum quid in excretionibus aliiſve ſymptomatibus, item in contagio & morbi tempore, vel more, obſervatum fuit.

HISTORIA I.

ANcilla Antonii Vos, Mercatoris vini, anno 1635, 6 Novembris ægrotare cœpit; circa veſperam ad illam vocatus fui. Inveni ipſam magna cordis anxietate preſſam, & febricitantem, cum capitis gravativo dolore, ac pulſu parvo, crebro & aliquantum inæquali: vires tamen non multum dejectæ erant. Duas parvas puſtulas magnitudi-

 nis

nis ſeminis aniſi, rubicundas & dolentes, alteram in mamma dextra, alteram in medio oſſis ſterni habebat, quæ anthraces erant incipientes, certa peſtis indicia. Præſcripſi hunc hauſtum ſudoriferum, à quo bene, & totâ fere nocte ſudavit, cum magno levamine:

℞. *Extracti cardui benedicti, ſalis abſinthii, ana ſcrup.* j. *ſalis cardui ſcrup.* ſ.
theriacæ androm. drach. j. *aquæ theriacalis, & cardui bened. ana unc.* j.
olei vitrioli gut. xv.
Miſce, fiat hauſtus.

Poſtridie vidimus prædictas puſtulas ad unguis pollicis latitudinem increviſſe, & jam perfectos eſſe carbunculos nigricantes, in ſuperficie veſiculam habentes, quâ pertuſâ & ablatâ effluxit ichor niger ac venenatus, & ſub illa veſicula latens carbunculus denudatus eſt, cui impoſuimus unguentum ex apoſtolorum & baſilici ana part. æq. ſuperinjecto emplaſtro diachylo cum gummis. Ad ſitim hoc julabium præſcripſi:

℞. *Aquæ cardui benedicti, lib.* j. *ſcabioſæ, & acetoſæ, ana lib.* ſ.
ſyrupi de ſucco citri, unc. ij. *olei vitrioli q. ſ. ad gratum acorem.*
Miſce, fiat juleb.

Statim poſt meridiem reïteratus fuit prior hauſtus ſudoriferus, à quo cum rurſus optime ſudaſſet, anthrax qui in medio oſſis ſterni erat, ſe extendit ad latitudinem ſemi daleri imperialis. Tunc pulticulam noſtram ad carbunculos (lib. 3, cap. 13, deſcriptam) quam interea præparari curaveram, anthracibus imponere, & ter de die renovare juſſi. 8. Novembris, hoc conditum præſcripſi, de quo ter quaterve de die ab apice cultri particulam magnitudinis avellanæ comêdit:

℞. *Specierum liberantium drach.* j. *radicum helenii condit.*
cortic. aurantiorum cond. ana unc. ſ. *diaſcordii Fracaſtorii, drach.* ij.
ſyrupi acetoſitatis citri q. ſ.
Miſce, fiat conditum.

Reïteratum quoque fuit antedictum julabium: 12 Novembris anthraces à vicinis partibus ſeparati ſunt; quibus extractis, unguentum mundificativum de apio cum unguento apoſtolorum miſtum, ter quaterve impoſitum fuit, deinde cum unguento aureo cavitatibus carne repletis, & emplaſtris ad cicatrizationem perductis, ægra convaluit. Toto morbi tempore alvus ſatis reſpondit, & præter anxietatem (quæ poſt ſecundum ſudorem una cum febre ceſſavit) alia valde gravia ſymptomata non ſupervenerunt.

Annotatio.

ANno 1635, æſtas erat calidiſſima & ſicciſſima, eo nomine clara, quod tunc temporis duo potentiſſimi (nempe Regis Galliarum & Hollandorum) exercitus ſimul conjuncti in Brabantia Lovanium obſederant. Hac æſtate circiter Iunio menſe febris quædam maligna & peſtilens Noviomagi

paſſim.

passim grassari cœpit, quæ postea adventu utriusque dicti exercitus plurimum adaucta, maximam stragem edidit. Hujus febris curatio in principio propter mali novitatem difficilior visa fuit; sed non diu post compertum est, venæsectiones ter quaterve, & interdum pluries reiteratas, ad hujus morbi curationem primarium subsidium attulisse, aliorumque lenientium, refrigerantium, sudoriferorum & alexicacorum medicamentorum usu accedente, à maximi illius hostis injuriis plurimos fuisse liberatos. Circa finem Septembris febris hæc valde imminuta est, ita ut multo pauciores ægrotarent; sed in multis eorum quos tunc morbus tenebat, maculæ exiguæ rubræ & purpureæ in corporibus apparuerunt, certa indicia febris illius pestilentis quam purpuream, petechialem, peticularem, vel lenticularem appellant Medici. Circa medium Octobris varii absque his maculis febri cum summa anxietate correpti, subito intra biduum vel triduum interierunt, & venæsectiones antea valde utiles, tunc inutiles, imo noxias evasisse, compertum est. In principio Novembris certissima pestis signa in ægrotis apparere cœperunt, atque exinde dira labes paulatim per urbem dispersa fuit.

HISTORIA II.

PEtrus Vervoort, cujus ædibus Regina Angliæ pro insigni erat, vir robustus, 24 Ianuarii, anno 1636, peste correptus fuit. In ipso principio meum consilium imploravit. Vomebat, valde anxius erat, cum pulsu celeri & inæquali, capite dolebat, & durum in altero inguine sentiebat tumorem. Tale sudoriferum statim præscripsi, quod circa vesperam assumpsit:

℞. *Confectionis de hyacintho, salis scordii, ana scrup.* j.
salis cardui bened. scrup. ſ. *theriacæ Androm.*
diascordii Fracast. ana scr. ij. *aquæ theriac. & cardui bened. ana unc.* j.
olei vitrioli gut. xij.
Misce, fiat haustus.

Tota nocte vehementer sudavit, idque vigil, nam primis octo horis à somno abstinere jusseram. Omnia prædicta symptomata hoc unico sudore cessarunt; ipse quoque tumor in inguine evanuit, atque æger sequenti die mediocriter valuit. Deinde per aliquot dies quotidie bis terve particulam hujus conditi sumpsit:

℞. *Pulveris bezoartici drach.* j. *radic. helenii condit.*
cortic. aurantiorum cond. ana drach. iij. *theriacæ drach.* j.
diascordii drach. ij. *syrupi de scordio q. s.*
Fiat conditum.

2. Februarii, cum se jam plane sanatum esse sentiret, & alvum tamen per aliquot dies non deposuisset, exhibui pilularum nostrarum antipestilentialium drach. ſ. unde bis terve alvum dejecit, nec pluribus medicamentis opus habuit.

Annotatio.

IN velocissimo hoc morbo semper periculum est in mora, & sæpe animadvertimus illos, qui in ipso principio citissime medicamenta assumebant, cito & facile curatos fuisse; principio autem neglecto summum periculum ægris impendisse. Quod ipsum in sua Praxi observavit quoque Sennertus, nam lib. 4. de febr. cap. 6, sic ait: *Existimo tot homines peste interire, quod plerique tardius alexipharmaca usurpant; multosque posse servari, si ea citius, & antequam venenum humores corrumpere incipit, assumerent. Aliquoties enim observavi in pestilentibus constitutionibus, quosdam cum se infectos sensissent, statim sumptis alexipharmacis ad sudorem se composuisse, & postea nihil mali amplius passos esse, sed postridie ad consueta negotia rediisse. Contra si curatio protrahatur, & horæ octo vel duodecim jam elapsæ sint antequam medicamentum aliquod propinatur, centesimus vix evadit.*

HISTORIA III.

GErardus Lucas, cerevisiarius in platea Hesia habitans, peste cum gravissima febre affectus fuit: adfuerunt summa anxietas, capitis dolor, ardor internus, linguæ ariditas, sitis, & dolor sub axilla absque tumore. Duo assumpsit alexipharmaca, à quibus copiose sudavit; sed post secundum sudorem loco tumoris sub axilla magnus carbunculus visus fuit, è quo signo mortem prædixi, quæ tertia morbi die præsagium nostrum verificavit.

Annotatio.

PAucissimis loco tumorum in emunctoriis carbunculi nascebantur; sed quibus id contingebat, illi moriebantur omnes.

HISTORIA IV.

IAcobus vander Mijl, eques robustus & plethoricus, se peste correptum sentiens cum dolore sub axilla absque tumore, statim suo ipsius consilio Chirurgum adiit, & lateris affecti venam in brachio sibi pertundi curavit. Extractis aliquot sanguinis unciis domum recessit: ilico magno horrore correptus est; accessit vomitus enormis, cum summa cordis anxietate & virium prostratione. Tunc ad me concursum est. Exhibui statim haustum sudoriferum, quem cum evomuisset, statim alterum alexipharmacum dedi, quod quidem retinuit, verum sudare non potuit. Sequenti nocte febris multum adaucta est, valde sitiit æger, omnemque assumptum potum revomuit: deliravit usque ad horam septimam matutinam: tunc iterum, mentis compos factus, de maxima debilitate, ac dolore sub axilla conquestus est: circa meridiem obiit.

Anno-

Annotatio.

FOrestus in Peste Delphensi ad ægros in ipso morbi principio vocatus, iis statim venam incidit: & addit, omnes illos quibus post duodecim horas, vel diem naturalem, vena aperta fuisset, mortuos esse, vel admodum paucos ex iis evasisse. Nos in hac Peste Noviomagensi ne in ipso quidem principio venæsectiones unquam feliciter administratas fuisse observavimus, sed omnibus quibus sanguis quocunque morbi tempore detractus esset, mortem multo celerius advenisse.

HISTORIA V.

IOannes Dubbert magna angustia cum febre correptus, intra biduum mortuus est, nullo externo pestis indicio uspiam apparente, ita ut illum non peste, sed alio quodam morbo extinctum esse crederent domestici. Verum cum corpus jam duodecim horis emortuum cistæ ferali imponeretur, viderunt in cadavere post mortem multa exanthemata nigra erupisse, vera pestis indicia.

Annotatio.

INterdum à fortiore pestilenti veneno citius extinguebantur ægri, quam natura malignitatis aliquod signum foras propellere posset, atque tunc interdum etiam post mortem aliquod occulti veneni indicium foras prodibat. Quod etiam annotavit Forestus lib. 6. in scholio observationis 12: *His* (inquit) *ob virtutem debilem neque petechiæ ab Italis dictæ, neque maculæ, neque bubones vel anthraces apparent, sed multis post mortem magna quidem macula nigra circa dorsum spectatur, ut si quis fustibus cæsus esset, vel ab alto cecidisset; quod præter Montanum etiam nos aliquando observavimus.* Propterea bene monent Medici, ut tempore grassantis pestilentiæ, absentibus externis pestis indiciis, statim non temere judicetur morbum non esse pestilentem; nam sæpe aut obruitur natura priusquam illa signa prodeant; aut propter virtutis debilitatem, aliave aliqua de causa impeditur, ut illa expellere non possit. Sicut variis in hac peste contigit, inter quos etiam fuit hospitis mei filiolus, qui absque ullo externo pestis signo quarta morbi die obiit; nec etiam post mortem ulla signa prodierunt; & tamen ipsum peste laborasse & mortuum esse, inde satis constare poterat, quod eodem circiter tempore adhuc alii duo ejusdem hospitis liberi una cum ancilla peste morerentur. Tale exemplum se quoque vidisse refert Alexander Benedictus lib. de Peste, cap. 12, in quodam Patricio Veneto, qui peste absque ullo externo signo mortuus est. Cui non absimile quoque describit Benivenius *lib. Abditor.* 54. Videantur hac de re quædam supra, *lib.* 1. *cap.* 7. *annot.* 1.

HISTORIA VI.

MVlier quædam lotrix nomine Belia (quæ in noſtris aliorumque multorum ædibus linteamina lavabat) inſerviebat Gertrudæ, ancillæ Dimmeri de Raet, quæ peſte laborabat, & in horto decumbebat. Cum huic ancillæ varia exhibuiſſem medicamenta, & carbunculo ſeparato illa jam propemodum ſanitati reſtituta foret, atque hinc domeſtici Dimmeri de Raet valde lætarentur; vidi tamen mulierem hanc valde triſtem ſæpius alta ſuſpiria ducere, ſæpius lachrymare. Quodam tempore ab ipſa ſeorſim inquiſivi triſtitiæ hujus cauſam. Primo quidem nihil ab ipſa ſcire potui, ſed tandem bonis verbis magnâ importunitate ipſam eo detorſi, ut promitteret ſe triſtitiæ ſuæ cauſam ſecretam mihi indicaturam, ſi juramento aſſerere vellem me nulli de ea quippiam dicturum ante rei eventum. Promiſi quod petiit. Tunc illa cum fletu dicebat, ſciebam ſatis hanc ancillam non morituram, ſed morietur uxor Dimmeri de Raet, quæ me valde amat, ac propterea adeo triſtis ſum. Quærebam unde illud ſciret, cum illa tunc peregre verſaretur? vidi, inquiebat, ſuper tabulatum in domo illius ad portam magni cubiculi anterioris ſpiritum ejus ſine capite, optimis veſtibus indutum, & clavem portæ haud aliter manu tenentem quam ſi januam aperire voluiſſet; quæ ſpirituum viſio mihi familiaris & moleſtiſſima eſt; quorumcunque vero ſpiritus ſine capite video, illi omnes intra paucos menſes moriuntur, cujus rei certum eventum videbis in hac fœmina. Gaudebam occaſionem mihi datam eſſe videndi, anne hæc ſpirituum viſio, de qua multi multa nugantur, aliquid certi contineret. Dimmerus de Raet una cum uxore tunc temporis Vltrajecti degebat, quò propter peſtis metum diu ante confugerat. Injunxi ſororibus illius ut ipſi ſcriberent, ne domum reverteretur ante hyemem. Quid fit? poſt aliquot ſeptimanas uxor Dimmeri de Raet in urbe illa, in qua fere nulla peſtis vigebat, & in domo nulla labe infecta, peſte corripitur, & intra paucos dies moritur.

Annotatio.

SOcrates quondam de ſe ipſo teſtatus eſt, ſe dæmonium habere, non ſemel viſum, ſed toto vitæ ſuæ tempore ipſi familiarem, qui ſemper eum dehortaretur, hortaretur nunquam. Hoc fundamento innixus Plato, qui Socratem virum veraciſſimum eſſe, & pro vita ſervanda nec mentiri, nec turpe quid committere velle ſciebat, docuit ab experientiâ illâ dari dæmones, eamque doctrinam multis veriſimilibus rationibus confirmavit. Poſtea ſuper hac re à multis multum nugatum eſt: alii dæmones immortales, alii mortales, alii tantum malos, alii etiam bonos, alii debiles, alii potentes, alii ſentientes, alii inſenſiles eſſe, alii illos etiam coire & generare, alii illos ex duobus

duobus vel tribus elementis conflatos, alii meras tantum ſpecies ab objectis ſeparatas & in aëre hærentes, alii intelligentias eſſe, & multo plura hujuſmodi ſomnia tradiderunt, quibus etiam magni Philoſophi multas chartas ſatis inutiliter commacularunt: qua de re in Cardani *de Rerum varietate lib.* 16. *cap.* 93, legi poteſt. Pſelli mirabilis & ſatis jejuna opinio, cui non ſine ratione ipſius quoque Cardani de dæmoniis opinio, *loco citato*, *& lib.* 18. *de Subtilitate* deſcripta, atque à Scaligero *Subtil. Exercit.* 355, curioſius examinata, adjungi poteſt. Profecto falli nobis videntur omnes, quotquot ſpirituum non naturalium naturam naturali ingenio comprehendere volunt. Præſtat ſane hac in parte Litteris Sacris ſimpliciter fidem adhibere, quam talium ſpirituum ſubſtantiam, quantitatem, qualitatem, formam, actiones, aliaque ſimilia, terreſtri cerebro comprehendere, metiri & indagare velle. Sacra pagina docet Sanctis viris ſæpius Angelos aliosque ſpiritus apparuiſſe; Prophetas etiam modo has, modo illas viſiones vidiſſe, eaque omnia divinitus facta fuiſſe credimus: nonne ergo impium & Chriſtiano homini indecens foret, inquirere velle ex qua materia illi ſpiritus confecti fuerint? quam longitudinem vel gravitatem habuerint? quomodo ad ſuas actiones impulſi, & viſibiles facti ſint? quibus mediis, & per quam viam ab æthere deſcenderint? Sic rurſus diabolicas illuſiones ſæpiſſime quoque factas fuiſſe, eadem Sacra Pagina teſtatur. Ita diabolus in forma ſerpentis locutus fuit cum totius humani generis prima matre Eva, eamque miſerabili totius poſteritatis lapſu decepit. Sic etiam Satan in forma Samuelis Prophetæ apparuit regi Saul, eique infortunium ſuum prædixit. Sic Magi Ægyptii plurimis diabolicis artibus Pharaonis omniumque Ægyptiorum oculos mire effaſcinarunt. Præter Sacrarum Litterarum teſtimonia, notiſſimæ quoque ſunt hiſtoriæ quæ de incubis & ſuccubis, ut & illæ quæ de plurimis ſpiritibus, qui multis apparuerunt, & cum illis locuti ſunt, paſſim leguntur. Notiſſimum quoque eſt Sagas etiam hodiernas, hominibus quaslibet ſpirituum formas in ſpeculis & vitris aqua plenis videndas exhibere; ut, ſi furem, vel habituram amaſiam, vel futurum maritum, vel alium videre quiſpiam deſideret, in ſpeculo ejuſdem imaginem integramque formam per apparitionem ſpiritus ſpectandam offerant; idque teſtimoniis plurimorum fide digniſſimorum, qui illa ſpectra viderunt, magis conſtat, quam ut de eo dubitari poſſit. Quis horum ſpirituum non naturalium naturam naturali ingenio comprehendat? qui illud tentare volet, facilius intra naturalium terminos manens, ventorum gravitatem ponderare, ignis calorem ulna metiri, aquarum guttulas montiumque arenulas dinumerare poterit. Diabolum plurimis illuſionibus, ſpectris, vocibus, multorum hominum mentes ſeducere, exterrere, perturbare, atque à vero Divino cultu divertere, certum eſt; utque magis irretiantur ipſius retibus, ſolet ſæpe vel verbis, vel ſpectris res præteritas ad hominum petitionem cum magna omnium admiratione demonſtrare. Sic quondam narravit nobis ſtrenuiſſimus vir D. Morgant, legionis Præfectus, ſe militem habuiſſe, qui per dæmonem ſibi familiarem cujuslibet formæ ſpiritus videndos exhiberet; cumque D. Morgant, his diabolicis apparitionibus nullam fidem adhiberet, aliquod experimentum ſumere placuit in præſentia plurium Nobilium: petiit igitur à milite ut videndos exhiberet hos

quatuor Heroës, Hectorem, Achillem, Alexandrum Magnum, & Iulium Cæsarem: miles rursus petiit ne durante visione quispiam verbum mutiret; cumque facto cum creta in pavimento, circulo rotundo, variis characteribus abstrusis inscripto, se in medio ejus stitisset, & obscuro susurro quippiam secum mussitasset, statim magna vi aperta fuit cœnaculi (in quo erant) porta, & cum omnium horrore intrârunt quatuor dicti Heroës, unus post alium, tali forma & magnitudine quali vixisse dicuntur; cumque ad alterum cœnaculi finem pervenissent, eadem viâ lento gradu reversi per portam denuo exierunt, & janua post ipsos magnâ violentiâ sponte rursus occlusa est. Hæc nobis narravit D. Morgant, qui propter has diabolicas artes istum militem è cohorte sua abegit. Multoties etiam diaboli per spirituum apparitiones futura prænunciant, ut hoc modo nonnullos præsciendi & prædicendi cupidine captos alliciant & irretiant: atque tales sunt illæ spirituum visiones, cujus exemplum in prædicta historia recensuimus. Verum satius esse arbitramur, ardentibus precibus Deum orare ne nos inducat in tentationem, & omnia talia spectra pro diabolicis illusionibus simpliciter habere, quam talium spirituum formam, substantiam, generationem, & causam naturalem cum multis Philosophis frustra inquirere. Sufficiat nobis certum esse, hujusmodi spectra à quibusdam videri.

HISTORIA VII.

PEtrus de Wildt, qui in platea cervina habitabat, uxorem suam peste jam correptam, & bubonem habentem in inguine (quod tamen malum ipsa celabat) inivit, atque ab ipsa statim pestem contraxit. Advocatus fuit chirurgus Egmundus Anglus, qui utrique vomitorium ex vino stibiato exhibuit; à quo enormiter vomuerunt, & multos etiam secessus habuerunt. Circa vesperam ad me concursum est. Inveni ægros adeo delassatos & debilitatos ut se vix commovere, imo vix loqui possent: pulsus erat titubans, & adeo exilis ut vix sentiretur. Vomendi irriti conatus adhuc graviter ipsos torquebant: alvus etiam subinde adhuc aquosa quædam excernebat. Præmisso mortis præsagio, utrique talem haustum calide exhibui:

℞. *Theriacæ androm. scrup.* ij. *aquæ theriacalis, unc.* j.
aquæ cinnamomi, unc. ſ.
Misce, fiat haustus.

Hinc vomitus quidem cessavit, verum supervenientibus crebris animi deliquiis, sequenti nocte ambo extincti sunt.

Annotatio.

FOrestus *lib. 6. observat.* 20. refert historiam mulieris, quæ peste cum bubone correpta, cum marito hujus rei ignaro concubuit, qui ab illa statim pestem furiosam contraxit, illa verò à peste in totum liberata fuit, & bubo statim evanuit, ita ut maritus, quasi cum spongia, venenum uxoris detersisse, & sibi

sibi servasse videretur. Credo illam felicitatem paucissimis mulieribus à Veneris usu contingere, ut vitæ suæ periculum in maritum transmittant: saltem prædicta nostra ægra, præterquam quod per Venerem à morbo liberata non fuerit, illud etiam infortunium incurrit, quod unà cum marito per nasuti Chirurgi stoliditatem perverso modo curata fuerit vomitoriis stibiatis; quæ quidem à Matthiolo, Quercetano, multisque Chymicis ad pestis curationem tanquam singulare præsidium commendantur, sed quorum tamen felices effectus in hac peste videre non potuimus; nam si forte uni aut alteri robustissimo homini non nocuerint, rursus aliis quinquaginta certissimam mortem induxerunt. Neque id sine ratione, nam venenatâ qualitate prædita sunt, & humores, non venenum aëreum, educunt: præterea corpus graviter perturbant, & vires, quibus ad veneni resistentiam hic maxime opus est, citissime prosternunt, ac naturam intestino hosti resistere impotentem reddunt.

HISTORIA VIII.

Vice-Capitaneus Biscot, 26 Aprilis post meridiem cœpit male habere: circa vesperam summa anxietate pressus est: totam noctem cum maxima inquietudine transegit. Sequenti mane, cum ipsum inviserem, vires adhuc mediocriter constabant: æger autem de nullo alio malo, quam de cordis maxima anxietate conquerebatur, præter quam neque ardor, neque capitis dolor, neque vomitus, aliudve malum symptoma aderat; imo nec pulsus (qui creber & parvus erat) ullam inæqualitatem percipere potui: æger dicebat sibi cor tanquam in torculari comprimi & disrumpi. Exhibui hoc alexipharmacum:

℞. *Theriacæ androm. diascordii Fracastorii, confectionis de hyacintho, salis scordii, ana drach.* ſ. *aquæ theriacalis, unc.* ij. *olei vitrioli gut.* xj.
Misceantur pro haustu.

Hinc fortiter quidem sudavit, sed absque ulla morbi immutatione. Tota die sæpius cochleare hujus misturæ sumpsit:

℞. *Conservæ rosarum rubr. unc.* ſ. *theriacæ androm. drach.* j. ſ.
diascordii Fracast. drach. ij. *aquæ theriacalis, unc.* iij. *succi citri, aquæ cinnamomi, ana unc.* j.
Misceantur, & post horam unam colentur, adde colaturæ confectionis de hyacintho, drach. j. ſ.
Misce.

Circa vesperam tale alexipharmacum dedi:

℞. *Rad. petasitidis, & carlinæ, ana drach.* ij. *rad. dictamni, drach.* j. ſ.
foliorum cardui bened. scordii, & ruthæ, ana M. ſ.
cortic. citri, drach. iij. *sem. cardui, & citri, ana drach.* j.
aquæ communis, q. s. coquantur, ſ. *art. ad unc.* iiij.

℞. *Colaturæ, unc.* iij. *theriacæ, ſcrup.* ij. *extracti angelicæ, ſcrup.* j. ſ. *ſalis abſinthii, ſcrup.* j.
Miſce, fiat hauſtus.

Illa nocte aliquantum ſudavit, ſed abſque levamine. Tertia morbi die reïterata fuit miſtura pridie præſcripta, & mane ſumpſit hunc pulverem cum pauco illius miſturæ diſſolutum:

℞. *Lapidis bezoar orient. gr.* xv. *pulv. Liberantis, ſcrup.* j. *croci or. gr.* iij.
Fiat pulvis.

Veſperi prodierunt pauca exanthemata purpurea. Sequenti nocte obiit.

Annotatio.

TOto morbi decurſu nullum febrile ſymptoma in hoc ægro animadverſum fuit, nec ſitis, nec linguæ ariditas, nec ardor, nec urinæ mala diſpoſitio, aliudve ſimile: cor tamen graviſſime affligebatur, non quidem ab humorum putredine, ſed à maligna veneni peſtilentis qualitate, quod ſe ſolius cordis ſubſtantiæ firmiſſime inſinuaſſe videbatur. Sic in pluribus aliis etiam obſervavimus, maximas illas & fixas cordis anxietates, à principio morbi incipientes, plerumque mali ominis fuiſſe, imprimis ſi à primo vel ſecundo alexipharmaco nihil imminuerentur.

HISTORIA IX.

ANcillæ Chriſtophori de Four (cujus ædibus Amſterodamum pro inſigni erat) 7 Aprilis tumor peſtilentialis durus, magnitudinis ovi gallinacei, ſub axilla ſiniſtra protuberavit. Ipſa tamen nec febricitavit, nec præter hunc tumorem ullum incommodum in toto corpore ſenſit: omnia ſolita munia obivit ſatis alacriter, excepto quod præ dolore brachium ſiniſtrum ad lubitum movere non poſſet. Nulla voluit aſſumere medicamenta. Tumori impoſuit emplaſtrum diachylum ſimplex, quo poſt paucos dies maturatio facta, & apoſtema disruptum fuit, multumque puris effluxit, atque ita hoc malum abſque ullo incommodo ſanatum eſt.

Annotatio.

MVlti ſtatuunt peſtem eſſe febrem pernicioſam, & febrem ita eſſe de eſſentia peſtis, ut ſine febre peſtis nunquam ſit, nec eſſe poſſit. Verum ex definitionis hujus reciprocatione cum definito, ſequeretur, omnem febrem pernicioſam eſſe peſtem, quod abſurdum eſſe, præter rationem docet experientia. Quandoquidem in humano corpore naſcitur multoties pernicioſa febris ſine peſte; & non raro etiam peſtis febre incomitata invadit, quod manifeſtiſſime liquet ex iis, qui citiſſime, quaſi in momento, peſte correpti exſpirant. Interdum etiam cor adeo robuſtum eſt, ut pernicioſam malignitatem ſtatim excutiat ad emunctoria, idque ſine ulla febre, quemadmodum

dum illud apparet ex prædicta historia, cujusmodi exempla, durante hac peste, plura vidimus. Sic etiam Mercurialis *lib. de Peste, cap.* 6, refert in Peste Veneta multis inguina atque alas subtus intumuisse, nec non varia tubercula sponte protupisse, sine ullo insigni detrimento. Hac de re plura videantur *lib.* I, *cap.* 12, *annotat.* 2.

HISTORIA X.

VXor Iacobi Baersvelt, mulier fortis circiter triginta annorum, peste correpta, carbunculum habuit in latere dextro supra costas spurias: aderat etiam febris cum maxima anxietate & inquietudine. Sumpsit varia sudorifera & antidota, quibus non obstantibus morbus in eodem statu continuavit usque ad diem quartum, tuncque menstruorum fluxus copiosior accessit extra ordinarium periodi tempus. Quod cum mihi indicasset, statim tale sudoriferum exhibui:

℞. *Coralli rubri præparati, terræ sigillatæ, cornu cervi usti, ana scrup.* j.
diascordii Fracastorii, drach. j. *aquæ theriacalis,*
aceti vini rubri, ana unc. j.
Misceantur pro haustu.

Iussi etiam ut sæpius de die comederet particulam hujus conditi:

℞. *Specierum diatrium santalorum, scrup.* ij.
trochiscorum de terra sigillata, scrup. j. ſ. *florum sulphuris, scrup.* j.
conservæ anthos, drach. iij. *& rosarum rubr. drach.* vij.
diascordii Fracast. drach. ij. ſ. *syrupi granatorum acid. q. s.*
Fiat electuarium.

His duobus medicamentis fluxus ille paulatim rursus imminutus est, sed tamen ante diem quintum non omnino substitit. Carbunculus impositione pulticulæ nostræ ad anthraces brevi separatus, & ægra pristinæ sanitati restituta est.

Annotatio.

IN hac peste menstruorum fluxus criticus (qui alioqui salutaris esse solet) periculosus erat; nam multoties observavimus, si in ipso principio antidotis astringentibus paulatim non cohiberetur, quod postea ut plurimum nullis remediis coërceri posset, sed ægras dejectis viribus citissime occideret. Eapropter in hoc casu non videtur sequendum consilium eorum, qui hunc fluxum criticâ die apparentem, non cohibere, sed aperientibus medicamentis adjuvare suadent. Vide hac de re *lib.* 3, *cap.* 10, *annot.* I.

HISTORIA XI.

CHirurgus quidam castrensis, ante Schenckii Munimentum in castris peste correptus, & statim è regione Noviomagi ad pagum Lent delatus, atque ibidem in exiguo conducto cubiculo à sociis militibus depositus est. Hunc 12 Aprilis post meridiem invisens, febricitantem & valde debilem atque anxium inveni, cum pulsu inæquali, crebro & duro, ac lingua nigricante crustâ obductâ. Præscripsi hoc alexipharmacum:

℞. *Theriacæ androm. scrup.* ij. *Diascordii Fracast. salis absinthii, ana drach.* ſ. *aquæ theriacalis, aceti bezoartici, ana unc.* j.
Misce, fiat haustus.

Sudavit multum, cum magno levamine, & bubo in inguine prorupit, cujus adventum ex dolore antea prædixeram. Postridie multo melius se habuit, & eodem sudorifero reiterato, bubo mediocriter increvit. Tunc æger ille nasutus (quales plerique solent esse chirurgi) me nesciente, suo ipsius consilio, unguentum mercuriatum (quod forte ad tophos venereos compositum in pixide habebat) buboni inunxit. Hinc bubo sequenti nocte plane disparuit, febris recruduit, maxima anxietas & vomitus enormis accesserunt, atque vires illâ unâ nocte adeo dejectæ sunt, ut æger sequenti die se vix amplius commovere posset. Tunc mihi confessus est se illud unguentum inunxisse, & sperasse bubonem mercurii vi feliciter curatum iri, sed jam se videre lethalem suum errorem. Adhuc unum alexipharmacum exhibitum est, quod cum ilico evomuisset, apparuerunt statim exanthemata purpurea; cum quibus post tres horas mortuus est.

Annotatio.

MErcurii vivi usum ad curationem bubonis pestilentis minime convenire, & Paræum, qui *lib.* 21, *cap.* 29, inunctiones mercuriatas in hoc morbo summopere extollit, gravissime errare, præter hujus historiæ experientiam, ipsa quoque ratio demonstrat, quæ mercurium sua frigiditate & humiditate pestilens venenum cum humore intus repellere docet, ut latius demonstravimus, *lib.* 3, *cap.* 12, *annot.* 16.

HISTORIA XII.

RVdolphus de Swart, eques Capitanei Wilmouth, vir animosus & mediocriter fortis, se peste correptum sentiens, statim ad me venit, consilium petens. Dicebat hanc labem cum parvo horrore ipsum invasisse, & se jam magnâ cordis anxietate ac quasi compressione quadam, cum nauseâ torqueri, simulque dolorem in inguine, sed

abſque tumore, ſentire. Iuſſi ut hoc alexipharmaco calide aſſumpto ſtatim cubitum diſcederet, & ſtragulis bene coopertus fortiter ſudaret:

℞. *Theriacæ, ſcrup.* iiij. *diaſcordii, ſalis abſinthii, ana drach.* ſ.
aquæ theriacalis, aceti vini fortis, ana unc. j. ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Poſtridie bene ſanus ad me rediens, dicebat ſe per ſex ſeptemve horas copioſiſſime ſudaſſe, eoque ſudore omnia prædicta mala in totum evanuiſſe, nec quicquam incommodi ſe amplius ſentire.

Annotatio.

SI in ullo morbo, certe in peſte verus & valde conſiderabilis eſt ille verſiculus:

Principiis obſta, ſerò medicina paratur,
Cum mala per longas invaluère moras.

Nam cum morbus hic morâ citiſſime invaleſcat, ſolet in principio unicum alexipharmacum ſæpe plus prodeſſe, quam in morbi incremento multa.

HISTORIA XIII.

DOminus Colberry, Nobilis Anglus, qui voluntarius exercitum comitabatur, cum è noſtris caſtris, quibus Schenckii Munimentum tunc temporis obſidebatur, 14 Aprilis Noviomagum veniſſet, ſimul ac urbem ingrederetur, inſolitum quendam fœtorem percepit, à quo ipſi nauſea facta fuit, & caput doluit. Poſtridie manè è ſomno expergefactus, valde nauſeabundus fuit, & dolorem cum dura tenſione in parotide poſt aurem ſenſit. Ipſe peſtem metuens, ſummo mane ex maſſa pilularum Ruffi, quam ſemper ſecum portabat, quatuor pilulas confecit, eaſque deglutivit: à quibus poſt ſex horas alvus ter quaterve dejecit, & ſimul etiam ceſſavit dolor poſt aurem. Meridie tamen prandere non potuit. Circa veſperam rurſus tres quatuorve ſpontaneos ſeceſſus habuit, quos magna cordis anxietas cum debilitate inſecuta eſt. Sequenti nocte magnus alvi fluxus una cum febre ſupervenit. 16 Aprilis mane conſilium meum expetiit. Vidi excreta eſſe turbida, oleoſa, colliquativa, maxime fœtentia: adjuncta tamen febris non videbatur valde magna. Exhibui hoc ſudoriferum hora ſexta matutina:

℞. *Terræ ſigillatæ, boli Armenæ, coralli rubri præparati,*
cornu cervi uſti, ana ſcrup. j. *extracti ruthæ, ſcrup.* j. ſ.
ſalis ſcordii, ſcrup. j. *theriacæ, diaſcordii, ana ſcrup.* ij.
aquæ theriacalis, unc. ij.
Miſce, fiat hauſtus.

Hinc per tres quatuorve horas fortiter ſudavit cum levamine, & alvi fluxus uſque ad meridiem ſubſtitit. Statim poſt meridiem alvus rurſus emo-

ta est. Tunc eundem haustum rursus assumpsit, & multoties illa die ac sequenti nocte particulam hujus conditi comêdit:

℞. *Trochiscorum de terra sigillata, florum sulphuris,*
cornu cervi usti, ana scrup. j. *specier. dia trium santalorum, scrup.* ij.
diascordii Fracastorii, conservæ rosarum rubr.
Myvæ cydoniorum, ana drach. iiij. *syrupi granatorum acid. q. s.*
Misce, fiat conditum.

Ad sitim usus est hoc julabio:

℞. *Aquæ cardui bened. lib.* j. *& scabiosæ, lib.* ſ.
conservæ rosarum rubr. unc. j. ſ. *rob. acaciæ, drach.* ij.
olei vitrioli q. s. ad gratum acorem.
Misceantur, & post horam colentur per linteum, fit julebus.

Verum his nihil imminutus est alvi fluxus. 17 Aprilis sudoriferum tali modo præparatum est:

℞. *Radicum tormentillæ, unc.* ſ. *rasuræ santali rubri, drach.* j. ſ.
corticum granatorum, drach. j. *herb. pimpenellæ viridis,* M. ſ. *& ruthæ,*
herb. cardui bened. & scordii sicc. ana p. j. *sem. cardui,*
& plantaginis, ana drach. j. *florum balaustiorum,*
& rosarum rub. ana drach. j. ſ. *aquæ communis q. s.*
Fiat s. art. decoctio ad lib. j.

℞. *Hujus decocti, unc.* iij. *trochiscorum de terra sigillata, scrup.* ſ.
cornu cervi usti, scrup. j. *theriacæ, drach.* j. *diascordii, drach.* ſ.
Misce, fiat haustus.

Hoc assumpto iterum fortiter sudavit, dolorem etiam in parotide rursus sensit, & alvei fluxus aliquantum imminui visus est, qui tamen statim post sudorem æque magnus rediit; atque tunc primò sanguinolentæ dejectiones, postea sanguis purus absque dolore defluxit, hinc viribus totaliter prostratis, ipsius animæ effluvium insecutum est.

Annotatio.

Hieronymus Mercurialis, Ioannes Manardus, aliique magni Medici, ex decreto Avicennæ 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 4. pestis curationem à purgatione incipiendam esse statuunt, eamque opinionem acriter plurimis innixus auctoritatibus defendere nititur Zacutus Lusitanus, *Prax. Admir. lib.* 3. *observat.* 119. Verum minime recipiendum est illud consilium, neque soli magnorum Medicorum auctoritati hac in parte insistendum est, imprimis cum & ratio, & experientia contrarium doceant. *Ratio*, quæ salutarem naturæ motum hoc pacto interturbari, ac vires maxime dejici: *experientia*, quæ purgationes nullis pestiferis prodesse, demonstrat: qua de re pluribus egimus *lib.* 3, *cap.* 4, *annot.* 1, 2, 3. Si parva pilularum Ruffi quantitas in prædicto ægro natu-

ræ motum adeo interturbaverit, ut ad veneni expulsionem per commodas vias reduci non potuerit, quæ non mala à purgationibus fortioribus metuenda sunt?

HISTORIA XIV.

Ancilla Domini Schayck Capitanei, per aliquot septimanas male valuerat, & de siti ac cordis aliqua anxietate conquesta fuerat. Tandem summis debilitatibus correpta, sæpius animo linquebatur: ultimò successit vomitus adeo violentus, ut dejectis viribus instar moribundæ, quasi jam jam exspiratura jaceret. Cum ad ipsam vocatus essem, eamque adeo debilem cum pulsu exili & crebro invenirem, tale sudoriferum exhibui:

℞. *Cornu cervi usti, scrup.* j. *salis absinthii, scrup.* j. ſ. *theriacæ, drach.* j. *aquæ theriacalis, unc.* j. ſ. *olei vitrioli, gut.* IX.
Misce, fiat haustus.

Hoc assumpto maximum dolorem in stomacho sensit, atque post horæ quadrantem magno ac violento vomitu ejecit medicamentum, una cum lumbrico valde longo, rotundo, crasso & albicante. Quo facto à dictis symptomatis liberata fuit, & assumptâ drachmâ unâ theriaces cum haustu vini calefacti, obdormivit, expergefacta rursus optime valuit.

Annotatio.

Decepti fuimus in hac ægra, quam peste laborare judicavimus, cum tamen gravia illa symptomata ab isto lumbrico ventriculo innatante excitata fuerint: qui lumbricus ejectus admodum vivax erat, & sesquipedalem longitudinem aliquantum excedebat, ac casu assumptione antidoti lumbricis quoque contrarii expulsus fuit. Fortasse maligna aëris constitutio hujus lumbrici generationem etiam induxit, nempe quod venenum pestilens, propter dispositionis occultam contrarietatem, aliter hanc ægram afficere non potuerit, quam inductione alicujus putredinis in humoribus excrementitiis ventriculo aut intestinis inhærentibus.

HISTORIA XV.

Ad militem quendam peste laborantem una cum Adolpho Fildar chirurgo vocatus fui, huncque carbunculos quatuor habentem, & gravissimis symptomatis infestatum invenimus, nempe summa anxietate & inquietudine, magna virium dejectione cum crebris deliquiis, & vomitu violento, qui jam per aliquot horas duraverat. Præsagio mortis facto, tamen antidotum exhibuimus, quod cum revomuisset, paulo post animam Creatori reddidit. Inter me & Chirurgum incidit sermo de causa vomitus pestilentis, cumque ego inter cætera statuerem

tuerem illum plerumque induci à veneno peſtifero ventriculi tunicis, & imprimis ipſius orificio ſuperiori firmius infixo, eique magis quam aliis partibus communicato propter cordis viciniam, &c. Dixit ille, hunc vomitum plerumque induci à carbunculis in ventriculi tunicis enatis, idque ſe ab experientia ſcire: nam ut illius vomitus cauſam certius cognoſceret, ſe aliquando cadaver peſte cum vomitu emortuum ac jam refrigeratum diſſecuiſſe, & in ventriculo à latere orificii ſuperioris inveniſſe locum quendam longiuſculum, circiter magnitudinis articuli pollicis, qui nigricabat inſtar carbunculi, quæ nigredo tunicas ventriculi tranſiens, æque foris quam intus conſpiciebatur. Etiam ſi vellem, ſe quoque in prædicto mortuo milite illud demonſtraturum promiſit. Verum nobis non placuit irritare crabrones, & apertâ abdominis cavitate contagii periculis nos exponere: illud credere, quam videre maluimus.

Annotatio.

VEriſimile eſt carbunculos interdum ventriculi tunicis non minus quam aliis viſceribus innaſci, ac multoties lethalem vomitum inducere: verum ab hac tamen cauſa vomitum peſtilentem ſemper non dependere, vel inde liquet, quod multi cum vomitu evadant, quod fieri non poſſet ſi à carbunculis ſemper induceretur. Quicquid ſit, neminem Medicorum hactenus tales carbunculos annotaſſe ſcio; ſolus inter noviſſimos Ioannes ab Helmont in Tumulo Peſtis, ſcribit ſe illud ipſum quoque obſervaſſe, & in cadavere peſte cum violentiſſimo vomitu emortuo ac diſſecto, ſtomachum triplici eſcarâ jam perfectâ pertuſum inveniſſe. Quod illud ab aliis obſervatum non fuerit, metum contagii in cauſa fuiſſe reor; nam pauciſſimi Rondeletio credunt, qui cadavera peſtiferorum contagioſa non eſſe, aſſerit.

HISTORIA XVI.

EDuardus Grien Anglus, & Melchior Rouwert Germanus (ambo equites ſtrenuiſſimi Capitanei Thomæ Lucas) fortes & bene valentes, menſe Majo præſervationis gratia ſibi venam in brachio pertundi, & ſanguinis circiter libram extrahi curarunt. Parvo tempore poſt venæſectionem inſolito quodam horrore & gravi ſomnolentiâ correpti peſtem metuerunt, utque hanc imaginationem animis ſuis melius excuterent, alter vini abſinthitis libras duas, alter verò ſpiritus vini juniperini uncias duas ebibit, quo facto ſimul ambulatum prodierunt. Circa meridiem domum venientes prandere non potuerunt, ſed non aliter quam media hyeme frigeſcentes, ad lectum ſe contulerunt, ubi ſtragulis bene cooperti, per aliquot horas alto ſomno obdormiverunt: tandem evigilantes ſe peſſime habuerunt, uterque ſummis anxietatibus preſſus fuit, alter enormiter vomuit, de vertigine & intenſiſſimis capitis doloribus conquerebatur

rebatur alter. Petitum à me fuit ut illos invilerem. Percepi in utroque febrem fortem, cum pulſu parvo, crebro & inæquali: maxima ſitis aderat, tantaque virium dejectio, ac ſi longo tempore ægrotaſſent. Ipſimet ante meum adventum aſſumpſerant theriacæ drach. j. cum aceti vini fortis unc. ij. & olei juniperini ſcrup. ſ. à quo medicamento aliquantum ſudaverunt, ſed abſque ullo levamine. Eduardo duo exiles carbunculi in pectore, alteri unus in manu apparuit. Circa veſperam adeo debiles fuerunt, ut amplius ullum medicamentum ſumere nec poſſent, nec vellent. Ad immenſam ſitim ſola aqua ſimplici utebantur, omnem alium potum renuebant. Die tertia poſt meridiem exſpiravit Eduardus: Melchior vero uſque ad diem quintum in tali ſtatu permanſit, atque tunc media nocte etiam ipſe è vivis exceſſit.

Annotatio.

MAgnus hoc tempore à Chirurgis in eo commiſſus fuit error, quod propter exiguum lucrum cuilibet tempore Veris venæſectionem tanquam optimum præſervativum commendarent; hocque modo multis morbi & mortis cauſa fuerunt. Vix ullum novi cui non venæſectio præſervationis gratiâ inſtituta maximum damnum intulerit: & qui poſt tales venæſectiones peſte corripiebantur, multo magis periclitabantur, quam alii, in quibus talis occaſio præmiſſa non fuerat.

HISTORIA XVII.

CVm N. Straeten, Notarius publicus in angiportu prope Scholam tripudiariam habitans, peſte cum alvi fluxu laboraret, ad ipſum inviſendum vocatus fui. Simulac cubiculum ejus intrarem, ſtatim peſſimum excrementorum fœtorem naribus percepi, à quo graviter affectus fui. Poſt breviſſimam viſitationem domo rurſus egreſſus, ilico me vertigine, nauſeâ, & cordis anxietate affectum ſenſi, ita ut peſtilens contagium me concepiſſe non dubitarem. Quapropter poſtpoſitis omnibus negotiis (erat namque circiter hora decima antemeridiana) ſtatim me domum contuli, atque tabaci optimi quinque ſexve fiſtulas fumiſuctione exhauſi; cujus uſu omnia prædicta ſymptomata ita penitus evanuerunt, ut ne minimum quidem mali amplius ſentirem. Tunc rurſus foras prodire & reliquos ægros inviſere volens, theriacæ Andromachi drachmam præſumpſi, atque ita deinceps optime valui.

Annotatio.

ILlud ipſum durante hac peſtilenti conſtitutione mihi ter quaterve accidit, ut ſtatim, ſimulac me aliquam contagionis labem concepiſſe arbitrarer, eodem modo ad copioſiorem tabaci uſum confugiens, liberatus fuerim. Ex-

cepta unica vice, cum horâ nonâ matutinâ piſtorem quendam in platea Nonnea decumbentem, ac peſtilenti diarrhœa unà cum uxore laborantem inviſiſſem, atque ab ejuſdem fœtore graviter alteratus eſſem, tunc ob longiorem moram quam trahebam, antequam ad tabaci uſum me conferrem, tam cito liberatus non fui, ſed poſt aſſumptas aliquot tabaci fiſtulas, tanto ſopore tantaque anxietate obrutus fui, ut volens nolens ad lectum me conferre cogerer, ubi præſumpto antidoto per tres horas dormivi. Deinde à famulo expergefactus, & ad viſitationem plurimorum ægrorum (qui meum adventum avidiſſime expectabant) adhortatus, propter vertiginoſam capitis gravitatem me vix ſuſtentare potui: multum quoque cum ſumma moleſtia vomui. Tandem tamen ſurrexi, & famuli humero aliquantum innixus ad focum perveni, ubi rurſus tabaci uſum arripui; cumque duas tresve fiſtulas hauſiſſem, capitis gravitas, vertigo & nauſea evanuerunt, manente adhuc aliqua cordis anxietate. Tunc mihi ipſi rurſus animum addens, omnemque metum excutiens, theriacæ ſeſqui drachmam aſſumpſi, & bonum hauſtum vini calefacti cum pauxillo cinnamomi & nucis moſcatæ ſuperbibi, atque ita me rurſus aëri commiſi, & inter ambulandum fortiſſime ſudavi; in quo ambulatorio ſudore continuavi uſque ad horam decimam veſpertinam, quâ horâ abſque ulla cordis anxietate aliove incommodo bene ſanus domum redii, & ſatis famelicus ad cœnam acceſſi, cui pro clauſula tabacum rurſus adjunxi. Tabacum pro inſigni præſervativo remedio ſemper habui, ejuſque fumum in ipſo conceptæ luis principio mihi aliquoties inſigniter profuiſſe comperi: qui felix effectus etſi omnibus non contingat, in multis tamen militibus peſte jam correptis eundem quoque non ſemel obſervatum fuiſſe, à Capitaneis fide dignis nobis narratum eſt. Referunt etiam quondam Londini in Anglia ab horribili peſte illic ſæviente immunes fuiſſe omnes illas domus in quibus tabacum vendebatur. Verum Noviomagi illa felicitas omnibus tabaci mercatoribus non contigit, nam aliquos ex iis peſte correptos fuiſſe novimus. In ædibus tamen primarii tabaci mercatoris, Thomæ Pieters Angli, qui numeroſam liberorum, famulorum & ancillarum familiam alit, neminem, quod ſcio, peſtis invaſit, præter unam ancillam, quæ & ipſa brevi convaluit.

HISTORIA XVIII.

OTto de Linnich, vir robuſtus, peſtilentem carbunculum in brachio, & profundum tumorem in inguine ſentiens, cum ſomnolentia ac capitis gravitate, chirurgi conſilio, theriacæ drach. j. cum aceti vini, unc. j. & olei juniperi gut. xij. aſſumpſit, atque ita ſtragulis coopertus ſtatim dormivit, & mediocriter ſudavit. Poſt aliquot horas expergefactus, de intolerabili capitis dolore conqueſtus eſt. Tunc ego ſecunda morbi die advocatus, rurſus alexipharmacum exhibui, à quo quidem multum ſudavit, ſed capitis dolor nihil imminutus eſt. Tertia die cœpit æger ſine magna intermiſſione crebro ſternutare, quam ſternutationem nec lacte tepido in nares attracto, nec aliis mediis impedire

potui-

potuimus, atque ita æger, poſtquam plus quam trecenties ſternutaſſet, deficientibus viribus obiit.

Annotatio.

HVjuſmodi lethales ſternutationes adhuc in duobus tribuſve aliis peſtiferis obſervavimus. Quamvis ſternutamenta in aliis morbis cerebri & naturæ robur denotent, in peſte tamen exitialia plerumque ſunt, & peſtiferum venenum membranis cerebri firmiſſime infixum eſſe, easque aliqua parte mortificare, ſignificant; unde illud venenum non magis ſternutatione, quam ventriculi carbunculus vomitu vel ſingultu ejici poteſt. Cardanus quoque meminit peſtis, in qua ægri multum ſternutantes ſtatim mortui ſunt.

HISTORIA XIX.

COgnatus Ioannis de Goldt, poſt noſocomium habitans, juvenis robuſtus, bubonem peſtilentem in inguine ſentiens, morbum celavit, cumque magno capitis dolore torqueretur, pilulas capitales à Gerardo Buys Pharmacopœo parari curavit, qui ex maſſæ pilularum cochiarum drach. j. pilulas novem concinnavit. His aſſumptis alvus primo cum levamine deturbari viſa fuit, ſed paulo poſt magnum ventris profluvium inſecutum eſt. Evanuit bubo, & vires ſpatio viginti horarum ad extremum proſtratæ ſunt. Cum ego advocatus nullis ſudoriferis nec antidotis aſtringentibus fluxum ſiſtere, huncque perverſum naturæ motum invertere poſſem, tertia morbi die occubuit.

Annotatio.

AD peſtis curationem medicamenta purgantia maxime pernicioſa eſſe, non hujus tantum, ſed plurimorum aliorum ægrorum experientia docuit. Quapropter mirari licet, quod Averrhoës *lib.* 3. *colleſt.* 31. ſcribat, in curatione peſtis non ſufficere medicinam unum tantùm humorem purgantem, ſed omnes, ſicuti ſunt pilulæ cochiæ. Quæ pilulæ quam utiles in peſte ſint, ex prædicta hiſtoria ſatis liquet. Nos neque harum pilularum, neque aliorum purgantium uſum in tota hac peſte unquam ægrotis feliciter ante diem ſeptimum adminiſtratum fuiſſe, certò novimus. Sic quoque Palmarius *de febr. Peſt. cap.* 7, inquit: *Vix centeſimus quiſque evadit ex iis, qui incipiente morbo cathartico utuntur, vel ſpontaneo alvi profluvio corripiuntur.*

HISTORIA XX.

STephanus à Sevener, qui poſt templum D. Ioannis habitabat, neſcio qua de re cum aliis quibuſdam contendens, magnâ irâ incanduit. Domum veniens inhorruit, ac ſtatim ardenti febre correptus fuit, cum maxima ſiti, anxietate & inquietudine, paulo poſt etiam acceſſit linguæ nigredo. In pectore duo carbunculi prodierunt. Antidota varia exhibita

hibita ſunt, ſed propter vomitum pauca retinuit, iiſque nihil proficientibus, & viribus ad extremum dejectis, circa finem ſecundæ diei ſimul cum vita morbum finivit.

Annotatio.

IRam multorum corpora ad peſtem diſpoſuiſſe, notavimus, & qui hac præcedente in morbum incidebant, febribus longe gravioribus, aliiſque multo pejoribus & periculoſioribus ſymptomatis corripiebantur, quam alii quibus absque illo duce morbus introducebatur.

HISTORIA XXI.

MArgarita de Tienen, quæ in horto Capitanei Haeften decumbebat, ſe peſte correptam ſentiens, bis propriam urinam bibit. Secunda die meo conſilio ſudoriferum ſumpſit. Poſt copioſum ſudorem retro aurem ſiniſtram magnus & mollis tumor protuberavit, qui intra viginti quatuor horas in tantam molem excrevit, ut affecti lateris collum antrorſum verſùs totum occuparet. Quarta die apparentibus exanthematibus purpureis, extincta eſt.

Annotatio.

QVibus duri tumores in colli glandulis oriebantur, qui lentius increſcerent, eorum multi ſanabantur: at cum tumoribus mollibus inſtar tumoris flatulenti vel aquoſi, qui cito multum increſcebant, nullum evaſiſſe novimus.

HISTORIA XXII.

PEtrus Buys, juvenis fortis, 7 Aprilis peſte correptus eſt, cum febre exigua, tumore ſub axilla, & maxima cordis anxietate. Neque à primo, neque à ſecundo alexipharmaco quicquam allevatus eſt. Febris per biduum magis magiſque increvit, tanta fuit virium dejectio & à medicamentis nauſea, ut poſt ſecundum diem vix quicquam amplius exhiberi potuerit. 10 Aprilis tanta cordis anxietate premebatur, ut illud tanquam in torculari confringi diceret, atque ſumma illa anguſtia ipſam animam è corpore expreſſit.

Annotatio.

PEſtilens venenum ipſius cordis ſubſtantiæ firmius infixum, ejuſque calorem innatum extinguens, huic ægro vitam finivit: quod quidem venenum etiam humorum aliquam putredinem, hincque febrem ſimul produxit; verum hæc tamen tanta non erat, quæ periculum per ſe cauſare potuiſſet.

HISTORIA XXIII.

AGneta Wilhelmi, cerevisiarii ancilla, robusta, plethorica, bene valens, mense Majo ex annua consuetudine sex aut octo cucurbitulas cum scarificatione pedibus imponi curavit. Sanguinis sex aut octo unciis extractis horrore quodam correpta est. Post paucas horas tanta accessit somnolentia, ut per duas horas dormire cogeretur. E somno excitata maximam cordis anxietatem sensit, quam non diu post insecutus est gravis vomitus. Inveni ipsam febricitantem, cum pulsu parvo, crebro & inæquali: urina sanorum urinæ similis erat. Exhibui circa meridiem hoc alexipharmacum:

℞. *Theriacæ Androm. diascordii Fracast. ana scrup.* ij. *salis scordii, scrup.* j. ſ. *aquæ theriacalis, unc.* j. ſ. *succi citri, unc.* ſ.
Misceantur pro haustu.

Hinc egregie sudavit, & dolorem aliquem in inguine percepit, sed absque tumore. Anxietas parum aut nihil imminuta fuit. Statim post sudorem rediit horror: quapropter post tres horas idem sudoriferum reïteratum fuit, à quo cum sequenti nocte bene sudasset, postridie paulo melius habere visa est, & tumor durus in inguine dextro apparuit. Illa die nullum medicamentum assumere voluit, imò se meo consilio amplius non indigere putavit: comêdit aliquantum lactis pressi cum pane cocti, & consilio matrisfamilias imposuit tumori folium brassicæ rubræ oleo raparum inunctum. Die tertia febris cum magnâ vehementiâ recruduit, (quæ tamen secunda die non omnino intermiserat, sed multo remissior fuerat) cum capitis dolore, maxima siti, & enormi vomitu: evanuit etiam inguinis tumor. Tunc iterum ad me concursum est. Exhibui duo sudorifera, quæ utraque statim revomuit: julebos cordiales aliaque nonnulla præscripsi, sed omnia frustra, propter vomitum. Tandem hujus mixturæ subinde cochleare unum exhibui:

℞. *Conservæ rosarum rubrarum drach.* vj. *diascordii Fracast. drach.* ij. *aquæ theriacalis, unc.* iij. *succi limonum, aquæ cinnamomi, ana unc.* j.
Misceantur, & stent per horam, postea colentur per linteum.

Ad hæc Theriacam Andromachi chartæ bibulæ illitam, ac prope ignem calefactam ventriculi regioni imposui. His duobus substitit vomitus. Tunc circa noctem tale sudoriferum dedi:

℞. *Salis absinthii, & scordii, ana scrup.* j. *extracti angelicæ, drach.* ſ. *aquæ theriacalis, unc.* ij. *olei vitrioli gut.* xiij.
Misce, fiat haustus.

Hinc mediocriter sudavit, & febris aliquantum imminui visa fuit, quæ ta-

men postridie iterum recruduit, & magno cum furore usque ad vesperam continuavit, quo tempore extra debitum periodi tempus menses fluere cœperunt enormiter. Sequenti die febris quidem aliquanto mitior esse videbatur, sed vires maxime prostratæ erant. Sitim sedabat cum cervisia tenui, cui aliquot olei vitrioli guttulæ immistæ erant. Ad mensium suppressionem hunc bolum exhibui, & ex sequenti condito sæpius de die particulam assumere jussi:

℞. *Coralli rubri præparati, cornu cervi usti, terræ sigillatæ,*
Lapidis bezoar orient. ana scrup. ſ. *diascordii Fracastorii scrup.* j.
cum syrupi granatorum acidor. q. s.
Fiat bolus.

℞. *Specierum diatrium santalorum, scrup.* ij. *coralli rubri, terræ sigillatæ, cornu cervi usti, ana scrup.* j. *diascordii Fracast. drach.* iij.
conservæ rosarum rubr. drach. v. *rob. acaciæ, drach.* j. ſ.
syrupi granatorum acid. q. s.
Fiat conditum.

Die sexta menstruorum fluxu magis adaucto, & viribus deficientibus, circa vesperam exspiravit.

Annotatio.

DUrante hac pestilenti constitutione, damnosissimas semper fuisse sanguinis detractiones, etiam in sanis, experientia toties docuit, ut venæsectio, quæ antea præservationis gratia communiter instituebatur à vulgaribus, postea adeo horribilis evaserit, ut vel solum venæsectionis nomen cuilibet terrorem incuteret. Nam quocunque tempore, & quantacunque adhibitâ cautione sanguis extraheretur, etiam in plethoricis & maxime sanis corporibus, fere semper tamen pestis hanc evacuationem insequebatur, ita ut sanguine evacuatæ venæ protinus pestilenti hosti locum facere, ejusque introitum sponte invitare viderentur.

HISTORIA XXIV.

IOdocus Rutgeri, rusticus fortis, magnam cordis anxietatem cum capitis gravitate & nausea sentiens, petiit à Chirurgo medicamentum fortiter purgans, qui ipsi haustum vini stibiati exhibuit. A quo enormiter vomuit, multosque pravos humores excrevit, ad hæc duodecim per alvum secessus habuit. Hinc adeo debilitatus est, ut ipsum moriturum arbitrarentur, quapropter ut ipsum inviserem petierunt. Vidi ægrum irritis vomendi conatibus adhuc graviter delassari, hinc jussi ut domestici statim vini albi lib. j. calefacerent, eique pulveris canellæ & nucis moscatæ aliquantum injicerent, idque calidissime exhiberent, atque bene coopertum

ægrum dormire ſinerent. Hoc facto ceſſavit vomitus, & æger fere tota nocte dormivit. Poſtridie evigilans optime valuit, & adeo famelicus fuit, ut vix duplici prandio famem ſedare poſſet.

Annotatio.

HOc tempore pauciſſimis bene ceſſerunt vomitoria; imo vix ex centum uni, quæ huic robuſtiſſimo ac temerario homini, contigit felicitas.

HISTORIA XXV.

ANtonius Knuyt, corii mercator in foro habitans, vir mediocriter fortis, 29 Maji circa veſperam male habere cœpit. Poſtridie dolorem ſub axilla ſentiens, meum conſilium petiit. Pulſus ipſi erat inæqualis, & creber, vires pro morbi principio ſatis dejectæ, calor corporis non admodum præter naturam excellens, urina ſanorum urinis ſimilis: anxius erat, ſomniculoſus & capite gravis, interdum ad vomitum proclivis, ſed nihil tamen evomuit. Exhibui ſtatim hoc alexipharmacum:

℞. *Theriacæ, ſcrup.* ij. *diaſcordii, drach.* ſ. *ſalis abſinthii,*
oculorum cancri præparat. ana ſcrup. j. *aquæ theriacalis, unc.* j. ſ.
ſucci citri, unc. ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Hoc aſſumpto valde ſudavit cum levamine, & ſub axilla magnus durus tumor protuberavit, cui hoc cataplaſma bis de die impoſitum fuit:

℞. *Radicum liliorum albor. unc.* ij. *& helenii recentium, unc.* j.
herb. malvæ, altheæ, florum chamomillæ, ana M. j.
ficuum ping. N°. ix. *aquæ communis, q. ſ.*
Coquantur ſ. art. & piſtentur, addendo
fermenti acidi, farinæ ſeminis lini, ana unc. j. *fimi columbini, unc.* j. ſ.
mellis, axungiæ porci, ana drach. vj.
Fiat ſ. art. cataplaſma.

31 Maji mane & meridie hujus apozematis uncias quatuor bibit:

℞. *Radic. angelicæ, petaſitidis, ana drach.* vj. *& tormentillæ,*
corticum citri ſicc. ana unc. ſ. *rad. oſtrutii, drach.* ij. *herb. ſcabioſæ,*
taraxici, meliſſæ, ſcordii recent. ana M. j. *cardui bened.* M. j. ſ.
pimpenellæ viridis, & ruthæ recent. ana M. ſ. *ſem. cardui bened.*
& 4. frigid. major. ana drach. j. ſ. *cicerum rub. unc.* j. ſ.
aquæ communis, q. ſ.
Coquantur ſ. art. ad lib. ij. *adde colaturæ*
ſyrupi de ſcordio, & de ſucco citri, ana unc. j.
Miſce, fiat apozema.

Circa

Circa veſperam hunc hauſtum dedi:

℞. *Theriacæ androm. diaſcordii Fracaſt. ſalis abſinthii, ana drach.* ſ.
aquæ theriacalis, aceti bezoartici, ana unc. j.
Miſce, fiat hauſtus.

Hinc bene ſudavit cum magno levamine. 1. Iunii nauſeabundus & ad vomitum proclivis erat, qui ut præveniretur, hanc miſturam præſcripſi, de qua ter quaterve de die cochleare plenum ſumpſit:

℞. *Conſervæ roſarum rubr. drach.* vj. *theriacæ and. ſcrup.* ij.
diaſcordii, drach. j. ſ. *aquæ theriacalis, unc.* iij. *roſarum, unc.* ſ.
& cinnamomi, drach. vj. *ſucci citri, unc.* j.
Miſceantur, & ſtent per duas horas, deinde colentur, adde colaturæ confectionis de hyacintho, ſcrup. ij. *& de alkermes, ſcrup.* ij.
Miſce.

Eadem die etiam duos hauſtus prædicti apozematis bibit. Circa veſperam hunc bolum cum prædicta miſtura diſſolutum exhibui:

℞. *Mithridatii Democ. ſcrup.* j. ſ. *diaſcordii, ſcrup.* j. *ſalis abſinthii, confect. de hyacintho, ana ſcrup.* ſ. *olei vitrioli gut.* iiij.
Miſce, fiat bolus.

2 Iunii præter jam dictam miſturam, etiam ex hoc condito interdum particulam ſumpſit:

℞. *Pulveris Liberantis, drach.* j. *cortic. aurantiorum condit. rad. helenii cond. ana drach.* iij. *conſervæ roſarum rubr. diaſcordii Fracaſt. ana drach.* ij. *confectionis de hyacintho, ſcrup.* ij. *ſyrupi de limonibus, q. ſ.*
Miſce, fiat conditum.

Sequenti die iiſdem eodem modo uſus fuit medicamentis. 4 Iunii, qui erat dies à morbi principio ſeptimus, valde debilis & anxius fuit, nec præter ſequentem bolum cum prædicta miſtura ſolutum, quippiam aſſumere potuit:

℞. *Confectionis de hyacintho, theriacæ, ana ſcrup.* j.
lapidis bezoar or. gr. xv.
Fiat bolus.

Circa veſperam ſponte vehementer ſudavit, tumor ſub axilla multum increvit, & morbus hoc critico ſudore ſolutus eſt: anxietas, capitis dolor, reliquaque ſymptomata ceſſarunt. Poſtea etiam tumor ſub axilla ſine maturatione paulatim diſſipatus evanuit. Omnibus his diebus æger alvum non exoneraverat, quapropter ipſi 6 Iunii maſſæ pilularum antipeſtilentialium ſcrup. j. exhibui, unde bis terve alvum depoſuit: atque ita per ſummi Dei clementiam integræ ſanitati reſtitutus fuit.

Annotatio.

Annotatio.

HOc tempore paucissimis morbus critice solutus fuit perfecte, & præter crisim per sudores (quæ & ipsa multoties imperfecta erat) omnes aliæ erant periculosæ. In hoc ægro tumor sub axilla paulatim dissipatus fuit; & sic quoque in multis aliis tumores post febris solutionem salubriter evanuisse vidimus. Quod ipsum quoque observavit Palmarius, *de febr. Pest. cap.* 24. ubi inquit: *Quamplurimos persanatos vidi citra bubonum suppurationem, veneno paulatim antidotis devicto, resolutaque bubonis materia.* Secus autem se res habet cum bubones evanescunt ante morbi solutionem, nam illud maxime periculosum est. Alvum in dicto ægro movere non voluimus ante morbi solutionem, quia nunquam ex diuturniore alvi constipatione in ægris pestiferis ullum damnum animadvertere potuimus; verum è contra alvi proritationes per clysteres, lenientia, aliave medicamenta, semper cum maximo periculo ante diem septimum factas fuisse, observavimus.

HISTORIA XXVI.

VXor Gerardi de Stolck, puerpera, postquam filium bene sanum peperisset, tertia die peste correpta est, & duo carbunculi in pectore prodierunt: anxietas autem valde gravis non erat, ut nec febris: lochia quoque non substiterunt, quæ omnia magnam sanationis spem dabant. Infans à lacte matris pestem contrahens, cito extinctus est, antequam ipsamet se peste laborare certo sciret. Infante mortuo quæsitæ sunt caniculæ juniores, quæ mammas copioso lacte abundantes exsugerent: quatuor inventæ sunt, quarum duæ cum per biduum mammas suxissent, mortuæ sunt; reliquæ duæ usque ad quintum diem vixerunt, atque tunc priores secutæ sunt. Interea variis antidotis usa fuit ægra, quibus non obstantibus paulatim cum anxietate adaucta est febris, & tandem viribus omnino prostratis, sexto morbi die vitam cum morte commutavit: Eamque non diu post maritus una cum altera prole, ejusdem morbi violentia oppressus, insecutus est.

Annotatio.

PLeræque puerperæ, propter magnam quam à puerperio subibant alterationem, peste corripiebantur & moriebantur; etiam infantes, nisi tempestive aliis nutricibus committerentur, plerumque cum matre interibant, sicut ex prædicta historia illud non tantum in infante, verum etiam in caniculis liquit, quibus hoc tempore communiter in puerperis peste correptis utebamur, (cum nemo alius propter contagii metum illarum mammas exsugere vellet) nam egregie sugebant; sed illas fere semper post secundum vel tertium diem, interdum primo die mortuas fuisse observavimus. Rarissimum est illud quod ex Ioachimo Camerario refert Ioannes Schenckius *Observat. Medic. l.*6. de infante quodam qui duabus nutricibus fuit lactatus, quæ ambæ hac lue sunt extinctæ, infante in vivis & optimæ valetudinis permanente.

HISTORIA XXVII.

VXor generosissimi equitum Capitanei D. Douglas, Scoti, 16 Maji pestilenti febre correpta fuit. Valde debilis erat in ipso morbi principio, summa anxietate premebatur, & capite aliquantum dolebat: urina turbida erat, pulsus creber & inæqualis: calor tamen non multum excellebat, neque ulla extrinsecus in corpore pestis signa apparebant. Primo statim hoc alexipharmacum exhibui, à quo optime sudavit:

℞. *Theriacæ androm.* *diascordii Fracast. ana drach.* ſ.
salis absinthii, scrup. j. *oculorum cancri præparat. scrup.* j. ſ.
aquæ theriacalis, unc. j. *succi limonum*, *aceti calendulæ, ana unc.* ſ.
Misce, fiat haustus.

Post sudorem, interdum hujus misturæ cochleare assumpsit:

℞. *Conservæ rosarum rubr. unc.* ſ. *diascordii Fracast. drach.* ij.
aquæ cardui bened. *& theriacalis, ana unc.* ij.
succi limonum recent. unc. j. *aquæ cinnamomi, unc.* j. ſ.
Misceantur simul & stent per sesquihoram, postea colentur: adde colaturæ confect. de hyacintho sine moscho, drach. j.
Misce.

17 Maji, morbo in eodem statu permanente, hesternum sudoriferum mane reiteratum fuit. Circa meridiem præscripsi apozema, de quo ter quaterve de die haustum biberet:

℞. *Radicum carlinæ*, *petasitidis*, *dictamni*, *helenii*, *angelicæ, ana unc.* ſ. *& ostrutii, drach.* ij.
cortic. aurantiorum sicc. unc. ſ.
herb. scordii, *cardui bened. ana* M. j. ſ. *cichorei*, *acetosæ, ana* M. j. *melissæ*, *pimpenellæ*, *& ruthæ, ana* M. ſ.
sem. 4. frigid. major. ana drach. j. *cicerum rubr. unc.* j.
Coquantur in aquæ communis q. s. ad lib. ij. *adde colaturæ syrupi de succo citri*, *& de scordio, ana unc.* j.
Fiat apozema.

18 Maji reiterata fuit mistura ante præscripta, ut & sudoriferum, cui addidimus extracti cardui bened. scrup. j. ſ. Interdum etiam comedit particulam hujus conditi:

℞. *Pul. Liberantis, drach.* j. *diascordii Fracast. drach.* ij.
cortic. aurantiorum condit. *conservæ rosarum rubr. ana drach.* iij.
theriacæ, drach. j. *confect. de hyacintho sine moscho, scrup.* iiij.
syrupi acetositatis citri, q. s.
Fiat conditum.

Eadem

Eadem die etiam duos hauſtus apozematis bibit, ut & ſequenti nocte. 19 Maji ad extremam fere debilitatem devenerat, ita ut vix quicquam aſſumere poſſet: tamen hunc bolum exhibui, à quo licet valde parum ſudaret, aliquod tamen levamen ſenſit:

℞. *Theriacæ, confect. de hyacintho, lapidis bezoar orient. ana ſcrup.* j.
Fiat bolus, involvendus folio auri.

Hactenus nulla externa peſtis indicia apparuerunt, & febris (quæ tamen non admodum violenta videbatur) abſque ulla intermiſſione continuavit. 20 Maji cum rurſus medicamenta aſſumere poſſet, prædictum apozema reiteratum eſt, quod iſta & ſequenti die totum ebibit; idemque 22 Maji rurſus paratum fuit, addendo foliorum Ruthæ, M. j. 24 Maji, qui erat nonus à principio morbi dies, criſis facta eſt per vehementem ſudorem ſpontaneum, poſt quem totum corpus à malignitate foras prodeunte, parvis puſtulis rubicundis, magnitudinis milii ſeminis, undique obſeſſum fuit, cum magno pruritu: in inguine etiam bubo ovi columbini magnitudine protuberavit, atque ſic ægra à gravi anxietate aliiſque ſymptomatis ſimul liberata, & morbus critice ſolutus fuit. Ne tamen recidiva ſequeretur, ultimum apozema adhuc ſemel reiteravimus, ut & conditum 18 Maji præſcriptum. Buboni quoque cataplaſma attrahens aliquot diebus, & poſtea emplaſtrum impoſitum eſt, ſed tamen abſque maturatione paulatim evanuit, atque ægra ſummi Numinis favore à periculoſiſſimo morbo feliciter evaſit. Primis morbi diebus nihil edere poterat, & poſtea tantum tenui victu utebatur, ex juſculis carnium, cum acetoſa, boragine, pomis citreis, aurantiis, & ſimilibus paratis ac coctis. Potus erat cerviſia tenuis, quam amabat, à julebis abhorrebat. Primis ſeptem diebus alvum tantum ſemel depoſuerat, nec ego ante criſin per has vias moveri volui: biduo poſt criſin exhibui pilularum Ruffi, ſcrup. j. à quibus bis terve dejecit.

Annotatio.

ERat hæc ægra valde obediens ac verè patiens, quæ nihil ſine meo conſilio agebat, cujuſmodi obedientes ægri rarius inveniuntur. Cum poſt primum ſudorem non levaretur, ipſam in continuo calore & parvo ſudore continui uſque ad diem quartum, ſperans naturam interea forinſecus per tumores vel anthraces aliquam maligni veneni partem expulſuram. Verum die quarto valde debilis fuit, nec ulla mutatio ſecuta eſt: cumque hic dies ſine criſi præteriiſſet, eoque ſe multo pejus habuiſſet, criſin ſine dubio die ſeptima futuram exiſtimavi: propterea admonui ægram ut bono ac forti animo eſſet, & in parvo illo ſudore patienter continuaret uſque ad diem ſeptimum, tunc enim morbum mutatum iri. Ipſa ſatis obediens, quamvis in mediis anguſtiis conſtituta, exacte tamen ad meum præſcriptum vixit, & ſudores continuos à primo uſque ad ſeptimum morbi diem patienter (de quo ipſemet mirabar)

rabar) tulit, idque in medio fœtore; nulla enim toto tempore linteamina recentia dabantur: nam sæpius animadverteram hujusmodi mutationem plurimis valde nocuisse, fœtorem verò sudoris nulli damnum intulisse. Cum autem septima die se rursus multo pejus haberet, nec ulla sequeretur critica morbi mutatio, in eodem sudore patienter continuandum fuit usque ad diem nonum, (ad quem usque diem febris eodem fere tenore sine ulla intermissione duravit, sine ullis etiam externis pestis indiciis) quo morbus critice solutus est, ut dictum.

Si hoc pestilenti tempore febris aliqua quempiam invaderet, eam publicæ malignitatis participem esse judicare oportebat, etiamsi nulla pestis indicia præ se ferre videretur: nam licet interdum (quod tamen rarissimum erat,) in principio nullius perniciei particeps esset, celerrime tamen intra paucas horas communi aëris vitio pestifera lues ei adjungebatur. Sicut etiam cum Montano testatur Forestus, tempore pestilenti infinitas videri febres continuas, tertianas, vel similes, quæ statim convertuntur in pestilentes. Nobis igitur præstabilius videbatur, in ipso morbi principio omnes hujusmodi febres, tanquam verè pestilentes, convenientibus antidotis oppugnare, quam expectare dum viribus dejectis & salute deploratâ, certis & indubitatis notis pestilens malignitas se proderet; nam si protraheretur hujusmodi curatio, tandem venenum altioribus radicibus cordi infixum, omnia præsidia aspernebat. Nec etiam ab oppugnatione hujus hostis desistendum erat, antequam penitus è cuniculis & latebris suis expulsus, totusque expugnatus & profligatus foret. Quemadmodum nos illud etiam in prædicta ægra fecimus; in qua illud rarum & notatu dignum occurrit, quod externa pestis signa tam sero, nec ante crisin apparuerint. Eapropter quamvis raro detur pestis, in qua non bubones, exanthemata vel anthraces in principio vel paulo post appareant, attamen iis non apparentibus statim cum vulgo concludendum non est, ægrum peste non laborare: sæpe enim pestilens venenum diutius in corpore latere posse, antequam se prodat, docuimus *lib.* 1. *cap.* 10. *annot.* 8. sæpe etiam à veneni virulentia ægros extingui antequam talia signa prodeant, omnibus notissimum est; in quibus talia indicia sæpe post mortem primo apparent: non raro quoque virtus adeo debilitata & oppressa est, ut nullam veneni expulsionem ad exteriores partes moliri queat.

HISTORIA XXVIII.

Gosuinus Dijckwoldt, vir fortis, 3 Maji de gravativo capitis dolore & cordis anxietate conquestus est, atque adeo somniculosus fuit, ut se vix sustentare posset. Circa vesperam ad ipsum vocatus, hoc alexipharmacum exhibui:

℞. *Extracti magistralis*, *salis absinthii*, *ana scrup.* j. ſ. *theriacæ*, *scrup.* ij. *aquæ theriacalis*, *unc.* j. ſ. *aceti bezoartici*, *unc.* j.

Misceantur, *pro haustu.*

Iussi ut astantes ipsum continuo alloquerentur, ac omnibus modis somnum impedirent, usque dum per quatuor vel quinque horas egregie sudasset.

daſſet. Æger ab aſſumpto medicamento vehementer ſudavit; poſt ſudorem etiam plane ceſſavit anxietas cum ſomnolentia, ita ut ſequenti mane multo melius ſe haberet; atque tunc duo ſatis magni carbunculi, alter in brachio, alter in femore apparuerunt. Cum autem propter ægrorum multitudinem illo mane non ſatis tempeſtive hunc ægrum inviſerem, ſtatim naſutus quidam chirurgus advocatus fuit, qui meum adventum non expectans, ſuo conſilio venam brachii incîdit, & ſanguinis circiter uncias decem extraxit; & mihi in via obviam factus, tanquam re bene geſta, factum narravit. Poſt tres à ſanguinis miſſione horas ægrum ſimul inviſimus, quem ille à ſanguinis detractione multum allevatum fore exiſtimabat: ſed longe aliter ſe res habuit, nam varia deſperata ſigna in ipſo animadvertimus: carbunculi non tumidi, nec in circumferentia multum inflammati, ſed exiles, depreſſi & quaſi aridi viſi ſunt; febris vehementiſſima acceſſerat cum maxima anxietate, quam tanta comitabatur virium debilitas, quâ, intra paucas horas æger deficiens, fatalem diem clauſit.

Annotatio.

QVamvis cum Galeno multi Medici in peſtis, & præcipue in carbunculorum curatione, venæſectiones inſtituendas eſſe doceant, nos tamen in hac peſte illas nunquam feliciter adminiſtratas fuiſſe novimus, nec quemquam evaſiſſe ſcimus, cui ſanguis venæſectione detractus fuit. Sic ipſe quoque Hippocrates 6. *epidem. ſect.* 7. teſtatur ſe in peſtilentibus morbis infeliciter uſum fuiſſe venæſectione & purgatione: *His* (inquit) *neque per medicamenta, quæ humores ſuis ſedibus ſubmovent, ullum effatu dignum auxilium allatum eſt; neque alvi perturbatio, neque venæſectio juvit, quæ ipſe tentavi.*

HISTORIA XXIX.

VXor Domini Wiljems, nobilis Angli, mulier delicatula, juvenis, & mediocriter fortis, peſte cum magna anxietate correpta fuit; cumque alexipharmaco à nobis aſſumpto fortiter ſudaſſet, protuberavit in inguine bubo, & anthrax in altero brachio erupit, ac magnum levamen ſenſit. Poſtridie mane ab eodem reiterato alexipharmaco rurſus egregie ſudavit, & bubo multum adauctus eſt, febris quoque plane receſſit, ita ut periculum jam evaſiſſe videretur. Cum autem fœtorem ſudoris ægrius perferret, rogavit ut lecti linteamina ipſi mutare liceret; quod omnino prohibui, (ſicut in omnibus id curioſe prohibere ſolebam) & adhuc per duos treſve dies expectandum eſſe dixi. Illa tamen poſt meum diſceſſum fœtoris pertæſa, induſium nitidum prope ignem bene calefactum, abjecto priore madido, calidiſſime induit. Deinde poſt horas duas horrore cum magna anxietate correpta eſt; vehementiſſima febris, cum maxima ſiti, nauſea & debilitate acceſſit, ac caput doluit. Præ-

ſcripſi duo alexipharmaca, quæ ſtatim revomuit, nec julebos etiam, nec alia convenientia medicamenta retinere potuit: bubo quoque disparuit. Circa mediam noctem alvus ſponte turbata eſt, & exanthemata pauca hic illic in cute apparuerunt. Sequenti mane obiit.

Annotatio.

REnovationem linteaminum ante diem ſeptimum, periculoſiſſimam fuiſſe, ſemper obſervavimus; & quantumvis calidiſſime illa mutatio fieret, nulli tamen feliciter ceſſit: omnibus enim paulo poſt febres, anxietates, inquietudines, aliaque ſymptomata graviter recruduerunt. Cauſam fuiſſe animadvertimus fœtorem ſaponis, quem recens lota & nitida linteamina plus minuſve retinent: qua de re fuſius egimus *lib.* 2. *cap.* 3. *annotat.* 6.

HISTORIA XXX.

FIlius bipenniferi Capitanei Veer, puellus circiter ſex annorum, peſte correptus, magnum carbunculum in media mala, juxta ſupra maxillam ſuperiorem, habuit, qui ab exili puſtula initio ducto, intra biduum horribiliter accrevit, & totam genæ ſubſtantiam penetrans, mortificationem gingivarum, & tandem etiam palati induxit, atque octava die ægrum occidit.

Annotatio.

SImilem caſum adhuc ſemel vidi in alio quodam pauperculo puello, cui non tantum gingivæ, ſed magna quoque naſi pars à peſtilentis veneni malignitate ante mortem ſphacelata fuit, cum teterrimo fœtore: ſed hujuſmodi exempla in hac peſte rariora fuerunt. Foreſtus *lib.* 6. *obſervat.* 12. refert ſe vidiſſe puellam, anthracem ſub labro intus habentem, è quo peſtiferus, & ob membri mollitiem putridiſſimus vapor exhalans totam domum infecit. Et *obſervat.* 25, narrat hiſtoriam puelli, cui carbunculus labia, mentum, genas, maxillas & naſum invaſit.

HISTORIA XXXI.

FIlia Engelberti de Man Procuratoris, juvencula circiter viginti annorum, viſo aliquo ægroto peſtilenti febre cum phrenitide correpto, & horribili aſpectu vociferante, adeo exterrita fuit, ut inde peſtem ſtatim conceperit. Febris aderat mitior, anxietas vero maxima, cum ſumma virium debilitate: bubo protuberavit ſub axilla, & carbunculus in brachio erupit. Varia ſumpſit alexipharmaca: ſatis fortiter aliquoties ſudavit, ſed nihil imminuta eſt anxietas, cum qua die ſexta è vivis exceſſit.

Annotatio.

MVltis à terrore pestem inductam fuisse observavimus; idemque etiam ab Historicis & Medicis, qui in tractandis ægris pestiferis curiosiores fuerunt, annotatum fuisse legimus; quorum aliquot testimonia citavimus *lib. 2. cap. 7. annotat. 9.*

HISTORIA XXXII.

DIdricus Petterd, miles Anglus, robustus, mense Majo peste correptus, carbunculum in manu habuit. Ad hunc tertia morbi die vocatus est magister Cornelius chirurgus, ut ex charitate ægrum pauperem inviseret. Ipse in platea Regularia ante ædes in quibus decumbebat æger, mihi casu obviam factus, rogabat ut una cum ipso intrarem. Invenimus ægrum jam morti propinquum, corpore plurimis exanthematibus purpureis obsito, quapropter ipsum Deo commisimus. Post discessum disputatio inter nos orta est de causis, origine & forma exanthematum. Ego inter alia cum Fernelio statuebam, illa non esse solius cutis maculas, sed etiam partium subjectarum. Alter id negabat, & dissectione unius aut alterius exanthematis se id facile demonstrare posse dicebat. Convenit inter nos ut in cadavere prædicti militis (qui intra semi horam à nostro discessu moriebatur) refrigerato, postera die levem incisionem experiundi gratia faceremus. Ipse in femore levem tantum in cute fecit dissectionem, credens subjectas carnes maculatas non esse; verum se plane deceptum videns, altiore facta incisione istarum macularum progressum inquisivit, ac Fernelium vera dixisse confessus est: nam invenimus maculas illas ab ipso periostio initium ducere, & latiore basi pyramidis instar per medios musculos recta sursum usque ad cutem ascendere, atque ibi in conum terminari. Chirurgus hac experientia nondum contentus, in brachio supra cubitum aliâ factâ incisione, idem illud adhuc semel inquisivit: ubi invenimus basin duorum exanthematum (quorum progressum quærebamus) adeo profunde sitam non esse, neque ad periostium usque pertingere, sed à duro tendone cujusdam musculi originem sumere.

Annotatio.

TRadunt Iacobum Bontium, Medicum Lugduno-Batavum, quondam ejusdem rei periculum fecisse, & invenisse quod exanthemata ab ipsis ossibus initium ducerent. Procul dubio etiam Fernelius ejusdem rei occulatum experimentum sumpsit, nam *lib. de febr. cap. 18.* inquit: *Exanthemata ut corporis summa, ita & interiora viscera, musculos, nervos cæterasque partes solidas obsident, ex hisque primam ducunt originem.* Sic etiam Ioannes Morellus scribit non tantum exteriorem corporis habitum, sed & interiora viscera atque musculos ejusmodi papulis obsideri, non secus ac per variolas & morbillos.

Anne

Anne hepar, lien, pulmo, aliaque interna viſcera hujuſmodi peſtilentialibus exanthematibus etiam infeſtentur, de eo ocularem experientiam non habeo, propterea quod licet contagium à diſſectione muſculorum parvi faciam, illud tamen, ex apertione cavitatum abdominis & pectoris, furioſius in aſtantes irruere poſſe credam.

HISTORIA XXXIII.

LAmbertus Stoffels peſtilenti febre abſque ullo externo peſtis ſigno correptus eſt, cum ſumma anxietate, ſiti, & capitis dolore. Mox in ipſo principio advocatus fuit Adrianus chirurgus in Magna platea habitans, qui ſtatim venæſectionem ſuaſit, ac brachii vena pertuſa, ſanguinis aliquot uncias extraxit. Æger inter chirurgi manus animi deliquio correptus eſt, quod cum diutius perduraret, meum conſilium petitum fuit. Inveni ægrum ſudore frigido perfuſum, cum pulſu adeo parvo ut vix ſentiri poſſet. Prædixi mortem. Attamen ne quicquam intentatum relinqueretur, aliquantillum aquæ vitæ Matthioli cum aqua cinnamomi ori infudimus, eademque nares & tempora fricavimus, acetum quoque roſaceum naribus objecimus; verum his non obſtantibus intra horæ quadrantem exſpiravit.

Annotatio.

FOreſtus ſcribit in Peſte Delphenſi venæſectiones ſemper noxias fuiſſe, excepto ſi adminiſtrarentur in ipſo morbi principio, antequam duodecim vel viginti horæ exſpiraſſent, tunc enim profuiſſe. Nos verò in hac peſte omnes venæſectiones, etiam in ipſo morbi principio factas, valde noxias fuiſſe, non tantum in prædicto ægro, ſed in pluribus etiam aliis obſervavimus.

HISTORIA XXXIV.

MEnſe Majo circa veſperam caſu tranſibam prope portum Noviomagenſem, atque ibi civem quendam (non nominandum) fide digniſſimum vidi quaſi attonitum ſtare, & intenſiſſimos oculos in certum quendam portus locum fixos habere. Rogavi quidnam ageret? ipſe quaſi è ſomno evigilans, reſpondit ſe nihil agere, ſed maxima alteratione perculſum eſſe propter viſionem quandam quam ibi viderat. Cumque curioſius quidnam vidiſſet inquirerem, primo quidem nihil dicere voluit, ſed tandem ſub fide ſilentii narravit ſe in portu navem vidiſſe, è qua funus efferebatur ad ſepulturam, quod funus plurimi milites inverſis ac terram verrentibus armis præcedebant: juxta ante funus vexillum (inquit) portabatur, & vir quidam thorace ferreo ac galea indutus nudum gladium manu tenebat, alius arma clypearia portabat: proxime poſt funus pauci pullati, & poſt hos varii viri abſque palliis & famulis

mulis comitati; hosque rursus multi pullati sequebantur. Aliàs etiam (dicebat) sed rarius talia spectra vidi, eaque semper alicujus mortem præsagierunt. Cum hæc aliaque pauca cum ipso locutus fuissem, discessi. Mense autem Iulio istius spectri effectus visus est, nam cadaver nobilis Capitanei Iodoci ab Haeften (qui tunc temporis supra Longeweerdam mortuus fuerat) navi in portum Noviomagensem delatum, atque è navi plane eodem modo, quemadmodum civis ille diu ante in spectro se vidisse narraverat, ad sepulturam delatum fuit, ita ut nihil eorum quæ in visione visa fuerant, deesset.

Annotatio.

HOc tempore mulier quædam epileptica, quam vulgò Ioannam cum mammis vocant, dicebat se eorum qui morituri erant spiritus, atque feretra funeralia ante ædes illas è quibus mortui efferendi forent, aliaque multa spectra videre; cujus dicta multoties ab eventu confirmata fuerunt: verum postea cum sæpe etiam multa mendacia visionibus suis affingeret, ejus verbis parva aut nulla fides adhibita fuit. Attamen nonnunquam hujusmodi spectra cum infelici præsagio videri, ex narratione prædicti fide dignissimi civis, vel inde certò constare poterat, quod mihi rem illi ipsi incognitam, & quæ non nisi diu post effectu cognita facta fuit, eo ordine se vidisse narraret, sicut postea peracta est. Sic etiam hospes meus Bartholomæus de Claer nobis narravit, se quodam tempore serius domum venientem, vidisse in foro è magno illo diversorio cui Cygnus pro insigni est, elatum funus, cui arma clypearia præferebantur, & quod multi tubicines præcedebant; cujus spectri effectus post aliquot à visione menses manifestatus est in equitum quodam Capitaneo ægro ad illud diversorium delato, atque ibidem mortuo, & prædicto modo ad sepulturam delato. Memini etiam mulierem quandam mihi sanguine proxime junctam, quondam nobis præsentibus circa horam sextam post meridianam narrasse, se videre tria funera è vicini nostri ædibus efferri, multosque pullatos funera sequi: effectus post duos ab inde menses liquit, nam in iisdem ædibus octidui spatio tres liberi variolis laborantes mortui sunt. Multa & mirabilia exempla spirituum, qui nonnullis apparuerunt, recenset Cardanus *lib.* 16, *de Rerum varietate, cap.* 93. Quamvis autem hujusmodi historiæ innumeris fabulis etiam investiri plerumque soleant, omnino tamen pro fabulis habendas non esse, sed Deo sic permittente diabolum multis ludibriis hominum quorundam mentes exagitare, pro certo credendum esse arbitramur.

HISTORIA XXXV.

VXor Otthonis à Wyler, mulier fortis & florentis ætatis, se magna cordis anxietate premi, atque exilem quendam tumorem cum dolore sub axilla sentiens, celavit malum: cumque per aliquot dies alvum non deposuisset, suo ipsius consilio foliorum senæ unc. ſ. cum seminis

minis anisi drach. j. & aliquot prunis Damascenis in cervisia decoxit, atque illam colaturam bibit, & pruna comedit. Post duas horas maxima debilitate correpta fuit, ita ut ab animi deliquio parum abesset: huic debilitati adjuncta sunt maxima intestinorum tormina, ac tandem secutæ sunt alvi dejectiones, quæ primo aliquod levamen inducere visæ sunt, sed paulo post exitiales evaserunt; nam in alvi continuum fluxum mutatæ sunt. Evanuit tumor qui sub axilla latuerat, & invasit febris vehemens, cum maxima siti viriumque dejectione. Tunc meum consilium petitum est. Inveni vires summe languidas, cum pulsu crebro ac titubante. Excreta quæ per alvum dejiciebantur fœtidissimum fœtorem redolebant, neque erant stercora aliive humores excrementitii, quales in aliis fluxibus dejiciuntur, sed erant quasi oleosa, turbida, cineracea, instar colliquationum. Præmisso igitur mortis præsagio, ne nostrâ negligentiâ perire videretur ægra, tale alexipharmacum exhibui:

℞. *Terræ sigillatæ, scrup.* j. ſ. *coralli rubri præparati, scrup.* ſ.
cornu cervi usti, scrup. j. *theriacæ, diascordii, ana drach.* ſ.
aquæ theriacalis, unc. ij.
Misce, fiat haustus.

Non potuit sudare, nec quicquam imminutus est alvi fluxus. Post quatuor horas rursus aliud antidotum astringens assumpsit, à quo quidem aliquantum sudavit, sed absque levamine. Postridie viribus deficientibus simul morbi vitæque finem imposuit.

Annotatio.

EXitialia in hac peste fuerunt omnia medicamenta quæ alvum ducunt, etiam maxime levia, præcipue ante morbi perfectam declinationem assumpta; nam semper alvi fluxum fere omnibus lethalem induxerunt, non eo quod violentam operationem exercerent, sed quod naturam in suo opere interturbarent, & materiam morbificam, quam natura per commodas vias & cum salute ægrorum à centro ad peripheriam movebat, in ægrorum perniciem ab externis partibus ad interiora viscera retraherent, atque eandem per incommodas vias versus intestina diverterent, per quæ tamen perfecte expelli non poterat: interea enim dum natura, ad hanc perversam viam jam seducta, venenum pestilens frustraneo conatu expellere annitebatur, cum viribus citius vita deficiebat quam morbus.

HISTORIA XXXVI.

EMetus Batbergen, cum peste propemodum absque febre correptus sudoriferum à me sumpsisset, conquestus est se in media lingua dolorem cum alicujus particulæ insensibilitate percipere. Cum locum inspicerem, vidi parvum nigricantem anthracem in media lingua enatum esse.

esse. Ad reliquam veneni expulsionem adhuc duobus sudoriferis usus est, cum optato levamine. Ne autem anthrax in fungosa parte se nimis cito & late extenderet, jussi ut os sæpe collueret cum sequenti decocto:

℞. *Corticum granatorum, drach.* vj. *glycyrrhizæ rasæ, drach.* iij.
herb. betonicæ, melissæ, violariæ, pimpenellæ, foliorum bellidis, & herb. rubi, ana M. ſ. *flor. balaustiorum, & rosarum rubr. ana drach.* j. ſ.
aquæ communis q. s.
Coquantur ad lib. j. ſ. *colaturæ admisce*
syrupi diamori, mellis ros. ana unc. j.

Cùm hac collutione per biduum usus fuisset, ad citiorem escaræ separationem, aliam præscripsi:

℞. *Hordei mundat. drach.* v. *radic. altheæ sicc. glycyrrhizæ rasæ, ana dr.* iij.
herb. malvæ, pimpenellæ, altheæ, & violariæ, ana M. j.
ficuum ping. n°. v. *passularum, unc.* ij. *aquæ communis q. s.*
Coquantur s. art. ad lib. j. ſ. *addendo colaturæ*
mellis ros. syrupi diamori, ana unc. j.
Fiat decoctum pro collutione.

Idem postea adhuc bis reïteratum est. Octava morbi die parva escara separata excidit, magnum linguæ dolorem relinquens, qui collutionibus & vulneris sanatione paulatim evanuit. Ita æger hic restitutus fuit, retinens post sanationem in lingua parvam cavitatem, eo in loco ubi anthrax fuerat.

Annotatio.

CArbunculos in lingua rarissime oboriri, hinc credibile est, quod in tota hac furiosissima peste hunc casum tantum bis videre nobis contigerit. Chirurgi qui pestiferos tractabant, se eundem casum tantum bis terve quoque vidisse, referebant.

HISTORIA XXXVII.

EQues notissimus Schabhals, homo fortis, audax, & maxime temerarius, peste cum magna febre ac debilitate correptus, bubonem in inguine, & tres anthraces in corpore habuit. A quibus omnibus malis cum optimè summi Dei auxilio sanatus esset, & jam rursus foras prodiret, nullas Deo gratias egit, sed satis impie gloriatus fuit, se ipsa peste nequiorem & fortiorem esse, atque nec pestis, nec diaboli spicula ipsum quicquam afficere posse, imo se neque pestem neque diabolum curare. Audivit Altissimus impia impiissimi hominis verba. Quid fit? Postquam cum reliquis equitibus hostilia castra aliquoties explorasset, (nam famosissimus erat conductor, quem vulgo **Guide**, alii **Gidse** appellant) tandem circiter quintâ post perfectam sanationem hebdomadâ, rursus de novo peste correptus est, & ante diem sextum victrici pesti duram subjecit cervicem.

Annotatio.

DIsputatur inter Medicos, an illi qui à peste semel evaserunt, rursus peste corripi possint. Negativam partem sectatur Guilhelmus Magistrius, qui *de Pest. sect.* 1. scribit, eos qui semel peste laborarunt, eodem toto anno ab illa lue immunes evadere, atque etiam totâ vitâ minus periclitari. Sic quoque Massaria inquit, neminem bis pestilentiam incurrere, sed eos qui semel peste laborarunt, imposterum à peste tutos esse: eamque causam esse arbitratur, quod vespillones illi, qui ægris pestiferis inserviunt, à contagio non lædantur, quia plerique semel peste laborarunt. Matthias Vntzerus dicit eos qui semel peste tentati fuerunt, eodem pestilenti tempore vix, ac ne vix quidem in eandem relabi. Subjungit has rationes: Quia humor ille pestifero veneno fomitem substernens habilem, totus in illo morbo evacuatus & dissipatus fuit, ut non facile contagionis labem suscipere queat; vel quia cor antidotis in prima peste munitum, porro qualitate alexiteria perfruitur, qua venenum pestis longe à se propulsare valeat: vel quod cor pugnæ priori cum pestilenti veneno assuetum, nunc iteratos crudelis tyranni insultus eludat, minasque despiciat. Verum omnes has auctoritates & rationes ipsa experientia facillime evertit: nam varios novimus qui ante aliquot annos peste laboraverant, & propterea tamen in hac constitutione non magis à lue immunes fuerunt, quam alii. Eodem autem anno eundem hominem bis peste corripi posse, liquet ex prædicta historia, ut & ex historia 45. Sic etiam Marsilius *lib. epidem. cap.* 24. scribit, ter unum ex Florentinis luem hanc invasisse, qui etiam secundò perfecte liberatus, tertiò mortem evadere non potuit. Angelus Bellicochus, *tract. de Peste*, refert, in illa peste Veneta nonnullos ab hoc gravissimo malo liberatos, per aliquot menses se rursum satis bene habuisse, & postea iterum in morbum hunc incidisse, à quo tamen nonnulli fuere restituti.

Sic etiam Follinus, *Amulet. cap.* 20. *problem.* 2. dicit, se in peste Sylvæducensi vidisse, qui ter hoc morbo laboraverunt; & nonnullos fuisse defunctos, qui novena morbi pugna succubuere. Verum etsi hæc ita se habeant, tamen docet experientia, illos, qui semel hoc malo afflicti fuerunt, tutius degere, & minus periclitari aliis, qui nunquam eo detenti fuere. Quod etiam in gravissima sui temporis peste notat Historicus Thucydides, *lib.* 2: *Verum ii*, inquit, *præcipuè morientium laborantiumque miserabantur, qui ipsi evaserant, quippe id jam antea experti, ac de se securi: neque enim bis eundem morbus corripiebat, ut extingueret.* Verum in nostra peste Noviomagensi, etsi qui semel pestem experti essent, rarò secunda vice in illam inciderent, quibusdam tamen hoc contigisse novi, eorumque nonnullos evasisse, nonnullos mortuos fuisse.

HISTORIA XXXVIII.

ROBertus Wendel cum peste una cum vehementi febre correptus esset, nec à primo alexipharmaco ullum levamen perciperet, secunda die acutissimum dolorem pleuriticum sensit in latere dex-

tro, qui ſtatim anhelitus libertatem impediit, atque ægrum intra duas horas jugulavit. Cadavere vix refrigerato, totum dextrum pectoris latus nigerrimo colore, inſtar carbonis, infectum eſt.

Annotatio.

Dolores pleuritici qui peſti supervenìebant, ſemper erant lethales, & ægros cito occidebant, propterea quod non ſolum ab inflammatione membranæ pleuræ, ſed à peſtilenti veneno iſti membranæ viciniſque partibus infixo producerentur; quod venenum non ſolam inflammationem, ſed partis mortificationem inducebat, quæ nec venæſectione, nec ullis aliis mediis curari poterat. Hæc pleuritis peſtilens admodum familiaris non erat. Wierus autem *lib. rarar. obſervat.* deſcribit pleuritides, peripneumonias & anginas peſtilentes epidemias, quæ per totam Inferiorem Germaniam graviſſime dominabantur, nec venæſectione aliisque remediis cedentes, maximam hominum ſtragem ediderunt.

HISTORIA XXXIX.

Vidua Ioannis Rodenburch, mulier fortis, peſte correpta ſtatim carbunculum in femore habuit: febris aderat vehementior, cum magna ſiti, anxietate, & inquietudine. Hoc alexipharmaco aſſumpto egregie ſudavit:

℞. *Extracti ruthæ, & cardui, ana ſcrup.* j. *ſalis ſcordii, ſcrup.* j. ſ.
diaſcordii Fracaſt. drach. j. *aquæ theriacalis, unc.* j.
aceti bezoartici, unc. ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Secunda die tumorem ſub axilla percepit: tunc alterum ſudoriferum exhibitum eſt, quod ſtatim evomuit. Hoc julebo ad ſitim utebatur:

℞. *Aquæ cardui bened. lib.* j. *ſcabioſæ, & acetoſæ, ana lib.* ſ.
ſyrupi de ſucco citri, & granatorum acid. ana unc. j.
olei ſulphuris q. ſ. ad gratum acorem.
Miſce, fiat juleb.

Nihil aliud illa die aſſumere potuit. Poſtridie morbo in eodem ſtatu permanente, nec tumore ſub axilla magis increſcente, meo perſuaſu hunc bolum deglutivit:

℞. *Extracti magiſtralis, ſcrup.* j. *& angelicæ, ſcrup.* j. ſ.
lapidis bezoar Orient. gr. vij. *mithridatii democ. ſcrup.* j.
Fiat bolus.

Circa veſperam de ventris dolore conqueri cœpit, inteſtinorum quoque murmura acceſſerunt. Sequenti nocte vehementius febricitavit. Die quarta mane alvus liquida dimiſit: paulo poſt colliquativus fluxus ſecutus eſt, cum quo fœtidiſſima, turbata, confuſa, cinerei coloris dejiciebantur;

bantur; quem fluxum nullis aſtringentibus nec antidotis ſudoriferis (quamvis ægra mortem metuens, tunc quidlibet aſſumeret) ſiſtere potuimus. Poſt ſexdecim à principio fluxus horas etiam ſanguis defluxit, & ægra ſequenti nocte obiit.

Annotatio.

ALvi fluxus peſti ſuperveniens plerumque lethalis fuit, & cum illo vix centeſimus quiſque evaſit. Sic etiam Galenus ſcribit in peſte ſui temporis omnes prope periiſſe quibus alvi fluxus superveniebat. Ita quoque Nicolaus Florentinus, Gallus Tridentinus, Foreſtus, & alii obſervarunt in peſte, maxima ex parte mortuos fuiſſe illos, quibus alvi fluxus acceſſit, imprimis ſi anhelitus fœtens adjungeretur. Errant omnes qui hunc fluxum critico die incidentem, morbi ſalutarem eventum prænunciare arbitrantur: errant nempe in eo, quod fluxum hunc criticum eſſe, & à victrice natura produci judicent, cum re vera ſit ſymptomaticus & morbi vi inductus.

HISTORIA XL.

NIcolaus ab Elten, eques generoſiſſimi Capitanei Coenjers, vir robuſtus ac temerarius, peſte jam correptus & bubonem in inguine ſentiens, ſtatim pro duobus aſſibus tabacum minutim conſciſſum emit, idque in cerviſia aliquantum decoxit, poſtea colavit, expreſſit, ac colaturam ebibit. Hinc non diu poſt tanta anxietate & debilitate correptus eſt, ut animo totus linqueretur, ac jam mori videretur: paulo poſt rurſus ad ſe reverſus, adeo enormiter ſurſum deorſum purgatus eſt, ut in mediis excrementis inſtar porci provolutus jacens, vix quiſpiam ipſum contingere auderet propter contagii metum. Tandem à domeſticis ex illuvie illa extractus, mundatus & in lectum depoſitus eſt, adeo debilis exiſtens ut ſe commovere non poſſet, inguinis quoque bubone plane disparente. Tunc petiit Vice-Capitaneus Couper ut ipſum inviſerem. Cum autem illum adeo debilem & toto corpore turbatum invenirem, ad eluendam tabaci qualitatem bis terve cerviſiam offerri juſſi, quam ſtatim cum violentia revomuit. Denique vini Gallici generoſi lib. j. ad ignem calefecimus, eique (ut ſolent equites) aliquantum nucis moſcatæ, canellæ & zingiberis immiſcuimus; quem potum calidiſſime aſſumptum retinuit, & ſtragulis bene coopertus in ſomnum incidit, atque inter dormiendum valde ſudavit. Poſt aliquot horas è ſomno evigilans, tale vinum adhuc ſemel à domeſticis paratum ebibit, & rurſus ad dormiendum & ſudandum ſe compoſuit. Sequenti die optime valuit, & cum ſatis magna voracitate rurſus comedit. Tunc paſſim gloriabatur ſe quendam diabolum ipſa peſte nequiorem (nempe tabacum) inveniſſe, qui corpus ſubintrans ſtatim ipſam peſtem ejiceret.

Anno-

Annotatio.

SÆpe (inquit Celſus) *quos ratio non reſtituit, temeritas adjuvat.* Liquit illud in prædicto equite, cujus temeritatem cum alii duo ejuſdem cohortis equites peſte correpti (alter cum inguinis bubone, alter cum tumore ſub axilla) ſequi vellent, infeliciter perierunt: prior intra duas horas ipſam animam evomuit; alter vero deficientibus viribus ſequenti nocte è vivis exceſſit. Nobis etiam narratum eſt, nonnullos alios milites, conſilio & experientiâ prædicti equitis dementatos, illud ipſum quoque infeliciſſime tentaſſe, eorumque animas tabaci adventu citiſſime è corporibus fuiſſe fugatas. Quamvis ad peſtis præſervationem tabaci fumus ore attractus valde inſignis ſit, attamen ipſum tabacum, vel ejus extractum, aut decoctum intus in corpore aſſumptum, ad peſtis curationem noxium eſt, propterea quod violentiſſima ſua operatione corpus, jam à peſtilenti veneno infeſtatum & debilitatum, graviſſime exagitet & conturbet, imo reſiduas vires ad veneni reſiſtentiam maxime neceſſarias in totum dejiciat. Ita ut quamvis tabacum qualitatem aliquam veneno peſtilenti contrariam obtineat, quia tamen iſti antidotali qualitati alia vehementer conturbatoria conjuncta eſt, qua vires plane dejiciuntur, harum conſervandarum gratia, ab ejus interno uſu abſtinendum eſt. Nam curationis peſtis duæ primariæ ſunt intentiones, Veneno reſiſtere, & Vires conſervare. Harum autem intentionem prior nequit bene perfici ſine poſteriore; natura enim ſuccumbens neque veneno reſiſtere, neque antidota in actum promovere poteſt. Nec etiam poſterior ſine priore perficitur, cum venenum, cui non reſiſtitur, invaleſcens, vires quantumvis conſervatas obruat. Quapropter ad curationem peſtis talibus medicamentis utendum, quæ his duabus intentionibus ſimul ſatisfaciant, veneno reſiſtant, & vires, quantum fieri poteſt, conſervent. Quæ verò medicamenta in alterutro peccant, rejicienda ſunt. Tale eſt tabacum, cujus uſus ſi forte uni alicui fortiſſimo ſalutaris exiſtat, rurſus mille alios occidet. Hujus tamen fumo per fiſtulam attracto, & rurſus foras dimiſſo, innoxie, imo cum magna utilitate (imprimis ad præſervationem) uti poſſunt illi, qui ejus uſui aſſueti ſunt; nam in talibus vires non dejicit, nec corpus conturbat, partim propter conſuetudinem, partim quod manifeſtâ quantitate non ingrediatur corporis interiora.

HISTORIA XLI.

MEnſe Iunio caſu tranſivi, Adolpho Fildar Chirurgo comite, plateam vulgo Bloemerſtraet appellatam, atque ibi puerulos quoſdam colludentes vidimus, & inter hos filiolum militis cujuſdam, circiter ſex annorum, qui exanthematibus obſcure purpureis & rotundis totus ſcatebat. Mirati ſumus puellum hunc non ægrotare. Interim dum illum cum admiratione aſpiceremus, accurrit mater, quæ nobis filii crura, ventrem, clunes reliquumque corpus detexit, quod totum exanthematibus non minus obſitum erat quam manus & facies. Mater dicebat puellum per quatuordecim dies has maculas habuiſſe, & vix unquam ægro-

ægrotasse, solummodo unica die aliquantum de capitis dolore conquestum fuisse, nec bene edere potuisse; ea tamen de causa ipsum domi manere noluisse, sed cum sodalibus suis in plateis adhuc collusisse: ista autem insequente nocte ipsum in somno multum sudasse, ac postridie exanthematibus adeo scatentem inventum fuisse, neque ipsum postea male valuisse, licet illa & vicini omnes mortem puelli quotidie expectassent. Ego post tres deinde septimanas curiositatis ergo puellum rursus invisi, eumque optime valere, & exanthemata fere omnia paulatim insensibiliter evanuisse vidi.

Annotatio.

PRocul dubio natura fortis & cor robustum in hoc puello non tantum unico sudore venenum pestilens totum foras expulit, verum etiam spiritus vitales ab ejus contagio jam corruptos extra arteriarum cavitates simul protrusit, atque ita ægrum à gemino malo, nempe tam à pestilenti veneno, quam à spirituosa arteriosi sanguinis parte, per veneni virulentiam jam corruptâ, simul & in totum liberavit. Quod exemplum hac tempestate pro rarissimo habendum erat, nam in tota hac tam furiosa peste, præter hunc puellum, nullum unquam vidi evasisse, cui exanthemata purpurea aut nigricantia apparerent; sed quo plura & majora prodirent, eo citius ægros semper interiisse: reliqui etiam qui peste infectos tractabant, se id nusquam amplius vidisse affirmabant. Exanthemata rubra, parva & non multa, licet plurimis essent lethalia, cum his tamen pauci adhuc evadebant; cum purpureis aut nigricantibus, nullus. Ac propterea quod maculæ illæ instantem mortem certissimè prænunciarent, vulgus illas appellabat *Maculas mortis*, iisdemque apparentibus omnem de ægris spem abjiciebat. Ioannes Morellus *lib. de febr. purp. & Pest. cap.* 2. satis longo sermone contendit exanthemata pestilentialia dari vel existere non posse sine febre. Verum cum Hippocrates *in epidem.* testetur bubones & carbones pestilentes sine febre multoties visos esse; cum ipsa quoque pestis sine febre esse possit, ut docuimus *lib.* 1. *cap.* 12. *annotat.* 2. cum etiam Gemma se illud sæpius vidisse testetur; cum experientia quoque in prædicta historia satis demonstret, exanthemata purpurea copiosa sine febre enata fuisse, non est quod Morelli opinionem pluribus refutemus.

HISTORIA XLII.

ROutherus Wanhans, Germanus fortis, peste correptus vomuit, capite doluit, ingenti sopore & cordis anxietate pressus est, nullum tamen externum pestis signum percepit. Vrina sanorum urinæ similis, pulsus creber erat atque inæqualis. Quia morbus, cum ipsum primo inviserem, erat in ipso principio, magnam salutis spem dedi, atque hunc haustum statim exhibui:

℞. *Theriacæ, drach.* j. *salis communis, scrup.* ij. *aceti vini fortis, unc.* iij.
Misce, fiat haustus.

Ab

Ab hoc assumpto per sex septemve horas vigilare jussi. Vehementer sudavit, simulque bubo in inguine dextro erupit. Postridie eodem haustu reïterato, iterum copiosissime sudavit, atque ab anxietate & capitis dolore in totum liberatus fuit: duo carbunculi satis magni sinistrum femur invaserunt, quibus à chirurgo s. art. tractatis, æger brevi convaluit, tumore inguinis sponte evanescente.

Annotatio.

EOdem modo cum felicissimo successu multis pauperioribus in ipso morbi principio exhibui solius aceti fortissimi unc.iij. vel iiij. cum salis marini pugillo, & optime sæpius profuit; interdum etiam Theriacæ drach. j. admiscui. Si illud removerent ægri, paulo post rursus offerebatur. Notandum autem non omnibus promiscue acetum esse exhibendum, sed ab ejusdem usu arcendos esse illos qui in pectore aliquod vitium habent, puta asthmaticos, tussiculosos, & similes, qui ab aceto pessime afficiuntur. Ita quendam novi civem, qui cum me acetum nonnullis præscripsisse vidisset, etiam uxori suæ peste correptæ (quæ naturâ erat asthmatica & tussiculosa) idem exhibuit, à quo tanta tussi & suffocatione obruta fuit, ut non sine magna molestia aceti acrimonia & pectoris asperitas mitigari, ipsaque à præsenti suffocationis periculo liberari potuerit.

HISTORIA XLIII.

IOannes Guilhelmi, famulus fabri lignarii, nuncium recepit parentes ejus prope Tielam habitantes, peste mortuos esse; à quo tristi nuncio tantopere conturbatus & perterritus est, ut etiam ipse inde statim pestem conceperit, à qua, non obstantibus variis adhibitis remediis, ante quartum diem obiit.

Annotatio.

SI ex solo nuncio hic æger peste correptus fuerit, quis mirabitur de eo quod Nicephorus scribit, ex solo aspectu infectarum ædium nonnullos peste infectos fuisse: & de eo quod Sennertus refert, ab aspectu currus in quo mortui ad sepulturam vehuntur, nonnullos contagium concepisse; imo nonnullos ex insomniis de peste, dirâ labe contaminatos fuisse.

HISTORIA XLIV.

NObiles quidam Galli cum mense Iunio graviore equitatione exercitii gratia se valde defatigassent, hincque multum sudarent, inter illos unus subito maxima anxietate & debilitate correptus est, ita ut se vix diutius supra equum sustentare posset. A sociis ad diversorium deductus & lecto impositus fuit: interea me advocarunt. Inveni pulsum crebrum, celerem & parvum. Narrabant socii quomodo ab

exercitio incaluisset & valde sudasset, atque tunc subitaneo illo languore correptus esset: addebat æger, se in pectore aliquas pustulas dolorificas sentire, & credere se peste correptum esse. Vt illas pustulas inspiceremus anne carbunculi essent; thoracem aperuimus; & denudato pectore vidimus ægrum supra pectus amuletum aliquod tenuissimo serico investitum, & à sudore jam valde madidum, gestare, sub quo pars multum inflammata, & multæ exiles nigricantes pustulæ enatæ erant. Cum hoc amuletum detracto serico examinarem; vidi esse commune illud ex arsenico rubro & albo confectum. Interea dum hæc agimus, æger animo linquebatur, vino dato & ad se reversus, conquerebatur se suffocativam quandam anxietatem, cum summo cordis ardore sentire. Tunc statim abjecto amuleto hoc alexipharmacum præscripsi:

℞. *Extracti Angelicæ, & ruthæ, ana scrup.* j.
theriacæ, scrup. iiij. *aquæ theriacalis, unc.* j. *aceti bezoartici, unc.* ſ.
Misce, fiat haustus.

Cùm hoc assumpto per tres continuas horas fortiter sudasset, à prædictis symptomatibus liber evasit, ac postridie rursus bene valuit. Ad latentis tamen veneni reliquias penitus absumendas, hoc condito per aliquot dies usus fuit:

℞. *Specier. liberantium, drach.* j. *radic. helenii condit. cortic. citri condit. rob. ribesii rubri, diascordii Fracastorii, ana drach.* iij.
syrupi de scordio q. s. olei juniperi, scrup. j.
Fiat conditum.

Pustulis oleum scorpionum & laurinum inunximus, atque ita citissime sanatæ sunt. Consului ne unquam amplius talia venenata amuleta gestaret.

Annotatio.

ETsi Niddanus, Simonius, Theodosius, Mercurialis, aliique clarissimi Medici, amuleta ex arsenico & sublimato confecta, tanquam divinum remedium ad pestis præservationem extollant, nos tamen in hac peste nemini illa profuisse animadvertimus. Gerardus Busæus Pharmacopæus illa satis magno pretio omnibus vendebat; ut & Adolphus Fildar Chirurgus, qui illa tanquam è deorum scriniis prolatum donum commendabat: verùm per illa nullos, imo nec ipsos venditores præservatos fuisse vidimus!
— *in ipsos sæva medentes Irrupit clades.*

Nam Busæus una cum tribus liberis; Fildar vero cum uxore & liberis peste extinctus est; quamvis omnes hæc amuleta longo tempore curiosissime gestassent. Quapropter cum neque ratio, neque experientia (ut latius docuimus *lib.* 2. *cap.* 11. *annotat.* 1.) amuletorum arsenicalium usum probet, rejicienda sunt, imprimis cum sæpius etiam maxime noxia esse possint, ut liquit in prædicto ægro, qui à suo amuleto paulo minus quam si venenum per os assumpsisset, læsus fuit; & nisi illud tempestive amotum, abjectum, & antidoto exhibito provisum esset, forte ab ejusdem

dem virulentia enecatus fuisset. Similia damna ab hujusmodi amuletis illata, se quoque vidisse, refert Zacutus Lusitanus, *Prax. Admir. lib. 3. observat. 45. In pestilenti* (inquit) *lue febribusque pestiferis sæpius sum expertus, plures hoc auxilio usos, subito peste correptos occubuisse: alii inflammatione oborta in læva thoracis externa parte, febribus sunt apprehensi, quæ ex admoto sublimato ortæ sunt, qui summo labore deinceps convaluere: quidam inflammato corde incensisque spiritibus in palpitationem incidere.*

HISTORIA XLV.

CHristophorus de Four, Mercator ferrarius, mense Majo peste correptus fuit, ac quarta morbi die obiit. Ipsi autem animam agenti duo filii cum ancilla ante lectum adstabant, qui tres, simul ac æger extremum spiritum efflaret, eodem momento simul contagio infecti sunt. Ancilla cum filio juniore ob contagii vehementiam statim animo linquebatur; deinde magna febri simul omnes obruti fuerunt. Filii intra biduum vel triduum occubuerunt. Ancillæ autem ingens tumor sub axilla dextra protuberavit, ut & bubo in inguine, quibus tumoribus maturefactis atque disruptis, sanata, & ab imminenti periculo etiam hac secunda vice liberata fuit; nam hæc erat eadem illa ancilla quam antea adhuc semel peste laborasse, diximus historia nona.

Annotatio.

QVotidiana praxis docet adhuc fortiter spirantibus ægris multo minus contagii periculum adesse, quam iisdem morientibus: eaque de causa multi non sine ratione putant, se tutius invisere posse decem languentes, quam unico morienti, vel statim mortuo, adesse. Quod tamen alienum videtur, cum viventium longe major sit exhalatio, totumque corpus apertum caloris vi majorem putredinis partem foras transmittere posse videatur. Quæritur igitur quænam sit ratio? haud alia est ac si quis accensam lampadem extinctæ comparet: ipse enim ignis tantisper dum excandescit, exhalat tenue ac fuliginosum quippiam, sed minus malignum, utpote quod ab ignis calore prius discutitur, quam intermedium aërem inficere possit: at sublato igne, exsudat adhuc ab elychnio crassus & tetricus vapor, quem magis pestiferum & pertinacius inhærentem esse, tum color & odor, tum tota substantiæ ratio satis ostendunt.

HISTORIA XLVI.

GEnerosus vir D. Wiljems, nobilis Anglus (de cujus uxore mentionem fecimus supra hist. 29.) homo fortis, 16 Iunii mane è somno evigilans, nondum tamen ægrotans, anthracem in brachio dextro percepit: quo pestis signo viso, statim meum consilium petiit. Exhibui hoc alexipharmacum, de quo bene sudavit:

℞. *Extracti magistralis, & angelicæ, ana scrup.* j.
salis scordii, scrup. j. ſ. *theriacæ, scrup.* ij. *aquæ theriacalis,*
aceti bezoartici, ana unc. j.
Misce, fiat haustus.

Circa vesperam vehementi febre correptus est, cum magna siti, anxietate, & inquietudine. Tale antidotum rursus sumpsit:

℞. *Extracti cardui ben. scrup.* j. ſ. *& angelicæ, scrup.* j.
salis absinthii, scrup. j. ſ. *diascordii Fracast. scrup.* ij.
aquæ theriacalis, unc. j. *succi citri unc.* ſ.
Misce, fiat haustus.

Ad sitim hic julebus præscriptus est:

℞. *Aquæ cardui bened. lib.* j. *scabiosæ, acetosæ, ana lib.* ſ.
& rosarum, unc. ij. *syrupi de scordio, & granatorum acid. ana. unc.* j.
succi citri, q. s. ad gratum acorem.
Misce, fiat juleb.

Noctem illam admodum gravem habuit. Postridie mane duo alii anthraces apparuerunt, alter in femore, alter in crure. Ab ultimo diaphoretico reiterato rursus illo mane multum sudavit: bis reiteratum quoque est julabium: febris eâdem vehementiâ continuavit, & vires ad extremam debilitatem dejectæ fuerunt. Hujus misturæ sæpius illa die cochleare plenum sumpsit:

℞. *Conservæ rosarum rubr. drach.* v. *aquæ theriacalis, unc.* j. ſ.
aquæ cinnamomi, drach. vj. *succi citri, unc.* j.
Misceantur, & colentur, adde colaturæ,
confectionis de hyacintho, scrup. ij. *& de alkermes, scrup.* j. ſ.
Misce.

Tertia die per vias urinarias sanguinem purum ter quaterve magna quantitate reddidit: circa horam vespertinam obiit.

Annotatio.

QVi sanguinem mingebant, omnes moriebantur: quod lethale symptoma hoc tempore satis commune erat, & à vulgo *pestis sanguinea* appellabatur. Etiam lethalis alvi sanguineus fluxus pesti multoties adjungebatur. Sudorem autem pestilentem sanguineum nusquam vidimus, quem tamen se vidisse testantur, Agricola *lib.* 2. *de Pest.* Lycosthenes, *de prodig.* & Zacutus Lusitanus, *Prax. Admir. lib.* 3. *observ.* 40.

HISTORIA XLVII.

HEnricus ter Coelen, pistor, qui prope Wijmel portam habitabat, à pestis invasione maximas habuit debilitates, cum multis animi deliquiis: de cordis etiam anxietate conquestus est: gravis tamen

men febris non aderat. Varia ſumpſit alexipharmaca, ſatis copioſe ſudavit, eruperunt duo carbunculi, cum tumore ſub axilla. Morbus uſque ad diem ſextum in eodem ſtatu permanſit: tunc gutturis raucedinem in ipſo percepimus, è quo ſolo ſigno certam & citam mortem prædixi. Sequenti nocte eruperunt pauca exanthemata: & circa diluculum æger vitæ hujus miſerias effugit.

Annotatio.

LAboraverat hic æger anno præcedente per tres menſes febre purpurata, cum plurimis punctulis rubris ac purpureis, & ter quaterve cum ſummo vitæ periculo recidivam paſſus fuerat. A quo morbo quamvis Dei, & medicamentorum noſtro conſilio adhibitorũ ope feliciter ſanatus, & optime valens, ex piſtore jam pharmacopola factus eſſet, lethalia tamen peſtiferæ luis ſpicula effugere nequivit. Quæ lues primâ fronte ſymptomatum parvitate multo minus periculum quam prædicta febris minari videbatur, verum tandem raucedine gutturis infelicem morbi eventum præſignificavit; qua raucedine quotquot tenebantur, illi omnes certo moriebantur, etſi alia ſigna ſalutarem morbi eventum promittere viderentur.

HISTORIA XLVIII.

ELiſabetham Petri ſutoris filiam, ætatis circiter viginti annorum, peſtis una cum maximo vomitu, ſumma anxietate & debilitate corripuit, nec potum, nec aliud quid retinere potuit. Poſt duodecim ab invaſione horas evomuit duos vermes vivos, breves, rubros & craſſos, qui circiter longitudinem ac craſſitiem minimi digiti habebant, & inſtar ſanguinis rubeſcebant, atque per pelvim vivi volutabant. Hos cum ejeciſſet, intra horæ quadrantis ſpatium mortua eſt.

Annotatio.

VEhemens fuiſſe debuit illud venenum, quod tam paucis horis tantam & talem humorum putredinem inducere potuerit, è qua hujuſmodi vermes tam cito generati fuerint. Nec mirum eſt ægram cito obiiſſe, nam cum tanto veneno, tamque pernicioſa humorum putredine neminem diu ſupervivere poſſe, credibile eſt. Anno 1576, in peſte Veneta vermes quoque obſervatos fuiſſe, refert Angelus Bellicochus: *Multi* (inquit) *hoc tempore per os & inteſtina vermes excreverunt, qui propter inſignem humorum putredinem difficilius, quam alii, fuere curati.*

HISTORIA XLIX.

VIce-Capitaneus nobiliſſimi viri D. de Sterckenburch, legionis Groeningenſis Præfecti, peſte correptus poſt varia aſſumpta medicamenta, & maturatum ac diſruptum bubonem rurſus convaluit.

 Toto

Toto morbi decursu nimis vigil fuerat, sed tamen absque molestia, quæ vigiliæ, morbo jam penitus sanato, (postquam æger rursus per octiduum foras prodiisset) adhuc perdurabant, ita ut singulis noctibus vix per sesqui horam dormire posset. Tandem ab illo pseudochirurgo, qui bubonem ejus tractaverat, aliquod medicamentum adversus has vigilias petiit: qui illi cubitum ituro circa horam decimam vespertinam potiunculam narcoticam exhibuit, à qua tam egregie dormivit, ut vigiliarum & vitæ plane oblitus fuerit, nam intra quindecim horas, nunquam rursus evigilaturus, extremum somnum absolvit.

Annotatio.

Ecce quam egregie rebus suis consulunt, qui nimis avaritiosi (qualis erat hic æger) talium homicidarum potius, quam peritorum Medicorum consilia petunt? quam egregie Magistratus Reipublicæ commodo studet, qui in genere omnibus Chirurgis ultra crepidam sapiendi, & in medicina quidlibet cum ignorantia temere audendi, liberam potestatem permittit? quam egregie civium & incolarum salus curatur, cum nonnullis ignaris pseudochirurgis, veris homicidis, pestiferorum curandorum, vel pro libitu impune necandorum, provincia à Magistratu imponitur?

HISTORIA L.

Strenuissimus Capitaneus Iodocus ab Haeften, pestem fugiens civitatem dereliquerat, ac cum tota familia ad pagum Oosterhaut (qui unico milliari à Noviomago distat) in castellum ibidem situm migravit. Postquam per tres menses ibidem habitasset, uxor illius 13 Iunii peste correpta est, ad quam sequenti die post meridiem vocatus fui. Inveni ægram leviter quidem, ut videbatur, febricitantem, sed tamen debilem, capite dolentem, & summa anxietate pressam. Vrina erat turbida, pulsus parvus, creber & inæqualis, lingua tumida, calor corporis non admodum vehemens, nec vultus color multum immutatus. Nullum in externis dolorem sentiebat, præterquam in inguine sinistro, ubi parvus & durus tumor sub cute adhuc latens sentiebatur. Appetitus plane prostratus erat: sitis non multum vexabat. Istâ vesperâ hoc alexipharmacum exhibui:

℞. *Diascordii Fracast.* drach. j. *salis absinthii*, *coralli rubri præparati*, *extracti cardui*, *pulveris liberantis*, *ana* scrup. j.
aquæ theriacalis, *unc.* j. ſ. *olei vitrioli gut.* xj.
Misce, fiat haustus.

Illa nocte bene sudavit. 15 Iunii diarrhœa pestilens supervenit: dejectiones erant turbidæ, cineraceæ, fœtidissimæ. Inguinis tumor plane disparuit, vires quoque valde prostratæ sunt; ita ut de vita ejus desperarem. Hoc sudoriferum matutino tempore dedi:

℞. *Trochiscorum de terra sigillata*, *coralli rubri præparati*, *ana scrup.* j.
diascor-

diascordii Fracast. drach. j. *aquæ theriacalis, unc.* j. *& cardui bened. unc.* ſ.
Misce, fiat haustus.

Hoc aſſumpto mediocriter ſudavit, ſed morbus tamen in eodem ſtatu permanſit. Circa veſperam, ipſa ægra & marito illud unice petentibus, tale amygdalatum præſcripſi:

℞. *Amygdalarum dulc. depil. drach.* v. *ſem. lactucæ,*
& papaveris albi, ana drach. iij. *decocti hordei, q. ſ.*
Fiat emulſio ad unc. vj. *cui admiſce*
ſyrupi cydoniorum, unc. ſ.

Hoc emulſum illa nocte duabus vicibus totum ſumpſit, verum plus nocuit quam profuit, (quod amygdalata in hac peſte ſemper faciebant) multo enim majore anxietate tota nocte preſſa fuit ægra; amygdalatum inſtar caſei coagulatum partim cum ſumma moleſtia evomebatur, partim cum infernis excretis dejiciebatur, nec quicquam imminutus eſt alvi fluxus. 16 Iunii mane poſtremum ſudoriferum reiteratum fuit, à quo bene ſudavit, cum aliquali levamento; ſed alvi fluxus in eodem ſtatu permanſit. Poſt meridiem de magno dolore ſub cartilagine enſiformi conqueſta fuit, qui inunctione ſequentis unguenti cito ceſſavit:

℞. *Olei diſtillati nucis moſcatæ, macis, ana ſcrup.* j. *& juniperi, ſcrup.* ſ.
theriacæ andromachi, olei ſcorpionum, ana drach. j.
Miſceantur pro linimento, bis terve de die inungendo.

Ad fluxum ventris ſæpius de die hujus conditi fruſtulum comêdit:

℞. *Trochiſcorum de terra ſigillata, cornu cervi uſti, ana ſcrup.* j. ſ.
ſpecier. diatrium ſantalorum, ſcrup. ij. *diaſcordii Fracaſt. drach.* ij.
conſervæ roſarum rubr. drach. vij. *ſyrupi granatorum acid. q. ſ.*
Miſce, fiat conditum.

Lingua hoc tempore nigricans erat & tumida, ac propterea decoctio facta eſt, ex plantagine, foliis bellidis, acetoſa, pimpenella, & fructu ribeſiorum rubr. ad os colluendum & gargarizandum; poſt collutionem lingendo parum ſyrupi granatorum vel de ſucco citri. 17 Iunii videbatur quidem alvi fluxus aliquantum imminui; veruntamen circa veſperam ægra extreme debilis fuit, quapropter hoc alexipharmacum dedi:

℞. *Theriacæ, mithridatii, ana ſcrup.* j. ſ.
confect. de hyacintho ſine moſcho, ſcrup. j. *lapidis bezoar orient. ſcrup.* ſ.
aquæ theriacalis, unc. j.
Miſce, fiat hauſtus.

Inter ſudandum aliquantum dormiverat, ac poſtea nonnihil levata videbatur: fluxus quoque alvi aliquantum imminutus fuit. 18 Iunii mane idem hauſtus reiteratus eſt: tota quoque die continuavit in uſu conditi, ut & 19 Iunii, quo rurſus circa veſperam aſſumpſit ultimum ſudoriferum.

20 Iunii nauſeabunda & extreme debilis fuit: tunc hæc miſtura parata eſt:

℞. *Conſervæ roſarum rubr. unc.* j. *diaſcordii Fracaſt. drach.* ij.
aquæ theriacalis, carduì benedicti, ana unc. ij. ſ.
& cinnamomi, unc. j. ſ.
Stent ſimul miſta per horam, deinde colentur cum levi expreſſione, adde colaturæ confect. de hyacintho ſine moſcho, drach. j.
Miſce.

Hujus miſturæ aliquoties de die cochleare unum aut alterum poſt uſum prædicti conditi bibit, atque in iis continuavit uſque ad 23 Iunii, quo ultimum ſudoriferum reiteratum fuit. A 24 ad 28 Iunii prædicta miſtura cum ſequenti condito uſa eſt:

℞. *Specier. Liberantium, cornu cervi uſti, coralli rubr.*
margaritarum præparat. boli arm. veræ, ana ſcrup. j.
ſpecier. diatrium ſantalor. ſcrup. ij. *diaſcordii Fracaſt. drach.* ij.
myvæ cydoniorum, conſervæ roſar. rubr. ana unc. ſ.
rob. acaciæ, drach. j. ſ. *confect. de hyacintho, drach.* j.
ſyrupi granatorum acid. q. ſ.
Miſce, fiat conditum.

His diebus cordis anxietas, capitis dolor, & linguæ nigredo multum imminuebantur. 30 Iunii, cum diarrhœa nondum plane ceſſaret, ultimum ſudoriferum rurſus exhibitum eſt. Hinc poſt valde copioſum ſudorem ſenſit dolorem in inguine, cum tumore magnitudinis ovi columbini, qui poſtea increvit ad magnitudinem ſemi ovi gallinacei. Fluxus quoque alvi adeo imminutus fuit, ut tantum bis terve de die dejiceret; ſed dejectiones adhuc erant turbidæ & valde fœtentes. Hactenus appetitum plane dejectum habuerat, ſed nunc rurſus aliquantum comedere cœpit. Toto morbi decurſu oblati ſunt cibi euchymi & facilis digeſtionis, liquidi quidem, ſed tamen nonnihil aſtringentes: pro potu utebatur cereviſiâ tenui, cum olei vitrioli pauculis guttulis acidulâ factâ, nam à julebis abhorrebat. Interea tumori per ſex dies impoſitum fuit cataplaſma attrahens & maturans. 2 Iulii ultimum diaphoreticum rurſus exhibui, (nam hujuſmodi diarrhœæ peſtilentiales per ſudorifera optime curantur) à quo cum bene ſudaſſet, excrementa alvi naturalem colorem & craſſitiem receperunt: tumor quoque in inguine aliquantum increvit. 3 Iulii ceſſavit alvi fluxus, & ægra mediocriter valuit. 6 Iulii, cum tumor amplius non increſceret, & ægra propter incommoditatem cataplaſma abjiceret, hoc emplaſtrum impoſitum eſt:

℞. *Gummi galbani aceto diſſolut. emplaſtri diachyli cum gummis,*
& oxycrocei, ana drach. ij.
Miſceantur.

8 Iulii,

8 Iulii, cum ægra propter morbi præcedentis violentiam debilis eſſet, nec cibos bene digereret, hoc tabellatum (quod ipſi etiam extra hunc morbum alias præſcripſeram, & quo jam ſæpius uti conſueverat) confectum fuit:

℞. *Radic. calami aromatici, cinnamomi electi, ana ſcrup.* j. ſ.
zingiberis albi gr. v. *ſpecier. aromatici roſati, ſcrup.*ij.
ſacchari cum aqua meliſſæ diſſoluti, unc. iij.
Fiat ſ. art. tabellatum.

Hoc tabellatum magnis laudibus extulit, ejuſque ſubinde fruſtulum comedit. Bubo in inguine circiter adhuc per decem dies in eodem ſtatu permanſit, poſtea ſine maturatione paulatim evanuit, & ægra ſummi Dei auxilio ſanitati reſtituta fuit.

Annotatio.

TAntæ molis erat naturam verſus incommodas vias declinantem, ad vias commodas reducere. Vix centeſimus peſtiferorum evadebat, quibus bubones in principio morbi intus remeantes diſparebant: præterea rariſſimum quoque erat vel ſolâ diarrhœâ correptum evadere videre, pleriſque enim morbus cum vita effluxit. Prædicta tamen ægra (cujus hiſtoriam tanquam rariſſimam hic aſſcripſimus) cum utroque lethali indicio præter expectationem in vita ſervata fuit.

HISTORIA LI.

VXore Capitanei I. ab Haeſten jam à peſte (ut præcedente hiſtoriâ diximus) ſanatâ, ipſe maritus (qui ad Longewardam in principio morbi uxoris confugerat) eandem ad ſe vocavit, ac cum illa concubuit. Sed proh dolor, fuit illa brevis & damnoſa voluptas, nam ſecunda die poſt lætum adventum uxoris, illum ipſum peſtis invaſit. Ad præſervationem amuletum ex arſenico paratum magna curioſitate ſemper geſtaverat: fonticulum in brachio ſiniſtro habebat, loca infecta maxime fugerat, variis præſervativis internis uſus fuerat, ſed tamen his omnibus non obſtantibus, ab illo, quem metuerat, hoſte obrutus eſt. In ipſo morbi principio ipſum inviſi, eumque inveni febricitantem, jactabundum, ſomniculoſum, capite dolentem, & adeo anxium, ut quo ſe verteret, neſciret. In inguine dolorem abſque tumore ſentiebat. Fonticulus in brachio totus exſiccatus apparuit, qui tamen antea copioſam fœtentem humiditatem projicere ſolitus erat; è quo ſigno ipſum brevi moriturum prædixi. Ne tamen quicquam intentatum relinqueretur, exhibui alexipharmacum, à quo ſatis copioſe ſudavit, ſed abſque ullo levamine. Poſt aliquot horas idem illud reiteratum eſt, verum ſine fructu.

Ad ſitim dedi julabium ex aquis ſcabioſæ, cardui, theriacali, cum ſyrupo de limonibus & oleo vitrioli concinnatum. Poſtridie per cubiculum ſolus aliquamdiu deambulavit, tandem ambulando defeſſus ſe ad lectum contulit, in quo cum ſe vix depoſuiſſet, & cum aſtantibus fortiter adhuc colloqueretur, pallida mors ex improviſo medios ſermones interrupit.

Annotatio.

IN hac peſte ſemper lethale ſignum erat ſi fonticuli exſiccarentur, nec ullus, quod ſcio, evaſit, in quo exſiccatio hæc viſa fuit. Amuletum arſenicale, quod tanto tempore circumtulerat æger, ipſum à peſte præſervare non potuit, ut nec mille alios qui illa geſtabant. Multi tamen inveniuntur qui ſine talibus amuletis ſe præſervari non poſſe, ſatis ſtulte ſibi imaginantur; atque hic error apud multos, præſertim ditiores, tam altas radices egit, ut vix ullis machinis rurſus eradicari poſſit. Illam tamen unam utilitatem ex his amuletis, per ſe noxiis, habent, quod dum ſe optime præſervatos credunt, peſtem minus timeant, ita ut quamvis per illa nullam immunitatem à peſte adipiſcantur, ſaltem à timore magis liberi ſint, qui alioqui corpora ad peſtilentem labem potenter diſponere ſolet.

HISTORIA LII.

D. vande Krents, qui in Campanarum monte decumbebat, contagio infectus, graviſſimâ febre & ſummâ anxietate preſſus fuit. A primo alexipharmaco fortiter ſudavit, & duo carbunculi prodierunt, cum obſcuro inguinis tumore: à ſecundo ſudare non potuit propter inquietudinem & intolerabilem ſitim. Secunda die enormis vomitus acceſſit, quem nullis mediis ſedare potuimus, qui etiam tertia die continuavit per intervalla, atque illa die poſt meridiem per vomitum ejecit plus quam ſexaginta vermiculos parvos & inſtar ſanguinis rubentes, formâ & magnitudine non multum differentes ab iis vermiculis qui in cadaveribus ſub ſole putreſcentibus naſcuntur. His ejectis prodierunt pauca exanthemata purpurea, & æger paulo poſt extremæ neceſſitati ſatisfecit.

Annotatio.

HVjuſmodi parvos & copioſos vermiculos in nullis aliis vidimus, qui tamen maximæ & lethalis putredinis indices erant.

HISTORIA LIII.

THeodorus Weſemer, cum aviam peſte laborantem inviſiſſet, contagio infectus eſt, atque è domo ejus exiens, ſe graviter alteratum ſenſit, magnumque gravativum ac vertiginoſum capitis dolorem per-

percepit. Vocavit Chirurgum, qui ipſi ſtatim alexipharmacum aliquod exhibuit, à quo multum ſudavit, & tumor durus cum magno dolore retro aurem apparuit. Tunc Chirurgus venæſectionem ſuaſit, atque ex affecti lateris brachio ſanguinis uncias decem extraxit. Æger inter Chirurgi manus ſyncope correptus, ac pro moribundo impoſitus eſt lecto. Paulo poſt ad ſe rediens, de ſumma debilitate & cordis anxietate conqueſtus fuit. Non diu poſt, horrore primò ac frigore præcedente, vehemens febris ſubſecuta eſt. Tunc meum conſilium petitum fuit. Inveni hominem adeo debilem ut vix loqui poſſet: diſparuerat tumor durus retro aures: pulſus crebrer & inæqualis erat, atque adeo parvus ut vix ſentiri poſſet. Prædixi mortem, nec ullum medicamentum exhibere volui, ne naſutus Chirurgus ægri mortem, ſuo errore inductam, meo medicamento imputaret. Poſt paucas horas diuturniore deliquio ſuperveniente æger è vivis exceſſit.

Annotatio.

VEnæſectionis exitiale damnum, & naſutiſſimi chirurgi temerariam ſtoliditatem, cum multis aliis, etiam hic æger expertus eſt, in quo ipſa natura robuſta venenum peſtilens jam ad emunctorium expellebat, ac ſalutarem morbi eventum promittebat; cujus tamen laudabilis operatio ſanguinis detractione interturbata fuit: præterea etiam hoc modo vires ægri adeo proſtratæ ſunt, ut peſtifero veneno chirurgi peſtifera temeritate ad interiora retracto planè reſiſtere non potuerint. Liquet ex eo verum dixiſſe Palmarium, *de Peſt. cap.7.* vix centeſimum quemque evadere ex iis, qui ſectâ venâ ſpiritu & ſanguine privantur.

HISTORIA LIV.

DOmicella Martens, quæ in Sartorum platea decumbebat, contagio infecta, exiguam febrem cum tumore in inguine habuit. Exhibui tale alexipharmacum, à quo cum bene ſudaſſet, magnum levamen percepit:

℞ *Salis abſinthii*, *extracti angelicæ, ana ſcrup.* j. ſ. *theriacæ*, *diaſcordii, ana ſcrup.* ij. *aquæ theriacalis, unc.* j. *aceti bezoartici.unc.* ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Sequenti die idem ſudoriferum reiteratum eſt, poſt cujus uſum multo melius valuit, & è lecto aſſurgens foco aſſedit, medicamentorum uſum rejecit, nec ullis perſuaſionibus ad antidotorum continuationem induci potuit. In tali ſtatu biduum transegit. Tertia autem die graviſſima febris derepente ingruit, cum ſumma anxietate & inquietudine, ſiti inexhauſta, interno ardore, lingua ſicca, dura & cruſtoſa, & parvo maximeque doloroſo tumore in inguine. Exhibui duo ſudorifera in forma liquida, ſed utrum-

utrumque evomuit: tertium in forma boli dedi, à quo ſudare non potuit, propterea quod propter intolerabilem ſitim identidem bibere cogeretur, & propter anxietatem maxime inquieta foret. In illo ſtatu perduravit morbus circiter per 26, aut 28, horas, quibus exactis, prodierunt exanthemata purpurea, & paulo poſt collapſas à morbo vires mors penitus proſtravit.

Annotatio.

BEne obſervavit Paræus, *lib.* 21, *cap.* 17, nonnunquam contingere ut ſævientium paulo ante ſymptomatum ſubita fiat remiſſio, ægrique melius habere videantur, imò omnino bellè, qui tamen poſtea ſubito intereunt; idque etiam contigiſſe refert Mariæ, pediſſequæ Reginæ Galliæ. Illud ipſum ex prædicta hiſtoria etiam liquet, nam noſtra ægra propter ſymptomatum remiſſionem putabat ſe amplius non ægrotare, ac propterea medicamentorum uſum nimis temere & citò rejecit, antequam venenum peſtilens plane evictum eſſet. Cum quo veneno plane eodem modo ſicut cum fortiſſimo ac callidiſſimo hoſte pugnandum eſt; huic enim jam delaſſato ac propemodum evicto nulla requies permittenda eſt, ne durante quiete majores vires recolligat, & ovantem triumphatorem ex improviſo obruens, vita ſimul & triumpho ſpoliet.

HISTORIA LV.

N. Appeltern, cerviſiarius notiſſimus, civis verè civilis, qui peſtem valde timebat, ſe magna cordis anxietate preſſum, & dolore atque exiguo profundo tumore infeſtatum ſentiens, malum celavit, & ſtatim in ipſo principio aſſumptis aliquot ſociis, ad diverſorium illud, cui Mons vinaceus pro inſigni eſt, ſe contulit, ut vini copioſioris uſu, & gratis ſociorum colloquiis jam conceptum timorem, & ſimul ipſius peſtis principium diſpelleret. Ibi inter pocula præter ſolitum maxime hilaris fuit, atque à copioſiore vino multum incaluit: tandem tanta vini copia præter conſuetudinem ſe ingurgitavit, ut maximo vomitu ventriculum rurſus evacuare coactus fuerit. Quo facto, fruſtulum panis cum ſale & zingibere comedit, atque rurſus, ut ante, cum ſociis ad vinum & jocos ſe contulit, ita ut tandem circa mediam noctem bene potus & hilaris domum diſcederet, ubi exutis veſtibus ad lectum ſe conferens ſtatim obdormivit, atque inter dormiendum copioſe ſudavit. Sequenti mane expergefactus optime valuit, evanuerat inguinis tumor, atque à peſte immunis fuit.

Annotatio.

PLurimis hoc tempore illud commune erat, ut simulac se peste correptos sentirent, statim ad diversoria se conferrent, ut vini copiosioris potatione jam conceptam pestem, hilari ebrietate rursus profligarent. Qui error tantum valuit, imprimis apud vulgares, ut vix ullis rationibus apud multos eradicari potuerit; quamvis etiam plurimi suo interitu ejus infelicem eventum aliis conspiciendum exhiberent. Nam etsi vinum modice sumptum alexipharmacam vim habeat, & terrorem, in pestilenti constitutione maxime noxium, dispellat, vires quoque in debilibus corroboret; ebrietas tamen & nimia vini copia ad pestis jam conceptæ extinctionem plane damnosa est. Vini enim paulo copiosior usus magis conveniens est ad præservationem, quam ad curationem: nam,

——— *data tempore prosunt,*
Et data non apto tempore vina nocent.

Ad curationem potentiora requiruntur antidota, quæ venenatam qualitatem ab internis visceribus ad peripheriã citissime expellant, nec ulla viscera offendant, sicut facit copiosus vini usus, qui ebrietate graviter offendit ipsum cerebrum & totum nervosum genus, à qua offensione etiam aliis quibusque partibus, quibus nervi communicantur, & quarum sensus, motus & operationes à nervis magna ex parte procedunt, summa debilitas inducitur per aliquod tempus, nempe usque dum dissipatis narcoticis spiritibus, rursus ad priorem statum redeant cum cerebro nervi. Cum autem debilitatæ & narcosi quadam obfuscatæ partes interno hosti minus resistant, atque in coctione & discussione spirituum narcoticorum totæ occupatæ sint, pestilens venenum durante illo tempore tam altas plerumque radices agit, ut postea nullis mediis expelli vel extingui queat. Quapropter longe consultius fuerit, simulac hujus diri tyranni spicula sentiuntur, statim ad fortissima antidotalia arma concurrere; quàm sola ebria hilaritate munita viscera, inermia & debilia tanti hostis invasioni opponere: facilius enim erit hosti ingredienti armatâ manu resistere, quam eundem penetralia jam ingressum & focos occupantem expellere. Quantum ad prædictum cerevisiarium, (cujus historiam tanquam raram hic asscribimus) sciendum illud, quod ipse cum felici eventu tentavit, innumeris aliis infelicissime cessisse: imo paucissimos novimus, qui peste jam correpti, ebrietatem antidotis præmittentes, non fuerint extincti: nullis enim alexipharmacis venenum durante ebrietate altius infixum, postea expelli potuit: plurimos hujusmodi ægros tractavimus, sed vix centesimum evasisse vidimus. Quapropter dictam historiam tanquam raram, sed non imitandam habere oportet.

HISTORIA LVI.

FIlia N. de Steenwijck, scholæ Gallicæ Ludimagistri, juvencula circiter viginti annorum, 13 Iulii peste correpta est, cum summa anxietate, debilitate, febre, inquietudine, siti, & capitis gravitate. Exhibui circa vesperam hoc alexipharmacum:

℞. *Extracti cardui bened. salis scordii, ana scrup.* j. ſ.

aquæ theriacalis, unc. j. ſ. *ſucci citri, unc.* ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Hinc egregie illa nocte ſudavit, ſed abſque levamine, quapropter ſequenti mane idem medicamentum reiteratum eſt. Sed neque poſt ſecundum ſudorem levamine ſubſequente, poſt meridiem talis hauſtus exhibitus eſt:

℞. *Diaſcordii Fracaſt. ſcrup.* ij. *extracti magiſtralis, cardui bened. & angelicæ, ana ſcrup.* j. *ſalis abſinthii, ſcrup.* j. ſ. *aquæ theriacalis, aceti bezoartici, ana unc.* j.
Miſce, fiat hauſtus.

Ab hoc cum rurſus vehementer ſudaſſet, magnum levamen percepit, & tumorem durum in inguine ſenſit; cujus inferiori parti ſtatim hoc veſicatorium impoſuimus:

℞. *Radic. pyrethri, ſem. ſinapi albi, euphorbii, ana ſcrup.* j. *cantharidum, ſcrup.* j. ſ. *fermenti acidi, drach.* ij. *mellis, drach.* j. *aceti roſacei, q. ſ.*
Fiat paſta.

Hinc veſica magna excitata eſt, qua pertuſa & detracta, folium braſſicæ rubræ butyro veteri inunctum impoſuimus. Pro potu tali julebo utebatur:

℞. *Aquæ cardui bened. & ſcabioſæ, ana lib.* j. *ſyrupi de ſucco citri, unc.* ij. ſ. *olei ſulphuris q. ſ. ad gratum acorem.*
Miſce, fiat juleb.

Circa noctem hunc bolum præſcripſi:

℞. *Confect. de hyacintho ſine moſcho, extracti cardui, ana ſcrup.* j. *lapidis bezoar orient. ſcrup.* ſ.
Miſce, fiat bolus.

Illa nocte aliquantum dormivit, & febris remiſſior fuit. 15 Iulii detracto braſſicæ folio, maximam ichoris aquoſi copiam è veſicato loco effluxiſſe, omniaque impoſita linteamina humectaſſe, & tumorem in eodem ſtatu permanſiſſe, vidimus: quapropter folium braſſicæ rurſus impoſuimus, & ſequens cataplaſma ſuperapplicavimus:

℞. *Radic. liliorum recent. unc.* ij. *& altheæ, unc.* j. *herb. malvæ, & altheæ, florum chamomillæ, ana* M. j. *ficuum ping. n°.* vij.
Coquantur in aqua communi & piſtentur, adde bulborum cæpe ſub cineribus parum aſſatorum, n°. iij. *fermenti acidi, fimi columbini, ana unc.* j. ſ. *mellis, olei chamomillini, ana unc.* j.
Fiat cataplaſma.

Illa die juſculi pulli, cum acetoſa, boragine & fructu ribeſii rubri cocti, ali-

aliquantulum ſorbſit, & quater particulam hujus conditi comedit:

℞. *Specier. liberantium, drach.* j. *diaſcordii Fracaſtorii, drach.* ij.
corticum citri condit. & aurantiorum condit.
conſervæ roſarum rubr. ana dr. iij. *confectionis de hyac. ſine moſcho, dr.* j.
ſyrupi acetoſitatis citri q. ſ.
Miſce, fiat conditum.

Circa veſperam febris recruduit, tuncque ultimus hauſtus diaphoreticus reiteratus eſt. Sequenti die adeo debilis fuit ut vix loqui poſſet: tumor in eodem ſtatu permanſit. Continuatum eſt in uſu conditi & cataplaſmatis. Hujus etiam miſturæ nonnunquam cochleare exhibitum eſt:

℞. *Conſervæ roſarum rubr. rob ribeſii rubr. ana unc.* ſ.
diaſcordii Fracaſt. drach. ij. *aquæ theriacalis, unc.* iij.
aquæ cinnamomi, unc. ſ. *ſucci citri, unc.* j.
Miſceantur, & poſt horam colentur, adde confect. de hyacintho ſine moſcho, drach. j.

16 & 17 Iulii, cum morbus in eodem ſtatu permaneret, & virium ſumma debilitas aliorum medicamentorum uſum prohiberet, in iiſdem continuatum eſt. 18 Iulii, cum locus veſicatus jam pridie occluſus fuiſſet, aliud veſicatorium de novo impoſuimus à latere prioris veſicati loci, unde magna veſica rurſus excitata, è qua poſtea multi ichores effluxerunt. 20 Iulii, febre nonnihil remittente, hoc alexipharmacum dedi, à quo pro viribus egregie ſudavit:

℞. *Extracti cardui, & angelicæ, confect. de hyacintho,*
ſalis ſcordii, ana ſcrup. j. *aquæ theriacalis, unc.* j. *olei vitrioli gut.* vij.
Miſce, fiat hauſtus.

21 & 22 Iulii multo melius ſe habuit, & febris paulatim evanuit: quibus diebus ſolo condito aliquoties de die uſus fuit. Præterea juſcula quædam cum pauxillo panis albi ſorbere cœpit. 23 Iulii, exſiccato rurſus veſicato loco, & bubone detumeſcente, loco cataplaſmatis, ſolum emplaſtrum diachylum cum gummis impoſitum eſt, ſub quo intra paucos dies tumor disparuit. Toto morbi decurſu tantum ſemel alvum exoneraverat, quapropter 26 Iulii aſſumpſit pilularum antipeſtilentialium noſtrarum, drach. ſ. unde tres quatuorve ſedes habuit: atque ita ſummi Dei auxilio integræ ſanitati reſtituta fuit.

Annotatio.

VEſicatoria in principio apparentibus bubonibus applicata, ſemper præſtantiſſimum ſubſidium attuliſſe, non in prædicta tantum ægra, verum etiam in mille aliis comperti ſumus: damnoſos ac venenatos ichores extrahebant, venenum peſtilens verſus emunctorium trahebant, ejuſque recurſum

ad

ad interiora impediebant. Obſervavimus, ſi ſatis tempeſtive applicarentur, extractis venenoſis aquis, tumores peſtilentes ſæpiſſime abſque ulla ſuppuratione diſſipatos evanuiſſe.

HISTORIA LVII.

SYmon Noorman peſte correptus hoc ſudoriferum ſumpſit:

℞. *Extracti cardui, ſalis ſcordii, ana ſcrup.* j. ſ. *theriacæ, dr.* j. *aquæ theriacalis, unc.* j. ſ. *aceti bezoartici, unc.* ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Poſtridie exiguum tumorem in inguine ſenſit, qui cum paulo poſt rurſus deliteſceret, idem ſudoriferum reiteratum eſt, à quo mediocriter quidem ſudavit, verum absque levamine. Febris non admodum vehemens, ſed continua in eodem ſtatu permanſit, cum ſumma anxietate, inquietudine & debilitate. A tertio ſudorifero circa veſperam exhibito rurſus ſudavit. Die tertia in pectore & reliquo corpore nonnulla exanthemata purpurea & nigricantia vidimus, atque tunc æger ſe multo melius valere ſibi viſus eſt, & fortiter cum aſtantibus colloquebatur. Dixi uxori ut quæcunque peteret, ipſi darentur, mortem enim brevi affuturam. Præſagium confirmavit eventus, nam poſt ſeſqui horam extinctus eſt.

Annotatio.

EXanthemata purpurea, livida, nigra & violacea, certiſſima erant mortis jam jam inſtantis præſagia; & quamvis multi ægri his apparentibus, ſe primò multo melius habere viderentur, omnes tamen moriebantur: atque in hac tam furioſa peſte, qua Noviomagum decem hominum millia terræ reddidit, unicum tantum puellum cum purpureis exanthematibus evaſiſſe novimus: quem caſum deſcripſimus paulo ante hiſtoria 41.

HISTORIA LVIII.

ARentius Capell, cum in aprico aëre tota die in ſecandis lignis occupatus fuiſſet, & ſe multum defatigaſſet, veſperi domum veniens capite doluit, & valde ſomniculoſus fuit; cumque cœnare non poſſet, cubitum diſceſſit, ac ſtatim obdormivit. Media nocte expergefactus, ſe magna anxietate preſſum ſenſit, hinc peſtem timens propriam urinam bibit; à qua non diu poſt vomere cœpit, qui vomitus diu perduravit. Sequenti mane ego accitus, tale alexipharmacum exhibui:

℞. *Extracti magiſtralis, ſalis abſinthii, & ſcordii, ana ſcrup.* j. *extracti angelicæ. ſcrup.* j. ſ. *aquæ theriacalis, aceti bezoartici, ana unc.* j.
Miſce, fiat hauſtus.

Ad vomitum compeſcendum ventriculi regioni impoſuimus hanc paſtam linteo inunctam & prope ignem calefactam:

℞. Ga-

℞. *Gariophyllorum, nucis moſcatæ, cinnamomi, benzoini, maſtiches, ana ſcrup.* ij. *pulveriſatis adde fermenti acidi, unc.* j. ſ. *conſervæ roſarum rubrarum, unc.* ſ. *aceti roſacei q. ſ.*
Fiat paſta molliuſcula.

Cùm hæc per ſemihoram impoſita fuiſſet, & vomitus jam ceſſaret, prædictum hauſtum aſſumpſit, eumque retinuit, atque inde egregie ſudavit. Interea etiam prodierunt duo carbunculi, alter in femore, alter in latere dextro; magnum tamen levamen ſecutum non eſt, ſed tribus horis poſt finitum ſudorem graviſſima febris, cum magna ſiti, anxietate & interno ardore ægrum invaſit. Tunc prius alexipharmacum reïteratum eſt, à quo cum fortiter ſudaſſet, magnum levamen percepit, & tumor durus ac tenſus cum ſummo dolore in inguine protuberavit, cujus inferiori parti ſtatim impoſuimus veſicatorium, quo poſtea cum veſicula detracto, folium braſſicæ rubræ oleo raparum inunctum applicavimus. Pro potu maxime deſiderabat æger aquam ſimplicem fontanam, cujus moderatum uſum ipſi conceſſimus. Circa horam decimam nocturnam hunc pulverem dedimus:

℞. *Camphoræ gr.* iiij. *florum ſulphuris, ſpecier. liberantis, ana ſcrup.* j.
Fiat pulvis.

Totam illam noctem cum magna inquietudine transegit, maxime propter intenſiſſimum bubonis dolorem. Secunda die primum ſudoriferum reïteratum eſt, addendo diaſcordii drach. j. poſt quod cum fortiter ſudaſſet, magna violentiæ febrilis pars remiſit, & ſimul etiam anxietas multum imminuta eſt. Buboni cataplaſma attrahens ſimul & emolliens, carbunculis vero noſtram pulticulam imponi curavimus. Veſperi prædictum pulverem rurſus ſumpſit. Poſtridie propter dolorem bubonis, qui jam in majorem molem excreverat, febris aliquantum recruduit, quæ ultimi ſudoriferi uſu iterum remiſit. Hujus conditi ſæpius de die particulam edere juſſimus:

℞. *Specier. liberantium, drach.* j. & *diamargariti frigidi, drach.* ſ. *diaſcordii Fracaſt. drach.* iij. *cortic. aurantiorum condit. rob. ribeſiorum rubr. ana unc.* ſ. *olei ſuccini, ſcrup.* ſ. *ſyrupi de ſcordio q. ſ.*
Fiat conditum.

Cum æger ſe jam melius haberet, per triduum in uſu conditi & topicorum continuatum eſt. Die ſeptima tantum maturans cataplaſma buboni impoſitum fuit. Die decima, ſeparatis carbunculis & bubone maturato ac disrupto, omnibuſque ſymptomatibus ceſſantibus, convaluit æger, & ulcera paulatim Chirurgi ope conſolidata ſunt. Quia autem toto morbi decurſu tantum bis alvum excreverat, jam poſt ruptum bubonem aſſumpta pilularum Ruffi, drach. ſ. alvus bis terve citata fuit.

Annotatio.

IN hac pestilenti constitutione observavimus valde periculosum esse, gravibus exercitiis corpus delassare, præcipue in aperto aëre radiis solaribus exposito: nam delassata & vehementius calefacta corpora venenum pestilens facillime suscipiebant.

HISTORIA LIX.

RIkerus Wilcher, Iuliacensis, vir fortis, mense Augusto peste correptus fuit; cui quatuor anthraces satis magni in cute eruperunt. Febris aderat gravis, quæ non tam immenso ardore, quam summa malignitate vires ad extremum dejiciebat. Assumptis alexipharmacis primo biduo ter sudavit. Tertia die de ventris levi dolore cum murmure conquerebatur, qua de causa ob metum diarrhoeæ statim sudoriferum astringens (cui bolus arm terra sigillata, cornu cervi ustum, & corallum rubrum immista erant) exhibui, & electuarium antidotale astringens dedi. Verum his non obstantibus, sequenti nocte diarrhoea accessit, sine magno dolore, qua excrementa turbida foetidissima dejiciebantur. Quarta die sanguis, primo fæcibus permistus, postea purus & solus defluxit: media nocte cum hoc fluxu secundo flumine æger ad Acherontinum flumen delatus, in ejusdem scopulos impulit, ac vitæ naufragium fecit.

Annotatio.

NVllus in tota hac peste evasit, cui sanguis per inferiora defluxit.

HISTORIA LX.

MEnse Iunio in angiportu Vaginæfactorio, in domo quadam prope puteum sita (in qua tunc temporis nemo habitabat) à vicinis & transeuntibus noctu auditus fuit strepitus quidam, haud aliter sonans ac si quis cistam feralem clavis ferreis malleo obseraret, sicut fieri solet antequam cadavera ad sepulturam efferuntur. Mirabantur quod talis strepitus in illa domo audiretur, in qua nemo habitabat, qui alioqui in aliis domibus ab hominibus inhabitatis auditus, solet (ut ajebant) alicujus mortem præsagire. Illud tamen præsagium in illa domo etiam non fefellit, nam 2 Augusti peste correptus est secundus (priore antea mortuo) Vice-capitaneus Domini Starckenburch, qui ut à sanis separaretur, & ad majorem quoque sui ipsius commoditatem, ab hospite suo ad illam domum, cum lecto omnibusque rebus necessariis delatus est, in qua 6 Augusti obiit, & biduo vel triduo post ex illa ad sepulchrum delatus est.

Annotatio.

HVjusmodi strepitus durante hac peste multis in locis auditi sunt, & semper alicujus mortem prænunciarunt, nunquam fallente præsagio. Sic etiam anno 1643, mense Octobri, Noviomagi quatuor vicini nostri duabus noctibus continuis circa noctis medium audiverunt similem sonum ac si cista feralis cum malleo clavis ferreis occluderetur; dubitabant autem anne in meis, an verò in proximè vicinis ædibus illum strepitum audivissent; sed imaginabantur sibi in meis ædibus illum auditum fuisse, & uxorem meam, quæ gravida ac mense Decembri paritura erat, morituram: ne tamen uxorem animo consternarent, tacuerunt & celarunt auditum omen, usque dum uxor mea feliciter peperisset, & puerperium jam egressa esset, tunc simul narrabant quantopere de uxoris meæ vita anxii fuissent, propter illum auditum strepitum. Anno sequenti mense Martio gener proximè vicini nostri Ioannis Tros, Tylæ mortuus, & Noviomagum ad ædes dicti vicini delatus, atque inde ad sepulchrum elatus est. Eadem æstate etiam ipse Ioannes Tros obiit: atque ita diu antea à vicinis auditum infelix omen in vicini mei ædibus duorum funerum certus prænuncius fuit. Hujusmodi alia similia fere funerum præsagia ab aliis interdum audita fuisse novimus. Elisabetha Ioannis, Montfortii quondam nostra vicina, cum media nocte audivisset quasi magnum saccum arena vel sale plenum in tabulatum decidens, eadem nocte unus ex proximis consanguineis mortuus est. Novi etiam sartorem quendam, qui nobis multoties narravit, se & liberos aliosque domesticos sæpius media nocte in officina sua talem sonitum seu strepitum audivisse, ac si quis forfice sartorio pannos nigros ad vestimenta lugubria conficienda conscinderet; atque illum sonum semper indubiè significasse brevi aliquem alicubi moriturum, pro cujus proximis consanguineis vestimenta lugubria in ejus officina ab ipso conscinderentur & conficerentur. Cardanus *lib.* 15. *de rerum varietate, cap.* 84, scribit se audivisse in suo cubiculo tres validos ictus mallei, qui mortem Galeazei de Rubeis fabri armorum indicarunt: atque eodem loco etiam alios ab ipso aliisque auditos infelicis præsagii sonitus enarrat. Quidnam sint hi sonitus, & quomodo fiant, alii aliter judicant: saltem illos interdum fieri, audiri, & mortem alicujus præsagire, certum est. Philosophi existimant illos excitari à Dæmonibus (qualem Socratem sibi familiarem habuisse, diximus in annotatione ad histor. 6.) quos Dæmones Plotinus Philosophus, teste Nicolao Perotto, scribit esse animas hominum, easque, pro ut ex bonis vel malis hominibus exierint, bonum vel malum hominibus facere ac prænunciare, arbitratur: atquè hinc etiam horum dæmoniorum tres statuit differentias: si nempe sint animæ quæ exierint è bonis hominibus, illos dæmones appellat *Lares*: si è malis, illos *Larvas* nominat: si è talibus qui nec boni nec mali fuerint, illos *Manes* essè dicit. Paracelsus prædictos sonitus nocturnos & auditas voces ab invisibilibus necromanticis astris moveri contendit. Alii aliter hac de re fabulantur. Nos illos à diabolis plerumque excitari credimus: hi enim dum iram & vindictam Dei præsentiunt, & de futuro hominum excidio mirifice gaudent, sæpe solent inconditis qui-

busdam vocibus ac sonitibus, vel spectris, aliisque illusionibus imbecillium animos perterrefacere, vel iisdem aliorum imbecillium exitium & interitum prænuntiare.

HISTORIA LXI.

Clara Guilhelmi, fabri lignarii filia, ætatis circiter viginti annorum, peste una cum magna febre, anxietate, & debilitate correpta est. Prima die unum, secunda duo sudorifera exhibita sunt, à quibus bene sudavit, & bubo sub axilla protuberavit, febris tamen nihil remisit, sed in eodem vigore usque ad diem quartum continuavit, qua die menstruorum fluxus prorupit, qui intra sesquihoram valde copiosus evasit, unde vires tam cito prostratæ fuerunt, ut post sex horas ipsa quoque vita effluxerit.

Annotatio.

Hoc menstruorum profluvium etsi die critico incideret, salutare tamen non fuit, sed ægram citissime occidit. Sic etiam multas alias mulieres cum menstruorum fluxu, etsi critico die erumpente, mortuas fuisse novimus. Ita ut multum à vero aberrent illi, qui tales crises tanquam salutiferas laudant, quas usu comperti sumus incertissimas esse, & cum iis multo plures mortuas, quam à morbo sanatas fuisse.

HISTORIA LXII.

Gosuinus à Burick, miles, cum alio milite pugnans, gladio punctim vulneratus fuit in læva thoracis parte, vulnere pectoris cavum non penetrante, sed supra costas tantum transeunte. Secunda die febricitavit, & vulnus valde intumuit, qui tumor post copiosum sudorem ab exhibito alexipharmaco promotum, rursus aliquantum subsedit. Tertia die cum jam aliqua vulneris suppuratio expectaretur, ipsum vulneris orificium in anthracem mutatum visum fuit, qui anthrax procul dubio etiam vulneris interiora obsedit, nam æger protinus dejectis viribus, quarta ab inflicto vulnere die obiit. Paulo post mortem thorax circumcirca vulnus, ad latitudinem integræ manus, instar carbonis nigricavit.

Annotatio.

Non mirum est hunc vulneratum peste correptum fuisse, nam præterquam quod ira multum faceret ad pestis inductionem, etiam omnibus aliis morbis, qui durante hac pestilenti constitutione invadebant; statim pestis adjungebatur, ita ut pestis, tanquam omnium calamitatum summa ac pessima, etiam in reliquos morbos dominium exercere, omnesque suo imperio subjicere videretur.

HISTORIA LXIII.

VXor Isaaci Verloo, pestem cum tumore in inguine percipiens, ut summam, qua torquebatur, anxietatem aliquantum imminueret, mannæ unciam unam cum cerevisia calida dissolutam assumpsit; quo remedio in puerperio interdum uti solita erat. Hinc post aliquot horas alvus enormiter turbari cœpit, & simul disparuit bubo. Tunc ad me concursum est. Exhibui duo alexipharmaca astringentia, sed utrumque evomuit. Postea pulverem astringentem dedi, quem retinuit. Ad virium corroborationem nonnulla alia præscripsi, sed omnia nihil profuerunt, nam cum fluxus circiter per sexdecim horas perdurasset, ægra cum morbo vitam finivit.

Annotatio.

TAceant qui pestis curationem à purgatione incipiendam esse, cum Avicenna aliisque magnis Medicis sentiunt: nam neque fortia cathartica, neque mediocria, neque sola lenientia in hac peste unquam tuto & cum utilitate exhibita fuisse, sed è contra ægros semper in maximum periculum præcipitasse, observavimus.

HISTORIA LXIV.

PAter Tiburtius Sacerdos, Ordinis Franciscanorum Monachus missionarius, vir eruditione, humanitate, & vitæ probitate excellens, peste cum bubone in inguine correptus, varia alexipharmaca assumpsit, & inter alia bis illi exhibui lapidis bezoartici Orientalis electissimi pulverisati integram drachmam, & tertia vice scrupulos quatuor: à cujus lapidis usu levis quidem sudor sequebatur, sed omnino nihil levaminis inde consecutus est æger: alia alexipharmaca ex theriaca, salibus, aqua theriacali, aliisque similibus confecta, quamvis morbum non sanarent, copiosos tamen sudores cum aliquo levamine movebant. Interim omnibus remediis frustra adhibitis, cum febrem ingravescere, aliaque mala symptomata augeri perciperem, prædixi mortem procul dubio morbum finituram. Quod nuncium æger cum maximo & incredibili gaudio excipiens, intra paucas horas, tanquam ad nuptias iturus, lætus obiit.

Annotatio.

ADversus venenum pestilens lapidis bezoartici vires non multum prodesse, in variis ægris experti sumus. N. Dermell febre pestilenti laborans, ejusdem lapidis prima vice integram drachmam, secundâ scrupulos quatuor absque ullo levamine assumpsit. Idem quoque frustra tentatum est in Domino Verspieck, Noviomagi Consule, in cognata viduæ de Triest, in Petro Buys,

in Gerardo Buys Pharmacopœo, in vidua Petri Nooteboom, aliiſque plurimis, qui ipſimet, etiam me invito, lapidis bezoartici uſum expoſcebant. In nullo manifeſtam felicem operationem adverſus peſtem ab illo lapide vidimus; quapropter nos etiam poſtea rarius eo uſi ſumus, idque tantum in iis qui vel ejus uſum ſponte poſtulabant, vel ob ſummam debilitatem alia medicamenta aſſumere non poterant. Hinc etiam magno iſti encomio, quo à multis clariſſimis Medicis decantatur, tantam, ut antea, fidem non adhibemus. Nec eſt quod quiſpiam exiſtimet nos veros lapides non habuiſſe, nam certo credimus, ſi uſpiam veri extant, in quibus omnia veri lapidis bezoartici ſigna concurrunt & conſpiciuntur, nos tales elegiſſe, iiſque uſos fuiſſe.

HISTORIA LXV.

NObiliſſimus Dominus Nulant (qui in caſtello de Valburgh, Bataviæ ſuperioris pago, habitabat) menſe Iulio peſte correptus eſt, cum ſumma anxietate & parva febricula. Secunda morbi die deliravit: tertia phreneticus evaſit, induſium aliaque linteamina dilaceravit, & in adſtantes, ſi propius lecto adſtarent, violentas manus inferebat. Sequenti nocte eruperunt in cute plurima exanthemata purpurea, & phrenitis perduravit. In tali ſtatu conſtitit morbus per quinque dies, ita ut toto illo tempore vix aliqua mutatio animadverteretur. Propter inſaniam nulla medicamenta neque alimenta exhiberi poterant. Nona morbi die circa veſperam ſubito extinctus eſt.

Annotatio.

IN nemine alio exanthemata tanto tempore mortem præcedebant, ſed ſemper iis prodeuntibus mors in propinquo erat.

HISTORIA LXVI.

GVilhelmo Beems (qui in molarum platea decumbebat) peſte cum febre & maxima anxietate correpto, poſt primum à nobis exhibitum alexipharmacum quatuor carbunculi, duo in femoribus, & duo in pectore, eruperunt. Sequenti nocte adhuc duo in abdomine prodierunt. Secunda die, antidoto rurſus aſſumpto, tres alii circa ſcapulas viſi ſunt; & ſequenti nocte adhuc duo, unus in latere dextro verſus lumbos, alter in brachio apparuit: ita ut ab undecim carbunculis corpus obſideretur. Febris, aliaque prava ſymptomata magis magiſque adaucta ſunt. Omnia exhibita antidota non majus levamen induxerunt quam ſi ſaccharum candium exhibitum fuiſſet. Tertia die circa noctem vitam cum morte commutavit.

Annotatio.

IN hoc ægro nulli bubones, ſed tantum multi carbunculi viſi ſunt, quod indicium erat naturam à veneni copia & maligna qualitate adeo obrutam fuiſſe, ut nihil ad emunctoria expellere potuerit, atque hinc totum venenum venas ingreſſum, ſanguinis maſſam dupliciter corrupiſſe, partim putredine malignâ, unde febris; partim mortificatione, unde tot carbunculi. Sæpius autem in hac peſte, imo ſemper falſum eſſe comperti ſumus, illud quod nonnulli magni Medici ſtatuunt, nempe plures carbunculos paucioribus eſſe tutiores, & quanto majore copia erumpunt, tanto melius eſſe. Nos ſemper obſervavimus plurimos eorum quibus multi carbunculi eruperant, interiiſſe; quibus vero pauciores, melius evaſiſſe. Ratio liquet ex iis quæ diximus, nempe quamvis plures carbunculi naturæ robur in expellendo veneno denotent, quod tamen maximi ac copioſiſſimi veneni ſanguinis maſſam corrumpentis indices ſint; quod antequam natura totum expellere poſſit, ſuccumbit.

HISTORIA LXVII.

RVtgerus ab Oxſteyn, eques Capitanei Douglas, cum veſperi bene ſanus cubitum diſceſſiſſet, media nocte ſomniavit ſe ab homine peſtifero nudo ac furibundo in terram proſterni, & cum eodem fortiter colluctari, tandem peſtiferum divaricatis cruribus ipſius corpori inſidentem, ſuam peſtem in illius os evomuiſſe. Ex illo ſomno cum maximo terrore expergefactus, credidit ſe peſte cito moriturum, quam imaginationem adeo fortiter concepit, ut nullis rationibus ex animo illius excuti potuerit. Tertia poſt ſomnium die correptus eſt peſte, cum maxima anxietate & febre, nec quicquam proficientibus medicamentis, quarta morbi die mortuus eſt.

Annotatio.

QVod huic ægro, illud etiam ſuo tempore nonnullis contigiſſe, refert Sennertus, ut à ſolis inſomniis peſte corriperentur. Sciendum tamen ſomnia per ſe non inferre contagium peſtilenſve venenum, ſed terrorem, qui inde contrahitur, poſſe humores & ſpiritus diſponere ad receptionem veneni peſtilentis: dum enim ſpiritus intus ad cor confugiunt, ſi aliqua venenata aura forte foris cuti adhæreat, illam facillime per poros & arteriarum extremitates intus ad cor trahunt, quod à concentratis in ſe ſpiritibus impeditum, iſti maligno veneno etiam minus reſiſtit. Huc quoque multum facit triſtis imaginatio, qua venenum licet exiguum, non tantum ad cordis penetralia deducitur, verum attentiore de peſte cogitatione & metu in actum excitatur: præterea etiam absque veneni præſentia ſolet imaginatio, metui ac terrori conjuncta, augere diſpoſitionis corporum ad peſtem aptitudinem.

HISTORIA LXVIII.

Regnerum Beeckman, Quæstorem, florentis ætatis virum, 24 Iulii pestis corripuit. Simulac se male habere sentiret, hoc sudoriferum (quo vulgares passim utebantur, & quod multis quoque proderat) suo ipsius consilio statim assumpsit:

℞. *Theriacæ androm. drach.* j. *aceti calendulæ, unc.* ij.
olei juniperi gut. vij.
Misce, fiat haustus.

Hinc bene sudavit, & tumorem parvum ac durum in inguine dextro percepit. Postera die circa meridiem ad illum invisendum vocatus fui. Inveni ipsum adeo debilem ut vix loqui posset, caput grave erat cum proclivitate ad somnum, pulsus parvus, creber & aliquantum inæqualis, urina turbida, calor corporis non præter modum intensus, febris non vehemens, nec faciei color multum mutatus, lingua tamen sicca & aspera cum aliqua siti. Propter summam debilitatem vix quicquam assumere poterat, quapropter cum ad omnia nausearet, hanc misturam ad vires aliquantum reficiendas præscripsi, de qua primo singulis semihoris, postea singulis horis cochleare plenum exhibitum fuit:

℞. *Conservæ rosarum rubr. drach.* vj. *diascordii Fracast. drach.* iij.
aquæ theriacalis, unc. iiij. *aquæ cinnamomi,*
succi citri recentis, ana unc. j.
Misceantur, post horam colentur cum levi expressione, colaturæ admisce,
confect. de hyacintho, drach. j. ſ.

Ad sitim hunc julebum præscripsi:

℞. *Aquæ acetosæ, cardui, ana lib.* j. *& rosarum,*
succi citri recentis, aquæ theriacalis, ana unc. j. ſ.
syrupi de limonibus, unc. ij. *olei sulphuris, q. s.*
Misce, fiat juleb.

Ne bubo introrsum regrederetur, hoc vesicatorium inferiori bubonis parti applicui:

℞. *Cantharidum pulverisat. scrup.* j. *euphorbii, scrup.* ſ.
fermenti acidi, drach. j. *mellis, scrup.* ij. *aceti rosacei parum.*
Fiat placentula.

Hac post aliquot horas rursus ablata, & vesica pertusa atque abscissa, folium brassicæ rubræ oleo raparum inunctum impositum est. 26 Iunii mane, cum jam paulo fortior esse videretur, hoc alexipharmacum sumpsit:

℞. *Extracti magistralis, & cardui ben. salis scordii, ana scrup.* j. ſ.
theriacæ, diascordii, ana scrup. ij. *aquæ theriacalis, unc.* j.
succi citri recentis, unc. ſ.
Misce, fiat haustus.

Bene

Bene ſudavit, & bubo multum increvit. Reiteratum quoque fuit julabium heſternum. Circa veſperam hunc bolum dedi:

℞. *Lapidis bezoar orient. ſcrup.* ſ. *theriacæ, diaſcordii, ana ſcrup.* j.
confect. de hyacintho, ſcrup. ſ.
Fiat bolus in folio auri.

Quia autem valde anxius erat, & cor haud aliter torqueri diceret quam ſi in prælo comprimeretur, hoc linimentum bis terve de die œſophagi & cordis regioni calide inunctum fuit:

℞. *Olei nucis moſcatæ expreſſi, laurini, & ſcorpionum, ana ſcrup.* ij.
theriacæ androm. drach. j. *olei juniperi, ſcrup.* ſ. *ſuccini, ſcrup.* j.
cinnamomi, citri, ana gut. iij. *& gariophyllorum gut.* j.
Miſceantur pro linimento.

27 Iunii murmura in abdomine percepit, & fæces quoque liquidiores dejecit, quapropter alvi fluxum acceſſurum metui; qui ut melius præveniretur, hunc pulverem cum aqua theriacali mane exhibui:

℞. *Florum ſulphuris, terræ ſigillatæ, cornu cervi uſti,*
margaritarum præparat. coralli rubri, ana ſcrup. ſ. *croci or. gr.* iij.
Fiat pulvis.

Etiam ſæpius de die hujus conditi particulam edere juſſi:

℞. *Specier. diatrium ſantalor. ſcrup.* ij. *& liberant. ſcrup.* j. ſ.
cornu cervi uſti, trochiſc. de terra ſigillata, ana ſcrup. j.
diaſcordii Fracaſt. drach. ij. *rob acaciæ, drach.* j. ſ.
conſervæ roſarum rubr. unc. ſ. *conſervæ florum calendulæ,*
myvæ cydoniorum, ana drach. iij. *ſyrupi granatorum, q. ſ.*
Miſce, fiat ſ. art. conditum.

Reiterata quoque fuit miſtura 25 Iulii præſcripta. Poſt meridiem æger ſummè debilis fuit, quapropter confectionis de hyacintho & lapidis Bezoar ana ſcrup. j. cum pauxillo aquæ theriacalis in cochleari miſcui & exhibui. Circa veſperam idem illud reiteratum eſt. Etiam hoc cataplaſma buboni imponendum præſcripſi:

℞. *Bulborum cæpe ſub cineribus parum aſſatorum n°.* iij.
radic. altheæ pulveriſat. farinæ ſem. lini, & tritici, ana unc. ſ.
fermenti acidi, fimi columbini, ana drach. vj.
aquæ communis, q. ſ.
Coquantur leviter, adde
axungiæ anatis, ung. baſilici, ana unc. ſ. *mellis, unc.* j.
Fiat ſ. art. cataplaſma molle.

28 Iulii hunc bolum dedi, nihil enim aliud ob ſummam debilitatem aſſumere poterat:

℞. *Lapidis bezoar orient. confect. de hyacintho,*

mithridatii, ana ſcrup. j. *olei cinnamomi, gut.* j.
Fiat bolus in folio auri.

29 Iulii, cum rurſus paulo fortior eſſe videretur, ſummo mane tale ſudoriferum ſumpſit:

℞. *Extracti angelicæ, & magiſtralis, confect. de hyacintho, ana ſcrup.* j. *theriacæ, diaſcordii, ana ſcrup.* j. ſ. *aquæ theriacalis, unc.* j. ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Copioſiſſime ſudavit, & poſt ſudorem ſe paulo melius habere cœpit. Illa die utebatur ſubinde de condito & miſtura antedicta. Etiam juſculi pulli cum herbis cardiacis cocti aliquantum ſorpſit. 30 Iulii iterum pejus ſe habuit, & febris vehementior fuit quam unquam antea. Exhibui hunc bolum cum dicta miſtura diſſolutum:

℞. *Lapidis bezoar orient. gr.* xv. *ſalis abſinthii, confect. de hyacintho, diaſcordii, ana ſcrup.* j. *olei ſulphuris, gut.* iij.
Miſceantur.

Circa veſperam ſponte ſudavit copioſiſſime, à quo critico ſudore (nam erat morbi dies ſeptimus) morbus ſolutus eſt. 1 Auguſti ipſum diætæ commiſimus, cum tam propter debilitatem, quam propter nauſeam plura medicamenta aſſumere non poſſet, neque etiam neceſſitas multum urgeret. 2 Auguſti ad citiorem bubonis maturationem, cataplaſma hoc modo immutavimus:

℞. *Radic. liliorum alb. unc.* ij. *& altheæ recentis, unc.* j. *herb. altheæ recentis,* M. j. *flor. chamomillæ,* M. ſ. *ficuum ping. n°.* xj.
Coquantur in aq. communis q. ſ. piſtatis adde farinæ ſem. lini, pollinis farinæ tritici, ana unc. ſ. *mellis, unc.* j. *axungiæ porci, ung. baſilici, ana, unc.* ſ.
Fiat cataplaſma.

5 Auguſti tumor jam maturus ſcalpello apertus fuit, atque ulcus deinde inſtar aliorum ulcerum mundatum & conſolidatum eſt; & æger, qui jam jam hiantis Cerberi præda futurus putabatur, integræ ſanitati reſtitutus fuit.

Annotatio.

SVmma virium debilitas, ut & alvi commotio in hoc ægro ſummum periculum minabantur; quod tamen continuo antidotorum uſu feliciter præventum fuit.

HISTORIA LXIX.

FRidericus Willenburch, juvenis fortis, circiter triginta annorum, ſponſus, cum Agnetam de Souſt menſe Auguſto ſibi uxorem duxiſſet, Venereum agrum nimis ſtrenue (ut ſolent multi ſponſi) coluerat. Hine tertia nuptiarum die peſte correptus eſt, cum maxima anxietate & ſumma virium dejectione: febris autem exigua erat. Nihil profuerunt alexipharmaca, nec ullis modis collapſæ vires reſtaurari potuerunt. Circa finem ſecundæ diei ad campos Elyſios delatus eſt.

Annotatio.

SPonſi plurimi hoc tempore inter ipſas nuptias peſte correpti ſunt, & pauciſſimi à morbo evaſerunt. Eodem illo tempore mulier quædam Noviomagenſis ſpatio ſex ſeptimanarum tres maritos peſte extinctos habuit: vix primò ſepulto ſtatim alteri nupſit, & ſic etiam tertio; certè mulier non amore, ſed libidinoſo ardore flagrans, profectò flagris vel ignis ardore magis quam amore digna. Liberalior Veneris uſus virorum corpora debilitando ad peſtem disponebat, quæ cùm propter debilitatem à ſeminis profuſione inductam, peſti minus reſiſtere poſſent, facile & cito deficiebant.

HISTORIA LXX.

SOror Ioannis Rouckus, civitatis Noviomagi Procuratoris, peſte cum vehementi febre & anxietate correpta fuit, quibus acceſſit obſcurus tumor in inguine. Ab ipſo morbi principio vires admodum proſtratæ erant. Secunda die vomitus ſequebatur, qui tertia die valde violentus evaſit, vireſque adhuc multo magis dejecit, quo multa fœtidiſſima, turbida & varii coloris ejecit. Quarta die multo moleſtior & fere continuus evaſit vomitus: tandem cum difficillimo conatu inter alia excrementa evomuit animalculum quoddam parvum inſtar draconis vivi, quo ejecto non diu poſt obiit. Mater ægræ illud animalculum Franciſco Patien Chirurgo ſpectandum obtulit,(cum ego forte ad manus non eſſem) qui mihi retulit, fuiſſe beſtiolam vivam, horribilem viſu, oblongam, ſed parvam, circiter longitudinis minimi digiti, quadrupedem, lacertæ non multum abſimilem, excepto quod ſanguinei coloris eſſet, & caudam tenuiorem ac parvas auriculas haberet.

Annotatio.

QVis non miretur violentiſſimos effectus peſtilentiæ? quæ tantam & tam venenatam putredinem paucis diebus inducere potuerit, ut breviſſimo tempore animal venenatum, naturæ humanæ maxime contrarium, in medio corpore ex ea generatum fuerit? Mater ægræ narravit mihi beſtiam hanc

aliquamdiu in pelvi vixisse, quam Chirurgus Patien liquore aliquo affuso libenter occidisset, atque in perpetuam memoriam exsiccasset ac servasset, nisi contagii metus & ægræ morientis vestigia, ipsum deterruissent. Durante hac peste lumbricos breves, crassos, rotundos & rubros, interdum vomitu ejectos, interdum per alvum deturbatos vidi, sed præter hanc ægram, nullum unquam talem draconem ejecisse, nec vidi, nec audivi.

HISTORIA LXXI.

Dominus Welting, Nobilis Anglus, qui urbem videndi gratia Noviomagum venerat, 8 Augusti matutino tempore foras prodiens, capitis aliquam vertiginem, & non diu post maximam anxietatem sensit, ita ut se ad lectum conferre cogeretur. Vocatus Chirurgus sudoriferum exhibuit, & copiosos sudores promovit, à quibus nonnihil allevatus fuit æger, & bubo sub axilla dextra erupit. Chirurgus post sudores venæsectionem in brachio dextro instituit, promittens se ægrum hac ratione citissime curaturum. Ex aperta vena sanguis floridus magna vi erupit, cumque jam aliquot unciæ effluxissent, Chirurgus nullis compressis, nullis ligaturis fluxum sanguinis cohibere, & venæ incisionem obturare potuit. Interim ægri vires in totum collapsæ sunt, & qui sub axilla eruperat tumor disparuit: anxietatibus adauctis etiam syncope accessit. Cum circiter per sesquihoram in obturanda vena frustra laborasset Chirurgus, tandem meum consilium etiam imploratum fuit. Inveni vulnusculo fungum illum, quo ad sistendum sanguinem utuntur Chirurgi, impositum, eique crassum compressum cum ligatura satis arcta injectum. Iussi caput mortuum vitrioli imponere, sed nihil profuit. Cum autem æger crebris animi deliquiis identidem deficeret, in re desperata ad extremum remedium (sed nimis sero) devenire necesse fuit, nempe ad ustionem, qua ferro ignito leviter imposito vulnusculum occlusum fuit, atque ita sanguis quidem substitit, sed æger non obstantibus variis exhibitis corroborantibus, post semihoram exspiravit, atque ita secundum Chirurgi promissum morbus citissime curatus fuit, idque tam egregie, ut recidivam metuere necesse non fuerit.

Annotatio.

Qvamvis rarissime eveniat ut aperta vena rursus occludi nequeat, tamen vel eo saltem nomine in peste metuenda est venæsectio, cum illud quod aliquando fit, pluries fieri posse, credibile sit. Tantum bis mihi hunc casum videre contigit, semel in prædicto ægro, & mense Iunio adhuc semel in uxore militis cujusdam Frisii, quæ cum sibi venam in pestilenti febre pertundi curasset, Chirurgus factam incisionem nullis mediis obturare potuit, quam ego quidem impositâ petiâ oleo vitrioli intinctâ restrinxi, sed tamen

men ægra intra horæ spatium vitæ naufragium fecit. Zacutus Lusitanus, *Prax. Admir. lib.* 3. *observat.* 41. similem casum in cucurbitulis observavit: *Multis* (inquit) *in peste sanguis è cucurbitulis emanans, nec validis auxiliis, nec cauterio ipso potuit compesci; omnes obiere: nam facultas retentrix à venefica qualitate prorsus erat extincta.*

HISTORIA LXXII.

GErardus Buys Pharmacopœus, vir fortis, qui amuleto arsenicali munitus semper incedebat, pustulam rubram inflammatam sine dolore, cum levi pruritu in collo percepit, quæ mihi aliquid mali ominari visa fuit, ac propterea ad tempestivum antidotorum usum ipsum exhortabar. Verum ille rem flocci faciebat, & toto corpore optime valens, consueta munia peragebat, bene edebat, bibebat, ridebat, & hilaris erat, nec quicquam mali suspicabatur; imo etiam me irridebat quod de periculo aliquo locutus fuissem. In tali statu circiter per tres septimanas vixit. Tunc demum capitis gravitate, cordis anxietate, nausea, & debilitate infestari cœpit. Assumpto alexipharmaco (cui præter cætera lapidis bezoar orientalis integra drachma admista erat) cum copiosius sudasset, nihil quidem allevatus fuit, sed prædicta pustula in perfectum carbunculum transivit. Postridie febris vehementior evasit, vires admodum dejectæ sunt, denique morbi violentiâ omnium antidotorum vim superante, post triduum è vivis excessit.

Annotatio.

DIsputant Medici, utrumne pestilens venenum in corpore aliquamdiu occultum latere possit, antequam gravibus symptomatibus se prodat: quam quæstionem agitavimus *lib.* 1. *cap.* 10. Mercurialis, Andreas Cæsalpinus, Vntzerus, aliique gravissimi Medici, negativam tenent: è contra verò Roboretus, Platerus, Sennertus, & alii, affirmativam defendunt: quam posteriorem opinionem etiam confirmat experientia, ut liquet ex prædicta historia, ut & ex sequenti historia 103. Affirmativæ etiam astipulari videtur Fernelius, nam Pathologiæ *lib.* 4. *cap.* 18. inquit: *Interdum carbunculi initium multo ante tempore conspicuum, quam febris est.*

HISTORIA LXXIII.

IAcobus Verhorst & Casparus Nitteler, socii milites, animi gratia exutis vestibus in flumine aliquamdiu nataverant, atque ita modo aquis, modo calidissimis solaribus radiis nuda corpora exposuerant. Peracta natatione, ambo dolorem capitis gravativum senserunt, cum inclinatione ad somnum. Ad hospitium reversi lecto se imposuerunt & dormiverunt. Post aliquot horas evigilantes, præter capitis dolorem, etiam

etiam anxietatem maximam cum nausea senserunt, cui non diu post magna quoque febris adjuncta est. Exhibui utrique alexipharmacum, à quo cum propter summam inquietudinem sudare non potuissent, post aliquot horas alterum sumpserunt, quod rursus evomuerunt, nec deinceps quicquam amplius assumere voluerunt. Inextinguibili siti ambo torquebantur. Iacobus magnum dolorem sub axilla, sed absque manifesto tumore habuit, & circa finem secundæ diei obiit. Casparo autem parvus dolorosus tumor in parotide erupit, & morbum protraxit usque ad quartum diem, quem una cum vita finivit.

Annotatio.

HVjusmodi infelices casus in pluribus aliis natatoribus etiam observavimus, ac proinde illas natationes curiosissime prohibere solebam: partim quod periculosum foret fervidis radiis solaribus nudum corpus exponere: partim quod etiam periculosa foret illa mutatio, qua modò à sole corpora calefiunt, modò ab aqua refrigerantur: denique quod ipsa fluminis aqua valde suspecta esset, quia Germaniam versus plurimæ urbes, & innumeri pagi in Rheni littoribus siti, gravissima peste affligebantur; quorum omnium locorum contagiosa inquinamenta in flumen effluebant, & aquam illam, Noviomagum versus descendentem, ratione contagii haud parum suspectam reddebant.

HISTORIA LXXIV.

ANcilla Iacobi Leeuwens, Mercatoris vini, quæ in horto ejus decumbebat, secunda morbi die urinas oleaginosas copiosas reddidit, ita ut oleum crassum & turbidum repræsentarent. Carbunculum habuit in altera mamma. Assumptis alexipharmacis & sudoriferis omnia gravia symptomata unà cum febre cessarunt, & ipsa præter opinionem à morbo convaluit.

Annotatio.

CVm talibus urinis oleaginosis tantum duos tresve evasisse novi: omnes reliqui, quotquot tales urinas reddebant, citissime mortui sunt.

HISTORIA LXXV.

ADolphus Fildar, Chirurgus non imperitus, qui amuleto arsenicali curiosè semper munitus erat, 11 Iulii peste correptus, sibi ipsi sudoriferum aliquod præparavit, à quo cum copiose sudasset, buboni (qui in inguine apparebat) cucurbitam magnam cum multa flamma imposuit, eamque bis terve reiteravit. Hinc pars affecta valde intumuit, & tam horribili dolore ægrum affecit, ut quo se verteret, nesciret.

sciret. Magnum istum dolorem violentissima febris, & hanc summa debilitas viriumque dejectio insecuta est. Tunc meum quoque consilium expetivit. Exhibui varia sudorifera & antidota: parti quoque affectæ, tam ad intensissimi doloris sedationem, quam ad veneni extractionem, varia topica admovi. Verum his omnibus cum nec febris, nec dolores imminuerentur, æger deficientibus viribus morbo victoriam concessit.

Annotatio.

ANimadvertimus in plurimis ægris, quibus cucurbitulæ bubonibus impositæ fuerant, illud remedii genus fere semper infeliciter cessisse; & dolores adeo acres hoc modo parti affectæ fuisse inductos, ut inde acerrima febris excitaretur: cujus violentia antequam sedari posset, plerumque virium defectu extinctos fuisse ægros. Quapropter licet in pestis hujus exordio etiam nobis illud auxilium arrideret, partim quia veteres, multique clarissimi Medici illud commendarent; partim quia ipsa ratio illud etiam approbare videretur, tamen postea in totum ab illo abstinuimus, & usu edocti sumus, bubones tutius ac melius tractari cum vesicatoriis & cataplasmatibus attrahentibus ac emollientibus, quam cum violenta cucurbitularum suctione, qua non ipsum venenum pestilens, (quod hoc modo extrahi nequit) sed tantum sanguis vicinique humores supra glandulas in durum cumulum contracti, vel glandulas comprimunt, earumque extensionem ac venenati ichoris receptionem impediunt; vel vias quæ ab internis vasis ad glandulas tendunt, obstruunt, atque ita in causa sunt quod natura sæpe laudabilem veneni expulsionem ad emunctoria perficere nequeat.

HISTORIA LXXVI.

CHristianus ab Vmmerson, vini Mercator, magna inappetentia laborabat, cui etiam aliqualis nausea aderat: valde debilis erat, quia per multos dies vix quicquam comedere potuerat. Ipse pestilenti contagio se infectum esse arbitrabatur: sed male, nam causa mali inde proveniebat, quod bonus ille vir præservationis gratia quotidie matutino tempore vino absinthite majore copia uteretur. Quod cum ilico animadverterem, hujus vini usum plane prohibui, ac diætâ conveniente præscriptâ, hunc bolum exhibui:

℞. *Rhabarbari pulverisati, scrup.* ij. *cremoris tartari, scrup.* j.
pulpæ tamarindorum, unc. ß. *syrupi de limonibus parum.*
Fiat bolus.

Hinc ter ista die alvum exoneravit. Postridie tale conditum præscripsi:

℞. *Calami aromatici, nucis moscatæ, macis, florum sulphuris, ana scr.* j.ß.
cremoris tartari, unc. j. *cinnamomi, scrup.* j. *gariophyllorum, scrup.* ß.
Pulverisentur subtilissime, deinde addantur

radic.

radic. helenii cond. drach. vj. *conservæ anthos, unc.* ſ.
zingiberis condit. drach. vj. *olei vitrioli gut.* xv. *ſyrupi de limonibus q. ſ.*
Fiat conditum.

Hujus conditi mane & veſperi, interdum etiam meridie, particulam edebat, à vini abſinthitis uſu abſtinendo. Hinc brevi rediit appetitus. Ex illo tempore conditum hoc tanti fecit, ut illud poſtea per aliquot annos multoties à Pharmacopœo confici curaret, ad appetitum & ſanitatem (ut ajebat) conſervandam.

Annotatio.

QVamvis abſinthium, quocunque modo moderate ſumptum, adverſus venenum peſtilens egregium ſit præſervativum, & ventriculum detergeat, atque appetitum excitet: immoderatum tamen ejuſdem uſum multoties animadverti inducere debilitatem, & cibi inappetentiam. Sic N. Heymerick à nimio vini abſinthitis uſu (quo ſe per annum peſſime aſſueverat, ut peſtis contagium evitaret) adeo dejectum appetitum habuit, ut poſtea nullis mediis reſtaurari potuerit; atque ea de cauſa debilitatis internis viſceribus, tandem vitam cum morte commutaverit. Ita quoque Antonius de Tricht Pharmacopœus, vini abſinthitis matutino potui nimis deditus, per aliquot annos adeo inappetens fuit, ut vix quicquam comedere potuerit, cumque illius vini matutinum uſum, vel potius abuſum, intermittere nollet, tandem epilepticus factus miſere obiit. Quapropter in uſu abſinthii, ſicut in omnibus aliis rebus, modus ſervandus eſt: nam etiam optima quæque, vel medicamenta, vel nutrimenta, immoderate ſumpta, nocent.

HISTORIA LXXVII.

PAter Felicianus Sacerdos, Ordinis Franciſcanorum Monachus miſſionarius, vir doctus & humaniſſimus, peſte correptus eſt, cui vix ulla manifeſta febris adjuncta erat, ut nec alia gravia ſymptomata, præter ſolam & ſummam anxietatem, qua cor tanquam in prælo comprimi dicebat. Poſt ſudorem copioſum alexipharmaco provocatum, duo exiles carbunculi in femore eruperunt, etiam dolor in inguine perceptus eſt cum obſcuro quodam tumore. Exhibui tria quatuorve ſudorifera, & alia quoque antidota intermedio tempore dedi, verum his omnibus neque inguinis tumor adauctus, neque anxietas quicquam imminuta eſt. Interea tamen vires egregie conſtabant, ac valde parum dejectæ erant. Quarta morbi die cum ipſum inviſerem, totus veſtitus erat, & circiter horæ quadrantis ſpatio mecum per cubiculum deambulavit, (non titubante gradu, ſed fortiter) ac de confidentia in Deo, de non extimeſcenda morte, de maximo & flagrantiſſimo ſuo hinc ad ſalutarem patriam migrandi deſiderio, multa notatu digniſſima loquebatur. Poſtea inter ambulandum monſtra-

ſtrabat mihi etiam ſex ſeptemve exanthemata purpurea, quæ in pectore & brachio eruperant, & rogabat qualesnam eſſent, & quidnam indicarent hæ maculæ? Reſpondi eſſe mortis advenientis prænuncias. Quo nuncio intellecto, bonus ille vir non minus gaviſus eſt, quam gratiſſimo aliquo dono accepto, & ſtatim cum gaudio in hæc verba erupit: Iam liberabis ſervum tuum Domine, & videbunt oculi mei ſalutare tuum facie ad faciem: fiat voluntas tua; & ſit nomen tuum benedictum in ſæcula. Tunc ego ipſi in æternum valedixi, atque diſceſſi. Poſtea retulerunt mihi aſtantes qui illi inſerviebant, quod ſtatim poſt meum diſceſſum diceret: Sentio me ab ambulatione aliquantum delaſſari; & cum dicto lecti margini ſe impoſuiſſet ſedendo, atque ilico quaſi in momento retrorſum ſupra lectum cadens exſpiraſſet.

Annotatio.

QVod in hoc ægro, illud in nonnullis aliis etiam animadvertimus, nempe in quibuſdam peſte laborantibus tantam corporis fortitudinem uſque ad mortem fuiſſe, ut ambulantes, nec quicquam minus quam mortem metuentes, ſubito conciderint. Verum in pauciſſimis tantam animi fortitudinem, tantam in morte conſtantiam, tantum vitæ æternæ ex intimo corde procedens deſiderium obſervavimus, quantum in prædicto D. Feliciano, & ſocio ejus Tiburtio, nec non Patre Gregorio, ejuſdem quoque Ordinis Monacho, qui tres ſummo cum gaudio mortui ſunt, totumque mortis metum læta ſpe melioris vitæ omnino extinxiſſe videbantur. Non omnes qui vitæ æternæ gaudia prædicant, ad illa feſtinant, ſed extrema neceſſitate ingruente plerique diverticula quærunt, & his illiſve mediis extremam illam horam differre nituntur. Sic Pater de Bruyn, Ieſuita doctus, cùm peſte correptus eſſet, maximo mortis metu perculſus fuit, & tam altum terrorem concepit, ut exhibita remedia plane nihil operarentur ad ſalutem: tandem omnibus nihil proficientibus, cum ab exanthematum eruptione mortem ipſi prædicerem, tres quatuorve exiguas pyxides (in quibus imagines, reliquiæ ſanctorum, ſchedæ benedictæ, & ſimilia continebantur) de collo pendulas manu prehendens, ac cum indignatione irridens, dicebat: *O inania fulcra, in quibus confiſus ſum! quid jam mihi prodeſtis?* & paulo poſt cum magna deſperatione obiit, immemor verſiculi:

Fer facilis quod fata ferunt; ſi ferre recuſas,
Ipſum te crucias, nec minus illa trahent.

HISTORIA LXXVIII.

CAſparus de Swart, cum à Molarum platea ad plateam Cervinam properaret, brevioris viæ gratia tranſivit vicum quendam rariſſime frequentatum, juxta templum B. Mariæ ſitum, in quem ex plurimis infectis ædibus ſordes, ſtramina lecticarum, vetuſta ac detrita veſtimenta, ægrotorum fæces & excrementa, aliaque ſimilia tunc temporis

projiciebantur. Ipſe in tranſitu à contagioſo harum rerum fœtore graviſſime affectus, & tanto contagio infectus fuit, ut domum veniens ſtatim conciderit, vomuerit, capitis dolore & maxima cordis anxietate preſſus fuerit, in utroque crure carbunculum habuerit, atque intra viginti horas vitam finiverit.

Annotatio.

NOn ſine ratione curioſiores Rerumpublicarum Gubernatores edicto jubere ſolent, ut omnes res contagii ratione ſuſpectæ comburantur, neque in publicum projiciantur: atque ita in nonnullis Italiæ locis interdum integras domos cum tota ſupellectili Magiſtratus juſſu combuſtas fuiſſe, legimus. Verum Magiſtratus Noviomagenſis, & belli turbis, & morbi furiis intricatus, multarum hujuſmodi neceſſariarum rerum negligentiorem curam habuit: quæ etiam cauſa fuit, quod contagii ſemina plurimum diſſeminata fuerint.

HISTORIA XXXIX.

MEnſe Auguſto Domicellam quandam nobilem, (quæ in cubiculo prope arcem Noviomagenſem ad ejus curationem à me conducto commorabatur) lue Venereâ graviter infeſtatam, tractabam: cui cum poſt præmiſſa generalia, jam per quatuor dies quotidie bis ſudores Guajacino decocto provocaſſem, peſtis illarum ædium domeſticos invaſit, è quibus intra ſex dies quatuor mortui ſunt; unica vetula ſuperſtes remanſit, quæ huic Domicellæ inſerviebat. Domicella peſtem magis quam luem Veneream timens, libenter aliò migraſſet; verum quia in tota civitate pauciſſimæ domus erant in quibus contagium non dominaretur; ad hæc quia verebar mutatione domicilii & ipſam & morbum ejus ab aliis cognitum iri, ſuaſi ut illic maneret, & nihil periculi metueret, propterea quod à peſte omnino immunis futura eſſet, quo uſque curationi luis Venereæ vacaret. Meum conſilium ſecuta remanſit, & continuatis quotidianis ſudoribus, aliiſque remediis ad luis Venereæ curationem neceſſariis, & ſuffumigiis ad aëris emendationem in cubiculo etiam excitatis, nullum peſtis aculeum ſenſit, ſed poſt tertiam ſeptimanam bene ſana & pulcherrima diſceſſit, quæ horribili ac turpi Venerea ſcabie fœdata ad nos venerat.

Annotatio.

CVm in morbi Gallici curatione medicamentis talibus plerumque utamur, quibus Venereum virus à centro ad peripheriam propellitur, non facile tales ægri, quouſque huic curationi ſe ſubmittunt, peſte corripiuntur; quamvis etiam inter peſtiferos verſentur, ut ex prædicta hiſtoria liquet; quam etiam

ratio

ratio approbat: nam quousque natura occupata est in expulsione veneni Venerei à centro ad corporis circumferentiam, non facile potest recipere, & à circumferentia ad centrum attrahere venenum pestilens; vel si illud forte receperit, statim per apertos pororum meatus illud rursus foras expellit. Sic ob eandem pene rationem dicit Paræus, *lib.* 21, *cap.* 21, quartanarios à peste magis tutos & liberos esse, quia tertio quoque die vehementer sudare solent: quod ipsum quoque affirmat Sennertus, *de Peste*, *cap.* 1.

HISTORIA LXXX.

MAchtilda de Bie, juvencula circiter viginti annorum, 3 Septembris peste correpta fuit, cum anxietate, febre & anthrace in brachio. Sudorifera aliaque convenientia antidota ab ipso morbi principio satis curiose exhibita fuerunt. Eodem tenore continuavit febris usque ad diem quartum, quo hæmorrhagia narium supervenit, qua sanguis, non quidem affatim, sed paulatim, diu & magna quantitate effluxit. Vt hanc hæmorrhagiam sisteremus, omnes modos adhibuimus; per Chirurgum extremas partes arctius ligari, oxycratum actu frigidum cervici, fronti & pudendo admoveri, cucurbitulas cum multa flamma pedibus applicari, pulveres astringentes cum petiis naribus immitti, aliaque multa fieri curavimus; quibus omnibus non juvantibus, tandem etiam inviti ad venæsectiones brachiorum pervenire coacti fuimus: sed omnia frustra tentata sunt, nec sanguinis è naribus effluxum sistere potuimus, qui cum circiter per triginta horas perdurasset, ægra deficientibus viribus animam æternitati consecravit.

Annotatio.

MInime audiendi sunt illi, qui in peste hæmorrhagias die critico incidentes, in principio non modo non cohibendas, verum etiam, si tardiores fuerint, magis promovendas esse, judicant. Falluntur toto cœlo, nam licet natura hoc modo se à gravante malignitate levare nitatur, frustra tamen per illam viam id facere laborat, per quam pestiferum venenum cordi maxime impressum, aut parum, aut nihil imminui potest: vel dato, aliquantum imminui, certum tamen est profusione multorum spirituum & copiosi ac boni sanguinis, citius viribus collapsis morituros ægros, quam tota malignitas excerni possit. Hinc etiam Saxonia, *Praxeos lib.* 8. *cap.* 37. scribit, evacuationem sanguinis per nares in pestiferis nunquam esse salutarem, & magna ex parte compesci non posse; atque in hoc differre pestem ab aliis acutis, quod hæ per sanguinis narium copiosam excretionem feliciter judicentur, illa vero infeliciter. Dictum comprobat experientia, qua in hac peste edocti sumus, periculosissimas & plurimis lethales fuisse crises illas, quæ per hæmorrhagias, sive uteri, sive narium, sive menstruorum, fiebant, easque rarissime sponte substitisse; ut plurimum autem si in ipso principio arte non sisterentur, postea plane nullis mediis sisti potuisse; imo sæpe etiam maximâ dili-

gentiâ adhibitâ ſiſti nequiviſſe. Hujuſmodi lethalis hæmorrhagiæ exemplum quoque refert Schenckius *in ſuis Obſervationibus*. Foreſtus in Peſte Delphenſi etiam obſervavit, plurimos, quibus ſanguis è naribus fluebat, fuiſſe mortuos.

HISTORIA LXXXI.

VXor Ioannis Pallemer, Cereviſiarii, peſte correpta, unum carbunculum in ſiniſtra manu inter minimum & annularem digitum habuit, alterum vero in primi digiti medio. Nec vehemens febris, nec, præter magnam anxietatem, alia ſæva videbantur adeſſe ſymptomata. Sudorifera aliaque alexipharmaca ab ipſo morbi principio diligentiſſime exhibita ſunt, quibus omnibus non obſtantibus, tamen paulatim magis magiſque defecerunt vires, ac die morbi ſeptima vitæ hujus miſerias exuit.

Annotatio.

IN hac peſte obſervavimus plerumque ſiniſtri ominis fuiſſe anthraces in digitis prodeuntes; & ex innumeris ægris, quibus id contingebat, pauciſſimos evaſiſſe.

HISTORIA LXXXII.

HErmannus Thomas, piſtor, cum militem quendam peſte correptum & phreneticum horribili vultu foras excurrentem & vociferantem caſu conſpexiſſet, tanto terrore perculſus eſt, ut inde ſtatim & ipſe peſtem conceperit. Exhibui ſudorifera, aliaque varia antidota: prodierunt duo carbunculi cum obſcuro tumore ſub axilla, ſed abſque levamine. Nullis modis, nec verbis, nec rationibus ab animo illius excuti potuit conceptus terror. Omnibus fruſtra tentatis, quinta die viſa ſunt exanthemata purpurea; & ſequenti nocte obiit.

Annotatio.

TErrorem ad peſtis inductionem plurimum facere, non tantum nos in hac peſte animadvertimus, ſed illud ipſum quoque in aliis peſtibus multoties obſervatum fuiſſe, teſtes ſunt Euagrius, Nicephorus, Eraſmus Hedenus, Scheunemannus, Ioannes Matthæus, Sennertus, & alii. Semper etiam notavimus, rarius evaſiſſe illos qui ex alto concepto terrore, peſte corripiebantur, quam alios, quos absque hoc præcurſore invadebat.

HISTORIA LXXXIII.

IAcobus ab Hamburch, eques Capitanei Thomæ Lucas, vir fortis, audax & temerarius, 12 Octobris peste cum febre violenta & bubone in inguine correptus, post varia assumpta alexipharmaca, quarta morbi die fortiter tussire, sexta autem sanguinem tussiendo rejicere cœpit copiosius, è quo signo illum moriturum judicavi. Attamen ne mea incuria perire videretur, ut sanguinis sputum aliquantum cohiberi & imminui posset, 18 Octobris circa vesperam hunc pulverem præscripsi, quem illa nocte duabus vicibus cum pauxillo aquæ theriacalis assumpsit:

℞. *Boli arm. cornu cervi usti, ana scrup.* j. *florum sulphuris, scrup.* j. ſ.
specier. diatrium santalorum, scrup. j. *croci or. scrup.* ſ.
sacchari candi albi, drach. j. ſ.
Fiat pulvis subtilis, qui dividatur in duas doses.

19 Octobris febris remissior fuit. Tunc sæpius de die sequentis electuarii particulam edere jussi:

℞. *Specier. diatrium santalorum, cornu cervi usti, ana scrup.* j. ſ.
coralli rubri, spodii usti, terræ sigillatæ, croci orient. ana scrup. j.
florum sulphuris, scrup. ij.
Fiat pulvis subtilissimus, cui adde
diascordii Fracastorii, drach. iij. *conservæ rosarum rubr. unc.* ſ.
syrupi de scordio, & de rosis siccis, ana q. s.
Fiat electuarium.

Hoc die bubo, qui topicorum usu ad maturationem pervenerat, à Chirurgo pertusus est. 20 Octobris omnino febris expers fuit, sanguinis tamen sputo remanente. Cum appetitu aliquantum comedere cœpit æger. Continuatum est in usu electuarii. Quia vero durante morbo tantum bis alvum excreverat, circa vesperam ex pilulis Ruffi tres pisi magnitudinis pilulas deglutivit, à quibus sequenti mane duos secessus habuit. Hoc facto ad electuarii usum rediit. 21 Octobris dicebat se magna vi tussiendo frustula quædam pulmonis cum multo sanguine rejecisse. 22. & 23 Octobris sputum sanguinis multum imminutum est: quapropter illum diætæ commisi, & ab omnibus rebus noxiis abstinere jussi. Anno sequenti, mense Martio, rursus ad me venit, valde emaciatus & debilis, ac conquerebatur se post sanationem pestis aliquamdiu mediocriter valuisse, verum sanguinis sputum nunquam in totum substitisse: in magno autem gelu mensis Februarii ipsum adeo afflictum esse, ut per aliquot septimanas lecto incumbere coactus fuisset. Animadverti hominem ex ulcere pulmonis tabem jam contraxisse, nam præter sanguinem etiam verum pus rejiciebat, quapropter illum eodem modo, quo varios alios verè phthisi-

cos aliàs ſanavi, curare aggreſſus ſum, atque ita circiter trium menſium ſpatio priſtinæ ſanitati omnino reſtitutus fuit.

Annotatio.

HÆc hiſtoria tanquam rariſſima notanda eſt: nam in tota hac truculentiſſima peſte, præter hunc unum ſolum equitem, cum ſputo cruento (quod à carbunculis in pulmone excitatis plerumque inducitur) neminem evaſiſſe ſcio: rogavi etiam Chirurgos illos, quibus peſtiferorum curatio demandata erat, anne illud uſpiam vidiſſent, qui teſtabantur ſe obſervaſſe omnes illos quibus ſputum cruentum ſuperveniebat, breviſſimo tempore mortuos fuiſſe.

HISTORIA LXXXIV.

DVo filii Domini Gatien, Galli, Verbi divini Miniſtri, peſte cum violentiſſima febre correpti intra triduum occubuerunt. Cadavera tertio poſt mortem die horribiliter immutata, valde tumida, & inſtar carbonis vel atramenti tota nigricantia viſa ſunt: ita ut Pater, qui ex Hollandia poſt mortem filiorum advenerat, ipſorumque cadavera adhuc videre deſideraverat, primo viſo, adeo abhorruerit, ut ſtatim effugiens ſecundum videre auſus non fuerit.

Annotatio.

CAdaverum citiſſima & maligniſſima corruptio maximi veneni index fuit. Sciendum tamen in hac conſtitutione omnia peſtiferorum cadavera, tam cito & tam horribiliter putrefacta non fuiſſe: nam multa non minus quam ab aliis morbis emortua corpora, per aliquot dies absque manifeſta putredine ſervari potuerunt, nempe illa, quæ absque magna febre enecata fuerant: quibus vero ægris peſtiferis gravis febris adfuerat, eorum cadavera propter malignam humorum putredinem cito computruerunt; & quanto humorum putredo cum febre, morbo durante, gravior fuerat, tanto poſt mortem citior & malignior, magiſque horribilis cadaverum putredo ſequebatur.

HISTORIA LXXXV.

PEtrus Parvus (inde Parvus cognominatus, quod eſſet brevioris ſtaturæ) ruſticus notiſſimus in pago Bemmel, unico milliari à Noviomago diſtante, peſte correptus fuit, cum violenta febre, aliiſque gravibus ſymptomatibus, à qua tertia die mortuus eſt, ut putabatur. Conſanguinei, qui illi inſerviebant, amiculo ferali corpus induerunt, idque à lecto in pavimentum ſuper ſtramina depoſuerunt. Etiam hæredes veſtimenta ejus aliamque ſupellectilem inter ſe diviſerunt, atque ita metu furum ſpoliarunt domum omni ſupellectile. Interea etiam curarunt ut ciſta feralis à fabro lignario conficeretur, atque ad exequias ſequenti die

per-

peragendas omnia præpararunt. Poſtridie omnibus jam paratis, ſola ciſta feralis (ſine qua noſtrates mortuos non ſepeliunt) deerat, quam faber lignarius propter plurima negotia tam citò conficere non potuerat: quapropter exequiæ uſque in tertium diem neceſſario differendæ erant. Sequenti die ciſtâ ferali jam paratâ, cum ad funeris elationem feſtinaretur, viderunt mortuum efferendum reviviſcere, & brachia ac pectus commovere, (poſtquam quinquaginta duabus horis in tali ſtatu tanquam verè mortuus jacuiſſet) qui etiam intra horæ quadrantem ſurgebat, vociferabatur, induſium aliaque linteamina totus maniacus dilacerabat, imò quoque in proxime aſtantes violentas manus inferebat; ita ut illum vi continere, & faſciis brachia ligare ac conſtringere neceſſe fuerit. Duravit illa maniaca paſſio circiter per quinquaginta quatuor horas (ut ipſemet mihi narravit) ac poſtea ceſſavit, & æger plane ad ſe rediit, atque conſanguineos nonnullos ſuis veſtibus indutos, aliamque ſupellectilem inter hæredes diviſam vidit, quam ipſe redivivus poſſeſſor repetiit. Intra paucos dies vires deperditas recuperavit, & à morbo convaluit cum maxima omnium admiratione. Nono jam anno (quo hiſtorias has in ordinem redigo) bene ſanus vivit, & inſervit etiamnum hodie Nobiliſſimo viro Ioanni de Bronckhorſt, Bataviæ ſuperioris Majori, in eodem pago habitanti, ejuſque opera ruſtica peragit.

Annotatio.

IN peſte aliiſque contagioſis morbis corpora mortua ratione contagii citiſſime inhumari ſolent; quæ ultra biduum, præſertim æſtivo tempore, aſſervanda non eſſe, alibi docuimus. Verum ſemper diligentiſſime animadvertendum, anne verè mortua ſint: nam multoties obſervatum eſt, ægris peſtiferis talia animi deliquia ſuperveniſſe, ut pro mortuis habiti, imo nonnulli etiam vivi inter mortuos ſepulti fuerint: quod etiam prædicto Petro Parvo accidiſſet, ſi ciſta feralis pridie parata fuiſſet, nam illum certiſſime mortuum eſſe, omnes putaverant. Hinc veriſimile eſt, in illis locis ubi peſte extinctos intra paucas horas ſepeliunt, plurimos hujuſmodi errores committi. Qualem hiſtoriam refert Alexander Benedictus, *lib. de Peſte, cap.* 1. de nobili Matrona, quæ tali modo viva inter mortuos depoſita fuit. Lycoſthenes quoque, *lib. de prodig. & oſtent.* duas memorabiles refert hiſtorias eorum qui peſte mortui putabantur, & quibus exequiæ jam parabantur, qui antequam ſepelirentur, revixerunt. Hildanus, *centur.* 2. *obſervat.* 95. tria clariſſima exempla peſtiferorum enarrat, quorum primi corpus jam loculo imponebatur ad ſepulchrum efferendum: ſecundi jam ſepultum fuit, & poſtea, caſu à furibus aperto ſepulchro, ad ſe rediit: tertii à Ioanne Wiero Medico deprehenſum fuit non eſſe mortuum. Ioannes Iacobus Crafftius, *in epiſtola ad Hildanum*, varia hujuſmodi exempla recenſet. Hæc cum in peſte accidere poſſe, notiſſimum ſit, cujuſque officii eſt mortuos ſuos non ſtatim à veſpillonibus temere ad ſepulchrum efferri curare, ſed prudenter proſpicere, ne, temerariæ feſtinationis errore, homicidium committa-

mittatur. Extra peſtem in aliis morbis talia non ſemel quoque eveniſſe, & nonnullos apoplexiâ, lethargo, comitiali morbo, vel uteri ſtrangulatione oppreſſos, ita ſuffocatos fuiſſe, ut pro mortuis habiti, & nonnulli etiam inter mortuos ſepulti fuerint, teſtes ſunt Plinius *Natural. Hiſt. lib. 7. cap. 52.* Lemnius, *de occult. rerum mirac. lib. 2. cap. 3.* & Georgius Pictorinus, *Sermon. Convival. lib. 1. cap. 10.* nec non Paræus, Foreſtus, Albertus Bottonicus, Schenckius, Amatus Luſitanus, & alii. Idemque etiam mihi ſemel videre contigit in quodam nautæ puello quatuor annorum, qui anno 1641, media hyeme prope portum Noviomagenſem in aquam incidens, ſuffocatus ac pro mortuo domum delatus eſt, ubi à vicinis & matre veſtibus detractis amiculo ferali indutus, & in pavimento ſuper ſtramina collocatus fuit, interea dum ciſta feralis pararetur: poſtquam ſummæ aëris frigidiſſimi violentiæ puer ibidem per decem horas expoſitus jacuiſſet, nec corpus obriguiſſet, me vocarunt, ut unde illud fieret ſcire poſſent: ego manibus utrimque tempora puelli conſtrinxi, atque obſcurum quendam arteriarum temporalium motum ſenſi, quem deinde etiam in carpo brachii deprehendi: quapropter juſſi ſtatim puellum igni luculento admoveri, totum pectus, ventrem, tempora ac faciem cum ſpiritu vini calefacto, calidis manibus fricari; quod cum aliquamdiu factitatum fuiſſet, cœpit puellus brachia & crura leviter movere, anhelitum etiam manifeſtius ducere; verumtamen non rediit ad ſe, ſed cum in tali ſtatu adhuc per ſeſquihoram vixiſſet, obiit: fortaſſe ſi in principio prope ignem bene calefactus, & immenſo iſti frigori (nam aſperrimum erat gelu) tot horis nudus expoſitus non fuiſſet, in vita ſervatus eſſet.

HISTORIA LXXXVI.

VXor Domini Verſpieck, civitatis Noviomagi Conſulis, peſte cum gravi anxietate correpta, ſtatim conqueſta eſt de dolore ſecundi digiti pedis dextri: explorato loco, in extremo articulo veſiculam, & ſub ea parvum carbunculum deprehendi, è quo infelicem morbi eventum præjudicavi. Varia ſudorifera exhibui, à quibus optime ſudavit: alia etiam dedi antidota, tam ad virium ſuſtentationem, (quæ admodum vehemens non erat) & veneni extinctionem: verum hæc omnia nihil profuerunt, vires defecerunt, & quarta morbi die è medio ſublata eſt.

Annotatio.

EXperientia multoties in hac peſte edocuit, veritati minus conſentaneum eſſe illud, quod nonnulli magni Medici pro certo ſtatuunt, carbunculos quo longius à corde diſſiti ſunt, tanto melioris indicii eſſe. Nos fere ſemper obſervavimus, anthraces in pedum digitis prodeuntes, infelicem morbi eventum prænunciaſſe. Sic etiam Hippocrates *epid. lib. 1. ſect. 3. hiſtor. 9.* ſcribit, Critonem puſtulis nigris ad pollicem & talum erumpentibus, ſecunda morbi die mortuum fuiſſe. Sic Silenus *eodem lib. ſect. 3.* cum extremorum negritie obiit.

HISTORIA LXXXVII.

VXor Wichmanni Buys, cùm per aliquot dies peſte cum exigua febre & ſumma anxietate laboraſſet, ac carbunculum cum tumore in inguine haberet, omniaque exhibita ſudorifera, alexipharmaca, & alia præſidia nihil omnino profuiſſent, tandem in utraque manu nonnullæ maculæ nigræ atramento ſimillimæ apparuerunt; ſine dolore, oblongæ, haud alterius formæ ac ſi calamo ſcriptorio latioris crenæ ſuper cutim raptim inductæ fuiſſent; atque adeo perfecte hanc formam referebant, ut ego ipſemet in eo deceptus fuerim, quod illas calamo ſcriptorio cum atramento inductas eſſe arbitrarer. Verum cum ægræ paululum aſtarem, vidi illas rurſus plane evaneſcere, ita ut earum ne minimum quidem veſtigium amplius appareret: paulo poſt alias ſimiles alibi rurſus emergere vidi, ſed tamen non exacte eandem formam & magnitudinem habere: idque dum aſtarem me præſente bis terve factum fuit. Ex his maculis (etſi præter anxietatem, ægra aliis valde gravibus ſymptomatibus infeſtari non videretur) mortem prædixi, quæ poſt paucas horas præſagium eventu confirmavit.

Annotatio.

NVnquam durante tota hac peſte hujus formæ maculas amplius vidimus, quas à ſpirituum ſubtiliſſimorum peſtilenti veneno infectorum, è finibus arteriarum exhalantium, & ſub duriore cuticula pauliſper ſubſiſtentium, malignitate inductas fuiſſe certum eſt.

HISTORIA LXXXVIII.

RVtgerus Pontman, miles, cum muskettam explodere vellet, neſcio quo infortunio disrupta machina, in fruſta diſſiliens, pollicem dextræ manus amputavit. Miſer ille à terrore & dolore ſtatim peſtilenti febre correptus eſt. Poſt deligatum vulnus exhibui ſudoriferum, à quo fortiter ſudavit, & ſub axilla brachii vulnerati acutiſſimum dolorem ſenſit. Circa noctem idem ſudoriferum reiteratum eſt. Poſtridie dolorem ſub axilla evanuiſſe dicebat, ſed intolerabili totius manus dolore ſe tota nocte vexatum fuiſſe. Interea febris magnâ vehementiâ continuabat. Cum vulnus à chirurgo diſſolveretur, vidimus totam manum nigricare, multaſque lividas puſtulas undique enatas eſſe, adhæc ſcarificationes altas in manu factas vix ſentiri, & partem à veneni peſtilentis malignitate, eò expulsâ, jam propemodum emortuam eſſe. Spiritum vini cum linteaminibus manui circumpoſuimus. Plura topica adhibere neceſſe non fuit, nam paulo poſt prodierunt exanthemata purpurea, & ſubrepens mors vulneris curationem & vitæ curſum interrupit.

Annotatio.

QVi peſte correpti partem aliquam corporis graviter affectam habebant, ad illam partem venenum peſtilens ſæpiſſimè exitialiter propulſum fuiſſe, vidimus.

HISTORIA LXXXIX.

PEtrus à Deutecom peſte, cum ſopore, anxietate, & carbunculo in crure, correptus, theriacæ drach. j. cum aceti calendulati unc. ij. & olei juniperi ſcrup. ſ. aſſumpſit, atque ita ſtragulis bene coopertus ad ſudorem ſe compoſuit, & dormivit: at ſudare non potuit. Media nocte expergefactus ſe maxima anxietate preſſum ſenſit: acceſſit febris cum maxima ſiti, & denique vomitus violentus. Mane ego accitus ægrum valde debilem inveni. Præſcripſi ſudoriferum, quod cum ſtatim evomeret, ſecundum datum eſt, quod poſt tantillum temporis etiam rejecit. Cum autem viderem illum nihil retinere poſſe, primò vomitum ſedare annixus ſum, in quem finem hanc miſturam præſcripſi, de qua ſæpius de die cochleare plenum ægro exhibere juſſi:

℞. *Conſervæ roſarum rubr. drach.* vj. *diaſcordii Fracaſt. drach.* ij.
aquæ theriacalis, unc. ij. & *cinnamomi drach.* vj. *ſucci citri, unc.* j.
miſceantur, & colentur, adde colaturæ confect. de hyacintho, drach. j.
Miſce.

Præterea ter quaterve hujus linimenti aliquantulum in cochleari calefactum, & regioni orificii ventriculi circa ſcrobiculum cordis ad palmæ manus latitudinem inunctum eſt:

℞. *Olei nucis moſcatæ expreſſi, ſcrup.* ij. *theriacæ androm.*
olei ſcorpionum, ana drach. j. *olei ſuccini ſcrup.* j. & *cinnamomi gut.* iij.
Miſceantur pro linimento.

Horum duorum uſu vomitus intra duarum horarum ſpatium plane ſuppreſſus eſt. Tunc hujuſmodi alexipharmacum dedi:

℞. *Salis ſcordii, & abſinthii, extracti ruthæ, & cardui bened. ana ſcrup.* j.
diaſcordii Fracaſt. ſcrup. ij. *aquæ theriacalis, unc.* j. ſ. *ſucci citri unc.* ſ.
Miſce, fiat hauſtus.

Hinc copioſiſſime ſudavit, & inter ſudandum de prædicta miſtura aliquoties cochleare exhibitum fuit. Erupit doloroſus tumor ſub axilla ſiniſtra. Anthraci imponi curavi pulticulam noſtram ad carbunculos. Circa horam octavam veſpertinam idem ſudoriferum reiteratum eſt, à quo tota fere nocte ſudavit. Sequenti mane ſe valde allevatum ſenſit, febris reliquaque ſymptomata multum remiſerunt, & tumor ſub axilla increvit, cui hoc cataplaſma applicatum eſt:

℞. Cæpa-

℞. *Cæparum sub cineribus assatarum n°.* iij. *fermenti acidi,*
fimi columbini, ana unc. j. *farinæ sem. lini, hordei,*
& tritici, ana drach. vj. *aquæ communis q. s. coquantur paulisper, adde*
mellis, axungiæ porci, ana unc. j.
Fiat s. art. cataplasma.

Illo mane hunc pulverem cum pauco aquæ theriacalis sumpsit:

℞. *Pulv. liberantis, scrup.* j. ß. *camphoræ gr.* v. *florum sulphuris, scrup.* ß.
Fiat pulvis.

Pro potu utebatur cerevisia tenui cum pauco olei vitrioli acidulâ factâ. Meridie aliquantum jusculi pulli cum pomo citreo parati sorpsit. Circa vesperam cum febris recrudescere videretur, reiteratum est prius sudoriferum, à quo rursus multum sudavit cum magno levamine. Quarta morbi die, præcedentibus alvi torminibus, liquida dejicere cœpit, quapropter statim sudoriferum astringens dedi:

℞. *Boli arm. cornu cervi usti, coralli rubri, ana scrup.* j.
diascordii Fracastorii, drach. j. *aquæ theriacalis,*
aceti bezoartici, ana unc. j.
Misce, fiat haustus.

Sæpe quoque de die hujus conditi particulam comedit:

℞. *Specier. diatrium santalorum, & liberantium, cornu cervi usti,*
terræ sigillatæ, ana scrup. j. *diascordii Fracastorii, drach.* ij.
conservæ rosarum rubr. myvæ cydoniorum, ana unc. ß.
syrupi granatorum, acid. q. s.
Misce, fiat conditum.

Vesperi hic pulvis exhibitus est:

℞. *Coralli rubri præparati, cornu cervi usti, ana scrup.* j.
lapidis bezoar. orient. scrup. ß. *croci or. gr.* iiij.
Fiat pulvis.

His remediis, postquam sex septemve turbidos & liquidos secessus habuisset, substitit alvi fluxus. Quinta die febris aliaque symptomata multum imminuta erant, & tumor sub axilla aliquantum increverat. Continuatum est in usu conditi, & circa vesperam hunc bolum deglutivit:

℞. *Diascordii Fracast. theriacæ Andr. confect. de hyacintho, ana scrup.* j.
Fiat bolus in folio auri.

Sexta die morbus in eodem statu permansit: bis illa die aliquantulum jusculi bibit, & circa noctem prædictum bolum assumpsit. Septima die febris cum anxietate totaliter evanuit, & æger cum majore appetitu comedere cœpit. Etiam carbunculus à sana carne separatus fuit, tumor autem subaxillaris paulatim disparuit, atque ita hic æger, qui jam jam de naulo rationem cum Charonte initurus putabatur, pristinæ sanitati restitutus fuit.

Annotatio.

ET Scyllam & Charybdin, periculosissimos scopulos, (vomitum puta & alvi fluxum) absque naufragio feliciter transivit hic æger; quæ felicitas paucioribus contigit: nam multi in alterutrum tantum scopulum impingentes, vitæ naufragium fecerunt. Ad vomitum compescendum prædictâ misturâ, interdum hoc illove modo aliquantulum immutatâ, unà cum adjuncto linimento sæpissime fœliciter usus sum; ac multoties observavi, si his duobus remediis non sisteretur vomitus, eundem plerumque lethalem fuisse, nec ullis aliis mediis cohiberi potuisse.

HISTORIA XC.

CAtharina Guilhelmi, mulier robusta, potatrix, imperterrita, quæ passim ægrotis peste laborantibus (maxime inter milites) inserviebat, mense Septembri, cum pestiferum quendam inviserem cui ipsa aderat, monstravit se carbunculum in brachio, non longe supra carpum, habere; verum alioqui se reliquo corpore bene valere, dicebat. Iussi ut hunc bolum cum haustu vini assumeret:

℞. *Florum sulphuris, scrup.* j. ſ. *camphoræ gr.* iiij. *theriacæ, scrup.* iiij.
Misce, fiat bolus.

Hunc sumpsit circa vesperam, & cùm illâ nocte bene sudasset, nihil mali amplius sensit, & sequenti mane tantum spiritus vini rursus bibit, ut illam ebriam invenirem. Carbunculum solis foliis brassicæ rubræ oleo raparum inunctis percuravit.

Annotatio.

IN principio hujus pestis varios ex iis qui ægrotis pestiferis inserviebant, contagio infectos, & multos etiam mortuos fuisse, vidimus: postea verò cum morbus incrementa sumeret, pauciores; cùm verò maximo furore debaccharetur, fere nullos infectos, vel saltem mortuos, & qui inficiebantur, minus læsos fuisse observavimus. Hujus rei causa triplex esse potest. 1. Quod in principio pestis plurimi quæstus gratia illud munus facile suscipiant, inter quos multi sunt qui propter dispositionis aptitudinem facile contagio inficiuntur & moriuntur: quibus sublatis, postea tantum superstites remanent tales qui non habent illam dispositionis aptitudinem; qui propterea à peste vel plane non, vel minus graviter afficiuntur. 2. Quod tales homines plerumque audaces & temerarii sint, nec ullo periculi metu terreantur: præsentem autem animum in præservatione à peste plurimum valere, ipsa experientia docet. 3. Quod horum hominum natura, licet forte in principio ad pestem suscipiendam complexionis ratione aliquantum disposita sit, tamen longa consuetudine veneno pestilenti sic paulatim assuescat, ut ab eodem postea minus affici queat. Illud impossibile non esse, docent alia venena, quibus natura paulatim ita assuescere potest, ut tandem nihil noceant. Sic Galenus *lib.* 3. *de simpl. medic. facult. cap.*18. refert anum quandam Atheniensem ab exigua cicu-

tæ potione auſpicatam, poſtea nullo detrimento ad magnam copiam progreſſam fuiſſe. Nota quoque eſt hiſtoria (quam ex Ruffi teſtimonio deſcribit Avicenna) de elegantis formæ puella, quæ venenis nutrita Alexandro Magno dono miſſa fuit. Ita Cœlius Rhodiginus *lib.* 11. *Lect. Antiq. cap.* 15, narrat Coloniæ Agrippinæ puellam fuiſſe quæ araneas ſine damno devorabat: etiam nos novimus juvenem qui ab ipſa pueritia araneas comedere aſſuetus eſt, idque ſine ulla noxa. Hæc conſuetudo, imprimis accedente aliqua diſpoſitionis aptitudine, tantum valet, ut nonnulla corpora à veneno peſtilenti inſuperabilia eſſe videantur; quod liquit ex hiſtoria iſtius execrandi veſpillonis, qui cadaver virginis peſte mortuæ horribili ſcelere inivit, nulla inde noxa contracta; cujus mentionem fecimus *lib.* 3. *cap.* 3. *annot.* 22.

HISTORIA XCI.

MIchaël N. ſartor primarius, in Arcis platea habitans, 26 Octobris peſtilenti contagio infectus eſt, cum tumore in inguine, anthrace in brachio, parva febricula, & maxima anxietate. A primo ſudorifero nullum levamen ſecutum, nec bubo adauctus eſt. Neque à ſecundo alexipharmaco, quod circa veſperam aſſumpſit, mutatus eſt morbus. Buboni impoſitum eſt veſicatorium, anthraci vero pulticula noſtra ad carbunculos. 27 Octobris febricula in febrem vehementem tranſiit, cum magna ſiti, & maximo delirio: æger vociferabatur, per cubiculum diſcurrebat, (nam vires adhuc conſtabant) multas res non præſentes ſe in cubiculo videre ſibi imaginabatur, aliaque ſimilia delirantium acta agebat. Rurſus ſumpſit alexipharmacum, ſed propter inquietudinem ſudare non potuit: topica tumori & anthraci impoſita abjecit: etiam bubo rurſus diſparuit. Sequenti die delirium in furorem verſum eſt. 29 Octobris prodierunt exanthemata purpurea, victoris morbi trophæa, & mortis advenientis præcones.

Annotatio.

MAlum ſignum erat, à primis duobus alexipharmacis non allevari ægrum: pejus, febrem augeri, & delirium continuum accedere; (quæ duorum principalium, nempe vitalis & animalis, facultatum graviſſimam afflictionem indicabant;) peſſimum, bubonem evaneſcere & exanthemata prodire.

HISTORIA XCII.

FIliolus Domini Benthem, Iuriſconſulti & Collegii Deputatorum Secretarii, peſte correptus, eandem contagio matri, quæ illum lactabat, communicavit: quæ, cum inde primò carbunculum in mamma contraxiſſet, ſtatim aſſumpto alexipharmaco fortiter ſudavit, & à ſudore tumor in parotide poſt aurem ſiniſtram prodiit, qui brevi tempore

magnitudine pugni intumuit, non tamen durus fuit, ſed mollis, inſtar tumoris flatulenti vel aquoſi. Sequenti die cum tumor ille adhuc plurimum increviſſet, ſervando iſtam mollitiem, & jam totum fere collum occuparet, nec à ſecundo ſudorifero quicquam mutaretur morbus, inſtantis mali præſagium feci, quamvis adjuncta febris non admodum vehemens eſſe videretur. Dictum confirmavit mors.

Annotatio.

OBſervavimus quoslibet tumores molles ſubito, inſtar tumoris flatulenti, in magnam molem excreſcentes, ſemper exitiales & ſiniſtri ominis fuiſſe: tumores vero duros qui lentius increſcebant, & duritiem illam aliquamdiu ſervabant, melioris judicii extitiſſe.

HISTORIA XCIII.

IOannes Pauli, Senatus Noviomagenſis Scabinus, peſte cum bubone correptus, cum varia exhibita alexipharmaca nihil profuiſſent, tandem die quarto de raucedine quadam ac levi gutturis interni dolore (qui abſque ullo tumore erat) conqueſtus eſt; è quo ſigno, quamvis alia valde gravia ſymptomata morbo non adeſſent, illum brevi moriturum prædixi; quod præſagium eventus probavit.

Annotatio.

IN hac peſte omnes illi, quibus talis gutturis interioris dolor absque tumore ſuperveniebat, mortui ſunt.

HISTORIA XCIV.

DOminus Schievelberch, Verbi divini Miniſter, vir ſolide doctus ac pius, ſed valde meticuloſus, qui peſtem diu metuerat, tandem contagioſa labe infectus fuit, cui ſe adjunxit febris una cum ſumma anxietate. Prima die circa veſperam hoc alexipharmacum exhibui, à quo optime ſudavit, & bubo in inguine prorupit:

℞. *Extracti angelicæ*, & *ruthæ, ana ſcrup.* j. *ſalis abſinthii, ſcrup.* j. ſ.
theriacæ, *diaſcordii, ana drach.* ſ. *aquæ theriacalis*,
aceti bezoartici, ana unc. j.
Miſce, fiat potio.

Poſtridie mane idem ſudoriferum reiteratum eſt, à quo rurſus fortiter ſudavit, ſed abſque levamine. Buboni impoſitum fuit veſicatorium, & detractâ veſicâ folium braſſicæ rubræ oleo raparum inunctum. Pro potu utebatur hoc julebo:

℞. *Aquæ cardui ben. lib.* j. *ſcabioſæ*, & *acetoſæ, ana lib.* ſ.
ſucci citri recentis, unc. j. ſ. *ſyrupi de limon. unc.* ij. *olei ſulphuris, q. ſ.*
Fiat juleb.

Sæpius

Sæpius de die particulam hujus conditi comedit:

℞. *Pulveris liberantis, drach.* j. *diascordii Fracastorii, drach.* ij.
cortic. aurantiorum condit. & citri condit. rob ribesii rubri, ana drach. iij.
confect. de hyacintho, drach. j. *syrupi acetositatis citri, q. s.*
Fiat conditum.

Vesperi hunc pulverem præscripsi, cum pauco julebi miscendum & assumendum:

℞. *Lapidis bezoar orient. scrup.* ij. *florum sulphuris, scrup.* ſ.
croci or. gr. iiij.
Fiat pulvis.

Tertia die cum febrem magis ingravescere, & bubonem nihil in altum attolli animadverterem, tale sudoriferum parari curavi:

℞. *Radic. angelicæ, dictamni, petasitidis, & helenii, ana drach.* j.
herbar. ruthæ recentis & viridis, scordii, & cardui bened. sicci, ana M. ſ.
cortic. citri, & aurantiorum sic. ana drach. j. *sem. cardui,*
acetosæ, & citri, ana scrup. ij. *aquæ communis, q. s.*
Fiat decoctio ad lib. ſ.

℞. *Colaturæ, unc.* ij. ſ. *theriacæ, diascordii, ana scrup.* ij.
salis cardui, scrup. j. ſ.
Misce, fiat haustus.

Hinc copiosissime sudavit cum manifesto levamine. Tota die usus fuit de suo condito. Etiam aliquantum jusculi sorpsit. Buboni impositum fuit hoc cataplasma:

℞. *Rad. liliorum albor. unc.* ij. *herb. altheæ, flor. chamomillæ, ana* M. j.
ficuum ping. nº. ix.
Coquantur in aquæ communis q. s. pistentur in mortario, tunc adde
fimi columbini, unc. j. ſ. *fermenti acidi, unc.* j.
farinæ tritici, drach. vj. *& lini, unc.* ſ. *mellis, unc.* j.
axungiæ anatis, olei anethini, ana drach. vj.
Fiat s. art. cataplasma.

Vesperi reiteratus fuit præcedens pulvis. Die quarta, morbo in eodem statu permanente, eadem acta sunt quæ pridie. Die quinta mane, cum post assumptum ultimum sudoriferum rursus copiosissime sudasset, magnum levamen percepit, febris remissior fuit, neque anxietas adeo gravis ut ante, bubo etiam multum increvit. Tunc petiit ut sordida & sudore madentia linteamina ipsi mutare liceret, quod curiosissime prohibui. Ille tamen post meum discessum foetoris sudorem pertæsus, indusium nitidum bene calefactum abjecto sordido induit. Hæc mutatio paulo post maximam quoque morbi mutationem induxit, scilicet in pejus, nam febris recruduit, & tanta anxietate oppressus fuit æger, ut quo se verteret, nesciret;

nesciret; & quamvis vires hactenus mediocriter constitissent, tamen hoc grave febris incrementum brevissimo tempore illas penitus dejecit, & ægrum tantopere afflixit, ut die sexta vitæ satur mortis imperio se subjecerit.

Annotatio.

HVjus ægri curatio feliciter pro tempore cedebat: & nisi hac indusii mutatione peccatum fuisset, procul dubio à morbo cito evasisset: tantum potuit hic parvus error, de quo alibi latius egimus.

HISTORIA XCV.

N. Majus, Scholæ trivialis Conrector, peste cum summa anxietate correptus est, cui magna febris statim comes accessit. 6 Septembris hoc sudoriferum exhibui:

℞. *Extracti cardui*, *salis absinthii, ana scrup.* j.
diascordii Fracast. drach. j. *confect. de hyacintho, scrup.* j.
camphoræ, gr. iij. *aquæ theriacalis*, *aceti calendulati, ana drach.* vj.
Misce, fiat haustus.

Hinc fortiter sudavit cum aliquo levamine, & bubo in inguine prodiit, cum duobus carbunculis, altero in femore, altero in brachio. Sæpe de die cochleare hujus misturæ sumpsit:

℞. *Conservæ rosarum rubr.* *rob ribesii rubr. ana unc.* ſ.
diascordii, drach. ij. *aquæ theriacalis, unc.* iij. ſ.
succci limonum, unc. j. *aquæ cinnamomi, drach.* iij.
Misceantur, & colentur, adde colaturæ
confect. de hyacintho, drach. j.
Misce.

Ad sitim utebatur cerevisia tenui cum pauco olei sulphuris acidulata. Circa vesperam febris multum exacerbata fuit. Reiteratum est prius sudoriferum: sudavit absque levamine: totam noctem cum maxima anxietate & inquietudine transegit. Postridie vires ad extremum prostratæ erant, & lingua nigricabat. Datum est alexipharmacum, quod evomuit: interdum aliquantum de prædicta mistura bibit; alia medicamenta assumere non potuit. Febris eadem vehementia usque ad sequentem diem continuavit, nec quicquam increvit bubo: post meridiem in cute visa sunt exanthemata purpurea, & paulo post mortuus est.

Annotatio.

QVibus febris magnâ vehementiâ primo biduo perdurabat, nec primis alexipharmacis imminuebatur, illi plerique moriebantur, & ut plurimum mortis prænuncia in talibus præcedebat linguæ nigredo.

HISTORIA XCVI.

MIchael Krieckman, peste cum diarrhœa lethali laborabat, cumque ipsum brevi moriturum prædixissem, cognatus ejus Bernhardus Suyderdijck, eques fortis, avunculum suum ante mortem adhuc semel invisere voluit, horâ circiter decimâ matutinâ: quapropter cum adhuc jejunus esset, prius jentaculum sumpsit, & haustum cerevisiæ superbibit, atque ita bene sanus, & contra pestem egregie (ut putabat) munitus, avunculi ædes ingressus est: ægri autem cubiculum intrare volens, casu ipsi occurrit ancilla pelvim ferens in qua æger alvum exoneraverat. Ille statim à maligno & contagioso istorum excrementorum fœtore adeo perculsus fuit, ut subito instar apoplectici in terram conciderit, atque intra horæ quadrantem exspiraverit.

Annotatio.

VAlde venenatus & malignus debuit fuisse ille excrementorum vapor, qui hominem robustum tam cito dejecit, atque è medio sustulit. Fortassis præter dispositionis peculiarem aptitudinem, illud etiam ad subitam hanc infectionem fecit, quod tetricis illis vaporibus minus assuetus fuerit, atque ea de causa hæc venenata spicula ipsum magis ferierint, quæ tamen iis assuetos, qui ægris pestiferis inserviunt, minus lædunt. Hujusmodi subitas mortes se etiam vidisse testantur, Valleriola, Salius, Gemma, & alii. vide *lib.* 1. *cap.* 12. *annot.* 1. Zacutus Lusitanus, *Prax. Admir. lib* 3. *observat.* 43. refert se cuidam pestifero venam secari jussisse, è quâ apertâ sanguis horrendum in modum fœtens effluxit, quo fœtore tres ministri propius astantes infecti, & veluti siderati subito occubuerunt, atque animam efflarunt. Hujusmodi observationes satis docent pestem absque febre hominem enecare posse: quæ difficultas graviter torquet illos qui febrem à peste inseparabilem, & de pestis essentia esse statuunt: ac propterea videntes nonnullos citissime exspirare, antequam inflammationi & putredini faciendæ tempus detur, ut nodum hunc dissolvant, dicunt, illud fieri quia putredo non est in ipso corde, sed extra vasa. Atque ita putant se insigniter nodum hunc extricasse, cum tamen hoc modo in totum concedant, pestem fieri, esse, & occidere posse sine febre, scilicet cum putredo est extra vasa: quasi verò venenum pestilens extra vasa remanens, neque cor attingens, hominem tam cito extinguere possit.

HISTORIA XCVII.

IOannes ab Haesten, qui in Molarum platea decumbebat, 1 Septembris peste correptus, propriam urinam bibit. Postridie ipsum invisi. Febricitabat, dolorem absque tumore in inguine sentiebat, & summâ anxietate torquebatur. Exhibui hoc alexipharmacum:

℞. *Diascordii Fracast. drach.* j. *confect. de hyacintho,*
salis absinthii, ana scrup. j. *extracti cardui bened. scrup.* j. ſ.

aquæ cardui bened. & theriacalis, ana drach. vj.
olei vitrioli gut. xj.
Misce, fiat haustus.

Hinc fortiter sudavit cum maximo levamine, cumque post sudorem mediocriter valeret, toto biduo nullum medicamentum assumere voluit. 5 Septembris vehementissima febris rursus invasit, cum summa anxietate, siti, & atrocissimo capitis dolore. Tunc prius sudoriferum reiteratum est, à quo cum rursus magno cum levamine (bubone tamen nondum prodeunte) sudasset, rursus medicamentorum usum continuare noluit. 7 Septembris summo mane febris iterum magnâ violentiâ recruduit. A primo sudorifero rursus copiosissime sudavit, verum absque levamine. Circa meridiem enormis vomitus accessit, quem aliquo modo sedavimus sequenti topico ventriculi regioni inuncto:

℞. *Theriacæ androm. drach.* j. *olei nucis moscatæ, scorpionum, ana scrup.* ij. *juniperi, succini, ana scrup.* ſ. *& gariophyllorum, gut.* ij.
Misceantur.

Post meridiem tali alexipharmaco usus est:

℞. *Confect. de hyacintho, salis scordii, extracti cardui, & ruthæ, ana scrup.* j. *salis absinthii, scrup.* ſ. *mithridatii, diascordii, ana scrup.* ij. *aquæ theriacalis, aceti bezoartici, ana unc.* j.
Misceantur pro haustu.

Hunc quidem retinuit, sed vix sudare potuit. Vires hoc die valde collapsæ sunt. Circa noctem hunc bolum deglutivit, cum propter debilitatem nihil aliud assumere posset:

℞. *Lapidis bezoar orient. extracti angelicæ, & cardui, ana scrup.* ſ. *confect. de hyacintho, theriacæ, ana scrup.* j.
Fiat bolus involvendus folio auri.

8 Septembris mane, cum rursus paulo alacrior esse videretur, tale sudoriferum præscripsi:

℞. *Theriacæ, diascordii, ana scrup.* ij. *trochiscorum viperinorum, scrup.* j. ſ. *salis absinthii, extracti cardui, ana scrup.* j. *aquæ theriacalis, unc.* j. *succi citri, unc.* ſ.
Misce, fiat haustus.

Sudavit, sed nihil imminuta est febris. Etiam obscurus in inguine tumor perceptus est, cui statim vesicatorium imponi curavi. Ad virium corroborationem sæpius de die cochleare hujus misturæ sumpsit:

℞. *Rob. ribesii rub. conservæ rosarum rubr. ana unc.* ſ. *aquæ theriacalis, unc.* iij. *acetosæ, scabiosæ, & rosarum, ana unc.* ſ. *succi citri recentis, aquæ cinnamomi, ana unc.* j.
Misceantur & colentur, adde colaturæ

confect.

confect. de hyacintho, drach. j. *& alchermes, drach.* ſ.
Miſce.

Pro potu ordinario utebatur cerviſiâ tenui cum oleo ſulphuris acidulatâ. Circa veſperam hic bolus præſcriptus eſt:

℞. *Lapidis bezoar orient. gr.* xiij. *croci orient. gr.* iiij.
confect. de hyacintho, theriacæ, ana ſcrup. j.
Fiat bolus in folio auri.

His non obſtantibus febris, anxietas & capitis dolor, magis ingravata ſunt. Poſtridie lingua tumida & nigricans viſa eſt; dolor quoque in gutture adfuit. Circa meridiem exanthemata purpurea mortis inſtantis nuncium tulerunt.

Annotatio.

PEſſime & cum ſuo exitio hic æger alexipharmacorum uſum bis intermiſit; à quo in curatione peſtis non ante deſiſtendum, quam venenatus hoſtis plane evictus vel expulſus fuerit: neque illi fidendum cum inducias concedit; nam etiam tunc graviores ſtruit inſidias, ut collectis viribus, ex improviſo, majore inſultu vitalitatis arcem invadere & obruere poſſit.

HISTORIA XCVIII.

PEtrus de Cranenburch, famulus ruſtici in Cervina platea habitantis, graviter peſte laborans, carbunculum ſub mento, & bubonem in inguine habuit, aderatque ſimul febris cum maxima anxietate & debilitate. Poſt multa aſſumpta alexipharmaca febris quidem multum remiſit, ſed tamen æger in ſummæ debilitatis ſtatu per quatuordecim dies remanſit, quo temporis intervallo etiam ad virium reſtaurationem vix ullis cibis uti potuit. Interea cataplaſmatibus attrahentibus & maturantibus bubo ad maturationem perductus, atque à Chirurgo inciſione apertus fuit. Verum anthrax ſub mento maximam moleſtiam induxit, non obſtantibus enim quibuslibet optimis præſidiis à nobis adhibitis, quotidie magis magiſque limites ſuos in vicinas partes extendit, atque inſtar ſphaceli deorſum verſus pectus ſerpendo, integræ manus expanſæ latitudinem acquiſivit: atque tunc demum circulo facto, ejus ſeparatio in vicinis partibus incepta eſt, quæ topicorum auxilio multum adjuta fuit; ac tandem adeo magna mortificatæ carnis pars excidit, ut totum mentum ſubtus, & magna quoque aſperæ arteriæ pars plane nuda conſpiceretur. Vlcus poſtea inſtar aliorum ulcerum paulatim percuratum fuit, & æger, de cujus vita diu deſperaveramus, poſt ſextam ſeptimanam integræ ſanitati reſtitutus rurſus foras prodiit.

Annotatio.

MEnse Aprili alium magnæ molis carbunculum in collo cujusdam militis, usque ad claviculam se extendentem vidimus, à quo aspera arteria etiam denudata fuit, sed nunquam animadvertere potuimus carbunculos ipsius asperæ arteriæ substantiam invasisse. Carbunculorum etiam in aliis partibus interdum horrendam magnitudinem conspeximus. In uxore cujusdam Signiferi anthracem vidimus, qui femoris interioris circiter tertiam partem occuparet, atque inde usque ad interfeminium & medium clunem se extenderet, à quo tamen sanata fuit. Filio Lubberti Wolff bipenniferi carbunculus totam fere scapulam dextram occupaverat. Ancillæ pistoris cujusdam prope portam molarem habitantis, anthrax inferioris ventris quartam circiter partem obsederat, & usque ad pudendi labia se extenderat. In Cornelio Chirurgo lethalis carbunculus à costis spuriis deorsum versus per totos lumbos descenderat. Palmarius refert se quoque tantæ molis carbunculos vidisse, qui solo intuitu Medicos terrerent. Paræus *lib.* 21, *cap.* 23, testatur se etiam hujusmodi maximos carbunculos non semel vidisse: *Animadverti* (inquit) *carbunculos qui escara sua medium fere dorsum occuparent: alios qui claviculas sursum gulam versus spectantes, subtensam ipsis carnem adeo excederent, ut trachea arteria nuda conspiceretur. Mihi obortus aliquando carbunculus medium epigastrium occupabat, adeo ut delapsâ escarâ peritonæum nudum oculis se videndum præberet, relicta cicatrix manus palmam æquat.* Similes horrendæ magnitudinis carbunculos etiam vidit Forestus, *lib.* 6. *observat.* 12, 13, & 25.

HISTORIA XCIX.

VIdua nobilis viri Daps, cum se multa deambulatione fatigasset, & hinc multo sudore perflueret, internum quendam ardorem ac cordis anxietatem sensit, quâ intra parvum tempus multum adauctâ, aliquoties animi deliquium passa fuit, & acrem dolorem externum in medio pectore sensit, eo nempe loco, quo amuletum arsenicale nudo pectori impositum gerebat: cum autem denudato pectore locum inspexisset, ibidem nonnullas exiguas nigricantes pustulas animadvertit, unde se peste laborare existimans, meum consilium statim expetiit. Vidi ab acrimonia & virulentia amuleti, sudore madentis, in media ossis sterni regione pustulas illas summæ cuti inustas esse, atque ab eadem quoque causa magnam debilitatem, internum ardorem, cordisque anxietatem productam fuisse. Quapropter abjecto amuleto hoc antidotum exhibui, à quo egregie sudavit:

℞. *Extracti ruthæ, & angelicæ, salis scordii, ana scrup.* j.
theriacæ, drach. j. *aquæ theriacalis, unc.* j. ß.
Misce, fiat haustus.

Pustulæ hoc unguento ter quaterve de die inunctæ, intra biduum sanatæ sunt:

℞. *The-*

℞. *Theriacæ androm. drach.* j. ſ. *olei ſcorpionum, & laurini, unguenti alabaſtrini, ana drach.* ij.
Miſceantur.

Poſt copioſum ſudorem prædicta ſymptomata maxima ex parte evanuerunt: ut tamen veneni reliquiæ penitus extinguerentur, per aliquot dies mane, meridie, & veſperi particulam hujus antidoti ſumpſit:

℞. *Pulveris liberantis, drach.* j. *theriacæ, diaſcordii, ana drach.* j. ſ. *confect. de hyacintho, ſcrup.* ij. *corticum aurantiorum condit. & citri condit. rob. ribeſii rubri, ana drach.* iij. *ſyrupi de limonibus, q. ſ.*
Fiat conditum.

His paucis remediis ab imminenti periculo liberata fuit.

Annotatio.

QVi amuleta ex arſenico, ſublimato, aliiſve venenis confecta ad præſervationem circumferunt, haud melius ſibi conſulunt, quam cives imprudentes, qui ut magnum aliquem hoſtem ab urbe repellant, alium non minus pernicioſum in auxilium vocant, qui dum ipſi mœniorum defenſio committitur, datâ aliquâ occaſione urbis penetralia ex improviſo occupat, & auxiliandos cives auxiliaturus miſerrime ſupprimit. Quod ex prædicta hiſtoria manifeſte liquit, nam à ſudore aliquantum diſſolutâ amuleti venenatâ ſubſtantiâ, & à calore apertis corporis poris, ſtatim hac oblatâ occaſione defenſivum amuletum offenſivos ac virulentos aculeos intus ad cor, vitæ fontem, transmiſit. Quam pericula igitur ſint hujuſmodi amuleta, ſatis apparet, non tantum ex hac hiſtoria, verum etiam ex illa quam refert Franciſcus Alphanus, de juvene amuleto arſenicali munito, qui cum in ſphæriſterio pilæ luſu defatigatus multum ſudaſſet, ſubito corruit, & confeſtim extinctus eſt. Huic quoque non multum abſimilem hiſtoriam refert Maſſaria, *lib.* 2. *de Peſte*: qualem etiam nos ſupra deſcripſimus, *hiſtoria* 44. Taceant igitur quotquot talia fallacia & pernicioſa amuleta tanquam deorum dona commendant, hominibus obtrudunt, ac magno ære divendunt.

HISTORIA C.

VXor Lamberti de Schermbeeck, peſte correpta cum febre & magna anxietate, nullum externum peſtis ſignum habuit. Die morbi quarto (poſtquam quatuor ſudorifera jam ante exhibita, & ſudores feliciter promoti eſſent) totum corpus phlegmonoſo quodam rubore ſuffuſum, & exiguis puſtulis, non majoris quam milii ſeminis magnitudinis, obſitum fuit. Hinc anxietatem multum levatam fuiſſe ſenſit. Verum ægra ſudoris fœtorem faſtidiens, me neſciente induſium mutavit, & ſordido abjecto aliud nitidum induit, quod tamen prohibueram. Hinc protinus evanuit tota illa corporis rubedo, & puſtulæ quaſi exſiccatæ ſub-

ſubſederunt: febris acutiſſima cum maximis anxietatibus & capitis doloribus acceſſit, quæ ægram intra ſex horas jugulavit.

Annotatio.

RArius peſtilens febris tali modo critice ſolvebatur; quibus verò id contingebat, illi evadebant, dummodo ſibi ipſis non obeſſent, ſicut fecit hæc ægra, quæ materiam morbificam à centro ad cutem laudabiliter expulſam ſuâ culpâ (intempeſtivâ nempe induſii mutatione & aëris frigidi admiſſione) rurſus introrſum ad nobilia viſcera exitialiter repulit. Similem criſin etiam vidimus in filia N. ab Vden, cerviſiarii in fabrorum ferrariorum platea habitantis, cui poſt factam criſin adhuc duo ſudorifera dedimus, eamque in continuo calore & levi ſudore per aliquot dies continuimus, atque ita paulatim evanuit inflammatorius ille cutis rubor, ac puſtulæ exſiccatæ ſunt, & ægra totius corporis cuticulam mutavit, & præter omnium opinionem è maximo periculo evaſit.

HISTORIA CI.

THomas à Kalckberch, Colonienſis, peſte cum magna febre correptus, à primo ſudorifero carbunculum in pectore ſub mammilla dextra, & obſcurum tumorem in inguine percepit, qui tumor à tribus ſequentibus ſudoriferis nihil adauctus eſt. Tertia morbi die æger de murmure in inteſtinis & aliquo ventris dolore conqueſtus eſt, quem non diu poſt diarrhœa lethalis inſecuta fuit, cum qua ſtatim evanuit bubo, & æger intra octo horas obiit.

Annotatio.

QVibus alvi fluxus in peſte ſuperveniebat, illi maxime periclitabantur, & eorum pauciſſimi evadebant. Illud ipſum quoque olim ab Hippocrate obſervatum fuiſſe legimus, nam *lib.* 3. *epidem. text.* 57. agens de Peſte, inquit: *Qui longis morbis vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui ſunt, cunctos namque venter ſuſtulit.* Vbi per *ventris vitium*, alvi fluxum intelligendum eſſe, patet ex commentario Galeni ad eundem locum: *Et peſtis quoque illa longiſſima,* (inquit) *quæ noſtra ætate vulgata eſt, ex iis quæ per alvum evacuabantur, & omnes prope peremit: quæ evacuabantur erat colliquatio.*

HISTORIA CII.

PEtrus ab Aſperen, vitriarii famulus, cum bubonem jam incipientem in inguine ſentiret, malum celavit, & ſtatim ad me veniens aliquid conſilii petiit. Iuſſi ut hunc bolum deglutiret, vel cum pauxillo vini calidi miſtum biberet, & hauſtum vini calefacti ſuperbiberet, atque ita ſe ad ſudandum componeret:

℞. *Theriacæ androm. ſcrup.* iiij. *florum ſulphuris, ſcrup.* j.

cam-

camphoræ, gr. iiij. *olei juniperi, & succini, ana gut.* v.
Misceantur pro bolo.

Postridie ad me reversus, dicebat se fere per totam noctem sudasse, atque bubonem plane evanuisse, nec quicquam mali se amplius sentire.

Annotatio.

NOn omnibus illa, quæ huic ægro, contigit felicitas, ut unico medicamento pestilens venenum tam cito extingueretur & expelleretur, quod in plurimis aliis vix ullo antidotorum auxilio evinci potuit. Hujus varietatis triplex causa statui potest. 1. Diversa quantitatis & qualitatis veneni magnitudo. 2. Dispositionum varietas. 3. Imprimis tempestivus vel serus medicamentorum usus. Morbi enim malignitas nullas dat inducias, ac proinde exiguum venenum, etiam in corpore non valde disposito, paulatim vires acquirit, nisi tempestivo medicamentorum usu coërceatur. Illud etiam in Peste Delphica observavit Forestus: *Frustra* (inquit) *fere semper omnia auxilia adhibebantur, si malum, diem naturalem fuisset transgressum; id quod experientia, proh dolor, vidimus, & pro compertissimo habuimus; nisi fortasse in quibusdam corporibus tam levis fuisset facta impressio, aut tam fortis esset virium facultas, ut etiam post illud tempus quidam, sed valde pauci, sanati fuerint.*

HISTORIA CIII.

NObilissimus vir Didricus à Welderen, Dominus de Leeuwenburgh, fratre suo una cum sorore peste extincto, venenatum contagium etiam hausit, quod circiter per tres menses circumtulit, antequam manifestis indiciis se proderet: quibus mensibus modo de gravativo capitis dolore, modo de totius corporis lassitudine, modo de debilitate corporis, modo de inappetentia, aliisque similibus malis, & toto fere tempore de cordis anxietate conquestus est. Vt sanitati suæ melius consuleret, meo consilio statim post mortem sororis suæ (uxoris nobilissimi ac strenuissimi viri D. de Wijnbergen, legionis Præfecti) aërem mutavit, & relictis omnibus rebus suspectis, extra urbem ad pagum Bemmel in castellum Domini de Wolfferen se contulit. Vbi cum circiter per decem hebdomadas vixisset, continuum antidotorum præservantium usum nunquam intermittens, & tamen prædicta symptomata paulatim magis magisque increscerent, imprimis vero anxietas & virium debilitas, tandem Noviomagum consilium meum petiturus reverti coactus est. Hic cum ob mali venenati suspicionem alexipharmacum sudoriferum unum aut alterum ipsi exhibuissem, prodiit in inguine bubo pestilens, verus diu latitantis hostis nuncius, qui primo biduo aliquantum adauctus est, & deinde post exhibita adhuc aliquot convenientia antidota, impositione solius emplastri tacamactici nostri magistralis, paulatim absque maturatione evanuit,

nuit, atque ita æger ab interno illo venenato hoste feliciter liberatus fuit; à cujus tamen diuturniore contubernio ventriculum debilitatum diu retinuit, quem post aliquot deinde menses, exhibitis duobus vomitoriis, aliisque calefacientibus, detergentibus & corroborantibus medicamentis, ad consuetum sanitatis statum reduximus. Notandum etiam hunc prædictum Dominum toto illo tempore quo venenum pestilens in corpore ipsius latuerat, usque ad perfectam sanationem, nulla manifesta febre correptum fuisse.

Annotatio.

HAnc historiam tanquam rarissimam hic annotare placuit; nam vix unquam creditum fuisse arbitror, venenum pestilens tanto tempore in corpore humano latere posse antequam gravioribus indiciis se prodat. Plurimi magni Medici illud duntaxat per aliquot horas, vel ad summum per sex septemve dies in corpore occultum latere posse sentiunt: ejusque rei exempla se in praxi vidisse testantur, Octavianus Roboretus, *de febre peric. cap.* 19. Felix Platerus, *praxeos tract.*2. *cap.* 2. Daniel Sennertus, *praxeos lib.* 6. *part.* 3. *cap.* 3. *ut & lib.* 4. *de febrib. cap.* 3. Guilh. Fabr. Hildanus, *centur.* 2. *observat.* 34. Verum nullus hactenus illud per menses latuisse, ante nos (quod scio) observavit. Hujus rei rationes fusius inquisivimus *lib.* 1, *cap.* 10, *annotat.* 8.

HISTORIA CIV.

CVm N. van de Wart, telonarius, peste mortuus esset, uxor ejus maxima tristitia affecta fuit, atque longo tempore mariti mortem planxit, nec ullo modo cordolium illud à se rejicere potuit: cui tristitiæ etiam propriæ mortis imaginatio accessit, quam adeo firmiter animo suo impressit, ut se peste brevi tempore morituram, certò imaginaretur. Ea de causa testamentum conscripsit, & de omnibus quæ post mortem fieri vellet, pro beneplacito suo disposuit. His aliisque hujusmodi rebus aliquot dierum spatio peractis, tandem mihi & proximis suis consanguineis dixit se jam brevi morituram, & præeuntem maritum secuturam. Hanc tristem & firmissimam imaginationem paulo post insecuta est pestis, quæ, cùm nullo remediorum genere (etsi satis multa adhiberentur) mitigaretur, quarta morbi die præsagium ægræ mortifero sigillo subsignavit.

Annotatio.

TRistitiam multum facere ad pestis inductionem, hoc tristi tempore tristia multorum exempla satis docuerunt. Verum hoc mirabile fuit in prædicta ægra, quod animus illius & pestem, & mortem, & circiter tempus utriusque præsagiret, ita ut paulatim agenda sua commode peragere, & tandem dicere posset, *jam brevi moriar*. Veteres lætitiam & hilaritatem (magnos

pestilentiæ hostes) imprimis in pestilenti constitutione tristitiæ opponere, eamque musicâ & cantu depellere solebant; quibus non male, nostro judicio, addi posset moderatus vini usus, juxta dictum: *Vt smaragdus in auro, sic musica in vino.*

HISTORIA CV.

Pater Antonius Iesuita, cùm peste correptus bubonem in inguine sentiret, majoris commoditatis gratia, ex illis in quibus commorabatur ædibus ad hortum quendam satis longe inde dissitum deambulavit, atque ibidem decubuit. Illic cum varia medicamenta sudorifera, alexipharmaca, aliaque à me præscripta assumpsisset, dereliquit ipsum febris, & bubo in inguine detumuit, atque æger cum appetitu rursus comedit. Cum per paucos dies mediocriter valuisset, allatum est nuncium milites aliquos ipsius adventum rescivisse, atque de illo captivo abducendo jam consilium inire. Hinc ille perterritus se nimis intempestive aëri commisit, atque ex illo horto ad aliud hospitium longius inde situm clanculum migravit. Ab illo terrore, nec non præpropera aëris mutatione rursus gravissimam febrem pestilentialem, cum summa anxietate viriumque dejectione concepit, quæ nullis remediis cedens, ipsi intra biduum vitæ finem imposuit.

Annotatio.

Iam à morbo evasisse, omneque periculum transiisse videbatur hic æger, cui tamen à novo terrore & repentina aëris mutatione morbus lethaliter recruduit; exemplum exhibens aliis, ne ante perfectam sanationem se nimis cito aëri committerent.

HISTORIA CVI.

Henricus Petri, qui in pago Lent in ædibus Secretarii Seldens decumbebat, bene sanus ad campos deambulatum exiens, & aliquo modo fatigatus domum rediens, super cumulum fœni recentis requievit, atque ibidem per duas horas obdormivit. Expergefactus inhorruit, ac se febricitare, & capitis gravitate ac cordis anxietate affici sensit, non diu post vomuit, atque ad lectum discedens, cum magna inquietudine noctem illam transegit. Postridie ex meo præscripto alexipharmacum sumpsit, à quo cum copiose, sed absque levamine, sudasset, eruperunt tres anthraces. Postea adhuc tribus quatuorve sudoriferis aliisque antidotis frustra usus fuit, & morbus quotidie magis ingravescens, die quinta vitam finivit.

Annotatio.

SVpra fœnum, imprimis recens, cubare, maxime noxium esse, in multis rusticis comperti sumus, idque non tantum in peste, verum etiam in aliis variis morbis.

HISTORIA CVII.

FRranciscus Lanckfort, vir fortis, è somno evigilans magna cordis anxietate pressus fuit: hinc pestem metuens, statim aceti vini calefacti bonum haustum ebibit, atque ita ad sudorem se composuit; qui sudor cum per tres quatuorve horas durasset, omnis illa anxietas evanuit, & manifestum tumorem cum magno dolore sensit in inguine sinistro, reliquo corpore rursus optime valens. Tumori prima die imposuit folium brassicæ rubræ oleo raparum inunctum: cum autem secunda die multum increvisset, adeo ut præ dolore nec incedere, nec crus ad lubitum movere posset, advocavit unum ex illis pseudochirurgis, qui ægrotis pestiferis inserviebant. Hic ad citiorem curationem, & febris regressum (ut ajebat) impediendum, sanguinis semilibram è brachio dextro extraxit. Sed quo eventu? paulo post æger inhorruit, & gravi animi deliquio correptus est: statim violenta febris insecuta est, cum vomitu, siti & capitis dolore: etiam brevi spatio disparuit bubo. Postera die meum consilium imploratum est: cum autem ægrum invenirem gravissime febricitantem, cum pulsu parvo, crebro & intermittente, linguam etiam nigricare, ac vires maxime prostratas esse perciperem, ipsum brevi moriturum prædixi, quod præsagium post paucas horas mors confirmavit.

Annotatio.

MVlti gravissimi Medici in curatione bubonis pestilentis venæsectiones laudant: verum cum hæ malignum virus jam extra venarum & arteriarum limites in emunctoria ejectum, ad interiora revocent; nescio quo nomine laudari possint. Quantum ad auctoritates Galeni, Avicennæ, Avenzoaris, aliorumque qui illas suadent, illis opponimus auctoritatem Hippocratis, qui *6. epidem. sect. 7. text.* 1. testatur venæsectiones in tali casu ab ipso institutas nunquam quicquam juvisse. Forte dices, in dicto ægro propterea exitialem fuisse venæsectionem, quod in brachio instituta fuerit, quæ in pede fieri debuisset. Respondeo, in eo quidem, secundum multorum opinionem, graviter ab illo stolido Chirurgo erratum fuisse; sed tamen nos experientia multoties edoctos esse, in inguinis bubone etiam nunquam sanguinem feliciter è pede extractum fuisse, sed omnes illos obiisse, quibus in peste sanguis quacunque de causa quacunque de parte missus fuit.

HISTORIA CVIII.

EDuardus Moulets, miles Anglus, in angiportu Vaginæfactorio decumbens, peste cum violenta febre correptus, carbunculum satis magnum in ventre inferiore habuit: post aliquot horas vehementer vomere cœpit: subinde animi deliquia accesserunt. In tali statu cum maxima inquietudine, anxietate, & debilitate, totam noctem transegit. Sequenti die vomitum commodis remediis cohibere frustra tentavi. Tandem circa vesperam, viribus jam omnino prostratis, vomitu ejecit vermem nigrum, longum, & vivum, hirudini non multum absimilem. Paulo post obiit.

Annotatio.

PRæter hunc ægrum, nemo (quod scio) hujus formæ vermes nigros ejecit.

HISTORIA CIX.

LAmbertus de Wyburch, peste cum obscuro tumore subaxillari, violenta febre, & maxima anxietate correptus fuit. 20 Septembris exhibui hoc alexipharmacum:

℞. *Trochiscorum de viperis, salis scordii, extracti angelicæ, ana scrup.* j.
diascordii Fracast. drach. j. *aquæ theriacalis, aceti bezoartici, ana unc.* j.
Misce, fiat haustus.

Hinc fortiter sudavit cum aliquo levamine. Lingua valde sicca, & sitis immensa erat: petiit ut ipsi aquæ simplicis potum permitterem: concessi illius moderatum usum, & os eadem sæpe quoque colluere jussi. Sequenti die aliquantum deliravit: tunc idem sudoriferum reiteratum est, post cujus usum adauctus est tumor sub axilla, cui vesicatorium applicavi. Febris tamen non multum imminuta est. Vesperi hunc bolum dedi:

℞. *Camphoræ, croci or. ana gr.* iij. *pulv. liberantis,*
confect. de hyacintho, ana scrup. j. *syrupi de limon. q. s.*
Fiat bolus in folio auri.

22 Septembris minus deliravit. Reïteratio facta est mane sudoriferi, & vesperi boli: etiam cataplasma attrahens buboni impositum est. Illa die febris aliquantum remisit, & circa vesperam absque delirio fuit. Quia autem lingua siccissima, & nigricante crusta obducta erat, ita ut æger vix amplius loqui posset, butyrum recens cum aqua rosacea lavari, & post lotionem aquæ simplici frigidissimæ imponi, atque illius butyri aliquoties de die particulam fabæ magnitudinis linguæ imponi, in eaque liquescere jussi; cujus usu intra biduum linguæ crusta omnino à lingua separata decidit. 23 Septembris febris aliquanto mitior fuit, & tumor paulo magis adauctus

 est,

eſt. Tale apozema præſcripſi, atque de illo quater de die hauſtum trium quatuorve unciarum bibere, & corpus bene calidum in leni ſudore continere, juſſi.

℞. *Corticum citri, & aurantiorum ſicc. radicum petaſitidis, helenii, angelicæ, dictamni, & eryngii, ana unc.* ſ. *herb. cardui bened. acetoſæ, ſcordii, boraginis, ſcabioſæ, centaurii minoris, ana* M. j. *& pimpenellæ,* M. ſ. *ſem. acetoſæ, cardui, citri, & bardanæ, ana drach.* j. *aquæ communis, q. ſ.*
Coquantur ſ. art. ad lib. ij. *adde colaturæ ſyrupi de limonibus, & de ſcordio, ana unc.* j. ſ.
Miſce, fiat apozema.

Hac die alvum prima vice exoneravit, & parum lactis preſſi acidi cum pane cocti comedit. 24 & 25 Septembris in uſu apozematis continuatum eſt. 26 Septemb. mane hoc ſudoriferum præſcripſi:

℞. *Extracti ruthæ, cardui, & angelicæ, ſalis ſcordii, ana ſcrup.* ſ. *theriacæ, diaſcordii, ana ſcrup.* j. ſ. *aquæ theriacalis, unc.* j. *ſucci citri, unc.* ſ.
Miſceantur pro hauſtu.

Hinc cum fortiſſime ſudaſſet, disparuit febris una cum anxietate, & æger poſtea mediocriter valuit. Ad majorem tamen curationis certitudinem præcedens apozema adhuc ſemel parari, atque de eo per aliquot dies quotidie bis hauſtum bibere juſſi. Loco cataplaſmatis attrahentis tumori aliud maturans impoſui, verum eo non obſtante, tumor intra paucos dies absque ſuppuratione diſſipatus eſt. Poſt exhauſtum apozema ægrum purgavi cum pilulis noſtris antipeſtilentialibus, atque ita feliciter à periculoſiſſimo morbo liberatus eſt.

Annotatio.

AQuæ ſimplicis fontanæ vel putealis (nempe Noviomagenſis, nam illa clariſſima & optima eſt, ac plurimorum locorum putealem aquam puritate & bonitate longe ſuperat) uſum ad ſitim ſedandam ægris facile permittebam, dummodo eâ moderate uterentur: nec illius aquæ potum illi unquam nocuiſſe, imo multis plus profuiſſe, quam julebos aliaſve arte confectas potiones, multoties animadverti. De butyro illud etiam notatu dignum, quod præſtantiſſimum ſit remedium ad linguam humectandam, ejuſque cruſtas emolliendas: abſtinendum tamen à nimia ejuſdem copia, qua alvus forte nimis emolliri poſſet.

HISTORIA CX.

JOachimus Nauta, qui præſervationis gratia in crure ſiniſtro fonticulum in principio Veris ſibi fieri curaverat, menſe Novembri quendam ex ſuis conſanguineis peſte cum diarrhœa laborantem circa veſperam

invisens, contagio infectus est. Sensit primo vertiginem & capitis gravitatem, ac paulo post magnam anxietatem cum nausea. Statim meo consilio assumpsit hoc alexipharmacum:

℞. *Theriacæ androm. scrup.* iiij. *salis cardui bened. scrup.* j. ſ.
aquæ theriacalis, *aceti bezoartici, ana unc.* j.
Misce, fiat potio.

Hinc tota fere nocte sudavit, cum tanto levamine, ut omnia symptomata evanuerint. Postridie de magno fonticuli cruris dolore conquestus est, è quo vidi ichorem quendam nigricantem effluxisse, ipsumque fonticulum in circumferentia nigricantem colorem contraxisse: hujus fonticuli margines à topicis convenientibus impositis, instar carbunculi, separati fuerunt, & æger deinceps optime valuit.

Annotatio.

FOnticulos ad præservationem à peste inter præstantissima subsidia semper habuimus, & multoties observavimus, si quid veneni jam intus conceptum esset, illud per eosdem vel sponte naturæ, vel medicamentorum ope insigniter & cito evacuatum fuisse; quod ex prædicta historia manifeste liquet. Illud ipsum de fonticulis ab experientia testantur etiam, Mercurialis, Hercules Saxonia, Georgius Garnerus, Hildanus, Ioannes Arculanus, aliique magni Practici.

HISTORIA CXI.

IAcobus Moulin, Gallus, bubonem in inguine sentiens, statim chirurgum quendam castrensem consuluit, qui ipsi haustum vini stibiati exhibuit, quo epoto æger domum discessit; nam adeo fortis adhuc erat ut ipsemet chirurgum adiret. Non diu post maximo animi deliquio obrutus fuit. Ego advocatus, cum quidnam assumpsisset ignorarem, & pulsum jam pene deficientem sentirem, ipsum brevi moriturum prædixi. Cum ab illo discederem, obviam mihi venit dictus chirurgus, qui ex hospitio ægri me exeuntem videns, rogabat quomodo valeret Iacobus Moulin? quærebam, unde sciret ipsum ægrotare? jam ante horam, respondit, aut circiter, ad me veniens, conquestus fuit se exiguum quendam tumorem valde dolorificum in inguine sentire, utque gravius malum præveniri posset, exhibui uncias duas vini vomitivi, quo in plurimis morbis cum maximo fructu uti solemus inter milites. Egregie vero (inquiebam) rem egisti, jam invise ægrum, & vide cum quanto fructu etiam huic illud vinum exhibueris. Ipse audacter ægrum accessit, & astantibus dixit nihil periculi metuendum esse, se tale medicamentum ægro exhibuisse, quo solo unica die morbus pestilens in totum sanaretur. Interea dum lecto adstat, æger aliquantum ad se rediens, bis terve vomuit. Iam (inquiebat chirurgus)

gus) & morbus evictus, & omne periculum superatum est. Nec de morbo fefellit præsagium, nam paulo post inter vomendum æger ipsam quoque animam evomuit, morbo scilicet tam egregie superato, ut nullum periculum foret illum unquam rediturum. Pudibundus chirurgus non sine astantium calumniis & dicteriis discessit.

Annotatio.

QVam egregie Capitanei consulunt militum rebus, quando talibus ineptissimis & nasutis bardis, seu potius homicidis, eorum curandorum provinciam imponunt; qui ne in pauperiorum militum curatione diutius detineantur, quælibet periculosissima medicamenta ipsis exhibere non erubescunt, cum hoc dicto: *hinc aut cita mors venit, aut victoria læta.* Profecto si vires dicti ægri in principio conservatæ fuissent, simulque venenum pestilens (quod à robusta natura jam foras pelli incipiebat) ab interioribus visceribus per convenientia antidota & sudorifera expulsum esset, procul dubio magna sanationis spes affulsisset; cum nunc è contra, per vomitorii violentiam & stibii venenositatem, jam à pestilenti veneno gravata viscera obrui & deficere necessario debuerint. Quapropter nunquam eorum consilium audiendum arbitramur, qui ut perniciosum hostem expellant, alium non minus exitiosum in auxilium assumunt, & intra mœnia sua admittunt, qui duo, dum alter in alterius perniciem laborat, facile durante pugna ipsam urbem incendio consumunt.

HISTORIA CXII.

IN ædibus generosissimi viri Domini de Nassau, equitum Capitanei, mense Iunio quatuor ex famulitio peste laboraverant, quorum duo mortui fuerant. Domus bis terve ista æstate expurgata est. Domina tamen de Nassau (quæ cum tota familia Hagam-Comitis confugerat, interea dum maritus cum cohorte castra sequeretur) his expurgationibus nondum satis contenta, mense Novembri duas tresve Hollandicas purgatrices Hagâ-Comitis Noviomagum misit, quæ jam post quintum ab ultimo ægroto mensem totam domum adhuc semel more Hollandico curiosissime expurgarent. Hæ omnia linteamina, aliasque res quæ commode lavari poterant, lavarunt, reliquam omnem supellectilem Soli & aperto aëri exposuerunt, atque eventilarunt, omnem immunditiem curiose detergentes: domum denique totam à summi tecti cacumine usque ad imum, non tantum scopis simpliciter expurgarunt, sed etiam aqua undique abluerunt, & muros nova calce induxerunt seu dealbarunt. Postea sordes expurgatas in fumarium projecerunt. Ex his sordibus gallinæ forte aliquid nutrimenti quæsiverunt, iisque se immerserunt & involverunt, atque hinc omnes contagium contraxerunt, & peste correptæ mortuæ sunt; aliis autem in pectore & dorso carbunculi eruperunt, aliis sub alis tumo-

tumores protuberarunt, atque ita omnes gallinæ, circiter viginti numero, peste interierunt.

Annotatio.

MVltoties aranearum telis, aliisve ædium sordibus pestilens venenum diu inhærere, & maxime necessariam esse domuum peste infectarum curiosissimam expurgationem, ex prædicta historia satis liquet. Hæc autem expurgatio ut melius peragatur, sequenti modo instituenda est: Primò apertis undique (præcipue versus Aquilonem & Orientem) fenestris, tota domus à summo ad imum scopis diligenter est mundanda, omnesque aranearum telæ ac reliquæ sordes (ne caminis quidem prætermissis) curiosissimè expurgandæ, atque una cum lecticarum straminibus in unum cumulum omnia illa longius extra domum projicienda, & igne comburenda sunt. Deinde rursus tota domus (imprimis verò lecticæ omnesque anguli secretiores) aquâ abluenda, & per aliquot dies rursus eventilanda est. Postea luculenti ignes in singulis cubiculis strui possunt. Tertiò omnes parietes calce nova obducendi sunt, & tabulata omniaque pavimenta, item lecticæ, scrinia, cistæ, abaci, mensæ, scamna, aliaque lignea supellex aceto & aqua simul mistis abluenda est. Deinde suffumigia (qualia *lib.* 2. *cap.* 5. descripsimus) in cubiculis & cœnaculis bis terve accendere oportet. Circa vestes, aliaque similia quæ fomitis rationem habent, major expurgationis cura requiritur, cum in iis negligentius expurgatis venenum pestilens sæpe diu latere possit; quod præter quotidianam experientiam, manifesto exemplo docet Forestus *lib.* 6. *in scholio ad observat.* 22. de muliere quæ ex Zeelandia è domo peste infectâ quædam vestimenta Alckmariam attulerat, eaque ibidem Soli exposuerat, in quibus septem pueri colludentes, omnes peste infecti & mortui fuerunt. Quapropter ut hujusmodi pericula evitentur, oportet ut omnia linteamina, etiam illa quæ diu in arcis nitida conclusa fuerunt, convenienti modo cum lixivio laventur, etiam stragulæ & lectorum tegmina, imprimis illa quibus ægri usi fuerunt, omnesque laneæ vestes quæ absque damno lavari possunt. Quæ verò commode lavari nequeunt, ut tapeta, vestes sericeæ, holosericæ, lecti, chartæ, libri, aliaque similia, illa multis diebus Soli & ventis aquilonaribus exponenda, & diligenter agitanda, concutienda, fustiganda, & abstergenda sunt; nam à ventis perflatus & multum agitatus pestifer vapor, illis rebus forte inhærens, non potest non imminui ac dispelli; unde Mercurialis laudat Marsilium Ficinum, quod libro de Peste doceat, pannos atque parietes spatio viginti dierum, si perflentur & emundentur, ab omni contagio mundari. Denique post illarum rerum longiores eventilationes, singula convenientibus suffumigiis perfumiganda sunt: etiam particulatim in singulis cistis suffumigium aliquod accendendum est, antequam supellex in iis deponatur. His omnibus ita peractis, & singulis rebus suis locis repositis, domum ab omni venenata pestilenti labe satis emundatam esse, credibile est. Vt autem certo sciri possit an pestilens contagium satis expurgatum sit, nonnulli hoc experimento utuntur: Panes recentes è furno extractos, & adhuc calentes, in duas partes dividunt, eosque in medio cubiculi viginti quatuor horis deponunt; si venenum adhuc in conclavi latuerit, eo

tem-

temporis ſpatio illum panem muceſcere & putreſcere dicunt, ac propterea poſtea caute vel aquis immergendum, vel alte ſepeliendum eſſe. Alii ova recentia concutiunt, eaque in patella aperta in conclavi viginti quatuor horis relinquunt, ſi quid veneni ſuperfuerit, intra illud tempus ova corrumpentur, ſummumque fœtorem contrahent. Verum nos talia experimenta flocci facimus, nec quicquam certi continere arbitramur: nam panem atque ova in cubiculo non infecto, nonnunquam ratione alterius non venenatæ cauſæ, poſſe corrumpi, & in cubiculo infecto interdum absque corruptione per aliquod tempus manere poſſe, credimus. Quantum ad gallinas quæ à ſordibus contagium contraxerant, illud in tota hac peſte nuſquam alibi vidimus, præterquam in illa ſola domo. Aves tamen interdum etiam peſte corripi, liquet ex eo quod Foreſtus & Sennertus referunt ex Ioachimi Schylleri libro de Peſte Britannica, aves ſub arboribus peſte correptas & interemptas paſſim repertas fuiſſe, & abſceſſus ſub alis ciceris inſtar habuiſſe.

HISTORIA CXIII.

Filia Petri de Botſel, juvencula circiter viginti annorum, bubonem peſtilentem in inguine percepit, præter quem nullum aliud magni momenti malum in corpore ſenſit. Ipſa morbum celare cupiens, tacitè Matthiam Aquisgranenſem (qui ex profeſſo cucurbitularum encheireſi vacabat) adiit, & ſex vel octo cucurbitulas cum ſcarificatione pedibus imponi curavit. Extractis paucis ſanguinis unciis, animo deficiens concidit: ad ſe rediens de maxima cordis anxietate conqueſta fuit. Statim à duobus viris robuſtis domum delata & in lectum depoſita eſt, ubi tantis & tam crebris animi deliquiis corripiebatur, ut parentes, ipſam jam jam morituram exiſtimantes, me vocarent. Iuſſi ut acetum cum ſpiritu vini naribus odorandum offerrent, & hujus miſturæ ſubinde cum cochleari aliquantum exhiberent:

℞. *Aquæ cinnamomi, & theriacalis, vini albi,*
ſyrupi de limonibus, ana unc. j.
Miſceantur.

Hujus uſu aliquantum ad ſe rediit, & confeſſa eſt ſe bubonem ſenſiſſe, ac propterea cucurbitulas pedibus imponi curaſſe, eumque bubonem jam fere totum evanuiſſe. Tunc manu impoſita locum ipſemet exploravi, ſed nihil aliud quam exiguam quandam & profundam duritiem deprehendere potui. Præſcripſi ſudoriferum ſtatim calide exhibendum, à quo quidem mediocriter ſudavit, ſed abſque ullo levamine. Sequenti die maximâ cordis anxietate preſſa eſt, & animi deliquia ſubinde revertebantur. Iuſſi ut pulli decoctum, quod caſu paratum habebant, pauco vini & ſucci citri admiſto, exhiberent: ſumpſit tria quatuorve cochlearia, eaque ſtatim revomuit. Tunc prioris miſturæ interdum cum cochleari aliquantum datum eſt, ſed fruſtra, nam illo die circa veſperam in diuturniore deliquio exſpiravit.

Anno-

Annotatio.

MVltum intereſt in curatione peſtis, ut ægri vires in quam maxima fieri poteſt integritate conſerventur, & venenum peſtilens foras protrudatur: cum autem à ſanguinis detractione vires citiſſime dejiciantur, ſimulque venenum quod extra vaſa eſt introrſum in vaſa trahatur, ab illa neceſſario abſtinendum eſt: nam quantacunque curioſitate illa detractio peragatur, illam tamen nunquam in peſte profuiſſe, ab experientia teſtantur Paræus, Fallopius, Geſnerus, Dodonæus, aliique magni Practici. Sic etiam in hac noſtra peſte ſanguinem plurimis infeliciſſime detractum fuiſſe vidimus. Quapropter Zacutum Luſitanum alioſque audiendos non eſſe exiſtimamus, qui hac in parte rationem & quotidianam experientiam ſola quorundam veterum auctoritate evertere nituntur, haud ſecus ac ſi veteres, dii, & non homines fuiſſent, & propterea quod multa inſignia ſcripta ediderint, in nullis errare potuiſſent. Plus nobis ſapere videntur illi, qui doctiſſimorum Medicorum monumenta prudenter perlegunt, atque inde eorum experientiam quidem addiſcunt, ſed interea tamen magis propriis oculis, quam aliorum ſcriptis confidunt, & oculati ſpeculatores aliorum errores corrigere malunt, quam ſequi.

HISTORIA CXIV.

PAter Auguſtinus, monachus, peſte correptus fortiter vomuit, quem vomitum medicamentis convenientibus ſedavi. Poſtea exhibui tria ſudorifera, aliaque nonnulla alexipharmaca, à quibus nullum levamen ſecutum eſt. Quinta morbi die purum ſanguinem minxit, & paulo poſt extinctus eſt.

Annotatio.

SIc etiam adhuc alium Sacerdotem eodem fere tempore cum ſanguinis mictu vitam finiiſſe vidimus. Erat illa ſanguinis mictio certiſſimum mortis præſagium, idque malum nullis medicamentorum auxiliis curari poterat; in cujus peſſimi ſymptomatis medicatione in principio hujus peſtis multoties fruſtra laboravimus; cum autem neque ægrorum vires, neque temporis brevitatem unquam curationem admittere animadverteremus, poſtea hoc ſymptomate apparente, ægris nulla medicamenta dedimus, ſed eoſdem Deo commiſimus, nullum enim evadere vidimus.

HISTORIA CXV.

GErardus ab Hattem, famulus piſtoris, menſe Decembri peſte correptus anthracem habuit in ſura cruris ſiniſtri: febricula aderat nec ardore, nec aliis ſymptomatibus gravis: urina ſanorum urinæ plane ſimilis: æger tamen abjecto animo erat, alta ſuſpiria ſæpiſſime ducebat, & de recuperanda ſanitate omnino deſperabat: quietus jacebat, & tacebat fere ſemper, qui alioqui ſatis loquax eſſe ſolebat. Exhibui

tria alexipharmaca, à quibus mediocriter ſudavit, ſed abſque levamine. Carbunculus majorem molem acquiſivit, ſed nullo circulo rubro circumſcriptus eſt, quod ſignum mihi plane diſplicuit. Poſtea adhuc variis aliis antidotis uſus eſt, ſed omnibus fruſtra. Die morbi ſexta, cum pulſum explorarem, qui exilis, creber & inæqualis erat, nervorum quendam tremorem ſenſi: urina tamen in eodem ſtatu laudabilis, cum bona hypoſtaſi erat. Prædixi mortem, quæ ſequenti nocte poſt eruptionem exanthematum præſagii veritatem confirmavit.

Annotatio.

VAlde fallaces erant illæ febriculæ peſtilentes quæ ſine gravibus ſymptomatibus invadebant; nam poſtquam ægros fallaci ſpe per aliquot dies aluiſſent, eoſdem tandem præter expectationem trucidabant. Cauſam fuiſſe arbitror, quod venenum peſtilens in ipſius cordis ſubſtantiam magis, quam in humores violentiam ſuam exerceret, & cordis humidum radicale magis depopularetur, quam aliorum humorum putredinem induceret. Quod in prædicto ægro ipſa urina docuit, quæ toto morbi decurſu adeo laudabilis fuit, ut nulla putredinis indicia in illa conſpicerentur, cum tamen exilis, creber & inæqualis pulſus cordis graviter affecti indicium exhiberent.

HISTORIA CXVI.

FAmulus Domini Couper, Vice-Capitanei equitum, juvenis robuſtus, cum ſe peſte correptum ſentiret, & jam in brachio carbunculum haberet, ut malum celaret, chirurgo Egmundo Anglo rem clanculum indicavit, qui ipſi ad citiorem curationem pulveris paſſavant drachmam unam cum hauſtu cerviſiæ exhibuit. Hinc poſt ſeſquihoram alvi enormis deturbatio, & deinceps continua fluxio ſecuta eſt, ægrique vires intra viginti horas adeò dejectæ ſunt, ut vix loqui poſſet. Poſtridie ad ipſum inviſendum vocatus ſum una cum dicto chirurgo, qui ſe ex præſtantiſſimorum Medicorum decreto curationem à purgatione bene incepiſſe arbitrabatur. In extremitate illa conſtituto ægro, hanc potionem exhibui:

℞. *Trochiſc. de terra ſigillata, ſcrup.* j. ſ. *cornu cervi uſti, ſcrup.* j.
theriacæ, ſcrup. iiij. *aquæ theriacalis, unc.* ij.
Miſceantur pro hauſtu.

Hunc quidem aſſumpſit, ſed poſt horæ quadrantem rurſus evomuit. Idem medicamentum reiteratum eſt, ſed abſque emolumento, nam ingraveſcente colliquativo alvi fluxu, circa veſperam ſanguis dejiciebatur, & æger ſequenti nocte cum illo fluxu è turbulenti mundi fluctibus ad tranquillitatis portum delatus eſt.

Anno-

Annotatio.

INnumeros hujusmodi errores commiserunt varii Chirurgi, qui licet ineptissimi sint & medicinæ maxime ignari, sibi ipsis tamen & populo multum persuadent, seque fere solos sapere existimant, (quæ opinio non Noviomagensibus, sed etiam plurimis Belgii aliarumque regionum Chirurgis familiaris est) & unica fidelia omnes parietes dealbare soliti, etiam unico medicamento omnium morborum, & uno unguento omnium fere vulnerum atque ulcerum curationem peragere tentant. Sic etiam dictus ille Egmundus Anglus pestiferos curaturus, aliis pulverem passavant, aliis vinum stibiatum exhibebat, multis quoque sanguinem detrahebat; idemque cum illo nonnulli alii Chirurgi satis imprudenter & impudenter faciebant: quare? quia illorum nasutorum scientiæ limites ulterius non extendebantur; morbi causas, ægroti dispositionem, tempestatis rationem, commoda medicamenta, aliaque ad curationem scitu necessaria ignorabant, neque illa scire studebant, sed ægrorum nummis potius quam eorum sanitati & propriæ scientiæ inhiantes, quidvis temere audebant. Verum si mortui durante hac peste horum barbarum avarâ temeritate occisi, adhuc vociferari possent, credo totum Noviomagum tanto clangore repletum iri, ut & incolæ obsurdescerent, & aves præ terrore urbem longius fugerent. Fortasse nonnullis laudandus videbitur ille curationis ordo, qui à purgatione principium ducit, propterea quod Avicenna, Avenzoar, Oribasius, Mercurialis, aliique magni Medici illud ipsum quoque suadeant: verum oportet ut auctoritates illorum Medicorum (qui etiam homines fuerunt, & non dii; & quamvis doctissimi, interdum tamen errare, & aliquid scribere potuerunt quod experientiæ contrariatur) rationi & experientiæ postponantur: qua de re pluribus egimus *lib.* 3, *cap.* 4, *annotat.* 1.

HISTORIA CXVII.

PEtrus Schram, peste correptus carbunculum in scroto habuit, qui circiter per dimidiam scroti partem se extendit, & tandem post varia exhibita & imposita medicamenta anthrace ad separationem deducto, magna scroti pars excidit, ita ut testiculus in sua vagina pendens nudus conspiceretur: quod scroti foramen commodorum topicorum usu postea rursus coaluit.

Annotatio.

DVrante hac peste ter quaterve carbunculos in labiis pudendi muliebris, sed rarissime in virorum scroto enatos vidimus; quod tamen olim in crudelissima Atheniensi peste sæpius contigisse, liquet ex eo quod Thucydides refert, nonnullos genitalibus exsectis, oculis excavatis, manibus pedibusque truncatis vitam redemisse.

HISTORIA CXVIII.

VXor Severini de Kuyck, 14 Decembris maxima debilitate correpta est, ita ut sæpius animo linqueretur: aderat parva febricula, absque aliis symptomatibus pestisve indiciis: urina sanorum urinæ similis cum laudabili hypostasi, pulsus creber & parvus erat cum inæqualitate. Exhibitis aliquot alexipharmacis sudoriferis, aliisque vires corroborantibus medicamentis, nullum levamen secutum est: morbus toto quatriduo in eodem statu permansit. Postea tandem carbunculum in mediis lumbis percepimus, sed circulo rubro non circumscriptum; cui topicum conveniens bis de die renovandum imponi curavimus. Die septimo ægra paulo melius habere visa est, pulsus etiam aliquanto fortior fuit: cœpit parum jusculi sorbere. Die undecima ad priorem debilitatis statum relapsa est. Interea carbunculus magnam molem acquisivit. Vtebatur ægra quotidie, modo his, modo illis antidotis, modo jusculis ad virium restaurationem. Verum his omnibus non obstantibus eodem fere modo (ut nunc paulo melius, nunc pejus se haberet) continuavit morbus usque ad diem vigesimum sextum, qua die, nempe 9 Ianuarii anno 1637, miseriarum finem imposuit. Carbunculus ad tantam molem excreverat, ut integræ manus latitudinem multum excederet.

Annotatio.

RArissime febres pestilentes ad tantum tempus producebantur, illud tamen in nonnullis factum fuisse vidimus: de quibus febribus agens Galenus 3. *de crisibus*, *cap.* 4. inquit: *Debiles & parvæ febres quandoque valde malignæ sunt.* Causa est; quod venenum pestilens vel debili qualitate, vel exigua quantitate firmiter se insinuet ipsius cordis substantiæ, atque ibidem hærens humorum graves putredines (à quibus molestissima symptomata procedunt) non inducat: accedente quoque eo, quod humores in nonnullis ita dispositi sint, ut ad putrescendum vel venenum pestilens recipiendum minus apti existant. Atque tunc venenum solius cordis calidum nativum paulatim corrumpens, hominem lente occidit, eodem modo sicut Galenus dicit venena, quæ debili qualitate, vel exigua quantitate exhibentur, interdum lente, & non nisi post aliquod tempus occidere.

HISTORIA CXIX.

FAmulus Antonii de Tricht, Pharmacopœi, mense Iulio peste laborans in horto decumbebat, in domuncula incurvis quidem lateribus sursum contecta, sed absque parietibus, & undique circumcirca aperta, quam tamen velis tunc undique investierant. Ægro sanato lectus, vela, reliquaque supellex inde rursus ablata fuit. Anno sequenti mense

mense Martio ipse Pharmacopœus instrumentum aliquod hortulanum in eadem domuncula casu quærens, cum stramen, cui ægri quondam lectus impositus fuerat (quod ibi adhuc relictum, & autumno totaque hyeme vento, pluviis, nivibus ac frigori expositum fuerat) dextro pede ab uno saltem in alterum latus dimoveret, statim situosum quendam fœtorem naribus percepit, & paulo post acrem ac pungentem dolorem in inferiore cruris parte prope pedem sensit, haud secus ac si aquâ fervidâ se combussisset. Sequenti die magna vesica ibidem excitata visa fuit, quâ pertusâ effluxit aliquantum aquæ nigricantis, & sub illa vesica carbunculus pestilens latens inventus est, qui vix duabus septimanis postea sanari potuit. Patiens tamen nec febricitavit, nec reliquo corpore male valuit.

Annotatio.

HVjusmodi plura exempla Noviomagi visa sunt, quod scilicet pestilens inquinamentum per aliquot menses fomiti inhærens, postea aliquibus adhuc communicatum sit. Sed observandum quod ab illo contagio silente alioqui peste inducto, nulla illius ulterior alicujus momenti propagatio facta fuerit. Interim hoc exemplo Medicorum doctrina de contagio in fomite latente satis confirmatur. Mirum tamen est, hoc contagium tanto tempore in prædicto stramine potuisse subsistere, utpote quod tota hyeme ventis & pluviis expositum fuisset. Concordans enim est Marsilii Ficini, Mercurialis, aliorumque variorum Medicorum opinio, fomitem spatio viginti vel plurium dierum, à ventis perflatum, durare non posse, sed imminui & deleri necesse esse: attamen contrarium interdum contingere ex prædicta historia liquet. Fomitem verò conclusum, aliove modo quietum manentem, diutissimè pestilentem vaporem continere, & integris viribus servare posse, communis est opinio. Sic Forestus, *lib. 6. observat.* 22. refert exemplum contagii pestilentis in tela aranei diu asservati. Alexander Benedictus scribit, in urbe Veneta culcitram quandam multis annis pestiferam malignitatem retinuisse, eâque tandem excussâ, servos adstantes protinus subita peste correptos fuisse. Sennertus, *lib.* 4. *de febr. cap.* 3. refert, anno 1542, spatio viginti duarum septimanarum Vratislaviæ 5900 homines peste mortuos fuisse, ab eoque tempore pestilens contagium in linteo circiter annis quatuordecim conclusum hæsisse, quo tandem anno 1555, Laubani explicato, pestis excitata fuit, quæ per contagium vicinis etiam urbibus & locis communicata est. Verum quia hæc sunt præter nostras observationes, nec quidquam conveniunt cum nostra experientia, etiam superant nostram fidem: quid autem hac de re sentiendum sit, diximus *lib.* 1. *cap.* 8. *annot.* 1. *probl.* 1. *& ejusdem lib. cap.* 10, *annot.* 10.

HISTORIA CXX.

CApitaneus Brauwer anno 1638, mense Augusto, cum nusquam in tota Geldria pestis communiter grassaretur, hac lue correptus decubuit in pago Bemmel. Varios carbunculos habuit, & reme-

diis ſerius adhibitis, tandem obiit. Ego cum hunc ægrum prima vice inviſiſſem, ſtatim ab ipſo contagium contraxi, & ingens carbunculus cum maximo dolore in manu ſiniſtra mihi obortus eſt, quem commodorum topicorum applicatione poſtea feliciter ſanavi; neque à principio uſque ad finem mali reliquo corpore male valui, nec febrem, nec ullum malum ſymptoma ſenſi, nec alio antidoto uſus ſum quam tabaci fumo. Ab eodem illo Capitaneo etiam contagione infectus fuit miles quidam qui ipſi inſerviebat, cui etiam, ut mihi, in manu ſiniſtra carbunculus prorupit, quem poſtea topicis etiam curavimus: cumque etiam hic reliquo corpore non ægrotaret, & ex conſuetudine tabaco ſatis copioſe uteretur, huic quoque alia antidota non dedimus.

Annotatio.

GRaviſſime errare illos, qui peſtem ſine febre non dari, arbitrantur, meo ipſius exemplo ſatis edoctus ſum; nam etſi in aliis ægrotis exigua aliqua febricula forte judicium Medici ſubterfugere poſſet, in me ipſo tamen febriculam etiam minimam facile percepiſſem. Idem in ſe ipſo quoque expertus fuit Platerus, nam *prax. tract.* 2, *cap.* 2, refert ſibi ipſi in manibus, & ſocero Chirurgo in pedibus puſtulam peſtilentialem citra febrem vel aliam noxam natam fuiſſe: quod ipſum repetit, *cap.* 17. *& Obſervationum lib.* 2. Sic quoque Foreſtus *lib.* 6. *Obſervat.* 10, inquit: *Vidimus, ſed pauciſſimos, anthracem in membris ignobilioribus habentes, ſine febre, qui faciliime ab initio reſtituebantur.* Ex prædicta hiſtoria etiam liquet error Plateri aliorumque, qui negant peſtis communis cauſam de novo à Deo immitti, ſed à contagio initio ſumpto propagari: nam ſi ſolum contagium peſtem generalem facere poſſet, quare non ab hoc ægro talis peſtis inducta eſt? qui me quidem & militem contagio infecit, ſed nos nullos alios.

FINIS.

INDEX RERVM.

A.

B.

Boli

Q.

R.

S.

Som-

T.

V.

ERRATA.

Pag. 29. col. 1. lin. 26. cum, *lege*, non. p. 48. col. 1. l. 32. pestis, l. pestem. p. 65. col. 1. l. 16. aqua, l. aliqua. p. 96. col. 1. l. 39. venenum, l. venarum. p. 111. l. 15. l. nundinas.

Si fortè, præter hæc, alia pauca irrepserint errata, illa æquus Lector vel ferat, vel auferat.